

**Universitat de les
Illes Balears**

Facultat de Filosofia i Lletres
Departament de Ciències Històriques i Teoria de les Arts

***PARÍS-BALEARES,
ÒRGAN DE DIFUSIÓ DE
L'ASSOCIACIÓ
LES CADETS DE MAJORQUE
(1954-1998)***

TESI DOCTORAL

Presentada per:

Ana Laura García Monserrat

Dirigida per:

**Dr. Sebastià Serra i Busquets, Catedràtic d'Història
Contemporània de la Universitat de les Illes Balears**

Juny 2014

*Dedicat als quatre homes que han
marcat la meua vida:*

*Al meu pare, m'ha vares donat tot
i sempre vares créure en mi.*

*Al meu sogre, qui debent la seva
vida a la família i a la població.*

*Al meu marit, sempre ha estat al
meu costat , en els bons i en els
mols moments.*

Al meu fill, ha tot de la meua vida.

Agraïments

No cal dir que portar endavant una tesi doctoral no només es resultat d'anys d'aplec de materials, i d'estudi minucios i solitari de fonts, sinó també del recolzament i l'anim de grups, amics o persones molt diverses. En conseqüència, doncs, es un acte de justícia reconèixer-los el seu ajut següentment.

Agraïxo en primer lloc el suport incondicional de la meua parella. Sense la seva col·laboració, interès i suport sense fissures, aquesta recerca no hauria estat possible.

Agraïxo en segon lloc la important aportació de la família Simó-Alemany. Les diferents converses amb els fills d'Antoni Simó-Alemany, últim delegat provincial de l'associació a les illes i *current matter* de la publicació als darrers anys, han solventat moltes de les llacunes que l'estudi de la publicació plantejava, tot ajudant a completar un trencaclosques de vegades gairebé impossible de desentrellar. També a tots els entrevistats, entre ells a Miquel Ferragut, Sebastià Gelibert i als membres de l'associació *Frangia a la vall de Soller*.

En tercer lloc al meu bon amic, el Doctor Ferran Carreras, sempre amb una visió crítica i certera de com s'ha de presentar una tesi doctoral.

Agraïxo en quart lloc l'interès del *Grup d'Estudi de la cultura, la societat i la política del món contemporani* de la Universitat de les Illes Balears, per l'afany a fer recerca històrica tant de l'emigració com de la immigració, els primers estudis dels quals m'han servit de molt per a enfocar aquesta investigació. Els companys Antoni Quetglas, Rafel Ponsserver, Elisabeth Ripoll, Biel Mayol, Antoni Vives, Miquel Company i David Gimard, m'han ajudat tot aportant noms i dades de gran valor i interès.

Agraïxo en cinquè lloc les valuoses informacions aportades pel professor emèrit Miquel Duran, Catedràtic d'Història Contemporània, el qual merces a la seva prodigiosa memòria personal, ha aconseguit aportar llum sobre qüestions sovint d'hermenèutica difícil. També al Doctor Antoni Marimon, pel seu gran coneixement en qüestions bibliogràfiques.

Agraïxo en cinquè lloc al meu director de tesi i investigador en cap del grup citat abans, el Doctor Sebastià Serra i Busquets. Sense la seva empena, suggeriments i recolzament, avui no estaria davant d'aquest ordinador escrivint aquests fills.

INDEX GENERAL

INTRODUCCIÓ	11
-------------	----

PRIMERA PART

Introducció al problema d'estudi, objectius i metodologia

CAPÍTOL 1. PER QUÈ É AQUESTA RECERCA?	15
---------------------------------------	----

1.1 El plantejament general	15
1.2 Els objectius i les preguntes inicials	16
1.3 Les hipòtesis	18
1.4 Els referents metodològics	20
1.5 Les eines	22
1.5.1 Les fonts primàries	22
1.5.2 Les entrevistes obertes	23
1.5.3 L'estudi de cas	34
1.6 El procés i les fases de l'estudi	35

SEGONA PART

L'estat de la qüestió: bibliografia i fonts documentals

CAPÍTOL 2. L'ESTAT DE LA QÜESTIÓ: CONSIDERACIONS GENERALS	43
---	----

2.1 El punt de partida	43
2.2 Els estudis sobre emigració espanyola a França	44
2.3 Anàlisi bibliogràfica de l'emigració balear a França	51
2.4 L'estat de la qüestió de l'associacionisme espanyol a França	55
2.5 Anàlisi bibliogràfic sobre l'associacionisme balear	57
2.6 L'estat de la qüestió i bibliografia sobre la <i>Prensa Forana</i>	59
2.7 Anàlisi de les fonts	62

TERCERA PART

Referents teòrics generals

CAPÍTOL 3. L'EMIGRACIÓ A FRANÇA: EL CAS BALEAR	67
3.1 L'emigració a França: el cas balear	67
3.2 Les polítiques migratòries franceses	71
3.3 L'acollida dels refugiats i exiliats espanyols de 1939	78
3.4 Les relacions hispano-franceses des de la fi de la II Guerra Mundial fins a 1951	82
3.5 La reactivació del corrent migratori espanyol a la dècada dels cinquanta	84
3.6 L'emigració balear a l'exterior	90
3.7 L'emigració mallorquina a França (1830-1954)	95
 CAPÍTOL 4. EMIGRACIÓ I ASSOCIACIONISME	109
4.1 Emigració i associacionisme	109
4.2 Per què una associació de mallorquins a França?	111
4.3 L'associacionisme espanyol a França	115
4.4 L'associacionisme balear a l'exterior	125
4.5 La dona com a subjecte actiu de l'emigració i l'associació	129

QUARTA PART

Informe de recerca: l'anàlisi de continguts

<i>Unes paraules prèvies</i>	135
 CAPÍTOL 5. EL NAIXEMENT DE L'ASSOCIACIÓ I LA PUBLICACIÓ	139
5.1 El naixement de l'associació <i>Les Cadets de Majorque</i>	139
5.2 La creació d'una associació de mallorquins a França	144
5.3 L'elecció del nom: <i>Les Cadets de Majorque</i>	147
5.4 La creació del seu òrgan difusor: la publicació <i>Paris-Baleares</i>	150
5.5 L'àmbit de difusió de la publicació <i>Paris-Baleares</i>	154
5.6 Els estatuts de l'associació	156
5.7 Declaració d'intencions de l'associació	163
5.8 La primera assemblea general	164
5.9 Els socis residents a les Illes Balears	165

CAPÍTOL 6. ESTRUCTURA CRONOLÒGICA I CONTINGUTS BÀSICS	169
6.1 Les qüestions de caràcter general	169
6.2 La primera etapa	172
6.3 La segona etapa	173
6.4 La tercera etapa	175
CAPÍTOL 7. ELS PRIMERS ANYS DEL <i>PARÍS-BALÈARES</i>; 1954-1958	179
7.1 Cartes obertes als <i>Ciutats</i>	180
7.2 La creació d'una caixa social	189
7.3 El descobriment de les Illes per a la segona generació	193
7.4 Col·laboradors, entresponsals, firmes de prestigi i llengua	197
7.5 La literatura, la història i les tradicions de les balears. Els articles de divulgació	200
7.6 L'aparició de les segones <i>Crònica de Balcers</i> i <i>Crònica de França</i>	205
7.7 Els primers banquetes de l'associació	208
7.8 Iniciatives lúdiques i culturals de l'associació	213
7.9 Desacords dins l'associació	220
7.10 Relacions entre la <i>Unió de s'Arriac</i> , <i>Partit Balear</i> i Venezuela	224
7.11 La història dels mallorquins a França mitjançant els articles dels col·laboradors	226
7.12 La creença jurídica. Una secció d'ajuda als socis	240
7.13 Les relacions amb la colònia d'Algèria	242
7.14 L'exit de la <i>Crònica social</i>	247
7.15 La solidaritat entre els emigrants: el cas del telèfon a s'Arriac	256
7.16 La publicitat	257
7.17 La imatge de les Illes del sentiment d'envorància al foment de la imatge turística	259
CAPÍTOL 8. ELS ANYS CENTRALS DE LA PUBLICACIÓ: 1959-1975	266
8.1 De la consolidació a la decadència: 1959-1975	266
8.2 El primer canvi de president de l'associació	267
8.3 Els canvis formals de la publicació <i>París-Baleares</i>	273
8.4 Dels editorials als comunicats	277
8.5 Els primers problemes econòmics de l'associació	281
8.6 La vida social de <i>Les Ciutats de Majorque</i> : assemblees, reunions	291
8.7 Els canvis en l'equip de l'associació	299
8.8 L'ampliació de socis fora de les fronteres de França i Mallorca	302
8.8.1 Els <i>Ciutats</i> algerians	303

8.8.2. Veneçuela a les pàgines del <i>Paris-Baleares</i>	307
8.8.3. Altres països europeus	308
8.8.4. Menorca i Eivissa	309
8.8.5. <i>Cadets de Mallorca</i> o <i>Cadets de Balears</i> ?	311
8.9. La feina dels corresponents i dels col·laboradors	315
8.10. Anàlisi de continguts dels articles de la publicació	321
8.10.1. Canvis pel que fa a l'etapa anterior	322
8.10.2. Baltasar Porcel i la seva relació amb el <i>Paris-Baleares</i>	330
8.10.3. La preocupació per la protecció del patrimoni cultural	345
8.11. Les seccions de Crònica de França i Crònica de Balears	350
8.11.1. Crònica de França	356
8.11.2. Crònica de Balears	360
8.12. La influència de la nova Llei de Premsa de 1966	364
8.13. Els directors de la publicació	370
8.14. El polèmic Joan Antoni Estades de Moncaire	372
8.15. El tractament de la llengua catalana al llarg de l'etapa	378
8.16. Canvis de temàtiques al <i>Paris-Baleares</i>	387
CAPÍTOL 9. LA DARRERA ETAPA: 1976-1998	397
9.1. La situació de la premsa mallorquina en els primers anys de la transició	397
9.2. L'ecologia com a model de canvi	401
9.3. Canvis en la temàtica dels articles durant la transició	409
9.4. La decadència de l'associació <i>Les Cadets de Mallorca</i>	419
9.5. Els retorns i la relació amb França	430
9.6. La llengua catalana i la publicitat institucional	437
9.7. <i>Paris-Baleares</i> com a membre de l' <i>Associació de Premsa Forana de Mallorca</i>	443
9.8. Els darrers anys de la publicació	451
CAPÍTOL 10. L'ANÀLISI DE CAS	465
10.1. El plantejament general de la <i>Història de vida</i>	465
10.2. La història de la família Suro-Alemany	466
<i>Tota història comença per un principi</i>	467
<i>Els anys difícils de la guerra</i>	468
<i>La seva relació amb el Paris-Baleares</i>	469
<i>Els anys gloriosos de l'Associació Les Cadets de Mallorca</i>	471
<i>La dècada dels 70 i la bonança econòmica</i>	476
<i>Els anys 80</i>	478
<i>Els darrers descendents de la família Suro-Cardegas</i>	481

10.3 Un epíleg final en tomes personal	483
--	-----

CINQUENA PART

Informe de resultats i nous temes pendents

CAPÍTOL 11. CAMÍ DE LES CONCLUSIONS.	489
---	-----

11.1 Les qüestions inicials	489
11.2 Pel que fa a l'associació <i>Les Cíclers de Mallorca</i>	496
11.3 Pel que fa a la publicació <i>Foris-Baleares</i>	499
11.4 Pel que fa a la font en si mateixa	501
11.5 Aprenentatges assolits com a rol d'investigadora	503
11.6 Nous temes oberts arran de la investigació	505

CONCLUSIÓ	507
------------------	-----

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES	511
------------------------------------	-----

Llibres, articles i capítols de llibres	511
Pàgines web consultades	535

FONTS	537
--------------	-----

Publicacions periòdiques consultades	537
Legislació	537
Entrevistes	537

ANNEXOS	539
----------------	-----

Taula 1: Localitats de l'illa de Mallorca durant el primer any de la publicació	540
Taula 2: Localitats de l'illa de Mallorca durant el primer any de la publicació	542
Taula 3: Empreses anunciantes 1954	544
Taula 4: Empreses anunciantes 1965	545
Taula 5: Empreses anunciantes 1980	546
Taula 6: Empreses anunciantes 1997	546
Taula 7: Relació de localitats aparegudes a la secció <i>Cronica de Mallorca i Cronica de Menorca</i>	546

anys 1954 i 1957	547
Taula 8: Distribució dels membres per Departaments Francesos	549
Gràfic 9: Mapa de distribució dels membres per departaments francesos	551
Taula 10: Llistat dels Benefactors per departaments 1965-1975	552
Gràfic 11: Mapa distribució benefactors 1965-1975	553
Taula 12: Distribució per regions dels membres 1955-1965	554
Gràfic 13: Distribució per regions dels membres 1955-1965	555
Taula 14: Distribució per regions dels benefactors 1965-1975	556
Gràfic 15: Distribució per regions dels benefactors 1965-1975	557
Gràfic 16: Distribució per països membres 1955-1965	557
Taula 17: Números i índex de la publicació <i>Paris-Baleares</i>	558
Taula 18: Relació dels membres dels <i>Cahiers</i> entre els anys 1955-1968	560
Taula 19: Membres dels <i>Cahiers</i> per localitats, departament, regions i països (1955-1965)	594
Taula 20: Benefactors dels <i>Cahiers</i> per localitats, departament, regions i països (1965-1975)	606
Taula 21: Relació de localitats a la Cronica de Balears als anys 1954, 1956, 1958, 1965, 1988 i 1997	611
Taula 22: Relació de localitats a la Cronica de França als anys 1951, 1956, 1958, 1965, 1988 i 1997	616
Gràfic 23: Portada Paris-Baleares n. 1, gener 1954	622
Gràfic 24: Portada Paris-Baleares n. 56, gener 1959	623
Gràfic 25: Portada Paris-Baleares n. 233, gener 1976	624
Gràfic 26: Portada Paris-Baleares, n. 577, maig-juny 1998	625

INDEX DE FIGURES

Figura 1: Taula passatgers Port de Soller a ports del sud de França entre 1892-1900	98
Figura 2: Gràfic passatgers Port de Soller a ports del Sud de França entre 1892-1900	98
Figura 3: Localització impremta Divers, en Cahors, França	180
Figura 4: Exemple d'una de les primeres editorials	180
Figura 5: Editorial <i>A nos Vacances</i>	182
Figura 6: Primer Volant d'adhesió	183
Figura 7: Carta oberta de Paeo des Raou	187
Figura 8: Carta Pedro Flexas	188
Figura 9: Anunci <i>Pour les Vacances de nos enfants</i>	195
Figura 10: Gràfic us de les llengües durant primera etapa	199
Figura 12: Rondalla Mallorquina	203
Figura 13: Article conjunt J. Mascaro Pasarus i Maurice Derrière	204
Figura 14: Exemple de les primeres Chronique	206
Figura 15: Mapa ubicació <i>Cahiers</i> a França anys 1954	208
Figura 16: Fotografia del primer banquet de <i>Cahiers</i>	209
Figura 17: Distribució per països dels <i>Cahiers</i>	213
Figura 18: Anunci segon banquet dels <i>Cahiers</i>	214

Figura 19: Amunci actuació <i>Brot de l'arange</i>	218
Figura 20: Article <i>A cetis qui nos tant valentia</i>	222
Figura 21: Article <i>Sur l'interaction de Polémica</i>	223
Figura 22: Article <i>Sur l'interaction de Polémica</i>	228
Figura 22: Fotografia La Mondiale, dècada dels vint a París	235
Figura 23: Notícia <i>Alger</i>	246
Figura 24: Gràfic distribució socis	247
Figura 25: Exemple anunci	257
Figura 26: Estampes mallonquines	260
Figura 27: Article <i>Le Bonheur au</i>	268
Figura 28: Taula-resum canvis físics publicació 1954-1998	273
Figura 29: Primera capçalera	274
Figura 30: Segona capçalera	274
Figura 31: Tercera capçalera	275
Figura 32: Quarta capçalera	275
Figura 33: Cinquena capçalera	276
Figura 34: Sisena capçalera	276
Figura 35: Setena capçalera	276
Figura 36: Amunci banquet secció local Louis Atlantique	278
Figura 37: Mapa ubicació seccions locals <i>Les Coteurs de Akjorque</i>	278
Figura 38: Citacions socis l'any 1960	281
Figura 40: Reconditori de pagament	284
Figura 40: Comparativa IPC França-Espanya	285
Figura 42: Comentari Tresorer	289
Figura 43: Amunci d'una <i>Sonnet Espagnole</i>	292
Figura 44: Crònica d'una reunió informal a França	293
Figura 45: Portada del banquet celebrat a Nantes	296
Figura 46: Nota informativa equip directiu	298
Figura 47: Carta referenciada de l'Abbe Ripoll	299
Figura 48: Relació de l'equip directiu de l'any 1965	301
Figura 49: Mapa distribució <i>Cadets</i> 1965	303
Figura 50: Mapa amb relació de distàncies amb principals port de la Mediterrània	303
Figura 51: Taula <i>Cadets</i> Algerians	304
Figura 52: Crònica d'Algeria, Fort-de-l'Eau	305
Figura 53: Isabela P. Santes, <i>Cadets</i> Algèria	306
Figura 54: Amunci Hostal Venezuela-San Cristobal	307
Figura 55: Amunci Delegada Anglaterra	309
Figura 56: Distribució membres <i>Cadets</i> a Balears l'any 1965	311
Figura 57: <i>Les Cadets de Balears</i>	313
Figura 58: Joaquim Verdaguer, col·laborador	318
Figura 60: Carta de Baltasar Porcel	331
Figura 61: Notícia Matias Mit	332
Figura 62: Notícia nou Delegat per a Balears	333
Figura 62: Vacances a les Balears	339
Figura 63: La Calobra	340

Figura 64: Article <i>Mallorca: inquietud cultural frente al materialismo que entraba el turismo</i>	347
Figura 65: Article <i>Uno de los más bellos parajes de Mallorca en peligro</i>	347
Figura 66: Article <i>Letras vivientes</i>	349
Figura 67: Taula <i>Cadets França</i>	352
Figura 68: Mapa <i>Cadets a França</i>	353
Figura 69: Gràfic "secció Croniques"	353
Figura 70: Taula secció cròniques	354
Figura 71: Taula fines Croniques any 1965	355
Figura 72: Casament Anne d'Arbois i Pierre Mayol	357
Figura 73: Crònica	359
Figura 76: Crònica	359
Figura 74: Crònica	359
Figura 77: Crònica CIE	365
Figura 78: Situació econòmica <i>Paris-Baleares</i>	369
Figura 80: Carta Borja Moll	382
Figura 81: article 1: <i>Estades sobre llengua</i>	384
Figura 81: Notícia <i>Croniques</i>	389
Figura 82: Hommage a Gaspar Sabater	400
Figura 83: La Dragonera	403
Figura 84: Cartell Dragonera Lliure	404
Figura 85: Sa Dragonera urbanitzada	406
Figura 86: Article <i>Dragonera Lliure</i>	407
Figura 87: Article <i>Dichoso país</i>	411
Figura 88: Article <i>Libertad y bienestar</i>	413
Figura 90: Publicitat <i>Conseil de Mallorca</i>	416
Figura 91: Publicitat <i>Pour la survie de Paris-Baleares</i>	420
Figura 92: Publicitat <i>Pour la survie de Paris-Baleares</i>	427
Figura 93: Canvis en l'equip directiu l'any 1978	423
Figura 94: Els col·laboradors del vint-i-cinc aniversari	425
Figura 95: Canvis en l'equip directiu l'any 1979	427
Figura 96: Tresorera de 1986	428
Figura 97: Celebració del 35 aniversari publicació	428
Figura 98: Necrològica <i>Bonni Roy</i>	432
Figura 99: Informacions Consolat Frances	437
Figura 100: Nota Redaccio <i>Paris-Baleares</i>	438
Figura 101: Article <i>Las palabras y su significado</i>	441
Figura 102: Logotip de la Premsa Forana	449
Figura 103: Article Jeroni Albertí i la Premsa Forana	450
Figura 104: Article <i>Carta al "Paris-Baleares"</i>	453
Figura 105: Article <i>Un Recuerdo del pasado</i>	454
Figura 106: Article <i>Baltasar Porcel</i>	456
Figura 107: Chronique de France	458
Figura 108: Membret Associació	460
Figura 109: Secció Records del Passat	461
Figura 110: Article <i>A todos "Los Cadets de Mallorca"</i>	462
Figura 111: Hotel- Restaurant des Escaliers, Rouen	468
Figura 112: La família Simó Alemany l'any 1956	469

Figura 113: La primera notícia de la família Simó-Alemany	470
Figura 114: La del viatge d'Antonio Simó Alemany a Venècia	471
Figura 115: Banquet <i>Les Cidets de Moqueque</i>	471
Figura 116: Esquela de la Mare de Gabriel Simó, Antònia Alemany Ferra	473
Figura 117: Bar Isleño, adreça oficial de la publicació durant la darrera etapa	474
Figura 118: Gabriel Simó i Francesca Alemany en Dantatèl	475
Figura 120: Necrologica	477
Figura 121: Naixement Antonio Simó Cárdenas	477
Figura 122: Glosa de Gabriel Simó pel casament de la seva neta	478
Figura 123: Dedicat a Gabriel Simó	479
Figura 124: Comunità netes Antonio Simó Alemany	482
Figura 125: El últim adios	483
Figura 126: Conveni per digitalitzar la publicació <i>Paris Buleares</i>	485

INTRODUCCIÓ

Tots els cursos acadèmics començo les meves classes amb una simple declaració d'intencions, la qual encapçala aquesta introducció. La meua vocació sempre ha estat l'ensenyament. I la Història, com a ciència social, és una de les millors eines per a comprendre la societat en la qual vivim. Ensenyar a entendre el passat per a millorar el nostre futur és una convicció personal que intento transmetre als meus alumnes.

Sovint el professorat d'aquesta àrea, que fa docència als instituts, parteix d'un disseny curricular on la Història apareix farcida de grans gestes i fites memorístiques allunyat de la realitat dels seus alumnes. Però és necessari apropiat-nos-hi mitjançant ensenyaments significatius. Posar d'aquesta manera, alguns arribaran a comprendre la importància de conèixer el nostre passat, obtenint eines adequades per analitzar la realitat que els envolta. Si és així, s'aconseguirà inculcar la curiositat per a aprendre, no tan sols dels llibres o de les noves tecnologies, sinó directament de les fonts des d'on els historiadors podem conèixer el passat. Aquesta curiositat és, senzillament, el carburant de l'investigador en Història.

El subjecte de la Història ha evolucionat des del moment en què neix com a disciplina científica. Des del seu naixement, el subjecte ha evolucionat des de l'*Estat*, a la *Societat* i finalment a l'*Individu*. Hom no pretén donar llicens d'Historiografia, ni fer-hi propi, però si tractar d'explicar en la mesura del possible quina és la tendència que més influeix en aquest treball. Les petites vivències de les persones, amb la seva complicada quotidianitat, estan sotmeses a les conjuntures del seu temps. Aquests fets, considerats sense transcendència per a una part de la historiografia, són de vital importància per a la feina que realitzem molts d'historiadors, l'anomenada *microhistòria*. Història anònima que ofereix la possibilitat d'apropiar-nos tant al decurs de la vida diària, com a les fites més importants de les històries personals. Trobar per escrit aquestes petites històries, tant individuals com col·lectives..., són part d'un tot major, al qual queden lligades per la generalitat del conjunt social en que es produeixen. En la majoria dels casos,

responen a una tendència dominant que fa que, tant l'esfera individual com la col·lectiva, s'alimentin d'influències de forma mútua. L'estudi des d'aquesta pràctica historiogràfica del nostre objecte d'estudi pretén contribuir a completar aquesta visió, tot desenvolupant dinàmiques locals i variacions respecte als estudis més generalistes.

Aquesta investigació té un objecte d'estudi i una font molt definida. L'objecte d'estudi és l'associació d'emigrants mallorquins a França *Les Cadets de Majorque*, i la font és la publicació *Paris-Baleares*, òrgan de difusió de l'associació. Cronològicament, s'estén des de l'aparició de l'associació, al setembre de 1953, i la desaparició de la seva publicació, l'abril de 1998. Ara bé, són les persones, els seus col·laboradors i socis, els que omplen — amb les seves vivències i reflexions — les pàgines del *Paris-Baleares*, els veritables protagonistes d'aquesta història. Ells ens han deixat un testimoni impagable per a comprendre una part del nostre passat, el qual ajuda a configurar — o acabar de comprendre — la nostra realitat actual.

La Tesi doctoral que resumeix aquesta tasca feta, està estructurada en cinc parts, cadascuna de les quals subdividides en capítols. Així, a la **primera part**, s'expliquen els objectius de la recerca i es delimita el model metodològic utilitzat. A la **segona**, es fa un repàs a l'estat de la qüestió pel que fa a l'anàlisi bibliogràfica existent de la temàtica de l'associacionisme i l'emigració, tant des del vessant balear com francès. A la **tercera**, s'analitzen els referents teòrics, prenem com a base el cas balear en relació a l'emigració a França, als vincles entre emigració i associacionisme, i al sorgiment de l'associació *Les Cadets de Majorque* i la seva publicació *Paris-Baleares*. A la **quarta part** s'exposa el més exhaustivament possible l'anàlisi dels continguts, des dels primers anys de la publicació (entre 1954 i 1958), els anys centrals (entre 1959 i 1975), i la darrera etapa (entre 1976 i 1998), moment en el qual s'incorporava a l'associació de la Premsa Forana de Mallorca. Seguidament, s'exposa un estudi de cas que reflecteix a microescala el relat d'una família emigrant, íntimament vinculada a la publicació. I finalment, a la **cinquena part**, s'exposen resumintament les troballes a les quals s'ha arribat, així com possibles nous temes pendents per a futures investigacions sobre la temàtica.

PRIMERA PART

Introducció al problema d'estudi, objectius i metodologia

CAPÍTOL 1. Per què aquesta recerca?

- 1.1 El plantejament general
- 1.2 Els objectius i les preguntes inicials
- 1.3 La formulació genèrica d'hipòtesis
- 1.4 Els referents metodològics
- 1.5 Les eines
  - 1.5.1 Les fonts primàries
  - 1.5.2 Les entrevistes obertes
  - 1.5.3 L'estudi de cas
- 1.6 El procés i les fases de l'estudi

*Toute forme de l'histoire est une
histoire: comprendre cette histoire,
c'est une façon de dire que nous
sommes intéressés par les faits
devant le peuple*

Carlo Ginzburg

CAPÍTOL I. PER QUÈ AQUESTA RECERCA?

En aquest capítol es detalla el procés exhaustiu que ha guiat la definició del problema de recerca. En un segon moment, s'esmenten els diversos aspectes que delimiten i configuren el model teòric des del qual s'aborda la investigació. Finalment, en un tercer moment, s'exposen els dubtes i questionaments que encetaren el procés a partir de l'exposició de preguntes generals en forma d'hipòtesis, així com les eines utilitzades per a arribar als objectius fixats.

1.1. El plantejament general

La publicació *Punta-Baleares* –talment un ens viu–, evoluciona al llarg dels seus quaranta-quatre anys d'existència. Com es natural, en una trajectòria tan dilatada, els objectius i interessos canvien. Per aquest motiu, no podem establir unes categories tancades, encotillant excessivament l'estudi, però sí seleccionar uns eixos vertebradors per a la realització de la nostra recerca. Així les coses, per tal de donar coherència al treball, ens decantarem per tres dimensions com a plantejament general de la recerca: l'emigració balear a l'exterior, l'associacionisme, i la premsa forana mallorquina.

El primer eix, *l'emigració*, ha marcat la història de les Illes Balears al llarg dels segles XIX i XX. Sense tenir en compte aquest fet migratori, difícilment podríem arribar a entendre en tota la seva amplitud la configuració actual de la societat, l'economia, la cultura, la lingüística i fins i tot el medi ambient de les nostres Illes.

Durant els anys noranta el tema de l'emigració baleàr a l'exterior interessa als investigadors, en especial els qui formen el *Grup d'Estudi de la cultura, la societat i la política del món contemporani* de la Universitat de les Illes Balears. També per part de les institucions autonòmiques i dels consells insulars hi ha hagut un cert interès per implicar-s'hi. Per al seu tractament, tant de l'emigració com de la immigració des d'una perspectiva històrica, ha estat necessari la introducció d'aspectes de caràcter interdisciplinari. Els primers estudis que es varen realitzar sobre la temàtica – en els anys setanta –, posaven èmfasi en aspectes demogràfics a partir de la geografia, principalment. Amb posterioritat, s'han anat introduint elements de la sociologia, de l'economia i de la història social, cultural i política.

El segon eix d'aquest treball és l'*associacionisme*, també objecte d'interès del *Grup d'Estudi de la cultura, la societat i la política del món contemporani* de la UIB. Sent l'objecte d'estudi una associació d'emigrants, la seva anàlisi de fons és molt valuosa sobretot pel que fa al treball exhaustiu sobre les relacions entre associacionisme i emigració.

El tercer eix, però no per això menys important, és el fenomen de la *premsa local* a Mallorca. L'opció elegida per l'associació *Les Cadenes de Mallorca* per a relacionar-se i crear vincles entre els seus associats, no pot considerar-se un fet aïllat. Ans al contrari s'ha d'emmarcar en una llarga tradició de premsa local a Mallorca, amb més de cent vint-i-cinc anys d'història. Aquesta forma de premsa ha jugat un paper rellevant en la dinamització cultural, en la promoció de la cultura pròpia, en la creació de corrents d'opinió i en el foment del coneixement de la nostra història local¹.

1.2. Els objectius i les preguntes inicials

Com ja hem esmentat, aquest treball no hauria estat possible sense les aportacions anteriors als temes proposats. Ara bé, què volíem aportar de nou? Després de les lectures que en un primer moment varem fer, un bon grapat de preguntes sorgiren com a elements que encetaven aquesta recerca, sobretot a partir d'una lectura atenta de la

¹ Val a dir que, en aquest sentit, també l'estudi de la premsa local és un dels objectes d'estudi del *Grup d'Estudi de la cultura, la Societat i la Política al Món Contemporani* de la Universitat de les Illes Balears.

publicació *Paris-Baleares*. Un esbortany resumit d'aquestes qüestions podria ser aquest:

a) Quina era, fonamentalment, la motivació de crear una associació a França – *Les Cadets de Majorque* – per part d'un conjunt força heterogeni d'emigrants mallorquins dispersats per tota la geografia gala?

b) Quina n'era, en essència, la composició dels membres de *Les Cadets de Majorque*?, qui eren els *Cadets*?, com es varen relacionar i/o conèixer entre ells?, seguien els mateixos models que el gruix dels emigrants espanyols a França?

c) Quines foren les autèntiques motivacions de l'associació a l'hora de crear la publicació *Paris-Baleares*? Es tractava, potser, d'editar un text que aglutinés els seus membres geogràficament tan distanciats, o bé responia a altres interessos més ocults?

d) Calia que els continguts de la publicació fossin dirigits a donar a conèixer les Illes Balears a la segona i tercera generació dels mallorquins residents a França, o bé també com a forma implícita de publicitat per tal de donar una *bona image* de cara als francesos?

e) Per quins motius es produí sovint un oblit persistent de l'associació (tan sols es coneixia la revista com a publicació d'àmbit local), quan en realitat presumptament s'ignorava que es tractava d'una associació – *Les Cadets de Majorque* – ubicada a França? En altres paraules: per què es coneixia la publicació però no es relacionava amb l'associació?

Aquest seguit de preguntes inicials s'havien d'abordar d'acord amb uns delimitadors específics centrats en uns documents molt concrets i amb fonts documentals i personals. Com és natural, quasi la pràctica totalitat dels protagonistes d'aquesta història han mort. En conseqüència, el nostre objectiu fou realitzar un apropament a una publicació periòdica coneguda amb el nom de *Paris-Baleares*, òrgan de difusió de l'associació, creada pels emigrants balears residents a França, i els seus amics i familiars residents a

les Illes. La nostra pretensió es focalitzava en la qüestió següent: l'objectiu general d'aquesta tesi doctoral fou analitzar la publicació *Paris-Baleares* i la seva funció com òrgan difusor de l'associació *Les Cadets de Majorque*.

Un dels nostres objectius principals era, per tant, realitzar una anàlisi de la sociabilitat dels emigrants associats a *Les Cadets de Majorque*, fent us de la seva publicació periòdica, i esbrinant el concepte d'identitat com a element de cohesió d'aquest grup. Per aquest motiu ferem us d'elements de la sociologia històrica, l'antropologia, la cultura popular i, en alguns aspectes, de la psicologia. Un altre serà l'anàlisi qualitatiu dels continguts de la publicació.

1.3. Les hipòtesis

En el camp de les Ciències Històriques s'entén per *hipòtesi* una mena de *resposta provisional* a un problema plantejat. Aquesta resposta provisional sorgeix dels elements de significat que una primera lectura de les fonts ens suggereix inicialment. Per tant, es tracta d'un punt de partida – gairebé difús i nebulos –, que el decurs posterior de la recerca ha d'acabar per confirmar o desmentir.

Així, treballarem amb la hipòtesi genèrica – com a *mare previ* –, d'un grup format per emigrants de diferent procedència, sense distingir-ne els arribats per qüestions econòmiques o polítiques, sobretot les derivades de la Guerra Civil². Per aquest motiu, arran de les preguntes inicials que encetaren la recerca que finalment conduí al plantejament de l'objectiu general, decidirem fixar un seguit esbossat de vuit hipòtesis generals, en virtut de tres grans àmbits: pel que fa al grup *Les Cadets de Majorque*, pel que fa a la publicació *Paris-Baleares*, i pel que fa a la font en si mateixa.

Hipòtesis pel que fa al membres de l'associació

Primera hipòtesi. L'associació *Les Cadets de Majorque* respona a la necessitat interioritzada, per part dels balears residents a indrets dispersos de França, de constituir-se en un agrupament formal per tal de servir de nucli d'identitat als nouvinguts i residents.

² Val a dir que, en aquest cas, no existien detalls específics sobre com aquestes dues tipologies d'emigracions es varen relacionar en el cas balear.

Segona hipòtesi L'associació *Les Cadets de Majorque* pretenia implícitament donar *visibilitat pública* a l'existència d'un grup arrelat de persones de Balears a França, tot desmarcant-se dels nous emigrants espanyols, els quals havien generat un clima de certa hostilitat dins part de la societat francesa, envers aquesta nova corrent migratòria.

Tercera hipòtesi per bé que inicialment es constituïren legalment i jurídicament com a associació, aquesta no tenia finalitats polítiques, estratègiques o econòmiques, ni seguí els mateixos models d'altres formes d'associacionisme propis d'altres emigrants espanyols a França.

Hipòtesis pel que fa a la publicació Paris-Baleares

Quarta hipòtesi L'autèntic rerefons a l'hora de crear la publicació fou donar a conèixer les tradicions i bons usos il·lenes, ampliant el coneixement de la cultura i la llengua de les Illes Balears als seus membres residents a França, i transmetent a les noves generacions aquests *valors* axiològics. Tot plegat mitjançant una publicació que solventava la distància geogràfica dels seus membres en el país veí.

Cinquena hipòtesi els continguts inclosos en el *Paris-Baleares* també tenien una motivació més oculta. Presumptament era aquesta: divulgar de forma propagandística les virtuts dels balears emigrants, de cara a donar una *bona imatge* als francesos, alhora que, simultàniament, publicitar les qualitats turístiques de les Balears – al principi de Mallorca, i després d'Eivissa i Menorca – als ciutadans d'aquell país.

Hipòtesis pel que fa a la font en si mateixa

Sisena hipòtesi es tractava d'una publicació oberta, nodrida per col·laboradors tan residents a França com a Balears, de caràcter apolític, amb continguts decidits sense censura prèvia sempre i quan compliren l'anterior premissa, publicada indistintament en francès, castellà i català, amb un format miscel·lani, sense explícits ideals democràtics.

però amb una certa influència per temàtiques com l'ecologisme i la reivindicació del patrimoni històric.

Setena hipòtesi. La composició interna de les seccions fixes del *París-Baleares* tenia especial esment a *mostrar* a la llum pública la vida social dels *Cadets* (els mateixos membres de l'associació), tot i que això no equivalia a promocionar-se amb vista a mostrar-se superiors o inferiors a la resta de francesos.

Vuitena hipòtesi. L'oblit tacit i persistent pel que fa a la conseqüència pràctica de desllindar la publicació de l'associació (des del moment que es començà a editar a Palma o potser fins i tot abans), no responia a cap finalitat política o espòria, sino a un desconeixement sorprenent de l'origen mateix de la publicació per part d'alguns mallorquins.

1.4. Els referents metodològics

Aquesta recerca es decanta — com hem dit a la introducció — per centrar-nos en els individus a través de la *micro-història*. Segons la bibliografia consultada, la micro-història proposa estudiar fenòmens socio-antropològics a una menor escala d'observació del sistema com a forma de poder analitzar certs processos més generals i caracteritzar-los.⁵ La micro-història no ha pretès mai, de cap de les maneres, convertir-se en un nou paradigma historiogràfic. Ans al contrari, des de sempre la seva intenció és dotar l'historiador d'eines per a treballar en terrenys molt específics, tot enfocant l'atenció en uns aspectes concrets però sense allargar-los dels aspectes més generals.

És ben sabut que el caràcter empíric d'aquest model dificulta sovint el seu desenvolupament teòric. Això sol convertir-se en una de les crítiques habituals per part dels seus detractors. Ara bé, si fos així, un conjunt de tècniques de treball sense postulats teòrics no permetria la retroalimentació del treball científic. No cal dir que la teoria es una eina fonamental. Aquesta ens guia, explica i justifica les passes d'una investigació. Treballar-ne sense, pot parèixer, a priori, caòtic. Però la micro-història vol redefinir categories, moltes de les quals amarrades d'uns plantejaments decimonònics. És

⁵ Un text clàssic de referència pel que fa al plantejament de la micro-història es Ginzburg, Carlo, et al. *Hil Forrage e gli Uccelli*. València: Publicacions de La Universitat de València, 2006. Història (L'VEG).

necessari en conseqüència un cos teòric, sense que això no signifiqui *vegrestar* la feina de l'historiador. L'investigador en Ciències Històriques s'ha de moure amb llibertat, treballant casos particulars, els quals aportaran eines per a desxifrar millor les problemàtiques detectades.

Les interpretacions així construïdes, justifiquen les conclusions a les quals s'arriba, cercant el suport d'altres ciències en cas que sigui necessari. Segons les fonts documentals consultades, així com els estudis basats en aquest enfocament, coincideixen a pesar de relleu el fet que la proposta de la micro-història no consisteix a ubicar els casos observats dintre d'una llei existent, sinó aconseguir un enfocament que sigui enriquidor per a l'anàlisi social, mitjançant la troballa de variants noves, més complexes i dinàmiques.

Atacada com un saber humil i simple, provinent de la vida quotidiana i familiar, es ben cert que la micro-història no li manca rigor científic. Dades d'arxius, premsa, registres municipals, legislació, tradició oral... són les fonts essencials pel seu treball. És un valuós recurs per observar l'objecte d'estudi des de nous angles, tot permetent una mirada crítica sobre els procediments tradicionals i proporcionar així noves formes per a treballar els esdeveniments històrics.

Segons Levi¹, s'ha de comprendre com un sistema d'observació que necessàriament es constituïx a partir de la seva anàlisi conjunta entre el nivell micro i el nivell macro. Així, es va del més simple al més profund, de la fita particular a la general, tot escrivint una història de la regió, del país, de la humanitat. Des d'aquesta perspectiva, sense l'estudi concret dels successos individuals –enquadrats i relacionats amb el seu context–, no es pot entendre la verdadera dimensió del desenvolupament dels successos històrics. És interessant la descripció històrica a gran escala, però també és igual d'important veure com es desenvolupen les societats mitjançant els seus fets quotidians, aparentment intrascendents, però que expressen els desenvolupament històrico-socials de cada moment.

---

¹ Levi, G. *Sobre Microhistoria*. Buenos Aires: Editorial Biblos, 1993, pàg. 16.

1.5. Les eines

Així, doncs, ja teniem el problema inicial perfilat. També teniem l'enfocament metodològic decidit. Ara calia llegir, observar, esbrinar, distingir, posar l'atenció, parar esment en les veus de les persones que havien reflectit per escrit una part de les seves vides en una publicació, en un moment històric precís, i havien reescrit una part de la seva història personal tot creant una associació en un país alié al seu lloc d'origen. Ara calia fer explícites unes eines, que s'havien de definir a partir del mateix fenomen que volíem estudiar.

Per això, comptàvem amb l'anàlisi de *fonts primàries* (la totalitat íntegra de números editats de la revista, amb les aportacions d'alguns testimonis directament vinculats amb la temàtica mitjançant *entrevistes obertes*, (per arrodonir informacions ja detectades a les fonts), i finalment amb l'anàlisi d'un estudi de cas mitjançant una *història de vida*. Aquesta última eina ens havia de permetre conèixer millor la història dels membres de l'associació i el reflex de les seves vides a través de la publicació, focalitzant-ho més a fons des del prisma d'una història particular (en aquest cas, la família Simó-Alemany).

1.5.1 Les fonts primàries

Com és sabut de tothom, les *fonts* són la matèria primera de les Ciències històriques. Comprenen tots els documents o testimonis que ens transmeten una informació significativa pel que fa a fets que han tingut lloc. En aquest sentit, les *fonts primàries* són les que s'han elaborat al mateix temps que els esdeveniments que volem comprendre, sense intermediaris i tal com van ser fets al seu moment.

Pel que fa al nostre cas, la font documental principal ha estat la publicació *Paris-Baleares*. Per motius personals de caràcter excepcional, comptàvem privadament amb la totalitat íntegra dels números publicats al llarg de la seva existència. Situació, a més, doblement excepcional ates que aquesta es — juntament amb una còpia a la Biblioteca

Nacional de França a París i una altra a la biblioteca March des de l'any 1965. L'única col·lecció facsimil que es conserva en perfectes condicions i completa⁵

En sentit estricte, la publicació va tenir una vida de quaranta-quatre anys, des de gener de 1954 fins a juny de 1998, amb un total de tres-cents setanta-set números. En un primer moment fou una publicació mensual, però diferents canvis dins la seva dinàmica a finals dels anys setanta, la va transformar en bimestral. Sense poder parlar de quantitats absolutes, coneixem una tirada d'un milenar d'exemplars l'any 1958, de mil dos-cents exemplars l'any 1985, i de tres-cents exemplars l'any 1994.

La revista s'imprimí a França des de 1954 a 1965. A partir d'aquesta data, fins al seu tancament l'any 1998, s'imprimí a Palma. El fet de publicar-se primer a França per l'impressor Dhavots de Calours fins a 1965, i després a Palma per la impremta Politecnica de Palma, confereixen a la publicació una visió transnacional periodísticament rellevant.

Amb un caràcter marcadament introductori, es fa una anàlisi cronològica general del *París-Baleares* al capítol 6 d'aquest estudi, a l'inici de la quarta part d'anàlisi de continguts.

1.5.2. Les entrevistes obertes

L'entrevista és un procediment metodològic força utilitzat en estudis de recerca com aquest. És una eina essencial per tal de conèixer les intencions i les vivències que estan al darrere de les persones, les quals visqueren fets historicament rellevants per a l'objecte de recerca, ni que sigui de manera indirecta. Ajuden a captar la seva coherència o ambivalència⁶, i acaben per donar sentit a la informació aportada per les fonts primàries. Alhora permeten endinsar-se en la *profunda humanitat* de l'informant com a subjecte viu, que pensa, sent, recorda, rememora fets del passat recent, etcètera.

⁵ Actualment aquesta còpia està cedida a la Universitat de les Illes Balears, que l'ha digitalitzada i està disponible a través del seu web: http://dibdigital.uib.es/conservacion/biblioteca/egibale/bsalibalea/pdp/abonides_parisbalearesdelcagov.uib.es

La història oral és una font molt important com a eina per a conèixer millor el nostre passat. Però, com a font, sempre s'ha utilitzat amb prevenció per part dels historiadors, sotmesa a la crítica documental, del tot necessària per tal d'evitar les inconcrecions i les reinvençons que la memòria provoca als records de les persones.

La història oral no es contraposa a l'ús del document escrit: més aviat es complementa. Dins la metodologia pròpia d'aquesta disciplina s'assenyala la importància del seu enregistrament. Però també que la feina de l'historiador ha d'anar més enllà del mateix aparell. S'ha d'emprar la mirada, l'escolta atenta, el reconeixement del llenguatge corporal, etcètera. La forma d'interpretar ha d'estar guiada per una intencionalitat dins la investigació i les hipòtesis prèvies, però també adonant-se dels condicionaments inconscients de la seva pròpia experiència, del seu temps i del seu espai.

La història oral presenta una metodologia pròpia, uns recursos i la necessitat d'unes eines i una experiència important. Tot i així, l'ús de l'entrevista per a corroborar o ampliar dades no suposa necessàriament fer servir la història oral. Aquesta presenta una lògica, un procediment, una ètica i un rigor propi. No es, en sentit estricte, una eina d'obtenció de dades d'allò que no es troba en els documents escrits, a menys que aquests siguin dubtosos. La història oral, en canvi, cerca el que no es troba en les fonts existents, buscant el relat de la gent. Aquests testimonis, com qualsevol testimoni oral, es una font principal per a la reconstrucció d'aquest passat. Però, en el nostre cas, no podem dir que hem fet Història oral, ja que aquest enfocament té una coherència pròpia¹ que depassa els objectius d'aquesta recerca. El motiu fonamental de la utilització d'aquesta eina ha estat la tasca de corroborar o ampliar dades *ya estudiades* a partir de l'estudi de la revista *París-Baleares*.

Així, doncs, l'eina emprada ha estat *l'entrevista oberta*. Una entrevista es pot definir breument com una conversa entre dues o més persones, amb una finalitat concreta, adreçada a obtenir certa informació. Hem realitzat entrevistes dirigides, però obertes, no

¹ Es tracta d'un tema infraestudiat, malgrat encara hi ha alguns (molt pocs) protagonistes vius. Si hi ha una característica comuna a tots ells, és la seva predisposició a compartir la seva història. Les aportacions dels informants han permès d'obtenir dades molt interessants, informacions que ens fan plantejar la necessitat d'un treball posterior, basat en principis més tècnics i propers amb la Història Oral per a completar el coneixement d'un dels punts del treball, l'emigració mallorquina a França. Per a ampliar informació sobre la temàtica vegeu-ne Bujeda, Lluïsa; Mercedes Miquel, i Lluís Garcia (2014). *Apuntes sobre Historia Oral*. Buenos Aires: Instituto Histórico de la Ciudad de Buenos Aires.

guiades amb preguntes de resposta tancada. Hem preferit deixar correr els records de la persona, guanyant-nos la seva confiança. Ambients distesos, xerrades informals, amb objectius clars per a cadascun dels entrevistats, que detallem més endavant.

Segons la bibliografia consultada sobre la metodologia d'entrevista, s'esmenta que en el decurs de la trobada entre l'entrevistador i l'informant, qui pregunta en cap cas no manté una actitud neutral, atès que convida a la sinceritat i a la participació, i hi pot intervenir per a contextualitzar les qüestions per ell apuntades, evitant, però de fer-ne judicis. En aquest model, no es vol brevetar en les respostes, sino que, ans al contrari, es pretén que l'entrevistat parli tant com vulgui, de manera que les preguntes estimulin una vegada i una altra l'informant al fet que entri en detalls. De manera que, al capdavant, tots els moments queden configurats com si es tractes d'una espècie *memoràndes*, la peça final del qual el determina i el fixa temporalment el mateix investigador, a partir de la quantitat i qualitat de les evidències recollides.

Al llarg d'aquesta recerca, hem trobat a persones relacionades amb el nostre objecte d'estudi: immigrants francesos, responsables de la publicació, fills de persones de l'equip directiu. Testimonis que hem recollit mitjançant entrevistes informals, les quals ens han ajudat a ampliar el coneixement del nostre objecte d'estudi, però en cap cas es l'eix vertebrador de la nostra investigació.

No ens hem proposat convertir els testimonis orals en part substancial d'aquesta investigació, com hem dit. La mostra de persones sempre l'hem considerat insuficient, poc representativa. I la font principal de la nostra investigació era, com també hem dit, la publicació *Paris-Balcanes*. Per aquest motiu, hem pensat que els testimonis recollits eren una part interessant per a omplir certs buits que la publicació no podia cobrir, però tampoc n'era l'eina clau.

Les entrevistes foren realitzades a persones que no eren, *stricto sensu*, directament protagonistes del nostre objecte d'estudi. Es tractava d'individus que hi varen estar relacionats en un moment de la seva vida, o eren familiars dels veritables actors de l'obra, els que impulsaren tant la publicació com l'associació. Per aquest motiu, en ser persones relacionades, això afegia riscos al format d'entrevista. Mentides voluntàries,

oblits, distorsió dels fets, persones d'edat avançada amb llacunes en la seva memòria. Moltes vèrraven dels seus pares, i no era pas estrany que això feu recobrir subjectivament en excés les seves versions amb l'amor i el sentiment de pèrdua de la persona estimada⁷.

Per aquest motiu, mirar de centrar el focus i no perdre's en l'anecdota o el sentimentalisme edulcorat – en aquest model l'entrevistador estableix llistats de temes oberts d'acord amb els quals focalitzar l'entrevista. Es tenen certes idees, més o menys fundades, i es desitja aprofundir-hi per tal de trobar explicacions convincents que acabin de completar (pero no determinar) les informacions obtingues per les fonts primàries.

Els *items* genèrics – a manera de preguntes o qüestions obertes – que es feren servir a l'hora d'obtenir aquestes dades rellevants dels informants, foren els següents:

Pel que fa a l'associació

a) Dades referides als records relatius a l'associació *Les Cadets de Majorque*. Tipus de relació que hi varen mantenir. Grau d'importància que tenia l'associació per a l'entrevistat o amics propers. Records referits als seus membres, equip directiu o personatges significats de l'associació.

b) Dades referides als possibles vincles entre els membres de *Les Cadets de Majorque* residents a França, amb els familiars residents a Balears. Dades sobre l'evolució d'aquesta relació al llarg de l'existència de l'associació.

Pel que fa a la publicació

c) Dades referides als records relatius a la publicació *Paris-Baleares*. Tipus de relació que hi varen mantenir. Records referits als seus redactors, seccions, o equip directiu.

⁷ El present treball estudia una associació i una publicació. Els records sobre l'associació són concretets, evanescents, ja que la majoria d'activitats es realitzaven a França i els entrevistats que els varen viure, s'han evaporat en gran part. Records de com els pares volien casaments entre mallorquins, fomentaren la seva assistència a banquets i activitats de l'associació. Però també com ells ja no pensaven igual que els seus pares, i no hi prestaven gaire atenció. L'altre grup, els de col·laboradors i corresponents, varen viure a Mallorca i es relacionaren amb la publicació i el seu municipi, Andratx, no com una associació d'emigrants, sino com una publicació que arribava als emigrants a França, com explicarem més endavant.

Records pel que fa al seu impacte, rellevància de les notícies publicades, o anècdotes sobre la seva recepció. Records referits pel que fa a la seva desaparició.

d) Dades referides als possibles vincles entre els redactors del *Paris Balears* residents a França, amb els redactors residents a Balears durant els anys de publicació. Dades sobre l'evolució d'aquesta relació al llarg de l'existència de la revista.

Pel que fa al fet migratori

e) Dades referides a records d'infantesa, al trasllat dels pares a França, als negocis que hi varen mantenir, a la vida a la ciutat d'acollida, i als entrebanes adaptatius possibles (socials, culturals, lingüístics) en romandre en un nou indret.

f) Dades referides als motius que condueixen la família al seu retorn a Balears. Preguntes obertes que, la majoria, es relacionaven amb el fet migratori en si mateix, sobre com els seus pares emigraren a França i retornaren després a les Illes.

Els informants principals seleccionats foren, com hem dit, un grapat de persones que havien tingut alguna mena de relació amb la publicació, o bé n'havien viscut indirectament la seva experiència. La tria d'aquests informants es guià per criteris de vinculació, proximitat i significació amb els continguts i objectius d'aquesta recerca. La recerca i concertació de cites per a les entrevistes va ser un autèntic *tour de force* de contactes, trucades i variants inescrutables que condueixen finalment a la selecció de les persones que detalllem seguidament. Algunes de les trobades es mantenen de forma presencial, i d'altres – per qüestions geogràfiques –, per via telefònica. A continuació llistem les entrevistes realitzades, el motiu i alguns dels seus trets més interessants.⁸

⁸ El grup de les dades obtingudes pels informants serà tractades amb més aprofundiment a la cinquena part d'aquest estudi.

Agost 2005; Catherine Savi, Darrera delegada de l'associació a França

La seva relació amb l'associació i la publicació es familiar. Va perdre el seu pare molt jove, i el seu oncle Gabriel Simó la va tractar sempre com una filla. Gabriel Simó – que ocupa diferents càrrecs directius –, era un apassionat de l'associació i la publicació. Per ell, accepta continuar la tasca a França des de finals de la dècada dels anys vuitanta. A poc a poc, la gent moria i els fills abandonaven la subscripció a la publicació. La mort del seu cossí, Antoni Simó Alemany, no volgué continuar amb una tasca que era cada vegada més i més difícil. Els fills s'havien desvinculat de l'associació, i els pares mantenien la publicació com un lligam amb la seva terra, però des de la dècada dels setanta no s'organitzaven activitats de l'associació a França. L'objectiu d'evitar els matrimonis mixts i l'assimilació de la cultura francesa, oblidant-se de la mallorquina, havia fracassat.

Aquesta informant no conserva cap documentació de l'associació. Els *Ciutats* francesos amb els quals manté relacions, ja són molt majors. I els fills d'aquests no senten ja l'illa dels seus pares com a pròpia. Molts mantenen casa a Andratx, i passen llargues temporades a l'estiu. Però viuen a França, al costat dels seus fills i neta. Un cop difunts, els fills venen la seva propietat, i sovint no la mantenen com a lloc d'estiuatge.

Abril 2005, Antonio Vicens Castanyer, Investigador i emigrant francès,

Va néixer a França, però va de molt petit es traslladà a Soller, on viurà. Gran coneixedor de l'emigració francesa, publica diferents llibres claus per l'elaboració d'aquesta tesi. Coneixedor també de l'associació, publica un seguit d'articles de joventut en les seves pàgines. Filòleg i catedràtic de Llengua i Literatura Francesa, ens ajuda a elaborar la hipòtesi del significat del nom elegit per a l'associació, el terme *Ciutats*. Comparti les seves experiències i records, però la seva memòria era fràgil en aquell moment, ja que era molt major. Ens ajuda a fixar en quins aspectes posar l'accent del procés d'investigació.

Juny 2005: Michel B. Cardell Calafat

Emigrant sallerie a França, el qual retornà a la dècada dels seixanta. Publica dos llibres autobiogràfics, referenciats en aquest treball. Coneixia l'associació, però mai en fou *Cadet*, però era subscriptor de la publicació.

Agost 2005: Marie Pierre Alemany, *Cadet* francesa

El seu pare arribà a França a la dècada dels anys vint. Treballa per a uns sallerics, els quals el varen explotar, fet habitual en aquells moments. Els joves emigrants eren explotats laboralment pels antics, fins que podien establir-se pel seu compte. Pensaren retornar a la dècada dels anys trenta, però la Guerra Civil els convence de tornar a França. I varen viure la II Guerra Mundial. Ho varen passar molt malament, ates que com emigrants eren pitjor tractats que els francesos, tant per uns, com pels altres.

Recorda que el seu pare s'apunta a l'associació per Gabriel Simó, amic de tota la vida d'ell. Ella participà d'algunes de les festes dels *Cadets*. Però educada a França, no pensava ajuntar-se amb cap mallorquí, ja que eren molt més masclistes que els francesos. Mantenia la subscripció amb la publicació per conèixer fets d'Andratx, ates que era l'única manera a França. Manté relació amb altres emigrants a s'Arracó, on té casa i passa els estius, com tants d'altres com ella. No retorna a Mallorca perquè es casa amb un francès i els seus fills i nets són francesos.

Agost 2005: Joan Estades de Moncada, corresponsal i col·laborador habitual de la publicació en la dècada dels seixanta i setanta

Personatge singular, coneix l'associació i la publicació des de la dècada dels anys cinquanta. Col·labora activament a la publicació, com a corresponsal de Fornalutx fins a la dècada dels anys setanta. Després mantingué la subscripció i realitza aportacions puntuals. Reconeix que no es duia molt bé amb la nova direcció sorgida a partir dels anys vuitanta. Recorda que tingue problemes a finals de la dècada dels setanta amb un parell d'escrius, els quals quasi aconseguiren provocar el segrest de la publicació,

sempre segons les seves paraules. Hem pogut corroborar la polèmica, però no l'intent de segrest.

Els seus coneixements sobre els miers de la publicació no es corresponen amb les nostres investigacions, motiu pel qual considerem que el seu testimoni no va més enllà del fet de ser aclaridor del treball del corresponsal, i, per tant, no aporta un coneixement important a la nostra recerca.

Agost 2005 i abril 2014: Francisca Simó Cárdenas, filla del darrer Delegat de l'associació a Balears

El seu pare, Gabriel Simó, vivia i es desvivia per l'associació. Recorda les seves anades i tornades a França, i com coneixia tothom. Una vegada retorna, mantingue una intensa vida social i sempre escrivint, la seva passió. Les informacions de la vida del seu pare han ajudat a omplir alguns buits al llarg de la investigació. La seva anàlisi ha servit per la redacció de "*La història de la família Simó Alemany*" al capítol 10.

Agost 2005 i abril 2014: Antonio Simó-Cárdenas, fill del darrer Delegat de l'associació a Balears

El seu pare, Antonio Simó Alemany, fou el darrer Delegat Provincial de l'associació. Des de la mort del seu pare, Gabriel Simó, accepta l'encarregat d'aconseguir que la publicació no desapareixi. Durant la dècada dels anys noranta sofrí molt per aconseguir col·laboracions, doblers. Les seves aportacions han estat cabdals per a conèixer millor els darrers anys de la publicació a més d'ajudar a la redacció del capítol 10 d'aquesta tesi doctoral.

Agost 2012: Sebastià Gelabert, corresponsal, col·laborador i membre del darrer equip directiu de l'associació

La seva relació no fou amb l'associació. No estava relacionat amb l'emigració. La seva passió per l'escriptura el feu contactar amb la publicació. La seva amistat amb Antonio Simó Alemany el va dur a ser membre de l'equip directiu a la dècada dels anys vuitanta.

i noranta. Col·laborador de moltes publicacions il·lenques, com a corresponsal del terme municipal d'Andratx. Gràcies a les seves aportacions com a informant, varem conèixer millor el paper de corresponsals i col·laboradors de la publicació. I, també, com a la seva darrera etapa, no era considerat com a òrgan de l'associació. Aquesta n'havia perdut el seu sentit. Per a la gent del poble, *Puntis-Baleares*, era la publicació local del municipi, on s'escriuien les històries que afectaven el mateix. Però pel fet que s'enviava a França, molts d'andritxols francesos coneixien notícies que d'una altra manera no n'hi haurien tingut accés. Una vegada mort Antonio Simó Alemany, es desvincula, com tant d'altres, duent a la desaparició de la publicació. El que fa a la qualitat com a informant, val a dir que d'edat avançada, no recordava molt de fets.

Agost 2012: Gabriel Jofre Mir, col·laborador d'Andratx

Contacte telefònic. Col·laborava amb la publicació intermitentment, com també amb altres publicacions il·lenques. No estava vinculat a l'emigració ni era un *l'adret*. Considerava la publicació com la revista local del municipi.

Agost 2012: Arcadi Gomila Pons, col·laborador menorquí

Contacte telefònic. Persona d'edat avançada, no recordava les seves col·laboracions amb la publicació. Apassionat de l'escriptura, periodista del diari *Menorca* durant molts anys, realitzà col·laboracions en diferents mitjans il·lenes, contactat per Mascareó Passarius. En el moment de l'entrevista, encara col·laborava en publicacions menorquines.

Abril 2014: Dolores Alemany, corresponsal i col·laboradora en els anys setanta

El seu pare emigra a França en plena Guerra Civil. La mare, preocupada pel seu fill, contacta amb el seu cosí Gabriel Simó, que era l'enllaç del poble per tal d'aconseguir entrar de manera irregular en el país veí. Primer treballa amb el seu oncle, però després

regentà un restaurant propi. Problemes de salut el varen obligar a retornar a l'illa, on va tenir també diferents restaurants.

Ella nasqué a Espanya, però coneixia a molts que no varen retornar amb el seu pare. A la dècada dels anys setanta, tots els seus oncles retornaren. Varen vendre els seus negocis i realitzaren inversions immobiliàries, que asseguraren una jubilació tranquil·la. Però la majoria no retornà. Els fills s'havien casat amb francesos i s'instal·laren allà definitivament. Els nets i una millor qualitat de vida no afavoriren el seu retorn.

Com a neboda de Gabriel Simó, coneixia l'associació, però no participa de les seves activitats, més enllà d'alguns dinars o sopars. No recorda que hi hagués moltes activitats. Però sí que recordava la publicació, *Paris-Baleares*, de la qual va ser corresponental d'Andratx a finals de la dècada dels setanta, abans de casar-se amb un mallorquí de Sóller. Una vegada casada, abandonà el seu paper com a corresponental i tan sols era subscriptora de la publicació. Recorda que la rebia un cop cada dos mesos, i que estava farcida de notícies i fets del municipi d'Andratx.

Abril 2014: Miquel Ferragut Pujol, *Cadet*, emigrant i escriptor local de s'Arracó

Historiador local del poble de s'Arracó, és un gran coneixedor dels seus vells i de les seves vides, majoritàriament lligades al fenomen migratori francès. L'informant explica que gairebé no hi ha cap casa que no tingui un o més membres que no haguessin emigrat en algun moment a aquest país. Amic de molts col·laboradors i membres de l'equip directiu, no col·labora activament amb la publicació. Els seus coneixements sobre els emigrants arraconers i les seves relacions foren molt interessants per a l'elaboració d'aquest treball.

Abril 2014: Brigitte Strehelle, membre de l'associació francesa de la Vall de Sóller

Francesa instal·lada al Vall de Sóller, forma part de l'única associació francesa a Balears. Coneixia la publicació *Paris-Baleares*, però no l'associació *Les Cadets de Majorque*. Els membres de la seva associació viuen entre Sóller i França¹.

---

¹ Després d'un breu contacte telefònic, queda pendent un reunió amb més membres d'aquesta associació.

Aquesta associació, Amics de França a la Vall de Soller, es crea l'any 2008. Els seus objectius són mantenir els vincles entre els residents d'ascendència francesa i francesos a les Illes, promovent diferents tipus d'activitats i contactes amb les autoritats d'aquest país. Són al voltant d'unes tres-centes persones. Realitzarem una reunió informal al juny de 2014, iniciant contactes per col·laboracions posteriors.

Les entrevistes i contactes telefònics amb les persones abans esmentades, estaven relaciones o amb l'associació o amb la publicació. Hi ha persones, com Arcadi Pons o Gabriel Jofre que tan sols col·laboraren amb la publicació. Desconeixien l'associació, i realitzaven aquestes en un marc major d'altres publicacions locals. Sebastià Gelabert també col·labora amb la publicació, però coneixia l'associació i la seva relació amb l'emigració andritxola a França. Joan Estades de Montcada confirma el treball de corresponents i col·laboradors a la publicació. Catherine Savó i Dolores Alemany coneixien ambdues. *Cadets* actius, col·laboraren amb la publicació i varen viure l'emigració, de la qual compartiren els seus records. Magdalena Flexes fou un exemple d'emigrant, que mantingue relació amb l'associació mitjançant la publicació. Miquel Ferragut Pujol s'ha dedicat en els darrers anys a investigar la vida i negocis dels arcaoners a França, publicant tres llibres recopilatoris de fotografies. Gran coneixedor del poble, ens ha ajudat molt en punts obscurs de la nostra investigació¹¹.

Juny 2014, Miquel Company

Historiador. Obstanta diferents càrrecs en l'associació de la Premsa Forana de Mallorca a través de la revista *Mel i Sucre* de Sant Joan. Va escriure el llibre *Els 17 anys de la Premsa Forana de Mallorca*. Aclarí la vinculació real del nostre objecte d'estudi amb dita associació.

¹¹ Per tal de completar la nostra recerca, mantinguerem *contactes informals* amb investigadors i especialistes en diferents àmbits, dibuixant punts concrets de les seves recerques relacionades amb la nostra investigació. Abril 2014, Dr. Miquel Durall, Catedràtic d'Història Contemporània. Abril 2014, Miquel Ferrat, periodista i investigador sobre l'emigració sollerica a França. Abril 2014, David Guàrdia, historiador amb família francesa. Abril 2014, Antoni Vives Reus, historiador del turisme.

1.5.3. L'estudi de cas

Una eina cabdal que permet triangular metodològicament les informacions obtingudes per les entrevistes i les fonts primàries, és la focalització dels fets històrics analitzats mitjançant l'estudi de cas. Segons la bibliografia consultada, *l'estudi de cas* es un mètode que busca particularitzar fets històrics significatius *a petita escala*, amb la finalitat de descobrir i comprendre el significat d'un cas particular en allò que té de rellevant¹¹. Per això, es proposa d'obtenir un coneixement complementari de l'objecte d'estudi *en la seva singularitat*, sense que necessàriament es puguin establir límits precisos a priori entre el fenomen estudiat i el seu context. Es tracta d'una eina força apropiada per tal de captar elements significatius de la vida real de les persones vinculades amb la revista *Paris-Baleares*, on interactuen un gran nombre de factors, de forma que les dades resultants permetin ajudar a comprendre la complexitat i riquesa de la situació real històrica del fenomen.

Sobre aquests tipus de produccions escrites existeix una línia d'investigació força interessant, apareguda dins l'àmpli paraigua del paradigma interpretatiu sota diferents noms, com ara el d'investigació autobiogràfica, investigació de *narratives de vida* o investigació biogràficonarrativa. Comprèn la història oral, les *histories de vida*, gènere molt estudiat actualment en el camp de les Ciències Socials... i qualsevol altra mena de treball documental que utilitza l'experiència personal consignada pel mateixos subjectes. El seu objecte no és cap altre que la narració d'una seqüència històrica molt específica de la vida dels seus membres, mitjançant una reconstrucció retrospectiva.

Com hem dit, la publicació *Paris-Baleares* fou una font primària excepcional per a tractar d'escriure temes tan variats com l'emigració, l'associacionisme, l'ecologisme, la transició democràtica, etcètera. Però calia endinsar-nos més a fons en les peculiaritats viscudes per persones i famílies que directament o indirectament formaren part activa dels anys de vida de la publicació. Per tot plegat, ens pareix que una bona manera de visualitzar-ho era la realització d'una *història de vida* al voltant d'una família concreta i específica: la família Simó-Alemany, explicada al capítol 10 d'aquesta tesi doctoral.

¹¹ Stake R.E. *La investigación con estudio de casos*. Madrid: Morata, 1998.

La motivació d'incloure aquesta *historia de vida* era doble. Per una banda, fer microhistòria. La relació de la família i l'associació es continua al llarg de quaranta i cinc anys, i es una mostra de les possibilitats que la publicació ens ofereix per reconstruir la vida dels seus socis. Per altra banda, el fet de fer un estudi pormenoritzat de la família Simó-Alemany ens permetia inferir dades que podien resultar força rellevants a l'hora de contrastar les informacions obtingudes, amb l'anàlisi de les fonts primàries i amb les informacions extretes amb les entrevistes, conformant així una triangulació qualitativa significativa.

Les diferents converses amb els fills d'Antonio Simó-Alemany (últim delegat provincial de l'associació a les illes i promotor de la publicació en els darrers anys), amb Francisca Simó Cardenas i amb Antonio Simó Cardenas, han completat moltes de les llacunes que la publicació plantejava, ajudant a completar un trencaclosques de vegades laberíntic.

1.6. El procés i les fases de l'estudi

Malgrat que no cal dir que qualsevol recerca d'aquest abast passa per molts perícles de redefinició crítica del problema, amb temptatives i moments de desencís o decepció, les fases habitualment segueixen un desenvolupament clàssic d'acord amb la seqüència següent: a) el camp: definició del problema i disseny de treball; b) el text: la recollida i l'anàlisi de dades; c) el lector: l'informe i la validació de la investigació. Els apartats a) i b) són els que detallen a continuació en el seu procés cronològic. L'apartat c) serà, en última instància, qui haurà de decidir –a través del Tribunal de tesi– si aquesta tasca s'ha fet adequadament als propòsits previstos citats.

Aquesta seqüència de desenvolupament es tingué en compte durant el temps que dura la recerca, la definició previa, l'accés a les fonts, la recollida i l'anàlisi d'informacions, i la redacció de l'informe de recerca. Tot i que la seqüència apareix cronològicament ordenada, ben sovint les etapes es donen indistintament barrejades, degut al fet que l'extracció d'informacions sol simultaniejar-se amb la seva anàlisi, i molts cops la formulació d'hipòtesis es va refent constantment a mesura que s'indaga i aprofundeix en la temàtica. Seguidament presentem les etapes de l'estudi.

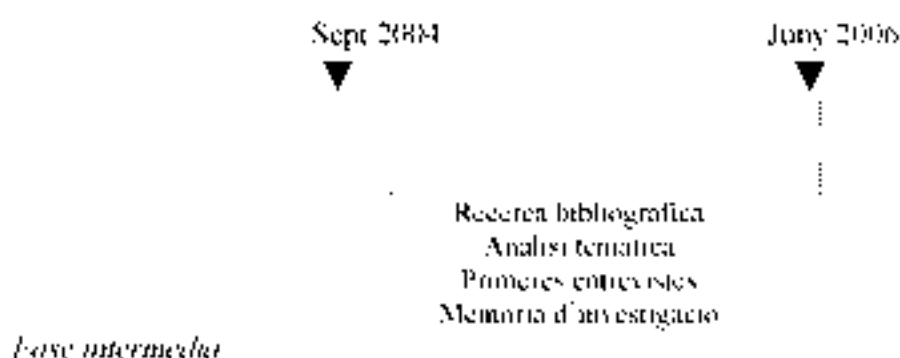
Fase preliminar

Aquest treball es va iniciar l'any 2005, per a presentar la Memòria d'Investigació *Paris-Baleares, organ de difusió de les Cadetes de Majorque 1954-1965*, pertanyent al Programa de Doctorat del Departament de Ciències Històriques i Teoria de les Arts de la Universitat de les Illes Balears. Aquell estudi preliminar es va acotar fins a 1965, any de la mort de Francisco Vich, tercer president de l'associació.

A partir d'aquell moment, es fixaren les preguntes preliminars que havien de guiar tot el procés, juntament amb la formulació dels objectius, **civamplant** l'estudi a tota la publicació íntegra fins a l'any 1998. Es feu una lectura minuciosa de la totalitat dels números de la revista *Paris-Baleares*. Es classifica temàticament els seus eixos principals. Com a punt de partida previ, es consulta bibliografia sobre metodologia per tal de contextualitzar els paràmetres que havien de guiar la recerca.

Simultàniament, es va fer un rastreig exhaustiu de la bibliografia existent sobre la temàtica, fixant els tres eixos inicials que focalitzaren l'estudi, ja explicitats a l'apartat 1.1. D'aquest capítol: l'emigració balear a l'exterior, l'associacionisme, i la premsa forana mallorquina. Es va consultar una quantitat important de recerques, tesis doctorals i estudis centrats metodològicament en la micro-història, treball de síntesi que configura l'estat de la qüestió que s'aborda al capítol 2, a la segona part d'aquesta investigació.

Durant l'any 2005 es realitzaren les entrevistes a Antoni Vicens Castanyer i a Michel B. Cardell Calafat. També l'any 2005 realitzàrem entrevistes a Marie Pierre Alemany i Catalina Palmer Alemany. *Cadets*, franceses de naixement i de residència. El mateix any contactarem amb Angelica Bareello, una jove resident a Vichy, al nord de França. Filla d'un sallerie i mare francesa, que va respondre a un anunci que vàrem realitzar via internet per a contactar amb descendents francesos d'antics emigrants mallorquins. També realitzàrem una entrevista a Joan Estades, col·laborador de la publicació als anys seixanta.

Presentada la Memòria d'investigació l'any 2006, s'opta per deixar un temps d'inactivitat, que coincideix amb la preparació de les oposicions a Secundària de l'àrea de Geografia i Història l'any 2010, la recollida de material didàctic per a preparar les classes, i la maternitat l'any 2011.

La conciliació laboral i familiar no deixa gaires espais per a la recerca fins al 2012. Tot i així, entre aquests anys varem anar recopilant informacions diverses, especialment noms de persones relacionades amb l'emigració mallorquina a França. No varem reprendre les entrevistes als informants fins l'any 2012, moment en el qual engegarem la recta intensiva d'aquesta tesi. Les entrevistes a Miquel Ferragut i Pujol, investigador del poble de s'Arraco, ens aporta dades molt interessants sobre els negocis dels *Cadets* a França. Per la seva part, Sebastià Gelabert – col·laborador habitual i amic íntim del darrer secretari general –, ens ajuda a comprendre millor l'elaboració de la publicació, a més de les dificultats humanes i econòmiques que en comportava. Una altra col·laboradora, Dolores Alemany, ens aporta dades sobre la publicació i sobre alguns dels membres de l'equip directiu dels anys setanta i vuitanta.

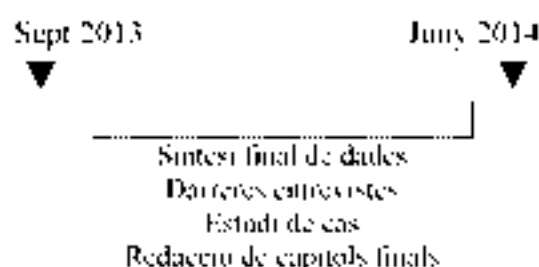
La tasca prossegueix amb la redacció exhaustiva dels tres primers capítols referits a la formulació del plantejament general de la recerca, la redacció de l'estat de la qüestió, i l'escriptura dels apartats referits a l'emigració a França, i l'associacionisme.

Fase final

La intensificació de la tasca s'accelera a partir de 2013 mitjançant un permís laboral amb la concessió d'una llicència per Assumptes Propis. Aquesta decisió es va prendre amb la finalitat de fer una aturada professional, concentrar esforços i tenir més temps per tal d'enllestir la recerca. A partir d'aquí, s'encara la quarta part de la tesi amb la redacció de l'informe d'anàlisi de continguts, el naixement de l'associació i la publicació (capítol 5), l'estructura cronològica i els continguts bàsics de la publicació (capítol 6), i les tres etapes de sorgiment, consolidació i decadència, que conformen els capítols 7, 8 i 9, respectivament. Deixarem per al final la redacció de l'estudi de cas de la família Simó-Alemany, amb la finalitat de tenir més dades que facilitessin la corroboració d'informacions. Finalment, entre el mes de març i el juny de 2014 s'enllestí la redacció completa de l'informe, el document final que conte les troballes documentals obtingudes amb aquesta tesi doctoral.

Cal dir, tot i així, que les fases temporalitzades fins aquí no són pas tan lineals i progressives com aparentment sembla. Entre fase i fase, va caldre repensar i deixar temps per tal de reconduir la feina. La moratoria entre el moment d'aprovar les oposicions i la maternitat – a banda de capgirar de dalt a baix la mateixa vida personal – van fer dilatar el procés inevitablement. La tasca, en conseqüència, fou discontinua, amb períodes força intensos de treball, barrejats amb intervals d'inactivitat.

Obviament, el cicle vital de qui compagina ensenyar, investigar i ser mare – com es el mateix cas – no és un camí gens programable a priori. Els imprevistos són innumbrables. En determinats moments hom se sentia obsedida amb la tasca investigadora, en d'altres l'ocupava el frenesi de la tasca a l'Institut, les classes, o la maternitat. La conciliació, com sempre, fou ben difícil.

Seguidament, passem ara a tractar l'estat de la qüestió pel que fa a les fonts bibliogràfiques i documentals més rellevants, directament relacionades amb l'objectiu d'aquesta recerca. És el que conformarà el proper capítol 2, que inicia la segona part d'aquesta tesi.

SEGONA PART

L'estat de la qüestió: bibliografia i fonts documentals

CAPÍTOL 2. L'estat de la qüestió: consideracions generals

- 2.1 El punt de partida
- 2.2 Els estudis sobre l'emigració espanyola a França
- 2.3 Anàlisi bibliogràfica sobre l'emigració baleàr a França
- 2.4 L'estat de la qüestió de l'associacionisme espanyol a França
- 2.5 Anàlisi bibliogràfica sobre l'associacionisme baleàr
- 2.6 L'estat de la qüestió i bibliografia de la premsa forana
- 2.7 Anàlisi de les fonts

*La historia de las personas es la
narración viva de las palabras que han
diversat en forma de textos i palabras
silencios i miradas*

Gabriel Garcia Marquez

CAPÍTOL 2. L'ESTAT DE LA QÜESTIÓ: CONSIDERACIONS GENERALS

En aquest capítol s'aborda l'estat de la qüestió pel que fa a bibliografia i fons documentals al voltant de l'objecte d'estudi. Així, es fa un repàs genèric sobre els estudis sobre emigració espanyola a França, i en un segon moment, sobre l'emigració balear al país gal. Seguidament, s'aborda l'estat de la qüestió pel que fa a l'associacionisme espanyol a França, amb una anàlisi bibliogràfica sobre el cas de l'associacionisme balear. Finalment, s'encara la qüestió bibliogràfica referida a la premsa forana.

2.1. El punt de partida

El nostre objecte d'estudi, la publicació *Paris-Baleares* era –com hem dit– l'òrgan o butlletí de difusió de l'associació d'emigrants *Les Cadets de Majorque*. Aquesta publicació evoluciona al llarg dels seus quaranta-quatre anys d'existència en un sentit ben peculiar: des de mitja de comunicació entre els seus socis a membre de l'associació de Premsa Forana de Mallorca. La llarga durada de la publicació i la seva evolució fa necessari tractar-la de manera diferenciada al llarg de la seva existència, tot establint uns eixos bàsics per aconseguir una visió de conjunt i una anàlisi acurada. Per aquest motiu establim tres temàtiques per a comprendre la singularitat d'aquesta publicació: emigració, associacionisme i premsa forana.

Del rastreig de fonts que vàrem fer, ens adonàrem que no existia cap treball similar que ens pogués servir de model¹.

A continuació, exposem breument l'estat de la qüestió dels tres eixos bàsics, centrant-nos en els estudis més locals i, per tant, més propers al cas que ens ocupa. Segons la codificació UNESCO, són: *codi 201088* -emigració-, *codi 201087* -associacionisme-, i *codi 201766* -història de la premsa-

2.2. Els estudis sobre emigració espanyola a França

França i Balears, com a pobles banyats pel mediterrani, comparteixen trets comuns, des dels gastronòmics als històrics i lingüístics. Actualment a les escoles, la segona llengua d'estudi es l'anglès, però no oblidem que abans la llengua que s'aprenia era el francès. Aquesta és una llengua romànica com la catalana i la castellana. A més, a la zona sud francesa es continua xerrant la llengua occitana, una llengua tan propera a la nostra que fins i tot han existit dubtes entre els lingüistes si no eren la mateixa d'arrel. Per tant, l'emigració a França no havia de ser molt més estranya pels homes i dones de balears, que l'emigració a Amèrica Llatina. A més –no cal dir-ho– de l'evident avantatge enfront de l'emigració americana: la proximitat geogràfica. Les comunicacions entre les Illes i França eren molt més fàcils que no pas entre les Illes i Amèrica. D'aquesta manera, l'emigració a França va tenir molts *seguitors* –entre solterics i arraconers en un primer moment, i d'altres pobles de les Illes posteriorment–.

Aquesta emigració començà en el darrer terç del segle XIX, marcada per les relacions comercials que s'establiren entre les Illes i el sud francès. L'exportació de taronges i altres productes de l'horta mallorquina va afavorir la creació dels primers establiments mallorquins en el sud a França, dedicats a la rebuda i venda de les mercaderies. A poc a poc, i al llarg de la primera meitat de segle, es van anar estenent per tota França a través de les seves principals vies de comunicació terrestre i fluvial.

---

¹ Sí be és cert que existien treballs que analitzaven publicacions que treballen l'associacionisme emigrant, que empren la premsa com a font, etcètera, el fet és que no que treballen els tres aspectes de manera conjunta, com en el cas que ens ocupa. El fet que la publicació s'edui durant un temps implica d'altres temes transversals, que no deixen pas de ser importants per a entendre l'evolució i la seva transcendència.

L'any 1953 es crea a París una associació anomenada *Les Cadeys de Majorque*, formada per emigrants mallorquins residents a París, amb una clara intenció: conèixer i posar en contacte tant als mallorquins residents a terres franceses com als amics i familiars residents a les Illes. El seu mitjà de comunicació fou una publicació, *Paris-Baleares*. En la seva capçalera s'anuncia com "*l'orgue diffusor de l'association denominada Les Cadeys de Majorque, Association Amicale des Originaux et Descendants des Baléares résidant en France.*" En el seu primer número (gener de 1954), a l'editorial ja es presenten com "*una publicació que va néixer amb la idea de generar llaços d'amistat entre els emigrants balears residents a França i les seves famílies i amics encara residents a les Illes.*" Amb una gran acollida des dels seus inicis, aquesta publicació tingué una vida de quaranta-quatre anys, des de gener de 1954 fins a juny de 1998, amb un total de tres-cents setanta-set números, convertint-se en el lligam i el mitjà de comunicació de molts emigrants balears a França i de les seves famílies i amics a les Balears.

El naixement — tant d'aquesta associació com de la publicació — es pot analitzar com una resposta a diferents necessitats que naixien de la mateixa condició de l'emigrant. Per una banda, la necessitat de trobar persones en la mateixa situació en un país estranger, les quals comparteixen els mateixos sentiments. Per una altra banda, la necessitat d'establir xarxes d'informació entre ells mateixos, i entre aquells que varen quedar en la seva terra d'origen, amics i familiars.

Recordem que els mitjans de comunicació interpersonals no estaven tan avançats com actualment, i encara les comunicacions eren molt lentes i poc fiables. D'aquesta manera, es podia cobrir la necessitat de crear relacions amistoses entre els emigrants i els seus descendents en terres franceses, tot establint un mitjà de notícies entre ells mateixos i els seus familiars i amics a les Illes. Però no només això — com tractarem d'explicar a la quarta part — també demostraren un interès especial per a difondre la història, la cultura, la literatura i la llengua del seu lloc d'origen, en aquest cas les Illes Balears.

Es tractava, per tant, d'una publicació que plantejava convertir-se en un dels fils conductors a França del sentiment d'aquells emigrants balears envers la realitat que

havien deixat enrere i de la nova realitat en la qual vivien. El cert era que mai no oblidaren els seus orígens. Fins i tot realitzaven actes solidaris col·lectius que a les Balears no es podien realitzar, moltes vegades per manca de possibilitats econòmiques. El projecte va sobreviure gràcies al treball desinteressat de persones unides pel simple fet de ser home i dones de balears, o descendents. Els seus continguts eren variats, amb un curiós trilinguisme entre català-castellà-francès.

L'objecte del nostre estudi, la publicació *Paris-Balears* aparegué a França l'any 1954. Una dotzena de mallorquins residents a París, iniciaven una aventura periodística sense ser periodistes que durarà més de quaranta anys. Només això ja es força sorprenent. Quaranta anys i escassos, és molt temps. La seva procedència geogràfica, des de diversos pobles mallorquins, contrasta amb la idea generalitzada dins l'imaginari mallorquí, segons el qual sempre que es demana per emigrants a França, el municipi de Sóller n'és el poble de referència. I tot i que Sóller fou, molt possiblement, el punt de partida dels primers emigrants, la gran majoria de pobles mallorquins — també de les altres illes —, participaren en aquest procés migratori, com veurem més endavant.

França comença a rebre emigració balear des del darrer terç del segle XIX, paral·lel a l'inici de la seva Tercera República. Els motius principals — la crisi econòmica al poble de Sóller, afectava des de la dècada dels seixanta, conseqüència de la pèrdua del comerç estricte per la malaltia dels tarongers, a més de la crisi del sector textil, deguda al canvi de conjuntura en el mercat del cotó. Aquests fets propiciaren la necessitat d'*expulsar* població i d'establir noves estructures econòmiques al poble. França, on ja existia una petita xarxa comercial, oferia un mercat de consumidors important, amb unes possibilitats de creixement i una capacitat d'absorció més alta que d'altres mercats, com l'illenc, el peninsular o l'americà. No cal dir que la seva proximitat geogràfica fou un altre factor determinant.

La prosperitat d'aquests negocis feu que es comencessin a crear xarxes de distribució i a expandir-se per tot el territori, però sempre complint dues premisses: cercar les vies de comunicació — generalment direcció oest — més importants, i no instal·lar un negoci igual que el negoci d'un altre mallorquí a la mateixa localitat. Aquest fet configura una dispersió important en el grup emigrant, circumstància inhabitual a les migracions

balears, distribuint-los per tot el territori francès, tot evitant la concentració d'emigrants balears, excepció feta de les grans ciutats com París o Reims.

Cal dir, però, que els anys cinquanta del passat segle foren un punt d'inflexió en el procés migratori al país veí. Per una banda, s'engegaren de nou els fluxos migratoris, facilitats per les noves polítiques franquistes, tot atribuint nous emigrants espanyols i il·lenes a França. Però — per una altra, es comença a endevinar a les Illes unes noves perspectives econòmiques reals gràcies al turisme, perspectives que començaren a atraure un corrent immigratori peninsular cap a les Illes. Aquesta nova situació fou observada amb interès per part la colònia balear francesa, la qual s'interessà per establir mitjans de comunicació eficaços, en un clar intent d'estar al corrent dels canvis produïts a les Illes Balears. La reactivació del moviment associatiu espanyol a França — fomentat per un règim franquista que no volia perdre el lligam amb els nous emigrants —, engegà el projecte de la colònia balear, fet que feu enfortir-ne els seus lligams com mai no ho havia fet en la seva llarga estància al país veí.

Val a dir que, segons la bibliografia consultada, en els anys setanta del segle XX va aparèixer un important moviment revisionista, generalitzat a totes les ciències socials, que feren revisar les teories clàssiques de molts de temes, entre ells el de les migracions. A partir d'aquesta dècada, s'incrementa substancialment la producció científica sobre el fenomen migratori. La revisió de les teories clàssiques es va realitzar des de diferents perspectives i des de distintes escales d'observació, donant lloc a una multiplicitat de teories des de les quals s'abordaran les migracions. Aquestes teories es poden classificar en dos grans grups, segons la seva escala d'estudi: a) Les teories macroeconòmiques aborden els estudis de les migracions des de la utilització de variables agregades i focalitzen mares amplis, tant geogràfics com temporals. b) Les microeconòmiques redueixen l'escala d'anàlisi per tal d'apropar-se al procés des de la decisió d'emigrar i l'individu protagonista. Totes dues anàlisis no són excloents, sino que responen a diferents preguntes i ofereixen diferents respostes a l'estudi del fenomen.

La presència espanyola a França presenta una bibliografia escassa i molt desigual, tant a França com a Espanya. A França existeixen molts treballs sobre l'exili de 1939, però no

sobre els espanyols – una de les seves colònies més nombroses. No existeix una tradició d'estudis migratoris a França, fet que s'explicaria en part per les seves polítiques d'assimilació cap a l'emigrant. Els estudis migratoris a França són relativament nous, centrats en la immigració magrebi, que sovint es considera més problemàtica envers la seva integració i de convivència. Els immigrants d'origen europeu han estat considerats més assimilats. Això explicaria un dels motius de la seva manca d'interès. Aquest fet ha estat criticat en articles publicats en els darrers quinze anys, on investigadors francesos destaquen la necessitat d'aprofundir en les immigracions econòmiques, sobretot l'espanyola⁴.

Pel que fa al cas espanyol, fins a un període recent, els sociòlegs i historiadors han estudiat més les migracions dirigides a ultramar, que no pas les europees. Mes enlla d'algunes publicacions redactades per funcionaris franquistes encarregats d'assumptes migratoris, el primer treball fou el de Javier Rubio⁵ l'any 1974, la qual analitza les emigracions econòmiques al llarg del segle i també les derivades de la derrota republicana de 1939. L'altre text clàssic, escrit aquest a França, es l'obra de Guy Hermet⁶, molt en la línia del treball de Javier Rubio. A partir de principi dels anys noranta, diferents historiadors reprengheren aquesta temàtica⁷.

En aquest punt hem de diferenciar dos tipus de bibliografia: la dedicada a l'emigració política de l'exili, i l'econòmica. Farem dues pinzellades sobre la bibliografia més generalista sobre l'exili espanyol. Destacar el treball de Genevieve Dreyfus, on treballa sistemàticament aquest exili, tot estudiant la seva integració i posterior evolució en el grup d'emigrants econòmics, a causa de la seva llarga estada en el país.⁸ La manca de tradició sobre l'estudi de l'exili s'ha d'entendre per mor del control polític del règim franquista pel que fa al tema. Les primeres publicacions sobre l'exili republicà començaren a aparèixer en els anys seixanta, en forma de memòries i testimonis sobre l'experiència de l'exili. *El llarg viatge*, de Jorge Semprun – publicat en francès a

⁴ Temime, F. (1991) *Etat politique et migration économique: espagnols et français aux USA*. XX. Sociétés. Paris: CNRS, pag. 13.

⁵ Rubio, J. (1974) *La emigración española a Francia*. Barcelona: Ariel.

⁶ Hermet, G. (1969) *Los españoles en Francia*. Madrid: Guadalupe.

⁷ Lillo, S. (2006) *La emigración española a Francia a lo largo del siglo XX: una historia que queda por profundizar*. Migraciones & Exilios. Cuadernos de la Asociación para el estudio de los exilios y migraciones de origen contemporáneos. ^ 159-80.

⁸ Dreyfus-Armand, G. (2000), *El exilio de los republicanos españoles en Francia*. Barcelona: Crítica.

l'editorial Gallimard l'any 1963 i prohibir pel règim franquista¹. n'és un bon exemple. Una fita important també es la creació d'una editorial formada pels propis exiliats: *Ediciones Rueda Ibérica*. Els primers estudis històrics no varen aparèixer fins a la dècada dels setanta, i la seva publicació va coincidir aproximadament amb la fi del franquisme. Un exemple, publicat fora de les nostres fronteres, es l'obra de Louis Stein², *Más allá de la muerte y el exilio. Los republicanos españoles en Francia*, editada per la Universitat de Harvard l'any 1979. A Espanya hem d'esperar fins els darrers anys dels vuitanta per veure organitzats debats universitaris sobre el tema. Així, començaren a aparèixer diverses publicacions: *Exodos*, recopilació de testimonis sobre l'exili republicà a França de 1939 a 1945; *Plages d'exil*, centrada en l'estudi de les activitats d'edició, educació i cultura dutes a terme en els camps de concentració; i les *Français et la guerre d'Espagne*, en que diversos estudis analitzen l'acollida dispensada als refugiats i els sistemes de representació organitzats, tant per part francesa, com per part dels exiliats. L'obra d'Émile Témime³ des de França, aborda per primer cop i des d'una perspectiva general, l'estudi de la integració dels refugiats republicans. Com ja hem assenyalat, aquest autor incidia en la necessitat d'ampliar els estudis sobre la temàtica. D'aquest impuls es va intensificar les publicacions a França i Espanya, i es realitzaran treballs a l'àmbit universitari. Hi ha iniciatives interessants, com la constituïda l'any 1995, el *Centre d'études et de recherche sur les Migrations Ibériques*, amb un desig clar: ajudar a circular millor la informació a l'àmbit de la investigació, i intentar de contribuir a la conservació d'arxius i documents diversos relatius als exilis i les migracions ibèriques.

Existeix poca bibliografia sobre aquests exiliats balears a França. Podem assenyalat l'obra de Massot i Muntaner, *De la guerra i de l'exili. Mallorca. Montserrat, França, Mèxic (1936-1975)*⁴, en que es revisa part d'aquest exili. David Ginard Terón, que treballà temes dedicats al moviment obrer de les Illes durant la Guerra Civil, també publicà treballs sobre l'exili posterior. Miquel Santang Morro i Antoni Marimon Riuort publicaren⁵ a la col·lecció *els camins de la Canària* el llibre titulat *Les emigracions*

¹ Stein, L. (1983) *Más allá de la muerte y del exilio. Los republicanos españoles en Francia, 1939-1955*. Barcelona: Plaza i Janés.

² Témime, E. Op. Cit. 2.

³ Massot i Muntaner, J. (2000) *De la guerra i de l'exili. Mallorca. Montserrat, França, Mèxic (1936-1975)*. Ed. Biblioteca Serra d'Or. Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

⁴ Morro i Riuort, A. i Santang, M. (1998) *Les emigracions*. Ed. Canària.

*forçades del Franquisme. Refugiats i exiliats de les Illes Balears a causa de la Guerra Civil del 1936-1939 i la postguerra*¹⁰. De les pàgines 26 a les 36 s'estudia el cas concret de França. En la mateixa línia, durant el mes de novembre de l'any 2009 es realitza a Palma unes Jornades d'Estudi dedicades al tema, *L'exili republicà: Política i cultura*, organitzades pel *Departament de Cultura i Patrimoni del Consell de Mallorca*. Les actes d'aquestes jornades foren publicades l'any 2011. En aquestes jornades es va voler establir un espai de debat interdisciplinari entorn de l'impacte polític, social i cultural de l'emigració dels derrotats de la Guerra Civil de 1936-39.

Ens havíem proposat no desviar-nos del nostre tema principal, l'emigració balear a França. Però hem cregut necessari fer dues pinzellades abans. La primera sobre l'exili, la segona sobre els actuals treballs publicats pel grup d'estudi sobre les migracions de la Fundació I de Mayo¹¹, que ha revitalitzat no tan sols el tema de les migracions econòmiques a França, sinó també l'associacionisme a Europa dels espanyols, tal com analitzarem en el punt corresponent.

Les investigacions més recents han estat possible, en gran mesura, per l'obertura l'any 1995 del *Centro de Documentación de la Emigración Española*, patrocinat per la citada fundació. Sense oblidar-nos dels estudis més locals que han aparegut al llarg de la nostra geografia en aquests anys, aquestes s'han centrat sobretot en l'emigració a partir de la dècada dels anys cinquanta, però també ha aportat treballs d'etapes anteriors força interessants.

L'estudi de les polítiques migratòries, tant l'espanyola com la francesa, han estat estudiats a la tesi doctoral de Maria Jose Fernández Vicente, investigadora que ha publicat diferents articles sobre aquests temes. Les seves investigacions, centrades en arxius i entrevistes, afirmen que la gran majoria dels emigrats a França a partir dels anys cinquanta no empraren els sistemes proporcionats per l'administració franquista¹².

¹⁰ Santiago Morru, M. i Miquelma Ruitort, A. (2005) *Les emigracions forçades del franquisme. Refugiats i exiliats de les Illes Balears a causa de la Guerra Civil Del 1936-1939 i de la postguerra*. Vol. 6 Palma: Conselleria de Presidència.

¹¹ La fundació I de Mayo, publicà al seu web que el seu objectiu es "recuperar, preservar, organitzar y divulgar la documentación generada por los trabajadores españoles en la emigración y sus organizaciones y promover su conocimiento y difusión mediante el impulso de estudios sobre la emigración española."

¹² Fernández Vicente, M. J., i Lluïses Giralt, X. A. (2009) *La última ola migratoria de españoles a Francia. La Emigración Española a Europa En El Siglo XX*. 1st ed. Grupo España Exterior.

El paper de la dona ha estat treballat en diferents articles per Ana Fernández Asperilla, basats en fonts oficials i entrevistes. José Babiano també treballa temes sobre emigració¹⁵, però els seus estudis estan més enfocats als estudis sobre associacionisme. Els treballs de Michele Tribalat¹⁶ sobre la presència demogràfica espanyola són imprescindibles. El tema de l'envelliment dels emigrants a França o el seu retorn a Espanya està començant a donar treballs força interessants, com el de Marie-Claude Muñoz¹⁷, o els de Rose Doroux¹⁸. Moltes són les referències que no citeu, centrant-nos a donar una visió molt general del tema, —necessària per a la nostra anàlisi—, però sense voler aprofundir-hi més pel fet de no considerar-lo part del nostre estudi. Si es vol aprofundir més en aquest tema, citar un darrer article, en que es treballa àmpliament l'estat de la qüestió, realitzat per Natacha Lillo, amb una molt bona aproximació a la bibliografia existent, pel que fa a l'emigració espanyola a França.

2.3. Anàlisi bibliogràfica de l'emigració balear a França

Val a dir que no existeix una bibliografia molt àmplia en el cas de l'emigració balear a França, ben al contrari del que succeeix en el cas americà i algerià. —aquesta última, colònia francesa fins a l'any 1962—. De l'àmplia bibliografia existent del cas americà i algerià destacarem les actes del Congrés Internacional celebrat a Palma l'any 1992, envers les Illes Balears i Amèrica¹⁹, el llibre de Joan Buades sobre l'Emigració Balear a

¹⁵ Babiano Muriel, J. i Farió, S. (2002). *La emigración española en Europa durante los años sesenta: breves datos sobre países de acogida*. *Historia social* n. 42, 81-98.

¹⁶ Tribalat, M. (2008). *Éléments démographiques de l'immigration étrangère: éléments de comparaison européenne*. *Études* N. 343, 41-59.

¹⁷ Muñoz, M. (2000). *Los inmigrantes españoles jubilados en Francia: Entre emigración y vulnerabilidad social*. Dns C. Martínez Vega (Ed.). *Situaciones de exclusión de los emigrantes españoles ancianos en Europa* (1st ed., pp. 51-98). Federación de Asociaciones y Centros de Emigrantes Españoles en Francia, 51-98.

¹⁸ Doroux, R. (2002). *La emigración a Francia: segunda mitad del siglo XX. Una reflexión sobre retornos y reintegraciones*. *Hispania: Revista Española De Historia*, 62(211), 577-595.

¹⁹ Pita Homs, R. (Coord.) (1992). *Congrés internacional d'estudis històrics: les Illes Balears i Amèrica Volum III*. Palma: Institut d'Estudis Balearics.

Ultimat l'any 2009¹⁸ o els diferents treballs de Sebastià Serra sobre emigració i immigració¹⁹.

Segons aquest darrer treball, els focus de recepció d'emigrants balears foren els països sud-americans, Algèria i França. Però el cas francès fou el menys estudiat dels tres. A l'article de Vives i Borra (1999)²⁰, fan referència al cas francès, però relacionat amb Algèria, molt més estudiat. D'aquest últim cas hi ha una bibliografia més extensa, sobretot pel cas dels menorquins, amb el treball de Marta Marfany²¹, o més recentment d'Antoni Marmón²².

En els anys vuitanta, Robert Ferras publica a Montpeller l'article titulat "*Des Baléares vers le Bas-Languedoc. Un aspect de la migration des Majorquins avant la premiere guerre mondiale*", dins *Majorque, Languedoc et Roussillon de l'Antiquité à nos jours*, una obra editada per la Universitat Paul Valéry. Però el primer llibre en què es tracta el tema de l'emigració mallorquina a França es l'escriu per Antoni Vicens Castanyer, a "*Sollerics a França. Passats i presents 1870-1940*", editat per El Tall l'any 1993. En aquest treball s'enlinsa en els motius de l'emigració sollerica al nostre país veí. Per aquesta recerca utilitza —a més de testimonis orals—, el setmanari *Sòller*, fundat l'any 1885, i la *Voz de Soller*, de l'any 1924 al 1937. El doble merit d'aquesta obra, tal com assenyala Joan Buades Crespi²³, es el de ser el primer estudi de l'emigració sollerica a França, però també el primer treball, insolit dins el panorama bibliogràfic de l'emigració balear, amb un enfocament cultural, adreçat a demostrar el canvi de mentalitat experimentat per la comunitat emigrant. El mateix autor, —de temàtica semblant—, realitza dos estudis. Un sobre la figura de Jeroni Fromera, matemàtic, publicat l'any 1995 per El Tall. El segon, "*Emigracion y capital: circuitos de financiamiento de la*

¹⁸ Buades Crespi, J. (2009). *L'emigració balear a l'estranger*. Palma: Documenta Balear.

¹⁹ Serra Busquets, S. (2005). *Les Illes Balears de l'emigració a la immigració des de la perspectiva històrica*, dins S. Serra Busquets, i J. Pons Bosch (Eds.), *Història de la immigració de l'Estat espanyol a les Illes Balears*. Palma: Universitat de les Illes Balears.

²⁰ Andreu Vives, J., i Borra Revies, J. (1999). L'emigració balear cap a Algèria als anys vuitanta de la fona moviment de buques y pasajeros. Analogies i diferències amb altres processos colonials. Al cas francès i anglès, dins Antonio Marmón, Sebastià Serra [Coord.] *Journal de l'Estudis Històrics Locals "Els anys vuitanta a les Balears"*. Institut d'Estudis Balears. Palma.

²¹ Marfany i Sureda, M. (2002). *Les menorquins a Algèria* (1st ed.) Abadia de Montserrat.

²² Marmón Ruon, A. (2013). El sur también existe. Las relaciones migratorias entre las Islas Baleares y la Argelia francesa (1830-1962). *Proyecto y Memoria. Revista De Historia Contemporánea*, (12), 55-78.

²³ Buades Crespi, J. (2011, 3 de febrer). *Bibliografia dels emigrants mallorquins a l'estranger*. Recuperat el 14 de març de 2014 en <http://www.balearsesternor.com>

industria de Sóller y su coyuntura en el periodo 1939-1945”, publicat a *Trabajos de Geografía*, a Palma l'any 1982.

Dos llibres autobiogràfics, escrits per Michel Bernat Cardell Calafat, un emigrant andritxol a França, aporten una visió interessant de com varen viure en primera persona aquesta emigració. Els dos llibres són “Mi libro. Del valle de *los naranjos al de los manzanos*”, i “Detras de los años. *Del valle de los manzanos al de los naranjos*”.

De caracter més divulgatiu, l'escriptor Miquel Ferra publicà el llibre “*Sollerites arreu del món*”, l'any 1992, dins la col·lecció “Imatges d'ahir”, editat per Miguel Font a Palma. El mateix any es feu la lectura a la Universitat de Paris X Nanterre la “*Mémoire de Maitre d'espagnol*” d'Anita Gómez Arboma titulada “*L'emigration mallorquise vers la France de 1880-1940, l'exercice Soller*”. La historiadora sollerica Catalina Bernat Joy publicà l'any 1999 el llibre “*L'Anhel de tornar a Sóller. Emigrants: canvi social i progrés econòmic*”, publicat a l'editorial El Gall Editor. L'estudi de l'emigració de Lloseta publicat amb el títol *La construcció d'un poble. Lloseta i les migracions durant el segle XX*, d'Edicions Cort, d'Andreu Bibiloni, dedicà un interessant apartat a l'emigració a França. Per la seva banda, Antonia Serrano i Darder publicà dins *Piecs de Cultura Popular III. L'emigració*, a la revista “*Miramar*”, l'article titulat “*Valldemossins que emigraren a França i els seus descendents*”.

També la lingüística ha realitzat treballs relacionats, com Jaume Corbera Pou i Brauli Montoya Abat “*L'efecte retorn dels antics emigrants mallorquins a França sobre el parlar de l'Arròc*”, a la revista *Ronda*, número 41, l'any 1998. Dels mateixos autors i mateixa temàtica es l'article “*Ciel lucisnes a la Vall de Sóller*”, publicat també a la revista *Ronda*, número 12. També podem trobar l'article “*Els usos lingüístics en la parla de la Vall de Sóller*” de Laia Ramis Escanelles²¹.

No serà fins a l'octubre de l'any 2007 en que trobarem un cicle de conferències específic que tractarà el tema de les relacions entre les Illes Balears i França, patrocinat

²¹ Ramis, L. (2013). *Els usos lingüístics de la parla de Sóller*. Recuperat el 20 de febrer de 2014 a <http://www.iub.es/depart/dfe/press/curs2013/ramis.pdf>

per la Fundació Llorenç Villalonga. D'aquestes conferències es publicà el llibre d'Isabelle Beshoghton *"Illes Balears i França: traces i intercanvis"*, editat per la Casa Museu Llorenç Villalonga, l'any 2008. De temàtiques diverses, des de la literatura a la història, destaca l'article d'Antoni Marimon Riutort, titulat *"L'emigració mallorquina a França fins al 1920"*.

L'historiador Antoni Quetglas també ha treballat el tema de l'emigració sollerica a França en els seus estudis. La seva tesi doctoral, *"L'impacte social dels moviments migratoris de la vall de Soller entre 1830 i 1936"*, estudia el cas francès, del qual assenyala que el 60% dels més de 9.000 sollerics que emigraren en aquest període, ho feren a França. Destacarem el seu article *"Consequències culturals i socials de l'emigració a França"*², publicat a la revista *Cercles d'història cultural*, en que treballa específicament el cas francès.

Tres llibres recents completen, —de moment—, aquest estat de la qüestió. Dos han estat publicats en la sèrie *"Els camins de la quimera"*, patrocinats pel Govern Balear. El primer és *"Instants i instantànies dels restaurants dels emigrants de S'Arracó a França"*, de Miquel Ferragut Pujol. En aquest es mostra una recopilació de fotografies de restaurants regentats per arraconers a França, no posteriors a l'any 1910. El segon, que porta per títol *"Emigració dels campaners a Europa"*, de Damià Ferra-Ponc, analitza mitjançant fonts orals i escrites com es va produir l'emigració dels habitants a Europa al llarg del segle XX. Tot dos han estat publicats per la Fundació Balears a l'Exterior. El tercer, també de Miquel Ferragut Pujol, *"Vitrines de S'Arracó a França"*, és un altre recull fotogràfic de tendes de queviures d'arraconers a França al llarg de la primera meitat del segle XX. Proximament publicarà un tercer volum, dedicat als mariners de S'Arracó. També de la zona d'Andratx trobem l'article *"Notes sobre l'emigració andratxola a França, 1920-1939"*, presentat a les *II Jornades d'Estudis Locals d'Andratx* per Joan Miquel Álvarez i Jerònia Riutort Riera, l'any 2007.

---

² Quetglas, A. (2008a), "Consequències culturals i socials de l'emigració a França", *Cercles. Revista d'història cultural*, núm. 11, gener 2008, pp. 123-139.

Com podem observar, l'estudi del cas de l'emigració balear a França es treballa bàsicament des del darrer quart del segle XIX, fins a l'inici de la Guerra Civil espanyola.

El nostre treball busca ampliar aquesta visió amb l'estudi a partir de la dècada dels anys cinquanta, moment de la reactivació dels fluxos migratoris espanyols dirigits a Europa. Com en el cas del treball d'Antoni Vicens Castanyer, disposem d'una font esenta, en el nostre cas la publicació objecte del nostre estudi, *Paris-Baleares. Aquest cas es concreta amb la meua Memòria d'Investigació "Paris-Baleares. Organ de difusió de l'associació Les Cadets de Majorque 1954-1965"*, presentada per l'autora d'aquestes línies a la Universitat de les Illes Balears l'any 2006, a més de diferents articles publicats en els darrers deu anys per la mateixa autora.

2.4. L'estat de la qüestió de l'associacionisme espanyol a França

El segon eix del treball presentat és l'*associacionisme*, en aquest cas, el dut a terme pels emigrants. Aquí l'associacionisme s'ha d'entendre com un mitjà per aconseguir una adaptació a un nou medi hostil per part de l'emigrant en terra aliena. Fins i tot hi ha autors que consideren que la tendència associativa és major entre els emigrants, que no pas entre els residents al mateix país. Aquest fet s'explicaria per la ruptura amb l'entorn conegut, amb els costums i amb les xarxes de socialització i subordinació en les que quals l'emigrant ha estat vivint al llarg de la seva vida. Aquest fet és més evident en el cas que ens ocupa, ja que durant la dictadura franquista el dret d'associació estava prohibit dins el país.

L'aparició de l'associació *Les Cadets de Majorque* s'ha d'emmarcar dins la reactivació dels fluxos migratoris espanyols cap a Europa dels anys cinquanta, que varen representar per a l'administració franquista una mena de vàlvula d'escapament per tal d'alliberar tensions en un mercat de treball incapaç d'absorbir els excedents de mà d'obra agrícola, fet que comença a asfíxiar al règim en els anys cinquanta. Per aquest motiu, es pot afirmar que el franquisme va elaborar un discurs propiciatori per a l'emigració exterior. Si fins als anys trenta l'Administració espanyola considerava

L'emigració com una alternativa negativa, prohibida a la dècada dels quaranta, els anys cinquanta, en canvi, canvien la seva percepció i comença a representar un fet positiu. En un intent de controlar aquesta emigració, de mantenir els llaços afectius amb els emigrats i assegurar-se l'arribada de les remeses, tan necessàries en un país molt empobrit, es fomentà la creació d'un associacionisme de caràcter ètnic. S'asseguraven, així, la no captació d'aquest capital humà per part de les associacions de caràcter polític, creades pels exiliats del 39. Per aquest motiu el règim franquista assumí una més de les seves incongruències: fomentar a l'estranger un moviment associacionista, molt més limitat a l'interior de les seves fronteres.

En l'actualitat, el grup de treball format per Jose Babiano i Ana Fernandez, dins la fundació *I de Mayo*, treballa activament aquesta temàtica, promovent la investigació, la realització de congressos i la publicació dels resultats de les mateixes. Els investigadors del CIDH han proposat diversos anàlisis i han abordat aquesta qüestió àmpliament des de l'any 1998²⁶. En els seus treballs, José Babiano presenta el fenomen associatiu com un recurs de socialització entre compatriotes, els quals compartien el seu anhel per retornar a la patria, la qual cosa frena la integració dins la societat francesa de la primera generació d'emigrants²⁷. Aquesta premissa, –tal com exposarem al llarg d'aquest treball–, no es pot aplicar als balears emigrats. Els seus estudis s'han centrat en la correlació entre emigració i associacionisme²⁸, l'emigració irregular²⁹, l'interès del govern franquista per les remeses i el retorn³⁰, etcètera, moltes vegades utilitzant la història oral³¹.

No podem deixar d'assenyalar que també existí un associacionisme de caràcter polític, no acceptat per les autoritats franquistes. La relació dels emigrats amb el sindicalisme

²⁶ Babiano, J. (1998) *La asociación como estrategia cultural: los emigrantes españoles en Francia (1950-1974)*. Recuperat 20 de gener de 2014, a <http://www2.ineciv.com.es>.

²⁷ Babiano Mora, J. (2002) Emigración, identidad y vida asociativa. Los españoles en la Francia de los años sesenta. *Hispania. Revista Española De Historia*, 102(211), 561-575.

²⁸ Babiano, J., Fernández Asperilla, A. (Coord.) (2009) *La patria en la patria. Historia social de la emigración española a Europa*. Madrid: Fundación Primero de Mayo.

²⁹ Babiano Mora, J. i Fernández Asperilla, A. (2003) Los riesgos de los trámites de series ilegales: notas sobre la emigración irregular durante el franquismo. *Historia Contemporánea*, 12(4), 55-86.

³⁰ Babiano Mora, J. i Fernández Asperilla, A. (2006) Algo más que trabajo, algo más que aborro: Emigración española a Europa, acción colectiva y protesta política social. *De la España que emigra a la España que acoge* (1a ed.), pp. 351-364. Fundación Francisco Largo Caballero.

³¹ Babiano Mora, J. i Fernández Asperilla, A. (2003) Elementos del proceso de la emigración española de los años sesenta. La voz de un pasado reciente. *Cuadernos de Historia Social. Reflexión y Debate*, 13, 279-294.

social ha estat també estudiat en els darrers anys, amb els treballs de Bruno Vargas³² i David Khan³³. Aquesta temàtica, “l'estudi de l'associacionisme polític a Europa”, està sent estudiada per Elisabeth Ripoll Gil³⁴, doctoranda de la Universitat de les Illes Balears.

La revista *Historia Social*, publicada per la U.NED-Universitat de València, dedicà el seu número 70, publicat l'any 2011, al tema associatiu a l'estranger. Es titulà “*Pátrias lejos de casa. el asociacionismo emigrante español, siglos XIX-XX*”, amb articles de Xosé Manuel Nuñez³⁵, Jose C. Moya³⁶, Ana Isabel Fernández Asperilla³⁷, Natacha Lillo³⁸, d'entre els més destacats. Els dos darrers, centrats en el cas francès. Aquesta publicació mostra l'interès que aquest tema ha suscitat en els darrers anys dins la historiografia espanyola.

2.5 Anàlisis bibliogràfic sobre l'associacionisme balear

Des de la dècada dels vintama, el tema de l'associacionisme a les Illes ha estat treballat sobretot pels membres del *Grup d'Estudis de la Cultura, la societat i la política de les Illes Balears*, a més de treballs realitzats per altres investigadors, la majoria dins el marc de les diferents jornades locals realitzats en els pobles de les Illes. Aquesta tasca es va recollir en un llibre publicat per l'Institut d'Estudis Balearics l'any 2001, fruit de les jornades realitzades l'any anterior titulades *El moviment associatiu de les Illes*, amb un total de cinquanta articles, entre ponències i comunicacions.

³² Vargas, B. (2010). Crónica oral de una emigración: UGT y los trabajadores españoles en Francia (belga, holandesa, alemana y suiza) (1956-1971). Dins *El sindicalismo socialista español. Aproximación oral a la historia de 1911-1973-1973*, (1st ed.), pp. 246-279. Fundación Francisco Largo Caballero.

³³ Khan, D. i Vargas, B. (2012). Aproximación a la militancia sindical de los españoles en Francia: caso de la UGT y de la CFTD (1956-1973). Dins *Presencia y activismo de los españoles en las organizaciones sindicales europeas 1960-1994* (1st ed.), pp. 34-81. Fundación Francisco Largo Caballero.

³⁴ Ripoll Gil, E. (2013). Nuevas perspectivas en el estudio de la emigración española a Europa durante el franquismo. Un estado de la cuestión. *Anuario de Historia Social y Ciencias Sociales. Documentos e Investigación del Mediterráneo* (ABSAC), 3.

³⁵ Nuñez Servas, X. M. (2011). Patrias lejos de casa. El asociacionismo emigrante español, siglos XIX-XX. Presentación. *Historia Social*, 70, 3-7.

³⁶ Moya, J. C. (2011). Las asociaciones de inmigrantes. En búsqueda de puntos históricos globales. *Historia Social*, 70, 9-41.

³⁷ Fernández Asperilla, A. I. (2011). El asociacionismo de los emigrantes españoles en Europa. Rupturas y comunidades. *Historia Social*, 70, 135-153.

³⁸ Lillo, N. (2011). El asociacionismo español y las entidades republicanas en Francia. Entre el activismo y la respuesta del estado franquista (1945-1975). *Historia Social*, 70, 175-191.

Pero fou en un altre congrés on apareixeran els primers treballs específics sobre les associacions balears a l'estranger, dins el Congrés internacional *Les Illes Balears i Amèrica*, l'any 1992. En aquest Congrés, Joan Buades presentà la comunicació "*L'emigració balear a l'Ergnat en els segles XIX i XX. El moviment associatiu*"³², començant un seguit d'articles que apareixeran a diferents publicacions³³ en anys posteriors. Aquest autor treballa també aquest tema amb Maria Antònia Mauresa i Margalida Mas³⁴, que també estudien la temàtica³⁵. Aquests autors, amb la col·laboració del professor Antoni Marimon, publicaren l'obra més completa sobre el tema fins avui dia, "*El moviment associatiu balear a l'exterior*", dins la col·lecció *Els camins de la Quimera*, l'any 2001. En aquest llibre es presentà una evolució del moviment associatiu a l'exterior, amb una bona relació d'associacions i anàlisi detallada de les seves publicacions. S'estudia principalment el cas americà, però també a altres indrets de la península. En aquest treball també s'assenyala l'aparició d'una associació balear a Berlín l'any 1997, però no apareix esmentat el nostre objecte d'estudi³⁶. Amb aquesta tesi doctoral tractarem de demostrar que l'associació balear creada a França l'any 1954, objecte de l'estudi, esmena l'afirmació anterior.

L'objecte d'estudi i font principal, la publicació *Paris-Balears*, no es un cas excepcional en el món associatiu balear. En el llibre "*El moviment associatiu a l'exterior*", abans referit, apareix un llistat de més de vint-i-cinc publicacions, totes d'associacions d'emigrants americanes. El primer article que tracta específicament el tema de les publicacions periòdiques dels emigrants fou presentat per Sebastià Serra a les *II Jornades d'Estudis Catalano-Americans*, l'any 1992³⁷. El mateix any, Margalida

³² Buades Crespi, J. (1992) *L'emigració balear a l'Argnat en els segles XIX i XX: el moviment associatiu*. Dins: Roum Pita [Coord.] *Congrés internacional d'Estudis Històrics: les Illes Balears i Amèrica*, vol. III. Palma: Institut d'Estudis Balearics.

³³ Buades Crespi, J. (1993) *Els valldemussins i la vida associativa balear a l'Argnat*. *Plaça de Cultura Popular III*. L'Emigració: Miramar, 14.

³⁴ Mauresa, M. A., i Mas, M. (1994) *Una aproximació a la vida associativa dels balears a l'Argnat*. *Illes Balears*, Núm. 2.

³⁵ No intenció ser exhaustiu en aquest punt, citant algunes obres destacades dels diferents autors. Considerem que aquestes es troben de manera extensa a la bibliografia d'aquest treball.

³⁶ Buades Crespi, J., Mauresa, M. A., i Mas, M. (2001) *El moviment associatiu balear a l'exterior: L'origen de les Illes Balears a l'Argnat*. *Els camins de la Quimera* ed. i Palma: Conselleria de Presidència del Govern Balear.

³⁷ Serra Bosquias, S. (1992) *Les publicacions periòdiques i la vida associativa dels emigrants de les Illes Balears a l'Argnat*. Dins: Comissió Americana i Catalana (ed.) *II Jornades d'Estudis catalano-americans*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.

Mas i Maria Antonia Manresa publicaren un article sobre *El Balcan*, text d'emigrants illenques a Argentina⁴⁵. Un altre enfocament relacionat són els articles que estudien les publicacions periòdiques illenques com a font d'estudi de l'emigració a ultramar, sobretot fet a través del setmanari *Sóller*⁴⁶.

2.6. L'estat de la qüestió i bibliogràfic sobre la *Prensa Forana*

El tercer gran eix d'aquesta investigació es la *prensa forana*, la modalitat mallorquina de la premsa local que –com a grup de publicacions nombroses i diverses– esdevé un fenomen periodístic i cultural ben singular i característic de Mallorca, només comparable possiblement a la premsa comarcal de Catalunya i el País Valencià.

La premsa a la *Part forana*⁴⁷ de Mallorca fou present des del darrer quart del segle XIX i durant tot el segle XX. Sovint va sorgir des del terçit civil amb l'objectiu de mostrar la realitat local dels pobles on s'editava, omplint així un buit informatiu que la premsa ciutadana no cobria. Aquesta especial situació comunicativa s'explica per la configuració geogràfica-espacial de Mallorca –i també Menorca– que fèu que els mitjans de comunicació mostressin d'antuvi el seu interès cap a notícies referides a la capital de l'illa, davant el fet que la ciutat de Palma aglutinés el monopoli d'un conjunt de serveis i activitats que la fan ser el centre d'atenció informativa⁴⁸.

Per a contextualitzar aquest fenomen, ens guiarem per la cronologia efectuada per Rafel Puigserver, doctorant de la Universitat de les Illes Balears, el qual estudia aquest fenomen. Segons la seva classificació⁴⁹, podem establir quatre fases en el seu desenvolupament:

⁴⁵ Manresa, M. A., i Mas, M. (1992). *El balcan. Publicació dels emigrants illenques a l'Argentina*. Dans Roman Pika [Coord.], *Congrés internacional d'estudis històrics "Les Illes Balears i l'Amèrica"*, vol. III, Palma: Institut d'Estudis Balearics.

⁴⁶ Vicens Castanyer, A. (1994). *El setmanari Sóller i l'emigració*. Illes Balears, 2.

⁴⁷ L'expressió *Part forana* és un neologisme habitual a Mallorca que s'utilitza per a referir-se a allò polític, cultural, lingüístic o social no circumscrit a la ciutat de Palma i a la seva àrea metropolitana.

⁴⁸ Tot i que amb certs matisos, podem afirmar que la situació no ha canviat gaire en el que portem de segle XXI.

⁴⁹ Puigserver, R. (2011). *La premsa Forana de Mallorca. Revista Temps de comunicar. Monografia: Premsa Forana*. Recuperat el 25 d'abril de 2014, a <http://www.cesig.org>.

- a) La primera fase s'inicia en el darrer terç del segle XIX i fou interrompuda per la Guerra Civil. Va tenir el seu màxim esplendor durant la Segona República, sobretot per l'aparició de publicacions de caràcter polític. Es tracta de publicacions «històriques» com el setmanari *Noller* (1885) o *Voluntat* (1935).
- b) Una segona etapa de la premsa forana s'inicià a partir de la segona meitat de segle, com es el cas de la revista *Bona Pau* de Montuiri (1952), *Perlas y Cuevas* de Manacor i *Bellpuig d'Artà*, ambdues de l'any 1960.
- c) La tercera fase la podem situar en els anys setanta i vuitanta, quan la premsa forana va assolir el seu «boom», sobretot gràcies a la fi del franquisme i l'arribada de la democràcia. Algunes d'aquestes revistes a destacar són *Dipons* (Inca), *Cork Negra* (Santa Maria del camí), *Es sang* (Algaida), *L'Incaïgor de punt en ample*, *Pòrtula* (Portol, Marratxí), *L'ha de cord* (Sant Llorenç des Cardassar), *7 Semanari* (Manacor), entre d'altres.
- d) Una darrera fase, que encara continua són aquelles publicacions que han sorgit ja a finals dels vintama i principis dels noranta, com és el cas d'*L'idol* (Llubí), *C'ent per cent* (Manacor) –algunes de les quals presenten una major professionalització–.

La premsa forana es caracteritza, de sempre, per ser uns mitjans poc professionalitzats, per l'heterogeneïtat en la periodicitat de les publicacions (ens trobem des de setmanaris passant a publicacions mensuals, bimestrals i trimestrals), així com pel seu àmbit de difusió, resultat d'un gran voluntarisme, poc especialitzat, en un exercici altruista fet per persones no professionals del periodisme.

Com veurem, la publicació *Perlas-Bulevar*, butlletí de notícies d'una associació, no complia els mateixos requisits per afegir-se a aquest grup, evidentment, però sí que compartia moltes de les seves característiques. Com a periòdic editat per una associació sense finalitat lucrativa, arrelada a una col·lectivitat, s'adherí a principis dels anys vuitanta a aquest grup en un intent de salvar la publicació, asfixiada per greus problemes econòmics –tal com analitzarem en el nostre treball més endavant–.

La premsa forana mallorquina es fundà com associació l'any 1978. El llibre de Miquel Companys i Florit, *L'Associació de Premsa Forana de Mallorca 1978-1995. 17 anys de*

*premsa local*⁵⁰, publicat l'any 1995, fou un catàleg de les diferents publicacions existents fins aquell any. A les *XII Jornades d'Estudis Locals*, l'any 1994, títol: "*La premsa, la ràdio i la televisió des d'una perspectiva històrica*", apareixeran un bon grapat d'articles dedicats tant a l'associació com a conjunt, com a publicacions específiques. Aquest congrés tingué la seva continuació en diferents congressos i seminaris d'historiadors de la comunicació. Destaquem les actes del I *Encuentro d'Historiadores de la Comunicación*, celebrat a Palma l'octubre de 2001. D'aquest congrés es publica dos volums, "*La comunicación audiovisual en la historia*", subtitulat "*Aportaciones de la comunicación a la comprensión i construcción de la historia del siglo XX*".⁵¹ El treball en aquest camp ha estat fructífer als darrers anys, i destaquem el darrer volum publicat, "*Los estudios i la prensa local en el siglo XXI. Volumen I*", de l'Institut d'Estudis Balearics, 2009. Dins aquest volum apareixeran estudis específics de publicacions locals, com "*25 anys de Cap Vermell, La revista Lluç: una fidelitat que perdura, oberta al món: Història de la revista de Can Picafort*". El doctorand Rafel Puigserver està actualment estudiant l'associació de Premsa Forana des de diferents aspectes, entre ells la seva influència en el procés democratitzador illenc⁵².

Tot i així, val a dir que el tema de la premsa forana ha estat treballat sobretot en articles, publicats en diferents revistes i llibres.

A l'article "*La representació gràfica de cohesió social en la premsa forana de Mallorca*"⁵³ s'analitzaren les seves imatges com elements que reflectien l'existència de cohesió social durant la transició democràtica. Molt interessant es també l'article publicat

⁵⁰ Company, Florit M., Sánchez Font G. (1995) *L'associació de premsa forana de Mallorca (1978-1995). 17 anys de premsa foral*. Sant Joan: Premsa Forana.

⁵¹ Company Mates A., Serra Busquets S., Pons Busch I. [Coord.] (2005) *I encuentro d'historiadores de la comunicación. Aportaciones de la comunicación a la comprensión i construcción de la historia del siglo XX. La comunicación audiovisual en la historia. 18,19 i 20 d'octubre de 2001*. Palma: Illes Balears (la ed.) i Palma: Universitat de les Illes Balears.

⁵² Company Mates A. (ed.) (2009) *Los estudios i la prensa local al siglo XXI*. Palma: Institut d'Estudis Balearics.

⁵³ Puigserver, R. Dp. Cit. 52. Un exemple es el seu article *La Premsa forana de Mallorca*, publicat a la revista digital Temps de Comunicar, del Cesag. Recuperat el 22 d'abril de 2014 a <http://www.cesag.unipib.es/tempsdecomunicar/>.

⁵⁴ Comas Rabi, X., Morilla Salas, X., Sureda i Garcia, B., Gine Gonzalez, R., Llaires Benjami, M., i Picomell Rodríguez, M. I. (2012) *La representació gràfica de cohesió social en la premsa forana de Mallorca*. Dins *XII Jornades d'Història de l'Educació: Cohesió Social i l'Educació*. Palma: Urh.

al diari *Baleares* sobre aquesta matèria de Bartomeu Amengual,⁵⁶ en el qual analitzà la trajectòria de la premsa forana i els seus reptes de futur. Miquel Company també ha treballat aquestes qüestions amb articles com “*La Premsa Forana de Mallorca a l'actualitat: entre d'actitud a la fi de 1993*”⁵⁷ o “*La Premsa Forana: estancament o renovació*”⁵⁸, publicat a la revista *L'enc*. A la bibliografia d'aquest mateix treball podem trobar un nombre major d'articles semblants, els quals no hem considerat afegir en aquest punt per no ser fonamentals per al nostre estudi.

2.7. Anàlisi de les fonts

La nostra font principal es la publicació *Paris-Baleares*, òrgan de difusió de l'associació *Les Cadets de Majorque*. Aquesta es una font primària, ja que s'ha elaborat directament pels protagonistes, contemporània als fets estudiats. Però per a completar aquesta anàlisi ha estat necessari emprar d'altres tipus de fonts, com ara publicacions similars contemporànies, llibres autobiogràfics, llibres de fotografies, però sobretot, fonts orals.

Per tal de comprendre millor les característiques de la publicació, intentant de buscar paral·lelismes en d'altres de similars, s'han consultat numeros diversos de les publicacions *Soller*, *Alt Marimar* i la *Vie arraconense*. En aquestes publicacions s'han contrastat informacions aparegudes a *Paris-Baleares*. Però també s'han estudiat publicacions diàries, com *Diario de Mallorca*, *Baleares*, *La Vanguardia* o *El País*, consultades pel mateix propòsit.

Dos llibres de fotografies, publicats per Miquel Ferragut Pujol, han proporcionat un material gràfic molt interessant. Són un recull d'imatges d'arraconers a França, davant dels seus negocis de fruites⁵⁹ o dels seus restaurants⁶⁰. Gràcies a aquests llibres, hem contrastat també dades aparegudes a la publicació.

⁵⁶ Amengual, B. (1987, 5 d'agost). *La vella premsa forana*. *Balears*.

⁵⁷ Company Florit, M. (1994). *La premsa forana de Mallorca a l'actualitat. Causa d'actitud a la fi de 1993*. Dans S. Serra Busquets, i A. Company, (Eds.), *La premsa, la radio i la televisió des d'una perspectiva històrica* (pp. 205-212). Palma: Institut d'Estudis Balearics.

⁵⁸ Company, Florit, M. (1995). *La premsa forana: estancament o renovació?* *L'enc. Revista de Cultura i d'Ides*, (786), 3-5.

⁵⁹ Ferragut Pujol, M., i Bover, J. (2012). *Épaves de Varraco a França. C'era... Ara...*. Andratx: Miquel Ferragut Pujol.

⁶⁰ Ferragut Pujol, M. (2009). *Instants i instantànies dels restaurants dels emigrants de Sarrac a França*. Palma: Conselleria de Presidència.

En un punt anterior ens hem referit a llibres i articles publicats, basats en entrevistes a emigrants mallorquins a França. Un exemple són les entrevistes publicades a la revista *Maremar* per Antònia Serrano. Finalment, el llibre de Dània Terra sobre l'emigració de campaneters²¹, també es un recull molt interessant d'entrevistes. L'anàlisi de les quals ens ha aportat i corroborat dades interessants.

Seguidament, passem ara a tractar les fonts teòriques pel que fa a l'emigració a França, amb especial èmfasi al cas dels homes i dones de Balears. És el que conformarà el proper capítol 3, que inicia la tercera part d'aquesta tesi doctoral.

---

²¹ Ferrà Ponç, D. (2010). *Emigració dels campaneters a Europa (1871-1975)*. Palma: Consellari de Presidència.

TERCERA PART

Referents teòrics generals

CAPÍTOL 3 L'EMIGRACIÓ A FRANÇA: EL CAS BALEAR

- 3.1 L'emigració a França: el cas balear
- 3.2 Les polítiques migratòries franceses
- 3.3 L'acollida dels refugiats i exiliats espanyols de 1939
- 3.4 Les relacions hispano-franceses des de la fi de la II Guerra Mundial fins a 1951
- 3.5 La reactivació del corrent migratori espanyol a la dècada dels cinquanta
- 3.6 L'emigració balear a l'exterior
- 3.7 L'emigració mallorquina a França (1850-1954)

CAPÍTOL 4 EMIGRACIÓ I ASSOCIACIONISME

- 4.1 Emigració i associacionisme
- 4.2 Per què una associació de mallorquins a França?
- 4.3 L'associacionisme espanyol a França
- 4.4 L'associacionisme balear a l'exterior
- 4.5 La dona com a subjecte actiu de l'emigració i l'associació

*No som homes narradors del món,
també som narradors de nosaltres
mateixos. I, i tenint la missió de
tramar la vida, de construir la nostra
biografia i de perfilar el personatge que
som en la nostra narració.*

J. Domingo

CAPÍTOL 3. L'EMIGRACIÓ A FRANÇA: EL CAS BALEAR

En aquest capítol s'aborden els referents teòrics pel que fa a l'emigració balear a França, amb un esment especial al cas balear. Així, a la primera part s'analiza la situació general de l'emigració a França, les seves polítiques migratòries, i l'acolliment dels refugiats i exiliats espanyols de 1939 arran de la Guerra Civil. En un segon moment, s'analitzen les relacions hispano-franceses des de la fi de la II Guerra Mundial fins a 1951. Finalment, en aquest capítol s'estudia la reactivació del corrent migratori espanyol a la dècada dels cinquanta i l'emigració balear a l'exterior, en especial l'emigració balear a França entre 1830 i 1954.

3.1. L'emigració a França: el cas balear

La història contemporània espanyola no es pot comprendre sense el fenomen migratori, massiu fins a la dècada dels anys seixanta del segle passat. Per extensió, tampoc la història de les Illes, un poble eminentment emigrant fins a l'arribada del turisme de masses en la dècada dels anys seixanta.

Espanya no participa en les primeres grans onades migratòries del segle XIX. Existia una emigració prèvia dirigida a Amèrica des del seu descobriment, però mai fou aquesta migració massiva. No fou fins a les acaballes del segle XIX quan s'incorpora als grans corrents migratoris, iniciats a Europa nòrdica i central dècades abans. El seu comportament fou similar als anomenats països "de nova emigració", situat a l'est i sud d'Europa, grup en el qual també s'incorpora de manera tardana. Des de principis del segle XX fins a la I Guerra Mundial, l'emigració exterior arriba a màxims sense precedents. Es tractava d'un corrent migratori fonamentalment masculí, majoritàriament

jove i amb capacitat productiva. Aquest flux es dirigí sobretot cap a Sud-Amèrica, Algèria i, a partir de 1914, França¹.

França no participà d'aquests corrents migratoris atesa la seva evolució històrica particular. A diferència de la majoria de països europeus, presenta mancances de mà d'obra en molts moments de la seva història contemporània, situació atípica en el context general. Aquesta singularitat s'aguditzà conseqüència de la I Guerra Mundial, davant les necessitats impenoses de mà d'obra industrial per a les indústries de material bèl·lic, per a les línies fèrries i pels treballs portuaris. Això va atraure una part del corrent migratori dirigit tradicionalment a Amèrica pel cas Espanyol. Fins i tot, emigrants instal·lats en terres americanes, retornaren al seu país d'origen per marxar, seguidament, a terres franceses. Un cas conegut a les illes fou els andritxols cercadors d'esponges a Cuba, que retornaren a principis de segle per després instal·lar-se a França².

Aquest focus no fou generalitzat en tot el territori espanyol, concentrant-se l'emigració francesa en regions molt determinades. Una de les hipòtesis – basada de la lògica de la proximitat geogràfica –, es la llengua. Per a la majoria de territoris, l'Amèrica hispana era molt més atractiva que França. Però pels catalanoparlants, el francès no era un idioma tan llunyà, facilitant la seva integració en el nostre país veí³. Recordar també que l'occità – llengua que en un moment de la seva història se sospità *assimilable* a la llengua catalana –, es continua parlant a molts departaments del sud francès. Ara be, en el conjunt de l'Estat espanyol, l'emigració a França fou d'efectes més limitats que l'americà.

Com ja hem assenyalat, la necessitat de mà d'obra fou un fet singular. Aquest comportament atípic francès s'explica per unes baixes taxes de natalitat, que contrasten significativament amb els països del seu entorn. El país gal mantingué en aquests anys un creixement vegetatiu inferior a la resta de països europeus. La sistèmica manca de

¹ Puigdes-Alonso, F. J. (2004). *Historia Contemporània De España (Siglo XX)*. Barcelona: Ariel.

² *Diary-Baleares*, n. 6. Juny 1954.

³ Isen, M. A. (1977). *L'évolution d'immigration catalane en rousillon a partir du vie siècle*. Montpellier: Universidad Paul Valéry.

ma d'obra, propicia una legislació migratòria molt diferent de la resta del seu entorn, que tendí a afavorir l'arribada d'emigrants als seus distints territoris.

A tall d'exemple, els estudis publicats pel Servei Frances d'Estadística indiquen que a la segona meitat del segle XVIII residien a França uns centenars d'espanyols. A principi del segle XIX la seva presència era molt escassa i poc significativa. A l'any 1851 existia ja una colònia de 29.736 d'espanyols, data del primer cens francès que reconeixia la nacionalitat dels residents a França. Finalitzat el segle, l'any 1896, el seu nombre arribava a la xifra de 76.819. Amb el nou segle les xifres no varen fer més que créixer. L'any 1911 se censaren 105.760 espanyols al país veí, i durant la I Guerra Mundial, un període en el qual Espanya, des de la seva neutralitat a més d'exportar mercaderies, va subministrar ma d'obra, va reportar un total de 142.629 nous emigrants. Així, l'any 1921 la colònia espanyola havia augmentat fins a 254.980 i deu anys més tard fins a 351.860. Amb aquestes xifres, deixant de banda la situació excepcional d'exode republicà a terres franceses durant la Guerra Civil, ja existia una clara tradició i una important colònia espanyola abans dels anys cinquanta, moment del canvi de direcció de l'emigració espanyola. Així, el cens francès de 1954 comptava 288.923 espanyols. Aquesta colònia espanyola era la més important del món a excepció de les existents a Amèrica del Sud, lloc tradicional d'arribada d'emigració espanyola.¹

Els espanyols que vivien a França abans de 1914 treballaven majoritàriament com a jornaleros agrícoles, assentats en els departaments del sud-est (Hérault, Pyrénées-Orientales, Aude). També hi havia presència en la zona sud-oest, sobretot a les zones portuàries, com ara Marsella.

Molts havien arribat com a immigració temporal, dins les campanyes de la verema del migdia francès. Jornals més elevats i una tracte menys dur, varen atraure aquesta ma d'obra no especialitzada. Les possibilitats de feina més estable que a Espanya propiciaren que, després d'una o varies temporades, alguns s'assentaren. Però ho foren per raons polítiques, però alguns homes joves aprofitaren per fugir del servei militar i les sagnants guerres marroquines.

---

¹ Rubio, J. (1974) *La Emigración Española a Francia*. Barcelona: Ariel.

Durant la I Guerra Mundial, en contra dels desitjos dels governs de la Restauració, aquesta emigració augmenta significativament. La majoria per al camp, però també per a la indústria bel·lica entre 1915 i 1918. Acabat el conflicte, la majoria retorna. Però les xarxes migratòries creades en aquests anys, facilitaran l'augment de la presència espanyola a la França dels anys vint, convertint-se en la tercera nacionalitat en presència, per darrere d'italians i belgues⁶. Continuaven establint-se al sud del Loira, tres quartes parts segons dades de 1926, dels 322.000 espanyols censats. Els departaments d'Herault, de Pyrenees-Orientales i de Aude contaven amb 100.000, un 30% de la colònia. Quasi tots provenien de regions veïnes: catalans, llewantins i d'Aragó a Herault, Pyrenees-Orientales i Aude, bascos o navarres a Basses-Pyrenees i Gironde. No podem obviar que la llengua d'uns i d'altres facilitava la seva integració, gràcies a la similitud de llengües i costums.

A la dècada dels anys trenta, uns 55.000 immigrants espanyols treballaven al sector agrícola, un 30%. L'any 1938 hi havia 17.000 que eren propietaris de terres, que havien comprat gràcies als seus estalvis. La resta treballava com a jornalers, en condicions de vida molt dures, amb fama de molt feiners entre els contractants francesos.

Però el cas es que la majoria ja no treballava al sector de l'agricultura, com demostra una major presència en els departaments més industrialitzats com els de Siene, Rhône, Isere o Bouches-du-Rhône. L'any 1931 hi havia 85.000 treballadors industrials (44%) i 19.000 a la construcció (10%). Molts provenien del món del camp, de forma que ocupaven llocs de feina sense qualificació. Les dades assenyalen que tan sols el 25% dels obrers espanyols tenien qualificació, enfront de 75% francès.

Els emigrants espanyols solien concentrar-se geogràficament a les ciutats. Com a exemple, "la pequeña España" de Saint-Denis, al nord de París. Eren uns altres terrenys situats a mig camí de moltes grans empreses, on els espanyols llogaren terres a bon preu. Començaren a construir barraques amb materials de rebuig, creant un laberint de casetes irregulars. La falta d'habitatge per als obrers fomentava la precarietat d'aquest

⁶ Lillo, N. (2006) *La Emigración Española a Francia a Lo Largo Del Siglo XX. Entre La Perfecta Integración y El Retorno. Dins De La España Que Emigra a La España Que Acoge*. 1st ed Fundacion Francisco Largo Caballero, 276-288.

barri, amb una habitabilitat infrahumana. Tendes, bars... aglutinaven aquests colònies. Les concentracions de la població emigrant espanyola s'ha d'entendre com el resultat de l'agrupament familiar, ja que des d'un principi aquesta emigració si que fou familiar. L'home s'instal·lava i després arribava tota la seva família, en l'acceptació més ampla del terme: fills, germans, cosins, etcètera.

Els seus lligams amb el seu país eren vius, molt al corrent de la situació política espanyola. Varen viure amb alegria l'arribada de la república, i amb preocupació la Guerra Civil. Les conseqüències catastròfiques de la guerra afectaren França, i per tant també a la situació de la colònia espanyola establerta, tant el seu nombre, com pel que fa a la seva situació legal.

A continuació analitzarem, breument, la legislació en matèria migratòria francesa fins a la dècada dels seixanta, contextualitzant amb els fets més destacats de cada moment i singularitzant-los, si fos necessari, amb el cas dels emigrants espanyols.

3.2. Les polítiques migratòries franceses

L'arribada d'un corrent immigratori a un lloc sempre té un seguit d'explicacions: necessitat de mà d'obra, oportunitats, lleis favorables... França és l'únic país europeu on arribaven emigrants, en un moment en el qual la resta de països europeus tenien una dinàmica migratòria cap a l'exterior.

La inexistència de corrents emigratòries franceses durant el gran segle de les grans migracions europees, és una nota discordant en la història contemporània europea. Aquest atípic comportament està relacionat amb les taxes de natalitat francesa, molt baixes en relació al seu entorn. Aquest factor influirà en el seu creixement vegetatiu, desplaçant a França del grup de països europeus amb més població.

La pregunta que subjau a tot plegat és la següent: quines foren les raons per tal que França tingués un comportament demogràfic tan diferent de la resta del continent? Hi ha diferents hipòtesis:

- Efecte de la Revolució de 1789, que va transformar les relacions i la vida familiar. Però sobretot el nou Codi Civil i les implicacions que va tenir en els drets successoris. La nova legislació era més equitativa entre els fills, i amenaçava la integritat i la prosperitat dels patrimonis familiars.
- L'augment en quantitat i influència social de la burgesia, tot modificant la mentalitat imperant anteriorment, amb una gran preocupació per l'ordre, l'estabilitat i l'estalvi.
- L'impacte demogràfic de les guerres.

Aquests factors, juntament amb d'altres de menor importància, varen provocar un creixement demogràfic negatiu, en un segle XIX en la revolució industrial demandava molta obra. Les polítiques per tal d'afavorir l'arribada de treballadors estrangers i la seva posterior assimilació amb lleis de nacionalitat favorables, intentaren suplir aquesta mancança.

França s'afirma com a nació amb la Revolució de 1789. El 14 de juliol de 1790, durant la *Festa de la Federació*, delegats arribats de tot el país proclamaren la pertinença a una mateixa comunitat nacional, sense tenir en compte aspectes com les creences, la condició social o el lloc de naixement. L'ideal proclamat fou la pertinença a una mateixa comunitat, el dret dels pobles a disposar de si mateixos, a crear institucions i lleis que garantiren el benestar social. Aquestes aspiracions, formulades en la *Declaració de l'home i del ciutadà* de 1789, inspiraren tota la legislació posterior, basada, entre altres, en el principi de separació de poders i en les nocions d'igualtat política i sobirania del poble.

La primera llei relacionada amb el tema migratori, la trobem en el Decret del 17 de març de 1809, dintre de les disposicions del codi napoleonic. En aquest decret les naturalitzacions les donava el cap d'Estat. Però al llarg del segle XIX es tendeix a objectivar aquest procés, per tant, es comença a facilitar

El període posterior a la Revolució es caracteritza per una profunda transformació de l'economia i la societat francesa. Durant la Revolució i l'Imperi, França va intentar imposar el seu model a la resta d'Europa, però fou derrotada l'any 1815. Començà un període amb importants canvis de règim. La monarquia fou restaurada, però hi hagué tres monarques diferents fins a les revolucions de 1848, moment de la instauració de la II República. Aquesta finalitzà tres anys després, iniciant-se el període conegut com a II Imperi. Sota aquests variats i diferents règims, França entrà a l'era industrial: mines de carbó, màquina de vapor, metal·lúrgia moderna, grans manufactures tèxtils i la integració de la xarxa ferroviària, amb centre a París.

La inestabilitat política no fou obstacle per a la construcció de la França moderna: territorialment, administrativament i legislativament. I sobretot, econòmicament. La Tercera República, iniciada a l'any 1870, malgrat les turbulències polítiques internes, fou un període d'estabilització i consolidació econòmica, amb fites importants en matèria institucional, social i en el terreny de les llibertats públiques. La prosperitat econòmica francesa en el darrer terç del segle XIX, incrementà la necessitat de mà d'obra estrangera, necessària per cobrir l'expansió industrial fomentada per les polítiques colonitzadores del país.

La gran revisió de tota la legislació de la nacionalitat arribà amb la llei de 26 de juny de 1889, on la concessió de la naturalització s'articula no tan sols sobre les condicions de confessionalitat discrecional, sino també sobre els principis de simple residència o de matrimoni. Quins casos foren?

- a) Els estrangers que havien mantingut durant tres anys el domicili autoritzat a França
- b) Els que havien residit a França durant deu anys
- c) Els que havien tingut el domicili autoritzat un any i havien prestat especials serveis al país
- d) Els que havien contractat matrimoni amb un ciutadà francès, també després d'un any de domicili autoritzat

Ja per la llei del 3 de desembre de 1849 s'havia objectivat el principi de residència, establint el terme de 10 anys des de l'obtenció de l'autorització de domiciliar-se a França, per reclamar la *naturalisation*, terme que es reduí a tres anys per la llei del 29 de juny de 1887. Les vies legals per les quals van accedir la majoria dels immigrants espanyols – i no espanyols – a la nacionalitat francesa, van ser els que varen provocar aquest canvi de signe en l'acte de voluntat exigít pel canvi de nacionalitat. I, sense cap mena de dubte, les que feren desaparèixer tota intervenció de la voluntat de l'emigrant, que implicava una nacionalització automàtica i irreversible.

Aquest canvi de signe en l'acte de voluntat el tenim en un dels procediments bàsics de l'obtenció de la nacionalitat francesa, mitjançant l'anomenat *ius soli*. Ens referim a l'apartat 4r de l'article 8 del Codi Civil – segons la llei de 1889 –, que establí que era francès tot fill d'estranger nascut a França que a la majoria d'edat resideixi en aquest país, a menys que al llarg del següent any a la seva majoria renunciés a la nacionalitat francesa. El canvi de signe en l'acte de voluntat quedava patent. L'estranger hi havia d'explicitar la seva voluntat en un acte administratiu, no per canviar la nacionalitat d'origen, – tal com succeïa a l'anterior Codi napoleonic –, sinó pel contrari, per conservar la nacionalitat d'origen. La incidència pràctica d'aquest canvi de signe en l'acte de voluntat, – acompanyat moltes vegades d'altres requisits administratius, en una colònia d'emigrants amb un nivell d'instrucció modesta –, no creiem que necessiti explicació.

Així, el fet de la desaparició total de la voluntat de l'estranger fou la causa més segura i més important que va contribuir a l'adquisició de la nacionalitat francesa per part dels immigrants. L'apartat 3r de l'article 8è del Codi Civil, segons la llei de 1889, introduïa la nacionalització automàtica dels estrangers, aplicant el principi del *ius soli* a la segona generació, ja que considerava francesa tota persona nascuda a França d'un estranger, que a la seva vegada, hagués nascut també en aquest país. L'abast d'aquesta disposició fou objecte d'una precisio legal poc després, establida la llei de 22 de juliol de 1893. Així, l'estranger afectat per aquesta disposició podia repudiar la nacionalitat francesa en l'any següent a la seva majoria d'edat, si solament era la mare, d'entre els seus progenitors, la que havia nascut a França. Malgrat tot, fa falta matisar que aquesta disposició no va restar virtualitat al procediment de nacionalització automàtica.

Encara hi havia un altre cas freqüent de nacionalització automàtica, establida en l'article 12 del Codi Napoleonic, i respectat a la reforma de 1889. Així, per exemple, una estrangera que contragués matrimoni amb un francès adquiria la nacionalitat del seu marit.

Després de la llei de 1889 l'emigrant a França de primera generació es trobaven amb un procediment de naturalització facilitat, els seus fills, la primera generació nascuda a França, es trobaven amb una nacionalització quasi automàtica, i els seus nets, la segona generació nascuda en el país receptor, ja eren francesos inevitablement.

L'any 1914 esclata la I Guerra Mundial. Els francesos sortiran victoriosos d'aquest conflicte, però amb un balanç negatiu en tots els aspectes, tant a França com a la resta dels països implicats. El nord i l'est del seu territori quedaren devastats, a més de l'esgotament lògic de les reserves econòmiques del país i l'enfonsament de l'economia nacional. Però sobretot, la guerra representa un verdader desastre humà: quasi un milió i mig d'homes joves varen morir, i quasi tres milions varen resultar ferits.

Durant els anys de la I Guerra Mundial i posteriors, la sangia demogràfica feu imprescindible la de ma d'obra estrangera. Una mida excepcional fou la llei per la qual es podia accedir a la naturalització després d'haver servit com a voluntari a l'exèrcit francès, promulgada el 5 d'agost de 1914. L'obtenció de la nacionalitat de manera molt més àgil que a altres països, el convertí en un focus migratori tan atractiu com Amèrica.

A l'any 1927 s'introduren considerables facilitats legislatives per tal d'obtenir la nacionalitat francesa per naturalització. La llei del 10 d'agost de 1927, —sent la reforma més important del codi de nacionalitat francesa després de la llei de 1889—, flexibilitzava efectivament de mode apreciable les condicions imposades per la naturalització. Aquesta flexibilització legislativa, resultat sens dubte del desig de facilitar l'assimilació de la forta immigració dels anys vint, es projecta tant en la naturalització del cap de família —reduint de deu a tres anys el temps de residència—, com pel que fa als fills menors de la persona naturalitzada que seguien adquirint automàticament la nacionalitat francesa, —com passava a la llei de 1889—, però sense que a partir d'aquell moment

poguessin renunciar-ne a l'any següent de la majoria d'edat, com establia la llei ja anteriorment citada.

Aquesta nova legislació permetia l'obtenció de la nacionalitat més fàcilment. Però les conseqüències de la crisi econòmica mundial de 1929 apareguen a França a partir de 1931, finalitzant amb la tradicional política d'obertura cap a l'emigrant. S'aplicaren uns decrets que establiren quotes per a estrangers en 72 branques industrials l'any 1932 (mai a l'agricultura, deficientment sempre de ma d'obra). Els estrangers sense *Carnet de Treballador* per la no obtenció d'un lloc de feina, eren fàcilment expulsats, especialment amb l'enduriment d'aquestes mesures a partir de 1934. Aquest fet feu disminuir el nombre d'espanyols a França, de 352.000 a 254.000¹. Aquesta disminució també s'explica per l'atracció que va suposar la proclamació de la II República a l'Estat espanyol, confiant en les promeses de bonança que suggerien les primeres mesures socials de la República.

Els anys de la II Guerra Mundial foren terribles per a Europa. No creiem necessari entrar en més detalls. Durant l'ocupació alemanya, els emigrants varen compartir la manca de llibertat i les pessimes condicions de vida que els seus veïns francesos, a més de ser més discriminats que aquests en les cues de racionament. Però l'arribada de molts d'exiliats de la Guerra Civil i la seva integració en el país el tractaren de manera específica en el punt següent.

Aquesta legislació no es modificà fins a 1945, moment en que una altra sagrada humana derivada d'una Guerra Mundial – aguditza el tradicional dèficit poblacional francès, amb un greu desajustament entre el mercat laboral i la producció francesa. La posició de l'administració tracta de resoldre la pèrdua de quasi 1.700.000 d'habitants, tant per conseqüència lògica de la guerra, com per l'escaís augment de la població i les baixes taxes de fertilitat que per tradició tenia la societat francesa. Els legisladors decidiren afavorir la incorporació de nova ma d'obra estrangera mitjançant dues mesures legislatives: un nou Codi de Nacionalitat del 19 d'octubre de 1945, i una Ordenança el 2 de novembre del mateix any. En el primer, s'establiren les noves condicions d'accés dels estrangers a la nacionalitat francesa. L'Ordenança fou considerada com la primera

---

Lillo, N. Op. Cit. Nota 5, pag. 279.

estructura jurídica coherent sobre el tema immigratori, i establí les condicions d'entrada i estança pels estrangers. Al mateix temps, s'establí l'*Office National d'Immigration* (ONI). L'ONI substituï les organitzacions que des de 1939 s'havien ocupat de reclutar mà d'obra estrangera. L'ordenança separava formalment la carta de residència i el permís de treball, establint fins a tres tipus de carta de residència. A part d'això, la legislació establí garanties amples d'asil i refugi i el Codi de Nacionalitat donava bastants facilitats per l'obtenció de la nacionalitat francesa.

Aquesta legislació nasqué d'un fructífer debat entre els criteris dels economistes, i els demògrafs de l'administració francesa. L'argument dels demògrafs — davant la necessitat de mà d'obra — coincidia amb les tesis economicistes en la necessitat d'obtenir més mà d'obra per tal de resoldre els problemes de mà d'obra pel mercat laboral, i així incrementar-ne la producció. Aquests darrers consideraven que el país tenia la capacitat d'absorció d'uns 1.450.000 estrangers, assegurant-se així la plena ocupació, tot i que hi havia veus que reclamaven més quantitat de treballadors estrangers. La coincidència entre les tesis economicistes i demogràfiques en aquest punt va ajudar a desenvolupar una política d'immigració fins a 1974, que estimulava les estances quasi permanents i el reagrupament familiar, a més d'una política cultural netament d'assimilació. Formalment, la política immigratòria i d'estrangeria francesa no era selectiva amb l'origen dels immigrants, responem a una tradició republicana i a la victòria dels ideals democràtics que va representar l'alliberament del regim de Vichy. Tot aquest seguit de mesures legislatives donaren lloc a una emigració abundant al territori francès, ja que les polítiques de naturalitzacions foren bastant permissives, en especial des de finals del segle XIX i la primera meitat del segle XX. I com ja havíem anunciat al principi d'aquest punt, aquestes bones perspectives d'integració en la societat francesa, — la facilitat per obrir establiments comercials gràcies a la llei de 1862 —, va fer que molts espanyols i mallorquins s'establiren al seu territori.

Per tot el que s'ha dit anteriorment, els espanyols ocuparen un lloc important en la formació de la societat francesa actual, independentment que haguessin conservat la seva nacionalitat, o s'haguessin convertit en ciutadans francesos de ple dret. No obstant això, els estudis històrics sobre la immigració espanyola a França no eren gaire

nombrosos, especialment els elaborats en el país gal. Actualment, els *espanyols de França* son avui dia gairebé *invisibles*, fet que per als sociòlegs constitueix un exemple extraordinari d'integració. Son els descendents de les diferents onades migratòries que s'han succeït al llarg de dècades.

3.3. L'acollida dels refugiats i exiliats espanyols de 1939

La tradicional bona acceptació dels treballadors estrangers tingué un punt negre durant el procés d'acollida dels milers de refugiats espanyols desplaçats per la Guerra Civil, encara que ja havia començat a notar-se després de les restriccions produïdes a partir de l'any 1934. La seva proximitat geogràfica i una tradicional actitud oberta cap a l'estranger, feren de França la destinació natural dels refugiats espanyols.

França es convertí en el destinatari inicial del gruix de l'exili procedent de l'Estat espanyol. La característica principal d'aquest contingent fou la seva pluralitat: des de la dona del pages analfabet al Cap d'Estat, militars, nobles i sacerdots. Però, sobretot, majoritàriament gent del sector agrícola i industrial. Per tal d'entendre l'actitud francesa davant d'aquest èxode, hem de valorar — per una banda — la quantitat desbordant d'espanyols que creuaren les seves fronteres i la conjuntura política en la qual es va produir, per l'altra:

Des de l'inici de la guerra, comença l'evacuació de població via França, sobretot infants. Es calcula que hi hagué prop de 33.000 evacuats, 20.000 a terres franceses.⁷ Avançada la guerra, la situació en la zona republicana era cada cop més angixant. La manca d'aliments i d'higiene era desesperant. Al desembre de 1938 començà l'ofensiva final contra Catalunya. Això provoca que davant la por a represalies anunciades (saqueig, voracitat sexual, etc.), s'iniciés un èxode de població civil cap els passos fronterers. A mitjans de gener, les carreteres que condueixen a França estaven larcides de gent moribunda, amb escasses pertinences, tot intentant d'arribar a la frontera sota la pluja, el fred, el vent, la neu, i sobretot les bombes.

Ahmed Vigil, A. (2005). *La Voz de los vencidos. El exilio republicano de 1939*. Madrid: Aguilar, Pag. 40.

Quan arribaren a França, els republicans no varen trobar l'acollida que esperaven d'un país que feia bandera "del dret d'asil". Pel govern Francès, els exiliats espanyols constituïren des d'un primer moment un problema, tant des del punt de vista polític, com econòmic. Per aquest motiu s'explica el seu interès a fomentar — per una banda — la repatriació i — per una altra — la sortida cap a tercer països dels arribats. No obstant això, es va comprometre a garantir el dret d'asil d'aquells refugiats per als quals la repatriació significava un perill real per a les seves vides, tot i que no sempre es va complir. El 14 de desembre de 1939, el Ministre d'Interior, Albert Sarraut, estimava davant la Cambra de Diputats francesa¹, que encara hi havia uns 140.000 exiliats, dels quals 40.000 eren dones i nins. La resta, antics combatents?

Un altre problema amb el qual es varen trobar els exiliats fou la seva nacionalitat. El nou règim franquista mai no els en va privar. La situació legal dels espanyols fou molt complicada, deixada gairebé de la mà de les bones intencions del govern. El conveni relatiu a l'estatut internacional dels refugiats de 28 d'octubre de 1933 estava vigent durant els diferents corrents de refugiats que arribaren a França durant el període de la Guerra Civil espanyola. Però, el fet era que aquest conveni, d'acord amb el seu article primer, tan sols era aplicable a russos, armenis i assimilats; els espanyols, per tant, no se'n podien beneficiar.

Però la seva situació àmpica els va impedir estar emparats per les organitzacions internacionals d'ajuda als refugiats, patint tota mena de misèries. No fou fins a la *Conferència de les Bermudes* de 1944, on el Comitè Intergovernamental pels refugiats els va acollir sota la seva protecció.

El conveni per als refugiats anteriorment citat, no s'amplià pels refugiats espanyols fins a la promulgació del decret de 15 de març de 1945, per tant, la permanència dels refugiats espanyols a territori francès es permetien per la tradicional actitud francesa de donar asil als emigrants polítics. Així, els refugiats pogueren quedar a territori francès i tenint en compte que la llei de nacionalització vigent era la que anteriorment hem citada de 1927, legalment els refugiats espanyols podien demanar la naturalització a partir de

---

¹ Ibidem Op. Cit. 6. Pag. 52.

1942. Però degut al conflicte bèl·lic les naturalitzacions foren interrompudes durant la duració del conflicte armat.

L'exode massiu de refugiats a França implicà una reorientació de la labor solidària que duïen a terme les diferents organitzacions d'ajuda. A febrer de 1939 aparegueren les primeres referències al SERE, *Servet d'Exoquarto de Refugiats Espanyols*. Es va constituir a París al mes de març. La seva principal funció era facilitar la sortida d'espanyols a un tercer país, desenvolupant aquesta funció segons les seves simpaties i afinitats polítiques. Un altre organisme creat pels membres del Govern de la República per auxiliar als espanyols, fou la JARE, *Junta d'Auxili dels Republicans Espanyols*. Aquesta organització va propiciar el retorn al país dels exiliats que no havien tingut un compromís polític directe. Paral·lelament, gestiona amb el govern francès la incorporació dels exiliats que, per diferents motius, volien iniciar una nova vida en el seu territori.

El problema fou que el govern francès no havia previst cap dispositiu per fer front a un exode com l'ocorregut l'any 1939. S'havia d'afegir l'opinió majoritària de la població francesa, que era contraria a l'admissió dels espanyols, que consideraven un perill polític i una important càrrega social. Alguns periòdics actuaven com els portaveus dels sectors més dretans, com *L'Emancipateur National*, que considerava una invasió marxista l'exode espanyol.

El govern del radical socialista, Édouard Daladier, fou el que s'enfronta a aquesta situació. L'arribada massiva començà el gener de l'any 1939 als passos fronterers de Larour de Carol, Bourg Madame, Prats de Mollo, Le Perthus i Cerbère, al Departament de Pirineus Orientals. El 29 i 27 del mateix mes, durant la celebració de dues Conferències Interministerials, es va decidir mantenir les fronteres tancades, però davant la pressió de la "marea humana", durant la nit del 27 al 28 de gener es va acordar obrir-les per a dones, infants i ancians.

La premsa recollí aquest fet segons la seva orientació política. El diari *La Dépêche de Tolosa*, dirigit pel germà del Ministre d'Interior, Albert Sarraut, expressava el seu temor davant el comportament de les "hordes marxistes", i considerava que la qualitat de

l'acollida havia estat al mateix nivell que les circumstàncies. — afirmació en tot cas incerta — *Le Matin Socialiste* argumentava que “l’Espanya martiritzada caminava cap l’extè” El conservador *Le Figaro* qualificava als exiliats com “*indesitjables i subversius*”. El radical-socialista *La République* parava l’atenció sobre la responsabilitat moral de França de mostrar-se generosa amb els vençuts. Per la seva banda, els ultradretans *Jeune France* i *L’Action Française*, advertien des de postures xenòfobes, dels perills per a la salut pública i la necessitat de defensar l’Estat del qual anomenaven “pesta vermella” d’anarquistes i comunistes”

Totes aquestes opinions posen de manifest la desconfiança que es tenia, ja no tant als civils, com als militars que havien estat derrotats. Mentre la població travessava les fronteres, els militars s’hi anaven concentrant, fins que el govern francès va prendre la decisió d’obrir-la també per a ells. Una vegada dins França, els exiliats eren agrupats en camps de triatge, on es procedia a la seva distribució. Als homes civils i amics combatents se’ls conduï a camps de concentració. A les dones i els infants se’ls transportava en trens fins al centre o l'oest, talment com als malalts i ancians. La conseqüència fou la separació de les famílies. Al cap de pocs mesos, el Govern Daladier va dictar un seguit de mesures amb l’objectiu de restringir l’entrada al país d’estrangers, i desfer-se “d’elements indesitjables”, categoria on es fixaven a tots els homes, tant civils com militars. Enviats als improvisats camps de concentració, prest ompliren les platges d’Argeles i Saint-Cyprien.

Les condicions d’aquests llocs eren molt lluny de ser les adequades: alimentació escassa i dolenta, manca d’higiene i contaminació d’aigua provocaren malalties com sarna, avitaminosis, i d’altres patologies infeccioses. Malgrat totes les penúries, intentaren combatre el seu avoriment i desesperança organitzant activitats culturals i polítiques,

primera llavor de les activitats que es desenvoluparien en les dècades posteriors. — La premsa i el govern prest perderen interès per la seva situació davant de la nova situació que s’estava *cançant* (si es pot dir així) a Europa. Poc després comença la Segona Guerra Mundial.

⁴ Ferra San Francisco, M. (2011). *La premsa i el periodisme del creixement republicà (1939-1950)*. Recuperat el 26 d’abril de 2014, a <http://arbor.revistas.csic.es>

La guerra deixa França doblement traumatitzada. Per una banda, la ràpida i inesperada derrota davant les tropes alemanyes, per una altra, la política de col·laboració amb l'enemic, instaurada pel govern de Vichy, dividint el país en dues zones des de l'armistici de juny de 1940. El règim de Vichy cooperarà amb els alemanys, perseguint als opositors al nazisme i entregant als jueus. Molts dels republicans que es trobaren en aquesta zona varen ser enviats a camps de concentració d'alemanys. Molts altres participaren activament en el moviment de la Resistència, aportant el seu coneixement, sobretot en les tècniques de "guerrilla".

Les circumstàncies no foren favorables pels cents de milers d'espanyols exiliats a França. Però mai no varen perdre l'esperança de retornar al seu país, mantenint la flama de la cultura espanyola en circumstàncies molt adverses.

3.4. Les relacions hispano-franceses des de la fi de la II Guerra Mundial fins a 1951

Les relacions entre ambdós països — una vegada acabada la II Guerra Mundial i fins a 1951¹¹ — entraren en un dels períodes més crítics i delicats de la seva història. Encara que oficialment les relacions no estaven trencades, les relacions diplomàtiques es mantenien sota mínims, amb simples delegacions a les capitals dels dos països. No fou fins a 1951 quan la situació s'estabilitzà amb l'elevació d'aquestes delegacions de nou a la categoria d'ambaixades.

La naturalesa política del règim franquista i la seva vinculació amb les forces de l'Eix durant la finalitzada escomesa militar — explica el fort deteriorament diplomàtic viscut. Aquesta fou la raó principal per la qual les potències aliades no acceptaven l'Estat espanyol dins la nova Societat Internacional, amb unes bases ideològiques incompatibles amb el règim espanyol. Aquesta situació generà un procés d'aïllament exterior a Espanya que arriba fins principis de la dècada dels anys cinquanta.

---

¹¹ Martínez Lillo, P. A. (1985). *Una introducción al estudio de las relaciones hispano-francesas (1945-1951)*. 228 Vol. Madrid: Fundación Juan March.

Dins aquesta dinàmica internacional de denúncia contra el règim franquista, a França aparegué un corrent molt més important que a altres països de rebuig al règim franquista. Aquesta tendència s'explica per una opinió pública molt impressionada després de la recent ocupació, i amb l'existència d'una forta influència dels exiliats republicans que s'havien establert a França. Així, l'estat francès va prendre mesures concretes, com el tancament de la frontera i duen la qüestió espanyola fins al *Conseil de Sécurité de Nations Unies*, en un intent de forçar la caiguda del Dictador i el seu règim.

Des d'una perspectiva sociològica, la població francesa no podia veure més que amb recel i aversió les practiques polítiques d'un règim que va col·laborar amb els seus invasors i on cercaven refugi els antics col·laboradors de Vichy. Així, consideraven el règim franquista com un perill per la seguretat i per l'estabilitat del *Gouvernement Provisionnel de la République Française*. Aquesta postura va conduir a un suport popular i polític als republicans espanyols, els quals – amb una desbordant activitat diplomàtica, política i fins i tot guerrillera – es convertiren en un dels elements més polemics de les relacions entre els dos països. Sen anys de deteriorament polític, fins a la decisió extrema, adoptada pel Consell de Ministres de França, de tancar les seves fronteres a tot tipus de comunicacions, tan personals, postals, telefòniques i telegràfics, a més, es varen prohibir tot tipus d'intercanvis comercials amb Espanya.

El tancament de fronteres començà al mes de març de 1946. Però molt aviat les autoritats franceses s'adonaren que aquestes mesures no afectaven el govern espanyol, a més de tenir ones conseqüències negatives des d'un punt de vista econòmic per a França. França tenia importants interessos a l'Espanya peninsular, i degut al fet que tant el Regne Unit, com els Estats Units no havien secundat el seu exemple, aquests dos països es beneficiaren de la situació creada.

Pel pes dels factors econòmics i la manca d'altres suports internacionals, s'iniciaren negociacions amb el govern espanyol i s'obriren de nou les fronteres el 10 de febrer de 1948. Es firmaren diversos acords, fonamentalment comercials i de pagaments, i el govern espanyol aconseguí el suport francès per tal de poder intervenir en alguns

forums internacionals. El canvi del joc polític a l'àmbit internacional, en els inicis de la guerra freda provocada per la por al comunisme, canvia la visió internacional sobre el règim franquista, que inicia un procés per tal de sortir del seu aïllament. El punt final del conflicte Hispano-francès fou l'any 1951, tot restablint ambaixades en ambdós països.

Aquesta situació de crisi entre ambdós països havia afectat negativament als emigrants a França. La guerra i els problemes econòmics posteriors havien afectat la seva situació, com també a la resta de la població francesa. Els canvis legislatius en temes comercials i els problemes amb les exportacions, — especialment després del tancament de fronteres amb Espanya —, havia agreujat encara més la seva situació. Però l'impossibilitat de comunicar-se amb les seves famílies, la visió del règim franquista dins la societat francesa, la mateixa situació personal després d'una guerra, havia provocat una situació de desemparança en la comunitat espanyola resident a França.

3.5. La reactivació del corrent migratori espanyol a la dècada dels cinquanta

Dues guerres molt adverses representaren per a França un handicap econòmic i demogràfic important. Les pèrdues humanes durant la Segona Guerra Mundial, xifrades en prop de 600.000, foren menors que les de l'antigor escamesa militar. Però les pèrdues materials es multiplicaren unes quantes vegades: ciutats bombardejades, fàbriques destruïdes, infraestructures viàries inservibles, etcètera. La impaciència per a reconstruir el país va desenvolupar la ferma creença que, en temps difícils, era més necessari creure en les possibilitats del futur, com demostra la recuperació demogràfica seguida de l'anomenat "Baby Boom", i l'ajuda econòmica dels EUA mitjançant el *Pla Marshall*.

Les mesures per la recuperació preses pel govern francès, l'any 1945, foren excepcionals: nacionalització de sectors claus de l'economia com l'energia, el transport aeri, banca, grans empreses (Renault), creació de la Seguretat Social i comites d'empresa. Les noves directrius econòmiques es confiaren a Jean Monnet per part del govern provisional de Gaulle. Però les forces sorgides de la Resistència (comunistes, democrates-cristians, comunistes i socialistes) dissentiren d'aquestes polítiques. Dues assemblees constituents elegides per sufragi universal (instaurat el vot femení l'any

1944) i tres referendums, desembocaren en l'adopció de la Constitució de la Quarta República, promulgada el 27 d'octubre de 1946.

I tot això, fet i fet, es torna a convertir en una necessitat imperiosa de ma d'obra estrangera. Fins a la total recuperació de les relacions diplomàtiques entre ambdós països, les fronteres espanyoles estaven oficialment tancades. Aquesta situació provoca la paralització dels corrents migratoris legals, encara que existeix constància d'una emigració il·legal, orquestrada pels moviments contraris al règim, com es el cas dels *maquis* i el partit comunista francès.

Pero amb la resolució del conflicte diplomàtic, la reobertura d'ambdues ambaixades i la normalització del règim franquista en l'àmbit internacional, obté un nou punt en les relacions entre França i Espanya.

La reactivació dels corrents migratoris espanyols a la dècada dels anys cinquanta es una de les fites més importants dins la història del franquisme. L'emigració espanyola a l'exterior va permetre al règim limitar les conseqüències negatives del *Plan de Estabilización* de 1959, absorbint l'excedent de ma d'obra i evitant possibles tensions socials, assegurant-se l'entrada de divises, tan necessàries per equilibrar la balança de pagaments. Aquest flux migratori va afavorir també les relacions amb els països europeus, en un moment en que s'apostava per la fi de l'aïllament i la recerca del reconeixement internacional.

Els països que van acollir major nombre d'emigrants espanyols van ser França, Alemanya i Suïssa, seguits d'Holanda, Bèlgica i Anglaterra, entre d'altres. Mes de dos milions d'espanyols van emigrar a Europa en aquests anys, una Europa en ple procés d'expansió industrial, superant així les destrosses de la II Guerra Mundial.

La tradicional destinació dels emigrants espanyols —Amèrica— estava afectada per una profunda crisi econòmica, sent-ne substituïda com a destinació pels països més industrialitzats d'Europa, que demandaven abundant ma d'obra per tal de sostenir la seva expansió. El procés d'emigració comença en els anys 50, es va fer massiu en els 60, i

tocaria la seva fi en els 70. La crisi energètica de 1973 frenà aquesta dinàmica, amb la incorporació de restriccions a la contractació, efectius a partir de juliol de 1973 amb *l'arrêt de l'immigration*. Però també la maduresa del procés de modernització espanyol, posaren fi als corrents migratoris, i assegurien les bases de la configuració d'Espanya com a país d'acolliment.

La política migratoria franquista va tenir com a objectiu principal la canalització dels fluxos migratoris, de manera que suposessin un benefici màxim per al país. *L'Institut Espanyol d'Emigració*, creat l'any 1956, va convertir-se en l'organisme aquest procés, de manera molt dirigida i amb altes càrregues de paternalisme. El president de la Comissió Especial per a la creació d'aquest institut, a les Corts, explicava que l'emigració era com el *Pla Marshall* de l'economia espanyola, el qual contribuiria a frenar l'atur i les tensions socials subsegüents. En aquest mateix sentit, la Llei de Bases de l'Emigració de 1960, contemplava que els plans i operacions d'emigració assistida

Aquest procés s'havia iniciat l'any 1953, moment de la ratificació de la *Carta del Comitè Intergovernamental per les Migracions d'Europa* (CIMÉ). Però més important fou l'obertura de la primera *Agregadura Laboral a l'Estranger*. Aquestes s'anirien instal·lant progressivament en aquelles demarcacions consulars amb presència significativa de colònies d'emigrats espanyols. Inicialment depenien de l'anomenat *sindecat vertical*, per a després inscriuir-se a l'IEE. Representaven a les autoritats espanyoles davant l'administració especialitzada en immigració de la societat d'acollida.

Els agregats laborals estudiaven el mercat laboral i la legislació social, a més de les possibilitats de la demarcació consular per als futurs emigrants. A més, s'encarregava del seguiment dels acords bilaterals d'emigració i de Seguretat Social. Estava obligat a assistir als espanyols en el seu moment d'arribada i inserció en el país d'acollida, atendre'ls i assessorar-los. Arribat al cas, proporcionava assistència jurídica en temes laborals, salarials o conflictes empresarials. També ajudava en les gestions pel reagrupament familiar i la gestió del retorn. Igualment, havia de cooperar amb les associacions constituïdes pels emigrants, en la mesura que aquestes podien beneficiar l'emigració i l'emigrant. No podem obviar que també desenvolupaven una labor de

polícia política, a través de l'enviament d'informes sobre activitats antifrancquistes o merament sindicals desenvolupades dins les diferents colònies espanyoles.¹¹

A més d'aquest desenvolupament institucional, aparegue un conjunt normatiu consistent, bàsicament, en tres grans lleis: La llei de Bases de l'emigració del 22 de desembre de 1960, la Llei d'Ordenació de l'Emigració del 3 de maig de 1962 i la Llei d'Emigració del 21 de juliol de 1971, que va substituir aquesta última les anteriors.

El control dels fluxos migratoris i de l'emigració mateixa de manera tant integral i protectora, tenia com objectiu principal, desfer-se de la mà d'obra excedent era un dels grans objectius de la seva política migratoria. L'altre era la captació de divises mitjançant l'enviament de remeses des dels diferents països d'acollida. Aquestes divises, al costat de les captades pel turisme, resultaren crucials per al desenvolupament econòmic dels anys seixanta.

La Llei d'Ordenació de l'Emigració de 1962 va establir el marc jurídic en el qual s'havia de desenvolupar l'emigració legal. A través dels anomenats *Programes d'emigració existents*, i de la signatura d'acords bilaterals amb els països receptors, es va intentar que emigressin només els treballadors menys qualificats, procedents de les zones amb majors taxes de desocupació. Però els alts percentatges d'emigració il·legal evidenciaren el fracàs d'aquestes pretensions de control. L'any 1956 es va signar l'acord d'emigració amb Bèlgica. Li va seguir el signat amb la República Federal Alemanya l'any 1960, amb França, Suïssa i els Països Baixos l'any 1961 i, finalment, amb Àustria l'any 1966.

En els diferents convenis, es reconeixia la competència exclusiva de l'Institut Espanyol d'Emigració en el reclutament dels treballadors, en col·laboració amb les institucions encarregades de la immigració als diferents països receptors. Alguns d'aquests organismes van obrir delegacions a Espanya, per facilitar els tràmits

---

Bàez, R. (2000). *Agrupados laborales y acción exterior de la organización sindical española. La cometa de diplomacia porcho (1950-1962)*. Madrid: Ministerio de Trabajo.

El procés oficial per a la contractació de treballadors era el següent: els organismes encarregats de la immigració a cada país comunicaven a l'Institut Espanyol d'Emigració les ofertes de treball que havien rebut dels empresaris. A continuació, l'Institut Espanyol d'Emigració designava les zones de reclutament, que s'intentaven fer coincidir amb les regions amb major nivell de desocupació. Paral·lelament, els treballadors que desitjaven emigrar, s'inscrivien en les delegacions locals de l'Organització Sindical Espanyola (GOSE), i esperaven a ser cridats per l'Institut Espanyol d'Emigració. Atesa la lentitud del procés, que podia trigar entre quatre i sis mesos, la majoria dels països van optar per permetre i fins i tot fomentar l'emigració il·legal, a través de la regularització a posteriori.

El perfil mitjà de l'emigrant a Europa era el d'un home jove, amb escassa o nul·la qualificació professional, i un baix nivell educatiu. El nombre de dones, no obstant això, va ser important en determinats països i sectors. Proceïen de les regions més pobres d'Espanya: Andalusia, Galícia, Extremadura, Lleó, les dues Castelles, i València. Alguns d'ells havien emigrat prèviament a les grans ciutats, i d'allí van partir a l'estranger. Segons les enquestes de l'*Institut Espanyol d'Emigració*, realitzades només entre emigrants assistits, emigraven fonamentalment per ajudar la família i estalviar. Però, a més d'això, també apareixen raons com l'adquisició d'un habitatge, o la millor preparació dels fills. Abans de la partida, el seu propòsit era romandre al país de recepció dos o tres anys per tornar a Espanya en una millor situació econòmica.

Una vegada presa la decisió d'emigrar, podien optar per fer-ho per la via oficial, o de manera il·legal. L'exigència d'un certificat de bona conducta va excloure de la via legal als desafectes al règim que, juntament amb els obrers més qualificats i els que no podien o no volien esperar, van engrossir les files de l'emigració il·legal. Entorn del 50% dels emigrants van creuar les fronteres sense contracte de treball.

Si l'emigrant s'havia inscrit en l'Institut Espanyol d'Emigració, i era definitivament seleccionat, signava un contracte laboral, que se li lliurava juntament amb el passaport, els visats de trànsit i els permisos temporals de treball i residència, o la documentació equivalent en cada cas. A través de publicacions i en alguns casos cursos de preparació, se li donaven algunes nocions sobre la vida, els costums i l'idioma dels països receptors.

Després era traslladat al seu lloc de treball, habitualment amb tren o en autobusos especialment noliejats per a això. La contractació a través de l'Institut Espanyol d'Emigració també podia ser "nominal", quan un empresari estranger reclamava a un treballador concret, el nom del qual li havia estat facilitat per un altre treballador espanyol de la seva empresa. Aquest procediment era, lògicament, més ràpid.

La tercera opció era l'emigració il·legal. Normalment era facilitada per familiars i amics que havien emigrat amb anterioritat, i per l'escassa dificultat per obtenir un contracte de treball en un context d'expansió econòmica. L'emigració al marge de les vies oficials tenia els seus riscos, però també avantatges, com la mobilitat geogràfica i professional, venuda a l'emigrant assistit.

Tot aquest entramat legal buscava controlar tot el procés migratori, ates que l'objectiu final era, per una banda, regular els fluxos, i per una altra, assegurar-se l'enviament de les remeses, tan necessàries per a la recuperació econòmica del país.

Per tal d'aconseguir l'enviament continu dels estalvis, era necessari mantenir els seus *lazos con la patria*, com li agradava dir a la mateixa administració franquista. Aquesta era molt conscient de la necessitat de mantenir el projecte inicial de retorn de l'emigrat, condició indispensable per mantenir les inversions en el país d'origen. Si l'emigrat abandonava aquest pla, les inversions dels seus estalvis anirien a la societat d'acollida. Per aquest motiu, una de les funcions fonamentals de l'Institut d'Emigració, era assegurar-se els vincles entre els emigrants i Espanya.

Per tal d'assegurar-se aquests vincles, els ajuts destinats a la formació dels fills eren majors a l'estranger, que no pas a Espanya. L'acció cultural era important amb l'enviament des del país de lons de llibres i pel·lícules realitzades a Espanya. Aquests enviaments es canalitzaven a través de les *Casas d'Espanya* organitzades pel mateix govern, de les *Misiones Católicas* lligades a l'Església espanyola, i als centres associatius organitzats per espanyols, els quals no eren considerats perillosos pel govern.

L'Institut Espanyol d'Emigració, en aquest àmbit, estimulava la recreació de la cultura popular espanyola, emparant torneigs esportius, patrocinant actes festius i altres vetllades d'esbarjo.

3.6. L'emigració balear a l'exterior

Els diferents treballs que han estudiat el fet migratori a les Illes a l'època contemporània, han proposat de dues a tres etapes per entendre millor aquest fenomen. Per al nostre treball, seguirem la cronologia proposada per Sebastià Serra en el seu estudi *"Les Illes Balears de l'emigració a la immigració des de la perspectiva històrica"*¹², en el qual divideix en dues grans etapes l'emigració balear a l'exterior: des de finals del segle XIX fins als anys vint, i dels anys vint fins als cinquanta del segle XX.

La primera etapa començà arran de la crisi agrícola provocada per la fil·loxera, en la qual s'inicià un corrent migratori balear cap a l'exterior, sent Amèrica del Sud el principal focus d'atracció, amb un precedent en l'emigració dirigida a Algèria (colònia francesa situada al nord d'Àfrica). Un altre focus de recepció d'emigració balear fou França, basat en el comerç de la taronja i altres fruits de la terra.

Els motius foren principalment econòmics, provocats pels baixos jornals, el caciquisme i la misèria. També fugir de les quintes militars, raons personals i familiars. Aquest corrent migratori fou continu fins als anys vint del segle XX. A partir d'aquesta data s'originà un balanç positiu a determinades poblacions, i Palma esdevingué un focus receptor d'immigrants que provenien de pobles de Mallorca.

D'aquesta etapa trobarem a les publicacions periòdiques il·lenques molts de testimonis i referències al fet migratori. El moviment associatiu a l'exterior i les publicacions dels emigrants fou un altre punt per conèixer les relacions que s'establiren entre els emigrants en el lloc d'acollida, tant com a punt d'unió com pel foment dels llaços d'amistat i paisanatge. A més, aquestes fonts ens ajudaren a entendre millor les relacions entre els emigrants, les cadenes migratòries creades i les relacions dels

¹² Serra Busquets, S. (2005) *Les Illes Balears de l'emigració a la immigració des de la perspectiva històrica*. Dins Sebastià Serra [Coord.], *Història de la immigració de l'estat espanyol a les Illes Balears*. Palma: Universitat de les Illes Balears.

emigrants amb les Illes. La conservació de la llengua i les cultures pròpies foren altres aspectes a destacar.

A la dècada dels anys vint del segle XX, observarem com la tendència migratoria fou definitivament menor cap a Amèrica (unes 671 persones) davant a les 7.349 dirigides cap a Alger, o les 4.796 dirigides a França.¹⁴ Aquest canvi en la tendència migratoria i el recobriment de població que tenen les Illes, es veie trencat a mitjans de la dècada dels trenta.

Un punt d'inflexió d'aquest procés fou la Guerra Civil espanyola, que modificà substancialment els corrents migratoris. A l'àmbit estatal, la Guerra modifica els fluxos migratoris espanyols. Fins aquell moment, Amèrica Llatina havia estat la principal destinació dels espanyols que buscaven millorar les seves condicions de vida, sortida natural per als excedents poblacionals d'una península marcada per l'endarreriment econòmic. Aquesta encara va sobreviure fins a la dècada dels anys 60, però les circumstàncies especials derivades de la Guerra Civil modificaren aquest flux.

França, com ja hem explicat anteriorment, va convertir-se en el país d'acollida natural dels exiliats espanyols, que no perdien així l'esperança d'un retorn ràpid al seu país. Aquest flux no finalitza en acabar la guerra. L'arribada de clandestins al llarg de la segona meitat dels anys quaranta – motivada per la llarga crisi de subsistència que vivia el país i les polítiques més repressives del règim franquista –, feren augmentar encara més el nombre de refugiats espanyols, i per tant la seva importància en el si de la colònia espanyola a França.

A diferència d'altres bandes, a les Balears l'exili fou un fenomen de dimensions petites i amb moltes diferències entre les illes. Això es deu lligar a la *sort* (si es pot dir així) de cadascuna de les Illes durant el conflicte armat. Així, els mallorquins foren els ciutadans que més complicada tingueren la marxa, a causa de la ràpida victòria del "Moviment".

---

¹⁴ Andreu Vives, Lluís Banaig Revies, J. (1999). L'emigració balear cap a Alger als anys vint apartir de la font: movimiento de buques y pasajeros. Analogies i diferències amb altres processos socials. Al cas francès i americà, dins Antoni Muriel, Sebastià Serra [coord.], *Journal des Études Historiques Locales "Les anys vint a les Illes"*. Institut d'Estudis Balearics, Palma.

a l'illa. A la resta de les Illes, en el conflicte no fou tan favorable pel bandol rebel, l'exili tingué dimensions proporcionalment més grans. Els pilusos d'ideologia esquerrana tingueren l'opció de fugir entre el 13 i el 20 de setembre de 1936, després de la retirada de les tropes del capità Alberto Bayo. Els menesquins, en mans republicanes quasi fins al final de l'escomesa militar, tingueren l'ocasió de marxar durant més temps. Després de la seva capitulació entre el 8 i el 9 de febrer de 1939, unes 450 partiren cap a França en el vaixell britànic *Devonshire* cap a Marsella i un altre petit grup aconseguirà salpar cap a Alger.

Davant aquest exili forçat per la guerra i les seves conseqüències més immediates, ens podem plantejar la següent pregunta: els homes i les dones que varen abandonar el país per la guerra, eren refugiats o bé exiliats? Donar una definició es difícil, hi ha molta literatura sobre el tema. Però sí que podem aclarir que la noció de refugiats es més àmplia, que no pas la d'exiliat. Un refugiats pot haver abandonat el seu país per raons que són directament de caràcter polític, com per exemple, fugir d'una guerra. La noció d'exili implica, generalment una motivació política. Segons aquesta premissa, podem establir que encara que molts dels polítics, intel·lectuals, sindicalistes... varen fugir per motius polítics, un bon nombre d'espanyols varen creuar la frontera per fugir d'una guerra que havia devastat les seves llars i trastocat les seves vides.

La situació del règim franquista en els anys posteriors a la Guerra Civil no millorà la situació del país. Per una banda, sofrí les conseqüències econòmiques d'un país devastat. Per una altra banda, la seva alienació amb els règims feixistes de la II Guerra Mundial, no el varen convertir en el favorit de l'escena internacional. Però una vegada finalitzada la guerra, després d'un parell d'anys de vertader aïllament internacional, va començar a aconseguir el beneplacit de les potències democràtiques per al seu règim, en produir-se un canvi significatiu en l'escena internacional, on el comunisme substituïa al feixisme com element amenaçador a l'equilibri de forces de l'escena internacional.

Aquests canvis en la política internacional, especialment la renovació de relacions diplomàtiques entre França i Madrid, allunyà cada vegada més la perspectiva d'un retorn ràpid dels refugiats a casa. L'exili espanyol es veié obligat a transformar-se. Així, la colònia espanyola es va reestructurar en tot el seu conjunt i es configurà una nova

distribució geogràfica per als refugiats. El caràcter provisional de les instal·lacions dels refugiats a França va canviar.

La ruptura de l'aïllament internacional del franquisme, feu que l'esperança de veure desaparèixer el règim odiat disminuís. En canvi, a les files dels exiliats continuaren augmentant amb l'arribada de nous refugiats, i els reagrupaments familiars s'efectaven bàsicament fora d'Espanya. Els republicans espanyols, ara amb estatut jurídic, començaren a sortir de la difícil situació en la qual havien estat des de la seva arribada a França, empitjorada durant el conflicte mundial.

El seu origen no els distingia dels espanyols que els havien precedit i, majoritàriament, es trobaven en els mateixos sectors de treball que els seus compatriotes. Els exiliats portaven una experiència històrica distinta que marca en part el seu comportament i les seves activitats. La presència de dirigents polítics i sindicals, d'intel·lectuals i artistes va modificar la fisonomia de la colònia espanyola a França. Però la necessitat de tenir una feina per assegurar-se la seva subsistència i la de les seves famílies, l'accés dels infants nascuts a França de nacionalitat francesa, modificà el caràcter provisional de la seva instal·lació. Fins i tot militant pel canvi de règim a Espanya, la integració es va realitzar de manera progressiva, per la via del treball i l'escola.

Encara que aquest grup estava molt centrat en els successos espanyols, estava en marxa un lent però continu procés d'integració. Així, l'exiliat es va convertir en immigrant, a vegades en ciutadà francès, igual que els seus fills i els nets, nascuts a França.

Per tant, des de la Guerra Civil fins als anys cinquanta hi hagué, per una banda, una emigració forçosa, provocada per la repressió, la qual cosa féu que un important contingent de gent hagués d'abandonar les Illes per qüestions polítiques. Per una altra banda, la crisi econòmica de la postguerra espanyola féu reprendre el corrent migratori de caràcter econòmic cap a l'exterior. Però les grans resistències burocràtiques imposades en els primers moments de la Dictadura, dificultaren l'emigració cap a l'exterior fins als anys cinquanta, moment en que es reactivaren els corrents migratoris a tot l'Estat.

Els destins tradicionals americans foren substituïts per noves destinacions, com ara Veneçuela i Uruguai. Després de la Segona Guerra Mundial, la tendència també anà dirigida cap a països europeus, principalment Alemanya, com a destinació nova, i França, on ja existia una tradició migratòria.

Els anys cinquanta es presentaren com un moment de transició. Per una banda s'engegaren de nou els fluxos migratoris, facilitats per les noves polítiques franquistes¹, i arribaren nous emigrants espanyols i il·lenes a França. Però, per una altra, comença a notar-se a les Illes les possibilitats reals del turisme, amb unes bones perspectives econòmiques que començaren a atraure un corrent immigratori peninsular cap a l'arcipèlag. La situació a França havia canviat força pels mallorquins, tant pels canvis interns, com pels canvis que començaren a desenvolupar-se a les Balears.

França fou l'únic país europeu amb una tradició d'emigrants provinent de les Illes. Els tres focus d'emigració balear han estat Amèrica del Sud, Algèria i França. Algèria va començar a rebre emigrants il·lenes des de finals del segle XVIII, intensificant-se aquesta tendència a partir de 1830, any en què començà la dominació francesa. Tradicionalment, Algèria i les Balears havien tingut contactes comercials. En convertir-se en colònia francesa, es crearen noves oportunitats econòmiques i una major necessitat de mà d'obra. Aquests dos fets feren una bona atracció pels emigrants de les Illes, especialment els procedents de l'illa de Menorca, que precisament també havia estat colònia francesa en el segle XVIII.

Aquest corrent migratori cap a Alger estava – en molts casos – organitzat per les mateixes autoritats franceses, que consideraven els homes i dones de balears com “*bons emigrants*”, imatge nascuda de les relacions establertes entre els francesos i els menorquins durant la breu dominació francesa a Menorca. És més, França encara mantenia interessos en aquesta illa. Per aquest motiu, les autoritats franceses facilitaren l'emigració dels seus residents a la seva colònia algeriana.

Però les relacions entre les Illes i França no s'aturaren. Des de finals del segle XIX es va desenvolupar una important relació comercial entre Soller i els ports del sud de França,

basada en l'exportació i comercialització de la taronja. El poble de Soller, per la seva situació geogràfica, tenia dificultats de comunicació amb la resta de pobles de l'illa. De gran tradició marítima, comerciar amb els ports del sud de França era més senzill i profitós que no pas el transport de les seves mercaderies via terrestre a altres indrets de Mallorca. I del pas del comerç a l'establiment n'hi haurà poc, com ja desenvoluparem més endavant.

3.7. L'emigració mallorquina a França (1830-1954)

Dins l'imaginari mallorquí, sempre que es tracta del tema de l'emigració francesa, Soller n'és el poble de referència. I encara que es cert que Soller fou, molt possiblement, el punt de partida dels primers emigrants, el cas és que la gran majoria de pobles mallorquins, — també de les altres illes —, participaren en aquest procés migratori.

Els primers mallorquins que emigraren a França a l'etapa contemporània, partiren del port de Soller. Carles III, l'any 1783, restablí els privilegis per a comerciar des del port de Soller, moment en el qual s'inicià un prosper comerç amb la zona sud de França. Però en aquests primers contactes, l'establiment de famílies fou escàs. La situació de l'economia local era estable, fins i tot d'expansió comercial i tèxtil.¹¹

El començament massiu de l'emigració mallorquina cap a França coincideix aproximadament amb les de la Tercera República, al voltant de l'any 1870, — data de la derrota de Sedan —, i el 1940 en què l'Assemblea Nacional atorgà plens poders al Mariscal Pétain. Fou un període en el país hagué de superar turbulències internes i una Primera Guerra Mundial que el va malmetre profundament.

França, — en el període anterior a la I Guerra Mundial —, visqué tensions socials i polítiques, vagues i corrents anticlericals que provocaren enfrontaments amb l'església, culminant amb la separació Estat-Església l'any 1905. Però també fou un període en s'aconseguien importants drets: llibertat de premsa (1881), escola primària obligatòria i

---

¹¹ Quetglas, A. (2008). Conseqüències culturals i socials de l'emigració a França. *Clavells. Revista d'història cultural*, núm. 11, gener, pp.123-139.

gratuita (1882-1885), reglamentació del treball de dones i infants (1892) i llibertat d'associació.

Durant els anys vuitanta del segle XIX, França es consolidà com a destinació per a solteries i arraconers. Soller, com d'altres pobles de l'illa, augmentava la seva població gràcies a la introducció de noves mesures higieniques i sanitàries. Però la crisi econòmica que afectava Sòller des de la dècada dels seixanta, —consequència de la perduda del comerç cítric per la malaltia dels tarongers, a més de la crisi del sector textil, pel canvi de conjuntura en el mercat del cotó—, provoca la necessitat d'expulsar població (si es pot dir així), i d'establir noves estructures econòmiques. França, on ja existia una petita xarxa comercial, oferia un mercat de consumidors important, amb unes possibilitats de creixement i una capacitat d'absorció més alta que no pas d'altres mercats, com l'illenc, el peninsular o l'americà.

Com ja hem assenyalat anteriorment, el comerç taronger es restablí l'any 1774. Els principals ports cap on es dirigí aquest tràfic comercial foren Novella, Sete, Marsella, Aigues mortes, Port-ventres, Agde, Canes i Niça. Diversos viatgers varen donar testimoni d'aquest comerç, com és el cas de Jose Vargas Ponce l'any 1787.¹⁵ Segons l'autor Joan M. Castanyer Sastre, en el període 1857-1862, el comerç de la taronja representava el 65,5% de tots els intercanvis que es realitzaven pel Port de Sòller.¹⁶

Aquesta primera onada migratòria era principalment temporal. Segons dades d'Antoni Quetglas, —investigador que ha estudiat els padrons de població solteries entre 1838 i 1860—, demostren poca presència permanent a terres franceses. Fou una època en la qual encara els fluxos migratoris es dirigien cap a Amèrica, sent-ne minoritària a França a la dècada dels seixanta i setanta.

Les facilitats per tal d'aconseguir la nacionalitat, la tradicional necessitat de ma d'obra per la seva baixa natalitat, la similitud amb l'idioma i la proximitat geogràfica, foren els factors que engegaren aquest corrent. Així, els emigrants no eren tan sols els homes

¹⁵ Mannoni, A. (2008) L'emigració mallorquina a França fins al 1920, dins J. Bes Hogliron, Jean-René Aymes, [Coords.], *Illas Balears i França. Treus i intercanvis, 1730-1980*. Binsalem: Casa Museu Llorenç Villalonga. Pàg. 34.

¹⁶ Castanyer, J. M. (1987) L'Activitat mercantil al Port de Sòller (1855-1862). Tendències Conjunturals. *Estudis Balears* 25, pàg. 32.

joves, que havien estat els subjectes principals del fet migratori fins aquell moment, sinó un grup més variat, amb dones i fills, gràcies a la relativa proximitat i la idea de no considerar el trasllat com a definitiu.

Aquestes primeres famílies començaren a instal·lar petits comerços relacionats amb la venda i distribució de la taronja i d'altres productes de l'horta mallorquina. Segons l'escriptor Miquel Arbona, el primer sollerí que a mitjans segle XIX havia instal·lat un negoci de fruites a França fou M. Antoni Rotger, de malnom *Bapà*. Els primers llocs on els sollerics s'instal·laren de forma permanent foren els grans ports de Setè i Marsella, a més de ciutats com Besiers, Montepeller, Nîmes, Avinyó i la nord-catalana Perpinyà. Comença a crear-se una xarxa migratòria pròpia, de la qual participaren amics i familiars, tant del mateix poble com d'altres pobles de Mallorca.

L'any 1887, els vaixells que feien el trajecte Port de Soller-França, transportaren un gran nombre d'emigrants. En aquesta data, sembla que ja hi havia 43 sollerics propietaris de restaurants a Marsella, encara que eren més nombroses les botigues de fruita i queviures¹⁷. Segons els setmanars *Soller*, l'any 1889 fou un any molt dolent per a l'agricultura mallorquina, partint més de 500 persones cap a França. En conjunt, l'any 1891 ja havia residit 656 sollerics a França, xifra molt superior que l'emigració dirigida a Amèrica¹⁸.

A continuació, adjuntem una taula (fig. 1) i un gràfic (fig. 2) amb les dades extretes d'un treball inedit¹⁹ basat en el nombre de passatger que partiren del Port de Soller a ports del sud de França entre els anys 1892 i 1900.

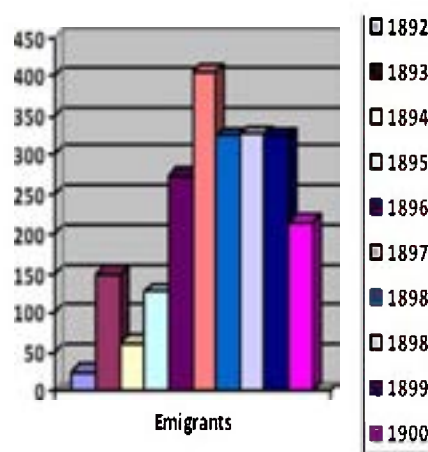
¹⁷ Ferrà, M. (1992) *Sollerics arreu del món*. Palma: Miquel Ferrà, pàg. 80.

¹⁸ Cebalero Iguerri, A. (1993) *Un puente entre Mallorca y puerto rico. La emigración de Soller (1850-1970)*. Colombres, Asturias: Fundación Archivo de Indias, pp. 53-54.

¹⁹ Mermon Rouget, A. i Salvà Pien, X. (1998) *Un pontons. Emigrants a Mallorca, Menorca, Formentera. El Segle XIX (1892-1900)*. Treball mèdit ed.

Any	Emigrants
1892	150
1893	150
1894	61
1895	126
1896	273
1897	406
1898	326
1899	324
1900	215

Figura 1: Taula passatgers Port de Sóller a ports del sud de França entre 1892-1900

Figura 2: Gràfic passatgers Port de Sóller a ports del Sud de França entre 1892-1900

Aquest número, 1.905 hauria modificat substancialment el padró de la població de Sóller, però —per contra—, en aquestes dates hi arribaren 2.883 persones. Aquestes dues dades no deixen clar quins eren els emigrants permanents, i quins els temporals. Per això, no hi ha unanimitat a l'hora de quantificar el número de residents a França cap l'any 1900. La historiadora Astrid Cubano considera que en el padró de Sóller hi ha 459 residents a França, unes 197 persones menys que l'any 1891²⁰. Però, segons les dades d'Antoni Vicens, havia establert 1.217 sollerics establerts a França —segons els fulls d'empadronament de l'any 1899—, i 712 persones entre França i Alger, l'any 1900, segons les mateixes fonts²¹.

Centrats en el poble de Sóller, no podíem obviar l'emigració de la resta de pobles mallorquins a terres franceses. Les dades suggerien que fou minoritària, més tardana i un poc a remolc de la sollerica. L'excepció seria el petit llogaret de s'Arracó²², en el terme municipal d'Andratx. L'emigració d'aquest poble fou massiva, sobretot en els

²⁰ Cubano Iguina, A.: Op. Cit. 18

²¹ Vicens Castanyer, A., i Moratal Oliver, V. (1993). *Sollerics a França: Passions i quimeres (1870-1940)*. Mallorca: El Tall, pp- 25-29

²² *París-Baleares*, n. 5, maig 1954.

primers decennis del segle XX. Altres pobles amb una certa presència foren Alcúdia i Lloseta²³.

Sense voler entrar en una anàlisi de dades més profunda, —ates que no es l'objecte d'aquest treball—, pareix que l'arribada de les primeres famílies a terres franceses seguí un esquema bastant semblant. En un primer moment, es realitzaven viatges des del port de Sòller al port de Marsella, —venent la fruita des del vaixell, tornant prest a Sòller per fer un altre viatge—. Després, començaren a obrir els primers magatzems —on instal·laren les seves famílies— en els ports per la recepció i venda de les taronges, alliberant als vaixells, que podien realitzar més viatges sense preocupar-se de la venda. Els homes venien el producte i les dones s'encarregaven de la casa i dels fills. És una emigració de caràcter familiar, que afecta totes les edats, en clara oposició a altres emigracions, compostes per joves fadrins.

Algunes dones, per tal de treure's un sobresou, començaren a fer dinars pels mariners dels vaixells tarongers a preus econòmics. La bona traça d'aquestes dones va atraure d'altres treballadors del port, que començaren també a freqüentar aquests dinars. Fou d'aquesta forma com s'origina l'altre negoci dels mallorquins a França per excel·lència: els locals de dinar econòmics.

Aquests primers emigrants no prioritzaren l'aprenentatge del francès, però la similitud entre el català dels mallorquins i la llengua occitana emprada en zones del sud de França, facilitava les relacions comercials entre els mallorquins i els francesos. Les relacions personals s'establiren amb altres mallorquins, i els fills es casaren amb dones del seu poble. Continuaven la tradició familiar i amb ajuda dels seus progenitors, amplien el negoci dels pares. La situació dels mallorquins establerts a França —com a regents de petits i mitjans negocis— els proporcionaren una bona posició econòmica, la qual cosa feu que prosperessin i tinguessin al mateix temps fills que s'educaren en el sistema educatiu francès.

---

²³ Marañón, A. L'emigració mallorquina a França fins al 1920, dins Isabelle Bes Hoglino i Jean-René [Coordts.], *Illes Balears i França: Franca i Intercanvi, 1798-1986*. Brussel·les: Casa Museu Mallorca-Vallalonga, 2008. Pàg. 40.

La prosperitat d'aquests negocis feu que comencessin a crear-se xarxes de distribució i a expandir-se per tot el territori, però sempre complint dues premisses: cercar les vies de comunicació, —generalment direcció oest—, més importants, i no instal·lar un negoci igual al negoci d'un altre mallorquí a la mateixa localitat. Aquests nous comerciants aconseguiren les taronges i els altres productes agraris d'una manera més eficaç per aquestes vies, ates que la seva arribada continuava sent els ports del sud i la seva principal destinació —París—, i els ports atlàntics.

Les bones perspectives econòmiques creades per aquests emprenedors, afavorí l'arribada de nous mallorquins, amics i familiars dels ja establerts, que utilitzaren aquestes noves xarxes migratòries. La dinàmica era molt senzilla: Arribaven a França, començaven a treballar com a mossos, cambriers (i/o amb tasques de qualsevol cosa que sortís), amb un mallorquí ja establert. I un cop tenien alguns diners, —amb l'ajut sempre d'altre mallorquí—, se n'anava a buscar una localitat nova per instal·lar-ne un negoci, normalment tot seguint el que havien conegut en els seus primers temps al país.

Aquest procés migratori es consolida en els dos primers decennis del segle XX, encapçalat pels pobles de Sòller i s'Anaco. Sòller havia superat la seva crisi agrícola provocada per la crisi de la taronja, sobretot pel canvi de la seva varietat. A més, el procés industrialitzador, —desenvolupat en aquest poble—, consolidà les relacions comercials amb França. Recordar, per exemple, que, des de 1890, Sòller disposava del seu propi viceconsol francès. L'existència d'una xarxa de comerços, restaurants i altres empreses regentats per solleries, —juntament amb la persistència d'un major desenvolupament econòmic de l'Estat Francès en relació a l'Espanyol, i l'existència de comunicacions marítimes regulars—, facilitaren i afavoriren aquesta emigració. El nombre de solleries a França representaria el 20,8,3% de la població del Sòller, que cal recordar que aleshores era de 10.480 persones²¹.

Com ja hem esmentat anteriorment, la segona generació amplia els negocis dels pares i iniciaren un procés d'integració a la vida social francesa, tot i que els matrimonis mixts encara no hi eren presents. A les primeres dècades del segle XX foren cada vegada més nombrosos els infants escolaritzats a França —sovint a l'escola pública—, amb una

²¹ Vicens, A. *Op. Cit.* 21, pag. 53.

educació de taranna republicana, laica i gratuïta. El fet que els joves fossin molt aviat utilitzats com a ma d'obra barata, «com a aprenents en els negocis», feu que les al·lotes sovint rebessin millor formació que els al·lots²⁵. Però el més habitual era que els al·lots romangueren al poble fins a l'adolescència. L'ambient més avançat de la III República francesa afavoria posicionaments polítics i culturals més progressistes entre aquests emigrants, els quals provaven reaccions de caràcter conservador i clerical, tal com demostra Antoni Vicens en el seu treball²⁶. No es coneix cap associació o casa regional balear mallorquina o sollerica d'aquesta època, però el treball d'Antoni Querclas destaca la seva presència en associacions d'espanyols fundades a França.

L'increment de la presència de mallorquins d'altres pobles s'incrementa en aquests dos primers decennis, amb un total de 2.249 homes i dones de balears a França²⁷, dels quals 1.491 sollerics l'any 1920. Per provincies, balears era la desena amb més emigració a França. El nucli de s'Arracò i la vila d'Andratx, varen ser els nuclis amb més presència d'emigrants a terres franceses. Tampoc no és menyspreable la presència llosetina, de la qual disposem de dades gràcies a l'estudi d'Andreu Bibiloni²⁸, amb un total de 172 de persones entre 1899 i 1936. Disposem de dades d'altres pobles durant el quinquenni 1916-1920. Inca amb 118 persones, Bunyola, amb 45 persones, Campanet, amb 21 persones, Deià, amb 23 persones, etc. Binissalem, Esporles, Llubí, Muro, sa Pobla, Puigpunyent, Selva, Sencelles, etcetera, són altres pobles amb emigració dirigida cap a França. La ciutat de Palma mai no destaca en aquesta modalitat d'emigració, que es dirigeix prioritàriament a Cuba i l'Amèrica continental.

La I Guerra Mundial trenca aquesta dinàmica. Després de quatre anys de conflicte armat, l'economia del país estava devastada, en especial al nord i a l'est del país. Els establiments dels mallorquins, que estaven concentrats al sud i a l'oest –tal com ja hem explicat–, sofrien menys els efectes d'aquesta guerra, però si la situació generalitzada de crisi econòmica en què va caure tot el país, que s'ana recuperant al llarg dels anys vint, fins a la desfeta del vint-i-nou.

²⁵ Ibidem, pàg. 74.

²⁶ Ibidem, pàg. 74, 115, 120, i altres numéros 29 en 47.

²⁷ Rubio, J. *Op. Cit.* 4 pp. 118-120.

²⁸ Bibiloni, A. (2005) *La construcció d'un poble. Lloseta i les migracions durant el segle XX*. Palma: Con, pàg. 46.

Els anys de la Gran Guerra suposaren el retorn de molts i un tall del flux migratori, malgrat els avantatges que la legislació francesa introduí en aquest moment pels estrangers. A més, els viatges eren insegurs. A tall d'exemple, el vaixell sollerí *Villa de Sóller*¹, fou enfonsat l'any 1918 per un submarí alemany.

La situació de bonança econòmica dels anys vint, —generalitzada a tota Europa—, frenà els corrents migratoris balears, especialment el corrent dirigit a Amèrica. Però també fou el moment en que els pobles d'Andratx i s'Arraco s'afegiren majoritàriament al corrent migratori francès. L'existència d'una colònia previa i les xarxes migratòries existents feu que aquests dos focus migratoris fossin més atractius que l'aventura americana, tant per la seva proximitat amb les illes, com per la nova situació econòmica il·lenca.

La pregunta que se'n dedueix és: quina situació trobaren els mallorquins que s'establiren en aquella època a França? Feina ben pagada, bon menjar i plaers de viure. Hi trobaren una societat moderna, altament organitzada i democràtica. A Mallorca, la gent anava a peu i en carro. França, en canvi, estava farcida d'automòbils. Els obrers disposaven de sindicats forts i unes condicions de treball regulades, molt allunyades del caciquisme imperant a les Illes.

Aquests emigrants, —sense desvincular-se gairebé mai del seu anterior entorn—, tingueren la voluntat d'integrar-se dins la societat francesa. Compartien religió, la llengua s'aprengué en el canvi i no promogueren l'endogàmia. Una peça clau de la integració eren els matrimonis. Els mallorquins no es mogueren dins un cercle endogàmic que els impulsés a casar-se amb mallorquines que visquessin a França.

Pel que fa als mallorquins, alguns tornaren a Mallorca per casar-se i després partiren amb la dona a França. D'altres, en canvi, es casaren amb mallorquines establertes ja a França. Així, tot i les relacions que mantingueren els emigrants a França, no en formaren societats a part. La integració fou ràpida i completa. Quant al manteniment del català entre emigrants que anaren a França la resposta es senzilla. Els emigrants a

¹ Cubano Juana. A. Op. Cit. 18.

França parlaven en català entre ells. Amb els fills, però, la majoria parlaven en francès. El català es mantingué entre els mallorquins a França si tenien el costum de fer viatges freqüents a Mallorca. En aquest cas, molts de fills d'emigrants que ja eren de llengua francesa aprengueren el català a les seves estades a l'illa. La supervivència del català depengué així dels contactes amb el país d'origen. Els qui no feren estades periòdiques a Mallorca, aviat tingueren – ells i els seus descendents – com a única llengua el francès.³⁰

Els inicis dels anys trenta foren de crisi econòmica a l'Estat Francès. La crisi econòmica generalitzada, la por a la coalició del Front Popular i les notícies de l'arribada al poder del feixisme a Itàlia i el Nazisme a Alemanya, crearen un clima d'inseguretat. L'arribada de la II República Espanyola significava noves perspectives a Espanya, fet que feu que algunes famílies tornessin a Mallorca, encara que moltes continuaren vivint a França.

Pero la Guerra Civil espanyola feu tornar molts individus a França, – a més de rebre un nou grup d'emigrants –, aquest cop lligats per les circumstàncies: els exiliats. Tant a la França continental com a la seva colònia d'Algeria. Com ja hem assenyalat anteriorment, el tema de l'exili es molt complex. No es va generar gaire documentació escrita. Solament d'aquells que fora de les Illes Balears seguiren amb activitats de caràcter públic, en tenim notícia. De molts d'altres, – dels que podem anomenar com *incanuns* –, no en tenim gaire informació. La feina realitzada en els darrers anys, – amb la recerca i els testimonis personals –, ha aconseguit recuperar bona part d'aquesta memòria, però molta més n'ha quedat evaporada en l'oblit.

Testimonis recollits reafirmen la idea que la Segona Guerra Mundial va trobar a moltes famílies mallorquines establertes a França. Al contrari del que va succeir durant la Primera, aquesta sí que va afectar profundament les seves vides. Segons testimonis orals³¹, demanant pels seus records sobre la Guerra, no parlaven en cap moment de la Guerra Civil, sinó dels desastres de la Segona Guerra Mundial. Rememoraven els

³⁰ Ferrà, D. (2010) *Llengües dels camperolers a Europa*. Palma: Ed. Conselleria de Presidència del Govern Balear.

³¹ Entrevista Catalina Palmer Alemany, agost 2005.

desastres, l'angoixa i la pèrdua de la seva situació econòmica a França. Molts d'ells recordaven els bombardeigs, l'entrada dels alemanys, la seva difícil convivència, etcètera.

Durant l'ocupació, —com que no posseïen *stricto sensu* la ciutadania francesa—, no sofriren les confiscacions de les tropes d'ocupació per fet de considerar-los espanyols i, per tant, amics o *afectos* al règim (fet, d'altra banda, discutible). Michel-Bernard Cardell relata molt bé en el seu llibre de memòries⁴⁷ la situació que varen viure en aquells moments. Els alemanys, en la zona ocupada, es comportaren *correctament* (si es pot afirmar una cosa així) amb la població, però requisaren molts de negocis i desaparegueren moltes persones. Tenint un negoci de fruites i queviures, es varen convertir per imperatiu legal en subministradors de l'exèrcit alemany. Això els va crear certes dificultats entre els veinats comerciants, iniciant-se brots xenofòbs que mai no havien patit. Un cop acabada la guerra, s'iniciaren investigacions als comerciants que havien subministrat a l'exèrcit alemany, però no hi ha constància de cap condemna a comerciants mallorquins.

La resistència va jugar un paper important durant la Guerra, tot i que no tenim constància de cap mallorquí que hi participés, però sí insinuacions estretes de diferents fonts.⁴⁸ Els mallorquins no estaven d'acord amb l'ocupació francesa per part dels alemanys. Molts d'ells seguien les consignes dels britànics per la ràdio. Però tampoc no tenien molts problemes a relacionar-se comercialment amb ells.

Un cop finalitzada la Guerra, lentament la normalitat va tornar al país. Els dirigents francesos prengueren mesures urgents i començà la reconstrucció del país entre els anys 1945-1948. Es nacionalitzaren els sectors claus de l'economia (energia, transport aeri, bancs i dipòsits), i, com també grans empreses com la fàbrica Renault, es crearen comites d'empresa, es creà la seguretat Social i començà una planificació de l'economia sota la supervisió de Jean Monnet.

La situació política fou més conflictiva, fins que a 1946 —i després d'un segon de referendums—, es fundà la *Quarta República*. A diferència de l'anterior, l'Assemblea

⁴⁷ Cardell M.B. (1999). *Un libro. Del valle de los arroyos al de los manzanos*. Pàgini 1-11. Partnet.

⁴⁸ Alguns testimonis orals podrien conduir a pensar-ho, però necessitem més estudis per afirmar-ho.

Nacional tenia més poder que el President, poder que s'havia reduït només als seus incondicionals. Aquesta República s'enfrontà a la reconstrucció del país, a les crisis derivades dels processos de descolonització, i a un conflicte armat en 1954 a Algèria que durà fins a 1962.

Després de la Guerra Mundial, els emigrants retornaren als seus negocis, molts d'ells devastats per la guerra. Varen ésser anys difícils, tant per la situació a França, com per la situació a Espanya. La postguerra i aïllament de l'Estat espanyol dificultà les comunicacions. Durant els anys quaranta era quasi impossible viatjar directament de França a les Illes, ja que els únics enllaços eren via Itàlia,¹¹ conseqüència de les difícils relacions Hispano-franceses del període 1945-1951¹², explicades anteriorment. De les entrevistes coneixem el cas de Gaspar Ferrer, el qual quedà aïllat al poble de s'Artaç durant tota la dècada dels quaranta, mentre els seus pares vivien a França.¹³

Aquesta situació de crisi entre ambdós països havia afectat negativament la comunitat mallorquina resident a França. La guerra i els problemes econòmics posteriors havien afectat la seva situació, igualment com a la resta de la població francesa. Els canvis legislatius en temes de comercials i d'exportacions,¹⁴ especialment després del tancament de fronteres amb Espanya¹⁵, havia agreujat encara més la seva situació. Però les dificultats per a comunicar-se amb les seves famílies, la visió del règim franquista dins la societat francesa, la mateixa situació personal després d'una guerra, etcètera, havia provocat una situació d'inseguretat entre la comunitat mallorquina resident a França. Aquesta situació d'incertesa, la pèrdua de contacte de les noves generacions amb les seves arrels, el deteriorament de les relacions amb les illes per la falta de mitjans, l'anhel de trobar-se amb gent en la mateixa situació, etc. Tota aquesta situació, en definitiva, conduï a unes noves necessitats dintre del col·lectiu d'emigrants balears residents a França que abans no existien.

Els anys cinquanta foren un moment de transició. Per una banda s'engegaren de nou els fluxos migratoris,¹⁶ facilitats per les noves polítiques franquistes¹⁷, i arribaren nous emigrants espanyols i il·lenes a França. Però per una altra es comença a endevinar a les

---

¹¹ Entrevista Miquel Ferragut, abril 2014 i confirmat per David Guàrd, nebot.

Illes i les noves possibilitats econòmiques reals gràcies al turisme, perspectives que començaren a atraure un corrent immigratori peninsular cap a l'arxipèlag. Aquesta nova situació també fou observada amb interès per la colònia balear francesa, augmentada per aquells exiliats de la Guerra que s'havien integrat a les seves files, la qual cosa provoca que la colònia visqués canvis interns derivats de les noves situacions que es desenvoluparen a França. La colònia mallorquina també sofrí canvis en la seva mentalitat, tant per la situació traumàtica viscuda, com per la nova situació que es visqué arran de la reactivació dels corrents migratoris espanyols cap a aquest país, i de la reactivació de la vida cultural i associativa dels mateixos a França.

A tall de conclusió d'aquest punt, podem afirmar que l'emigració a França afectà milers de mallorquins i alguns menorquins. Existien relacions migratòries des d'antic, les primeres durant la Repoblació per part d'occitans al segle XIII. Durant l'època moderna fou quasi testimonial, uns poques navegants i comerciants. L'ocupació de l'illa de Mallorca l'any 1715 per part de tropes franceses, obrí una altra vegada la relació amb el país veí, tot arribant contingents de nobles i religiosos després de l'esclat de la revolució francesa, els presoners francesos a Cabrera entre 1809 i 1904, la fugida d'afrancesats de les illes posteriors, com el cas de Cristòfol Cladera Company, l'arribada dels monges trapenses a la Trapa l'any 1810, etc. Segons l'Arxiduc Lluís Salvador, l'any 1868 hi havia 140 estrangers residents a Mallorca, dels quals 108 individus eren francesos⁴⁵.

El vertader flux migratori comença a partir del darrer terç del segle XIX, tal com hem treballat fins a la dècada dels anys cinquanta. A partir d'aquest moment, no existeixen treballs amb dades estadístiques de com es va continuar desenvolupant aquesta emigració en el cas balear. Si, però, existeixen treballs que treballen l'emigració espanyola dirigida a França en aquesta etapa, tal com hem tractat anteriorment. En el clàssic treball de Javier Rubio sobre l'emigració espanyola a França⁴⁶, no apareix referenciada cap dada referent a les Illes Balears. Dels treballs en els quals apareixen dades quantitatives de l'emigració dirigida a Europa, com el coordinat per Joseba de la Torre i Gloria Sanz Lafuente⁴⁷, les taules mostren l'arribada de població a les Illes,

⁴⁵ Lluís Salvador (1999, 2002). *Les Balears descrites per la península i la imatge Mallorca*. Govern de les Illes Balears.

⁴⁶ Rubio, J. Op. Cit. 4.

al contrari del que succeeix a d'altres provincies. Les Illes Balears apareixen com una de les comunitats amb balanç migratori positiu, amb un total de 73.706 persones entre 1955-1975⁴⁷. Aquestes dades confirmen la transició migratòria de les Illes, es a dir, de ser-ne focus expulsor, a esdevenir-ne focus receptor migratori.

Seguidament, passem ara a tractar les fonts tècniques pel que fa a l'emigració i l'associacionisme. És el que conformarà el capítol següent, que conclou la tercera part d'aquesta tesi doctoral.

---

⁴⁷ De La Torre, J. I. Sanz Lafuente, G. (2008). *Urgencias y cotidianidad económica del franquismo en la Democracia*. 73 Vol. Zaragoza: Prensas Universitarias de Zaragoza, llibre pag. 55.

*La vida te significava si s'explica com
un relat. Som actors de la nostra
història, però la seva ontologia n'hem
viuent retrospectivament des del
passat, quan es explica pels
historiadors.*

II. Arcadi

CAPÍTOL 4. EMIGRACIÓ I ASSOCIACIONISME

En aquest capítol, que conclou la tercera part de la tesi doctoral referida als referents teòrics generals, analitza la relació entre emigració i associacionisme. Primerament, s'estudia el fenomen de l'associacionisme espanyol a França, seguidament, l'associacionisme balear a l'exterior, i finalment la dona com a subjecte actiu de l'emigració i l'associacionisme.

4.1. Emigració i associacionisme

Com ja hem assenyalat en capítols anteriors, el flux migratori balear cap a terres franceses va començar al darrer terç del segle XIX. Aquesta emigració de caràcter econòmic, — amb un elevat component familiar —, va continuar al llarg de la primera meitat del segle XX. La Guerra Civil espanyola afegí una emigració política, associada a l'exili dels republicans que fugien de la repressió franquista. Aquestes dues colònies d'emigrants es relacionaren per força en els anys posteriors, marcats per un conflicte encara major, la II Guerra Mundial.

El resultat d'aquests corrents és l'existència, — a principis dels anys cinquanta i de manera singular en el context europeu —, d'una colònia balear important. La reactivació del corrent migratori espanyol, fomentat pel govern franquista, modificà la percepció de si mateixos d'aquest grup emigrant, sense distinció del seu origen o circumstància personal. L'arribada de nous elements modifica les relacions internes, reactivant-se una xarxa migratòria preexistent, basada en el parentiu, l'amistat i el paisanatge. L'arribada

d'aquestes persones, — que havien viscut unes circumstàncies vitals molt diferents als dels establerts des d'antec a França —, modifica necessàriament la percepció de la mateixa concepció de l'emigrant com a tal, tan individualment com a col·lectivament. Aquesta nova percepció també fou influenciada per la reactivació del moviment associatiu engegat pels nousvinguts, que fou utilitzat com a estratègia adaptativa a un nou entorn, sovint considerat hostil.

El fenomen associatiu dels emigrants espanyols es quasi tan antic com la mateixa emigració, si considerem com a precedent les congregacions i confraries dels diversos col·lectius regionals de la Corona espanyola a les seves possessions d'Ultramar. La seva expansió fou paral·lela al període considerat d'emigració massiva, — dels anys 1880 a 1930 —, tot reactivant-se en la dècada dels cinquanta. El ventall d'associacions voluntàries hispaniques evoluciona — des d'un predomini de societats mutualistes, als actuals clubs recreatius, passant per societats de caràcter religiós, a societats d'agitació política de molt diversa tipologia.

Les estratègies individuals dels emigrants foren úniques, derivades de les situacions personals individuals. Però hi hagué estratègies comunes als grups emigrants, que es repetiren en llocs i moments diversos de la història. Les estratègies migratòries variaren en funció de l'actitud de la societat receptora, i en funció de la informació de que disposava l'emigrant, atès que una bona informació sobre les condicions laborals, socials i vida dins la societat receptora permetria una integració major, tot millorant la qualitat de vida de l'emigrant.

Existien mitjans rudimentaris d'informació, — sovint imprecisos i esbiaixats —, de la situació econòmica, laboral i social del lloc d'arribada. Aquest fet perfilava moltes vegades expectatives que estaven allunyades de la realitat. Si la informació provenia de fonts oficials, no sempre eren pràctiques o realistes per a la integració i desenvolupament de la vida de l'emigrant, sobretot a la dècada dels anys cinquanta. A més, aquesta informació oficial estava formulada des dels interessos del govern espanyol, el qual no fomentava la integració en els països d'acollida, sem el seu objectiu prioritari el manteniment dels vincles amb Espanya, però no la seva integració. D'aquesta manera, volien assegurar-se el flux monetari cap a Espanya dels emigrants,

tan necessaris per la malharatada hisenda espanyola. Aquestes mancances i dificultats explicarien l'extensió i proliferació de l'associacionisme entre el col·lectiu emigrant, tal com ja havia succeït amb altres grups, moments i llocs diferents, com veurem mes endavant.

4.2. Per què una associació de mallorquins a França?

Com ja hem assenyalat anteriorment, aquests són dos dels tres eixos fonamentals del nostre treball. En el capítol anterior hem exposat l'estat de les investigacions en relació a l'emigració balear a França fins a la dècada dels anys cinquanta. En aquest punt intentarem establir un context teòric a la relació entre el fet migratori i la creació d'associacions d'emigrants, centrant-nos amb les entitats creades a partir de la dècada dels anys cinquanta a França. Tot caracteritzant aquest procés general, – estudiat ampliament als darrers anys –, podrem establir les relacions necessàries amb el nostre objecte d'estudi, l'associació *Les Carkets de Majorque*, creada l'any 1953.

La definició clàssica del terme *associationisme*, apel·la a la “*tendència a pertànyer a associacions, a formar part de grups amb afinitats culturals, esportives, polítiques, etc.*”. Ara bé, en el cas de les associacions d'immigrants, l'atribut pot complicar un poc la definició. La historiografia ha etiquetat com associacions d'emigrants les creades fora del territori nacional, però també existeixen associacions d'aquest tipus dins el mateix Estat. Si acceptéssim aquesta definició, – lligant emigració al concepte d'estat-nació –, deixàrem fora les diferents nacionalitats que es poden trobar dins un mateix Estat. Una altra problemàtica afegida són les generacions nascudes en el lloc d'acollida, les quals també s'integren en aquestes associacions. Aquests interrogants (i d'altres) han fet que l'etiqueta d'associació d'emigrants hagi mutat a *association étnica*, acceptant que sigui qualsevol grup que vulgui formar la seva pròpia associació voluntària, fora del lloc de naixement propi, o dels seus pares. Etiquetada d'una manera o d'una altra, aquestes han estat un dels elements més rellevants de l'actuació col·lectiva del grup immigrant en el país (o lloc) acollidor, aportant moltes vegades visibilitat al grup dins el seu nou entorn.

Podem afirmar sense por a equivocar-nos que l'*associationisme* es una de les característiques més rellevants de l'emigració massiva. Esta considerat com un fenomen

únic i recurrent dins el conjunt de les distintes emigracions espanyoles. La seva atenció dins la historiografia es desigual¹. Treballat de manera tangencial per a la reconstrucció de les causes dels moviments migratoris, s'està revaloritzant el seu estudi a la darrera època, tal com ja hem assenyalat en el punt de l'estat de la qüestió (capítol 2). Per a les histomografies dels països receptors, els estudis han estat centrats en la seva participació en el grau d'integració del grup immigrant respecte a la societat receptora, i si aquesta societat en qüestió havia actuat com mediador o fre en aquest procés. A més, encara que l'associacionisme fou un recurs molt emprat pels emigrants en els seus diferents moments, no tots s'associaren, obviament, fent que el seu perfil social no sigui del tot representatiu del conjunt total. Per aquest motiu, els homes i dones pertanyents als sectors mitjans i alts solien estar sobre representats.

En el moment en que una persona decideix emigrar, això sol modificar tota la seva trajectòria vital. Per aquest motiu, són necessaris recursos per cometre aquest fet tan transcendental a la seva vida. La xarxa migratòria representava aquests recursos, tant en el moment de l'emigració, com en el procés d'inserció en la societat receptora. A través d'aquesta societat, els emigrants obtenien un seguit d'informacions i contactes que els permetien organitzar el viatge, trobar feina o un lloc de residència, a més d'assegurar-se la solidaritat en el punt de destí.² En el cas particular d'aquest estudi, l'existència d'una colònia balear a territori francès significava —pels nousvinguts— disposar d'una organització social específica, la qual cosa els facilitava l'adaptació al seu nou medi. Això, però, no incloïa necessàriament mitjans comuns de supervivència o llocs de trobada. Sorpren també el fet que l'atenció que —per a molts dels immigrants espanyols i d'altres nacionalitats—, les societats creades en els països de destí constitueixen la primera experiència associativa viscuda, especialment pel que fa als individus provinents de medis rurals.

L'associacionisme emigrant, anomenat *etnie* per alguns autors, s'ha d'entendre com un mitjà per aconseguir una adaptació a un nou medi hostil. Fins i tot hi ha autors que consideren que la tendència associativa fou major entre els emigrants, que entre els

¹ Núñez, X. M. (2011). Párras lejos de casa. El asociacionismo emigrante español. Siglos XIX-XX. Presentación. *Historia social*, N. 70, pp. 4.

² Babiano, J i Fernández, A. I. (2010). Emigración española, asociacionismo y cultura política en Francia. *Ciudad que se mueve: cultura política, nuevas colonias y emigración española*. 1ª ed. Fundación E. de Mayo, pp. 45-82.

residents en el mateix país. Aquest fet s'explicaria per la ruptura amb l'entorn conegut, amb les costums i amb les xarxes de socialització i subordinació dintre de les quals l'individu havia estat inserit al llarg de la seva vida.³ Aquest fet es més evident en el cas que ens ocupa, ja que durant la dictadura franquista el dret d'associació estava –com sabem– molt restringit dins el territori nacional.

Els emigrants, davant d'una situació nova i estressant derivada del fet migratori, busquen diferents estratègies d'adaptació. L'associació a l'exterior es demostra com una de les més efectives. Existeixen molt bons treballs que tracten el fenomen associatiu emigrant a diferents èpoques, llocs i moments. Hi ha autors que han realitzat classificacions per aquest fenomen, molt diverses segons el temps i les circumstàncies analitzades, ja que la dispersió geogràfica, cronològica i d'objectius dificulta aquest tipus d'eines. No es l'objectiu d'aquest treball analitzar aquestes classificacions, però sí trobar un punt d'encontre entre totes elles: la motivació. Per a tots els autors hi ha dos motius que impulsen la creació d'una associació d'emigrants. Per una banda, estan les associacions que apareixen per atendre les qüestions més bàsiques i urgents, com assistència sanitària, ajuda econòmica, etcètera. Per una altra, les que cobreixen necessitats de caràcter lúdic i cultural. A la vegada, totes dues fomenten les relacions entre els seus membres, les relacions entre els membres d'una mateixa terra d'origen. En definitiva, trobat-se amb gent que comparteix les seves mateixes necessitats, no tan econòmiques, sinó més bé sentimentals, amb els quals comparteixen una mateixa identitat.

L'associacionisme crea la idea de pertànyer a un grup. Però en el cas dels emigrants apareix també com a part de les seves estratègies adaptatives a un medi estrany. L'ésser humà es un animal social i l'associació és un medi per dur a terme la seva socialització. El fet de crear associacions a l'estranger per part d'emigrants és una resposta a aquesta necessitat de socialització que té l'ésser humà. Un dels objectius que volem posar de manifest amb aquest treball es el d'entendre el teixit social que es crea en el lloc

---

³ Devoto, F. C. (1992). La experiencia mutualista italiana en la Argentina: un debate. Dins F. J. Devoto i F. Miquel [Coord.], *Una nueva conciencia y identidad latina*. Buenos Aires, CEMILA-C SERIE IIS, pàg. 174.

d'atribada, en aquest cas a França, analitzar com s'ha articulat la comunitat emigrant, i com han desenvolupat els seus interessos socials, culturals i fins i tot econòmics.

Si volem realitzar una anàlisi d'un moviment associatiu – i, si s'escau, de les seves publicacions periòdiques –, no podem oblidar que aquest es un fet de socialització. És la unió d'un grup amb unes característiques concretes que s'agrupen per unes necessitats determinades. Les relacions que s'estableixen entre aspectes socials, culturals, polítics i econòmics parteixen d'un marc concret: el d'una identitat específica.

La rellevància de les associacions d'emigrants per l'estudi de l'emigració en el seu conjunt – però també per a altres variables, com la mobilització social i política, la història de la vida quotidiana, la rellevància de les formes d'acció col·lectiva per als països d'origen i els processos d'integració i assimilació en les societats d'acollida –, són els motius de la renovació teòric-metodològica i la revalorització de l'anàlisi d'aquestes associacions voluntàries als darrers anys.

Tres són els aspectes que Xosé M. Núñez destaca en relació a l'increment d'aquest tipus d'estudis ultimament⁴:

a) L'anàlisi de les comunitats o col·lectivitats d'emigrants com la part més visible als ulls de la societat d'acollida dels col·lectius immigrants, però igualment com espais de poder, negociació d'identitats col·lectives i de disputa simbòlica, de creació de projectes polítics i socials, i fins i tot, de reinvençió de formes d'expressió de la identitat col·lectiva. S'ha de recordar que les associacions voluntàries dels emigrants són, encara que de vegades s'oblida –, formes d'acció col·lectiva.

b) L'anàlisi de les estratègies i opcions de les elits immigrants, com a forma de començar a millor les contradiccions en els mateixos col·lectius, tot replantejant-se el paper d'exiliats i espatriats polítics dins els col·lectius emigrants.

c) La revalorització de les associacions d'emigrants com elements fonamentals en l'articulació d'espais transnacionals de relació entre comunitats separades per distàncies

⁴ Núñez, X. M. (2011). *Partes lejas de casa. El Socialismo emigrante español, Siglos XIX-XX*. Presentación. *Historia social*, N.º 9, pag. 5.

importants, entre les quals s'establiren fluxos d'intercanvi i transferència de productes, coneixements i recursos materials i immaterials.

Tot el que s'ha dit fins i ara confirma la necessitat de realitzar una anàlisi de l'associacionisme i la sociabilitat detallat a l'hora de comprendre i analitzar l'articulació de la comunitat emigrant, per poder entendre els seus interessos socials, culturals, polítics, esportius, etc., i fins i tot socioeconòmics. D'aquesta manera, podem comprendre millor el teixit social creat al lloc d'arribada, la dinàmica del grup i entendre els seus mecanismes de socialització.

4.3. L'associacionisme espanyol a França

L'obra de G. Hermet *Los españoles en Francia*⁵, convertit actualment a un clàssic, descriu, entre altres fonts, un seguit d'entrevistes a treballadors residents a França en la dècada dels seixanta. En aquesta obra, Hermet assenyalava que un 47 % dels espanyols que ell va entrevistar al llarg dels anys seixanta pertanyia a algun centre o agrupació. Jose Balsano recull que, l'any 1978, l'agregat cultural de l'ambaixada d'Espanya a París manifestava “que les associacions proliferen enormement, la qual cosa significa que els espanyols se segueixen reunint entre si per a parlar dels seus problemes (...) i per a actes de cultura que n'hi ha pràcticament a tots els centres”. Tant és així, que actualment existeix una *Federació d'Associacions i Centres d'Emigrants Espanyols a França* (FACEF), on s'hi han arribat a adherir uns 185 centres. Tot i així, l'associació *Los Códex de Mayorque* mai no hi va no va pertànyer –segons les fonts consultades d'aquesta federació a les qual hem tingut accés–, no apareix cap tipus de referència a la seva publicació, *Paris-Bulcaves*, ni tampoc no apareix en els llistats d'associats de la federació.

Com hem esmentat al capítol anterior, l'emigració espanyola a Europa dels anys cinquanta representava per a l'administració franquista un ale per tal d'alliberar tensions en un mercat de treball incapaç d'absorbir els excedents de mà d'obra agrícola, que

⁵ Hermet, G. (1969) *Los españoles en Francia: inmigración y cultura*. Madrid: Guadalupe.

Balsano, J. (1998). *El asociacionismo como estrategia cultural: los emigrantes españoles en Francia (1956-1974)*. Recuperat 26 de gener de 2014, a <http://www2.iaiayo.com/es>.

amenaçava per asfixiar al règim en els anys cinquanta. Fou així com el franquisme va elaborar un discurs propiciatori per a l'emigració exterior.

Efectivament, el discurs oficial canvia. Per aquest motiu, el franquisme va crear un aparell burocràtic com a mecanisme de control de tot el procés migratori. Malgrat aquestes mesures de control, la meitat dels espanyols que emigraren a França ho varen fer al marge del control i l'assistència de l'*Institut Espanyol d'Emigració*, citat a l'apartat anterior. Quin objectiu tenia l'IEE? Oficialment, facilitar el fet migratori, aportant garanties legals. Però també pretenia assegurar-se la continuïtat dels llaços dels emigrants amb Espanya. El manteniment d'aquesta relació era molt important per l'administració franquista perquè, d'aquesta manera, promovia que els emigrants, en lloc d'invertir en el país d'acollida, enviessin els seus estalvis a Espanya, com hem comentat. Fren les anomenades *remesas*, considerades per molt d'autors un dels motors del canvi econòmic espanyol de la dècada dels anys cinquanta, previ al *miracle espanyol* dels anys seixanta.

En aquest sentit, l'administració franquista insistí en el "mite del retorn" per a aquells emigrants que abandonaven el país segons les seves directius. El retorn apareixia com un objectiu prioritari entre els emigrants, tot i que la majoria no varen retornar en les dates previstes, desenvolupant molts d'ells la vida familiar fora d'Espanya. Aquesta política — que frenarà en molt de casos la integració definitiva —, determina moltes de les estratègies dels emigrants i les seves famílies.

Amb aquestes premisses, podem entendre millor que l'administració franquista dones el seu suport i manifestés les seves simpaties per les associacions d'emigrants que es fundaven a França i presentaven característiques com el foment de l'amistat, l'intent de conservar la cultura popular, fomentaven els lligams amb la seva terra d'origen — sempre i quan tinguessin un rerefons apolític. No reconeixia les altres, és a dir, les associacions de caràcter polític fundades pels exiliats i activistes polítics, amb un fort caràcter antifranquista, les quals — com ja hem vist —, varen tenir un pes específic en l'opinió pública francesa envers al règim franquista, especialment entre els anys 1945 i 1948, moment de màxima tensió diplomàtica entre ambdós països.

Com ja hem assenyalat amb anterioritat, els espanyols arribats a França trobaren una xarxa de llars, associacions i centres espanyols al seu territori. Des de finals del segle XIX l'església disposava de centres de socors mutu, similars als existents a Espanya o organitzats pels emigrants als països americans. Aquesta faceta perdé importància a la nova Europa de "l'Estat del Benestar", sorgida de les cendres de la II Guerra Mundial. França i Espanya firmaren acords en matèria de Seguretat Social a finals dels cinquanta. La funció assistencial decaigué, però la funció recreativa i cultural fou la peça clau per entendre el ric entramat associatiu dels anys seixanta i setanta desenvolupat pels emigrants espanyols a Europa, especialment en el cas francès.

No tot l'entramat previ trobat pels emigrants en territori francès era eclesiasic. Ciutats com Perpinya, Beziers o Tolosa, tenien centres impulsats pels mateixos emigrants.

Autors com G. Díaz-Plaja i Taboada-Leonetti han teoritzat sobre la creació i organització d'aquests entramats de centres i associacions, creant un marc classificador per aquests recursos organitzatius durant l'època franquista, moment en el qual el govern espanyol passà d'intentar frenar els fluxos migratoris (fins als anys cinquanta del segle XX) a fomentar-ne aquesta tendència – amb un alt grau paternalista.

G. Díaz-Plaja va classificar les associacions en dos grans grups, partint del tipus d'influència ideològica que va creure percebre. Segons aquest esquema, ens trobarem, per una banda, amb un seguit d'associacions protegides i finançades per les *agregaciones laborales* i les autoritats franquistes. Les característiques fonamentals d'aquestes associacions consistia en l'absència de tot esperit crític o reivindicatiu, i una absoluta despolitització. Les seves activitats se centraven en balls, exhibicions de cinema i certàmens de cançó i folklore espanyol, molt del gust de la política cultural oficial, amb un clar intent de mantenir els vincles dels emigrants amb la *pàtria* i sempre dins l'òrbita oficial.

Un segon grup d'associacions – segons l'autor – es caracteritzava no solament per l'absència de subvencions oficials, sino perquè les seves activitats solien tenir un major contingut cultural i polític. A més, promocionaven programes més seriosos que les associacions del grup anterior, com la celebració de conferències i tertúlies sobre temes

relacionats amb la problemàtica dels emigrants a França o la situació política espanyola. Aquestes associacions serien les organitzades o directament influenciades per l'esquerra ideològica.

Per una altra banda, Taboada-Leonetti, ha proposat un segon esquema que combina tant la inspiració ideològica com la temàtica principal que motivava l'existència de les associacions. Així, per una banda, assenyalava un conjunt de centres impulsats pels exiliats que ja estaven organitzats abans de l'arribada massiva d'espanyols dels anys cinquanta i seixanta. Encara que l'objectiu d'aquestes associacions era de naturalesa cultural, es tractava de centres fortament polititzats, amb una clara oposició al franquisme.

A partir dels anys cinquanta i seixanta, motivat pel fet que inicialment molts d'emigrants es desplaçaren sense família o eren fadrins, entraren a formar part un segon grup d'associacions que tendrien a jugar el paper de les tertúlies a Espanya. Es tractava d'associacions declarades apolítiques que recreaven l'ambient d'origen. Eren un lloc per xerrar la llengua pròpia i per intercanviar informació. Les activitats de més èxit en aquests centres eren els actes de caràcter lúdic, com ara sopars, balls, excursions, etcètera. També s'hi celebraven altres activitats, com ara cursos, exposicions, exhibicions culturals, etcètera. Taboada-Leonetti observa en aquest punt que, si bé les activitats d'un caràcter més cultural foren inicialment impulsades pels nuclis d'exiliats polítics, en realitat responien a una necessitat cultural –real o simbòlica- d'un cert grup d'emigrants.

El tercer grup d'associacions que identificava Taboada-Leonetti, sorgiria a partir de la segona meitat dels anys seixanta. Una vegada estabilitzada la colònia espanyola, tingue lloc el reagrupament familiar i sorgí tant la qüestió de l'educació a França dels fills dels emigrants, com el manteniment paral·lel de la llengua materna. Aquestes associacions cercarien l'educació dels fills, amb molt casos amb el suport per part d'alguns sacerdots de les anomenades *Missions Catòliques Espanyoles*.

Com qualsevol classificació, ens pot ajudar en un principi a entendre un poc millor la situació general dels emigrants i de les associacions en terres franceses durant la segona

meitat del segle XX. Però l'associacionisme es un entramat molt ric i complex. Per aquest motiu, no es pot quedar reduït a un esquema classificador simple. Les tipologies que classifiquen a les associacions d'emigrants, segons les seves funcions, mida, pertinença, connexions amb els seus llocs d'origen, o afinitats polítiques, constitueixen instruments heurístics útils, però no s'han de convertir en una cotilla immobiliària amb la qual s'exclou la riquesa de tot el moviment.

En aquesta reactivació del moviment, l'església catòlica tingué un important paper, reorganitzant la xarxa de *Missions Catalàniques* existent per tota França. El govern franquista les propicià, però també finançà centres i associacions afins, considerades inòcues pel règim, en una tàctica per desmobilitzar qualsevol intent de militància política. Aquesta política s'emmarca dins el seu discurs per a implantar la idea de retorn de l'emigrant. Fora dels seus tentacles, es crearen associacions i centres impulsats per les organitzacions d'esquerra antifranguista, amb el suport de partits i sindicats homologs del país. Aquestes mai no reberen ni suport ni reconeixement per part de les autoritats franquistes.

Ara bé, quin sentit té tot aquest espes i extens entramat associatiu? La situació de l'emigrant al país d'acollida no es l'objecte d'aquest treball. Però cal recordar la seva situació precària en molt de casos. Una gran majoria no va trobar les condicions d'habitatge adequades, concentrant-se en barris o zones concretes de la ciutat, creant-se *ghettos* espanyols. Les jornades eren llargues i extenuants, amb l'únic objectiu d'estalviar per retornar al seu país, per enviar diners a la seva família. El centre de feina es va convertir en el lloc on l'emigrant es relacionava amb la població autòctona, en unes condicions, la majoria de vegades, poc igualitàries. El temps d'esbarjo era limitat i les dificultats idiomàtiques eren una realitat latent en la majoria dels emigrants.

Les associacions de caràcter ètnic cobriren aquestes necessitats lúdiques i educatives. En aquestes entitats s'accedia a una oferta recreativa que evocava la cultura d'origen, barata i assequible. Es convivia amb els compatriotes, es serrava espanyol i es recreava les tradicions, les formes de socialització i l'oci popular. Així, posem per cas, es jugava a cartes, s'organitzaven actuacions musicals, funcions de teatre i balls, etc. S'organitzaven excursions, se celebraven festes rituals com Cap d'any o Nit de Reis,

etc. Però també es trobava ajuda per solucionar problemes administratius, s'obtenia informació... I també, no cal dir-ho, era un gran mercat matrimonial.

Aquest *associacionisme étinc*, també anomenat així per alguns moviments associatius, fou el més comú de les migracions modernes, on l'Estat del Benestar cobria les necessitats assistencials bàsiques. La multiplicitat d'activitats, funcions i objectius d'aquests tipus d'associacions — diferents de les polítiques — ens mostren la diversitat d'objectius i explica en si mateix la gran diversitat del món associatiu. Era una eina fonamental per solucionar un ventall de problemes quotidians que es trobaven els emigrants, convertint-se en una estratègia fonamental per a la seva supervivència.

La recreació de la cultura d'origen constituïa un dels punts comuns en el món associatiu francès de la dècada dels cinquanta. Aquest fenomen permetia d'establir llaços simbòlics amb la societat de partida, fonamental per tal d'alimentar la idea del retorn. El règim franquista va insistir molt en aquesta dimensió de l'associacionisme, fomentant un folklorisme una mica ranci, és a dir, contribuint amb activitats no perilloses pel franquisme.

Els espanyols varen fer un gran ús del dret d'associació en els països d'acollida, amb el beneplàcit del govern franquista. Ja hem assenyalat anteriorment la incongruència del règim en aquest punt, fomentant fora el que dins era restringit jurídicament, vist amb molt de recel, molt controlat burocràticament i, fins i tot, controlat policialment. Aquest canvi d'actitud, a dins repressor, i a fora facilitador, era una clara estratègia per a afirmar les *remeses* de diners i la vinculació amb el país abandonat. Els diners, un altre cop, s'imposaven a la ideologia (o, més aviat, a la seva absència).

L'associacionisme es va convertir en un element transgressor amb la cultura política d'origen, encara que no tan radical com les organitzacions polítiques a l'exili. Gràcies a les associacions, els emigrants entraren a l'esfera pública del país d'acollida. A les organitzacions impulsades per l'oposició política, — sense suport estatal —, es mobilitza els emigrants enfront de la dictadura i es desenvolupa labors d'educació política mitjançant actes, conferències i trobades amb polítics. En els centres amb suport estatal i fomentats per les autoritats oficials o per l'església catòlica, es va fomentar la

identificació amb els valors del règim, tot intentant controlar-les. Però aquests intents de controls, que estaven clarament establerts a la legislació espanyola¹, no estaven permesos a les legislacions estatals europees, que obligaven que tinguessin un funcionament democràtic. Per aquest motiu, ves per on, amb independència de la seva influència política², els emigrants que participaven en les associacions aprenien valors democràtics i s'educaven en el concepte de ciutadania.

Amb el temps, els emigrants aprofitaren les associacions com a plataforma reivindicativa i es transformaren en interlocutors del poder local o regional. Es convertiren en xarxes socials de comunicació que els permetia identificar les necessitats individuals i col·lectives. Les organitzacions ètniques i sindicals foren decisives per a la creació d'una cultura política i democràtica. Varen permetre que els espanyols entraren a l'espai públic i a la participació social. Els varen servir com a instruments per a la mobilització a favor de la democràcia a Espanya, contribuint a crear una *conciencia colectiva* ben remarcable. Moltes eren les assemblees d'aquestes organitzacions on l'eslògan *cada un volent política* sentien als seus membres més posicionats políticament.

Sovint apareix la imatge de l'exiliat del 39 com el col·lectiu que va ajudar als emigrants dels cinquanta a instal·lar-se. Això no es exacte. La situació dels exiliats, ja esmentada anteriorment, va articular uns mecanismes adaptatius propis i únics. Els recursos dels quals varen disposar (un teixit associatiu previ, ajuda dels sindicats i organitzacions polítiques de l'esquerra europea), també varen estar a l'abast dels emigrants. Però més que les diferències de cultura política – que si que existien – l'accés als recursos va tenir més a veure amb l'antiguitat en el moment de la instal·lació, i l'exercici de la solidaritat amb els compatriotes. Els emigrants no foren els deixebles polítics dels exiliats, ja que una cultura política com la de l'exili es un producte de la Història, nascuda en un moment i en una conjuntura única. L'encontre entre tot dos grups no fou fàcil, amb reticències inicials. La convivència arriba amb les oportunitats de conèixer-se. Però la distància entre ambdós grups – real o fictícia – sempre es va contreure.

¹ Pelayo, J. D. (2007). El derecho de asociación en la historia constitucional española, con particular referencia a las leyes de 1887 y 1964. *Revista Electrónica de Historia i constitucional*, 2012.

No ens agradaria continuar sense fer menció d'un debat existent, tant a l'àmbit acadèmic, com entre els mateixos protagonistes⁷, en el qual es confronten emigració política versus econòmica, tot considerant-les realitats completament diferents⁸. Aquesta oposició neix de la idea preconcebuda dels valors que s'assignen a uns emigrants i a uns altres, respectivament. Així, els emigrants de l'exili representarien els valors republicans, la lluita per la democràcia i la cultura, tots aquests aspectes, de caràcter positiu, democràtic, antifrancista, obrerista, nacionalista, no necessàriament laica, antimonàrquica o federalista. Al contrari, l'emigració econòmica s'associaria als fenòmens negatius, com ara el franquisme, la pobresa, la incultura. Aquesta percepció deriva de la situació del refugiats respecte de l'emigrant segons la nova legislació derivada de la *Convenció de Ginebra* de 1951. Però tal com ja hem vist en el punt anterior, la situació legal dels exiliats espanyols a França –des de l'any 1939 fins a l'any 1945– fou molt complicada. Així que la realitat resulta més complexa, fent la frontera entre migracions polítiques i econòmiques francament difusa.

Tambe l'actuació del règim franquista fou contradictòria. Per una banda, mai no reconeixera les associacions de caràcter polític, ni les hi donà suport de cap mena. Però, per una altra, després de la II Guerra Mundial, malgrat que les reticències obviés cap als refugiats polítics francesos, fomentà a través dels consolats contactes amb els exiliats mitjançant la creació de noves missions catòliques en terres gales, desenvolupant funcions d'assistència social⁹. Aquest fet complica encara més la situació i relació entre ambdós grups.

Encara que el govern franquista intenta donar cobertura als emigrants econòmics, mitjançant l'IEE i les agregadores, mai no va invertir el suficient, ni amb diners ni amb personal, no resolvent els innumerables problemes que els emigrants es trobaven en termes burocràtics, allotjament, estudis, etcètera. Aquests emigrants es varen sentir desamparats, en molt de casos, pel seu govern. I descobriren a França una nova realitat, allunyant-los de les autoritats franquistes, malgrat la voluntat d'aquest govern de continuar-hi influint més enllà de les fronteres. Són aquests motius que expliquen el fet

⁷ Dreyfus-Armand, G. (2000). *El exilio de los republicanos españoles en Francia*. Barcelona: Crítica.
⁸ Lillo, N. (2011). "El asociacionismo español y los exiliados republicanos en Francia: entre el activismo y la respuesta del estado franquista (1945-1975)". *Historia social*, N. 70, pp. 175-91.

que la cultura política de l'emigració s'identifica més amb la democràcia sorgida després de la derrota del feixisme a la II Guerra Mundial, i no tant la desenvolupada pels grups de l'exili. Els emigrats espanyols a Europa aprengueren el funcionament dels sistemes democràtics i accediren a les prestacions de l'Estat del Benestar, inexistent a l'Espanya de Franco, on la Seguretat Social es funda l'any 1966. De l'observació en els països d'acollida i del contrast amb l'experiència pròpia del país d'origen, sorgí una cultura democràtica entre els emigrats. El cas és que el seu referent polític foren les democràcies occidentals, i no la pas Segona República, que continuava vigent pels exiliats del 39.

L'antifranquisme fou un tret característic de l'emigrant, però no per l'acció de 1939, sino per observació directa de l'aprenentatge democràtic de la seva experiència en societats democràtiques dels països d'acollida. La desafecció envers la dictadura en abandonar Espanya de molts d'emigrants, es transformà en una actitud militant contra el règim, en alguns casos. Però també cal dir que n'hi hagué d'altres que no foren antifranquistes, i el cas és que freqüentaven les organitzacions creades pel règim fora d'Espanya, o les organitzacions de l'Església espanyola. Un dels factors que fomentaren la desafecció era el *modus operandi* de l'administració espanyola a l'exterior, i el tracte que els dispensava. La relació era difícil i el sentiment de l'emigrant era que no es podia esperar res d'ambaixades o agregadories. Se'ls veia com la prolongació dels sindicats verticals, i no com a òrgans d'assessorament i gestió al servei dels emigrants. Això, no cal dir-ho, feia difícil l'adhesió al règim. L'obrerisme també va arrelar, gràcies a la relació amb els organismes sindicals dels països d'acollida, els quals ajudaren a la resolució de les seves problemàtiques. Aquesta relació facilita la cultura sindical espanyola posterior. Aprengueren a ser ciutadans, coneixent els seus drets i fent-los servir. El feminisme, però, va influir poc en l'emigració.

Val a dir també que el laïcisme no va tenir un pes estructural entre els emigrants. Noces, bateigs, comunions, misses... eren d'assistència quasi obligatòria. Els motius s'han de buscar en una educació catòlica, que es continuà a l'exterior. Aquestes pràctiques rituals formaven part d'una identitat d'origen que, en un projecte d'emigració temporal, es volia preservar. A més, l'església va tenir molta influència entre els emigrants. Per una banda, amb un rol tradicional. Per una altra, els més progressistes, amb tasques de

laboral social, influenciats per les noves directrius promulgades pel *Concili Vaticà II*, fomentant el distanciament de part del clergat envers el franquisme.

Per concloure aquest punt ens agradaria fer menció de l'anomenada "identitat nacional", concepte molt controvertit entre aquest tipus d'associacions. El règim franquista va treballar-lo intensament entre els emigrants, per tal de mantenir vius els llaços amb la pàtria, com a mecanisme de control i amb l'objectiu d'assegurar-se l'enviament de remeses de diners. Envienaven premsa i pel·lícules a les colònies en llengua materna, organitzaven vacances infantils i atorgaven beques per estudis dels fills a Espanya. Però la "identitat nacional" a la qual fem referència va més enllà dels efectes polítics franquistes. Alguns autors es refereixen a aquest fenomen com a *nacionalisme popular*.¹¹

Els exiliats catalans de 1939 va començar un poc la identitat catalana, però bàsicament l'emigrant de caracter econòmic tenia com a referent Espanya com a identitat nacional. De fet, exceptuant casos com Londres o Ginebra on hi hagué centres gal·les, als treballs més generalistes consultats no trobem associacions de base ètnica que tinguin relació amb les nacionalitats històriques de l'estat espanyol com a referència. En el cas de l'associació *Los Cadets de Mallorca*, es treballa la identitat mallorquina, sobretot en la seva primera etapa, tal com analitzarem posteriorment.

Aquesta identitat nacional es crea per part dels emigrants dins espais de socialització comú i mitjançant uns rituals. Aquests espais foren els locals de les associacions, decorats amb imatges arquetípiques. Eren llocs on, degut a les circumstàncies pròpies del fet migratori, es podien establir comunicacions en llengua materna fora de la llar domèstica, on es feien *relacions* amb els compatriotes. Moltes parelles es varen començar en aquests indrets. Els rituals, en tant que activitats puntades que es repeteixen, tenen molta importància. Les festes anuals estaven fortament ritualitzades. Sistemàticament s'organitzen jocs populars, tornejos esportius, elecció de *misses*, revetlles i balls populars, etc. També eren part del ritual els sopars i dinars acompanyats de gastronomia espanyola, amb un discurs de les autoritats invitades (consol o agregat laboral). La decoració dels centres i associacions eren també part de la

¹¹ Hobsbawm, E. J. (2013). *Nacions i imperis des de 1789*. Barcelona: Crítica.

identitat nocturnal, amb al·legories a les regions d'Espanya, el quixot, les corregudes de bous, i d'altres estampes típiques (o tòpiques, segons es miri)

4.4. L'associacionisme balear a l'exterior

Dins la història contemporània balear, l'associacionisme mereix un capítol important. Són moltes i variades les associacions creades pels homes i dones de Balears — tant dins com fora de les Illes — creant-se una xarxa associativa de plantejaments ideològics i de realitats socials molt rica. Els estudis consultats destaquen el pes de la cultura pròpia com a agent socialitzador, fent que els sectors socials més actius, i la voluntat d'afirmació política i cultural, hagin estat claus per al creixement, incidència i pes específic del moviment associatiu en la configuració de la societat balear actual.¹¹

Si dins les fronteres de les Illes l'associacionisme fou un motor de socialització i reafirmació cultural, no es estrany suposar que a l'exterior també ho fos. El llibre *El moviment associatiu balear a l'exterior*¹² es la culminació d'un seguit de treballs que han estudiat aquest fenomen. Trobem associacions d'emigrants balears a dos continents, Amèrica i Europa. No hi ha notícies d'associacions a Àfrica, però sí d'associats. Segons els resultats d'aquest treball, l'activitat associativa a terres europees fou dirigida, majoritàriament, a desenvolupar activitats de caràcter lúdic i cultural. En canvi, les entitats associatives d'ultramar responia més aviat a aspectes assistencials, cobrint qüestions més bàsiques com assistència sanitària i d'ajuda econòmica, laboral o jurídica.

Una hipòtesi que explicaria aquestes diferències entre associacions es la situació de l'emigrant envers al concepte del retorn. L'emigració cap a terres americanes era molt més traumàtica que la dirigida a Europa, bàsicament pel cost econòmic, la distància física i les males condicions per a comunicar-se amb familiars i amics. El viatge a Amèrica era molt més arriscat i car, hipotecant moltes vegades les poques pertinències de les quals posseïa, per a partir cap a una aventura moltes vegades sense retorn. França o

¹¹ Serra, S. (2001). "El moviment associatiu: història social, cultural i política i sociabilitat a les Illes Balears a l'edat contemporània". Dins *XX Aniversari d'Estudis Locals El moviment associatiu a les Illes Balears*. Institut d'Estudis Balearics, Palma de Mallorca, pp. 13-23.

¹² Budes, J., Mestre, i Mas, M. (2001). *El moviment associatiu balear a l'exterior: l'emigració de les Illes Balears a l'Europa*. Palma: Conselleria de Presidència del Govern Balear.

Algeria, —molt més properes físicament—, representaven una emigració en la qual el retorn i les comunicacions amb familiars i amics era més factible.

La història de l'associacionisme balear a l'exterior va lligada a la història de l'emigració. Les etapes són les mateixes fins a la dècada dels anys seixanta del segle passat, exceptuant el cas francès. Del treball anteriorment citat, podem extreure la següent cronologia:

a) L'època daurada se situaria des de finals del segle XIX fins als primers anys dels anys trenta del segle XX. Fou una etapa que es caracteritzà per la vitalitat, l'expansió i la diversificació de les seves activitats. Així, l'any 1885 es fundà la *Societat Balear de Beneficència* de Cuba, iniciant-ne la creació d'altres a diferents indrets com Argentina, Montevideo, Santiago de Xile i Cuba. Els objectius d'aquestes associacions eren d'assistència mútua en cas de necessitat, i el foment de les relacions entre els membres de l'associació, tots originaris d'una mateixa terra. Aquesta entitat associativa s'ajustava al model d'associació d'altres que proliferaren a Ultramar quan el moviment immigratori va adquirir una complexitat major, amb una important diversitat ètnica i cultural. A mesura que passaren els anys d'aquesta etapa, i els diferents Estats d'acollida milloraven les seves xarxes d'assistència, aquests serveis començaren a ser innecessaris, ja que els Estats assumien aquests tipus de serveis. D'aquesta manera, el paper d'assistència va deixar de ser una prioritat i va començar a tenir molta més importància les relacions interpersonals i l'organització per part de l'associació d'activitats de caràcter lúdic que ajudaven —per una banda— a la unió del grup, i —per una altra banda— contribuïa a mantenir les tradicions dels llocs d'origen. Així teatres, cors, tallers, conferències, sopars i dinars de germanor, balls, etc. foren activitats habituals en aquestes associacions.

b) La segona etapa, que comença a mitjans dels anys trenta fins als anys seixanta, moment de la fi del flux immigratori balear, va ser una fase de menys activitat per part d'aquestes associacions. Les situacions polítiques de cadascun dels països, la crisi econòmica de 1929, i diferents problemes interns de les diferents associacions, feren que la dècada dels anys trenta fos de certa decadència. La Guerra Civil espanyola i l'arribada dels exiliats provocà, a determinants països, una reactivació de la vida

associativa. Però, a partir d'aquest moment, les diferents associacions entraren en un procés de deteriorament. Les causes: l'envelliment progressiu dels associats, la manca d'interès dels joves, integrats plenament a la vida del país, i el desconeixement o desinterès que des de les Illes es tenia d'aquestes entitats.

c) Una tercera etapa es pot dir que va començar a la dècada dels anys noranta en les associacions d'ultramar, ja fos per l'interès dels antics emigrants o dels seus descendents, molt d'ells interessats a aconseguir l'entrada al nostre país, ja fos pel suport institucional des de les mateixes illes, el cas és que varen permetre la reactivació o refundació d'antigues associacions.

Un centenar d'anys són testimoni de la diàspora balear a l'exterior, on una situació econòmica desfavorable els escampaven arreu el món. La relació amb les Illes, sobretot a les associacions més allunyades, es mantenia gràcies a l'arribada de publicacions insulars com *Una Hora*, *La Almodaka*, *Nóller* o *La Voz de Sóller*, les quals es podien consultar a les sales de lectura dels locals socials de les associacions. Precisament, serà la premsa escrita allò que es convertirà en un altre element cohesionador del grup. A les associacions d'ultramar, els lligam amb les illes es tornava més feble amb el decurs del temps, però l'aparició de publicacions pròpies fomenta les relacions entre les diferents associacions. La més emblemàtica fou *El Balear*, periòdic oficial del *Centre Balear de Buenos Aires*, amb quasi trenta anys d'existència. Altres associacions fundaren revistes o periòdics de caràcter setmanal o mensual amb objectius similars: *Las Baleares*, a Cuba (amb dues etapes: la que comença l'any 1907 i la de 1921), *Baleares*, a l'Uruguai (1923), i *Germanora*, a Montevideo (1956). La llengua que utilitzaven totes les publicacions era la castellana. Solien introduir, però, alguns articles o glosses en català i reproduïen poemes d'escriptors il·lencs com Costa i Llobera o Joan Aleuover.

El treball citat de Buades, Manresa i Mas, també estudia tres associacions situades a Europa, que tenen dades i objectius diferents. Les ubicades a Madrid i Barcelona, exceptuant-ne el *Centre Mallorquí* (1913), de la Ciutat Comtal, no eren ni assistencials, ni benèfiques. Els seus objectius foren organitzar activitats de caràcter lúdic i cultural, amb la intenció de crear un espai de trobada entre els membres de la comunitat balear a cadascuna d'aquestes ciutats. Per a la resta del continent, menciona aquest treball, la

casa Belver a Berlín, fundada l'any 1997, que la considera com la primera entitat associativa il·lenca a Europa. Com hem afirmat al capítol anterior, aquesta tesi quedaria superada amb el present treball, ja que el nostre objecte d'estudi l'associació *Les Còdols de Majorque* es fundà a França l'any 1953, convertint-se així en la primera associació balear al continent Europeu. I la seva publicació, *Paris-Baleares*, amb quaranta-quatre anys de vida, la de més llarga durada d'entre aquesta mena de publicacions a l'àmbit balear, que sintetitzara els dos tipus d'associacions anteriorment esmentats, el ludiocultural, però també amb un esperit assistencial.

L'associació *Les Còdols de Majorque* s'ha d'entendre des d'una doble dinàmica. Per una banda, la reactivació de l'entramat associatiu espanyol a França. Per una altra, la continuació d'una tradició molt arrelada en els il·lenes, la d'un moviment associatiu molt actiu tan dintre com a fora de les seves fronteres. Moltes són les associacions que al llarg de la història contemporània balear han nascut a les Illes i, per tant, els emigrants balears tan sols traslladen una realitat de la seva terra d'origen a l'exterior, en consonància amb els diferents moviments associatius d'estrangers que també existien.

Amb tot i les diferències cronològiques i d'objectius de cadascuna de les associacions balears a l'exterior, podem veure una pauta comuna. La primera generació mai no volgué renunciar als seus orígens, als seus particularismes, a la seva llengua, als seus trets identitaris que els diferenciaven de la resta, fins i tot dels espanyols. Però els seus fills optaren per integrar-se, en una clara estratègia d'adaptació a l'entorn. Les inseguretats econòmiques i legals dels pares havien desaparegut. El sincretisme cultural, els matrimonis mixtos, els fills, l'assimilació de nous costums, l'idioma i l'escola, els allunyaven de la terra d'origen dels seus pares. La nova vida associativa balear a Amèrica entra en decadència a la dècada dels anys cinquanta, continuada per una minoria compromesa.

En els últims decenniis s'ha reprès aquesta tendència, en una recerca de recuperació dels trets identitaris il·lenes en els descendents emigrats a Amèrica, com denota la bona salut de les Cases Bolears arreu del món. Les associacions a Barcelona i Madrid continuen en la mateixa línia, però amb menys activitats que abans. I la situació de la colònia mallorquina resident a França a la dècada dels anys cinquanta, fomentada per les noves

els corrents migratòries espanyoles i la reactivació de la xarxa associativa, posa en marxa el seu propi projecte.

4.5. La dona com a subjecte actiu de l'emigració i l'associació

Fins aquest punt, no hem singularitzat el paper de la dona dins el procés migratori espanyol ni balear. No es l'objectiu d'aquest treball. Tot i així, però, per a l'anàlisi posterior del nostre objecte d'estudi, si que ens pareix interessant introduir un punt sobre la participació de la dona a les associacions espanyoles a França, seguint el treball realitzat per Ana Fernández Asperilla, que ens ajudarà a analitzar millor el paper de la dona en el moment associatiu francès durant els anys centrals del segle XX.

Val a dir que l'esquema laboral de la dona emigrant no distava molt de la dona que no havia abandonat el país. De jove neta —empesa per les circumstàncies econòmiques, cercava feina, principalment en el món del servei domèstic. Un cop casada, abandonava el món laboral i prestava el seu treball a l'àmbit familiar, amb cura dels fills i la llar. S'observa una tendència de la dona espanyola per a cercar una feina en una porteria, la qual cosa afavoria el fet de no pagar lloguer (vivint a la mateixa porteria), i conjuminar la vida familiar, amb la laboral. Encara queda en l'imaginari francès la idea de la *portera espanyola*, que apareix sovint a novel·les¹³ i pel·lícules¹⁴ europees.

La participació de les dones a les associacions les treia del món privat en el qual vivien recluses, els permetia socialitzar-se i ocupar un lloc en l'esfera pública. Tot involucrant-se en la vida associativa, també coneixerien noves possibilitats de millorar aspectes de la seva vida, obtenint espais propis diferenciatos dels seus marits.

L'associacionisme lúdic d'origen ètnic era més permeable a la participació femenina que no pas les organitzacions polítiques de l'exili, predominantment masculines. Dins les associacions podien trobar solucions als seus problemes més quotidians, constituint

¹³ *La monja*, de Katherine Pamel, n'és un bon exemple, o bé la novel·la d'Ana Gavaldà, *Juntos, nada más*.

¹⁴ N'hi ha exemples molt abundants, com ara la pel·lícula *L'envie*, de Muriel Aelrich (2009). Al cinema francès Carmen Maura ha fet papers de portera espanyola almenys en dos films.

un mecanisme adequat per a canalitzar demandes concretes, com tallers de costura, cuina, tallers pels seus fills, etc.

Un bon exemple d'aquest darrer sentit esmentat són les classes de llengua i cultura espanyola destinades a la segona generació, que serviren per tal que moltes dones emigrades, preocupades pel futur dels seus fills, conegueren el món associatiu i s'hi associaren. Aquest fet s'aguditzà a la dècada dels setanta. El caràcter legal d'aquestes associacions, allunyades de les polítiques, que estaven més dins l'èstera masculina, oferiren un espai d'actuació sense posar en perill l'estabilitat dels seus fills. Recordem que les institucions fomentaven la seva creació i la col·laboració a través de les Agregaduries laborals o l'església, de la qual depenien una important xarxa d'establiments benèfics espanyols i missions catòliques. El discurs de l'església per a les dones joves (i no tan joves) era paternalista i ultraconservador, lligant l'esquema moral als valors i costums del país d'origen, tot ignorant tàcitament els valors de la societat d'acollida. Però, per una altra banda, també dir que l'Església va ajudar a construir tota una oferta recreativa i de serveis per a les dones, ajudant-les a sortir de l'àmbit domèstic.

Per tant, el paper de l'església fou sempre contradictori. Per una banda, presentava l'emigració femenina com una cadena de sofriment, obviant el valor emancipador que l'experiència migratòria podia aportar a la condició femenina. Per una altra banda, considerava les dones com el pilar principal de la transmissió familiar dels valors més tradicionals. Així, en els locals parroquials s'obrien espais per a desenvolupar les activitats de les dones emigrants. Ajudaven als seus fills a conèixer la cultura espanyola gràcies a les classes d'aquests (locals), desenvolupaven tasques domèstiques com cuina o costura, ajudaven en accions solidàries, etc. Però també les dones varen tenir restriccions als àmbients de poder de les associacions, i eren sistemàticament exclòs de les decisions més importants. En una cultura de preeminència masculina, els llocs directius més rellevants eren ocupats per homes. Aquest criteri responia a l'esquema pel qual als homes se'ls assignava valors intel·lectuals i polítics, i a les dones, valors familiars. Aquest fet continuà a les associacions espanyoles a França fins a la pèrdua de membres a la dècada dels setanta. Així, els homes varen abandonar els llocs de

responsabilitat, i s'hi incorporaren més dones, la majoria de la primera generació i amb fills adults.

Les càrregues familiars i les responsabilitats familiars convertiren la militància associativa en un sobre esforç per a les dones. compaginar el treball assalariat, el domèstic, l'atenció dels fills i l'activitat associativa, era molt difícil. L'actitud personal era fonamental per sortejar els obstacles abans esmentats. Les limitacions dels marits i la dedicació als fills, eren arguments per a justificar la seva passivitat. Hi havia dones que hi participaren activament, malgrat els entrebancs, deixant clar que la mateixa actitud personal podia modificar el decurs vital de les dones emigrades.

Un cop abordats els referents teòrics de l'objecte d'estudi amb els capítols 3 i aquest que ara finalitza, passem ara a ençetar la quarta part d'aquesta investigació, amb l'exposició de l'informe de recerca d'anàlisi de continguts. És el que conformarà el proper capítol 5 d'aquesta Tesi doctoral.

QUARTA PART

Informe de recerca: l'anàlisi de continguts

Unes paraules previes

CAPÍTOL 5 El naixement de l'Associació *Les Cadenes* i el *París-Baleares*

CAPÍTOL 6 Estructura cronològica i continguts basics de la publicació

CAPÍTOL 7 Els primers anys del *París-Baleares* (1954-1958)

CAPÍTOL 8 Els anys centrals de la publicació (1959-1975)

CAPÍTOL 9 La darrera etapa (1976-1988)

CAPÍTOL 10 Un estudi de cas

*Les persones continuem narrant
encara que sigui explicant a la veïna el
teletexte que cada dia veiem a la
televisió. Si no contempléssim la vida
com a relat, com a història, no ho
resistirem.*

Montserrat Roig

Unes paraules prèvies

En aquesta part de la Tesi doctoral, que va del capítol 5 al capítol 10, es recullen les evidències documentals interpretades per la propia investigadora, i que conformen la quarta part de l'estudi. És el lloc on s'exposa per escrit l'experiència més genuïna de la recerca. S'interpreten aquí les perspectives de significat històric de les persones i les situacions esbrinades, a partir de les informacions obtingudes mitjançant la metodologia i les eines utilitzades – explicades al capítol 1 –, juntament amb la propia mirada hermeneutica de qui n'escriv aquestes ratlles.

La seqüència expositiva d'aquests cinc capítols següents segueix un enfocament narratiu que va del més concret al més general, de la descripció a la interpretació, dels detalls més particulars – alguns anecdòtics, d'altres de més puntuals, o específics –, als més contextuals i genèrics. S'utilitza la segona persona del plural – talment com a la resta de la investigació – com a forma de narrador explícit, o omniscient. Únicament al capítol 10, on s'exposa l'*Estudi de Cas*, es fa un ús sovintejat de la primera persona del singular, justificable subrepticciament atès el vincle dels protagonistes de la història amb la propia investigadora, com hom podra comprovar-ne de la seva lectura.

Les atribucions de sentit efectuades dins el text segueixen l'època cronològica viscuda per la publicació *Paris-Baleares*, òrgan de difusió de l'associació *Les Cadets de Majorque*, d'acord amb els criteris classificatius adoptats – explicats al capítol 6 –. Tot

i així, no són escassos els petits salts enrere i endavant, les interpolacions, les interferències, la intertextualitat. És inevitable. Nogensmenys, es particularment evident pel cas que ens ocupa que, — com va dir la pensadora jueva Hannah Arendt¹ —, “*qualsevol forma de passat no es allò que hom ha viscut, sinó allò que hom recorda i sobretot com ho recorda*”, i això implica que es visqui temporalment la vida en ordre cronològic però sovint no se'n rememora els fets de la mateixa manera.

En conseqüència, l'informe d'anàlisi presentat no esdevé una *radiografia* — tanmateix es impossible —, més aviat, es tracta d'una micro-història viva. Un retrat el més fidel possible als esdeveniments viscuts per unes persones molt concretes, en un lloc específic, i en una època històrica ben definida. És així, al capdavant, com pensem que ha de ser *la Història*.

Sobre els continguts exposats

Malgrat resulta gairebé del tot impossible recollir fil per randa l'amplitud de les troballes recollides — que depassen de llarg les exposades aquí —, s'ha resolt d'escollir-ne les més principals, d'acord amb els objectius fixats, a desgrat que aquesta selecció resulti parcial i impedeixi exposar-ne d'altres. El resultat inevitable és un desigual abast i tractament dels temes exposats, que no pas per l'extensió que ocupen dins aquesta fulls, eventualment puguin resultar reduïts, excessius, incomplets, o bé escassos. No ens toca a nosaltres valmar-ho: aquest en serà l'objecte de judici per als membres del Tribunal encarregats de fer-ho.

El text, així, esdevé una proposta no definitiva i sempre oberta a discussió per a interrogar, deliberar, discrepar, i/o arribar a consensos. És per aquest motiu que, igualment com el resultat que a partir d'ara oferim es — a parer nostre — la més objectiva possible manera de presentar uns fets històrics analitzats, també creiem que aquesta no n'exclou — ni fer-hi prou — d'altres interpretacions igualment plausibles.

¹ Arendt, H. *La condició humana*. Barcelona: Paidós, 2011.

Sobre les qüestions de format i presentació

Amb la finalitat de seguir uns criteris definits de composició formal d'aquesta quarta part de la tesi - la referida a l'anàlisi de continguts -, s'han pres les següents decisions de caràcter textual que ens assemblen convenient d'exposar abans de començar.

Les cites textuais d'autors apareixen entre cometes (""), en lletra cursiva dins del text, tipografia times new roman 12, i en interlineat parcial (1'5) quan no excedeixen de tres línies, exceptuant-ne les citacions de major extensió, que se citen en paràgraf apart en interlineat simple i tipografia times new roman 11. Quan no van entre cometes i es fa referència a idees expressades per informants, s'utilitza la paràfrasi per tal de fer-hi al·lusió. Els articles citats de la publicació es mostren en cursiva subratllat, però el nom de les seccions tan sols subratllats, per evitar confusions.

A les cites d'autors, articles o textos, s'especifica el nom de l'autor o autors en la llengua en la qual signen o escriuen l'article, amb l'última edició de publicació de la font en llengua catalana, traduït del text (sovint en francès o castellà) que hom ha llegit, i el número de pàgina o pàgines on apareix la literalitat de la cita.

Pel que fa a la documentació específica de l'associació *Les Cordets de Mompique*, com ara estatuts, comunicats o similars, s'ha resolt consignar-los íntegrament en francès o castellà, tal com està a l'original. En casos molt específics s'ha traduït del francès quan la redacció de l'aparat ho feia imprescindible. Cas que solsament es faci referència a l'obra en el seu conjunt, s'especifica únicament l'any de publicació de la font en l'última edició en la llengua del text que hom ha llegit sense especificar-ne pàgina o pàgines. Els articles de la publicació es mostren en cursiva i subratllats, però les seccions tan sols en cursiva.

Per a les evidències aportades resultat de la pròpia observació directa de la investigadora, s'utilitza la narració en forma de paràfrasi dels esdeveniments interpretats des d'una posició el més objectiva possible. En qualsevol cas, no cal dir que s'ha procurat justificar, - sempre que fou possible -, les afirmacions que es fan dins l'informe d'anàlisi tot sustentant-les amb evidències documentals.

Les cites per capítols d'aquest apartat apareixen referenciades amb la numeració per ordre d'aparició, i detallades com a notes a peu de pàgina a cada capítol, com a la resta d'aquesta Tesi doctoral. Aquesta decisió de compondre-ho així respon a informacions: a) contextualitzades, b) no directament vinculades narrativament amb els fets exposats, però que hi tenen relació, c) aclaratòries per tal de facilitar-ne la lectura als lectors, o d) com a referències directes de les fonts, o al conjunt de textos llegits afins a la temàtica, agrupats al final de cada capítol pel mateix ordre numèric en que apareixen. S'ha resolt de fer-ho així, — com a nota a peu de pàgina —, amb la finalitat d'evitar una lectura excessivament feixuga i d'alleguerir-ne així la numeració. En qualsevol cas, apareixen totes ordenades alfabèticament — les referides estrictament a fons documentals — a l'apartat final de referències bibliogràfiques. Les normes de citació segueixen les recomanacions de l'APA.

Les cites que encapçalen els capítols — a manera de fragments aforístics —, no figuren a la bibliografia final pel fet de considerar que no són obres de referència de la recerca. Només tenen una finalitat evocadora o situacional.

La quarta part que resumeix aquesta tasca feta està estructurada en cinc capítols, cadascun de les quals dividits en subapartats. Així, al **capítol 5**, s'expliquen els motius que condueixen a un grup de persones de Balears a constituir-se en associació a França en un moment històric molt concret, i a fer públiques les seves *dérees* i *ambets* en un text. Al **capítol 6**, s'expliquen els motius conduents a la indexació temàtica de la publicació en tres grans etapes, esmentant-ne genericament els seus aspectes principals. Al **capítol 7, 8 i 9**, s'analitzen, respectivament, aquestes tres etapes de manera pormenoritzada i el més exhaustivament possible. Finalment, al **capítol 10** s'exposa l'estudi de cas que conclou aquest apartat, amb la *història de vida* de la família Simó-Alemany.

La sphère des autres humains, tout strictement parlant est constituée par le réseau des relations humaines qui existent partant au les humains vivent ensemble. Nous sommes des écrivains, mais des acteurs de notre vie, de notre histoire.

II. Arendt

CAPÍTOL 5. EL NAIXEMENT DE L'ASSOCIACIÓ I LA PUBLICACIÓ

En aquest capítol, que enceta la quarta part amb l'anàlisi de continguts, s'endinsa en el naixement de l'associació *Les Cadets de Majorque*, la tipologia, l'elecció del nom i els membres de l'associació. Seguidament, s'estudia la creació del seu òrgan difusor, la publicació *Paris-Baleares*, el seu àmbit de difusió, estatuts, i declaració d'intencions, com a informacions prèvies al capítol 6, on se n'especifica la seva estructura cronològica i fases principals.

5.1. El naixement de l'associació *Les Cadets de Majorque*

No hi cap mena de dubte que – en un determinat moment històric que analitzarem seguidament –, s'havia creat un ambient propiciatori per a la creació d'associacions. Fets com ara la renovació dels corrents migratoris, la reactivació de les xarxes migratòries, el naixement de noves associacions d'emigrants basades en relacions de paisanatge, – moltes fomentades per l'administració franquista –, etcètera, en són una bona mostra. I fou dins aquesta conjuntura on apareixia el punt d'arrencada del nostre objecte d'estudi: l'associació *Les Cadets de Majorque*.

Els emigrants espanyols residents a la França dels anys cinquanta veien l'*associationisme* com un recurs per a la seva adaptació a l'entorn, i també com un lloc on fomentar els seus llaços sentimentals amb la terra abandonada. Aquestes, i no les polítiques o sospitosos d'anar-hi en contra, rebieren el vist-i-plau de l'administració franquista, que les aprofità per als seus propis interessos, tal com ja hem assenyalat

anteriorment. Naixeren, així, un bon grapat d'associacions de caràcter lúdic basades en les relacions de paisanatge. Un exemple d'aquest tipus d'associació és la *Casa Regional de València*, fundada a la ciutat de París l'any 1947. Els inicis es repetien una i una altra vegada: un grup d'amics procedents de la mateixa regió organitzaven una associació per a fomentar els encontres, i forjar relacions socials entre aquells que compartien lloc d'origen. El següent pas era la seva formalització en associació.

La llavor de l'anteriorment citada *Casa Regional de València* estava en el costum d'acudir els diumenges al matí a la *Porte de Maillot*, on arribaven els autobusos procedents de València. La discoteca *La Mamma*, situada al costat de la rèplica parisense de l'estatua de la llibertat¹, també fou un lloc de trobada per als espanyols.² El fet de mantenir, conservar i gaudir la gastronomia, les costums i les tradicions en el poc temps d'oci que disposaven, ajudà a la proliferació d'associacions similars.

Les reunions servien, a més, per a transmetre notícies sobre els parents o paisans: un intercanvi informal d'informacions importantíssim en un moment en què els mitjans de comunicació interpersonal eren lents i escassos. La conseqüència d'aquests intercanvis improvisats fou la creació de xarxes socials informals, però amb un paper rellevant en la creació d'un nou moviment associatiu de caràcter ètnic a França. Les primeres associacions d'espanyols sorgides d'aquestes renovades xarxes, s'organitzaren mitjançant grups de joves que obtenien el permís d'algun capella espanyol per a poder-se reunir i organitzar activitats de tipus recreatiu en els locals eclesíastics. Mes endavant, sobretot començant la *Quarta República*,³ grups d'amics del mateix lloc de procedència i assentats a la mateixa zona, organitzaven també associacions, amb un major caràcter lúdic i folklòric, tot mantenint els lligams entre paisans d'una mateixa regió. La majoria eren nousvinguts, cert, però també antics emigrants econòmics i exiliats polítics s'integraren en aquestes noves associacions, tot aportant-hi noves perspectives, afirmant així una cultura més plural.

¹ Babiano, J. (1998) *El asociacionismo: como estrategia cultural. Los emigrantes españoles en Francia en 1986-1994*. Recuperat 26 de gener de 2014 a <http://www2.bruce-goo.es/>

Aquests espais eren llocs per a relaxar-se i evadir-se d'una situació molt allunyada de la idil·lica visió del treballador estranger projectada pel franquisme. Els emigrants espanyols de nova arribada eren bàsicament treballadors sense qualificació, amb un important desconeixement dels costums i la llengua francesa. Treballaven en sectors que havien estat abandonats per la mà d'obra francesa, així com d'altres grups d'estrangers de presència més antiga, com ara els italians. Es calcula que la meitat dels treballadors espanyols a França treballaven en sectors de tipus tradicionals i de baixa qualificació. Les seves jornades laborals es perllongaven amb la realització d'hores extraordinàries, els accidents laborals eren més habituals entre ells, com també problemes de salut derivats de les dolentes condicions de feina. Existia una xenofòbia latent envers als espanyols, sobretot a l'hora de l'accés a l'habitatge, amb dificultats importants per a trobar-ne en condicions dignes. En general, hi havia una desvalorització generalitzada a la societat francesa envers els nous emigrants, que eren tractats molt despectivament per la premsa més conservadora.²

Per tant, es tracta d'un context propiciatori, d'un moment adequat i d'una transformació. Aquests són els arguments per a afirmar que alguns mallorquins, observant els canvis que s'estaven vivint a la colònia d'espanyols residents a París, compregueren que la colònia espanyola estava canviant i la visió envers als espanyols dels francesos s'estava tenyint de connotacions negatives. Un grup de mallorquins, davant els nous aires durs pels emigrants espanyols; uns més positius que altres, s'engrescaren a crear la primera associació de mallorquins a França, l'any 1953.

La majoria d'associacions d'espanyols nascudes a França tenien la "identitat espanyola" com eix vertebrador, però amb un marcat *regionalisme* en la majoria de casos. Aquesta separació no s'ha d'entendre com un intent de diferenciar les identitats nacionals de l'Estat, sino com un ingredient més del nacionalisme espanyol, enconjurat pel mateix règim franquista.

---

² Babiano J. Fernández Asperilla, A. [Coord.] (2009). *La patria en la paleta. Historia social de la emigración española a Francia*. Madrid: Fundación Príncipe de Mayo.

Pero, la pregunta subjacent es la següent: que significa el concepte d'identitat? La identitat es defineix com una qualitat o un conjunt de qualitats amb què una persona o un grup de persones es veuen íntimament connectats. I la *identitat* ha estat un referent constant pels illenes emigrats arreu del món. Una de les característiques d'aquests emigrats sempre ha estat la no renúncia als seus particularismes, ni a la seva llengua. Aquest fet s'ha observat a les diferents associacions balears fundades a Amèrica, les quals no renunciaven a diferenciar-se de les altres associacions espanyoles, tot fomentant els seus trets identitaris diferenciadors.

Les fronteres entre la identitat individual i col·lectiva són ambigües. En la despenya de la identitat individual, moltes persones inclouen la seva condició de pertinença a un estat, una ètnia o una minoria cultural, fet que corrobora el vincle existent entre els seus aspectes individuals i col·lectius. Però la identitat també pot manifestar-se mitjançant el patrimoni cultural, material i immaterial, l'existència de la qual es independència del seu reconeixement o valoració. El conjunt el configura el seu propi patrimoni cultural, en establir i identificar els elements que desitja valorar i assumir com a propis, i així, de manera natural, es va convertint en referent d'identitat. Aquesta identitat implica que les persones o grups es reconeguin històricament en el seu entorn físic i social, no sent-ne un atribut estàtic, sinó subjecte a canvis permanents, condicionats per factors externs, en contínua retroalimentació⁵.

Els emigrants mallorquins a França, — instal·lats des d'antic —, s'identificaven amb una identitat comuna, la qual els definia a la vegada com a grup. I com a grup volien relacionar-se amb la resta de la gent. Mai no havien abandonat la idea de retornar, tot i que molts duïen diverses dècades residint a terres franceses. Eren els veritables pioners de l'emigració mallorquina a França. Ells coneixien com havia succeït, l'havien viscut. I eren conscients de dues circumstàncies. La primera: que les noves onades migratòries espanyoles creaven una nova conjuntura dins la colònia espanyola i era necessari adaptar-s'hi. La segona: prendre consciència que eren un grup, però molt disgregat en el territori francès, a diferència del que succeïa amb els nous emigrants espanyols. Aquests es solien concentrar en barris, propers a les zones industrials on treballaven. Però els mallorquins no solien ser treballadors assalariats, sinó petits empresaris, repartits per tot

⁵ Jantxu Vázquez, L. (2008). Identidad cultural en los migrantes. *Revista Trabajo Social* 19 (2008): 183-94.

el territori. O —almenys— aquesta era la situació dels promotors de la primera i. —fins a noves notícies—, única associació baleàr a França.

La seva intenció de deslligar-se dels nous emigrants espanyols es reflectí a l'entrevista concedida al *Diario de Mallorca* al seu president l'any 1958, Francisco Vich:

Para el mallorquín ¿ha cambiado las cosas en Francia?
El mallorquín: hoy es más difícil. Mucho más.
¿Porque de nuestros paisanos?
Bueno en general. Cosa todos ocupan una posición social
respectable.
¿Receptada también?
Somos muy bien vistos por los franceses. El «bonjour monsieur» y
el «quatre» el «cinquante» entre nosotros es cosa corriente.
¿Cuándo o cómo?
Con nuestra honradez y nuestro trabajo. El mallorquín en Francia
desenvuelve todas las virtudes que lleva dentro.
¿De los franceses, ¿qué opina?
Buena gente. Más de lo que por aquí se cree.

L'emigració mallorquina a França, com ja hem explicat anteriorment, era de caràcter familiar. En un principi els mallorquins a França se solien conèixer, però a la dècada dels cinquanta no sabien molt bé quants eren, on estaven, etc. —be perquè la vida havia fet que el contacte es perdés, be per l'augment en el número d'emigrants que arribaren des de les Illes—. Però els promotors estaven segurs que tots els residents il·lenes a terres franceses recordaven la seva illa. Així, petit grup promotor comença a donar les primeres passes legals per una associació d'emigrants mallorquins a França, engrescats pel propi ambient que existia a París en aquells temps, ja que —com hem vist—, ja hi havia d'altres associacions similars, basades en les relacions de paisanatge.

I així, al mes de setembre de l'any 1953, naixia oficialment l'associació *Les Cadets de Majorque, Association Amicale des Originaux et Descendants des Baléares résidant en France*.

¹ *Paris-Baleares*, n. 55, Octubre de 1958.

5.2. La creació d'una associació de mallorquins a França

Qualsevol diccionari ben documentat es refereix al terme *associació* com a la unió de diverses persones, vinculades jurídicament, per a l'obtenció d'un fi no lucratiu, la qual cosa no vol pas dir que no pugui ésser assolit un fi econòmic (de fet n'hi ha que el tenen: cooperatives de consum, i d'altres), sino que les persones associades no poden obtenir un guany proporcional a quotes o participacions preestablertes. Les associacions són grups que existeixen per assolir uns propòsits específics, segons un sistema explícit de normes que determinen clarament la conducta de cada individu. Els membres d'una associació –normalment anomenats socis– tenen uns drets i unes obligacions mutues i també davant l'associació, que fixen els estatuts de cada associació, i que poden ésser legalment exigits. Les associacions són governades, normalment, per una assemblea de socis, una junta directiva i un president, les facultats dels quals són fixades per la llei i pels estatuts socials.

El fet de crear associacions entre les colònies emigrants fou una estratègia comuna, adaptativa i recurrent –tant en el temps, com en l'espai. Però no podem oblidar que la creació d'una associació respon a una necessitat més primària, la de socialitzar-se entre iguals. L'home és un animal social i necessita relacionar-se amb altres persones, ja sigui per compartir aficions comunes, o perquè es consideren membres d'un grup amb identitat pròpia, entre un bon grapat de motius diferents.

La relació entre el fenomen associatiu i la identitat del grup es molt important, tal com ja hem afirmat amb anterioritat. Un grup de persones consideren que comparteixen una mateixa identitat quan trobem una qualitat o un conjunt de qualitats comunes. Una altra manera de definir identitat seria dir que es la manera en que els individus i grups es defineixen quan volen relacionar-se amb els altres, com si fos una manera d'identificar-se.

Laquesta fou una de les claus per entendre el perquè nasque la necessitat d'unir-se dins aquest grup d'emigrants mallorquins a la ciutat de París l'any 1953. Aquest grup senti la necessitat de reafirmar-se com a col·lectiu específic dins la societat en que vivien. Sentien que el fet de pertanyer a un mateix grup diferenciat de la societat que els envoltava, en la qual convivia i se sentien integrats, podia ser un fet positiu. La

primera etapa de l'associació *Les Cadets de Majorque* també ens servirà per entendre que el grup volia diferenciar-se no tan sols dels francesos, sinó també dels emigrants espanyols que començaven a arribar. Els mallorquins sempre han volgut conservar les seves senyes identitàries, tant com individu com a col·lectiu a l'estranger.

Hem d'entendre que l'individu forma la seva identitat al llarg de la seva vida, una identitat personal que comparteix amb certes lleialtats dins del grup. Hi ha dos elements molt importants a tenir en compte dins aquestes lleialtats del grup: la cultura i els bens materials. La identitat personal està anclada a un context col·lectiu cultural determinat. Així, neix la idea d'una identitat cultural. L'accés a certs bens materials, al consum de certes mercaderies pot també arribar a ésser una manera d'obtenir un reconeixement dins un grup. Els bens materials fan que es pertanyi o es doni el sentit de pertanyer a una comunitat desitjada. Això contribueix a modelar les identitats personals, ja que simbolitzen una identitat col·lectiva o cultural a la qual es vol tenir accés.

Els promotors de l'associació *Les Cadets de Majorque* tingueren — dins els objectius primordials — mantenir i divulgar la cultura de la seva terra entre els seus afiliats. I no tan sols per a ells, els quals han modelat la seva pròpia identitat personal dins el context cultural propi de les Illes en un país estranger. Sobretot volen divulgar aquesta cultura, que no es perdes dins les següents generacions, les quals estaven configurant la seva pròpia identitat en un mitjà diferent de la dels seus pares. La seva educació, les seves amistats, l'ambient que els envoltava era clarament diferent de l'ambient dels seus pares. Per això, la transmissió de la cultura fou un objectiu prioritari per tal que aquestes noves generacions no perdessin les seves pròpies arrels. La dificultat de trobar els elements materials propis d'aquesta cultura dins el context de l'emigració fou un altre factor important dins la pèrdua de la identitat dels pares en els fills.

No volem amb això donar a entendre que els promotors volien aïllar les noves generacions de la cultura i l'ambient que els envolta. No fou la intenció d'aquests promotors crear una mena de *ghetto* mallorquí dins França. Dintre la mateixa teoria del concepte d'identitat es veu necessari per a la construcció d'un mateix, l'existència dels "altres". Els "altres" suposa l'existència d'un grup humà, un medi social que no tan sols ens envolta, sinó que també està dins nosaltres.

La identitat d'un subjecte es construeix no tan sols com l'expressió d'un reconeixement lliure dels altres, sino també com a resultat d'una lluita per tal de ser reconeguts pels altres. La identitat també pressuposa l'existència dels altres que tenen maneres de vida, costums i idees diferents.

Per tant, sense oblidar-se de l'existència dels "altres", de la necessitat d'integrar-se en aquesta societat totalment diferent de la pròpia, també cercaven —primer com a col·lectiu, i després com a transmissors—, ser el catalitzador de la cultura i els costums illenes a França.

Aquest fou un dels motius que impulsessin la creació de l'associació. Sabien que existien molt d'emigrants balears repartits a tota França. La creació de l'associació, i posteriorment de la seva publicació, pretenia vincular tot aquest col·lectiu, fomentant les seves relacions personals en un territori aliè: d'aquesta manera, es forjava la socialització entre un col·lectiu que tenia com a premissa la seva identitat comuna. I l'associació articulà tota una comunitat, desenvolupant interessos socials, culturals, i fins i tot socioeconòmics. Un dels objectius de l'anàlisi històrica de la vida associativa es entendre el teixit social, —el que es crea i no existia—, les dinàmiques d'aquest grup social i acostar-se a la seva forma de socialitzar-se.

Per a aquestes anàlisis comptem amb una eina excepcional, una publicació que fou el vehicle d'unió i d'expressió d'aquesta associació. Gràcies a aquesta publicació podem analitzar primer als individus que integren aquesta associació, les seves actuacions personals, les relacions que s'establien dins el grup, els projectes que el grup dura a terme per afavorir les relacions entre els membres del col·lectiu, etc. L'anàlisi d'aquestes actuacions, —individuals o del grup—, ens ajudarà a comprendre la dinàmica d'aquest col·lectiu. Però també contarem amb una altra eina per comprendre aquestes dinàmiques: els testimonis orals (ja citats breument al capítol 1). Gràcies a aquestes informacions podem completar les nostres fonts escrites, arribant a aspectes més humans que de vegades el paper no ens pot transmetre.

5.3. L'elecció del nom: *Les Cadets de Majorque*

Tots els que s'han trobat en la tessitura d'elegir un nom per alguna cosa estimada, entenem la dificultat del procés i la importància en el resultat final. El nom elegit, *Les Cadets de Majorque*, *Association Amicale des Originaux et Descendants des Baléares résidant en France*, és bastant singular. Normalment les associacions espanyoles tenien noms més generalistes com *La Casa de España* en París, —o més regionals—, com la *Casa Regional de Valencia*, també a París. Els noms elegits per altres associacions balears a l'exterior també segueixen la mateixa línia *La casa Balear*, *El cercle menorquí*,... L'elecció del nom ja demostra que no segueix la tendència imperant, ni entre les associacions balears a l'estranger, ni amb les espanyoles a França.

La divergència més evident és l'idioma elegit. Les associacions espanyoles coetànies tenien els seus noms en castellà. Les relacions de les associacions culturals amb el règim explicaria l'elecció dels noms en la llengua de Cervantes. Però la manca d'associacions amb noms en alguna de les altres llengües de l'Estat s'explica per la manca d'un sentiment identitari diferent arrelat entre els exiliats de 1936. Hi hagué un intent identitari català, però mai no arriba a fructificar.

Pel que fa a les associacions balears a l'estranger, trobem l'ús de les dues llengües —el castellà o el català— segons les intencions del grup, el moment de fundació o el lloc on s'assentà. Però *Les Cadets de Majorque* elegiren l'idioma del país d'acollida, una discordança. Aquesta elecció ja ens dóna una idea de l'alt grau d'arrelament de la colònia mallorquina a terres franceses. I, perquè no suggerir-lo, un intent de marcar diferències respecte a les altres associacions espanyoles, elegint un idioma diferent. Una hipòtesi que explicaria aquest fet és l'intent de deslligar-se dels nous emigrants, amb poca educació i sense coneixements de l'idioma francès, contractats per a les feines menys atractives i dures. Els promotors, establerts des d'antigues i molt arrelats dins la societat francesa, es devien sentir més propers a les opinions dels francesos, moltes vegades despectives, respecte als nous emigrants espanyols. L'elecció del nom cercaria apropiat-se als seus veïns, marcant distàncies amb els nous emigrants. També hem assenyalat anteriorment que els mallorquins ja havien actuat de forma similar en altres indrets del món, fent ús dels seus trets identitaris per a diferenciar-se dels altres.

emigrants espanyols. Un tret identitari que es varen negar a perdre fou la seva llengua, per la qual cosa no varen emprar en el nom. Aventurem que la causa seria evitar possibles represàlies amb el règim franquista, i per tant dins l'associació, ja que el franquisme donava suport a les associacions que podien servir als seus interessos, i no consideraven subversives.

La colònia mallorquina resident a França era antiga i molt integrada dins la societat francesa. Establien relacions entre ells, preferien contractar gent del seu poble, i fomentaven els matrimonis entre mallorquins. Però els seus establiments, en els seus llocs de feina – i, sobretot, la seva ànima de comerciants –, els va fer dominar molt aviat el francès. Un idioma que no era tant diferent al seu mallorquí natal, sobretot si el comparem amb el francès que es parlaven al sud, a les zones portuàries de Marsella i Sete. Aquesta barrera existí per a la primera generació, però si pensem en els fills dels emigrants – la majoria ja nascuts en terres franceses – no era igual, ja que havien assistit a l'escola francesa i, per tant, el seu domini de l'idioma era molt elevat.

El nom complet fou *Cadets de Majorque*, fem referència a l'illa principal. Però en el subtítol, *Association Amicale des Originaux et Descendants des Bédouers résidant en France*, engloba a tots aquells relacionats amb les Illes. El seu esperit globalitzador illenc feu que, fins i tot, hi hagués un debat per a canviar el nom a *Cadets de Bédouers*, tal com explicarem més endavant. Però si es cert que hi hagué col·laboracions de les altres Illes, aquesta col·laboració fou petita en comparació amb el gruix mallorquí.

Del títol, però, el que més sorprèn és l'elecció del primer nom, *Cadets*. Val a dir que les associacions de caràcter ètnic solien elegir noms relacionats amb llocs físics, com *casa* o *llar*, o a conjunt de persones, com *cercle* o *Ateneu*. L'elecció del nom *Cadets*, en canvi, pot ser interpretat de maneres diferents, tant en llengua francesa com en la seva traducció en català⁵ o espanyol⁶. Hem trobat continguts semàntics extraordinàriament

⁵ Les definicions del terme *Cadets* trobam a la *Gran Enciclopèdia Catalana* són les següents: *ce, aloum d'una acadèmia militar, ho fill que un es l'heren (cadobers) o filla que un es la piballa (cadaleva), es membre del Partit Constitucional Democràtic fins (1964-67), conegut amb la sigla KC, el qual es proposa a la transformació de l'imperi en un regim parlamentari constitucional*.

⁶ Les aconseguides en el diccionari de la Real Academia Española són: *un joven noble que se educaba en los colegios de infantaria u caballeria o servia en algun regimiento y ascendia a oficial sin pasar por los grades inferiores, b) aprendiz o mentero de un establecimiento comercial, c) alumno de una academia*.

dissimils en ambdues llengües. De les accepcions esmentades per la traducció catalana n'hi ha d'autènticament exòtiques. No considerem que la referència militar o esportiva sigui la més adient, ja que ni en les arrels ni en el seu desenvolupament, ni en les seves arrels apolítiques hi ha referències a cap d'aquests àmbits. Una de les característiques de l'associació fou la falta de referències polítiques, — ni en un sentit ni en un altre.

Les altres dues accepcions — *fill que no es l'hereu (cabaler) o filla que no es la puïlla (cabalera)* — pareixen més adients. La referent a aprenent de comerciant, extreta de la RAE, quadraria amb les ocupacions de molts mallorquins al país veí, però pareix estrany la referència a l'escala jeràrquica d'un negoci, quan el cas es que molts eren propietaris o gerents d'establiments consagrats i rendibles.

La definició que ens queda, la de *cabaler*, també apareix com a sinònim per a la paraula *cadet* en un diccionari català-francès, com també *segon* o *señor*. Consultat *Le Grand Robert de la langue française*, trobem la paraula *cadet* enquadrat dins l'organització tradicional de la família com el fill no constituent hereu, que rep el seu dret hereditari en una quantitat de diners o en cabal en contreure matrimoni o en morir els seus pares, també el més jove, bon fill. També existeixen dits populars relacionats, com la popular *pinces de Rodre* (el darrer, paquet d'objectes robats) o *terre d'un cadet*, tot d'una peça, de conducta íntegra. En qüestions de refranys, mencionar “*un cadet qui ne boude pas*”, un home amb pel al pit.

Gràcies a l'ajuda d'Antoni Vicens Castanver¹, doctor en Filologia Francesa per la Universitat Complutense — amb un ample currículum en la didàctica i l'ensenyament —, varem elaborar la següent hipòtesi: Una de les traduccions de *Cadets* es *sortir*, — el fill o fills homes que no són el primogenit —, per tant, no són l'hereu. A Balears estava instituit també la figura de l'hereu, — el mateix que succeïa a Catalunya i altres bandes de la península —. Aquest fill petit tenia diferents sortides, com la carrera eclesiàstica o la carrera militar. Però també era freqüent que decidís no prendre cap d'aquests camins i volgués *buscar-se la vida*, es a dir, emigrar per trobar la fortuna que no havia tingut a

---

nduar, di en el ámbito deportivo es un chico joven, de unos catorce o quince años, que juega en una categoría deportiva.

¹Entrevista Vicens Castanver, maig de 2005.

casa seva. Per això, podríem entendre l'*exilots* com els individus que han hagut de sortir del seu lloc d'origen per intentar trobar la fortuna que se l'havia negat a la seva terra.

Aquesta teoria pareix la més encertada, atès que la immensa majoria d'emigrants mallorquins a França ho foren per una necessitat econòmica, derivada de la manca d'oportunitats que tenia l'illa al llarg de la seva història contemporània fins als anys seixanta, quan la situació començà a canviar gràcies al fenomen conegut com a turisme de masses.

5.4. La creació del seu òrgan difusor: la publicació *París-Baleares*

Totes les associacions de l'entorn de *Les exilots de Majorque* tenien trets comuns, però aquesta presenta peculiaritats pròpies que la diferencien de les altres. La pregunta és: quina fou la diferència que existí des del principi entre l'associació dels mallorquins i les altres associacions que hi havia a França?

La majoria d'associacions disposaven d'un lloc físic per a realitzar les seves activitats, aprofitant locals llogats, comprats o cedits per l'església. En aquests locals es recreava l'ambient espanyol, decorats amb tots els tipismes de les diferents regions espanyoles. D'aquesta manera, els treballadors espanyols gaudien d'un ambient *familiar*. Molts obrien servei de bar a preus populars. Això comportava un doble avantatge per a l'emigrant. Per una banda, permetia l'encontre amb altres espanyols, i per una altra, un preu a les consumicions molt més baix, la qual cosa facilitava l'oci a unes butxaques sempre estalviadores. Aquest ambient de tasca era bàsicament masculí, recreant a la perfecció la realitat que es vivia també a Espanya.

Durant els dies de festa, de caràcter més familiar, s'organitzaven programes especials i menjars populars, amb plats i productes espanyols. Aquests menjars se servien a preus reduïts, fent que tota la família pogués gaudir d'un menjar fora de casa amb sabors coneguts. Les activitats lúdiques i recreatives, com ara balls, festes, practiques esportives o excursions, varen tenir sempre molt d'èxit i participació. També organitzaven activitats de caràcter cultural, però no en el sentit antropològic, sinó com assenyala la RAE, en el sentit de "*cultivar los conocimientos humanos y de afianzarse por*

medio del ejercicio las facultades intelectuales”⁸ En aquest sentit s’organitzaren classes de cultura espanyola, visualització de pel·lícules facilitades pel règim o funcions de teatre, tot plegat en el marc de la recreació del tipisme regional, encoratjat pel nacionalisme espanyol del règim franquista. Conferències i activitats més intel·lectuals eren realitzades en els locals de les associacions no favorables al règim, de caràcter més polític que cultural.

Pero una de les premisses necessàries per obrir un local d’aquestes característiques era la proximitat física dels seus associats. I aquest no fou el cas del grup mallorquí. Els promotors, un grup petit, coneixien l’existència d’una colònia il·lenca a terres franceses. Però desconeixien el nombre total i, sobretot, la seva ubicació.

Hi ha poques dades dels inicis de l’associació. Pensem que les primeres passes es donaren a finals de l’any 1952, principis dels 1953. Pierre Colom i Jean Coll, dos sòliers residents a París,⁹ començaren a buscar noms i adreces de mallorquins residents a França entre els seus coneeguts. Escriviren cartes i demanaren ajut per a recaptar el nombre més gran d’adreces de mallorquins residents a França.¹⁰ El dia 3 de maig de 1953 legalitzaren l’associació davant les autoritats franceses.

La dispersió mallorquina en l’hexàgon francès era coneguda per ells, però les adreces obtingudes ho confirmarien. Aquestes adreces estaven escampades per quasi tots els racons del territori francès. I arribaven notícies de més gent, la qual anava afegint-se al projecte.

Rebutades les primeres respostes, la possibilitat d’un lloc físic de reunió, a la manera d’altres associacions de París,¹¹ estava descartada. L’única manera de contacte era la postal, que havia funcionat relativament bé. La cultura epistolar, perduda en el nostre món digital, era la manera habitual de comunicació entre els amics i familiars allunyats físicament. La publicació de butlletins per part d’associacions era també habitual, i resoldria el problema de la distància física dels socis. A més, serviria de plataforma de comunicació i reunió “espiritual”, a més de convertir-se en el millor tauler d’anuncis

⁸ Babonne, L. i Fernandez Asperilla, A.: *Op. Cit.* 2.

⁹ *Paris-Babonne*, n. 6, juny 1954.

possible per l'organització d'activitats conjuntes entre els socis residents a França. I si els volien a tots, la creació d'una associació deslocalitzada amb un butlletí de notícies pareixia la millor opció.

Butlletins, periòdics, setmanaris –premsa com a nom genèric. La necessitat d'escriure sobre temes que preocupaven personalment o col·lectivament, promocionar llocs i fets, escriure retalls d'Història, compartir els esdeveniments vitals més destacats. Des de l'aparició de la premsa, els illencs aprofitaren aquesta eina en molts distints àmbits, circumstàncies i col·lectius. A les Illes hi ha una tradició de més de 125 anys de premsa local, que ha jugat un molt important en la configuració de la societat actual, tant com a dinamitzadora cultural, com estimuladora de la història local i, sobretot, de salvaguarda de la nostra memòria col·lectiva.

A la dècada dels anys cinquanta, i després de la desaparició de moltes publicacions, conseqüència de la Guerra Civil, existien periòdics com *l'Última Hora*, *l'Abnukumar*, etc. amb notícies locals però de caràcter més generalista. Aquestes publicacions no es consideren premsa local, tal com ara *La Voz de Sóller*, *Sóller*, *Feltrux*. Les quals sí que prioritzaven els temes locals, a més de dur notícies dels seus paisans emigrats. Les associacions d'emigrants rebien aquestes publicacions, però també s'animaren a publicar les seves pròpies. Trobem un bon grapat d'aquests textos, com ara *El Bolear*, publicat pel *Centro Bolear de Buenos Aires*, editat durant més de trenta anys. Però n'hi ha molts d'altres. *Sea Nostri Roquete*, de la Casa de Menorca a Barcelona, *l'Abnukumar*, a Argentina, *El Heraldito Bolear*, a Argentina, etc.¹⁴ El seu objectiu era convertir-se en un element de cohesió entre els seus associats, a més de facilitar la interrelació entre els distints centres. Encara que poguessin arribar algun número editat a les Illes, aquestes no representaven un mitjà de comunicació fluit amb l'arxipèlag, ni, el més important, hi tenien aquesta intencionalitat.

Els *Cadets de Majorque*,¹⁵ que havien rebut sol·licituds d'amics residents a les Illes, varen enfrontar-se a un doble repte. Per una banda, reunir i comunicar a tots els emigrants a França, però també convertir-se en pont d'enllaç amb familiars i amics resident a les Illes. La bona resposta epistolar des de diferents pobles mallorquins els va

¹⁴ Huidob Crespí, J., Manresa, M. A. i Mas, M. (2001). *El moviment associatiu baleàr a l'exterior. L'origen i el desenvolupament de les Illes Balears a l'estranger*. Palma: Conselleria de Presidència del Govern Balear.

engrescar a convertir-se en un punt de trobada entre ambdues bandes. Aquest fet singularitzà l'associació francesa, enfront de les associacions d'ultramar, les quals s'informaven dels successos a les Illes mitjançant publicacions com *L'Île aux Heures*, *L'Abondance*, *Solier* o *El Fehangense*, consultades a les seves sales de lectura. Però no hem trobat informacions que puguin avalar una col·laboració estreta i intencionada amb les publicacions il·lenques, més enllà dels breus comunicats de caràcter social que tant el *Solier* o *L'Andraste*, entre altres, duïen a les seves pàgines. I aquestes formaven part de la premsa local mallorquina, és a dir, no eren butlletins d'associacions.

Continuant així una tradició per la premsa escrita, ben arrelada a les nostres Illes, els promotors decidiren començar a publicar un butlletí, engrescant als emigrants il·lenes i als seus amics i familiars residents a les Illes, a atègim-se. El nom d'aquest butlletí fou, com ja hem referit, *Paris-Baleares*.

Aquesta publicació solucionava el problema físic de la distància. La dispersió dels emigrants a França, i la incorporació de socis residents a les Illes, feia innecessari i poc pràctic l'apertura d'un local físic. L'objectiu de l'associació es va dirigir a establir-se com un mitjà de comunicació eficaç entre França i les Illes, ser un mitjà pel qual els emigrants balears a França es poguessin trobar i conèixer, però també un punt de trobada per tots els amics i familiars que encara residien a les Illes. I aquest fou una innovació enfront de les altres publicacions conegudes, creades per associacions balears a l'estranger. Dos motius explicarien aquesta darrera afirmació. Les associacions d'ultramar havien tingut la seva època daurada al llarg de la primera meitat del segle XX, moment en el qual les comunicacions eren molt més lentes i dificultoses. La proximitat física entre les Illes i França, i la millora en les comunicacions, facilitaren l'objectiu de convertir-se en pont entre ambdues realitats, quasi impossible a les altres associacions.

Així, doncs, la publicació *Paris-Baleares* es convertí en el mitjà pel qual els socis es comunicaven, on tots tenien el seu espai sense limitacions geogràfiques. A les seves pàgines, qualsevol podia escriure les seves inquietuds, experiències, vivències, somnis i anhels, i compartir-les amb la resta del col·lectiu. Una publicació en format paper era molt més fàcil de difondre, d'arribar a tots els socis, més participativa.

És important remarcar que l'associació mai no va disposar d'un lloc físic de reunió, atès que la publicació els servia de nexa d'unió, tot possibilitant trobades en espais diversos al llarg del seu temps de vida, quaranta-quatre anys.

Per tal d'entendre millor els seus orígens, resulta rellevant transcriure un article publicat al 35è aniversari de la revista:

Los «*Cadets*» más veteranos aún recuerdan el número «0» de septiembre de 1953. Entre los fundadores de la asociación figuraban Pierre Casasnovas, Jean Coll, Marguerite Hache (née Casasnovas), Josette Buffigot (née Coll), Mathias Estrades, Pierre Colom, Laurent Gelabert, Antoine Vidal, Joseph Mora, Pierre Ruffan, Jean Perello et Jose Vicens. Era el 18 de mayo de 1953 en París. Después de varios números experimentales, el «*Paris-Baleares*» encontró una sala a la calle en enero de 1954. Los fundadores de la asociación eran todos originarios de Soller, excepto Jean Perello nacido en Palma. Sin embargo, algunos como Jean Coll y Josette Buffigot habían nacido en Francia en una familia originaria de Soller. Todos ellos eran mallorquines de gran corazón. El mallorquín emigrado en Francia tenía allí su trabajo, su negocio, y su familia. Sus hijos estudiaban, se hacían mayores, y se casaban en Francia, pero el segun fiel a su Roqueta, pensaba en ella cada día, y soñaba con volver a la isla, cuando llegara la edad de la jubilación.¹¹

Segons una entrevista a Francisco Vieh, president de l'associació l'any 1958, publicada al *Diario de Mallorca*, i transcrita a la publicació, explicava:

El solterense D. Juan Coll Ruffan tuvo la intencion. A el se debe que lo que iba ser una tertulia de nueve o diez mallorquines, se convirtiera en nuestra entidad y también en el periodico mensual «*Paris-Baleares*», nuestro organo de expresion.¹²

5.5. L'àmbit de difusió de la publicació *Paris-Baleares*

L'associació *Les Cadets de Majorque, Association Annale des Originares et Descendants des Balaers résident en France* nasque amb la intenció d'agrupar i posar en contacte als mallorquins i els seus fills residents a França. Anomenaven l'espai geogràfic de les Balears, la qual cosa donà lloc a la incorporació de persones de les

¹¹ *Paris-Baleares*, n. 319, septiembre-octubre de 1988.

¹² *Paris-Baleares*, n. 53, Octubre 1958.

altres Illes. Aquest fet atreure ja en el tercer número de la publicació col·laboracions menorquines. Un mes endavant, l'any 1957¹¹, s'afegiren col·laboracions i socis de l'illa d'Eivissa. Davant aquestes incorporacions, aparegué un debat a finals dels anys cinquanta, on alguns socis demanaven el canvi del nom de l'associació, de *Les Calets de Minorque* per *Les Calets de Baléares*. Mai no es va realitzar aquest canvi, per dos motius. Un de caràcter pràctic: la dificultat de canviar el nom d'una associació ja establerta i coneguda. Un altre, de caràcter lògic: encara que hi hagués participació de les altres Illes, el gruix dels associats – i per tant dels col·laboradors – eren mallorquins, i com la publicació feia ja referència a les Illes, *Paris-Baleares*, no es va realitzar el canvi. La col·laboració de menorquins i eivissencs desaparegué a finals dels anys seixanta.

Una altra qüestió que hem d'assenyalar és l'àmbit territorial. El projecte inicial tan sols es dirigia als emigrants i els seus descendents establerts a terres franceses. Però, com ja hem assenyalat en el punt anterior, aviat rebieren cartes i suport d'amics residents a les Illes, que volien participar-hi. Aquestes peticions eren, probablement, posteriors al registre del nom, ja que aquest nom tan sols fa referència als emigrants residents a França. Molts d'amics de les Illes s'engrescaren en el projecte, tal com anirem esmentant al llarg d'aquest treball. A tall d'exemple, al ludir a la salutació pel que fa a la iniciativa francesa per part de mallorquins del municipi de Muro, al primer número de la publicació:

Al dar principio a nuestra colaboración en el Boletín des *Calets de Minorque* queremos dedicar nuestras primeras líneas a un cordial saludo para todos los mallorquines establecidos en Francia y poseedores. De una manera especial nos complace saludar cariñosamente a cuantos nurenses tengan su residencia en el territorio francés. Para estos hijos de Muro ya nuestra amulesta crónica en el intento de llevar hasta su hogar un poco de calor y afecto la villa que los vio nacer. A través de los breves trabajos que mensualmente remitiremos al Boletín daremos las principales noticias de la actualidad local y demás detalles que creamos puedan ser de interés. A tal fin, agradeceremos cualquier sugerencia que viniendo de nuestros parianos en Francia tienda a hacer esta crónica más amena e interesante. Julio.

Cronològicament, l'associació nasqué dia 18 de maig de 1953, com hem referit. Hi ha constància de diferents butlletins de notícies prèvies, fins a tres¹², engrescant a la

¹¹ *Paris-Baleares*, n. 1, gener 1954.

participació d'amics i familiars. Però el primer número oficial de la publicació s'edita al gener de 1954. No podem oferir un llistat de socis total, tot i que n'ens endavant podrem arriscar-nos a donar-ne xifres aproximades. Però si podem afirmar que hi hagué socis en dues-centes setanta-tres ciutats i pobles esparguts per la geografia francesa. A les Illes, el número fou de seixanta-dos, xifres extretes del buidatge sistemàtic de les seccions *Chronica de France* i *Chronica de Baléars* de tota la publicació¹¹. Dos països, un continent. Però aquesta publicació arribà a més indrets del món. La diàspora mallorquina s'esten pels cinc continents. I la publicació de l'associació *Les Cadrés de Majorque* arriba a tres dels cinc continents. I hi ha cròniques de socis d'Algèria, colònia francesa on vivia un important nucli d'emigrants Balears. Aquests, com a part de l'Estat francès, també varen participar amb l'associació, especialment en els anys cinquanta. I – de manera quasi anecdòtica, però no per això irrellevant –, hi hagué socis residint a Veneçuela, Nova York i a d'altres indrets d'Amèrica.

Davant la bona acollida que va tenir des dels seus inicis, la publicació es va publicar al llarg de quaranta-quatre anys, – des de gener de 1954 fins a juny de 1998 –, amb un total de tres-cents setanta-set números editats. L'associació va viure un any més, fins l'any 1999. Fou mensual fins la darrera etapa, moment en el qual apareixeria cada dos mesos. Tal com hem avançat ja al capítol I referint a les cines, – i sense poder parlar de números absoluts –, conceïm que va tenir tirada de mil cinc-cents exemplars l'any 1958, de mil dos-cents exemplars l'any 1985, i de tres-cents exemplars l'any 1994.

5.6. Els estatuts de l'associació

El dia 18 de maig de 1953 foren presentats els estatuts de la nova associació a les autoritats franceses competents. Aquests estatuts apareixen reproduïts en el número quaranta-tres de la publicació *Paris-Baleares*.¹² L'argument inicial que dona la direcció de la publicació per a publicar-los fou el desconeixement dels estatuts pels nous membres. Val a dir que l'associació havia crescut en número de socis i estava en molt bona forma. A més, hi havia més gent que hi volia participar. I per prendre poder participar més activament era necessari conèixer-ne obviament les bases. Una altra

¹¹ S'hi realitzà el buidatge de dades, elaborant diverses taules, consultat a la secció d'imatges.

¹² *Paris-Baleares*, n.º 43, novembre 1957.

possible interpretació seria veure una intencionalitat per part de l'equip directiu de recordar quins eren els objectius primigenis de l'associació davant crítiques o intents de canvi de direcció. Aquesta hipòtesis l'explorarem més endavant.

Els estatuts tenen un total de catorze articles i estaven redactats en francès normalitzat, fet que reafirma el grau d'arrelament i integració dels promotors a terres franceses. Transcrivim seguidament una selecció dels articles de l'estatut, tot realitzant-ne un comentari de cadascun quan l'extracció de les informacions resulta rellevant.

ARTICLE 1.- Il a été fondé à dater de ce jour une Association désignée sous le nom de <<Les Cadets de Majorque>>

El nom elegit per l'associació fou *Les Cadets de Majorque*. No hi apareixia cap aclariment. Però des del primer número de la publicació *París-Baleares* hi havia un subtítol, *Association Amicale des Originaires et Descendants des Baléars résidant en France*. El podríem traduir com “*Associació amistosa dels originals i descendents de les Balears residents a França*”.

Aquest primer paràgraf confirmaria la nostra hipòtesi, desenvolupada en un punt anterior. El grup promotor, i per tant redactor d'aquests estatuts eren amics residents a París. El lligam entre ells era el seu origen, tots originaris o descendents de mallorquins. Però la bona acollida de l'associació per part d'emigrants de les altres Illes féu necessari un aclariment en aquest cas el subtítol, atès que la col·laboració menorquina començarà en el número tres, amb l'article titulat “*Menorca Mía*”, signat per Jacques Mascaró.

L'afirmació “*residents a France*”, és incerta. L'aparició del subtítol en el primer número de la publicació buscava donar cabuda als emigrats de les altres Illes. Però en el mateix primer número apareixen cròniques escrites per residents illencs, dins la secció *Crònique de Majorque*. La pregunta és: eren també socis? El règim franquista podia tolerar i aprofitar-se de les associacions culturals dels emigrants, però no era tant tolerant dins les seves fronteres, tot i que hi havia exemples com Foment de Turisme, que es regulava per una legislació vuitcentista. Pertànyer a una associació estrangera era

tolerat en el cas de *Les Cadets de Majorque*, ja que des de l'any 1955, apareixeran llistats de socis, molts residents a les Illes. Aquest fet mostraria una altra de les incongruències de l'estat franquista. Les associacions d'emigrants no hagueren estat possibles dins el territori espanyol, però eren tolerades i, fins i tot, encoratjades amb el vist-i-plau del règim a l'exterior. L'associació *Les Cadets de Majorque* estava dins del grup acceptat pel franquisme, que buscava l'acceptació internacional del règim, l'arribada de *remeses* de diners, i l'arribada de turistes francesos a les Illes. *Les Cadets de Majorque* mantingué bones relacions amb els representats del règim a França, i també a Balears. I com l'associació era per "*originaris i descendents residents a França*", el règim va tolerar la pertinença als amics i familiars dels *Cadets* a les Illes.

Sí, l'afirmació *residents a França* quedava desdibuixada amb els socis residents a Balears, però es convertí encara en més incorrecta a partir del mes de maig de 1954. En el número cinc de la publicació apareixeran cròniques de socis residents a Alger, colònia francesa a terres africanes. En aquesta ciutat, com també en altres ciutats d'Algèria, estava establerta una colònia d'emigrants balears des d'antic. Podem afirmar que en poc més de cinc números publicats, *Paris-Baleares* es convertí en un punt de trobada de tres grups: els emigrats a França, els familiars i amics a Balears, i els emigrants a Alger. Però d'altres balears residents en terres allunyades també s'hi afegiren, tot aportant cròniques des de Veneçuela, Nova York, Tànger, etcètera.

Cette Association poursuit les buts suivants:

- Resserer les liens d'amitié entre les originaires et descendants des Iles Balears résidant en France en organisant des réunions amicales.

Aquesta part de l'articulat feia esment, així, al fet de crear llaços d'amistat entre els illencs, originaris o descendents, que residien a França. Era el primer objectiu i el que més ràpidament es veié superat, tot afegint-se socis de moltes altres indrets. L'associació aconseguí ben aviat aquest objectiu, convertir-se en un vertader vincle d'unió entre ells. La irrupció de nous emigrants i la reactivació de la xarxa associativa preexistent donarà la idea als promotors, i l'èxit de l'associació fou un fet del qual congratular-se molt aviat.

- Prêter, si possible, aide et assistance aux compatriotes dans le besoin.

L'arribada de nous emigrants, en condicions precàries la gran majoria, empenyé la colònia mallorquina a organitzar-se per tal de donar suport als seus compatriotes, tal com d'altres grups similars feien pels seus coetanis.

- Organiser des Colonies de Vacances pour les enfants de ses membres.

Un altre idea que es repetí sovint al llarg dels primers anys de la publicació fou la d'establir estances pels nins a les Balears. Apareixeran molts d'anuncis anunciant aquestes estances, però no tenim notícies que ens facin pensar que aquest projecte es dugués a terme. Segons testimonis orals, era un projecte molt comentat i perseguit, però mai no es va arribar a realitzar.

- Faire connaître les Baléares.

La part més cultural de l'associació s'afirmava en aquest punt. Molts dels socis havien sortit joves del seu poble, i no coneixien realment el conjunt de les Balears. La majoria eren analfabets quan varen sortir de les Illes i ignoraven les tradicions, o la literatura de les Illes. I els articles sobre la història, la literatura, la llengua, les tradicions, els pobles, etc., confirmen que fou un punt molt important pels redactors de la publicació.

- Pour marquer la solidarité de ses membres, une délégation assistera aux cérémonies (mariages, enterrements, etc...) que les familles intéressées auront signalé au Siège Social.

L'associació es comprometia a assistir a tots actes socials dels socis, dels quals rebien una invitació prèvia. I això implicava la posterior publicació de la notícia a les pàgines de la publicació. Aquest fet ens aportà una gran quantitat d'informació sobre la vida i les relacions dels membres de l'associació.

ART. 2.- Le Siège Social qui pourra être transféré sur simple décision du Comité-Directeur, est présentement fixé 25, rue d'Amsterdam Paris (VIIIe).

Com ja havien assenyalat en un punt anterior, no existia un lloc físic per l'associació. Existia una seu social, però aquesta era la direcció d'un dels membres de l'equip directiu. La raó és pràctica: era necessària una direcció física per tal de rebre totes les comunicacions dels socis, a més d'existir unes implicacions legals.

ART. 3. - L'Association se compose de membres Adhérents : 500F; d'Honneur: 1000F; Donateur: 2000F; Bientaiteur: 3000F; Mécène: 5000F. Les membres d'Honneur sont admis quelle que soit leur origine.

En un principi, l'associació estava destinada a originaris i descendents de les Illes. Però segurament hi hagué persones o institucions que volien tenir la publicació al seu abast. És molt curiós, però, el fet que molta gent es pensava que allò que es pagava era la subscripció a la publicació, quan el cas és que el que realment costava diners era pertànyer a l'associació. La publicació era gratuïta per tots els socis, però no es podia adquirir en cap lloc. És aquest un dels motius que feia que la gent que volgués la publicació i no tingués relació directa amb les Balears, tenia que fer-se'n soci d'honor (amb el corresponent augment a la quota).

ART. 4.- L'Association est administrée par un Comité-Directeur composé de douze membres élus pour trois ans et renouvelables par tiers chaque année lors de l'Assemblée Générale. Le sort désignera les deux premiers tiers à renouveler. Les membres sortants sentent rééligibles. Faculté est donnée au Comité-Directeur de pourvoir provisoirement au remplacement de ses membres décidés ou démissionnaires, mais ce choix devra être ratifié par la prochaine assemblée générale. Le Comité-Directeur comprendra autant que possible, un représentant de chaque ville des Baléares. Le Comité-Directeur pourra en une ou plusieurs fois, selon le numéro de sociétaires être porté à 36 membres. Seul les originaires ou descendants des Baléares pourront faire partie du Comité-Directeur.

ART. 5- Le Bureau du Comité-Directeur se compose de: un président, quatre vice-présidents, un secrétaire général, un secrétaire-adjoint, un trésorier, tous élus par le Comité-Directeur. Toutes-ces fonctions sont gratuites.

En aquests dos articles dels estatuts quedava molt clara l'organització de l'associació. Tota l'associació estava dirigida per l'anomenat “Comité-directeur”; és a dir, per una junta directiva. Aquesta junta estava composta per dotze membres que s'elegien cada tres anys. Però aquesta junta havia de passar el vist-i-plau d'un terç de la junta general;

junta que es reunia almenys una vegada l'any, formada per tots els socis que hi volguessin participar.

També s'especificava que si un membre de la junta directiva demanava la seva dimissió, la junta tenia la facultat de nomenar provisionalment el càrrec del dimitit, però aquesta elecció havia de ser ratificada a la propera Junta General. Un altra condició que s'imposava a la junta directiva és que fos composta, sempre que fos possible, d'un representant de cadascuna de les ciutats de les Balears. També es contemplava que si l'associació augmentava el seu número de socis, la junta directiva podia augmentar de número fins a un total de trenta sis membres, segons la quantitat de socis i de la residència dels membres. Convertir-se en membre de la junta era considerat un honor. No hi accedien dones, seguint el patró masculista d'altres associacions similars, comentat anteriorment. I cap de les funcions, val a dir-ho, estava remunerada.

ART. 6- Les délibérations du Comité-Directeur sentent prises à la majorité des voix. En cas d'égalité des voix, celle du Président sera prépondérante.

Les deliberacions del Comitè-director sempre havia de tenir present la majoria de les veus. En cas d'igualtat, la veu del President n'era la preponderant.

És significatiu adonar-se com tot l'estatut estava impregnat d'un fort esperit democràtic i assembleari, clarament influenciat pels ideals propis de l'estat d'acollida, França, d'àmplia tradició democràtica i assembleària. Quedava molt remarcant en aquest i d'altres articles que totes les decisions preses per la junta directiva havien d'estar recolzades per la junta general¹⁶.

ART 9- Le fonds social se compose des cotisations, du produit des fêtes à titre de participation aux frais, des sommes placées et des intérêts échus.

En aquest punt, s'establia l'origen del capital de l'associació. D'aquesta manera l'associació es nodria de les quotes dels socis, quasi exclusivament. També podia obtenir beneficis de les festes organitzades per aquest fi, a més de possibles interessos.

---

¹⁶ Serà molt interessant comprovar el lloc de realització de les juntes, atès que les restriccions de l'Estat espanyol del dret d'associació i del dret de reunió dificultarien l'accés als càrrecs directius dels residents balears.

En aquest punt no es tractà el tema publicitari, que abordarem més extensament al llarg del treball. Però sí que és curiós que la publicació mai no visqués de la publicitat, sinó dels seus socis, exceptuant-ne la darrera etapa.

ART. 11- Toute discussion ou manifestation politique, religieuse ou étrangère au but l'Association est formellement interdite.

Aquest punt és molt significatiu si tenim en compte la situació política que es vivia a França i que es vivia a Espanya. França era una democràcia consolidada, que fins feia molt poc temps no tenia quasi relacions amb Espanya, degut a la seva filiació amb les potències de l'eix durant la II Guerra Mundial i amb el règim de Vichy. Recordem que fins 1951 ambdós països tan sol mantenien delegacions diplomàtiques. Per tant, aquesta associació, inscrita a França i la seva publicació també inscrita i publicada a França, podia tenir problemes. Però el fet que la publicació arribés puntualment a Balears cada mes, malgrat els temes que hi havia i la intencionalitat clara de no fer-hi política, fa pensar que no hi hagué problemes perquè entrés a Espanya. Seguia, així, la nissaga d'altres associacions similars, que havien aconseguit també el vist-i-plau de l'estat franquista. És en aquest context que tenim que entendre aquest punt.

La pregunta lògica, però, és la següent: què significa, realment, ser apolític? Des de les situacions d'origen d'aquestes associacions, tant aquesta, com les associacions d'emigrants a ultramar, era voluntat general no deixar entreveure cap mena d'inclinació política en els seus estatuts. A més, el fet d'unir-se més per una qüestió d'identitat, de cercar amistats de gent que compartia el mateix origen, la mateixa cultura, no feia pensar que la inclusió de la política en els seus estaments fos una bona idea. L'home és un ésser polític, segur que hi havia discussions i xerrades de polítiques entre els seus membres quan es reunien. Ara bé: la situació a Espanya, les relacions que es podien establir amb l'administració franquista, tal com ja hem assenyalat, i les més que probable pluralitat d'opcions polítiques dins el grup, feia més adient obviar els temes polítics tant a l'associació com a conjunt, com en la seva publicació periòdica.

5.7. Declaració d'intencions de l'associació

Per finalitzar amb aquest apartat, volem transcriure un fragment de la primera carta del *Comité Directeur* als *Cadets*, l'any 1954, on es resumia els objectius de l'associació i els ànims amb els quals s'iniciava aquest projecte:

Nous-mêmes ou nos parents avons quitté notre petite patrie pour aller tenter notre chance de part et d'autre. Sur le territoire français combien sommes-nous qui ignoras que des amis des camarades d'enfance vivent peut-être de notre part. C'est dans l'intention de nous retrouver et de nous reconnaître que nous avons fondé cette association. Le souvenir de la terre et de la mer natales est resté au fond de notre cœur. Pourquoi ne pas raviver cette flamme en organisant entre compatriotes des rencontres qui nous feroient revivre, ne fussent que quelques instants, une atmosphère qui nous est chère ? Notre association est ouverte à tous les originaires et descendants des Îles Baléares qui se sentent animés par un même sentiment de patrie filiale et d'affection envers leur terre ensellée et lointaine. Paris-Baleares sera notre lien il s'efforcera de réunir pour ses lecteurs toutes les voix qui célèbrent le pays de notre naissance. Articles de fond, nouvelles, contes, chroniques, aperçus d'histoire et de littérature régionale, information locales, événements familiaux, constitueront ses rubriques habituelles. Il est ouvert à tous nos adhérents sous la seule condition, qu'ils traitent de sujets inspirés par notre province. À fin de le rendre vivant et agréable, que chacun d'entre vous nous fasse part de ses suggestions. Une association n'est prospère que si tous ses membres lui apportent leur concours. Ce concours, vous aurez à présent, fallies connaître l'existence de notre association à ceux de nos compatriotes qui demeurent dans votre voisinage et dont les adresses nous manquent. Recrutez des adhérents réservez-nous aussi votre publicité.

El comitè es dirigia, així, a tots aquells que son o podien ser *Cadets*. Els recordava que era una associació amistosa, fundada per un grup de gent nascuda a les Illes, però també per fills d'aquests nascuts a França.

Els seus objectius eren establir relacions d'amistat entre els que es trobaven en la mateixa situació que ells, donar-los suport i assistència en la necessitat – si estava en les seves possibilitats –, organitzar sortides de vacances a les Illes pels més petits, donar a conèixer la història, la literatura, les tradicions i els paisatges de la seva terra d'origen, organitzar reunions i banquets entre els seus membres i els seus familiars, creant les bases de solidaritat neixeria per a donar suport als compatriotes que s'apropià a la seva seu social.

Recordaven que ells i els seus familiars havien abandonat també la seva patria per a cercar fortuna en una altra lloc. Dins el territori francès podien estar vivint anies i companys de la seva infantesa, i possiblement ho ignoraven. La seva intenció era trobar-los i conèixer-los. Per aquest motiu funden aquesta associació. La memòria de la terra quedava dins els seus cors. Així, en un moment de la carta, es reflexiona d'aquesta manera en forma de pregunta:

Per que no avivar aquesta flama organitzant entre els nostres compatriotes trobades, fent revivre, encara que siguin tan sols per uns instants, l'atmosfera que es tan estimada per nosaltres?

Recorden que l'associació estava oberta a tots els originaris i descendents de les Illes Balears, animats per un sentiment d'amor filiar i afecció cap a la seva terra estimada i llunyana. Per tant, volien convertir *Paris-Baleares* en el seu llac per a reunir les veus que estimaven i que aquest butlletí fos popular a Balears, tot fent-ne gaudir als seus lectors. Articles, notícies, cròniques, visions del conjunt de la història i de la literatura regional, informacions locals, esdeveniments familiars, etc., en constituïren els seus continguts. Més endavant s'esmenta:

Per aconseguir una associació viva i agradable per a tots aquells que s'apropin a ella, demanem totes els suggeriments possibles. Som conscients que amb aquestes aconseguïm una associació més pròpera, gràcies a les aportacions i el concurs de tots els seus membres. I demanen l'ajuda de tots, necessària per a donar a conèixer l'existència de l'associació entre els seus compatriotes, els quals romanen a les seves barrades o aquells als quals es conegui la seva adreça. També demana ajuda per aconseguir anunciants, i així ajudar-les. "Inculquem la fidelitat, l'amistat i la solidaritat, fundada sobre la memòria del nostre origen comú, convidant-les". També estem convençut que farien cas a la nostra cridada. Gràcies per avançat de tot Cor.

Le Comité Directeur

5.8. La primera assemblea general

A la primera assemblea general, celebrada el 24 d'octubre de 1954¹⁷, varen participar-hi nous socis, atrets per la crida de l'associació i l'esperança d'amistat que prometia a través de les pàgines de la publicació. Hi participaren una trentena de socis. Francisco

¹⁷ *Paris-Baleares*, n. 10, novembre 1954.

Vieh, — que no estava propiament a l'inici de l'aventura —, dirige la sessió. S'enceta la trobada pel capítol d'agraïments a les persones que havien gestat l'associació.¹⁸ En aquesta reunió es tractaren temes com ara la creació de la publicació, la figura de col·laboradors i corresponents, l'adhesió de nous socis, la publicitat i la tresoreria. La reunió fou intensa i hi hagueren força intervencions. En el darrer punt de la sessió se n'elegí el nou comitè director.¹⁹

5.9. Els socis residents a les Illes Balears

La crida inicial va obtenir uns resultats inesperats. — no tan sols entre els emigrants balears residents a França, sino també entre els seus amics i familiars ubicats a les Illes — Com veurem en el proper capítol, moltes persones residents a les Illes s'adheriren al projecte, tot col·laborant activament a les seves pàgines mitjançant articles i notícies. Però la situació política francesa no era comparable a l'espanyola. França era una democràcia, amb llibertat d'associació i de reunió. Espanya era una dictadura, on aquesta llibertat no existia. Sense un text constitucional, les bases dogmàtiques del règim es contenien dins les denominades *Leyes Fundamentales*, previes a l'aprovació de la *Ley Orgánica del Estado* de 1967. D'aquestes primeres, l'any 1945 es promulgà el *Decreto de los Españoles*, norma dictada amb el propòsit d'assegurar el gaudiment de cert drets als ciutadans, norma programàtica amb escass valor jurídic, on s'avançaven els deures als drets, sense cap referència en tot el seu articulat al respecte per part dels poders públics als mateixos.

¹⁸ S'hi esmentava explícitament un agraïment a les persones implicades en el projecte, com ara els col·laboradors MM. Marcel Decamps, Marcel Denbère, Jacques Capo, Antoine Julia, Francisco Pico i Francisco Vieh. També es mencionen als corresponents de les ciutats franceses, com Mlle Anna Salva de Lorient, MM. Jacques et Georges Culoni, Jean Sastre, José Perello, Joaquim Llibres de Paris, Antoine Gamundi de Bordeaux, Oreste Banza de Cambrai, Jean Arbona de Marseille, Jean Mayol et Antoine Castaner de Hellanc, Raoul Arbona de Bourg-en-Bresse, Augustin Mulet de Millery, Guillaume Bosch de Ronen, François Colom de Nancy, Joseph Ferragut de Mulhouse, Cristobal Castaner, François Obver de Lann, Mlle Antonette Vieh, MM. Raphaël Ferrer de Reims, Sures de Font-de-l'Étang, Pierre Vigens de Poin-Andemer, Pedro Sastre, Pedro Elias de Nantes. Sense ells, la feina d'ara a terme no hauria estat possible.

El comitè director va quedar constituït de la següent manera: Président: Pierre Colom; vice-Président: Pierre Casanova; Raphaël Ferrer (Reims); Lorenzo Gelibert; Bartoloméy Lluch; Mlle Marguerite Casanova; Secrétaire général: Jean Coll; Secrétaire-adjoint: Josette Coll; Trésorier: Antoine Vigens; Trésorier-adjoint: Gauthier Ferrer; Membres du Comité-Directeur sans affectation: Mlle Marguerite Casanova, MM. Jean Arbona (Marseille), Jacques Capo, Bartoloméy Coll (Marseille), Antoine Gamundi (Bordeaux), Jean Mathieu (Lorient), José Vigens. Commissaires aux Comptes: MM. Jean Perello, Antoine Bonar.

La pregunta que cal fer-nos ara es: es varen trobar amb problemes per associar-se els balears interessats? No hi ha cap referència que suggereixi problemes a l'hora de fer-ho. És més, a partir del número disset²⁰, aparegué una secció anomenada "*Les membres des Círcles de Mayaguez*", que era un simple llistat amb els noms dels socis i la ciutat on residien, i el cas es que hi apareixien sense problemes socis residents a les Illes.

El règim franquista no permetia el dret de lliure associació, però igual que succeïa amb el de reunió, es permetia sota una legislació molt restrictiva. La legislació sobre associacionisme, a falta d'un text constitucional, es basava en tres punts: un Decret de 25 de gener de 1941, el *Decreto de los Españoles* de 1945 i, posteriorment, la llei del 24 de desembre de 1964. Derogada tota la legislació realitzada durant el període republicà anterior, el règim retorna a les legislacions anteriors, en aquest cas a una llei de 1887, la qual desenvolupa el dret d'associació recollit a la Constitució de 1876. En aquesta constitució es recollia el dret d'associació en el seu article 13, com el dret de tot espanyol a associar-se per a "*finalitats de la vida humana*". Però a l'article 14 s'establien els seus límits, sobretot respecte al "*dret de la Nació*". Com era una constitució que va sotmetre el règim jurídic de drets a una legislació en desenvolupament, sera el decret d'associació de 1887 que establia tot l'articulat sobre aquest, el qual era encara més restrictiu. El decret de 1941 neix amb la funció d'aclarir la interpretació i l'aplicació de la llei de 1887. En realitat regulara els procediments pels quals una associació sol·licita l'autorització per constituir-se i els mitjans per adaptar les existents al nou ordenament jurídic. Així es configura un sistema basat en la desconfiança i la intervenció administrativa i policial. La promulgació del *Decreto de los Españoles* l'any 1945 no varia molt la situació. En el seu article 16, recull el dret d'associar-se per a fins lícits, condicionant el seu exercici a l'establert per les lleis²¹.

Aquesta situació jurídica no impedia als balears convertir-se en socis. No existia el dret d'associació, però si existia un règim jurídic que ho permetia, sempre i quan no fossin contràries o perjudicials pel règim. Aquest articulat jurídic explicaria la bona disposició del règim a fomentar l'associacionisme emigrant en altres territoris, sempre i quan

²⁰ *París-Baleares*, n. 17, juny 1955.

²¹ Pelayo Olmedo, J. D. (2007). El derecho de asociación en la historia constitucional española, con particular referencia a las leyes de 1887 y 1964. *Revista Electrónica de Historia Constitucional*. Recuperat el 6 de març de 2014, a <http://revistaelectronica.dehistoriaconstitucional.com>

aquest pogues servir a la seva causa. Segurament el desenvolupament de l'articulat de 1964 també responia a aquesta situació, certament incògnit a l'exterior. Per aquest motiu era en aquest el fet que: “*y aún viene obligado a proteger, ya que el propio Estado interesa su mantenimiento y difusión como fenómeno social*”, encara que continuara patent el recel que continua provocant dins el regim. En els estatuts de l'associació quedà molt clar – com hem vist a l'apartat anterior –, que era apolítica, segurament per evitar-se problemes amb el regim franquista. A més, un dels objectius de l'associació era la promoció de la cultura pròpia entre els seus associats. I si a les Illes, – just després de la guerra – hi hagué una forta repressió envers la cultura pròpia, el cas es que a poc a poc aquesta repressió es convertí en condescendència i a la dècada dels anys cinquanta, – fins i tot, en un cert suport. – Recordem que, tant la Diputació Provincial de Balears, com l'Ajuntament de Palma, donaven suport econòmic a algunes activitats culturals en llengua catalana, com foren el cas del Diccionari Català-Valencià-Balear, a partir de l'any 1949 i els Premis Ciutat de Palma, creats l'any 1955²².

La qüestió es – significa això que una associació francesa amb socis balears, no va pas sofrir cap mena de sospita per part del regim? Ja podem avançar que si que n'existiren, de sospites, però la tònica general fou de total cordialitat entre l'associació i les autoritats competents, tant franceses com espanyoles.

Seguidament, passem ara a tractar al capítol 6 l'estructura cronològica i els continguts bàsics de la publicació, esmentem les tres fases principals de la publicació

²² Bualdes, LM i Serra, S. (2000). *Intel·lectuals i producció cultural a Mallorca durant el franquisme 1939-1975*, Palma de Mallorca: Universitat de les Illes Balears, Pag. 154.

*Para comprender alguna cosa humana
se tiene que explicar una historia (...)
La vida solo se vuelve un poco
transparente a la vista de la razón
histórica*

J. Ortega i Gasset

CAPÍTOL 6. ESTRUCTURA CRONOLÒGICA I CONTINGUTS BÀSICS

En aquest capítol es detalla de manera introductoria l'estructura cronològica de la publicació *Paris-Bellevares*, com a òrgan de difusió de l'associació *Les Cadets de Mayotte*. Es fan explícites les seves característiques formals, els diversos períodes de la seva existència, i la seva evolució genèrica, que servirà per a emmarcar – en un segon moment – els continguts explicats en els capítols posteriors d'aquesta recerca.

6.1. Les qüestions de caràcter general

La publicació *Paris-Bellevares*, com no pot ser d'altra manera, evoluciona al llarg dels seus quaranta-quatre anys d'existència. Lògicament, en una trajectòria tan dilatada, els objectius i interessos canviaren. Com hem apuntat al capítol 1, la publicació va tenir una vida de quaranta-quatre anys, des de gener de 1954 fins a juny de 1998, amb un total de tres-cents setanta-set números. Al principi es tractà d'una publicació de periodicitat mensual, però diferents canvis dins la seva dinàmica la va transformar en un text de periodicitat bimestral, a finals dels anys setanta. Sense poder parlar de quantitats absolutes, coneixem una tirada d'un milenar exemplars l'any 1958, d'uns mil dos-cents exemplars l'any 1985, i de poc més de tres-cents exemplars l'any 1994.

Com hem assenyalat, la publicació es finançava íntegrament de les aportacions dels socis fins a l'any 1978, moment que s'integra en la premsa forana i rebe subvencions governamentals. Tot i així, sempre fou deficitària i, més d'una vegada, va estar a punt de desaparèixer per problemes econòmics. Exemples com ara llistes d'aportacions

voluntaries, anuncis publicitaris i crides de la direcció ens ajudaran a comprendre com la situació econòmica condiciona la publicació i la seva periodicitat.

Els integrants de l'associació varen viure importants canvis en tots els anys de vida de la publicació, i això va repercutir en els articles publicats, canviant, fins i tot, la línia editorial, la qual va sofrir una transformació qualitativa significativa: d'òrgan de difusió i enllaç entre els associats, a publicació de caràcter local del municipi d'Andratx.

La revista s'edita a França des de 1954 a 1965. A partir d'aquesta data, 1965, fins al seu tancament l'any 1998, s'edita a Palma. El fet de publicar-se primer a França, per l'impressor Dhavors de Calours fins a 1965, i després a Palma, per la impremta Politécnica, confereixen a la publicació una visió transnacional important. L'activitat econòmica que desenvolupaven majoritàriament els seus integrants a França estava relacionada amb l'hostaleria i el comerç. Els seus fills s'havien educat a l'escola pública francesa. Molts havien prosperat econòmicament en els seus negocis. Les noves oportunitats econòmiques i de negoci que s'obrien en les Illes Balears a la dècada dels anys seixanta i setanta no devien ser desaprofitades pels socis més emprenedors. Amb la seva experiència vital, dins una democràcia madura com la francesa, hagueren d'haver aportat una visió més moderna al gruix de socis que residien a Espanya, una societat encara marcada per la dictadura franquista.

El naixement – tant d'aquesta associació, com de la publicació – la podem analitzar com una resposta a diferents necessitats que naixien de la mateixa condició de l'emigrant. Per una banda, la necessitat de trobar persones en la mateixa situació en un país estranger, que comparteixen els mateixos sentiments i les mateixes idees. Per una altra banda, la necessitat d'establir xarxes d'informació entre ells mateixos i entre aquells que varen quedar en la seva terra d'origen, com ara amics i familiars. No cal dir que els mitjans de comunicació interpersonal no estaven tan avançats com ara. D'aquesta manera es pretenia cobrir la necessitat de crear relacions amistoses entre els emigrants i els seus descendents en terres franceses i establir un mitjà de notícies entre ells mateixos i els seus familiars i amics a les Illes. Però també demostraren un interès especial per a difondre la història, la cultura, la literatura i la llengua del seu lloc d'origen, en aquest cas les Illes Balears.

La publicació confirma la intensa vida no sols en el camp laboral dels emigrants, sino també en el cultural. Els emigrants balears establerts a grans ciutats demostraren — com tractarem d'explicar — un viu comportament sociocultural, que pretenia perllongar el model que havien viscut a les Illes.

Plantejarem l'anàlisi de la publicació com un fil conductor del sentiment d'aquells emigrants balears envers la realitat que havien deixat enrere, i de la nova realitat en la qual vivien. En els primers anys es constata que no havien oblidat els seus orígens, fins i tot organitzaven actes solidaris de recaptació col·lectius que a les Balears no es podien realitzar pel fet de no tenir possibilitats econòmiques. Però també el bagatge acumulat en la seva estança en un país com a França, afectà la seva relació amb la realitat balear en el cas dels retornats, com veurem detalladament a la quarta part d'aquesta tesi doctoral.

Sense avançar gaires detalls, no cal dir que els continguts de la publicació foren molt variats, amb la utilització habitual de les tres llengües vehiculars dels socis. Per una banda, el francès, llengua del país acollidor; per una altra, el castellà, llengua en la qual havien realitzat les primeres lletres molts dels col·laboradors; i el català, llengua habitual en el seu àmbit familiar. Analtzarem l'ús d'aquesta llengua — la catalana — en un període difícil, a més d'estudiar com la Llei Fraga de l'any 1966 repercutí en el seu ús fins a l'arribada de la democràcia a Espanya. També farem una anàlisi dels continguts, intentant d'extreure la línia editorial de la publicació, i la relació dels socis envers a la situació política francesa i espanyola.

Com hem dit, una de les característiques de la publicació fou el seu origen francès. Fins l'any 1965 es publicà a França, editada per una associació estrangera, però distribuïda lliurement per territori espanyol. A més, els seus continguts feien referència a la cultura pròpia, emprant sovint la llengua catalana. I no pareix que tingués cap problema en la seva distribució. Sembla lògic pensar que les autoritats franquistes estaven assabentades d'aquesta publicació, dels seus continguts, i pretensions. En aquest sentit eren benevolts, sense posar-ne entrebanes. Per aquest motiu suposarem que hi havia una o més persones, que avalaven, amb la seva presència, la publicació des dels seus orígens. Establirem com hipòtesi en aquest punt la relació en el naixement de la publicació amb

membres de *Foment del Turisme de Mallorca*, en concret en la persona de Matias Mut Oliver, Secretari General d'aquesta associació fins l'any 1949, es trasllada a París com a Director de l'*Officina Nacional Espanyola de Turisme* a París fins l'any 1964. Torna a Mallorca en aquest any, convertint-se en Delegat Provincial adjunt del Ministeri d'Informació i Turisme fins 1977. Membre del *Comité Directeur* de l'associació des de 1953 fins 1958, i ben probablement podria ser la persona que confirmaria aquesta hipòtesi de feina.¹

Per tal de poder treballar amb comoditat amb una publicació que a priori sabem que va canviar en el decurs dels anys, era necessari establir una sequenciació per al seu estudi. Lluny de creure que era perfecta, ja que hi hauria transicions i passes entere, si que podia ser una eina necessària per a organitzar taxonòmicament aquest estudi.

Per això, per tal de procedir a l'estudi cronològic de la revista, establirem una sequenciació clàssica, en tres grans etapes, fent coincidir els canvis en la línia de la publicació amb canvis significatius a les Illes. La primera, la fase d'inici, arribaria fins a finals dels anys cinquanta. La segona, de consolidació, transcorreria al llarg de la dècada dels seixanta fins a l'arribada de la democràcia. I la darrera, de decadència, fins a la seva desaparició l'any 1998. Vegem-ho seguidament amb més detall.

6.2. La primera etapa

De la primera etapa analitzarem el seu interès per donar a conèixer les tradicions i la cultura pròpia de les illes a través de les seves pàgines. Aquest interès calia cercar-lo principalment en dues qüestions. Per una banda, reivindicar la riquesa històrica i cultural de les illes, per una altra, ajudar a conèixer millor la terra dels pares als fills de la segona generació. Aquesta nova generació estava totalment integrada a la terra on havien nascut. França, i segons paraules de la mateixa publicació, havien perdut la perspectiva de les seves arrels, sent necessari donar-les a conèixer per no perdre els "bons costums" dels seus avantpassats.

¹ *Paris Balearis*, núm. 6, juny de 1954.

Altre punt a destacar fou la col·laboració de professors universitaris de la zona sud-est de França, en una clara intenció de remarcant les relacions entre la llengua i la cultura catalana amb l'occitana. Rondalles mallorquines, memòries sobre els primers mallorquins a França, miscel·lànies amb articles variats... Una amalgama d'articles que omplien una publicació en la qual dues seccions n'eren les estrelles: "*Cronica de França*" i "*Cronica de Mallorca*". En aquestes dues seccions, organitzades en localitats, col·laboradors diferents n'escrivien els successos més rellevants, en especial la crònica social. Gràcies a aquests petits escrits, els socis d'ambdós països estaven informats dels fets més importants dels amics i familiars. Aquesta secció no hauria estat possible sense la implicació — sense cap mena de remuneració — d'un bon grapat de col·laboradors, els quals amb una riquesa d'informacions diverses atorgaven cos a una veritable crònica dels pobles de les Illes. Per testimonis orals coneixem que el diumenge següent a l'arribada del *Paris-Baleares*, la seva lectura i posterior debat, la publicació era un dels entreteniments preferits en els bars després de missa. Anunciant de productes balears a França, cròniques dels emigrants, articles per l'enyorança a la "roqueta" i dues importants seccions de notícies locals i socials, una de Balears i una altra de França, completaven els continguts d'aquesta primera etapa de la publicació.

Aquesta primera etapa, descrita genèricament fins aquí, conforma el capítol 7 d'aquesta Tesi, titulat "*Els primers anys del Paris-Baleares: 1954-1958*".

6.3. La segona etapa

La segona època de la publicació comença a principis dels anys seixanta i finalitzaria a finals dels setanta. La publicació es tornà més conservadora, menys atrevida en l'àmbit cultural, si es pot dir així. Aquest fenomen s'aguditzà sobretot amb el trasllat de la impremta de França a Palma a l'any 1965 i l'entrada en vigor de la Llei Fraga. La publicació d'articles en llengua catalana minva, en part per por al segrest de la publicació, amenaçada en un parell d'ocasions segons testimonis orals. Però augmentaren les aportacions econòmiques pel fet d'incrementar-ne el seu nombre. *Paris-Baleares* es convertí en un lloc on deixar-se veure i trobar-se. Reunions, viatges col·lectius, sopars... tots eren bons moments per apropar-se als altres membres de l'associació.

La publicació mai no va tenir en cap moment ànim de lucre, així que tampoc disposa de diners per a pagar als seus corresponsals i col·laboradors. Sense els col·laboradors francesos, els illenes no coneixien les novetats dels seus amics a França. I sense els corresponsals illenes, molts de residents a França no podien accedir a les notícies més de caràcter local que sortien a les seves pàgines, com el canvi del nom d'un carrer o la compra del nou marcador per a l'equip local.

El tipus de publicitat també canvià en aquesta etapa. Encara hi havia publicitat dels diferents negocis dels socis, però també d'establiments turístics rellevants de les illes. La difusió de la cultura pròpia queda relegada a un seguit de reportatges molt més estandaritzats, en es volia promocionar les illes — més aviat com a destí turístic que com a terra dels seus avantpassats —. Les estampes tòpiques que feien els souvenirs i les agències de viatge europees eren les que apareixen en aquesta etapa. Les Balears ja eren un destí turístic important, i la publicació es convertí també en un nou medi de difusió pel país gal. En altres paraules, la publicació esdevenia una bona carta de presentació entre els veïns francesos dels socis de l'associació.

Però l'essència de la publicació, ser la plataforma de comunicació entre els residents francesos i els illenes, no va desaparèixer. Continua, i amb força, les seccions "Crònica de França" i "Crònica de Balears", encara que començaven a aparèixer significatives diferències entre localitats. S'inicià la pèrdua de membres col·laboradors, ja per edat, ja per retorn a la seva localitat d'origen, sobretot des de principis dels anys setanta. Així, la crònica social de molts de pobles queda en mans de corresponsals aliens a la localitat assignada, convertint-se en una mera descripció de fets locals i miscel·lànies de les notícies publicades en els principals periòdics de l'illa.

Aquesta segona etapa, descrita genericament fins aquí, conforma el capítol 8 d'aquest estudi, titulat "*Els anys centrals: 1959-1975*".

6.4. La tercera època

La tercera i darrera etapa de la publicació començà paral·lela a l'arribada a la democràcia al nostre país, a finals de la dècada dels setanta. En aquesta etapa, la publicació canvia el seu esperit, passant de mitja de comunicació entre els socis il·lencs i francesos, a publicació local, integrada dins l'Associació de Premsa Forana.

Els motius foren diversos. No hi ha cap mena de dubte que els canvis polítics i socials es reflectiren en els membres de l'associació, i per tant, en els seus articles. Però si que existia una *constant* a les seves pàgines, com veurem més endavant, la no ingerència de cap tipus d'idea política ni referència directa al règim franquista, més enllà de petites referències a visites socials dels Franco a les Illes. Pareix que la mateixa existència de la publicació va iniciar-se amb un compromís tàcit de no incorporar-ne idees polítiques, ni a favor ni en contra del règim. Podem suposar que entre els seus membres hi havia una gran pluralitat: des de gent exiliada durant la Guerra Civil, a famílies amb negocis relacionats amb el règim. Així, la neutralitat fou un dels seus eixos principals i necessaris per a la seva existència⁷.

Ara bé, però, el fet que realment provoca el canvi més significatiu a la publicació no fou extern sinó intern.

La nova situació política de llibertat accelerà encara més un fenomen que ja havia començat des de principis dels anys setanta: els retorns. Molts dels socis, una vegada arribat el moment de la jubilació, tornaven als seus pobles d'origen. Això provoca una pèrdua significativa de col·laboradors a França, ates que eren els membres de més edat els que havien mantingut un major contacte amb l'associació. Els membres més joves havien perdut interès amb el temps, i això provoca una pèrdua significativa de socis, sense parlar de les pèrdues per edat que es produeixen cada cop més sovint.

---

⁷ Com a exemple d'aquest fet, podem assenyalar el l'edició número 232, publicada al novembre-desembre de 1975, en la mort de Franco ocupa un quart de la portada, sent el futur port esportiu de Sant Elm la noveta principal. No hi havia més referències al succeït que va commocionar el país. En els moments posteriors no hi ha referències directes a la situació política del país, amb excepcions petites excepcions, com ara els articles relacionats amb la situació de crisi laboral que vivia l'illa de Mallorca.

D'aquesta manera, lentament, la publicació perdé socis i per tant col·laboradors, especialment a la zona francesa. Els illenets perdien interès. Els de la zona de Soller es decantaven per les seves pròpies publicacions, amb més anys de vida. La resta de zones anaren perdent socis, a excepció de la zona d'Andratx, del qual eren originaris els nous equips directius. Per aquesta raó, els seus esforços anaren més aviat dirigits a mantenir els lligams dels que havien estat a França en el seu municipi, es a dir, a no perdre el contacte amb els seus familiars a França i la supervivència de la publicació. Davant de la ruptura en la xarxa dels socis de l'associació en molts de pobles, va començar a reforçar-se la dels pobles més propers a s'Arracó, Andratx i Sant Elm. Això es traduí en la decadència progressiva de les seccions "*Urtica de França*" i "*Urtica de Balears*", en la definitiva desaparició de localitats fora del municipi d'Andratx i en una perdua de pàgines del *Paris-Balears*, tot afavorint la publicació d'un major nombre d'articles focalitzats en el municipi d'Andratx, realitzats majoritàriament amb col·laboradors del poble.

Una de les campanyes més importants i agressives de la publicació fou la defensa ecologista de *Sa Dragonera*. Davant dels projectes d'urbanització que amenaçaven aquest illot, la publicació es va convertir en el mitjà d'unió de les esperances i desitjos del municipi per tal de salvar un dels paratges naturals més importants que posseeix. Aquesta lluita — que es va veure reflectida fins i tot en la premsa de caràcter nacional — li va fer retornar part de l'esperit reivindicatiu i de lligam que havia tingut a les seves primeres etapes, reafirmant-la com a publicació local del municipi.

Aquesta nova situació — i la perdua de socis — afecta greument a la supervivència econòmica de la publicació, ja que els dos mitjans d'ingressos principals eren les aportacions dels socis i la publicitat. Mai no havia estat una publicació rendible en termes econòmics i de finançament, però la necessitat urgent de capital la va dur a cercar noves fonts d'ingressos. La seva *tenta de salvata* fou la seva incorporació a l'associació de Premsa Forana de Mallorca. Aquesta iniciativa va afavorir la recepció de subvencions per part del Govern Balear i la incorporació de nous anunciant, que ajudaren a la seva continuïtat financera.

Pero també, val a dir-ho, es va perdre el seu esperit inicial i es va transformar en un butlletí de notícies del municipi d'Andratx. Així, els membres que hi restaven a principis dels anys noranta eren majoritàriament d'aquest municipi, tot i que sobrevivia un cert nombre que encara residien a França. Aquests individus els coneixem per les seves col·laboracions econòmiques a la publicació, cada vegada menors. El cas es que la vida de la publicació estava molt apagada. En els darrers anys, els seus continguts estaven conformats per un nombre molt reduït de persones, amb una part important de *refregits* d'articles antics. Molts dels que llegien per primera vegada la publicació en aquesta darrera etapa no en coneixien els seus orígens, ni la seva intenció original. S'havia convertit en un simple butlletí de notícies andritxoles. Si, certament, a la seva capçalera apareixia el subtítol *Orgue de difusió de l'Association Amicale des Originaux et Descendants des Baléares résidant en France*, però en ventat poc en quedava del seu esperit inicial.

La mort del seu darrer Delegat provincial, Antoni Simó, l'abril de 1998, va suposar la fi de la publicació. Amb un darrer esforç es va publicar un últim número. Hi hagué gent interessada a continuar-la, però al final cap persona es va posar-ne al capdavant. Així, una publicació que havia viscut durant quaranta-quatre anys, desapareixia inexorablement. Un any després, es va donar oficialment de baixa l'associació.⁵

Amb aquestes premisses de feina, nascudes d'un coneixement personal de la publicació, intentarem extreure les línies mestres de la publicació. Determinar, a tall d'exemple, les relacions entre l'associació i la publicació, l'impacte que els socis varen tenir en la societat mallorquina dels anys seixanta i setanta, la importància de la xarxa creada entre les diferents illes i França, les relacions de la publicació i el poder polític, les inversions franceses en les Illes, la introducció d'idees proteccionistes envers el territori, l'ús de la llengua catalana entre els socis i la seva publicació, l'impacte dels retornats francesos i la seva relació amb les colònies mallorquines actuals a França, entre altres temes d'interès.

---

⁵ Tot i així, però, gràcies als esforços de l'associació i la perseverança amb la cura de l'edició de la publicació, aquest treball es possible. El seu amic cap al *Paris-Baleares*, la seva tenia desinteressada i la seva consciència de salvaguardar-ne els exemplars físicament, han fet possible aquest estudi, a més de proporcionar l'oportunitat de digitalitzar-la donant-li una nova vida i a la xarxa, tal com expliquem al final d'aquest treball.

Aquesta tercera etapa, descrita genericament fins aquí, conforma el capítol 9 d'aquesta tesi, titulat "*L'òrgan de difusió de l'associació: L'ex Carlet de Majorque, a membre de l'associació de la Premsa Forana: 1976-1998*". Ho veurem seguidament als capítols següents.

Seguidament, passem, però, ara a tractar de manera diferenciada les tres etapes fins ara descrites, iniciant el nostre relat amb el capítol 7, referit als primers anys del butlletí *Paris-Baleares* 1954-1958.

*L'histoire est l'exemple qui démontre
le facteur social qui est derrière
toutes les pratiques.*

M W Apple

CAPÍTOL 7. ELS PRIMERS ANYS DEL *PARÍS-BALEARES*: 1954-1958

En aquest capítol analitzarem la primera etapa de la publicació, compres entre l'any 1954 i 1958, d'acord amb la periodificació cronològica explicada al capítol anterior. Explicarem les vicissituds d'aquest butlletí, com ara les cartes obertes als *Cadets*, el descobriment de les Illes Balears per a la segona generació d'emigrants residents a França, els col·laboradors, corresponents i firmes de prestigi, o els continguts més rellevants de la publicació durant aquest període. S'analitzen especialment dues seccions notoriament importants de la revista: *Crònica de Mallorca* i *Crònica de França*¹, com també els primers desacords dins l'associació, i com això es reflecteix a la publicació. Finalment, en aquest capítol s'aborda el contingut dels articles més significatius i la seva relació amb les Illes, visualitzant el transit de model que es produeix al llarg del temps, del sentiment d'enyorança, al foment d'una imatge més propera a la propaganda turística, editant-se onze números anuals.

L'associació neix el 18 de maig de 1953, però el seu òrgan de difusió, *París-Balears*, font principal de la nostra recerca, no va aparèixer fins al mes de gener de 1954. Hi ha indici per pensar que existí un butlletí previ, no registrat oficialment, anomenat zero. Aquest hauria servit com a presentació, adjunt amb les cartes enviades pels promotors l'any 1953. Una correspondència epistolar que cercava informar a tots els emigrants i descendents instal·lats a França de la creació de la nova associació. D'aquest número zero no hi ha constància física, tan sols algunes referències a la publicació.¹

¹ *París-Balears*, núm. 319, Octubre-Novembre de 1988.

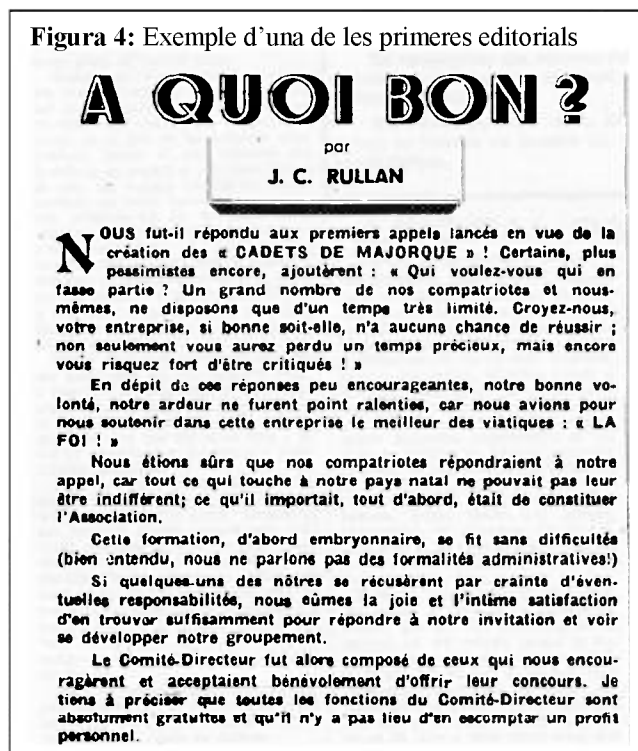
La necessitat d'una campanya postal de recerca de socis era necessària, a diferència d'altres associacions semblants, per la dispersió geogràfica dels emigrants balears a territori francès, fenomen explicat en el capítol 4.

Els promotors de l'associació residien a París i els seus voltants, però la impressió de la publicació es realitzava a la impremta Dhiver, a la ciutat de Cahors [fig. 3], a gran distància geogràfica. Aquesta ciutat està situada en el departament de Lot, en la regió del Migdia-Pirineus, regió amb un important nombre de *Cadets*². Aquest fet explicaria aquesta elecció, fins que l'any 1965 es trasllada la impressió de la publicació a Palma, a la impremta Politècnica.

7.1. Cartes obertes als *Cadets*

Figura 4: Exemple d'una de les primeres editorials

Al llarg de tota l'etapa, l'objectiu prioritari era aconseguir la major difusió de la publicació, ampliant la base social i territorial. Per animar als emigrants a unir-se al projecte, s'escrivien editorials o cartes obertes, firmades per l'equip directiu o qualcun dels seus membres³[fig. 4].

Totes es realitzaven en llengua francesa, molt formal i correcta. Fet que corroboraria la hipòtesi d'estar enfront d'un grup emigrant altament

² Veure annex, taula 8: Distribució dels membres per departaments francesos

³ Com l'exemple de la figura 2, a *Paris-Balears*, n. 3, març 1954

integrat en la societat d'acollida, el qual realitza les seves comunicacions en la llengua del país, la qual coneixen en profunditat i emprant habitualment en les seves relacions laborals i personals.

Quins objectius pretenien aquests escrits? Principalment, connectar amb els lectors, animant-los a participar del seu projecte associatiu si encara no l'havien fet. En ells desgranaven els seus objectius, ja siguin anhelats o complits, tant per a la publicació com per a l'associació. Analitzar aquestes cartes, en especial les del primer any de vida, ens ha donat informacions força interessant per entendre com s'estava creant la xarxa de socis, quina línia d'actuació volia desenvolupar l'associació i com s'estava modificant la base relacional del col·lectiu emigrant balear resident a França, el qual per primera vegada era conscient de la seva extensió i trobaven el camí per cohesionar-se.

De la primera editorial, analitzada en el capítol anterior, podem afirmar que era una carta de presentació. Però les següents eren veritables invitacions a participar. En elles explicaven les seves intencions, animant als receptors a unir-se, a compartir vivències i experiències amb el grup. L'únic requisit era procedir de les seves estimades i enyorades Illes. Volien transmetre una visió lligada a la identitat comuna, i cercaven a tota la gent que la podia compartir. Com hem senyalat, el grup promotor era conscient de l'existència d'un grup d'emigrants dispersos pel territori francès, però desconeixien el seu nombre i ubicació. Una idea que repeteixen sovint als seus lectors, als quals explicaven les seves motivacions una vegada i una altra. Localitzant a tots els emigrants, es podrien retrobar antigues amistats i fomentar de nou la fraternitat entre elles. Però també crear noves relacions interpersonals entre els que, trobant-se en les mateixes circumstàncies, sentien la necessitat vital d'unir-se, lligats per una identitat comuna. Però aquesta identitat comuna no es reivindicava des de l'enyorança, sinó des dels ideals francesos d'amistat i fraternitat, presents durant la primera etapa en totes aquestes comunicacions.

En cada un d'aquests escrits, exposen els objectius a complir. Cercaven la complicitat del lector, el qual havia d'aconseguir anhelar també la reunió de tots els emigrants residents a França. Per això, els demanaven ajuda per donar a conèixer l'associació,

donant-li major difusió i aconseguint arribar al màxim nombre possible de gent, ampliant d'aquesta manera el cercle dels *Cadets*:

C'est à une œuvre de fidélité, d'amitié et de solidarité, fondée sur la mémoire de notre commune origine que nous vous convions. Aussi sommes-nous certains que vous répondrez nombreux à notre appel. D'avance et de tout cœur, merci.⁴

S'apel·la a la lleialtat dels *Cadets*, homes de “pèl en pit”, homes de paraula. Aquesta referència confirmaria la teoria exposada sobre l'elecció del nom, *cadet* com el jove que abandona la seva llar per aconseguir un futur millor per a ell i les seves famílies. Però aquest *cadet* ha crescut a França, i l'equip directiu expressa què ja era hora de tornar a retrobar-se amb els vells amics, amb els quals s'ha perdut el contacte, causat per les circumstàncies i la necessitat en el seu comú camí francès.

*A nos Lecteurs*⁵

[fig. 5], firmada per l'equip directiu, era un agraïment a la ràpida resposta dels ja *Cadets*, dispersos per tota França. Però també de certa sorpresa, informant de l'arribada d'un gran nombre escrites per

Figura 5: Editorial *A nos Lecteurs*

A nos Lecteurs

LES nombreuses lettres et adhésions qui nous parviennent de tous les coins de France et des Baléares sont pour nous un encouragement et une grande satisfaction.

Merci, Chers Amis, de l'appui et de la confiance que vous voulez bien nous témoigner. C'est grâce à vous qu'il nous sera possible de poursuivre et mener à bien la tâche que nous nous sommes assignée.

Notre but, vous le savez, est de créer un véritable lien d'amitié fraternelle entre tous les originaires et descendants des Baléares qui résident en France.

Ce journal sera notre trait d'union. Il apportera dans chacun de vos foyers le souvenir de notre patrie d'origine.

N'hésitez pas à nous faire part de vos désirs et de vos suggestions. Nous nous efforcerons d'en améliorer la présentation et les rubriques, et nous ne doutons pas qu'il devienne bientôt indispensable.

Par suite de la grève des postiers nous n'avons pu corriger les épreuves du journal. Nous nous excusons auprès de nos lecteurs des nombreuses coquilles qui ont été le résultat de ce contretemps.

Que nos compatriotes nous excusent aussi de ne pas répondre personnellement à leurs lettres. Sauf exception, cela n'est pas possible, même si chacune d'entre elles nous est précieuse, mais, toutes les fois qu'il y aura lieu, il en sera tenu compte dans les colonnes du journal. Du moins, que tous nos correspondants soient remerciés des témoignages de sympathie qu'ils ont bien voulu nous adresser.

Nous prions enfin tous nos amis qui désirent se grouper avec nous de remplir fidèlement leur bulletin d'adhésion. Ceci nous est imposé, en effet, par les règlements en vigueur. D'autre part, tous les mandats et chèques doivent être libellés au nom des CADETS DE MAJORQUE.

Tous nos collaborateurs sont bénévoles. Que ceux d'entre vous qui le peuvent nous adressent des articles sur les Baléares, leur passé, ses traditions, etc... Ils contribueront ainsi à étoffer ce journal, à le rendre plus vivant et plus proche de chacun. D'avance, merci.

Avec l'aide de tous, les CADETS DE MAJORQUE ne tarderont pas à se faire une belle place au soleil.

LE COMITÉ DIRECTEUR

⁴ *Paris-Baleares*, núm. 1, gener 1954

⁵ *Paris-Baleares*, núm. 2, febrer 1954

residents a les Illes: “*Les nombreuses lettres et adhésions, qui nous parviennent de tous les coins de France et des Baléares sont pour nous un encouragement et une grande satisfaction*”.

Però aquestes adhesions, ben rebudes per l'equip directiu, no canviaren el discurs de

Figura 6: Primer Volant d'adhesió

BULLETIN D'ADHESION

Je désire faire partie des **CADETS DE MAJORQUE** au titre de :

(1) Membre Adhérent	300 frs
Membre d'Honneur	500 frs
Membre Donateur	1.000 frs
Membre Bienfaiteur	2.000 frs
Membre Mécène	5.000 frs

Nom et prénoms .....

Lieu et date de naissance .....

Nationalité .....

Carte d'identité n° ..... Validité .....

Date de délivrance .....

Profession .....

Adresse .....

(SIGNATURE)

(2) Offrir la mention suivante.

convertir-se en un punt de reunió per a residents francesos: “*Notre but, vous le savez, est de créer un véritable lien d'amitié fraternelle entre tous les originaires et descendants des Baléares qui résident en France.*” No trobaren cap problema en acceptar socis de les Illes, però recorden la necessitat de legalitzar la seva situació mitjançant el bolletí d'inscripció [fig. 6]: “*Nous prions enfin tous nos amis qui désirent se grouper avec nous*

de remplir fidèlement leur bulletin d'adhésion. Ceci nous est imposé, en effet, par les règlements en vigueur”. En números posteriors continua la crida a omplir aquestes inscripcions. La relació de socis era un requisit per a les autoritats franceses, més si existia un intercanvi de doblers. Però també era necessari per evitar problemes de suspicàcies amb les autoritats franquistes, les quals mostraven condescendència davant d'aquest projecte.

El tema econòmic es convertirà en el gran mal de cap de l'associació, ja present en aquests primers números: “*D'autre part, tous les mandats et chèques doivent être libellés au nom des CADETS DE MAJORQUE. Tous nos collaborateurs sont bénévoles*”⁶. Com associació, el finançament de la seva publicació estarà sempre lligat a les quotes dels socis, els quals es convertien necessàriament en subscriptors de la publicació. Aquesta no es va poder comprar mai, sent condició estar associat per rebre-la, a excepció dels números enviats a organismes oficials per imperatiu legal, com la Biblioteca Nacional Francesa. Una associació nova, la qual demanava doblers per editar una publicació, aixecà certes suspicàcies entre els emigrants, alguns dels quals demostraren desconfiança envers l'associació. L'equip directiu, davant d'aquestes

⁶ *Paris-Baleares*, núm. 2, febrer 1954

sospites, va voler tallar-les des de l'arrel, remarcant en els seus escrits el treball, sempre voluntari, dels seus integrants i la falta de recerca de benefici econòmic per part d'aquests.

Per aquest motiu, el secretari Jean Coll Rullán, el qual firmava aquests editorials com a J.C. Rullán, publica *Als lectors*, dirigida als escèptics, aquells que encara no creuen en la bondat del projecte:

NOUS fit-il répondu aux premiers appels lancés en vue de la création des « *CADRETS DE MAJORQUE* ». « Certains, plus pessimistes encore, ajoutèrent : « Qui voulez-vous qui en fasse partie ? Un grand nombre de nos compatriotes et nous-mêmes, ne disposons que d'un temps très limité. Croyez-nous, votre entreprise, si bonne soit-elle, n'a aucune chance de réussir : non seulement vous aurez perdu un temps précieux, mais encore vous risquez fort d'être critiqués! »

Paraules pessimistes rebudes, però contestades: *“En dépit de ces réponses peu encourageantes, notre bonne volonté, notre ardent ne furent point vaincues, car nous avions pour nous soutenir dans cette entreprise le meilleur des vaticans : « L'AFCH » »*⁸

J.C. Rullán, per una banda, vol reafirmar la necessitat de fer funcionar l'associació, com si fos una necessitat vital poder entrar en contacte amb gent que ha viscut un camí paral·lel al seu, gent que també està vivint en un altre país, França, però que no oblidà el seu lloc d'origen, en aquest cas Mallorca. Per una altra, confirmar als no creients en les bones intencions de l'associació. Des d'aquesta tribuna, fa una al·lusió a la necessitat de configurar-se com a grup per establir lligams d'amistat i poder tenir un racó de la seva terra en el lloc on ara resideixen. I està molt esperançat perquè creu que ja havien creat el camí.

Si quelques-uns des nôtres se récusèrent par crainte d'éventuelles responsabilités, nous eûmes la joie et l'intime satisfaction d'en trouver suffisamment pour répondre à notre invitation et voir se développer notre groupement. Le Comité-Directeur fut alors composé de ceux qui nous encouragèrent et acceptèrent bénévolement d'offrir leur concours.

⁸ *Paris-Baleares*, núm 3, març 1954.

⁹ *Ibidem* citat.

¹⁰ *Paris-Baleares*, núm 3, març 1954.

Recorda amb aquestes paraules que gràcies a la bona voluntat d'uns pocs, molts s'han afegit i la feina, voluntària, s'està realitzant de manera gratuïta i amb gran satisfacció per part de tot l'equip, engrescats per uns resultats molt positius i alentidors.

Aujourd'hui, si nous jetons un regard sur le passé, c'est-à-dire depuis la fondation de notre Association, nous pouvons être satisfaits du chemin parcouru. Pas un jour ne se passe sans que nous parvenions de France, d'Afrique du Nord, des Baléares, de nouvelles adhésions, certaines sont accompagnées d'émouvants messages.

El president de l'associació, Pierre Colom, exposava en un altre article els problemes derivats de les incorreccions en el butlletí d'adhesió:

Un grand nombre de bulletins d'adhésion nous parviennent partiellement remplis, ce qui nous oblige à les retourner pour être complètes, d'où il résulte pour tous une perte de temps et des frais de correspondance. Nous attirons, encore une fois, votre attention sur la nécessité de remplir fidèlement les bulletins, ceci nous est imposé par les règlements et nous sommes dans l'obligation de nous y conformer. Enfin, les renseignements qu'ils contiennent nous seront d'une grande utilité pour nos prochaines Assemblées Générales.

Com ja hem senyalat, la legislació francesa els exigia un llistat de socis, però també era plausible pensar que era convenient per a les autoritats franquistes. L'associació era reconeguda per les autoritats franceses, però contava amb el beneplacit de les autoritats franquistes a França, i per extensió a les Illes. Suposem que es varen fer gestions a les Illes, aconseguint que la publicació arribés als socis il·lenes sense dificultats. Com a president, expressava el seu desig de fer una associació oberta a tots, i que tots estiguin representats:

En effet nous avons l'intention de proposer Jours de notre prochaine Assemblée de porter le nombre des membres du Comité-Directeur à vingt-quatre, au lieu de douze actuellement, afin que toutes les villes des Baléares y soient représentées. Nous proposerons également que, pour l'année 1955, ce même Comité soit porté à trente-six membres, pour permettre une représentation proportionnelle des adhérents des chaque ville. En créant queue association, les fondateurs n'ont pas un seul instant pensé en faire une affaire personnelle. Cette idée, nous en

¹⁰ Ibidem nota 8.

¹¹ *Paris-Baléares*, min. 4, abril 1954.

sommes surs, état également celle d'un grand nombre de nos compatriotes. Chaque jour nous le revue

Exposava en aquest article la intenció, nova dins l'associació, d'incloure representants de més pobles de les Illes, però no a la possible ampliació de membres residents a les Illes dins l'equip directiu. Ja hem explicat que existia la possibilitat d'associar-se per part dels illenes, ja que l'associació comptava amb el beneplacit governamental. Però els evidents problemes logístics derivats de la distància física, a més d'altres possibles problemes, no aconsellava la participació activa de membres residents a les Illes en l'equip directiu.

En la mateixa carta vol reafirmar la seva pròpia feina i la dels seus col·laboradors, escrivint les següents paraules:

N'est-ce pas la pensée de notre ami et regretté José Perello, de Bordeaux ? Sa fille nous adressant son bulletin d'adhésion, nous écrit: Mon père disait souvent: « On devait former une Association de Mallorquins ». Maheureusement, il n'aura pas vu ses espères se réaliser, mais pour sa famille, notre association sera un peu son œuvre, et elle peut la considérer comme telle, ainsi que nos compatriotes.¹¹

La creació d'una associació de mallorquins era un somni des d'antic per a ells, però mai realitzat. I amb la feina de pocs mesos s'havien obtingut uns grans resultats. Però els considerava insuficients, ja que creu fermament que pot arribar a més gent:

Les résultats à ce jour sont très satisfaisants, mais encore insuffisants, il est nécessaire que dans chaque ville ou région, des compatriotes nous apportent leur concours. Qu'ils nous envoient les adresses de nos compatriotes qui ne reçoivent pas *PARIS-BALLADES*.¹²

També recorda que l'adhesió a la publicació era pagant una quota, però que existien diferents preus, adequant-se a les diferents economies, i així aconseguir arribar a un nombre major de gent. Comentari segurament dirigit als socis balears, els quals sofrien més dificultats econòmiques que els francesos. Hi hagué molts que no podien pagar-se

¹¹ Ibidem, eta 11.

¹² Ibidem, eta 11.

¹³ Ibidem, eta 11.

aquesta subscripció, motiu pel qual era en el bar del poble on llegien la publicació, comentant-la i gaudint-la entre tots.¹⁵

De les paraules del President es despenia una convicció personal, una necessitat quasi vital, per a crear una via de comunicació i d'amistat entre els emigrants illencs a França. Per aquest motiu, era necessari aconseguir una important xarxa de distribució per a la publicació, la qual depenia dels *Cadets* per aconseguir-ho, superant entre tots els problemes que poguessin aparèixer. Una convicció compartida per l'equip directiu, com es desprèn de les paraules de J.C. Rullan en l'article *Une amitié vilà, ce que nous sommes*¹⁶. Era una reflexió sobre la frase “*L'home és un llop per l'home*”¹⁷, la qual tan sols es pot superar per mitja de la cooperació, creant cercles d'amistat basats en uns principis bàsics:

Il n'en reste pas moins que le premier mouvement de l'homme est l'amitié et c'est sur l'amitié que reposent les sociétés Humaines, qu'elles soient naturelles comme la famille, historiques comme la cité et la nation, ou volontaires comme ces innombrables associations que les hommes nouent entrevu dans un but d'entraide ou de coopération.

Feta aquesta reflexió, la trasllada als emigrats, els quals s'associarien per aconseguir beneficis similars: “*Nous sommes tous amis, nous sommes tous frères, disaient les premiers membres du Félibrige provençal qui actuellement fête son centenaire. Cette devise doit être celle des Cadets de Majorque*”¹⁸.

Les adhesions a l'associació,

Figura 7: Carta oberta de Paco des Racó

CARTA ABIERTA **à mis queridos conterraneos residentes en Francia**

Muchos de vosotros habeis recibido el periodico «PARIS-BALEARES» nacido de la asociacion LES CADETS DE MAJORQUE, que unos mallorquines residentes en Paris llenos de buena voluntad y amor a nuestra patria chica han organizado con el fin de grupar a todos los de la roqueta y descendentes y formar una gran familia. Es una obra magna que estan realizando tanto por las muchas dificultades que han torpezado en su organizacion, que por el gran trabajo que les ocasiona la redaccion y confeccion del periodico y sostener correspondencia con sus correspondientes y adherentes, sabiendo que todos estos trabajos son benévolos merecen nuestra admiración.

Por esta razon me dirijo à todos los Mallorquines en general, y en particular à los que nacieron entre la punta de sa Mola, sa Fabiolé y Garrata en Frente de la Dragonera, que de esta region estoy encargado de buscar vuestras direcciones, apesar que conozco bastantes hay seguramente muchas más que ignoro y para colmar esta laguna os agradecería que todos los que reciben el periodico nos comunicasen todas las direcciones de sus amigos que no lo reciben, en qualquiera villa que habiten, escribiendo à Cadets de Majorque en Paris.

Para adherir à la asociacion, llenad el boletin que hay abajo de la ultima pagina del periodico y giren el importe à su numero de Cheques Postal en Paris.

Y recibirán una magnifica carta à su nombre de miembro de la asociacion, con el escudo de Mallorca y mapa de Baleares sobre un fondo azul como su mar.

Por todo lo que hareis por la asociacion les doy muchas gracias. Vuestro amigo y conterraneo.

PACO des RACÓ.

¹⁵ Entrevista amb Cathi Savi, agost 2005

¹⁶ *París-Baleares*, núm. 5, maig 1954

¹⁷ Del filòsof Thomas Hobbes

¹⁸ *Ibidem* nota 17

enviant articles de suport, s'intensifiquen en els números següents. En la portada del número 5 es publicava la carta de Paco d'es Racó [fig. 7], arraconer resident a Mallorca, poble íntimament lligat a l'emigració francesa. L'elecció d'un lloc destacat com la portada per la seva publicació, es podia interpretar doblement. Per una banda, donar major importància als col·laboradors illencs. Per una altra, singularitzar la presència del poble de S'Arracó, del qual havien partit un bon nombre de persones cap a França, convertint-se juntament amb els sol·lerics, en la colònia més nombrosa en aquest país. En la seva carta explicava:

Por esta razón me dirijo á todos los Mallorquines en general, y en particular á los que nacieron entre la punta de sa Mola, es Fabiolé y Garrafa en Frente de la Dragonera, que de esta región estoy encargado de buscar vuestras direcciones, a pesar que conozco bastantes hay seguramente muchas más que ignoro y para colmar esta laguna os agradecería que todos los que reciben el periódico nos comunicasen todas las direcciones de sus amigos que no lo reciben, en cualquiera villa que habiten, escribiendo á *Cadets de Majorque* en Paris.

I foren moltes més les cartes semblants, publicades en els mesos posteriors. Els futurs *Cadets* volen demostrar la seva adhesió i la seva voluntat per a col·laborar amb l'associació, volen formar part d'aquesta "gran família feliç". Però també hi ha d'altres pessimistes, reticents davant el projecte, però en general, la resposta molt satisfactòria.

Figura 8: Carta Pedro Flexas

POR SI FALTA UN PROLOGO

Con gran satisfacción publicamos una carta recibida de nuestro amigo D. Pedro Flexas de Nantes. Nos congratulamos de los elogios que dirige a la redacción de *PARIS-BALEARES*, y a la magna obra de los *Cadets de Majorque*, obra de nuestro amigo el infatigable Secretario General.

Que tus elogios le sirvan de estímulo para el feliz arribo a la meta.

Esperamos que no será la última carta o escrito que publicaremos en *PARIS-BALEARES* de nuestro amigo y la dirección estaría orgullosa de poder contar con tu colaboración.

Tu amigo Paco des Racó.

Costumbre hay establecida de al dar vida publica a un libro véase prologado. Por tener éste principio y fin, fácil le es al comentarista entresacar y someter a la opinión los principales hechos y el eco que éstos en la Sociedad puedan encontrar. Cuando se trata de un periódico, el análisis no es de la misma índole. Claro está que, a título de editorial puedan darse normas, consignas, etc., las cuales califican el carácter o matiz de la obra que, a intervalos, se va publicando. Ahora bien, tiempo ha desde el día que *PARIS-BALEARES* vio su aparición primera y aquí cabe señalar, al igual que la contesta de Esopo al caminante que le pedía cuanto tiempo estaría a llegar a un sitio «Ande Vds. y sólo cuando se percato de la velocidad de sus pasos, dió el tiempo, así también «*PARIS-BALEARES*» lleva ya señalada una trayectoria en el espacio de los tiempos, trayectoria la cual no permite calcular el feliz arribo

a la meta que, como Organó de la Asociación, desde el principio creo ya quedó trazada.

En toda comunidad una idea se esparce a influjo de su contenido y la fuerza de la voluntad que la sostiene. Habiéis sido incansables y batalladores Vds, señores los cuales formáis parte de la Dirección y Redacción, con repiqueto estridente ha sonado a mi puerta vuestra Obra; hoy le doy entrada afectuosa y suplico ser inscrito como subcriptor.

Y como homenaje a vuestro trabajo, como aprecio a vuestros impulsos y como testimonio de vuestra victoria, apporto mi granito de arena a esa laudable y colosal Empresa, signo de orgullo de todos los que en ella formamos parte.

Antes de terminar una vez más aprovecho la ocasión de ofrecerme S. Aff. ss.

Pedro FLEXAS.

Varen rebre moltes cartes, impossibilitant la seva publicació. Tan sols les considerades més significatives rebien l'honor de la seva publicació. Era el cas de l'enviada per Pedro Flexas, originari de s'Arracó i veí de Nantes [Fig. 8]. En ella podem constatar les suspicàcies que en alguns havia provocat l'associació. L'anàlisi de les cròniques socials i la publicitat deixa entreveure una

situació econòmica acomodada entre els socis francesos, alguns dels quals mantenien relacions comercials amb el regim espanyol¹⁹. Pertànyer a una associació incòmoda al regim podia suposar perdre negoci, a més de possibles conflictes personals. Però la insistència i uns continguts de qualitat, rompen aquestes suspicacies de molts, tal com confirma Pedro Flexas:

Habéis sido incansables y batalladores Vds. señores los cuales formáis parte de la Dirección y Redacción, con repaquetes estridente ha sonado a mi puerta vuestra Obra, hoy le doy entrada afectuosa y suplico ser insento como subscritor.²⁰

En el mateix número es publicava, *«A Ceux qui n'ont pas répondu»*, firmat per J.C. Rullan, en el qual es recorda que tots els illencs, i remarca molt la paraula tots, seran ben rebut a l'associació:

C'est à une œuvre de solidarité que nous vous convions, à une véritable fraternité d'âme dans le souvenir de notre patrie d'origine. Faire connaître autour de nous cette patrie, maintenir et resserrer les liens qui nous unissent à elle, nous entraider enfin. Tel est notre but, que ceux qui n'ont pas encore adhéré aux *CADETS DE MAROCQUE*, ne tardent plus.

La no militància política de l'associació i els seus continguts varen rompre reticències, com la Pedro Flexas, i l'associació de les *Cadets* a final de la dècada estava consolidada entre els emigrants residents a França, amics i familiars residents a les Illes i amb presència a la colònia balear d'Algeria, al Marroc i fins i tot a Veneçuela, tal com explicarem en un punt posterior.

7.2. La creació d'una xarxa social

Un dels fets més destacats, tant de l'associació com de la seva publicació, fou la seva ràpida i extensa difusió en poc temps. Sense dades quantitatives exactes, ja que la documentació original s'ha perdut, disposem d'elements qualitatius que ens permeten sustentar aquesta afirmació. La primera, els llistats de membres publicats entre els anys

¹⁹ Cardell Calatá, M. B. (1999) *Un libro: Del valle de los moriscos al de los mozárabes*. Palma: I. J. Parker.

²⁰ *Paris-Baleares*, núm. 9, octubre 1954.

²¹ *Ibidem*, nota 20.

1955 i 1958²², amb un total de set-cents vint-nou: les apreciacions realitzades pels membres de l'equip directiu al fet, però sobretot la incorporació de noves localitats, il·lenques i franceses, a les seccions *Cronica de Balears* i *Cronica de França*. Aquestes seccions apareixen des del primer número, amb tan sols tres localitats: París, Muro i Sòller. A final del primer any, en la primera havien aparegut un total de vint-i-nou localitats²³, en la segona, quaranta-quatre, tres situades en el continent africà²⁴. En els molts moments de la publicació, a les Balears hi hagué fins a setanta-sis localitats (1958)²⁵ i vuitanta-cinc a França (1965)²⁶.

Quan pensem en els membres de l'associació, hem de pensar en el cap de família, el qual era l'encarregat de pagar la quota, fet que evidentment multiplica el número de *Cadets*. Ubicats a França i a les Illes, l'acceptació de l'associació era un fet a finals del primer any entre emigrants, familiars i amics. Recordem que els mitjans de comunicació interpersonals en aquells anys no estaven, ni de lluny, tan avançats com els actuals. Fins a l'aparició de la publicació, el mitjà més emprat era el postal. Ell hauria alguns que podien tropar el telèfon, però no tothom hi tenia accés. Per posar un exemple d'aquesta situació, veurem com gràcies a una subscripció popular entre els *Cadets*, s'aconseguirà instal·lar el primer telèfon a s'Arraco l'any 1958. I si hi havia notícies urgents, sempre existia el telègraf. La publicació possibilitava un mitjà privilegiat per un grup dispers i divers, al qual la distància impossibilitava compartir les petites vivències de vida. *Paris-Balears* es convertirà en un nou mitjà de comunicació per als associats a *Les Cadets de Majorque*. Aquesta associació s'havia configurat com una nova xarxa social. Però, que es realment una xarxa social?

Actualment, quan pensem en xarxes socials l'associem a l'ús d'una de les eines interactives d'internet, com Facebook, Twitter o MySpace. Això no ens ha de sorprendre, és evident el gran impacte que aquestes eines han tingut en la nostra vida quotidiana. Però quan a les ciències socials mencionem el concepte xarxa social, ens

²² Veure a l'annex, la Taula IX: relació publicada dels membres de l'associació entre 1955-1958.

²³ Veure a l'annex, la Taula I: Localitats de Balears aparegudes a la secció *Cronica de Mallorca* durant el primer any de la publicació *Paris-Balears*.

²⁴ Veure a l'annex, la Taula 2: Localitats de França aparegudes a la secció *Cronica de França* durant el primer any de la publicació *Paris-Balears*.

²⁵ Veure annex, taula 21. Relació de localitats a la *Cronica de Balears* als anys 1954, 1956, 1958, 1965 i 1988.

²⁶ Veure annex, taula 22. Relació de localitats a la *Cronica de França* als anys 1954, 1956, 1958, 1965 i 1988.

referim a les estructures socials i els processos de comunicació que s'estableixen entre les persones que la configuren. Les xarxes informatitzades formen part, però en una subcategoria pròpia⁷. Podem definir xarxa social com una estructura social composta per individus (o organitzacions) anomenats "nodes" que estan lligats (connectats) per un o més tipus d'interdependència com ara amistat, parentesc, interessos comuns, intercanvis financers, relacions sexuals, creences, coneixements o prestigi. Existeix una important bibliografia especialitzada al respecte.

Emprant quatre elements bàsics de la teoria d'anàlisi de xarxes socials, podem dir respecte al nostre objecte d'estudi:

- a) Interconnexions: els nodes són els socis, normalment pares de família que estan connectats a la vegada amb altres elements de la xarxa, els quals es relacionen mitjançant la publicació, la qual es el lligam de la xarxa.
- b) Centralitat: la xarxa s'anomena *Les Cadets de Majorque*, que és la mateixa associació. Però el centre de la mateixa no és ella, sinó la seva publicació, la qual és a la vegada transmissora i organitzadora de la mateixa xarxa.
- c) Pertinença: aquesta xarxa és oberta, però els seus elements hauran de ser posseïr obligatoriament un lligam a les Illes Balears.
- d) Expansió: la xarxa arriba geogràficament a nodes (socis) ubicats a altres continents, com l'Àfrica o l'Amèrica. Aquest fet s'explica pel fenomen migratori balear, el qual havia focalitzat els seus corrents a aquests llocs.

Així, l'associació *Les Cadets de Majorque* era una xarxa social. Disposa dels actors, els socis, del centre aglutinador, la publicació, pertinença, relacionada amb les Illes, i finalment d'una gran expansió, lligada als fenòmens migratoris balears. Gràcies a la publicació, la distància física dels seus membres no fou un impediment per al seu èxit, més bé part de la clau del seu èxit. I els quatre elements d'anàlisi de la xarxa social

---

⁷ Aguirre, Iñaki Llamadas. (2011). Introducción Al Análisis De Redes Sociales. *Documento de Trabajo CITA-PH82*. Recuperat el 7 de març de 2014, a <http://www.pensamientocomplejo.org>

interactuen satisfactoriament, propiciant una vida llarga a la xarxa, fins que uns dels elements va desaparèixer.

El paper central de la publicació dins la xarxa social possibilitava la interacció de persones afins, però no necessàriament conegudes, a més de distants geogràficament. El sistema obert de l'associació i la publicació de notícies, personals o d'interès general, atreu a més gent al grup, ampliant-lo cada vegada més la xarxa. El seu sistema de comunicació permet establir un intercanvi dinàmic en un moment en el qual els sistemes tecnològics actuals eren impensables. La necessitat humana de compartir esdeveniments personals amb altres afins o la voluntat d'escriure sobre temàtiques diverses com a *hobby*, omplen de contingut la publicació *Paris-Baleares*. Es converteix en un espai convergent en el qual es poden expressar els coneixements propis, els sentiments, emocions (hi ha moltes poemes escrita pels socis). Permetia també organitzar reunions entre els socis, organitzar velades culturals o convertir-se en una plataforma solidària²⁸. També era emprada pels negocis, oferint productes i serveis específics, serveis d'assessorament particular, contacte entre particulars.

Paris-Baleares connectà aquesta xarxa social, facilitant la comunicació i restaurant antigues amistats perdudes. Podríem dir que es va convertir en el Facebook dels anys cinquanta per emigrants d'origen balear, una eina adequada a la tecnologia del seu temps, la qual permetia la interacció d'un grup unit per lligams comuns, facilitant l'intercanvi d'informació i coneixements sense importar el lloc de residència. Les distàncies entre Facebook i *Paris-Baleares* són obvies, sobretot tecnològiques. Però l'essència de tot dos no era tan diferent, tal com hem volgut exposar en aquest punt.

Per exemplificar aquest fet, la relació que s'establí entre els socis gràcies a la publicació, citarem l'article *Perspectives de Paris-Baleares*²⁹. Un home provinent de París agafa el vol París-Alger, amb escala a Palma. Es dirigeix al seu poble, s'Arraco, i s'aïna al cafè *L'am Vignot*. L'amo del bar i els seus clients estan molt animats, ja que havia arribat el periòdic de París al poble. L'home el demana per llegir-ho, però l'amo del bar no el troba per cap banda. Al dia següent, el diumenge després de missa, va una altra vegada al cafè. I el *Paris-Baleares* torna ha està al bar, però comig d'un animat

²⁸ Com el cas de la col·lecció per a la instal·lació del telèfon al poble de s'Arraco.

²⁹ *Paris-Baleares*, n. 17, juny 1955.

grup d'arraconers que llegeixen amb molt interès el periòdic. I no era la primera vegada que succeïa. S'havia establert una nova rutina al poble. Quan arribava *Paris-Baleares*, molts anaven al bar després per llegir-ho. Altres ja l'havien fet a casa, convertint-se en el tema de conversa per a tota la setmana. L'estimoni oral confirma aquest costum, el qual continuà al cafè *L'air l'ignet* de s'Arraco fins que va desaparèixer la publicació.³⁰

7.3. El descobriment de les Illes per a la segona generació

Un dels objectius de la publicació era donar a conèixer les Illes als fills nascuts a França. La coloma mallorquina es caracteritzava per continuar emprant la llengua pròpia, conservant els seus trets propis dins la seva llar, però molt integrats dins la societat francesa. Podem trobar fills d'emigrants, com Catherine Savi, els quals s'han educat i fet la seva vida adulta a França, casant-se amb francesos. El seu coneixement de la llengua espanyola és escàs, moltes vegades nul. Però tenen un bon coneixement del català, mantenint converses lludes en aquesta llengua. Tenen costums mallorquins, com l'anell de casament en el dit esquerre. I la seva cuina està molt influenciada per la tradició mallorquina. Però, com ella mateixa va manifestar, aquesta ja no s'ha traslladat als seus fills, els quals són una tercera generació, amb poc interès per les arrels mallorquines dels seus pares i padrins.

L'article titulat *L'un descendant découvre Majorque*³¹, firmat per Jacques Capo era un exemple de com la publicació es convertiria en una espècie de "llibre de text" dels costums, tradicions i història de les Illes per aquests fills, els quals tan sols podien accedir a aquests coneixements per la transmissió dels seus pares, els quals moltes vegades mancaven d'estudis adients. En el seu article explica com ha arribat a conèixer un poc més la terra dels seus pares:

cartes postales des albums de ma famille. Je savais quelques petites choses de ses origines. Je me remémorais les vagues images des parents, des monuments ou des sites pittoresques qui avaient marqué la jeunesse de mon père et de ma mère. Dans mon imagination d'enfant c'est ainsi en moi, accompagnée de sentiments vagues, une image lointaine, mais troublante et attirante du pays des Baléares.³²

³⁰ Entrevista Catherine Savi, agost 2005.

³¹ *Paris-Baleares*, n. 2, febrer 1954.

³² *Paris-Baleares*, n. 2, febrer 1954.

En un altre article, titulat *«Parla con mi hija Jacqueline»*, Mateo Covas escriu: *«Dime, papa, como es que abuelito habla siempre de Cuba? ¿Dónde se encuentra este país, qué hacía allí? Estaba en un negocio de frutas como yo? ¿Veníame lo que hacía?»*. Aquestes paraules personifiquen l'interès d'alguns fills per conèixer més sobre la història dels seus pares, dels seus orígens.

Aquests interès innat en les persones, explica l'èxit de la publicació per alguns membres d'aquesta segona generació, ja que els oferia informació de la terra dels seus pares, els quals l'enyoraven continuem. I s'alegren d'aquesta iniciativa, tal com demostren les paraules de la filla de Jose Perello:

Ma fille nous adressant son bulletin d'adhésion, nous écrit: Mon père disait souvent: « On devait former une Association de Majorquins. Maheureusement, il n'aura pas vu ses espoirs se réaliser, mais pour sa famille, notre association sera un peu son remède, et elle peut la considérer comme telle, ainsi que nos compatriotes... »¹⁵

L'interès demostrat per aquests joves envers a les seves arrels estava lligat al concepte d'identitat. Per posar un exemple actual, les al·lotes musulmanes, criades en països occidentals, reafirmen la seva identitat portant el Hijab de manera voluntària. Però més enllà de l'interès mostrat per alguns joves *«adets»* envers als seus orígens, molts consideren antiquades els costums dels seus pares, educats en una societat com la francesa. Aquest fet preocupa, i molt, als més grans, els quals veuen l'associació com un mitjà per a donar a conèixer les seves costums i tradicions als més joves. Era, a més, un dels objectius de l'associació, lligat a la necessitat de reafirmar la mateixa identitat enfront de l'entorn on es viu, de protegir-la dins les noves generacions nascudes a França.

La segona i tercera generació emigrant, totalment integrats dins la societat francesa, s'havien educat a l'escola pública francesa i tenien com a seus els principis democràtics, molt més que els seus pares, amb una educació formal moltes vegades insuficient, de formació autodidàctica i tradicional.

¹⁵ *Paris-Baleares*, n. 6, juny 1954.

¹⁶ *Paris-Baleares*, n. 6, juny 1954.

¹⁷ *Paris-Baleares*, n. 4, abril 1954.

Els més joves tampoc estaven interessats a continuar amb el negoci familiar i preferien continuar els seus estudis, principalment carreres de caràcter tècnic. Els al·lots pareix que preferien casar-se amb al·lotes mallorquines, però les al·lotes no volien casar-se amb mallorquins, preferien al·lots francesos, molt més oberts i divertits que els mallorquins³⁶.

Preocupats per aquest darrer fet, els *Cadets* més majors es marcaren un propòsit, fomentar les reunions informals entre els més joves a França. També facilitar les vacances dels més joves a Mallorca [fig. 9]. La intenció era afavorir els contactes entre els joves *Cadets*, retrobar-se amb familiars de les illes, a més de conèixer millor i arribar a estimar més la terra dels seus pares i padrins. Però com ens diuen persones entrevistades, si bé la bellesa de l'illa i els seus amics i familiars era una experiència molt positiva, l'illa oferia un nivell de vida molt inferior al que estaven acostumats a França. Però si hi haurà un grup de *Cadets* que tornaren a les Illes a la dècada dels seixanta, davant les bones perspectives de negoci obertes a territori balear gràcies a l'arribada del turisme de masses³⁷. Com recorda

Miquel Ferragut, Mallorca era terra de vacances, motiu pel qual ell decidí instal·lar-se en ella³⁸.

Figura 9: Anunci *Pour les Vacances de nos enfants*

Pour les Vacances de nos enfants

Nous n'ignorons pas que de nombreux parents seraient heureux d'envoyer, aux grandes vacances, leurs enfants aux Baléares.

Malheureusement, pour beaucoup d'entre eux, bien des difficultés empêchent ce désir de se réaliser : soit que leurs occupations ne leur permettent pas de longues absences, soit la difficulté de trouver des compatriotes qui puissent accompagner l'enfant, tant à l'aller qu'au retour.

Nous nous sommes donc penchés sur cette question et, dès à présent, nous vous informons que nous nous sommes mis en rapport avec une Compagnie Aérienne qui étudie actuellement la possibilité d'effectuer, par avions spéciaux, le transport des enfants de Paris à Palma et retour.

Els joves *Cadets* coneixien les Illes fins a l'aparició de l'associació gràcies als testimonis de familiars, fotografies, records... I els més afortunats, per viatges. Els seus pares eren conscients de necessitar qualche eina més per a donar a conèixer la seva llar als fills, per a què aquest estimessin les Illes com ells les estimaven... No havien volgut aïllar als seus fills de l'entorn, els havien proporcionat la millor de les educacions, aconseguint que el seu domini del francès fos excel·lent. Però a la vegada els havien

³⁶ Entrevista Caterine Savi, agost 2006

³⁷ Entrevista Pierre Alemany, agost 2006 i Dolores Alemany, abril 2014

³⁸ Entrevista Miquel Ferragut, abril 2014

intentat ensenyar els rudiments bàsics del mallorquí, verrat majoritàriament dins la llar. Molts d'ells desconeixien el castellà, el qual aprendrien de més major si s'instal·laven a les Illes³⁶. L'associació cercava a través dels seus articles divulgatius (història, literatura i cultura popular) transmetre als joves la cultura de les Illes. A més, intentaren fer cursos de balls populars i cuina mallorquina, facilitant l'accés als més joves als aspectes essencials de la identitat mallorquina.

Reunions, excursions, trobades... fomentades per l'associació seran molt populars entre els més joves dins l'associació. L'excusa sera promoure l'amistat i els llaços de fraternitat entre ells. Segons els nostres entrevistats la raó última era afavorir la creació de joves parelles, per frenar els casaments mixts. Però fou un objectiu no complert, tal com anirem comprovant al llarg d'aquest treball.

Com varen viure tots aquests fets els joves? Podem prendre com a exemple el testimoni de na Pierre Alemany³⁷, el qual concorda amb afirmacions d'altres. Ella era socia dels *Càfets* des de molt petita, i feia coses mallorquines (brudats, balls, cuinar...) gràcies a les reunions que es celebraven entre els socis més joves. Però ella no volia casar-se amb un mallorquí, per què eren molt "antiquats i masculistes". Aquestes paraules donen sentit a l'interès per part de l'equip directiu per a crear lligams entre els joves *Càfets*. Volien promoure els encontres entre els joves, fomentar els matrimonis entre parelles d'origen mallorquí, ja que consideraven que aquestes noves generacions no sabien valorar el que tenien i el que havien fet els seus pares, a més d'estar perdent-se els bons costums mallorquins a les llars franceses.

Però no podem caure en l'error de pensar que aquestes activitats fossin un intent d'allunyar als joves del seu entorn. Tornem a insistir en l'alt grau d'integració de la colònia a territori francès. La creació de l'associació respon, entre altres qüestions, a un intent de no perdre unes arrels molt desdibuixades en els seus fills. Les famílies no volien renunciar al record de la seva estimada terra, ni a la seva llengua ni a les seves tradicions. Però els joves ja tenen molt lluny la terra dels seus pares i no comparteixen alguns dels seus costums. Aquesta sera la causa darrera per entendre la creació d'espais comuns per al jovent, i així no perdre els "bons costums". No oblidem que la creació

³⁶ Entrevista Pierre Alemany, agost 2005.

³⁷ Entrevista Catherine Savi, agost 2005.

d'associacions d'origen ètnic en els països d'acollida respon a una estratègia per a preservar els trets diferenciadors del grup, convertint-se en un mecanisme de transmissió de la identitat de pares a fills, aconseguint una major cohesió entre les diferents generacions del grup.

La identitat no és una essència innata dada, sinó un procés social en construcció. La creació de llocs de trobada on la cultura, tant immaterial com material sigui transmesa, és essencial. Els pares senten la necessitat de transmetre als seus fills la seva cultura, les seves idees, els seus sentiments i, d'aquesta manera, perpetuar la seva pròpia identitat. El concepte d'identitat també pressuposa l'existència dels altres, en aquest cas dels francesos, amb estils de vida, valors, costums i idees diferents. Així aquest grup cerca eines per definir-se a ells mateixos i accentuar les diferències amb els altres, per així no perdre aquests "bons costums"¹¹.

El butlletí *Paris-Baleares* es convertia en la plataforma de transmissió d'articles culturals, producció literària, opinions, cròniques socials... tota una amalgama d'informació procedent d'uns col·laboradors totalment balleats en el projecte, sense cap tipus de compensació econòmica. Els promotors de l'associació, igual que molts dels posteriors socis, eren persones preocupades pels seus fills, però amb uns interessos culturals importants. Trobar un mitjà d'expressió per a les seves inquietuds personals, cobrint les intel·lectuals, es un mèrit que no podem deixar de repetir.

7.4. Col·laboradors, corresponents, firmes de prestigi i llengua.

La publicació *Paris-Baleares* no estava a l'abast del públic. Si es volia rebre, un s'havia de convertir en soci. En tots els números apareix el butlletí d'inscripció, amb preus diferents segons la tipologia de membre, en un intent ajustar-se als diferents poders adquisitius dels *Cadets*. El requisit per convertir-te en soci era ser originari o descendent de balears. D'aquesta manera es rebia la publicació periòdicament, via postal. A més, podies participar com a membre de ple dret a les assemblees i publicar esdeveniments o escrits propis. Com a deferència, l'associació enviaria un representant a tots els actes

¹¹ *Paris-Baleares*, n. 6, juny 1954.

familiars significatius, sempre previa invitació i en cas de defunció, una corona de flors.

Si es volia rebre la publicació i no existia una relació directa amb les illes, podies convertir-te en soci honorari¹². I totes les col·laboracions de firmes de prestigi, relacionades amb les illes, eren ben rebudes a la publicació. Per agregar publicitat era condició indispensable ser soci, però aquesta norma es relaxarà, acceptant també publicitat d'empreses o organismes que podien interessar als socis, a més d'aportar més ingressos a les sempre pobres arques de l'associació.

La publicació estava escrita per i para els socis. En els primers nombres, els articles estaven firmats per col·laboradors, persones que de manera totalment altruista, volien publicar els seus escrits. També apareixen reculls d'altres publicacions, considerades d'interès, els quals minyaven al llarg del temps, però sense desaparèixer del tot. Un gran nombre d'escrits no presenten firma, impossibilitant la confecció d'un catàleg de col·laboradors. L'objectiu de donar a conèixer les Illes i la difusió de la publicació afavorirà l'aparició de col·laboracions de firmes de prestigi, persones que havien desenvolupat una important carrera en diferents àmbits de la cultura, la vida social o del periodisme. Mes endavant també sorgirà la figura del corresponsal, persona encarregada de donar veu a les notícies més destacades d'un o més pobles.

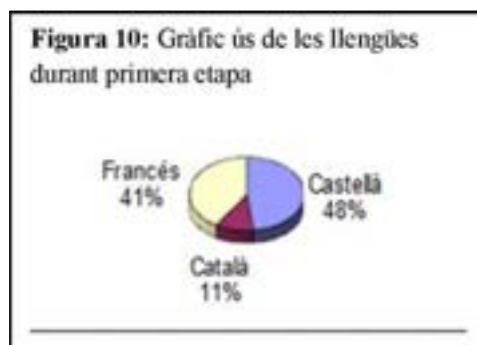
Un dels objectius de la publicació era tenir informada a la colònia francesa. Per aquest motiu s'intentava inserir notícies locals dels diferents pobles i ciutats de les Illes. Aquestes s'incorporaven en la *Cronica de Baleares* i estaven escrites per la figura dels corresponsals. No apareixen notícies locals a la *Cronica de França*. En aquesta primera etapa, els corresponsals estaven vinculats com a socis a la publicació i s'encarregaven d'incorporar la cronica social i les notícies d'interès de les seves localitats. La incorporació de noves localitats i la falta de col·laboradors modificarà la figura del corresponsal en la segona etapa de la publicació.

El tema de la llengua emprada en la confecció dels articles també es força interessant. Recordem que una de les característiques d'aquesta publicació és la utilització de tres

¹² Testimoni d'Antonio Sime Cardenas, fill del darrer delegat per a Balears de l'associació.

idiomes diferents en els seus escrits. Les llengües més emprades són el castellà i el francès. La utilització del castellà està relacionat amb l'aprenentatge que es tenia d'aquesta llengua a les escoles, influenciat molt per les missions catòliques a França, les quals donaven classes de castellà als infants. Era un castellà acadèmic i molt formal. Però trobem faltes d'ortografia en aquests escrits, amb accentuacions incorrectes, conseqüència de la influència del francès. El francès, llengua obligatòria a les escoles, era imprescindible per poder integrar-se i relacionar-se en el país d'acollida. El nivell era alt, molt formal i correcte, fins i tot embafador⁴³. Les col·laboracions d'alguns professors universitaris francesos a la publicació dona idea de l'alt nivell que es volia donar a la publicació, i la cura que es tenia envers a la utilització de les mateixes, a pesar dels freqüents errors d'impremta ja senyalats.

El català era la llengua minoritària en aquests primers anys, però molt significatiu si pensem en les polítiques lingüístiques del moment a Espanya i França. França mai ha estat un país integrador lingüísticament. I Espanya tenia lleis que limitaven l'ús de les llengües diferents a

l'espanyola. L'aparició d'escrits en llengua catalana⁴⁴ [fig. 10] era molt significatiu i encoratjador. L'ortografia no era normativa, de vegades per la font (cas de les *Rondalles* de Mossèn Antoni Alcover), però en la majoria de casos era per la falta de coneixement acadèmic de la mateixa. Aquest fet pareix preocupar l'equip de redacció, per la qual cosa veurem com es començarà a publicar la normativa de la llengua de F. Borja Moll, en un intent de culturitzar i donar a conèixer tant la llengua com el seu bon ús. Per il·lustrar aquest punt, donam una taula i un gràfic de l'ús de la llengua en aquest primer any en els articles que no pertanyen a les seccions de les cròniques ni a la publicitat.

L'objectiu de divulgar la Història, la Literatura, els costums i les tradicions de les illes entre els seus socis s'aconseguirà gràcies a aquestes persones, que de manera totalment altruista, ompliren les pàgines de la publicació amb articles de qualitat. Els col·laboradors per una banda i les firmes de prestigi per una altra, aconseguiran aquest

⁴³ Entrevista amb Antoni Vicens, maig 2005

⁴⁴ Gràfic elaborat amb dades pròpies sobre els articles publicats l'any 1954

objectiu al llarg d'aquesta primera etapa. Més impactant era el fet que molts d'aquests col·laboradors no havien gaudit d'una formació reglada, però destacaren sempre per la seva cultura o coneixements, molts d'ells assolits de manera autodidàctica.

7.5. La literatura, la història i les tradicions de les balears. Els articles de divulgació

La intenció de divulgar la riquesa cultural de les Illes es fa patent des del primer nombre

de la publicació. En primer lloc, amb l'inici d'uns d'articles envers la figura per excel·lència de les lletres illenques, Ramon Llull⁴⁵. Al llarg de la història de la publicació, la figura de Llull serà molt import. L'autor d'aquesta primera sèrie fou Marcel Decremps, escriptor de

llengua francesa, el qual realitza un recorregut per la seva vida, història i obra de Ramon Llull [fig. 11] era coneguda i molt apreciada dins l'òrbita de la cultura europea, i està considerat com el pare del català literari. L'elecció no pareix feta a l'atzar, ja que s'erigís com a símbol de mallorquinitat, figura que enllaça als mallorquins tant dintre com a fora de les seves fronteres naturals, les Illes. Són articles llargs, que ocupen més de mitja pàgina. La seva maquetació era bastant arcaica, dividida en diferents planes de la publicació.

Els primers articles sobre la figura de Ramón Llull estaven firmats per Marcel Decremps, una de les primeres firmes de prestigi aparegudes a la publicació. Professor universitari, podem destacar el seu paper com a fundador de la revista *La France latine Revue d'études d'oc*. Aquesta publicació neix l'any 1949, a París. Segons les dades obtingudes a la seva pàgina web⁴⁶, tenia com a objectiu ser un mitjà pels escriptors, artistes i amants del món llatí. Aquesta revista s'especialitzarà en la llengua i la literatura de la zona de la llengua d'Oc, s'edita fins a la data del present treball. Marcel

⁴⁵ *París-Baleares*, n. 1, gener 1954

⁴⁶ *La France latine Revue d'études d'oc*. (n.f). Recuperat desembre 2009, a www.univ-rennes2.fr/alc/erellif/

Decremps, estudios de la llengua d'Oc, la considerava parenta directa del Català, es convertiria en un assidu col·laborador de la revista. Les seves aportacions vinculen la llengua d'Oc al català dins la publicació, en un clar intent de reivindicar les relacions entre les Illes i el sud de França, mitjançant diferents articles de divulgació històrica.

Enric Guiter, agregat Universitari a França en durant aquesta etapa, també col·laborà activament en aquesta primera etapa, amb sèries d'articles històrics com *La gesta d'un Jaume I*⁴⁷. La col·laboració de professors universitaris, persones amb solvència intel·lectual, demostra la preocupació, per part de l'equip directiu, per publicar articles de qualitat científica. Enric Guiter fou un important lingüista de Perpinyà, premi Pompeu Fabra l'any 1995 pel seu treball *Algunes ensenyaments del lèxic pagès*. Però la seva obra més important fou *Atlas linguistique des Pyrénées Orientales*, l'any 1966. Es reafirma la relació d'un col·laborador de la publicació amb la llengua occitana, una constant durant la primera etapa de la publicació. Aquest filòleg disposa d'una ampla bibliografia sobre temes lingüístics i acadèmics de la situació del català i de les llengües romanques del sud de França. Però també escriu sobre història medieval mallorquina, sobretot fets de la biografia de Jaume I⁴⁸, fent al·lusions clares i directes a la vinculació que les Illes varen tenir durant aquesta època històrica amb el sud francès.

Aquestes col·laboracions animaran als socis a realitzar aportacions de caràcter divulgatiu més locals, per a donar a conèixer aspectes de les seves localitats d'origen, escrivint històries, anècdotes i fets rellevants dels seus pobles. Col·laboradors diversos publicaran aquests articles. D'Andrau apareixerà publicat un article d'història local titulat *Debarquement des Maures à Andrau*⁴⁹, *Les roques Mallorca, Mont d'Angu*⁵⁰, exemples de molts altres de temàtica històrica d'època medieval mallorquina. Articles sobre temes històrics es barregen amb temàtica literària: *Le poète Jacint Verdaguer*⁵¹, sobre la ciutat d'Alguer, *La ciudad sarda d'origen y habla catalana*⁵²; *Minorque et l'Algérie*⁵³. Molts i variats són els articles que apareixen, no tots firmats per gent amb

⁴⁷ *Paris-Baleares*, n. 11, novembre 1954.

⁴⁸ Com els articles *La gesta de Jaume I*, *Paris-Baleares*, n. 14 maig 1955, firmat per Enric Guiter.

⁴⁹ *Paris-Baleares*, n. 11, desembre 1954, escrit pel cadet Jean Mateu.

⁵⁰ *Paris-Baleares*, n. 23, gener 1956, per la cadet Elisabeth Obervies Paço.

⁵¹ *Paris-Baleares* n. 29, juliol-agost 1956, firmat per Marcel Decremps.

⁵² *Paris-Baleares* n. 12, gener 1955, firmat per J. Mariam Pascuals.

⁵³ *Paris-Baleares*, 26, abril 1956, firmat per G. Gomila.

formació acadèmica, però si sempre per persones d'ampla cultura, moltes vegades autodidacta, que aprofiten aquesta plataforma per a donar veu a les seves inquietuds literàries i culturals⁵¹.

La producció literària també serà ben rebuda a la publicació. Miquel Castanyer, col·laborador fidel des dels primers nombres de la publicació, havia publicat articles molt interessants sobre els costums i els paisatges del seu poble, Soller. Però la seva inclinació natural cap a la literatura i la fascinació que sent pel mar el condueix a publicar en fascicles el seu llibre, *El Vell i la mar*⁵², en un català bastant acadèmic. Publicarà deu parts, totes relacionades amb el tema del mar. Però les obres mèdites més significatives i més abundants seran, sense cap mena de dubte, els poemes, escrits en castellà i català, enviats pels socis a la publicació, costum que continuara fins a la fi de la publicació, la qual cosa es convertirà en un dels seus majors atractius.

Les tradicions, com són els balls populars⁵³, serà una altra temàtica molt popular. Són innumerables les col·laboracions sobre festes, costums i en general folklore, de les diferents localitats d'origen. Trobarem escrits molt diversos, des dels costums de la pagesia de Lluçmajor⁵⁴ fins les festes i tradicions de Muro⁵⁵. També apareixen seccions com *Llules d'història* serà la secció creada per Miquel Castanyer Puro⁵⁶, escrita en un català bastant solent, en la qual comença a relatar les diferents festes i costums del Port de Soller. El coneixement dels escuts heràldics i els llinatges de les Illes tindran també cabuda, amb un seguit d'articles titulats *Nobiltat Majorquina*⁵⁷, extrets del catàleg de les famílies nobles de Mallorca i dibuixos amb els escuts heràldics dels principals llinatges balears.

Si abans hem senyalat l'interès de la publicació per la figura de Ramon Llull, la llengua occitana i les seves relacions amb la llengua dels mallorquins, i per la història medieval mallorquina, també hi haurà un gran interès per recordar i transmetre les tradicions i les llegendes de les Illes. En els dos primers nombres apareixeran articles sobre aquest

⁵¹ Apareixen molts d'articles sense signar.

⁵² Paris-Baleares, n. 26, abril 1950.

⁵³ Com l'article *El grup folklòric Broi de Taronget*, Paris-Baleares, n. 22, desembre 1955, sense signar.

⁵⁴ Com *La pagesia de Lluçmajor*, Paris-Baleares, n. 2, febrer 1954, escrit per Gabriel Moragues.

⁵⁵ Com *Històries de Muro*, *Ibidem* Paris-Baleares, escrit per F. Mulet.

⁵⁶ A partir de Paris-Baleares, n. 3, març 1954.

⁵⁷ A partir de Paris-Baleares, n. 11, desembre 1954, firmades per Llabres.

tema, firmats per Gabriel Font i Martorell i Juan Muntaner Bujosa. Aquests dos autors estan molt vinculats al tema turístic de les Illes, publicant l'any 1955 el llibre *Manual del Turisme en Mallorca*, però la falta de continuació d'articles en la publicació ens fa suposar que no foren articles originals, sinó recull d'algun treball d'aquests per part d'un col·laborador de la publicació vinculat al tema turístic.

La publicació de *Rondalles mallorquines*⁶¹ [fig. 12] es convertirà en un fet habitual durant aquesta primera etapa. *En Juan des Fabiolet, La bossa buida i és canyom, L'amo'n Biel Perxanc i la dona d'aigo, en Pere Catorze ....* Són algunes de les rondalles publicades. Estan estretes del corpus rondallístic

publicat sota el títol d'Aplec de *Rondalles Mallorquines* d'En Jordi d'es Racó, obra de mossèn Antoni M. Alcover. Les rondalles d'Alcover poden ésser contemplades en dos aspectes: com a recull folklòric i com a obra literària. El seu valor era per tant doble. Per aquest motiu, no era d'estranyar que les rondalles ocupessin un lloc preeminent dins la publicació al llarg de la seva història.

Gran part dels *Cadets*, i per tant de les seves col·laboracions, són d'ascendència mallorquina. Però l'associació estava oberta a totes les Illes, motiu pel qual també hi hagué socis i col·laborador de les illes menors. Des del tercer número apareixen les col·laboracions de menorquins, amb interessants articles divulgatius sobre la història i les meravelles naturals de la seva illa⁶².

D'aquests col·laboracions menorquines, destacarem dos noms. Per una banda Maurice Deribéré⁶³, fotògraf i estudiós del color, era membre de la *Société Spéologique* de France. Era corresponsal a París del *Cercle Literari i Artístic de Ciutadella* i

⁶¹ A partir del primer número de la publicació

⁶² Com l'article *Fantasia Menorquina*, firmat per C. Mascaró; o *Conquista de Menorca per el Mariscal duc de Richelieu*, firmat per Mascaró Passarius

⁶³ Maurice Deribéré. (n.f.). Recuperat el 26 d'abril de 2014, a <http://www.babelio.com/>

col·laborador de la publicació ciutadellenca *El Iris de Ciutadella*, motiu pel qual apareixen articles d'aquesta publicació a les pàgines del *París-Baleares*. Però també realitza articles específics per aquesta com *Les Orgues de Mahon*⁶⁴ o *Les fêtes de Minorque*⁶⁵, on dona a conèixer aspectes culturals de l'illa de Menorca. Totes les seves publicacions estan escrites en Francès. A part de les seves col·laboracions en aquestes dues publicacions, també va publicar un seguit de llibres com l'Enciclopèida *Le Colour* o *Histoire mondiale du Deluge*.

Altra firma de prestigi menorquina serà J. Mascaró Pasarius, el qual col·laborava amb moltes publicacions locals de l'època, entre d'altres *L'Iris de Ciutadella*. Era la persona que s'encarregava de contactar entre les publicacions i els col·laboradors menorquins⁶⁶. La relació amb Maurice

Figura 13: Article conjunt J. Mascaró Pasarius i Maurice Dérivé

Les gravures et peintures rupestres de Minorque

par MAURICE DERIBERE membre de la Société Spéologique de France, Correspondant du Cercle littéraire et artistique de Ciutadella;
et J. MASCARÓ PASARIUS, Directeur de la Carte Générale des Baléares.

« L'île de Minorque est un des lieux les plus importants pour l'étude de la civilisation primitive d'Europe, et ses mégalithiques contiennent un chapitre entier de l'histoire du monde. »

Margaret-Alice MURRAY.
Docteur de Cambridge.

En ce site sauvage mais empreint de grandeur les hommes récurrents de jadis et les falaises, de chaque côté, sont percées de grottes qui servirent d'habitat à diverses époques.

C'est dans l'une des premières grottes que l'on rencontre en partant du préau de Biniguarda Vell que furent trouvés les premiers signes gravés

Dérivé s'explicita en l'article conjunt *Les gravures et peintures rupestres de Minorque*⁶⁷, [fig. 13] article firmat per Maurice Deribéré i J. Mascaró Pasarius. Firmats per J. Mascaró Pasarius apareixeran articles al llarg de tota la publicació, prop d'una vintena, alguns inèdits⁶⁸.

Un dels objectius de la publicació era convertir-se en divulgadora de la història, la cultura, la literatura i els costums de les Illes entre els seus socis, per aquest motiu es publicaren tants articles d'aquest estil en aquesta primera etapa. Fins i tot es preocuparen, com hem vist, en cercar firmes de cert prestigi. Com a conseqüència, trobem els articles del lingüista Marcel Decremps, en els quals es destaca la importància de les Balears dins la cultura catalana. Entre els anys 1954 i 1955 inicia una sèrie d'articles titulats *La Renaissance Littéraire aux Baléares*, en els qual reflexiona sobre la producció literària mallorquina des de mitjans del segle XIX, destacant l'Escola

⁶⁴ *París-Baleares*, n. 9, octubre 1954

⁶⁵ *París-Baleares*, n. 26, abril 1956

⁶⁶ Entrevista telefònica amb el col·laborador menorquí Arcadi Pons, abril 2014

⁶⁷ *París-Baleares*, n. 5, maig 1954

⁶⁸ Com l'article *El Myotragus ya vivía en Mallorca hace más de dos millones de años*, a *París-Baleares*, n. 132, febrero 1966, firmat per J. Mascaró Pasarius

Mallorquina, en un moment en el qual la censura, encara que lava a les Balears, era un fet. També treballarà la figura de Jaume I, en un seguit d'articles titulats *Le souvenir de Jacques-le-Conquérant à Montpellier* l'any 1956, reforçant l'idea d'unió entre aquests territoris de la Catalunya francesa amb les Illes. En aquesta línia podem afegir l'article de Pau de la Fabrega, titulat *Les Balears i el Rosselló*¹¹, escrit en un català molt acurat, on recorda els lligants que durant segles han mantingut aquestes dues regions. Aquests articles reforcen la idea de lligam entre ambdues, explicant la facilitat amb la qual els primers mallorquins s'establiren a França.

De tots ells, destacarem una serie firmats per Enric Guiter, titulats *Le dialecte Balear*, publicats al llarg de l'any 1955, on analitza les semblances i les diferències amb el català continental, les varietats illenques i les relacions que s'estableixen entre tots aquests dialectes. Aquest interès per fomentar el coneixement de la llengua pròpia es reforça amb la posterior publicació, en format fascicle, de la normativa de F. Borja Moll, mostrant així un singular interès per la correcta utilització de la llengua pròpia, la qual mancava d'ensenyament formal, sobretot en aquests anys. Aquesta preocupació per la llengua no tornara a comparèixer fins l'any 1968, amb la publicació de les *Œuvres linguistiques du dialecte mallorquin*, de Llorenç Vidal.

Com hem volgut esbossar en aquest punt, la publicació d'aquest tipus d'articles, confirmen la intenció divulgadora de l'associació, la qual vol aconseguir millorar el coneixement de les Illes entre els seus socis. I varen voler, des d'un principi, cuidar els seus continguts, incorporant firmes de prestigi i retalls d'altres publicacions. Molts de col·laboradors, sense currículums acadèmics però de formació autodidàctica, destacaren pel seu interès envers la cultura, la literatura, la Història –aprofitant l'altaveu que fou *Paris-Balears* per donar a conèixer les seves inquietuds, ampliant el coneixement de les Illes entre els seus socis.

7.6. L'aparició de les seccions *Crònica de Balears* i *Crònica de França*

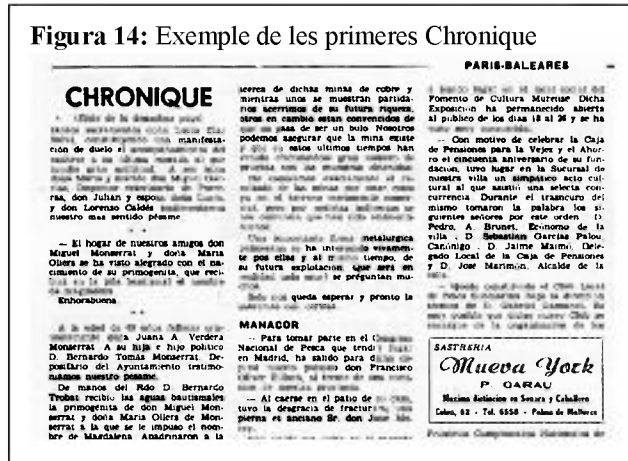
¹¹ *Paris-Balears* n. 13, Febrer 1955.

Al primer nombre de la publicació, en la seva darrera fulla apareixerà una secció fonamental en la vida de la publicació, la qual perdurarà fins al seu darrer número. Titleda en un primer moment com a *Chronique*, era una secció de petites notícies,

d'ampla diversitat temàtica, organitzada en grups de localitats balears i franceses. Des d'aquesta secció es volia donar coneixement dels fets locals i de la crònica social de les localitats on residien *Cadets*. Demanada la necessària col·laboració per part d'aquest, per omplir de continguts la secció, la

Figura 14: Exemple de les primeres Chronique

resposta fou aclaparadora. S'aconseguien en els següents números números suficients notícies per dividir aquesta *Chronique* [fig. 14] en dues seccions. La primera s'anomena *Crónica de Baleares*, la segona *Chronica de France*. Pels canvis que hi haurà en la seva nomenclatura, hem optat per la seva traducció al català a partir d'aquest moment. La seva organització era molt simple, dividida per localitats, on es donen notícies breus de cadascuna de les localitats, enviades pels membres de l'associació en un primer moment.

La secció *Crónica de Baleares* arribarà a rebre informacions de localitats de totes les illes, a excepció de Formentera, de la qual no pareix haver-hi cap soci. En el cas de França, també apareixeran un gran nombre de localitats i pobles, fins i tot de localitats del Marroc (francesa fins a 1956) i d'Algèria (francesa fins a 1962). Aquestes notícies confirmen que la publicació *Paris-Baleares* traspassà el continent europeu i arribà al continent Africà. Amb les dades actuals, pareix que era la primera i única publicació balear d'aquestes característiques que ha tingut presència al continent Africà.

Aquestes dues seccions es convertiran ben prest en la senya d'identitat de la publicació, el lloc on les relacions socials, les relacions d'amistat i familiars, d'amor per la localitat d'origen, tindran més força, complint amb un dels principals objectius de l'associació.

No era la primera publicació que té una secció de crònica social, hi ha altres publicacions de la mateixa època i mateix estil que també la tenen. Però la particularitat d'aquesta era, en primer lloc, la separació d'ambdós àmbit, el balear i el francès. La distància física existent era paulatinament menor gràcies a les millores en el sistema de transport de persones, abaratint els costos, la qual cosa farà que els *Cadets* viatgen molt més, fet recurrent en aquesta secció, plena d'anades i arribades entre França i les Illes.

Tant la *Crònica de França* com la *Crònica de Balears* tenen un naixement tímid, però es convertiran en les seccions més importants. Quin tipus de continguts ens podem trobar? Els seus continguts són cròniques socials i notícies puntuals de cada localitat apareguda. Depenen directament de la feina dels col·laboradors. Naixements, bodes, comunions, defuncions... es barregen amb notícies d'un caràcter més general, referides a cadascuna de les localitats esmentades.

Aquestes seccions ens proporcionen multitud de dades: qui eren els socis, a què es dedicaven, quines relacions familiars i d'amistat tenien, la seva localització geogràfica, el seu lloc d'origen, si eren emigrants de primera, segona o tercera generació... Molta informació que fa necessari un treball minuciós per aconseguir extreure tota la informació possible i així poder realitzar un retrat realista de la situació, la vida i els costums d'aquestes persones. Per les característiques d'aquesta tesi, no es farà en el grau d'aprofundiment que revelara tota aquesta informació, però intentarem donar una imatge de conjunt, base per a investigacions posteriors.

Continuant amb aquest argument, podem conèixer l'origen dels primers *Cadets* si observem les primeres localitats aparegudes a la secció, com foren Muro i Soller per part de les illes i de París per part francesa. Concorra amb altres dades exposades, com que fou a París on s'inicia tot i que Soller fou un dels principals focus d'emigració dirigida a França, al costat d'andritxols, a partir del número tres, i de les col·laboracions del poble de s'Arracó, en el número cinc. A l'apèndix s'adjunta una taula, on mostra el buidatge del primer any per a les localitats balears.²⁰

²⁰ Veure annex. Taula 1. Localitats de Balears aparegudes a la secció Crònica de Balears l'any 1954.

La progressiva ampliació de les seccions era un fet destacadíssim, demostra el creixement de l'associació, tan a nombre de socis com a extensió geogràfica, localitats franceses, balears i, també, a llocs determinats del continent Africà.

Figura 15: Mapa ubicació *Cadets* a França any 1954

En el primer any de la publicació apareixen un total de quaranta i quatre localitats, les quals representen vint-i-nou departaments dels noranta i cinc departaments existents actualment. Podem observar com els socis es distribueixen per zones costaneres o en els departaments d'interior propers a rutes de comunicació importants. [fig. 15].⁷¹

També apareix un departament que actualment no pertany a França, Algèria. Recordem que Algèria fou un dels tres focus més importants d'emigració balear contemporània. Anecdòticament, la guerra d'Independència de la colònia s'inicià el mateix any que l'inici de la publicació. Com a part de França i un dels focus migratoris balear, apareixerà un important contingent resident a les ciutats d'Alger i Fort de l'Eau, tema que analitzarem en un punt posterior.

7.7. Els primers banquetes de l'associació

Els articles de l'equip directiu animaven a la participació dels socis. Les seves col·laboracions a la publicació eren molt importants per a conèixer-se entre ells, a més de compartir interessos i coneixements. Encara que aquest lligam s'havia establert, l'equip directiu era de l'opinió que sense moments de contacte físic, aquest lligam mai es terminaria de consolidar. Una intuïció molt encertada, tal com demostren estudis

⁷¹ Mapa d'elaboració pròpia, segons dades Taula 2: Localitats de França aparegudes a la secció *Crònica de França* l'any 1954

actuals. En el món actual, enganxats al telèfon mòbil i internet, connectats amb el món per les xarxes socials, els psicòlegs adverteixen dels perills de la pèrdua d'interactuació física entre les persones. Aquest problema tan modern, derivat de la tecnologia continguda dins les nostres butxaques, ja era considerat pels nostres amics en els anys cinquanta. La distància no era tecnològica, era física, però la por a l'aïllament pot ser igualment comparat. Com també les solucions a les quals arribaren.

Solucionat, en part, el problema de comunicació entre els socis per mitja de la publicació, la distància no havia de ser impediment per a celebrar en companyonia la pertinença a l'associació. Conscient de la necessitat de consolidar un grup emergent, l'equip directiu organitza el primer banquet de socis l'any 1955. Amb aquest esdeveniment desitgen que els *Cadets* es trobin per desenvolupar els lligams d'amistat i fraternitat iniciats a la publicació. L'excusa, la celebració de la primera junta general de socis. Les dificultats evidents per als socis illencs i l'organització de les comunicacions franceses, feren que el lloc elegit per celebrar-se fos París, lloc de naixement de l'associació i residència de les principals autoritats espanyols a França.

Es decidí celebrar-ho el diumenge 20 de març de 1955, quinze mesos després de la fundació de l'associació. Es va celebrar en els *Salons Vianey*, fou servit per M. Fourcade. Aquesta iniciativa estava anunciada des del nombre de desembre de 1955, amb un preu de 1.300 francs per persona. Les fotos que

Figura 16: Fotografia del primer banquet de *Cadets*

Vue partielle de notre Banquet

apareixen en la publicació mostraven el bon ambient que es va viure. [fig. 16]

El banquet va està presidit per una taula d'honor. Estava composta pel President de l'associació, Pierre Colom; el vicepresident, Francisco Vich; el secretari general, Jean

Col·l. el Consol General d'Espanya a París, M. German Baraibar i el President del Comitè Franc-Espanyol, M. Charles Pichon. En un principi havia d'assistir l'Ambaixador Espanyol a París, M. El comte Casas Rojas, tal com anunciava *Paris-Baleares* al nombre de Gener de 1956, però no va poder assistir i en el va representar el Consol General d'Espanya a París, M. German Baraibar.

Les bones relacions de l'associació amb les autoritats espanyoles franquistes a París es podien explicar per diferents raons. Hi havia membres destacats de l'Oficina de Turisme Espanyol a París, com el seu director Matias Mut Oliver. Per aquest motiu no era estrany que hi haguessin vinculacions entre els membres fundadors i les autoritats espanyoles a França. També l'interès per part del regim franquista de fomentar les relacions dels emigrants amb Espanya, dins la idea del retorn, feia que qualsevol acte mes o manco oficial dels emigrants espanyols fora de les seves fronteres, sempre i quan no tinguessin un caràcter polític antifranchista, fos recolzat activament pel regim. Des de les pàgines de la publicació, en els anuncis publicitaris del banquet es deixava constància del fet de l'assistència de representants de l'ambaixada, la qual cosa li donava un caràcter de major rellevància a la reunió.

Un total de cent trenta balears varen assistir a aquesta celebració. No tan sols assistiren els residents a París, sinó també de Reims, Chalons-sur-Marne, Laon, Marseille, Euples i Dreux. Tant per les referències en la publicació com per les fotografies, el clima fou d'una gran cordialitat i amistat. Molts dels cent trenta balears assistents no es coneixien, però hi hagué emotius retrobaments de vint, trenta i fins i tot quaranta anys. Aquests encontres entre membres de l'associació varen ser molt comentats en els següents números de la publicació, complint-se un dels objectius de l'associació, trobar a França als amics i familiars perduts. Va resultar un banquet molt emotiu, com si fos la reunió d'una gran família que feia molt d'anys que no es reunien.

Com no podia faltar, a l'hora del *champagne*, es varen realitzar discursos, reproduïts a la publicació íntegrament.⁷² L'acte s'acompanya amb un recital de poesies i glosses, posteriorment publicades, on l'enyorança i l'amor cap a la roqueta foren l'eix de la vetllada. Després, un recital de cançons populars i interpretacions musicals, espectacle

⁷² *Paris-Baleares*, n. 16, maig 1955.

digne del més alt nivell ofert pels mateixos membres. No faltaren tampoc demostracions de balls mallorquins, sent la *Jota mallorquina* i el *Parado de Valldemosa* els més aplaudits. Sense cap mena de dubte, fou una jornada inoblidable per tots⁷⁵.

Les autoritats franquistes participaren activament, amb paraules d'admiració cap a l'associació. M. Germain Baraibar, Cònsol General d'Espanya, va representar l'ambaixador, el qual a l'últim moment va excusar la seva assistència. En el seu discurs, felicita a l'associació amb les següents paraules: *"vuestra Entidad prestigia con su aportación regional el esfuerzo de cuantos españoles residimos en Francia para corresponder a su hospitalidad y estrechar los vínculos que unen a nuestras dos Naciones Hermanas"*.⁷⁶ A la intervenció del President del Comité Franc-Español, Charles Pichon, es remarca la intenció de continuar donant servei des del seu departament a l'associació. Ajudaren en els viatges cap a les Illes dels residents balears francesos. Però també expressa la seva intenció de fomentar el turisme francès dirigit a les Illes i a Espanya en general. Els recordava que, com a membres actius de la societat francesa com eren tots, tenien el deure de promocionar i donar a conèixer les illes als seus veïns i així fomentar aquestes relacions. Aquestes paraules seran profètiques pel decurs de la línia editorial de la publicació.

Francisco Vich, nou vicepresident de l'associació, argumentava que sense el treball del president P. Colom i els dos vicepresidents Gelibert i Casanovas, el seu treball administratiu, el seu esforç per trobar les direccions dels residents a França de balears no hagues estat possible aquesta associació. Així compta que engrésca per aquestes persones i el seu treball, ell mateix, que no coneixia a P. Colom, es va adherir i es va posar a la seva disposició pel projecte. Curios que aquestes paraules les obludara posteriorment.

El discurs de Jean Coll, Secretari General, remarcava l'objectiu de donar a conèixer les Balears entre els socis, en especial a les noves generacions que no han tingut la sort de conèixer-les en profunditat, ja siguin els seus paratges naturals, els seus menjars o els

⁷⁵ *Paris-Baleares*, n. 18, juliol-agost 1955.

⁷⁶ *Paris-Baleares*, n. 17, juny 1955.

seus costums. D'aquesta manera la seva intervenció estaria dins el discurs general de l'associació.

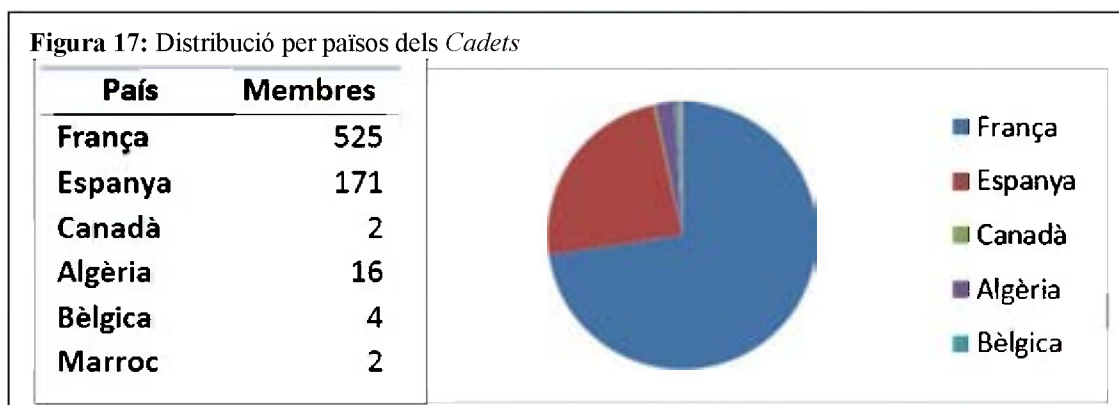
Aquest primer banquet va tenir una forta influència dins el grup de l'associació. Molts dels associats no es coneixien, molts d'altres es coneixien, però feia molt de temps que no es tenien notícies un dels altres. L'aquesta trobada fou un important suport a la feina i la labor de l'associació. En les pàgines de la publicació trobem referències dels socis al banquet, donant la seva pròpia impressió del que varen viure durant aquell dinar. L'ansietat, enyorança, felicitat del retrobament, tornat a trobar lligams amb la seva terra i la seva gent. Moltes foren les emocions que un simple banquet va despertar en tot aquell grup de mallorquins que estaven tan lluny però se sentien tant a prop de ca seva.

En aquest banquet també es va reflexionar sobre l'associació i la seva organització. L'èxit de participació provocava necessàriament canvis en l'estructura organitzativa. L'equip directiu es va comprometre a convocar una nova assemblea general, on pogues participar la major quantitat de socis possibles. Era necessari formar una nova junta directiva, la qual havia de creixer en proporció al nombre de socis, tal com s'establí en els estatuts. Aquests remarcaven el procés democràtic d'aquesta elecció, a més de disposar que en aquestes assemblees s'informés de les activitats realitzades, es presentaven els comptes, confirmaven els membres de la junta directiva i plantejaven les noves estratègies per a l'associació, les quals, plausiblement, modificaven la línia editorial de la publicació.

Els càrrecs directius eren d'elecció anual, però tal com es despren de les dades de la publicació, no hi havia massa discrepància la renovació dels mateixos, produint-se pocs canvis d'uns anys a uns altres. Els càrrecs directius, sense cap retribució, solien continuar de manera indefinida. Les baixes solien ser causades per malaltia, edat o defunció. El president era la figura més important de l'associació, però no estava al càrrec de l'edició de la publicació, responsabilitat del secretari general. Aquest i el tresorer eren els encarregats finals de fer que la publicació arribés als socis cada mes.

Un fet a destacar davant d'aquesta ampliació de membres de l'equip directiu, fou el paper dels socis il·lenes. Des de 1956 es crea la figura de delegat general a les Illes, el qual s'encarregava de coordinar als col·laboradors il·lenes i persona de contacte amb les

autoritats. No pareix necessari aquesta figura en altres indrets, haguda conta de la testimonial presència de *Cadets* en altres països.

Segons el llistat de membres de l'associació que hem elaborat d'aquesta etapa, hi ha 525 membres a França, 171 a Espanya, 2 a Canadà, 16 a Algèria, 4 a Bèlgica, 2 a Marroc i 1 a Dakar⁷⁵ [fig. 17]. Podem observar com la presència balear encara era menor a la francesa. Aquests nombres canviaran al llarg dels anys, ja que un dels nous objectius d'aquesta etapa serà ampliar aquest nombre. En juny de 1955⁷⁶, segurament encoratjat per l'èxit de la reunió, J.C. Rullan planteja nous objectius. Juny era el mes en el qual comencen les vacances dels escolars, i moltes són les persones que van de vacances a les Illes. Per aquest motiu demanda als socis que, en primer lloc, col·laborin amb textos sobre les illes, les seves impressions, les seves idees. I, per una altra banda, que divulguin la publicació a les illes, que xerrin als veïnats, als amics, als familiars. Vol que hi hagi més gent que conegui la publicació i així augmentar per una banda el col·lectiu, per por altra banda augmentar el nombre de notícies, de col·laboradors ubicat a bandes que encara no tenen i així millorar tant la comunicació com les notícies que a França es tenen de les illes.

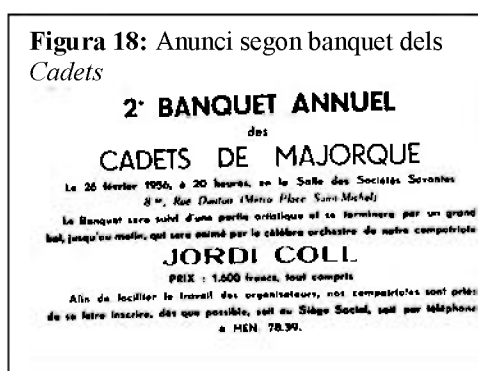
Però d'aquesta reunió també ressorgeix l'objectiu de trobar a més possibles *Cadets* residents a França, per la qual cosa es demana col·laboració als presents, demanant-les que enviïn les seves investigacions al Secretari General, el qual intentaria contactar amb ells, informar-les i convidar-les a formar part de la mateixa.

⁷⁵ Veure annex, Gràfic 16: Distribució per països membres 1955-1965
⁷⁶ *Paris-Baleares*, n. 17, juny 1955

Moltes noves línies d'actuació sorgiren d'aquesta reunió, com la ferma proposta de continuar fomentant les relacions interpersonals, emplaçant als socis a celebrar banquets regionals més sovint, els quals logísticament eren més viables que els celebrats per a l'assemblea general anual. El primer de tots té lloc a Rouen, on hi havia establerta una colònia força important de mallorquins. Promogut per aquell moment corresponsal del *París-Baleares* Gabriel Simó, el qual tindrà un paper destacat en el decurs de l'associació, ja que va arribar a President de la mateixa, va tenir lloc el 25 de juliol de 1955. Com a representant de l'equip directiu va anar Francisco Vich, vicepresident de l'associació. Com a la majoria d'aquestes reunions es varen dir unes paraules pels membres del Comitè directiu, els organitzadors, un recital de poesia i després cançons i balls populars.

A l'any 1956 va tenir lloc dos fets importants per l'associació: la segona assemblea general, seguida del segon gran banquet de l'associació. El dia elegit fou el 26 de febrer

de 1956, al saló de banquets *Salle des Sociétés Savantes*[fig. 18]. A l'anunci del mateix publicat el mateix mes de febrer és remarcava la presència de M. Pierre Metayer, diputat per la regió de Seine, a més de secretari de l'estat de la funció pública. Aquesta presència demostra la bona acceptació de l'associació entre les autoritats

competents.

Més nombrosa que l'anterior, no hi ha constància de canvis en l'equip directiu⁷⁷, però sí d'una ampliació de la junta directiva, necessària per a donar veu al nombre creixent de socis de ple vot. Les dificultats organitzatives provocarà que es realitzés quasi setze mesos després de la primera⁷⁸. Els nous membres seran Gabriel Simó, de Rouen i

⁷⁷ De l'assemblea de 1956 no apareixen els membres de la junta, però de la de 1955 foren: President, Pierre Colom; Vicepresidents, Pierre Casanovas, Raphaël Ferrer (Reims), Llorenç Gelabert, Barthélémy Llovera, Mathias Mut, Francisco Vich (Reims); secretari general, Jean Coll; secretari adjunt, Josette Coll; tresorer, Gaëtan Ferrer; Vocals, Marguerite Casanovas, Jean Arbona, Jacques Capo, Barthélemy Coll, Antoine Gamundi (Bordeaux), Jean Matheu (Troyes), José Vicens; Comisari de comptes, Jean Perelló i Antoine Pomar. (Els vocals no ha sofert canvis de l'última junta, per tant són els fundadors).

⁷⁸ *París-Baleares*, n. 26, abril 1956

Gabriel Martí, de Lyon, tot dos incorporats com vicepresidents, Michel Alcover, de Le Havre i Mateu Alemany, de Lyon seran nomenats vocals.

Presentats els comptes de l'associació, aquests eren sanejades 648.535 francs d'ingressos, 574.176 francs de despeses, romandran 74.359 francs a caixa. Aquests, juntament als 30.056 fr. de l'exercici anterior, reportava un saldo positiu de 104.415 francs⁷⁹. Es felicitaren pel bon estat de la mateixa, però recorden que el retard en el pagament de les cotitzacions dels socis suposava un greu problema per a la tasca del tresorer, motiu pel qual demanen puntualitat.

El nou equip directiu proposà un objectiu prioritari, augmentar les notícies de les Illes, en consonància a l'interès mostrat pels socis francesos. Per realitzar-lo, era necessari cercar més col·laboradors, necessari per ampliar les seccions de Crònica. Era considerat imprescindible obtenir notícies de totes les localitats de les Illes, ja que molts dels socis no podien accedir a les novetats de les seves localitats d'origen. Per aquest motiu, es demanava ajuda als *Cadets*, els quals havien de cercar amics o familiars que volguessin convertint-se en col·laboradors de la publicació. Apareix així aquesta nova figura, una persona resident a les Illes, la qual no necessàriament ha d'estar vinculada a l'emigració. El seu propòsit era realitzar tasques de selecció i redacció de notícies locals, estretes dels principals diaris il·lenes. L'objectiu fou ampliar informacions, no socis residents a les Illes.

La representativitat de l'associació en els actes privats dels *Cadets* era important. Motiu pel qual decideixen donar potestat al tresorer per, sempre que sigui necessari, pugui enviar una corona de flors als membres que hagin transit, valorada en 5.000 francs, amb la inscripció "*Les Cadets de Majorque par leur Compatriote, Regrets*". Serà el corresponsal de cada localitat l'encarregat, enviant la factura a la seu social. Curiosa anotació feta a la publicació, per la qual era necessari estar al dia de les cotitzacions per rebre tal honor. Aquestes es varen revisar, augmentant-se les mateixes per cobrir despeses. Membre ordinari 500 fr., Membre d'honor 1000 fr., donant 2000 fr., benefactor 3000 fr., Mecenes 5000 fr. Totes les decisions son preses per unanimitat.

⁷⁹ Uns 1.200 euros actuals si realitzem la conversió de 12,22 fr per euro.

Com ja hem senyalat, l'assistència fou major que en el primer, amb presència de *Chalets* residents a París, de Reims, d'Étaples, de Le Havre, de Rouen, Lyon i de Chaumont. El menú no fou típic mallorquí, mes proper a la millor tradició gastronòmica francesa. Aquest fet fou criticat pels socis, ja que devien considerar que aquesta fita hauria de tenir un major caràcter illenc. Això es prendrà nota per part dels organitzadors, ja que el tercer banquet, un any després, tindrà un menú ple de productes balears.

Arrau d'aquest segon banquet i de les decisions preses, J.C. Rullan, publica *À l'aveu Collaboration de l'ins...*⁸⁰, en el qual remarcava la felicitat i el bon nombre de bones intencions que s'havien forjat en aquest ambient festiu. Remarcava la importància de la col·laboració entre els *Chalets* a França i creu que ja era hora que els incrèduls comencin a veure l'associació com el lligam que faltava, necessari per a continuar les tradicions i els costums a França, per poder compartir-lo, trobant així un racó de les Illes a França. També aprofita per felicitar la fidelitat dels socis i subscriptors, aprofitant per demanar una major participació dels negocis mallorquins, adquirint espais publicitaris a la publicació, i, sobretot, continuar amb la tasca difusora, ja que encara hi ha molts de mallorquins que no coneixen l'associació a França, però també a les illes. La recerca de col·laboradors als pobles de les Illes era fonamental per omplir la publicació, aconseguint informacions fidels d'aquestes, tan difícils de trobar pels socis francesos.

Assemblees generals i banquets, activitats que demostren la bona salut de l'associació. Són la constatació de l'expansió de l'associació per una banda, però també la culminació d'un dels objectius de l'associació, aconseguir crear llaços veritaders entre els emigrants il·lencs a França.

La darrera gran fita de l'associació durant aquesta etapa fou la primera reunió dels *Chalets de Majorque* a les Illes, celebrada el catorze de setembre de 1958 a Palma, a l'Hotel Pacífico⁸¹. Assistiren com a membres del comitè directiu el nou president Francisco Vich, el vicepresident Gabriel Simó (casualment tot dos de s'Arracó) i el delegat a Palma Juan Bonnin, nomenat poc abans. Com a autoritats locals varen assistir

⁸⁰ *Paris-Baleares*, n. 27, juny 1956.

⁸¹ *Paris-Baleares*, n. 53, octubre 1958.

el batle de s'Arraco Bartolome Bosch, el comissari en cap d'aeroports i fronteres, Sr Valls i el cap de la policia municipal el Sr. Boyer

Hi hague representants de distints diaris palmesans i la presència de Radio Mallorca, conseqüència d'aixo aquest primer hanquet va una important ressonància en els mitjans de comunicació locals, els quals publicaren una entrevista al president de l'associació Francisco Vich al *Diario de Mallorca*. També en el diari *Baleares* i el setmanari *Soller* varen incloure la notícia d'aquesta reunió en les seves pàgines, tal com ens informa la mateixa publicació

La presència d'aquestes autoritats i mitjans de comunicació propicia que en els discursos, tant Francisco Vich com Gabriel Simó insistiren en les bondats d'aquesta associació pels interessos mallorquins a França. Cridaven també a fomentar més encara aquesta relació, la qual defensava els comercials i economies mallorquins, deixant de banda antigues rancúnies i petites enveges. Era necessari mantenir viu l'esperit mallorquí i balear, tenir present la ciutat o el poble que varen deixar a la seva joventut a França, mantenint els costums, la llengua i la manera d'ésser

Així, Gabriel Simó diu en el seu discurs expressà

La sociedad de "Les Catalis de Mayorque" fue creada para forja la union de todos los originarios y descendientes de las Baleares, residentes en Francia, a fin de asegurar mejor la defensa de sus intereses morales y materiales. La ayuda material consiste, además de la que permite el estado economico de nuestra caja, en favorecer la obtencion de las tarjetas de Trabajo y de Comercio, como tambien el hecho de asegurarnos la defensa de sus intereses, mejor que podrian hacerlo ellos mismos. Es decir, que podemos facilitar al obrero y al comerciante residentes en Francia, un sin fin de facilidades a su disposicion en nuestra sede Social

La union de nuestros compatriotas es una necesidad absoluta, esto que todos juntos no seremos nunca demasiados para defender nuestro derecho a la vida, nuestros intereses, frente a los creados por las grandes sociedades que, para mantener su opulencia, tienen forzosamente que aplastar al artesano y al comerciante libre. Esa union, es mucho mas difícil de lo que se cree generalmente, puesto que, para integrar en una sola y unica sociedad a todos los Balearicos, hemos de aplanar los rencores familiares y las competencias comerciales que dividen a muchos de nuestros compatriotas. Es una obra de mucha paciencia, que llevamos a cabo con tenacidad y con el

máximo de clarividencia. La ayuda moral es, de mucho, la más importante.

Consiste en mantener nuestras costumbres, nuestra lengua y nuestro folklore, en el lugar que les pertenece; creando en todas las ciudades dondello es posible grupos de jóvenes que mantengan vivo el recuerdo de estas bellas islas, organizando bailes, excursiones, comidas de compañerismo, etc... a fin de que nuestros descendientes, aunque vivan lejos de esta tierra, por necesidad o por conveniencia, conserven la nostalgia de esta preciosa cuna y sigan hablando nuestra lengua mallorquina pues nos pesaría en extremo que nuestros hijos olvidaran la patria de sus padres, cuando de todas partes del mundo, los que vienen a visitarla, a quererla y a veces a quedarse en ella para siempre, son de cada día más numerosos.⁸²

La implicació del poble de s'Arracó en l'associació era molt significativa. La labor del seu president, arraconer, Francisco Vich, i del Vicepresident Gabriel Simó foren també molt importants, mostrant un sentiment molt especial d'aquest poble envers la publicació.

7.8. Iniciatives lúdiques i culturals de l'associació.

Del punt anterior hem apuntat les iniciatives aparegudes arran la celebració de les primeres assemblees i banquets. Una d'elles era l'organització d'altres reunions, però de caràcter més local, entre els socis de departaments més propers. Però també apareixerà el bressol per activitats més educatives, com tallers per aprendre a brodar, balls populars, cuina... Aquests reforçarien l'objectiu de donar a conèixer la cultura popular entre els joves, a més de facilitar el goig als majors, seguint les petjades del que ja havia fet l'equip directiu durant el primer any de l'associació, el qual havia organitzat vetllades amb grups folklòrics mallorquins.

El primer gran esdeveniment organitzat per l'associació fou l'actuació del grup folklòric *Brot de Taronger* [fig. 19]. Aquesta actuació va ser molt ben rebuda pels primers socis de l'associació, la majoria de París, que varen poder assistir a

⁸² *París-Baleares*, n. 84, octubre 1961

aquesta actuació. El mitjà de comunicació fou el *Paris-Baleares*, encara que si pensem que el seu primer nombre fou de gener de 1954, era lògic que la difusió d'aquest acte esgueres limitat als socis fundadors, les seves famílies i els residents parisencs, encara que hi ha notícies de l'assistència de *Cadets* residents a Reims⁸⁵, els quals s'havien desplaçat a veure aquest espectacle. També assistí l'ambaixador d'Espanya a França, demostrant-se una vegada més les bones relacions de l'associació amb les autoritats espanyoles.

Aquest èxit va animar a realitzar més activitats, com la visualització d'un documental sobre les diferents illes, en clau turística celebrada en la biblioteca espanyola de París⁸⁶. Aquest fet reforça la hipòtesi de l'existència de relacions entre l'associació mallorquina i d'altres, especialment a París. Aquest documental fou un èxit, amb públic jove descendent de les illes, amb molta curiositat per conèixer un pocs millor els seus orígens, però també un altre tipus de públic que desitjaven conèixer millor les nostres illes. El fet de ser un documental de propaganda turística, de les Illes i Espanya, reafirma també les relacions existents entre l'associació i l'Oficina de Turisme Espanyola de París.

Hi ha més exemples d'aquests tipus d'activitats durant aquesta primera etapa, sobretot organitzats després de les vacances d'estiu. S'organitzaven trobades per a ballar i mostrar els balls⁸⁷, una vegada al mes fins a maig de 1956. Hi existia relacions amb grups catalans, concretament amb el grup *Renaissance de la Sardane*, al Roussillon⁸⁸, amb els quals s'organitzaven tallers de sardanes i balls de bot.

Els nous llaços creats fomenten altre tipus d'activitats culturals, com exposicions de pintura amb temàtica Balear. Una fou la realitzada per Seevagen, de paisatges i marines de Mallorca i de flors de les Illes Balears, a París del 8 de desembre fins al 7 de gener, patrocinat per l'oficina de turisme espanyol. I no serà l'única⁸⁹.

⁸⁵ *Paris-Baleares*, n. 5, març 1954.

⁸⁶ *Paris-Baleares*, n. 6, juny 1954.

⁸⁷ *Paris-Baleares*, n. 19, setembre 1955.

⁸⁸ Referències als números 19, 40, 27 i 33 entre d'altres.

⁸⁹ En el *Paris-Baleares*, n. 39, juny 1957, es promociona una mostra de pintura mallorquina a París.

Al llarg de l'any 1957 també hi apareixeran anuncis d'excursions pels *Cadets*, ja sigui caminant, en auto o scooter. Aquestes excursions tenen després ressò en diferents articles curts, normalment dins la secció *Cronica de França*, on s'enumeren els llocs visitats, els participants i les activitats dutes a terme durant l'excursió. Fins i tot alguns d'aquests articles es feliciten de la bona acollida d'aquestes excursions entre els joves *Cadets*, els quals "*estant encantats de conèixer altres joves amb els quals poder compartir la cultura dels seus pares*"⁸⁸.

Per tant, aquestes activitats d'esbarjo varen contribuir a aconseguir dos més dels objectius de l'associació. Per una banda, la difusió del folklore i tradicions de les illes entre els socis, tant entre els més majors com entre els més joves. Però també aconseguir que els joves es coneguessin, en un intent per fomentar les relacions entre ells, i per què no dir-ho, els matrimonis. Ja havien explicat anteriorment que el fet dels matrimonis entre mallorquins i francesos els preocupava molt, ja que temien la pèrdua de "les bons costums". L'èxit fou relatiu. Hi hagué matrimonis forjats en aquestes activitats, però també continuaren els matrimonis mixts, tal com observarem en les notícies que aniran sorgint en les cròniques socials de la publicació en anys posteriors.

7.9. Desacords dins l'associació

Els primers banquets, assemblees generals multitudinàries i amb renovació total dels càrrecs, excursions, exposicions, activitats lúdiques... L'associació *Les Cadets de Majorque* inicien en aquest període (1955-1958) una fase expansiva, on comencen a posar-se les bases per a convertir-se en una plataforma de trobada innocent i sense macula dels emigrants balears a França, on les discrepàncies, rancúnies o problemes anteriors entre ells desapareixien després d'un parell de dinars.

No podem pensar això. L'associació aconsegueix un clima d'amistat i concòrda entre els seus socis, però no tots els emigrants hi participen dins l'associació. Aquests es signifiquen en fets com el cas del Teléfon a s'Arracó, on apareixen queixes sobre arraconers que no han volgut saber res del moviment pro-telefon. Constantment des de les pàgines de la publicació es fan crides als mallorquins (i després als balears) residents

⁸⁸ *Paris-Balears* n. 39, juny 1957.

a França per unir-se a l'associació i fer de la publicació un lloc de trobada entre ells. Però ni s'uniran tots els emigrants (això seria quasi una utopia), ni tots els socis veuran els moviments de l'equip directiu positivament.

No hi ha realment referències directes als maleders interns a la publicació. Si de cas una carta publicada durant el primer any d'un escèptic que no creia possible la unió dels mallorquins baix les directrius d'amistat, fraternitat i igualtat⁸⁹. Va escriure a la publicació advertint que aquesta tasca que intentava dur a terme l'associació no tindria futur, que els problemes comercials entre els mallorquins eren gaire antics per intentar resoldre's amb una associació i una simple publicació⁹⁰. Els seus varienis respecte al futur de l'associació varen esser bastant equivocats, ja que aquesta va tenir una vida molt llarga. Però sí que ens posa sobre la pista d'aquestes desavinences entre els emigrants que no es varen terminar de resoldre.

J.C. Rullan realitza unes interessants aportacions al tema en el seu article *Réflexions sur notre premier banquet*⁹¹. Com a membre de l'equip directiu manifesta que la resposta per part dels *Cadets* fou molt important, però encara falta més suport, per aconseguir que l'associació funcionei com ells anhelaven. Però encara a faltar alguns, els banquets compleixen amb escriu els objectius de l'associació: "*créer cette grande amitié fraternelle entre tous les originaires et descendants des Baléares*". Pareix que amb aquestes paraules vol tancar les boques dels que havien comentat que aquesta empresa mai tindria futur.

I per què esmenta, al cap de poc de la creació de l'associació, la necessitat d'un suport final? Clarament es refereix a la falta de sintonia entre els emigrants residents al país gal. Com a qualsevol gran família, no tot podia ser amistat i fraternitat. I les relacions dels emigrants entre ells mateixos no havien estat sempre cordials. Hi havia grans amistats entre els emigrants, però també grans discrepàncies. Quina eren les causes d'aquestes discrepàncies? Basicament rivalitats comercials, encara que no podem

⁸⁹ *Paris-Baleares*, n. 4, abril 1954.

⁹⁰ *Paris-Baleares*, n. 10, novembre 1954.

⁹¹ *Paris-Baleares*, n. 16, 1955.

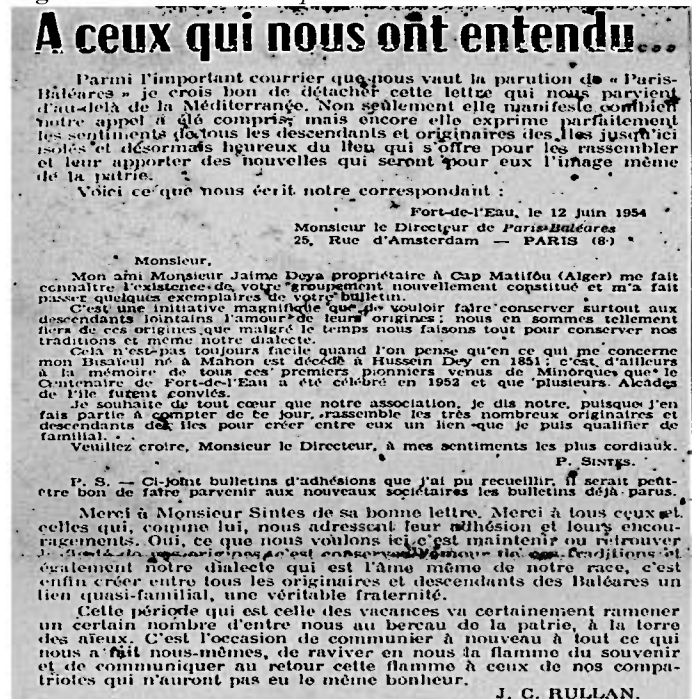

descartar antigues rancúnies familiars, tant freqüents com de vegades infantils pel seu origen.

Però també podríem arriscar-nos a senyalar qüestions polítiques. Ja hem senyalat que dins el context del naixement de la publicació, s'establiren dos tipus d'associacions, les amistoses i les polítiques. Fou inevitable pensar que un bon grapat de mallorquins havien arribat a França després de la Guerra Civil, i estaven implicats en els moviments polítics antifranquistes. No era l'objectiu d'aquesta tesi realitzar una anàlisi de la situació d'aquestes persones. Però era justificable pensar que algunes de les crítiques que rep l'associació fos per motius polítics, criticant la seva relació amb l'administració franquista. Però, com ja hem mencionat, no disposem de dades per aventurar-nos més en aquest punt.

El motiu abans esmentat no pren rellevància al llarg de lectura de la publicació. Un fet que ens ha sorprès ha estat l'anomenat pacte de cavallers existent entre els mallorquins des d'abans de 1914: no obrir un negoci igual en una localitat on ja existia un obert per un balear. Aquest impedia que es fessin la competència. Però l'augment de l'emigració, l'ampliació de les xarxes migratòries, la pèrdua de contacte entre ells... moltes raons poden explicar la ruptura d'aquest pacte després de la Primera Guerra Mundial⁹², motiu plausible per les rancúnies i desavinences entre molts de mallorquins, el qual explicaria el fet que molts no s'adherissin mai a l'associació.

Figura 20: Article *A ceus qui nos ont entendu*.

⁹² Cardell Calafat, M. B. (1999). *Mi libro. Del valle de los naranjos al de los manzanos*. Palma: E JJ. Partner

Podríem pensar que aquest també fou el motiu de la no creació d'una associació més primerenca, a l'estil de les fundades a la primera meitat del segle XX a Amèrica del Sud. Però no serà fins mitjans segles que apareixerà aquesta associació a França, la qual si bé té una molt bona acollida, també presentava detractors.

Com una de les premisses de l'associació era la igualtat, la mateixa revista es fa ressò d'algunes cartes dirigides a la mateixa que posaven en dubte la validesa d'aquest projecte. Un exemple fou l'article *A ceus qui nos ount entendu*⁹³[fig. 20].

En aquest article considerava que eren pocs els que no els havien entès, que encara els observen amb suspicàcia, però de cada vegada menys. I per això es felicita a si mateix com a membre, primer de l'associació i després com a mallorquí. Considera que la seva feina, junt amb la d'altres companys, havia aconseguit crear una associació capaç de

Figura 21: Article *Sin Intención de Polémica*

reunir a gent diversa, a comerciants que podien tenir antigues rancúnies, i reunir-les en moments d'esbarjo, de fraternitat, tot molt emmarcat dins els ideals francesos.

Hi ha més publicacions sobre aquesta qüestió, com reflecteix l'article publicat [fig. 21] per Pedro Alemany “*britlo*”. En aquest no tan sols reproduceix opinions publicades, referent a discrepàncies entre els socis, sinó també opina sobre les mateixes. Però les seves paraules són obscures, ja que contenen moltes referències subtils, les quals fugen per falta de contextualització. Amb aquest article, l'autor no tan sols cerca dins les fulles de la publicació referències a aquest conflicte, sinó que intenta donar, d'una manera quasi paternalista, arguments per explicar als dissidents, als que no comparteixen l'ideal de l'associació, que estan

⁹³ *Paris-Baleares* n. 7, setembre 1954, firmat per J.C. Rullán

equivocats. Els seus arguments mostren un interès per a cercar la reconciliació dels no conformes, dels enfrontats, en el concepte d'identitat, una identitat que té no tan sols com a comú denominador la terra d'origen, sino unes suposades virtuts i característiques psicològiques comunes als membres d'aquesta identitat. Així, en nom d'aquesta identitat comuna, d'aquestes virtuts que suposadament tots comparteixen, demana la fraternitat entre tots els que estan en aquesta mateixa situació, sense discrepàncies ni suspicacies.²⁷

I era curiós qui subscriu la carta, l'únic emigrant que no viu a ni a França ni a Balears, ja que Marroc i Algèria encara estan políticament vinculats a França, però Veneçuela no.

7.10. Relacions entre la *Foz de s'Arracó*, *París-Balears* i Veneçuela

Pedro Alemany "*Brutto*", arraconer de pro, era un home molt conegut en el seu poble.²⁸ Anima inquieta, desavinences amb la seva dona a França l'empenyeren a abandonar el país. Decidí provar fortuna molt més lluny de la "relativa" seguretat de les terres franceses, abandonant-la a principis dels anys cinquanta, dirigit a Veneçuela. A mitjans els anys vint partí cap a Veneçuela, elegit per altres emigrants mallorquins abans que ell.

La relació de Pedro Alemany "*Brutto*" amb la publicació esdevé per la seva germana, la qual era la dona de Gabriel Simó²⁹, membre molt actiu en els anys posteriors. Segurament en una de tantes cartes que els germans s'escriïren, s'adjunta un *París-Balears*. *Los Cadets de Mallorca* havien arribat a Amèrica del Sud, convertint-se en l'única, fins ara coneguda, associació d'emigrants balears amb socis a tres continents. La presència a Amèrica serà anecdòtica, però hi haurà altres socis residents a Nova York, Canadà..., en moments puntuals.

Pedro Alemany i el seu cunyat, Gabriel Simó, havien nascut al poble de s'Arracó, però la difícil situació econòmica els obliga a emigrar a França, com quasi tots els joves de

²⁷ *París-Balears*, n.º 36, març de 1957.

²⁸ Testimoni de Miquel Ferragut, abril 2014.

²⁹ Aquesta relació s'estudia amb major profunditat en el capítol 10.

l'època, en la dècada dels anys vint del segle passat. Com ja hem explicat anteriorment, el municipi d'Andratx substituirà en aquesta dècada a l'onada de solteries anterior. Aquests fets eren explicats en els de Paco des Raco, el qual explica la història dels mallorquins a França al llarg d'una sèrie d'articles publicats en aquesta primera etapa. Però l'article titulat *Un fetsu memorable entre 1924*¹² està dedicat a una altra publicació, *La Voz Arracnense*, desapareguda al juliol de 1936. Estava escrita per gent del poble, i comenta que molt de joves, dirigits per Antonio Salva "Rodella", aprengueren a escriure, a gaudir de l'escriptura. Pedro Alemany, Gabriel Simó i el mateix Paco des Raco foren part d'aquest jovent. Trenta anys després, gràcies a la publicació *Paris-Baleares* es retrobaren fem el mateix, des de les seves distants residències: Paco des de s'Arraco, Pedro des de Venèçuela i Gabriel des de Rouen.

Paco des Raco era un antic emigrant, retornat a la dècada dels cinquanta. Segons Miquel Ferragut, el qual va conèixer personalment a D. Pedro Alemany *Brito*, el descriu com:

Un home gras, mariner del creuer "Libertad", pilot d'avió, cuiner, hosteler, licenciat, representant, artista, escriptor, mecenes, benefactor, aventurer, legiu, retagat, estibat, corren, espio, coneix de tomanos, no pobre. Va regalar els dos retlages de l'església de s'Arraco, va carregar tots els pans públics, va pagar taxes per a joves i vells. De tan cabutar lo el homes l'odiaven i de tan estimar lo les dones es reien d'ell. Don Pedro era un bon home, li rang dedicat el meu llibre dels restaurants dels congnants de s'Arraco a França.

Propietari de dos establiments en la Ciutat de San Cristobal, l'Hotel Hamburgo i l'Hotel Select, començà la seva particular crònica de les terres Venegolanes i dels seus records del poble de s'Arraco¹³. Al llarg dels anys 1955 i 1956 trobarem articles dedicats a les terres, gent i costums de terres venegolanes, encara que no fa cap referència a altres emigrants mallorquins residents a Venèçuela¹⁴. L'altre l'únic emigrant a Venèçuela fou el seu nebot, Antonio Simó Alemany, el qual publicà, sota el pseudònim "*Un jeune cadet*", el seu viatge a Venèçuela l'any 1956. No hi ha constància de cap més.

¹² *Paris-Baleares*, n. 35, febrer 1957.

¹³ Entrevista agost 2011 a Miquel Ferragut Pujol.

¹⁴ Trobem aquests articles al número 22, desembre de 1955.

¹⁵ El tema de l'emigració mallorquina a Venèçuela està poc estudiat. Destacarem l'article Mammou Ruitort A. (2011) L'exili dels republicans de les illes balears a Venèçuela: *L'exili republicà a política i cultura* (Gimard, David, Mammou, Antoni ed.), i Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

7.1.1. La història dels mallorquins a França mitjançant els articles dels col·laboradors

Publicació escrita majoritàriament pels seus socis, els *l'adels*, es convenia en una font indispensable per a conèixer com fou l'emigració mallorquina a França, tal com ja hem senyalat amb anterioritat. No pensem que fos un fet premeditat, sinó més aviat una necessitat vital, escriure en un espai comú les seves experiències. I el fet d'emigrar es una de les experiències vitals més impactant en la vida.

L'enymania era el primer sentiment que apareix a la publicació, amb articles com *Le pays natal*¹⁰¹. Escrit en un francès molt formal, compara el viatge de n'Ulisses a l'Odissea amb el viatge dels mallorquins a França, fent una comparació entre aquest viatge mític amb el màxim anhel dels emigrants: retornar a casa. Compara l'Itaca mítica amb les Illes Balears, el port on el viatger de terres llunyanes vol retornar. L'això era la constant en aquests articles: el retorn a casa. Altres articles similars són els de J. M. Sarniento amb el títol de *Ahoranzas*¹⁰², escrit en castellà, en el qual també diserta sobre l'esperança de retornar a les Illes, però introdueixint una nota històrica. En aquest estableix una relació directa entre el Regne de Mallorca i França, vinculant aquest fet amb l'emigració mallorquina contemporània, donant una explicació a la decisió d'establir-se en sol francès i el perquè de la bona rebuda per part dels francesos als mallorquins arribats.

Un altre tipus d'escrits eren els publicats per fills de mallorquins, els quals compartien els seus sentiments en descobrir la terra de naixement dels seus pares, unes illes que no coneixen físicament però que senten com a seves des de la més tendra infantesa. Exemple fou l'article *Un descendant découvre Majorque*¹⁰³, en el qual descrivia l'emoió encontre d'un fill amb la terra dels seus pares, intentant als seus companys d'edat a fer el mateix. *Cher la com ma Jeunesse*¹⁰⁴ serà un altre article que relaciona la joventut amb la terra dels seus pares. En aquest cas no fou la filla la qual narra, sinó el pare que relata els seus records a la seva filla, mesclant història, paisatge i sentiment en un seguit d'articles força interessant.

¹⁰¹ *Paris-Baleares*, n. 1, gener 1954. firmat per J.C. Rollan.

¹⁰² *Paris-Baleares*, n. 1, gener 1954.

¹⁰³ *Paris-Baleares*, n. 2, febrer 1954. firmat per Jacques Capó.

¹⁰⁴ *Paris-Baleares*, n. 6, juny 1954, firmat per Mateo Cova.

Els sentiments de desarrelament prenen veu a *Paris-Baleares*. L'enyorança, l'afecte, la necessitat de comunicar-se amb la seva terra i amb la seva gent, de trobar-se amb persones amb la mateixa situació. Aspectes que s'han d'entendre com la base pel naixement, desenvolupament i èxit d'aquesta publicació. Però era un fet reiterat en altres col·lectius d'emigrant la necessitat de transmetre als fills els motius del fet d'abandonar la seva llar, rememorant els fets viscuts i compartint les seves experiències. No era això també la base de tota la història, transmetre les experiències vivides a les noves generacions, per entendre el passat i millorar el futur¹. Al cap i a la fi, l'emigració te com a objectiu principal millorar la situació respecte al lloc d'origen, i una vegada aconseguit no es vol que aquest esforç es perdi.

A l'article *França Terra de Promissió*², un cadet anònim rememora als sentiments de joventut, els quals l'empenyeren a emigrar a França. Aquesta era una terra que prometia un somni daurat per al jovent mallorquí, terra sense oportunitats per a ells. S'obria una oportunitat per la qual, amb molt de treball, seny i esforç, es podia obtenir una posició econòmica millor, tant per a ells com per les seves famílies i fills. Molts l'aconseguien, però també recorda, en part dolgut, com els que no se n'anaren també varen sobreviure a les illes, però més a prop de la terra d'origen, dels seus amics i familiars. No sempre les mirades al passat són dolces, i la decisió d'allunyar-se de la terra coneguda dol encara més en la distància del temps.

Aquests articles són petits tresors de memòria històrica, testimonis orals transcrits que ens han arribat dels anys cinquanta i seixanta. Són les memòries, les emocions dels primers balears a terres franceses, les seves vivències i els seus records, que ens ajuden a comprendre millor els primers moments dels emigrants balears a França. I si al llarg de la publicació hi trobarem articles dispersos sobre aquesta temàtica, també apareixeran series més sistematitzades, les quals cercaran apropar-se de manera més rigorosa a aquests fets.

¹ *Paris-Baleares*, n. 10, novembre 1954.

El primer col·laborador que realitzarà una secció periòdica sobre els primers mallorquins a França, amb una intencionalitat d'explicar com es va produir aquesta emigració serà Paco des Racó, titulada *Mallorquines en Francia*¹⁰⁶ [fig. 22]. En aquests articles narrarà la seva pròpia història, des dels seus records. I serà el primer d'una llarga llista de col·laboradors del poble de s'Arracó, el qual al costat de Sóller, encapçalaren aquesta emigració.

Figura 22: Article *Sin Intención de Polémica*

Los Mallorquines en Francia

Desde mucho tiempo me había impuesto la misión de penetrar en el misterio inexplicable a primer vista. Como es que la mayoría de los Mallorquines en Francia son fontaneros ó fruteros; al origen de estos comercios, sin duda alguna, los autores son Sollerenses y Arraconenses.

Pero como explicar que estos señores nacidos a la orilla del mar, y los primeros trabajos de los muchachos (aquí hablo de los Andritxoles y Arraconenses) eran de pescar a *l'artel*, algunos años, y después embarcarse como *atlot de barque*, haciendo su aprendizaje marítimo y más tarde la mayor parte de ellos emigraban a Cuba en donde tenían parientes que se dedicaban en *Batabuano* a la pesca de la esponja y allí empezaba su vida de *tregellis*. Se estaban pescando cuatro o cinco años lo que llamaban *une echide*.

Volvían a Mallorca, pasaban algunos meses y emprendían otra vez la ruta de Cuba.

En aquel tiempo Andraitx y S'Arracó eran pueblos prósperos, sus habitantes aumentaban, porque solo marchaban los hombres, sus familias residían en el pueblo.

Más tarde empezó la invasión de Francia (no se alarmen, fué una invasión pacífica) y en S'Arracó solo han quedado las casas, sin alquilar, sus habitantes están esparcidos en Francia.

De esta invasión queremos aclarar las tinieblas que envuelven sus autores. Como explicar que nacidos en la orilla del mar, en donde no había en aquel tiempo hoteles ni almacenes de frutas, los encontramos en todos los pueblos de Francia establecidos fruteros y fondistas.

Esto es lo que procuraremos explicar en una serie de escritos si las exigencias comerciales nos lo permiten y la dirección de « Paris-Baleares » nos lo tolera.

PACO des RACÓ.

La majoria dels pobles de Mallorca, igual que els de Menorca i Eivissa, en un moment o un altre tenen contacte amb l'associació. Pocs són els pobles o llogarets que no apareixen en qualque moment en les seves pàgines. Paco des Racó es convertirà en un prolífic i fidel col·laborador de la publicació. I des del primer article¹⁰⁷, enceta una de les seccions que més informació aporta respecte a l'emigració més primerenca dels mallorquins a França. Gràcies als seus articles ens apropem a les primeres petjades dels mallorquins en aquest país, com es va realitzar, com ho varen fer... Així tenim una font inestimable per conèixer un poc millor aquesta emigració.

Enllaçant l'anteriorment exposat amb els inicis de la publicació, hem de recordar que els promotors manifestaven que desconeixien quants hi havia en la seva mateixa situació, segurament també desconeixien part de la seva història. Els articles de Paco des Racó rememoraven aquestes primeres experiències a França, amb un llenguatge planer, en

¹⁰⁶ Secció iniciada al número 6, juny de 1954, però continuarà fins l'any 1957, publicant-se de manera discontinua

¹⁰⁷ *Paris-Baleares*, n. 7, juliol-agost 1954

castella, amb una narrativa efectiva i entusiasta, exposaven les peripecies d'aquells primers mallorquins, els quals s'aniscaren a fer el salt a terres franceses.

Paco des Raco comença els seus articles senyalant dos pobles com els precursors, Soller i de s'Arraco. Perquè d'aquests pobles? Tradicionalment ambdós pobles són pobles mariners. Els al lots petits començaven des de ben prest a pescar a l'artel.¹⁰⁸ Aquesta tècnica era molt semblant a l'art de platja, però de dimensions més petites. La tècnica sempre era la mateixa: es calava l'art amb l'ajut d'un llaut, mogut a remos, que s'anomenava *cora* i es llevava des de la platja a força de braços o excepcionalment per tracció animal. Tots els arts de platja portaven una quantitat de llaut suficient perquè l'art fos arrossegat pel fons marí de manera molt semblant al que es fa actualment amb l'art de bou. Els arts de platja són sistemes de pesca que avui estan en desús. La seva simplicitat a l'hora de calar-los va fer que fossin utilitzats per tot arreu fins als anys 1920.¹⁰⁹

Sollerens i arraconers, amb experiència marinera, podien embarcar-se com *Al lot de Barque* en un vaixell com aprenem. Amb una certa experiència en les arts marines, molts d'ells havien emigrat primer a Cuba per a treballar en la pesca de l'esponja. Així començava la seva vida de *tregetis*. Durava més o menys uns quatre o cinc anys, anomenats *l'oe cehde*. Aquesta emigració era masculina. Però després retornaven a Mallorca. Segurament les dures condicions de vida a la mar feien que els al-lots retornessin i volguessin trobar altres possibilitats. Una altra possibilitat eren els vaixells anomenats "Naranjeros".

La tripulació clàssica d'aquest tipus d'embarcació era d'un patró (nos-tramp), un cuiner, alguns mariners i *val lot de barque*. La temporada d'aquests vaixells era d'uns sis mesos. Eren vaixells de carrega que transportaven taronges de la varietat "Caruna" (la varietat sanguina no es coneixia) a grand i cap a França s'*alht*. El seu port d'embarcament era Sòller i el seu port de destí era Marsella preferentment, encara que si havia mal temps, desembarcaven en Sete.

¹⁰⁸ *Histories del mar d'Arenys* (1916). Recuperat 14 de desembre 2009, <http://www.arenys.org/historic-del-mar/arts>.

Paco des Raco destacava que en aquells primers moments la vida era molt dura per aquests mariners. Tant al port de partida com al port del destí, carregaven i descarregaven ells mateixos la mercaderia, s'encarregaven de la venda a l'engròs i al detall de les taronges... realitzaven tot el cicle de la venda de taronges, sense sortir mai del vaixell, ja que menjaven i vivien dins el mateix, d'aquesta manera suprimien despeses.

La retribució del seu treball es feia mitjançant el mètode anomenat *a la part*. Així una part era pel vaixell i els seus propietaris, l'altra era repartida entre el patró i els mariners. Així el patró rebia part i meitat, els mariners una, els joves mitja i *vel lot de batque* un quart. D'aquesta manera observem com en un principi la venda de taronges a França es realitzava mitjançant una cooperació comercial entre les diferents parts. Una vegada venuda tota la mercaderia de taronges a França, el vaixell retornava al port de Soller, es liquidaven comptes i es tornava a realitzar el procés, així tantes vegades com es pogues.

Com començaren a instal·lar-se els mallorquins a terres franceses? Paco des Raco compta fets a través del testimoni de l'anomenada Maria de Marsella, originària Soller i molt estimada i coneguda pels mallorquins residents a Marsella. Segons el mateix Paco, ella li conta que de petita els seus pares anaren cap a Marsella i llogaren un magatzem en el mateix port, una espècie de cotxera més pis, instal·lant-se tota la família. Els mariners seguien descarregant la mercaderia i realitzant la seva venda. Però la seva mare va començar a fer menjars per tots ells a casa seva i quan quedaven unes poques taronges en el vaixell, els mariners les hi deixaven per vendre-les a altres mariners del port, buidant el vaixell, el qual podia anar-hi a cercar-ne més. Molt prest els mariners dugueren als seus fills, perquè foren ells qui venguessin les taronges, allotjant-se a casa de l'anomenada "na Maria". Aquests al·lots quedaven a França per vendre les taronges, però també ajudaven en la cuina, aprenent l'ofici de cuiners. I amb paraules simples, tenim el primer testimoni de com es varen crear els primers magatzems i restaurants mallorquins a terres franceses.

Molt prest alguns dels treballadors del port de Marsella, atrets per la qualitat, quantitat i baixos preus dels menjars fets en aquesta casa mallorquina, s'apuntaren a aquests

dinars. Per aquest motiu i gràcies a l'ajuda dels joves ajudants que feien feina a la casa, es lloga un local més gran i millor situat en el port. Na Maria de Marsella senyala que en aquells temps es desconeixia el preu de *Pas de Porte*, ni tampoc existien formalitats burocràtiques, una llicència costava deu centims, tal com estipulava el conveni consular de 1862. D'aquesta manera neixen els primers magatzems de fruita i magatzems a Marsella i Setè.

Com es realitzava el transport de les taronges? El transport de les mateixes es feia en un primer moment en unes *senyeres* fetes de ganallo, comprades a la localitat de Capdepera. Un dels pocs impostos que existia en aquest tipus de comerços el que es pagava per l'entrada d'una senalla nova. Així els avis contaven com anaven de nit i per la muntanya per salvar els controls i així estalviar-se unes pessetes. Dintre de cada senalla cabia un *chevano*, és a dir, unes cinc-centes taronges. En un primer moment es pagaven una vegada s'havien venut a França, però més tard ja es pagaren al moment. A mes, com la cosa funcionava bastant bé, començaren també a dur llimones a França.

Altres productes que s'aprofitaren en aquest negoci foren els pans de figa, que si en un principi es dugueren per a consum propi, molt prest es començaren a vendre per peces als francesos. Començaren una indústria al voltant, embolicant-los artísticament dins fulles de figuera i fent-los amb brins que acabaven en unes cordetes, les quals facilitaven el seu transport. Més tard, també dugueren figues seques de Binissalem, primer a l'engròs i després en capsos d'un, cinc o deu quilos. Aquestes capsos, fetes expressament pel mercat francès, duïen unes característiques fulles de llorer, les quals aromatitzaven peculiarment aquest producte. Pareix que la idea de les capsos sorgí de *L'Amor Cíntem Brot*, de Soller, que tenia la fàbrica prop de l'estació. Les figues mallorquines foren les primeres a arribar a França, ja que ni es coneixien les de Fraga, ni d'Itàlia, ni Turquia ni del Nord d'Àfrica. Actualment s'ha perdut aquest mercat davant l'oferta africana encara que era indiscutible la millor qualitat dels productes mallorquins. Altre producte que es dugue foren les garrofes pels nins, pel dolçor i economia d'aquest producte. El seu èxit fou molt menor que el de les figues.

Els mallorquins començaren a ampliar el negoci, no tan sols en qüestió de productes, sinó ampliant la seva presència fora dels ports francesos, expandint-se pels

departaments de Bouches-du-Rhône, Vaucluse i així progressivament "envairen" tota França. Quan més dintre del territori francès estaven, més difícil era l'aprovisionament de les mercaderies que arribaven de Mallorca, motiu pel qual es va organitzar un sistema "d'expeditors", una forma de distribució entre els vaixells mallorquins i els mallorquins més avançats.

Pronto los que habían avanzado unos kilómetros en profundidad, y que sus negocios tomaban extensión y que no tenían naranjas suficientes con los cuadros que recibían diariamente se arreglaron entre dos o tres mallorquines de una misma región y recibían vagones que hacían expedir en un pueblo que les era más cómodo para descargar. Allí cada uno con un carro a brazos o con un carro y un caballo iba al pueblo para buscar su parte de naranjas, como las vendían a la pieza, y en el vagón para repartirlas los tenían que contar, trabajo que efectuaban alternándose de dos en dos y las contaban a manos: cogían dos naranjas en una mano y tres en la otra y contaban uno, dos, tres y así hasta cien manos y en cada cien manos y en cada cien manos daban una uñada a una naranja que se ponían en el bolsillo, y una vez terminado de contar la cantidad de uno de ellos sacaban la naranja del bolsillo y contaban las uñadas y obtenían la cantidad de cada uno. Cada uñada que daban a la naranja le quitaban un pedacito de piel lo que formaba un agujento y les muy fácil de controlar.

Després d'això ja estaven preparats per anar pels carrers dels pobles de França, venien les seves taronges, a crits de la *bonne, la bonne*. I com ho feien? De vegades tenien un ca que els ajudava amb el carreteró, més endavant pogueren comprar qualche ase, però normalment eren ells mateixos qui havien d'empenyer el carreteró.

França significava nous horitzons pels mallorquins, els quals s'havien dirigit principalment a Amèrica. Una diferència significativa era la composició de l'emigració. L'americana era d'homes tot sols. En canvi, la francesa era familiar, necessària per dur a terme amb èxit els diferents negocis esmentats. Aquesta diferència provocava fets com llargues comitives a la sortida del poble de les primeres dones, ja que no s'estava acostumat a que aquestes abandonessin la seva llar.

El poble sencer les acompanyava, els nins corrien i s'entraren d'elles i les mares malen al mal home que feia que les seves filles abandonessin la seguretat del poble i les faltes de la seva mare. Però, l'any següent, quan tornaven amb vestits de vint-i-un botons,

¹¹ *Pares-Flourens*, n.º 8, setembre 1954.

capells a la moda i botins, tot el poble oblidava les escenes de l'any anterior i desitjaven anar-se'n cap a França. Així ho recorda Paco, una de les escenes de la seva infantesa en el poble de s'Arraco:

D'aquesta manera, si al principi l'emigració cap a França era de temporada, a poc a poc els homes es dugueren a les seves famílies i es començaren a instal·lar en terres franceses. Les jornades de feina eren llarguissimes, començaven a les quatre de la matinada i podien terminar al voltant de les deu del vespre. S'instal·laren en grans vil·les i cercaven establir els seus magatzems a prop dels mercats de la zona. No eren gent que tingués por de la competència, tot el contrari, ja que pensaven que la competència atreïa la clientela. El seu dit era que més competència més clients. Això, no entre mallorquins, amb un acord de no fer-se la competència entre ells en la mateixa localitat.

Així, en aquests magatzems, a més de la venda directa de taronges i altres productes mallorquins, començaren a vendre llautes de pebres morrons, vins espanyols, figues seques de Mallorca, passes de Màlaga, datils, platanos de Canaries, començaren a especialitzar en la venda de fruita exòtica pels francesos. Començaren a fer-se un nom com a fruiters i magatzemistes. No venien producte del país, la gent cercava en ells un altre tipus de fruita diferent, sempre a casa de *l'Espagnol*. Ells, reforçaven la seva imatge d'espanyols pintant els seus comerços en groc i vermell, i anomenaven els seus negocis amb noms com *Fruits d'Espagne*, *Au jardin d'Espagne*.

Pero, encara que s'instal·laren a magatzems, no oblidaren la venda ambulat, la qual continuava durant molts de temps, realitzada pels més joves, els quals aprenien l'ofici. Un altre servei que oferien era la venda a l'engròs de taronges i llimones, obtenint una àmplia quota de mercat en el negoci de la fruita.

D'aquesta manera, el sistema dels *expedidors* de taronges es va transformar en una xarxa comercial, en la qual venen tant els productes que arribaven de les illes, com els d'altres bandes de la península. La temporalitat de la fruita importada el solucionaren amb la venda de fruita del país, però gràcies a la seva pròpia xarxa de distribució aconseguen vendre la fruita del país més econòmica que els seus competidors. Com?

Aprofitaven la seva pròpia xarxa per comprar en diferents llocs de França, aconseguint millorar el preu, cercant productes de la millor qualitat.

Segons la regió on s'instal·laven, existien mètodes diferents per a comerciar. A l'oest de França, el negoci era diferent, ja que el transport era més difícil. Per aquest motiu, els magatzems de fruita no tenien molt d'èxit i començaren a vendre begudes, a la vegada que venien taronges i fruita diversa. S'obrien les primeres tavernes, en les quals servien des d'un menjar cassola a unes sabates d'oca, ja que mai perderen la venda de productes d'importació, aportats per la xarxa comercial creada. Però qui s'encarregava de distribuir i donar a conèixer els productes als comerços mallorquins?

Tots els comerços mallorquins reben la visita dels Srs. Miguel Miró, Miguel Noguera i d'en Jaume Rosello. Eren els representants de la casa *Romain Dutrick*. Ells recorrien tots els negocis mallorquins de França, oferint el rom escarvat, l'ami St. Maria, el rom San Pedro, el Rom Carman, el Rom San Pedro... també sabates, figues i altres productes.

Aquesta visió donada per Paco des Raco era rica en detalls i noms propis. En un dels seus articles narra com a finals del segle XIX arribava a Calais un dels primers mallorquins i rebia carregaments de vi en tonells. Ell els col·locava en el seu magatzem i venia el vi per litres que omplia amb una aixeta davant el client. Aquest mètode era completament nou al poble, creant molta expectació, i els vens feien cos per aconseguir aquest vi de tonell. En Nantes també hi havia més vi que fruita. S'havien instal·lat en barris obrer, envoltant les places de Bretagne, Chantenay i altres barris populars. Un dels primers fou el de *Fanon Aesc*, Francisco Flexas, el seu germà Antoni s'instal·laria després a Nantes. Tenien vins, fruites, sabates, menús.

D'aquesta manera comencem la història dels primers fondistes mallorquins. Per les seves paraules, no eren tan fàcils ni econòmics d'instal·lar com les fruïteries, ja que tant el local com els mobles eren més grans i més cars. A més necessitaven personal especialitzat, per la qual solien associar-se a un cambrer i un cuiner per posar en marxa la fonda. Els noms estaven sempre en francès, però amb referències a Espanya. També aquests establiments els pintaven en color vermell i groc [fig. 22]. Segons Paco des

Racó existien prop de tres establiments de mallorquins en Bordeaux abans del catorze. Quin eren els seus atractius? Els preus econòmics. Paco fins i tot publica una llista de preus: un brou 10 cèntims, un plat de carn 20 cèntims i unes postres 15 cèntims¹¹⁰.

La moda dels noms va canviar després de la Gran Guerra. Apareixen noms com *Abeille*

Dorée, *La Fourmi*, *Broeuf à la Mode*... a Marseilla eren sinònims de restaurants espanyols. On s'instal·laven aquests restaurants? Normalment a prop de possibles clients, per la qual cosa solien elegir barris propers a molles o fàbriques. Eren restaurants modestos, però molt nets.

Els cambrers eren joves que xerraven “francès com si un basc xerres espanyol”. Vestien mandil blanc i cridaven els plats de la comanda a la cuinera. Eren restaurants amb molt de renou. Uns dels plats més servits eren els llegums, econòmiques i nutritives. El que més sorprenia als francesos era l'habilitat dels joves mallorquins per a dur els plats, sense safata, amb sis o set plats en cada mà. La màxima d'aquests restaurants era la de pocs empleats, sempre menys dels necessaris. Les jornades eren de catorze o quinze hores. El sou era bo per aquella època, de seixanta o vuitanta francs al cuiner i trenta el cambrer, amb llit, menjar i roba neta inclosos. Abans de la I Guerra mundial encara no hi havia queixes d'explotació entre els joves mallorquins arribats a França.

Quan un jove arribava de Mallorca, el posaven a la cuina, ja que en aquest lloc no era necessari l'idioma. Els parents demanaven que no els deixessin sortir, sempre amb por de les males companyies. Però el descans era obligatori, encara que com hi havia molt de treball, es reduïa a unes poques hores al mes. El treball era molt dur per a ells:

Después de haber terminado el servicio del mediodía y haber limpiado los cubiertos eran las dos y media y teniendo en cuenta que entran a las cinco, resultaba que tenían dos horas y media libres al día, que se empleaban para comer y descansar. Algunos meses llegaban a salir

mas dos veces, si había poco trabajo. Se trabajaba de las siete de mañana a las diez de la noche, no conocían ni ignoraban por conveniencia las leyes sociales. La compensación les enseñaban a trabajar y a ser económicos y seguir una línea de conducta recta y quizás con un poco más de libertad alguno se habría extraviado, esto se lo pueden agradecer. Pero los amos sacaban provecho de este trabajo irregular y gracias a estos empleados acumulaban una fortuna que les permitía de hacer construir un palacio en Söller, Fornalutx o s'Arraco.¹¹

Les conseqüències de la I Guerra foren terribles pel país, també pels negocis dels mallorquins. La inflació arruina a tothom després d'aquesta. Foren temps durs, en els quals els nouvinguts pagaren les conseqüències, explotant a molts per no més que les propines, menjar i l'habitació. Però es recuperaren per a tornar a perdre'l tot de nou durant la segona. Encara així, en el moment d'escriptura d'aquests articles, hi havia negocis que començaven una altra vegada a prosperar. Encara així, es queixaven de les noves lleis de comerç, les quals havien fet fracassar a molts de negocis, els quals havien desaparegut. Però sobretot, una vida tan sacrificada com eren, feia que molts de fills no volguessin continuar amb el negoci familiar, més preocupats per adquirir una titulació que els obri nous mercats laborals. I els pares, els quals pensaven en França com una estança temporal, tan sols somiaven en tornar al seu poble.

Terminats d'escriure els seus records, Paco des Raco, començava a publicar altre tipus d'articles, però sempre al voltant dels primers emigrants. Citarem un parell d'aquests articles, com el dedicat a Francisco Arbona Riutort. Emigrat primer a Marseilla, com tants d'altres al llarg mallorquins, l'abandona prest per a dirigir-se a Nantes, on va començar a dirigir una important casa de fruites a l'engròs i al detall, escampant la seva casa per tot l'oest de França. Recorda Paco que sempre tenia cafè i anís per a les visites, era el pare comercial de tots els comerciants de la regió. Fou un dels primers a rebre els vagons de taronges d'Espanya, i de fruites del migdia franceses. El seu treball serà molt conegut entre els mallorquins a França abans del 14, amb la distribuïdora *Simó Arbona*, situada a la Place Delorme en Nantes. No satisfet amb el mercat francès, es dirigirà cap a Alzira, València, on va instal·lar magatzems propis, els quals serviren com a base per exportar la fruita valenciana als seus negocis francesos. Un dels seus èxits fou aconseguir una marca reconeguda per la seva qualitat i confiança, la qual oferia raim d'Almeria, taronges, figues, albercocs, llimones, mandarines, raim, platans de canaries.

¹¹ *Pacos-Valencians*, n. 12, gener 1955.

convertint-se en un magnat de la fruita. Era tal el seu prestigi que funda la *Federación d'Exportadores de toronjes*, de la qual serà president, on s'agruparen quasi totes les firmes exportadores. Desapareguda l'antenor federació, també participa a l'*Asociación d'exportadores de toronjes valencianes*.

Aquests nous escrits són fruit de converses entre Paco i persones amb més de quaranta anys al país ver. D'aquestes converses, transcrites en diferents articles, podem extreure interessants fragments. En un explica el modus operandi d'un mallorquí al instal·lar-se a França:

Cuando un mallorquín se establecía en una villa francesa, al poco tiempo ya había hecho venir de su pueblo un familiar, que iniciaba al negociero, y una vez que sabía pronunciar el nombre de la fruta y conocía el valor de las piezas de moneda, procuraba establecerlo en una villa vecina.

En un altre conta la història d'un jove mallorquí que treballava en casa d'uns cosins a St. Nazaire. Cansat de no guanyar suficient, manllevà 25 duros a un cost establert en Chantenay. Amb aquests doblers, es dirigeix a l'estació de tren i en la línia Nantes-Paris, demana un bitllet a qualsevol gran vila. Li donaren Angers. Arribat a la ciutat, en vuit dies havia obert un establiment de venda de fruites. Compartia ciutat amb pocs mallorquins, la casa de fruites de la Sr. Vidua de Tnas i un cafè del senyor Einsenvar.

El pacte tacit de no establir-se com a competència directa d'altres mallorquins, feia circular la següent anècdota. Un jove va arribar a Nantes per establir una fonda mallorquina, amb la mala sort de trobar-se una ja oberta. Així que sense gaires miraments va venir de la seva situació a l'amo de la fonda: hauria d'obrir la fonda, ja que ja hi havia invertits molts de doblers en la ciutat i no tenia gaire més. Així que l'amo de la fonda de Nantes li va oferir que si s'anava i s'instal·lava en un altre lloc, li pagaria 500 francs. El jove no s'ho va pensar i va agafar els diners. Pensant que això era un negoci més lucratiu que treballar setze hores diàries, va passejar-se per altres fondes mallorquines en tantes altres localitats. Li va funcionar aquesta tàctica fins que arribant a Tours es va trobar amb la fonda de Miguel Puig. Aquest quan veu arribar un

¹²² *Pacos-Valencians*, n. 20, octubre 1955.

compatriota li convida a menjar i li escolta la seva història amb atenció. En finalitzar l'amo Miguel li diu que ell no té cap por a la competència i que si el vol guanyar 500 francs, treballi, que d'ell no agafarà un duro. I d'aquesta manera, el jove aprengué la lliçó que necessitava aprendre.

Paco des Raco inicia una tendència dins la publicació, narra els fets dels primers emigrants a França. Altres socis s'engrescaren amb la feina feta per Paco des Raco, començant també a publicar els seus propis articles sobre el tema. Un dels més interessants fou el firmat per B. Antic, amb el títol *L'Incunqur, su exfuerzo economico de postguerra*¹¹⁵, per B. Antic. En ell reflexionava sobre l'economia de postguerra del municipi. No hi ha moltes referències als temps de la postguerra espanyola a la publicació, per la qual cosa, aquesta anàlisi de l'impacte econòmic de la mateixa en la indústria calçat, la qual havia reviscolat durant la segona guerra mundial. Aquest repunt feia que els jornalers disposessin d'una certa quantitat de doblers, però que en la difícil conjuntura del país, no podien accedir als articles de consum, causat pel racionament imperant. La falta de matèries primeres, els problemes de distribució, el mercat negre... una vegada més la indústria del calçat entrava en crisi, i molts dels treballadors tornaran al camp, tal com els seus avantpassats feren durant segles. Però la greu situació de depreciació monetària i l'endeutament necessari per obtenir un tros de terra propi. I recorda com

*Así cada día había más y más obreros propietarios que gracias a su tesón y esfuerzo, consiguiendo cruzar el duro periodo de la postguerra, no solo no cayendo en la indigencia, sino consiguiendo un patrimonio que cultivan en horas libres, y con este producto se defendieron mientras dure el desnivel entre precios y salarios. Incunqur posee, pues, una gran riqueza: la de la laboriosidad de su gente y de la en el trabajo. Los poderes lo demostraron hace años cuando se hicieron fortuna a Francia. Los hijos lo confirman hoy, defendiendo su posesión y el suelo que tanto aman.*¹¹⁶

Josette de Miras, francesa de pares mallorquins, publica un article en francès sobre Jaume Rollan Biscate¹¹⁷, en un intent de continuar la secció titulada *Los mallorquines en Francia* creada per Paco des Raco. En Francès analitza la vida d'aquest pioner, el primer mallorquí instal·lat a París. Jaume Rollan va néixer a Soller l'any 1867. El seu

¹¹⁵ *Paco-Baleares*, n.10, novembre de 1954.

¹¹⁶ *Paco-Baleares*, n. 10, setembre de 1954.

¹¹⁷ *Paco-Baleares*, n.17, juny de 1955.

pare era capità d'una de les naus que feien el trajecte cap a Marseille en els anomenats "tarongers", per això des de ben jove va viure el somni d'anar a França per fer fortuna. Va marxar amb tretze anys, sent contractat com ajudant de magatzem per un amic de son pare, M. Arbona. Com ajudant, va aprendre l'ofici de comerciant de citrines i fruita. Les seves qualitats com a treballador, tant per la seva capacitat de feina com per la seva honestetat, varen fer que M. Arbona l'ajudés a obrir un comerç a la mateixa París, amb poc més de vint anys. Obri la seva primera tenda a la *rue Saint-Honore*. Els primers temps foren difícils, ja que la venda de fruita exòtica tenia pocs clients. Per això M. Arbona es va retirar del negoci, però Jaime Rullán va resistir. Amb el tracte de comerciar amb taronges de la regió d'Olive va començar a millorar el seu negoci, convertint-se molt prest en una font de prosperitat. Amb el seu treball i esforç va aconseguir prosperar en el seu negoci. Amb setanta i set anys encara feia feina en la seva tenda, anant als mercats de la Halle per obtenir sempre els millors productes. Tenia una vila a Soller, la seva estimada. Es deia Ca's Siquie, on va morir en març de 1953. Com diu l'article, Jaime Rullán: "*fonda l'école des beaux magasins espagnols qu'il nous est encore permis d'admirer*". En l'actualitat, encara hi ha algunes botigues regentades per mallorquins amb llinatge Arbona a França. En Châteauroix hem trobat notícies d'una petita tenda de queviures, regentada per Jean Arbona.¹⁶

Els articles publicats per Antonio Vicens Castanyer, *En torno a la emigración sollerense*, foren en principi treballs per una revista escolar, els quals havien estat llegits pel delegat de la publicació a Soller, G. Melià. Tant per la seva qualitat com pel l'interès de la publicació d'el·lourre la història dels primers mallorquins a França (tal com va fer Paco des Raco i altres seguidors) va publicar aquest treball en dues entregues, en el nombre 23 i 25. Soller ha considerat França com la segona pàtria dels seus habitants.¹⁷

La situació d'aquests emigrants en la dècada dels cinquanta pareix que els era menys atractiva. Pocs eren els articles que xerraven sobre la seva situació a França, més preocupats pels esdeveniments de la seva terra d'origen. Un dels pocs exemples fou *El*

¹⁶ *Il est le dernier espagnol de la vieille ville* (2014, 3 de març), recuperat el 13 de juny de 2014, de <http://www.lorientalpublicque.fr>

¹⁷ Records de Vicens Castanyer, entrevista abril 2005.

*Restaurante Obrero*¹¹⁸ Explica com la crisi després de la guerra havien enfonsat molts de negocis de mallorquins, en especials aquelles fondes de menjar, que donaven un menut abundant i a bon preu als obrers de les fàbriques. L'autor explica com en un viatge a Villeurbane, visita el restaurant on va començar de cambrer feia uns 25 anys. Ja no hi era, convertit en quatre cases d'obriers. Aquests ja no tenien ni temps lliure, per la qual menjaven directament a la fàbrica. En l'article argumentava que els menjadors de personal de les indústries havien provocat la caiguda dels negocis dels voltants, amb preus extremadament econòmics, els quals terminarien pagant els mateixos obrers en les condicions del seu sou. Aquesta situació havia provocat greus problemes en els negocis dels voltants d'aquestes fàbriques i la ruina de molts de negocis de mallorquins arreu França.

Aquesta tendència d'explicar com s'havia produït el seu procés migratori decauria a partir de la segona etapa, més centrada en temàtiques del turisme o de la mateixa associació. No serà fins a la tercera etapa que hi haurà un ressorgir d'aquest gust pel record, encara que amb un caire una mica diferent. Aquest conjunt d'articles, dels quals hem esmentats els més significatius, són una font de gran valor, com hem vist, per a conèixer i comprendre millor aquest procés migratori.

7.12. La crònica jurídica. Una secció d'ajuda als socis

Un dels objectius de l'associació era donar servei als seus socis. Per aquest motiu, la seva publicació s'havia de convertir en una eina d'informació, a més d'una ajuda en el seu dia a dia com a emigrats. La majoria estaven nacionalitzats com a francesos, gràcies a unes lleis permissives, tema tractat anteriorment. Però sent la majoria petits empresaris o treballadors lligats a l'hosteleria i el comerç, els canvis legislatius atribuïts amb la Quarta República afectaven i preocupaven bastant als socis, ja que s'havien endurit. Tanta era la preocupació del grup que des del tercer nombre apareix una secció dedicada a solucionar dubtes que es plantejaren i s'intentaren resoldre. Aquesta crònica jurídica explicarà als socis les passes que han de donar per solucionar aquests conflictes, fent referències a sentències anteriors.

¹¹⁸ *Papees-Blancs*, n. 23, gener 1957, firmat per G. Samò.

Una de les preocupacions era com es podien obrir nous comerços en territori francès¹¹⁷. En aquells moments, segons l'assessoria legal, existia un acord comercial vigent de 1862, pel qual subdits espanyols podien establir un negoci a qualsevol banda del territori francès sempre i quan abonessin les quotes corresponents. Dubtes sobre nacionalitat, problemes amb els nouvinguts, la poca claredat de la nova legislació envers aquest acord... al llarg del 1er any seran molts els dubtes que se plantejaren i s'intentaren resoldre.

Pero la secció tan sols existirà durant el primer any. Segurament el tema del canvi de legislació comercial va suscitar la creació de la secció, pero hem de pensar que la falta d'altres temes que poguessin afectar el col·lectiu, va fer desaparèixer aquesta secció.

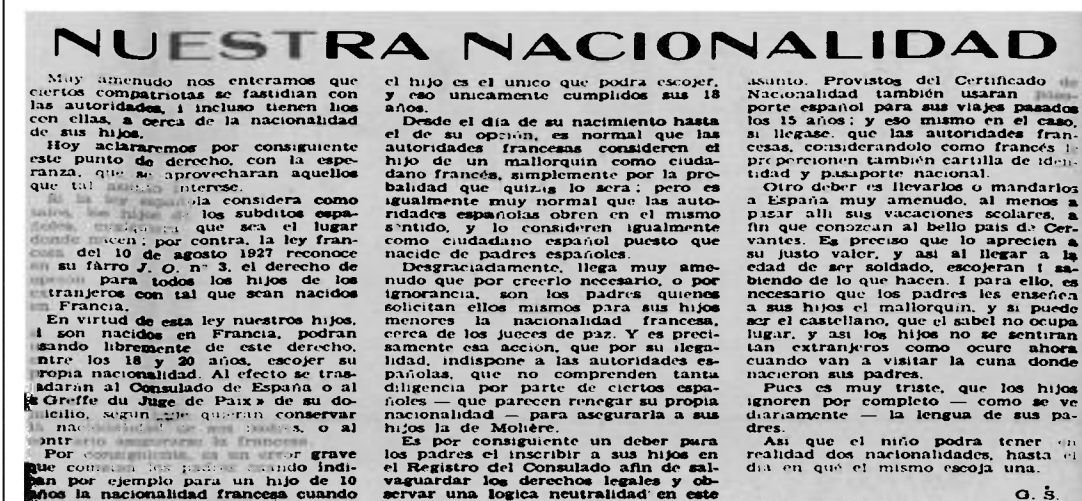
La desaparició formal d'aquesta secció no farà desaparèixer els consells i aclariments legals dins la publicació. Pero aquest assessorament pot venir de diferents fonts, i no sempre es pot considerar neutre i desinteressat. Dos casos ens podem ajudar a entendre aquesta nova dinàmica. En el primer llegim:

«Mi objeto será hablarles de los que me ha pasado con lo que llaman aquí el retiro obrero, y que no comprendo aun con claridad las leyes que lo rigen porque oigo hablar de Montepio, Caja de Pensiones, y no se al fondo de esto o que se refiere. Lo que voy a explicar es lo que me ha pasado a mi, como viejo comerciante en Francia. Todos sabemos que en 1949 salió una ley que todos tenemos que estar afiliados a una Caja de Allocations Vieillesse. Para obedecer a esta ley me inscribí con la mas pequeña cotización. El motivo que me indujo a ello fue que tenía mis ideas fijas de retirarme en Mallorca y me decía: Cuando te iras de Francia todo estará acabado. Lo digo muy claro porque creo habra varios como yo que tambien pensaron lo mismo, a fin de que sepan bien que esta vez es pagada aquí en Mallorca con toda puntualidad, lo que no he querido creer hasta que el Banco de España me ha llamado y pagado en francos efectivos al cambio de 10,85 pesetas por 100 francos. Estaba yo, cuando salió dicha Ley en las maximas buenas condiciones puesto que en 49 ya 30 años de residencia en Francia, que me hacían 130 puntos. El año 1952 habia obtenido 16 puntos mas a razón de 4 puntos al año lo que me hicieron 146 puntos. Tenia derecho a cobrar y no cobré y pasé 5 puntos mas que me hicieron un total de 151 puntos, el año ultimo valían 305 francos el punto y la pensión total se montaba a 46.055 francos. Este año un decreto de enero aumento los puntos, lo que me resultó una pensión de 52.850 francos. Lo que me hace por trimestre 3443

¹¹⁷ *Papeo-Rubrics*, n. 5, març 1954.

pesetas. El ser ignorante en esta cuestión me ha dado una pérdida de la mitad ya que con poca pena inscribiendome en la cuota más alta me hubiera podido dar una pensión de unos 120.000 francos. Si escribí estas líneas es para dar camino abierto a los que les interesa.¹²⁰

Figura 23: Article *Nuestra Nacionalidad*

Un cas pràctic escrit des de l'experiència d'un soci que espera que els altres no realitzin les mateixes errades. L'altre cas que citem tracta sobre la nacionalitat dels infants. La llei espanyola deia que els fills d'espanyols són espanyols. Però la llei francesa deia que els fills nascuts a França poden elegir la nacionalitat entre els 18 i els 20 anys[fig. 23].¹²¹ Per aquest motiu, un nin de 10 anys no es podia considerar, ja que de facto ho podia arribar a ésser però de iure era espanyol. Per aquest motiu era important que els al·lots fossin inscrits en el consolat espanyol per no perdre els seus drets legals. En l'article s'intentava reivindicar la necessitat de mantenir la nacionalitat espanyola, a més d'incitar als socis a donar una educació on Espanya i l'idioma —en referència ala espanyol— estiguessin presents.

7.13. Les relacions amb la colònia d'Algèria

La situació geogràfica de les Illes Balears a la mar mediterrani ha estat un element cabdal pel seu desenvolupament social, econòmic i polític. Una obvietat si recordem la nostra història, influenciada per tant de pobles: Fenicis, Romans, Musulmans, Catalans, Francesos, Britànics... La geografia ha proporcionat un posicionament estratègic a les

¹²⁰ *Paris-Baleares*, n. 19, setembre de 1955

¹²¹ *Paris-Baleares*, n 20, octubre de 1955, firmat per Gabriel Simó

Illes dins les rutes comercials mediterrànies. Per posar un exemple pràctic, en un llaut, vaixell tradicional de les illes, es tarda més o menys el mateix temps en arribar a Barcelona que en arribar a Alger. D'aquesta manera, la seva situació central entre el món europeu i el món africà, i dins l'espai mediterrani, ha fet que al llarg de la història els contactes comercials amb terres africanes siguin una constant.

Els contactes de les Illes amb la zona d'Algeria han estat freqüents durant tota l'època medieval i moderna. A l'etapa contemporània els contactes s'intensificaren arran de l'ocupació francesa a Algèria (1830), un moment on ja existia una important colònia espanyola, que aniria incrementant-se gràcies a les favorables polítiques de repoblament dutes pel govern francès. Aquesta emigració també està afavorida per la legislació espanyola, que intentava així evitar l'emigració cap a les colònies americanes emancipades el 1821.

Balears ha tingut, al costat d'Amèrica Llatina i França, a Algèria com un dels focus més importants del destí de la seva emigració, com ja hem senyalat anteriorment. Però no podem oblidar que Algèria fou colònia francesa entre 1848 i 1962. Per aquest motiu, encara que realitzem una separació entre ambdues localitzacions, hem de tenir molt present aquest fet. Les polítiques migratòries franceses respecte a la seva colònia algeriana afavorien als colons europeus envers als àrabs i berbers. Així, dins les polítiques migratòries franceses es va promulgar el 1889 una llei de naturalització a tot l'estat segons la qual es concedia la ciutadania a tots els estrangers que no la refusessin. D'aquesta manera, els emigrants a terres franceses i els colons europeus d'Algèria esdevingueren ciutadans francesos. Aquest fet desigualitari amb els estrangers i els nadius de l'Alger farà que l'any 1923 al-Ghàzeli al-Filinsani crea i s'erigi com a líder d'un moviment nacionalista anomenat *Mouvement pour le triomphe des Libertés Démocratiques*. L'any 1947 el president De Gaulle va concedir un Estatut a Algèria, però en 1954 va esclatar una revolució antifrancesa. El *Front de Libération Nationale* (FLN) encapçalà la lluita per la independència, amb Ben Bella i Fuhat Abbas com a líders més destacats. El 8 de gener de 1961 els ciutadans francesos acceptaren en referèndum el principi d'autodeterminació. S'atorga la independència per referèndum l'1 de juliol de 1962.

Els menorquins¹²² han estat els illenes que més han emigrat a aquestes terres africanes, sent menor la presència de Mallorquins i Eivissencs, de la qual no existeixen treballs específics. Quines són les causes d'aquesta emigració? El corrent migratori balear forma part d'un més important, atret per les bones condicions que l'estat francès disposava per l'emigració a la seva colònia. A més, Menorca fou colònia francesa entre els anys 1756 i 1763. El port de Maó es convertí en una possessió estratègica important durant aquests anys. L'existència d'un comerç tradicional entre les Balears i l'Algèria tanca aquestes condicions favorables respecte a aquesta emigració. A més els francesos, que consideraven imprescindible el port de Maó per qualsevol acció en terres africanes, consideraven els emigrants balears com "Bons Migrants"¹²³. Així l'emigració cap a Algèria fou incentivada per les autoritats franceses, espanyoles i locals, especialment en el cas menorquí.

En l'actualitat disposem d'una interessant bibliografia referida al tema migratori balear d'Algèria. Destacarem tres treballs, el de Marta Marfany, *Els Menorquins d'Algèria*¹²⁴, l'article de Jaume Gomila publicat a la *Revista Menorca*¹²⁵ o la síntesi que realitza el Dr. Marimon a l'article *El sur también existe: las relaciones migratorias entre las Islas Baleares y la Argelia francesa*¹²⁶. Els menorquins foren els illenes que més han emigrat a aquestes terres africanes, sent menor la presència de mallorquins i eivissencs, de la qual no existeixen treballs específics. Quines són les causes d'aquesta emigració? El corrent migratori balear forma part d'un més important, atret per les bones condicions que l'estat francès disposava per l'emigració a la seva colònia. A més, geogràficament Algèria està molt propera a les illes. L'existència d'un comerç tradicional entre les

¹²² En l'actualitat disposem d'una interessant bibliografia respecte a l'emigració balear cap a terres algerianes, com el treball de Marta Marfany, *Els Menorquins d'Algèria*, i l'article de Jaume Gomila *L'emigració menorquina a Algèria (1830-1850)*, dins la publicació *Revista de Menorca*. Ambdós treballs estudien l'emigració menorquina cap a Algèria.

¹²³ Un exemple d'aquesta emigració cap a Algèria de menorquins és el premi Nobel de Literatura de 1957, Albert Camús (Algèria 1913-França 1960). Ell era descendent de menorquins. La seva paternitat del poble de Sant Lluís i el seu poder descendent d'emigrants menorquins. En la seva novel·la postuma *El poder i el poder* l'escriu en la gent de l'Algèria i la seva gent. En aquesta novel·la apareix el que ell denominava *mayorés*, la llengua dels menorquins que hi vivien en la seva terra natal. No es creu que ell s'apagués venint la llengua de la seva paternitat, però segurament hi havia sentit aquesta llengua a casa dels seus poders. Segons el llibre de Marta Marfany, l'any 2001 descendents de menorquins d'Algèria residien a França des de l'any 1962 conserven la llengua dels seus pares i poders, malgrat els entorns històrics i l'homogeneïtzació de la França actual.

¹²⁴ Marfany, M. (2002) *Els Menorquins d'Algèria*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

¹²⁵ Gomila, J. (1998). L'emigració Menorquina a Algèria (1830-1850). *Revista Menorca*.

¹²⁶ Marimon Riuort, A. (2013) El sur también existe: las relaciones migratorias entre las Islas Baleares y la Argelia francesa (1830-1962). *Pasado y memoria. Revista de historia contemporánea* (12), 55-78.

Balears i l'Alger tanca aquestes condicions favorables respecte a aquesta emigració. A més els francesos, que consideraven imprescindible el port de Maó per qualsevol acció en terres africanes, consideraven els emigrants balears com "Bons Migrants". Així l'emigració cap a Algèria fou incentivada per les autoritats franceses, espanyoles i locals, especialment en el cas menorquí.

Un exemple d'aquesta emigració menorquina fou el premi Nobel de literatura de 1957, Albert Camus (Algèria 1913-França 1960). Ell era descendent de menorquins. La seva àvia materna era originària del poble de Sant Lluís i el seu avi era també descendent d'emigrants menorquins. En la seva novel·la postuma *El primer home* l'escenari era la ciutat de l'Alger i la seva gent. En aquesta novel·la menciona el maonès, la llengua dels menorquins que hi vivien en la seva terra natal. No es creu que ell sàpigués xerrar la llengua de la seva àvia, però segurament segon l'havia sentit xerrar a casa. Segons el llibre de Maria Marfany, l'any 2001 es poden trobar descendents d'aquesta emigració que conserven la llengua dels seus pares i avis, malgrat els entrellanques històrics i l'homogeneïtzació de la França actual.

Alger, com a part integrant de l'Estat Francès i punt d'acollida d'un important contingent d'emigrants balears, també participa en la publicació. Les referències que trobem no són quantitativament moltes, en especial si les comparem amb altres localitats. Però recordem que la publicació va néixer l'any 1954 i en aquestes dades la colònia francesa estava embarcada dins una guerra d'independència i molts dels emigrants balears a Algèria abandonaren progressivament la colònia. Ja hem explicat que durant els primers exemplars la publicació realitza una crida a tots els balears que vivien fora de les illes. I els balears residents a Algèria també varen respondre.

La publicació *Paris-Baleares* publica en el seu setè nombre, una carta des d'Alger. Una dels objectius primigenis de la publicació era aglutinar a tots els emigrants balears a territori francès, i Algèria ho era en aquell moment. Pedro Sintès envia una carta a la direcció, felicitant la iniciativa de l'associació. Explica breument els seus orígens menorquins, l'orgull que sent pels mateixos i la feina que realitzen per no perdre'ls. Menciona també a altres emigrants, i des de llavors, es convertirà en *cadet* i col·laborador habitual. Des d'aquell moment fins la independència de la colònia,

apareixeran cròniques breus dels socis residents a aquest país africà.

En el nombre set de la publicació (Juliol-Agost 1954) trobem la següent informació procedent de la ciutat de l'Alger:

Nous apprenons le retour à Alger de notre ami et membre d'Honneur des <<Cadets de Majorque>> M. Cincet, l'industriel bien connu. M. Cincet revient de Majorque où il a passé trois semaines dont deux à Soller. Il nous a fait part de son entière satisfaction pur ce séjour. Nous nous en réjouissons.

Era la primera referència de la colònia a la publicació. I no tan sols apareix M. Cincet com membre de l'associació, sinó que es refereixen a ell com a *membre d'Honneur*. En aquestes petites cròniques observem que els viatges entre els residents a la colònia i les Balears són també molt freqüents, igual que succeïa amb França:

Nous apprenons le retour dans notre ville de Mesdemoiselles Jeanne et Josette, membres des *Cadets de Majorque*, filles de notre ami Gabriel Quetglas, qui viennent de passer tout l'été à Buñola; i a Fort de l'eau: Notre compatriote et ami, Monsieur Guillaume Socias, membre des *Cadets de Majorque*, est de retour parmi nous après un séjour d'un mois à Alayr, son pays natal¹²⁷.

Un dels fets més tràgics fou la mort del jove *Cadet* Jean Mandiola, fill de comerciants mallorquins a París, el qual va perdre la vida en un combat en terres algerins, el 10 de maig de 1957. Tenia 21 anys. Fou l'única víctima d'origen mallorquí que es coneix d'aquest conflicte [fig. 23]¹²⁸.

Per evitar la guerra, alguns joves pogueren abandonar el país, convertint-se en pròfugs, com era el cas d'Antonio Simó Alemany, darrer Secretari General de l'Associació. Per evitar el servei militar, partirà a Veneçuela l'any 1956¹²⁹. No apareixen més referències

¹²⁷ *Paris-Baleares*, n. 10, novembre 1954

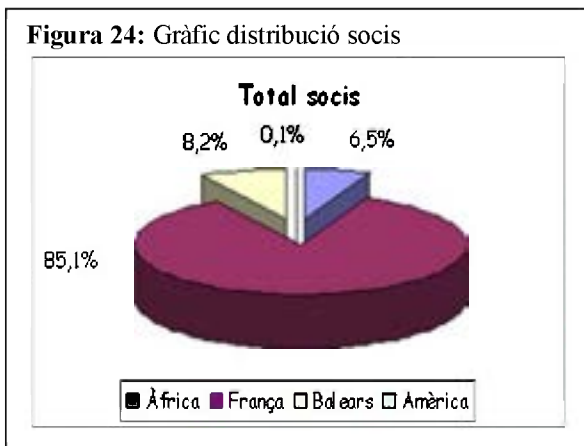
¹²⁸ *Paris-Baleares*, n. 39, juny 1957

¹²⁹ *Paris-Baleares*, n. 27, maig 1956 i diferents entrevistes amb familiars confirmaren la història.

de joves *Cadets* participants en la guerra, però es molt probable que hi hagués més casos com els abans esmentats, encara que no amb conseqüències tan tràgiques com el de Jean Mandiola.

El tema del conflicte algerià serà un dels pocs temes d'actualitat francesa que apareixeran a la publicació. Preocupació evident a la premsa francesa, realitzaran una entrevista a un *cadet*, Gumersind Gomila a la ràdio Perpignan-Rousillon, en la qual explicà la relació entre els menorquins i l'Algèria, com foren els inicis d'aquesta emigració i altres dades d'interès. Es constata la importància de l'emigració menorquina en terres algerianes, l'orgull que aquest fet causava entre els residents balears a França i per aquest motiu queda constància en la seva publicació:

Au moment où l'Algérie attire l'attention du monde entier et de grands problèmes se posent pour l'avenir, nous voudrions rappeler l'importance des Baléares, et très spécialement des Minorquins, comme premiers pionniers de certaines régions du littoral algérien et comme fondateurs de Fort de l'eau, aujourd'hui devenue une très coquette station estivale et un des plus beaux agricoles.¹³⁰

Existí per tant una relació estreta entre l'associació *Les Cadets de Majorque* i Algèria, precisament pel fet que aquesta fos colònia Francesa per una banda i per una altra que hi hagué una important emigració balear a aquesta. Ja hem senyalat anteriorment, però hem de recordar-ho, que hi havia setze socis a

Algèria, visqueren a Alger capital, Fort de l'Eau i al barri d'Alger Bab el Oue, als quals cal afegir les seves famílies¹³¹. Molts d'ells tenen llinatges menorquins, i altres són llinatges mallorquins. Així, el percentatge de socis era de 6,5% , molt semblat al nombre de socis residents a les Illes [fig. 24]¹³².

7.14. L'èxit de la Crònica social

¹³⁰ *Paris-Baleares*, n. 26, abril 1956

¹³¹ Calculem una seixantena de *Cadets* residents a Algèria

¹³² Gràfic d'elaboració pròpia, amb dades estretes de la relació de socis 1955-1962, annex 10.

Al llarg del primer any de la publicació, l'increment del nombre d'associats implicarà l'increment de les seccions de crònica social, observant-se un increment del nombre de localitats que apareixen a la secció Crònica de Mallorca. Hem comptabilitzat quaranta-sis localitats mallorquines aparegudes l'any 1954¹³³. Però l'any 1958 s'incrementà la presència de localitats mallorquines a seixanta-tres¹³⁴, i tres localitats de Menorca. Aquest fet era paral·lel a l'augment exponencial de les notícies dels socis francesos, en mes de cent localitats.

Com ja hem senyalat amb anterioritat, el 80% dels socis d'aquesta etapa vivien en territori francès. I la seva secció, *Chronica de France*, era un recull dels principals fets vitals dels socis. El seu espai físic dins la publicació augmentarà en relació a l'augment dels socis.

Aquesta afirmació, l'expansió de l'associació, la podem ratificar amb el fet de l'augment de les pàgines de la publicació. Aquestes, amb un format din3, augmentaran en el número vint-i-tres¹³⁵ de quatre pàgines a sis pàgines¹³⁶. Les causes seran per una banda l'augment de socis, fet que augmenta els ingressos i possibilita fer front a les millores, i el canvi en el model publicitari de l'associació. Com ja havien senyalat, la publicitat era exclusivament de persones o establiments que figuren com a socis de l'associació. No hi ha encara publicitat de fora del grup. Però si durant els anys 1954 i 1955 la publicitat tenia com a màxim una mida de 1/8 de pàgina, a principis de l'any 1956 començarà a tenir publicitat d'1/3 de pàgina, encara que tan sols un anunci d'aquesta mida per nombre. A més, la maquetació de les pàgines era més acurada i es deixà la part central i els laterals per la publicitat, millorant la imatge visual de la publicació.

Però l'increment exponencial de localitats balears no s'ha d'interpretar com un increment en socis il·lencs, això ens podria conduir a una important errada. Les localitats que apareixen a l'illa no necessàriament han de tenir molta relació amb els emigrants

¹³³ Veure annexos, taula 1, Localitats de Balears a la secció Crònica de Mallorca 1954.

¹³⁴ Veure annexos, taula 21, Localitats de Balears a la secció els anys 1954, 1956, 1958, 1965, 1988 i 1997.

¹³⁵ *Parro Balears*, n. 23, gener 1956.

¹³⁶ Veure annex 17, mides i nombres publicació.

francesos. Una de les noves premisses de la publicació era aconseguir tenir un corresponent a cada poble o localitat de l'illa que pogués informar de les notícies més importants de la localitat.¹⁷ D'aquesta manera, moltes de les noves localitats mantindran una vinculació informativa que amb una emigració francesa. Moltes són les persones que tenen una vocació periodística a les illes, són innumerable les publicacions de caràcter local que han aparegut a les illes al llarg de la nostra història contemporània. Així que no ens hem d'estranyar que fossi realment senzill trobar gent que estigues disposat a col·laborar amb l'associació sense tenir una vinculació directa amb la mateixa, mes que la mateixa derivada de l'amistat.

Per tant, hi haurà localitats més informatives i d'altres més afectives. El cas de Soller i s'Aracó seran paradigmàtics. En aquests casos observem com es fa constant referència als emigrats, amb les seves contines anades i tornades de França. En aquestes cròniques apareix un major interès per donar a conèixer al col·lectiu d'associats les defuncions, els casaments i els naixements i altres esdeveniments privats al conyunt dels *Ciutats*. Apareix com un tipus de crònica més familiar, amb un caràcter molt més afectiu que els que es realitzen en aquells pobles on el col·laborador no mantenen una relació directa amb el fet migratori francès.

Pero si en el cas illenc apareixen localitats en les quals no necessàriament existeix un vincle amb l'associació, no era el cas de la Crònica de França. A les Balears se cercaren col·laboracions que informessin de fets locals. Pero en la secció de França l'interès era donar a conèixer la situació dels socis. I aquesta era la diferència més gran entre les cròniques de Balears i les cròniques de França. En les cròniques de França no trobem referències a les polítiques municipals, ni a fèries o projectes del municipi tal com apareixen en molts dels pobles de les cròniques de Balears. Els fets quotidians dels *Ciutats* francesos són l'eix vertebrador de la seva secció. A més els que col·laboren eren membres de l'associació com a parts importants, ja que es cercava potenciar les relacions personals d'aquests socis a terres franceses.

¹⁷ *Pàgs-Balears*, n. 12, gener 1955.

L'associació creix durant aquests anys, sobretot a terres franceses. Durant l'etapa, l'objectiu prioritari era consolidar-se com a lligam dels residents mallorquins a França. Ja vam observar que els menorquins residents a França també participaven activament, en especial amb la publicació d'articles divulgatius sobretot amb temes referits a l'illa de Menorca. A finals de 1957 començaren també col·laboracions procedents de l'illa d'Eivissa. Formentera fou l'única illa sense presència a la publicació.

La importància d'aquestes dues seccions, les úniques que es mantindran al llarg de tota la publicació, eren evidents. Si comparem el nombre dotze, publicat a gener de 1955, amb el nombre quaranta i quatre, de desembre de 1958, les dues seccions amplien el seu protagonisme. En el primer d'ells, el número dotze, les seccions ocupen l'espai d'una plana. Al darrer de l'etapa, en el número quaranta i quatre, l'espai dedicat era de tres planes. En poc menys de tres anys, aquesta secció triplica el seu espai, afavorit pel fet que la publicació havia augmentat el seu nombre de planes a gener de 1956, gràcies a l'increment tant del nombre de socis com dels ingressos per publicitat.

Com s'organitzen aquestes dues seccions? Encara que sempre apareixen lligades a les planes finals de la publicació, estan clarament separades una de l'altra, sent la *Cronica de França* la que encapçala aquestes seccions. En aquesta etapa, la secció *Cronica de Balears* s'anomena *Cronica de Mallorca* i s'afegeix separatament una secció titulada *Cronica de Menorca*.¹³⁸ L'aparició de col·laboradors de l'illa de Menorca causarà aquest canvi, però serà durant un període de temps curt, ja que terminara incorporant-se a la *Cronica de Balears*.

La *Cronica de Menorca* estava composta per cròniques de caràcter general. Una curiositat, normalment en un nombre apareixen notícies de Ciutadella i en una altra apareixen notícies de Maó, però poques vegades apareixen notícies d'ambdues a la vegada. Poques referències hi ha dels altres pobles de l'illa, a excepció del nombre catorze, publicat a març de 1955, on apareixen dues notícies breus d'Alaior. L'aportació de l'illa de Menorca en aquesta secció era petita, en especial si la comparem amb les aportacions de caràcter divulgatiu que observem als articles més llargs de la publicació.

¹³⁸ *Pàgs-Balears*, n. 30, setembre de 1956.

on Maurice Deribere i Mascaro Passarius, han aportat un bon grapat d'articles que donen a conèixer diferents aspectes de l'illa d'una manera brillant.

La secció *Cronica de Mallorca* era molt més important en quantitat que la *Crònica de Menorca*. Si a la *Crònica de Menorca* apareixen tres localitats de la mateixa, a la *Cronica de Mallorca* apareixeran, en l'etapa 1955-1957, un total de cinquanta i quatre poblacions. La població amb més representació fou Palma, la qual apareix en tots els nombres de l'etapa, seguit per s'Arraco que apareix vint-i-vuit vegades i el tercer Manacor, amb vint-i-dos.

Quins eren els continguts d'aquesta secció? A diferència del que trobarem a la *Cronica de França*, els continguts de la que podríem anomenar *Crònica de Balears* eren bastant heterogenis. La intenció de l'associació era poder tenir un corresponsal a cada poble de les Illes, així podrien tenir informacions de cada un d'ells, notícies tant socials com del que podríem anomenar política municipal. El que es volia en un primer moment amb aquesta secció era convertir-se en un "crònicon" de les Illes, on s'assabentessin dels fets quotidians de les localitats il·lenques.

Com ja hem descrit, cada poble tenia en principi el seu propi col·laborador, i els que no apareixen molt sovint solien ser notícies escrites per altres col·laboradors, estretes de la premsa diària balear que a ells li hagues cridat l'atenció. I llegint aquestes notícies hem observat com moltes d'aquestes, diguem-les cròniques per pobles, estan firmades, encara que hi ha altres que no podem avançar. En etapes posteriors, coneixerem més col·laboradors, ja que la publicació els dedicaria una secció per agrair-les la seva dedicació. Segons la feina realitzada per cada col·laborador, i la seva relació amb l'associació, farà que les cròniques de cada poble tinguin una intenció, uns continguts diferents.

Palma, la més important, estava redactada per diferents col·laboradors, els quals de manera bastant professional, donaven notícies d'actualitat, crònica social i notícies de política local en aquesta crònica de Palma. També hi ha una part important dedicada a la comunicació dels resultats esportius, des de futbol a torneigs de boxes. Per les

característiques pròpies de Palma, no solen aparèixer gaire notícies socials referents als socis de l'associació, a menys que siguin coneguts directes dels mateixos corresponsals.

La zona de Calvià té una col·laboradora, Maria Alemany, la qual informa de fets ocorreguts als socis, sobretot publica les arribades i les sortides cap a França, fent referència també a les hodes, naixements i defuncions més significatius de la localitat. Des de l'Arenal, firmat amb les sigles J.G., apareixen cròniques interessants per a conèixer el naixement de l'Arenal com zona turística. Pareix que aquest col·laborador procedeix de s'Arraco, o almenys té molta relació, recordava que aquests primers havien elegit l'Havanna, després França i en aquell moment, Palma¹⁵⁰. Santanyí també té un col·laborador habitual, Perico, el qual informava de les notícies locals més significatives que succeïxen en el poble. Lluemajor també contava amb col·laboracions que informen dels fets més significatius de la població. Algaida promocionava constantment el seu ball dels Cossiars, moltes vegades en Francesa a més de publicar-hi fotografies, sent clarament una publicitat de caràcter turístic. I d'aquesta manera, més d'una vintena de col·laboradors s'encarregaven de tots els pobles i ciutats de les illes.

Poblacions com Campos, Pollença, Arta, Sa Pobla apareixen més o menys sovint, amb informacions diverses, moltes d'elles aparegudes a les notícies dels diaris locals que eren elegides pels col·laboradors a les Illes per així tenir informats els membres de l'associació residents a França.

Pero si hi ha una localitat que sobresurt de les altres serà s'Arracó, la qual tenia molts d'arraconers resident a terres franceses. Tan important fou aquesta relació entre el poble de s'Arraco amb França que el carrer principal del poble es diu precisament avinguda de França. L'altra serà Sòller, la qual presenta un important espai també, amb diferents col·laboradors.

La seva relació de s'Arracó amb *Les Cadets de Majorque* fou molt estreta. Des del nombre tercer apareix la col·laboració de Paco des Racó, antic emigrant a França que havia retornat al seu poble. Així ell es convertí en un dels habituals col·laboradors de la publicació. Durant l'ampliació de membres de l'equip directiu a l'any 1956 hi hagué un

¹⁵⁰ *Pàgs. Ibèriques*, n. 41, setembre de 1957.

vicepresident arraconer, Gabriel Simó, resident a Rouen. I en la secció crònica de **Balears**, s'Arraco va tenir un lloc on els seus habitants podien comunicar-se amb els seus amics i familiars residents a França.

A diferència d'altres pobles, les notícies de s'Arracó tenien un marcat caràcter social. Apareixien constantment fets de la vida privada dels seus residents: naixements, casaments, defuncions, obtenció de títols. Però també informaven d'activitats pròpies del poble: torneig de truc, festes patronals, arribades de persones de França i sortides per a França, vacances. L'activitat dels seus parroquians estava àmpliament representada en aquestes cròniques. Ja hem tractat, en un altre punt, la solidaritat entre els arraconers francesos i els que encara romandrien al poble. Els problemes amb el metge, del qual mancaven, i l'arribada del telèfon al poble es va convertir en una qüestió d'honor per al poble, apareixent en aquesta secció crides als arraconers francesos per ajudar a solucionar aquestes mancances en el seu poble, tenint una forta resposta per part de quasi tots ells. Era l'únic poble que utilitza la publicació per aquest tipus de solidaritat en aquest moment.

Fou tan important la sensibilització dels arraconers i la seva implicació, tant en l'associació com en la publicació, que en els darrers anys quasi es convertí en una publicació local del municipi d'Andratx. Avui en dia si demanes per *Paris-Baleares*, el poble de s'Arraco pensa unànimement que fou una publicació seva, iniciada per un arraconer.¹⁰

La *Crònica de França* era força diferent de la crònica de **Balears**. L'associació tenia molta més força a França que a les Illes, fet que anirà canviant a mesura que anem avançant en la nostra anàlisi. Els integrants de les *Còckets de Majorque* vivien majoritàriament a França, i per tant les cròniques amb les quals col·laboraven eren més personals, informant dels fets quotidians i no dels fets de locals del lloc on residien. A la fi, la publicació era un punt de trobada pels emigrats de les Balears, i volien informació d'aquestes, ja que la informació francesa es trobava en els diaris locals.

¹⁰ Informació extreta de diferents entrevistes realitzades.

La secció *Crònica de França* també estava organitzada com la secció *Crònica de Balears*. En aquest cas no es cercava tenir informacions de totes les poblacions franceses, al contrari que succeïa a la secció *Crònica de Balears*. No era la intenció de la publicació tenir informat del que passava a les localitats franceses, sinó informar dels fets que afectaven als residents balears d'aquestes. A l'any 1955 apareixen seixanta i quatre localitats a França, dos anys després, a l'any 1957 tenim setanta localitats, set mes¹⁰¹. L'acollida de la secció fou per tant molt important en la publicació, convertint-se en el taular d'esdeveniments socials dels emigrants.

Quines informacions apareixen? Sobretot crònica social. La llengua emprada per escriure aquesta secció era majoritàriament el francès, encara que apareixen localitats escrites en castellà. En cap cas apareixen les cròniques escrites en català, el qual era emprat per qualche col·laborador, sobretot de la zona de Soller, en articles més llargs. La utilització de la llengua francesa ens torna a donar informació de l'alt nivell d'integració dels balears, amb el seu entorn. Les notícies eren la crònica de la vida dels socis a França, ressaltant fets com els naixements, les defuncions, els compromisos, els estudis, els viatges, les vacances. Si fèssim una anàlisi detallat de totes les relacions personals que apareixen en aquesta secció podríem obtenir un mapa molt acurat de com fou la vida i les relacions dels emigrants balears a França.

Gràcies a aquesta secció coneixem on residien i d'on eren aquests *l'adels*. Per exemple, el nombre quaranta, publicat a juliol-agost de 1957, en la secció de Nantes apareixen les sortides cap a s'Arraco i Soller d'un bon grapat de socis residents en la seva localitat. Però també ens ajuda a conèixer on es varen establir. En el mateix nombre, en la localitat de Saint-Étienne ens informaven del retorn d'una sèrie de socis que havien visitat als seus familiars al poble de Binissalem.

Aquesta secció es converteix en una font imprescindible per a conèixer les relacions personals que establiren els emigrants balears a territori francès durant la segona meitat del segle XX. Un exemple fou el matrimonial. Pareix que durant la primera meitat del segle XX, com succeïa en altres emigracions semblants, solien casar-se principalment amb membres de la mateixa colònia. Moltes vegades, els homes fadrins demanaven

¹⁰¹ Veure a l'annex unitat 12. Distribució per regions dels membres 1955-1965.

ajuda al rector del seu poble d'origen, perquè aquest el trobes una bona al·lota mallorquina. Una de les raons d'esser de l'associació, tal com ja hem mencionat, era cercar més punts d'encontre i relació entre els joves. Aquest fet era motivat pel fet que els joves ja no elegien il·lenes per casar-se. Si no que preferien casar-se amb francesos. Segons testimoni 1 de Marie Pierre Alemany¹⁴², ella no volia casar-se de cap de les maneres amb un mallorquí, ja que aquests eren masculistes i avorits. Per això ella preferia trobar a un francès, els quals eren més col·laboradors amb elles, més divertits i sense tant ànim masculista.

Aquest testimoni es confirma en les memòries de Michel-Bernat Cardell¹⁴³, també amb altres testimonis orals recollits. Podem afirmar que les dones mallorquines durant els anys cinquanta preferien casar-se amb francesos. Això va passar amb les dues germanes de Michel Bernat Cardell. D'aquests casaments de les joves amb francesos hi ha un bon grapat d'exemples en aquestes cròniques socials. Exemples la de Belfort: *Nous apprenons la marriage de Mademoiselle Madeleine Ignace avec M. Bernard Crolle*¹⁴⁴; o la de Paris Blanc-Mesnil: *Le 13 octobre a été célébré avec la plus stricte intimité le mariage de nos jeunes amis Mademoiselle Gilberte Riollin et Monsieur Jean Albert*.¹⁴⁵

Altres informacions interessants que podem extreure d'aquesta secció francesa són els noms dels pioners de l'emigració balear. Són freqüents les necrològiques amb interessants dades biogràfiques: *Don Juan Gomis, Decano dels fondistes mallorquins en Lyon a dejado de existir; bajo el sepulcro a la edad de 72 años. A sus familiares les enviamos nuestra más sentido pésame*.¹⁴⁶

I podríem extreure més dades d'aquesta secció, la qual es converteix en una font impagable, tal com ja hem mencionat. Què es volia amb aquestes notícies? Conèixer millor als altres socis que residien a França. Saber d'ells, de les seves vides, de les seves famílies. La distància entre els socis feia que molts d'ells es conèixerien, però que aquesta distància les impedia tenir una relació continuada. I no veïrem dels amics a

¹⁴² Entrevista amb Michel Cardell, agost 2005.

¹⁴³ Cardell Calafit, M-B. *Detrás de los valles*. Palma: L. D. Portner, 2001.

¹⁴⁴ *Paris-Baleares*, n. 34, gener 1957.

¹⁴⁵ *Paris-Baleares*, n. 32, novembre 1956.

¹⁴⁶ *Paris-Baleares*, n. 31, octubre 1956.

Balears. Amb aquesta secció el que es pretenia era informar dels fets més significatius de la vida d'aquestes persones, convertir-se en un lloc de trobada, on la vida que havien dut en el seu poble amb els seus amics i familiars es reproduïa. Així, gràcies a línies del *Paris-Baleares* cada mes se sentien una mica més a prop d'aquesta nova gran família que havien format a terres franceses.

7.15. La solidaritat entre els emigrants: el cas del telèfon a s'Arracó.

La solidaritat i la vinculació emocional entre els socis arraconers fou evident des dels primers moments de *Paris-Baleares*. Aquest fet serà analitzat al llarg del treball, però es significatiu el fet que els socis francesos empremssin la publicació com a eina divulgativa de la solidaritat del grup arraconer francès envers al seu poble.

La solidaritat es manifesta en la iniciativa duta a terme per a instal·lar el telèfon al poble, el qual encara no havia arribat, convertint-lo en el darrer de Mallorca. Les primeres referències són a principis de l'any 1956¹¹⁷, on se citen les primeres reunions celebrades a s'Arracó en relació a la instal·lació del telèfon en el poble. En aquesta reunió es destacava la necessitat de fer arribar la línia de telèfon des de Palma, no tan sols al poble de s'Arracó sinó també a la localitat de Sant Elm. S'expressava la necessitat de demanar ajuda no tant a *Foment de l'arsne*, sinó també de la Governació, del Municipi d'Andratx i altres agències. Però també sol·licita l'ajuda als arraconers residents a França. Es creava un comitè, organitzat a s'Arracó, el qual s'encarregaria de gestionar la tramitació dels recursos per fer arribar el telèfon al poble. Manifestaven que no era un luxe, sinó una necessitat. Era impensable que encara no hagues arribat les comunicacions modernes i necessàries al poble. Els preus eren de 45.000 pta. per la línia Palma-s'Arracó i de 100.000 pta. per la línia Palma-s'Arracó-Sant Elm. Per aquest motiu es va fer una crida als arraconers francesos per a que col·laboressin econòmicament en aquesta causa, a més de demanar-los promptitud en la mateixa, pel fet de necessitar els doblers abans de març d'aquell mateix any, data en la qual el Comtat havia de contestar a l'Excel·lentíssim Governador Civil si es volia que la línia arribés fins a s'Arracó o també fins a Sant Elm.

¹¹⁷ *Paris-Baleares*, n. 23, gener 1956.

S'organitzava d'aquesta manera la col·lecta, mitjançant els corresponsals de *Paris-Baleares* a cada localitat francesa, encara que es podien enviar els doblers directament al metge del poble. Aquesta notícia estava firmada per Francisco Vich, delegat a França i posteriorment president de l'associació. En els números següents apareixen notícies del comitè pro-telèfon de s'Arracó, a més de llistes d'aquells residents arraconers a França que varen participar econòmicament, inclòs la quantitat del seu donatiu. En març trobem la notícia¹⁴⁸ que s'han reunit la quantitat de 40.000 ptas., però encara falten 8.500 ptas., fent menció de l'interès i bona voluntat del grup arraconer francès, que quan faltava una setmana per a què finalitzés el termini, arreplegà els doblers que faltaven i ja es podia donar com una realitat la instal·lació del telèfon en el poble, l'últim segons ells mateixos diuen, a tota Mallorca. Però no s'aconseguí en aquell moment dur a Sant Elm.

Així comprovem com aquesta publicació, i l'associació, fou un pont d'unió i via de comunicació utilitzada, per a poder dur a terme un acte de solidaritat entre els emigrants arraconers i el seu poble, realitzant un bé públic com fou l'arribada del telèfon al poble.

7.16. La publicitat

El finançament de la publicació *Paris-Baleares* era mitjançant la quota de socis. Segons la quota pagada, la qual diferia per adaptar-se a les possibilitats econòmiques dels socis, es tenia dret a la publicació d'anuncis publicitaris[fig. 25]. Per aquest motiu, les empreses anunciant d'aquesta primera etapa tenen una relació directa amb l'emigració balear a França, ja fos per la seva participació directa o per tenir en aquests emigrants

una important quota de mercat, motiu pel qual s'associaven, com fou el cas de l'agència de viatges Alcover¹⁴⁹. Aquests anuncis eren senzills, tant d'establiments francesos com d'establiments balears.

Figura 25: Exemple anunci

¹⁴⁸ *Paris-Baleares*, n. 26, març 1956

¹⁴⁹ Trobarem la sèrie d'anuncis de diferents anys a l'apèndix

La majoria d'anuncis són d'establiments hotelers o relacionats amb l'hosteleria. Això estaria molt relacionat amb els oficis que els emigrants balears desenvoluparen a terres franceses. La majoria solien regentar establiments de cafeteria, hostalera, venda de productes de l'hora mes o manco elaborats. Però el més interessant es senyalar que a Mallorca els primers establiments que fan publicitat són els bars, cafeteries. Ja explicarem aquest fet amb més deteniment, però molts són els casos d'emigrants que retornen encara en edat de treballar que instal·laren un d'aquests negocis a les illes.

Els anuncis són petits, sense fotografies i estan col·locats a qualsevol banda de la publicació. Aquesta tendència canviarà en l'etapa posterior.

L'increment en les fulles de la publicació respon a dues circumstàncies bàsiques. Per una banda l'augment en el nombre de socis. Per una altra, l'augment en la quota publicitària i de l'espai que la publicació dedica als anuncis. Ja hem comentat abans que els anuncis ocuparan una part petita dins la publicació, en comparació als articles.

La publicitat no era fonamental per la seva existència. Eren les aportacions dels socis les que ajudaven al manteniment tant de la publicació com de l'associació. Una de les premisses per poder anunciar-se era esser soci, tenir un lligam familiar o d'amistat amb qualche membre de l'associació. En la pràctica moltes empreses de serveis especialitzats col·locarien la seva publicitat, tal com explicaren un poc mes endavant.

Era significatiu el paper en la maquetació de la publicitat. Durant els primers deu anys, la publicitat estava distribuïda sense seguir un patró per tot el text, però a partir d'aquest nombre apareixeria en els racons de la publicació, o bé en una tira llarga al mig. D'aquesta manera no destorbava els escrits. Un altre canvi significatiu fou l'ampliació dels anuncis en la seva mida, ja que si abans d'aquest nombre no superaven mai 1/8 de pàgina, apareixerien ara publicitats de quasi 1/3 de pàgina. Podem observar en l'apèndix fotogràfic, el canvi de la publicitat d'ara de la del principi.

Durant aquesta etapa hi ha un increment significatiu dels anunciants, la majoria d'aquestes eren tendes i establiments regentats per balears a França. Però també comencen a aparèixer altres tipus d'anuncis, especialitzades en serveis que podien

necessitar els balears residents a França. Aquests anuncis de traductors especialitats en qüestions legals, empreses d'assessorament, exportació directa per avió des de balears. Però també anuncis de particulars, oferint sobretot anuncis de caràcter immobiliari, generalment cases, viles inclos hotels a les Balears.

Un altre tipus d'anunciant que s'ampliaren en la següent etapa són els anuncis de companyies dedicades al transport, ja sigui marítim o aeri, que donaven servei pels viatges de balears. Hem de pensar que eren molt freqüents els viatges dels mallorquins a les illes. Com a curiositat en el número maig de 1957 hi ha un anunci curiós, donant facilitats per viatjar als membres de l'associació, demostrant la importància que aquest col·lectiu comença a tenir per a les empreses.

7.17. La imatge de les Illes: del sentiment d'enyorança al foment de la imatge turística

Els articles que tenen com a tema principal fomentar el coneixement de les illes eren abundants, però sofriran una transformació al llarg dels números d'aquesta etapa, influïts per un fenomen que tindrà una importància cabdal en la transformació de l'economia, la societat i la política a les Illes Balears: el Turisme.

Una de les necessitats que havien impulsat a la creació tant de l'associació com de la publicació, fou la de recordar les seves illes, a més de donar-les a conèixer als seus descendents. Per aquest motiu, les seves pàgines s'ompliren d'articles divulgatius, però també sentimentals i d'enyorança cap a la seva terra, la Història, la cultura, la literatura, els costums de les illes, a més de descripcions de les meravelles naturals de les illes es convertiren en el segell d'aquesta primera etapa.

Però en el darrer any pareix que comença un canvi en el format de les col·laboracions. Els articles comencen a ser més descriptius, no tan divulgatius, dels llocs i atractius de les illes. Les col·laboracions d'experts universitaris comencen a donar pas a col·laboracions més periodístiques, versades en la temàtica turística. Comencen a publicar-se articles que analitzaven la situació que el turisme a les Illes, les noves infraestructures i necessitats de les mateixes. Temes que interessaven en aquest moment

als *Cadets de Majorque*, en un moment de canvi important a les Illes. La primera sèrie d'articles seran els firmats per Jean Bonet, titulats *Mallorca estación termini*.¹⁵⁰

També comencen a aparèixer les primeres cròniques roses dels famosos a Mallorca. A novembre de 1954 es fa referència a la lluna de mel de la neta del president de la República René Coty a Mallorca, la qual es va allotjar en el Gran Hotel Alcina, regentat per Llorenç Alcina, membre de l'associació. Des de *Foment de Turisme*, l'any 1950 s'havia engegat una campanya per promocionar les Illes com a destinació per les parelles de nuvis, sota el lema "Luna de Miel en Mallorca". Hi existia un cartell del qual es van editar sis mil exemplars, dos mil en llengua francesa. L'èxit d'aquesta campanya fou aclaparador. Moltes parelles de nuvis francesos elegien Mallorca pel seu viatge de noces, i aquesta tendència es veurà incrementada per la publicitat que es farà a molts mitjans de comunicació del viatge de Annie, la neta del President de la República. Motiu pel qual, la publicació començarà a fer-se ressò de l'inici de les vacances de gent famosa a les illes, tendència que començarà en aquest període, però que tindrà la seva màxima plenitud en el període següent.

Com ja hem senyalat, és difícil establir un tall exacte en la línia de la publicació, però aquests articles mostraven el nou camí de la publicació, on començaran a proliferar els articles d'opinió, d'informació i divulgació turística. No ens ha de sorprendre si recordem que membres de l'oficina de turisme espanyol a París foren importants col·laboradors de la publicació, tal com havien comentat.

En aquests articles, amb un caràcter més propagandistes que divulgatiu, volien donar a conèixer aspectes històrics, artístics o literaris, es diferenciaven bàsicament per una

Figura 26: Estampes mallorquines

¹⁵⁰ Tal com recorden a la secció *43 anys després*, a *París-Baleares*, n. 374, novembre-desembre 1997

no. Els que cercaven ser més promocionals solien anar acompanyats d'una bonica fotografia, mentre que els altres no venien acompanyats de fotografies. [fig. 26] A més hem observat com aquestes fotografies moltes vegades són estretes de catàlegs i publicacions turístiques. Aquest fet es confirmaria per la publicació, a partir de l'any 1956, de les anomenades "estampes mallorquines", fotografies propagandístiques sense cap article associat. Són imatges d'al·lotes vestides amb el vestit regional fins a postals costumistes, paisatges, atraccions turístiques.

Un article destacat serà *Mallorca y el Turismo*¹. En aquest article fa un petit resum de com el turisme a Mallorca, des de feia uns cinc o sis anys, s'estava convertint en un motor fonamental per l'economia mallorquina. I proposa que si es treballava adequadament, es convertiria en la primera font de l'economia balear, paraules profètiques. En aquest article es demanden més hotels, més tendes, més serveis per fomentar l'arribada de més turistes, ja que tots els comerciants, la indústria i la gent de l'illa es beneficiaria d'aquest moment de bona salut de l'Europa de 1956. Una de les premisses per l'arribada de turistes era la creació d'infraestructures i d'oferta complementaria. Així, des de les pàgines de la publicació es feia una crida a fomentar el turisme, i no tan sols el de "Sol i Platja", sinó també el cultural, el de ferrocarrils, el d'hivern.

En aquesta etapa de la publicació s'observa com el fet turístic apareix, guanyant una quota important dins la mateixa. Quines són les causes? L'economia a les Illes està canviant. La recuperació econòmica del turisme, aturada per causa de la Guerra Civil i les seves conseqüències, comença a ésser un fet. Moltes són les iniciatives que des de les institucions, i des de l'organització Foment del Turisme, s'estan posant en marxa per incrementar la quota turística en aquests anys. El desenvolupament definitiu del turisme de masses a gran escala a les Balears, va tenir lloc durant els últims anys de la dècada del cinquanta, confirmant-se plenament a partir de la dècada dels seixanta.

L'any 1950 arribaren a les Balears 98.081 visitants, dels quals 31.556 eren estrangers. A l'any següent hi hagué un augment d'un 30,4% en aquestes xifres. A partir de 1955 les

¹ *París-Baleares*, n. 26, juny 1956. firmat per G.C.C.

sifres s'incrementaran espectacularment, amb 188.704 turistes¹²². I aquesta tendència continuaria en els següents anys. Són moments de canvi en l'economia balear, amb la creació d'una sèrie de necessitats, com infraestructures i mà d'obra, que provocaren canvis en tots els aspectes de la vida balear.

No pretenem fer una anàlisi dels impactes del turisme en la societat balear del moment, però sí esmentar com aquest s'anirà introduint com una prioritat per als membres de l'associació *Les Cartes de Maiorque*. L'impacte més evident en el grup, fou dins la seva mentalitat. Són conscients que a Balears començaven una sèrie de canvis significatius, que l'arribada de turistes conduïa a un canvi. I que si es volia aconseguir aquest canvi, tan necessari per a la pobre economia balear, era necessari millorar en serveis i infraestructures. Per aquesta consciència nova, s'ha d'entendre l'evolució en la línia editorial de la publicació a la següent etapa.

No podem obviar el fet, que una de les variables previes per aconseguir augmentar el turisme, era fomentar l'oferta i el desenvolupament dels mitjans propagandístics de la naturalesa i els atractius del lloc de cara als turistes, a més d'un desenvolupament tant de les infraestructures com de l'oferta complementària. Des de les pàgines de la publicació apareixen articles d'aquests atractius, junt amb la publicitat d'hotels i restaurants que hi ha a les Illes.

Els membres de l'associació comencen a assabentar-se de la situació de les meravelles naturals de les Illes, conèixer millor els pobles i racons. També de possibles allotjaments i llocs d'oferta complementària, com bars i restaurants. Molts d'ells passen temporades llargues a les Illes. La seva posició econòmica els permet, fins i tot, dur el seu propi cotxe. Mitjançant la publicació, són els mateixos emigrants els turistes, els quals descobreixen les Illes i la seva nova oferta.

L'augment del nivell econòmic dels emigrants era paral·lel al que tenien els habitants de molts de països europeus, gràcies a l'estabilització econòmica dels països, els quals es refan, en alguns casos espectacularment, de les conseqüències de la Segona Guerra Mundial. Aquesta nova situació econòmica permetrà el naixement d'una classe mitjana,

¹²² Bancelu i Pons, JB (2000) Història del turisme a Mallorca. *Traballos De La Societat Catalana De Geografia*, 150, 31-55.

amb suficients diners per cobrir les seves necessitats bàsiques i disposar d'un romanent que poden dedicar al seu l'oci, situació indispensable que possibilita el naixement del turisme de masses. Les Illes Balears, les quals gracies a l'associació *Foment del Turisme de Mallorca* duïen anys dedicant-se a la promoció de les Illes, tant en l'àmbit estatal com en l'àmbit internacional, estaven en una situació privilegiada en la lluita per a la caça del turista. I els emigrants balears a França comencen a ser conscients al llarg d'aquesta etapa, que són els millors ambadors de la seva terra.

Gràcies als articles que apareixen en la publicació, ells mateixos coneixen millor les Illes. I poden donar-les a conèixer entre els seus amics i coneguts francesos. Des de la mateixa publicació són més conscient d'aquest fet, motiu pel qual comencen a demanar als socis que dediquen un temps a promocionar el seu poble.¹⁵⁰ Aquest fet explica els canvis mencionats. Comencen a aparèixer també dades més quantitatives, xifres d'interès, explicacions d'excursions útils per poder realitzar o visites als llocs esmentats. La millora en el finançament de la publicació dona recursos per millorar la qualitat de la publicació, per aquest motiu comencen a aparèixer més fotografies, les quals fan més atractiu les possibles visites futures. I, com ja hem senyalat, moltes d'aquestes fotografies provenen de fulletons turístics, els quals retraten els llocs més atractius de les Illes per fomentar la imatge de cara al turisme. La publicació *Paris-Baleares* es converteix així en un mitjà de difusió d'aquestes imatges en tots els territoris on hi hagi socis, en aquests moments França, Balears, Algèria, Marroc i Veneçuela.

Qualque cosa està canviant en el grup. S'està promocionant les Illes entre els socis, s'està intentant que els mateixos socis promocionen les Illes a França. I aquesta promoció que s'està donant no era del tot gratuïta. Els socis s'estan adonant que aparèixer noves oportunitats econòmiques a les Illes, encara que durant aquesta etapa això no tingui gaire repercussió en el grup. Però hi ha uns pocs que vendran els seus negocis i s'establiran una altra vegada a les Illes. I no era per retirar-se, com havien fet anteriorment. Això serà el cas del restaurant Ca'n Quet en Deia¹⁵¹, d'una família que

¹⁵⁰ *Paris-Baleares*, n. 38, maig 1957.

¹⁵¹ *Paris-Baleares*, 35, febrer 1957.

decideix abandonar França i tornar a establir-se a les Illes. També el farà el pare de Dolores Alemany o la família Juan Juan, del bar Dragonera¹⁴⁴

En aquesta etapa, el turisme ha arribat a les pàgines de la publicació *Paris-Baleares*. En un primer moment, la difusió dels atractius dels pobles de les Illes a les seves pàgines, fomentava un millor coneixement de les mateixes entre els seus socis. I aquests socis aprofitaren aquest coneixement per gaudir-ne més de les seves estances. Però també es convertien en ambaixadors de les mateixes, amb una possibilitat única per narrar les seves meravelles entre els seus veïns francesos, convertint-se en eines actives de la promoció del turisme cap a les Illes.

Alguns historiadors donen com a punt de partida del fenomen conegut com a "boom" turístic és el pla d'estabilització de 1959, que com a conseqüències, entre altres, duu una forta devaluació de la pesseta. En l'àmbit europeu, també hi ha normalització de les economies europees després de la Segona Guerra Mundial, el desenvolupament del transport aeri i uns preus interiors realment baixos, fa possible el fenomen. Aquests fets i d'altres, seran analitzats en la següent etapa, la qual finalitzarem l'any 1975, moment en el qual s'iniciarà un procés nou a l'Estat Espanyol.

¹⁴⁴ Entrevista a Dolores Alemany, abril 2014.

*Quand nous commençons à raconter,
lorsque vous vous sentez le besoin de
votre rapport?*

Montserrat Roig

*El verdadero artista es el que habla por
primera vez dos palabras*

Ramon del Valle-Inclan

CAPÍTOL 8. ELS ANYS CENTRALS DE LA PUBLICACIÓ: 1959-1975

En aquest capítol s'aborda el procés al qual hem anomenat de la consolidació a la decadència de l'associació *Les Cadets de Majorque*, i el seu reflex al butlletí *Paris-Baleares*. Es fa un repàs detallat dels canvis formals de la publicació, els primers problemes econòmics de l'associació, i l'ampliació de socis fora de les fronteres de França i Balears. Seguidament, es fa una anàlisi de continguts dels articles del *Paris-Baleares*, les seccions més importants, i la influència de la nova Llei de premsa de 1966. Finalment, en aquest apartat s'esmenten els canvis temàtics del butlletí abans de la mort del dictador espanyol.

8.1. De la consolidació a la decadència: 1959-1975

L'historiador és un narrador. I les narracions comencen, es desenvolupen i conclouen. Hi ha bons intents d'alterar aquest esquema, seguint allunyar-se d'aquesta simplificació, alternant accions, rompent amb l'esquema lineal que fa perdre la complexitat de les vivències humanes. La vida pot parèixer una línia recta, però són els esdeveniments paral·lels els que marquen el camí escollit. Reflexions sorgides a l'hora de perillitzar una publicació no comercial, per a la qual no hi ha un equip de redacció professional, només aportacions voluntàries. En aquestes circumstàncies, havia de ser difícil pels redactors establir una línia editorial, tan sols pautes d'elecció dins les col·laboracions arribables a mans d'editors amateurs.

La nostra elecció, l'any 1959 com inici d'aquesta etapa, respon a dues qüestions: una interna i una altra externa. La interna era el canvi de president, el primer des de la seva aparició. L'externa, l'aprovació del Pla d'estabilització de 1959, el qual va permetre millorar les condicions existents a l'hora de rebre als turistes a l'Estat Espanyol, consolidant-se uns canvis legislatius que afavorien l'arribada de turistes, iniciant-se el fenomen conegut com a *tourisme de masses*, element de canvi fonamental a la història de les Illes Balears.

8.2. El primer canvi de president de l'associació

Els primers canvis començaren a forjar-se a l'etapa anterior. El 27 d'abril de 1954¹ se celebra una nova assemblea general de socis a París. En el resum d'aquesta trobada, es destaca l'augment de socis (*Assemblée il a été enregistré 104 nouvelles adhésions, unce qui est un bon résultat pour une Association qui a déjà cinq ans*), però també es constata tota la feina pendent de fer. Eren conscient que no havien aconseguit reunir a tots els residents balears a França, un dels seus objectius principals. Però continuen amb il·lusió, decideixen ampliar el nombre de pàgines. Son conscients del sobrecoost econòmic que aquest fet comportava, motiu pel qual serà necessari engegar una campanya per arrebregar nous col·laboradors i empreses anunciantes.

Tal com fixaven els estatuts, al augmentar el número de socis era necessària una ampliació en la junta directiva, per aconseguir a la vegada, una major representació regional². En aquesta assemblea s'elegira un nou president, Francisco Vich, el qual era

¹ *Paris Balears* n. 38, maig 1958.

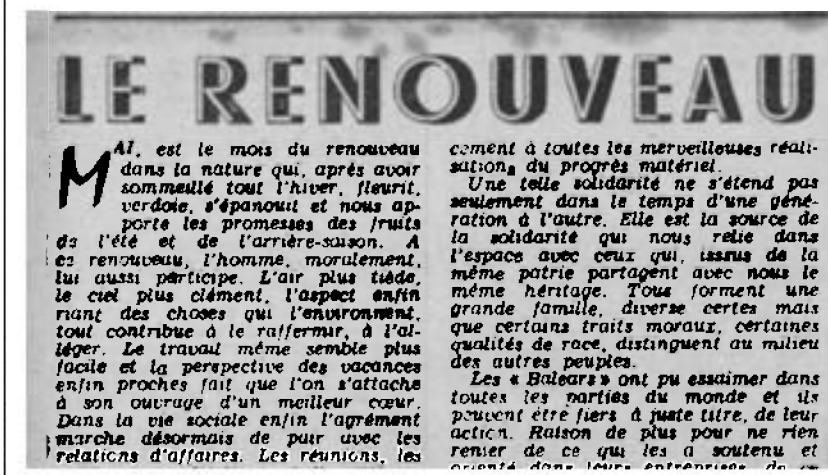
² *Le nouveau Comité-directeur est ainsi composé: Président honoraire: M. Pierre Colom (Solier-Paris). Président: M. Francisco Vich (S'irrao-Benise). Vice-Président: M.M. Lorenzo Tietbert (Solier-Paris), Raphaël Perret (Andorre-Benise), Gabriel Sapo (Arucas-Robert), Gabriel Marc (Solier-Paris), Joan Amengual (Singer-St-Cyrus-Mont d'Or). Secrétaire général: M. Jean Coll (Solier-Paris). Secrétaire adjoint: M. Antoine Pénar (Solier-Paris). Trésorier: M. Ernest Pénar-Pédes (S'irrao-Campagne). Membres du Comité-Directeur: Mme Jean Sabater (Palma-Paris), M.M. Gabre Bonner (Palma-Monticourt), Antoni Comandó (Andorre-Benise), Antoni Ribera (S'irrao-Paris), Jacques Capó (Solier-Paris), Mateu Beniam (S'irrao-Benise), Vincent Ferrer (Solier-Paris), Michel Alvier (Solier-Le Havre), Jean Mateu (Palma-France), Christophe Pénar (Palma-Monticourt), Aristide Maria Gual (La Trinité-Le Havre), Cristóbal Bover Feil (S'irrao-Benise), Antoine Albert (Solier-Montbeland), Jeanne Pénar (S'irrao-Benise), José Bonnet (Palma-L'empire), François Jour (Solier-Montbeland), Pierre Valls (S'irrao-Benise), Barthélemy Nolas (Campagne-Benise), Claude Vaquer (S'irrao-Polit-Oberilly), Jorge Piza (Palma-Paris).*

originari de s'Arracó i residia a Reims. El primer president, l'únic que no va néixer a s'Arracó, Pierre Colom, obtingué el reconeixement de *Président Fondateur*. Amb aquest títol apareixerà a la capçalera del número d'abril³, referència que no es tornarà a produir. D'ell disposem de molt poca informació. Al llarg del primer any firma alguns articles, les seves aportacions aniran disminuint fins a desaparèixer després de l'assemblea de 1958. La desvinculació cap a l'associació s'evidencia per les breus referències, en petites cròniques⁴, a la seva persona.

El seu oblit dins l'associació arriba al punt de negar-li el seu paper com a fundador, atribuït primer al seu secretari general Jean Coll Rullan⁵. No apareix cap esquela o referència a la seva mort, molt significatiu en comparació als altres presidents o secretaris generals. L'atribució de la fundació de l'associació també serà negada a Jean Coll a partir de la capçalera del número cent vint-i-set⁶, en favor de Francisco Vich, el qual no hi havia assistit a les primeres reunions l'any 1953, ja que la seva incorporació fou posterior. Francisco Vich mantindrà aquest honor, a la capçalera de la publicació, fins la seva desaparició.

La pregunta és: quins són els motius per oblidar, fins a quasi l'ostracisme, al primer president? L'editorial de maig de 1958, titulada *Le renouveau*⁷ [fig. 27], pot explicar

Figura 27: Article *Le Renouveau*

aquest fet. Firmat per J.C. Rullan, secretari general, tracta el tema de la primavera, al·legoria del canvi necessari per aconseguir una nova floració. A continuació, el lliga amb la nova

estratègia de captació de socis fora de territori francès, aprovada a la darrera assemblea.

³ *Paris-Baleares*, n. 48, abril 1958

⁴ *Paris-Baleares*, n. 147, juny 1967

⁵ *Paris-Baleares*, n. 101, abril 1963

⁶ *Paris-Baleares*, n. 127, setembre 1965

⁷ *Paris-Baleares*, n. 49, maig 1958

Assenyala que aquesta a provoca diferències, les quals s'han de superar per un bé comú *C'est une amitié supérieure aux petites rivalités des personnes et à l'indifférence qui finit par créer l'éloignement. Il vainc l'oubli*¹. La proposta aconseguirà un ample consens, però no el vist-i-plau de tots.

Aquest editorial reconeixia l'objectiu principal de l'associació, el qual era la creació d'una xarxa d'amistat entre emigrants residents a França. Però considerava que era el moment d'anar més enllà. L'adhesió de socis residents a altres bandes del món modificava necessàriament aquest objectiu:

Il établit un double lien d'une part entre nos Compatriotes dispersés à travers la France et les territoires d'Outre-Mer, d'autre part entre ces mêmes Compatriotes et leur famille et amis restés dans la Métropole et plus encore, il veut être le lien de tous les « Baléares » dispersés dans le monde.

Amb aquestes paraules s'exposava l'evidència, l'associació havia traspassat les fronteres de França, arribant a Balears i més enllà. Si fins aquell moment l'objectiu prioritari era l'ampliació de la base de socis en territori francès, les aspiracions havien de ser majors i aspiraven arribar a moltes més bandes, sobretot a les Illes. S'acordava que l'associació podia obrir-se a tots aquells balears que estimen la seva terra, fos on fos on podien residir o resideixen².

Renouveau de la junta directiva, de la publicació, ampliació dels objectius, recerca de nous socis fora de França. Aquests canvis d'orientació no acontentaven a tots. Si pensem en el carrer ocupat per Pierre Colom, primer president, el seu paper en la fundació de l'associació, i la seva posterior desaparició, pareix plausible afirmar que les noves directrius de l'associació no foren del seu gust. Reafirmades amb les paraules del nou president, escrites en una carta oberta als socis³:

C'est malheureusement le cas de tous les membres, et d'abord de notre ami Juan Coll, puis que la association se maintient, y « Paris-Balears » nous sert de lieu de rassemblement depuis cinq ans. À cet égard, nous sommes très satisfaits et agréablement surpris.

¹ Ibidem, llibre 8.

² *Paris-Balears*, n. 50, juny 1958.

I Pierre Coloni? No s'agraeix en cap banda la seva dedicació ni se'l torna a reconèixer el seu paper en la fundació de l'associació. Dels seus articles, sempre es despremia el seu interès per promoure l'amistat entre els *Cadets*, la fraternitat entre tots aquells que han hagut d'abandonar la terra dels seus avantpassats. Un trencament tan dràstic per una ampliació de socis fora de França? No pareix lògic, mes quan s'havien acceptat, durant la seva presidència, amb grans mostres d'alegria des del primer moment.

El nou equip directiu animava a tots els *Cadets* a realitzar una campanya de captació de nous socis, aprofitant les seves estances de vacances en els seus pobles. Els viatges de plaer eren comuns, dels quals apareixen moltes referències dins les seccions de *Chroniques*. I aquesta captació de nous socis a les Illes responia a una nova motivació, la d'establir relacions comercials entre els *Cadets*. En l'esmentat article, *Le renouveau*, s'afirmava que les reunions organitzades entre els socis, mensuals en molt de casos, havien promogut noves relacions d'amistat però no comercials. I reivindicava una nova etapa, on aquestes rebien l'acceptació i normalització dins l'associació. S'assegurava que era propi del caràcter mallorquí atreplegar totes dues cares de la vida, la privada i la comercial. Proclamava que no era egoïsme, era sentit pràctic. Recordava que eren membres d'una mateixa patria, compartien el mateix idioma i els mateixos costums.

Aquesta circumstància era un canvi a la filosofia de l'associació, segurament causa de dissensions a la mateixa. Ens agradaria assenyalar que aquest canvi era significatiu, en el sentit que apareixia paral·lel a les polítiques aperturistes del règim, les quals cristal·litzaren el mateix any 1959. Ens referim als plans de desenvolupament econòmic, els quals facilitaren les importacions i exportacions comercials, a més d'altres qüestions com la turística.

Recordem que *Les Cadets de Majorque* havien nascut l'any 1953, moment en el qual l'arribada d'espanyols s'intensifica. Aquesta emigració no fou molt ben rebuda per la població, la qual anomena despectivament "pinguins" als nouvinguts. Tampoc era acceptada pels mateixos espanyols residents, els quals no veien amb bons ulls als nous emigrants. Aquesta visió negativa preocupava a les autoritats, ja que anava, entre altres qüestions, en contra dels interessos turístics del país. Recordem que a la dècada dels cinquanta, els francesos eren el grup de turistes estrangers majoritari a les illes, amb

diferència amb altres nacionalitats. Una mala imatge no era el que cercava *Foment del Turisme de Mallorca*, associació mallorquina que des de 1905 cercava millorar la imatge de Mallorca, en un intent clar d'intensificar el flux turístic cap a ella.

Existia un lligam entre *Foment del Turisme de Mallorca* i les *Cadets* al París del moment. Un dels promotors fou Matias Mut Oliver, funcionari i natural de Lluçmajor i gran enamorat de la seva illa. Fou el director de l'Oficina Nacional Espanyola de Turisme a París entre 1949 i 1964. La seva relació amb l'associació *Foment del Turisme de Mallorca* s'iniciava a principi dels anys quaranta, década en la qual serà el seu secretari general, abans de partir a la seva destinació francesa. Esta considerat el millor ambaixador que ha tingut el turisme illenc a França.¹¹

La relació de l'associació *Les Cadets de Majorque* i *Foment del Turisme de Mallorca* es confirmaria analitzant els continguts del primer número¹² de *Paris-Baleares*. Matias Mut firma l'article *La Isla de la Calma*, en el qual reflexiona sobre els primers turistes de rellevància, George Sand i Frederic Chopin. De l'obra de George Sand, *Un hiver a Majorque*, destaca les seves belles descripcions. També esmenta a l'Arxiduc, gran ambaixador de Mallorca. Per finalitzar el seu article. Enalteix la figura de Francisco Vidal Surroca, i el seu paper envers al fet turístic illenc. El considerava un veritable visionari turístic, agraïnt la seva feina dins *Foment del Turisme de Mallorca*. Gràcies a aquesta, havia situat a Mallorca dins les rutes navals principals, havia distribuït milers de fulletons i propiciat l'arribada de personatges de gran rellevància social. Terminava l'article amb una il·lustració a l'illa que el va veure néixer:

Mallorquines, hoy que estadle agradecidos a Dios de habernos permitido nacer en esa "Isla de la Calma", donde se vive en darse cuenta, que la vida es fácil y feliz, donde el tiempo parece no pasa. Yo, por lo menos, lo estoy.

Al mateix número trobem *Traditiones y Leyendas*, firmat per Juan Montaner i Gabriel Font, aquest darrer, cap del Foment del Turisme a Mallorca. Resident a Sant Elm, s'encarrega d'arreglar el camí de la Trapa i el mirador des Fabioler. En retribució a la

¹¹ Entrevista al Dr. Miquel Durán, abril 2014.

¹² *Paris-Baleares*, n. 1, gener 1954.

¹³ *Ibidem*, cita 12.

seva feina, el mirador del puig d'en Farineta, entre Sant Elm i s'Arraco, està dedicat a la seva memòria. Molts dels directius de *Foment del Turisme de Mallorca* (Joaquín Quesada, Guillem Forteza, Ferran Porcel i Antoni Parietti), eren estiuencs al poble de Sant Elm, en el qual encara hi ha famílies seues i tenen cases i terrenys¹¹.

La creació d'una associació de mallorquins a París podia afavorir la visió dels espanyols emigrants, o almenys, fomentar la bona imatge de les Illes. I en un mercat turístic com el francès, era un fet que no calia menysprear.

La relació entre *Foment del Turisme de Mallorca* existia, com ja hem senyalat. Però no pareix que hi hagués una col·laboració explícita, ja que no apareix cap referència a les actes de Foment de Turisme de Mallorca a l'associació¹². Sigui com sigui, la publicació *Paris-Baleares* es convertirà en un mitjà més per a promocionar l'illa entre els francesos. Un fet que el confirma es l'existència actual d'un turisme francès dirigit a la zona de Sant Elm i Soller, els darrers nuclis que reben aquests turistes i clarament relacionats amb l'associació i l'emigració mallorquina al seu país.

Les relacions entre els socis arribats després de la seva fundació, ara membres de la equip directiu, i els fundadors, pareix que fou tensa. Aquesta situació l'hem anat confirmant amb l'anàlisi dels editorials, en els quals es cridava a l'antistat i la fraternitat. Però la nova filosofia de l'associació i el trencament amb alguns dels socis fundadors, com Pierre Colom, fa sospitar que no tot hom estigués d'acord. Encara així, les discrepàncies no varen trencar al grup de *Cardets*, el qual va viure en els primers anys d'aquesta etapa, el seu millor moment associatiu.

¹¹ Entrevista a Michel Ferragut, abril 2014.

¹² Entrevista al Dr. Toni Vives, abril 2014.

8.3. Els canvis formals de la publicació *París-Baleares*

París-Baleares era una publicació física que canvià al llarg dels seus quaranta-i-quatre anys de vida. A continuació podem veure un llistat amb aquests canvis físics [fig. 28]¹⁵.

Figura 28: Taula-resum canvis físics publicació 1954-1998

Números	Pàgines	Mida	Anys de publicació
De l'1 al 21	4	32 x 48,5 cm	Gener 1954 fins novembre 1955
Del 22 al 48	6	32 x 48,5 cm	Desembre 1955 fins abril 1958
Del 49 al 77	8	32 x 48,5 cm	Maig 1958 fins desembre 1960
Del 78 al 163	16	25 x 31,5 cm	Gener 1961 fins desembre 1968
Del 164 fins 278	16	24,5 x 33,5 cm	Gener 1969 fins desembre 1981
Del 279 fins 377	16	22 x 31,5 cm	Gener 1982 fins juny 1998

Podem observar en aquesta taula com etapa hi hagué canvis a la presentació física de la mateixa, realitzant-se fins a tres canvis al llarg d'aquesta etapa. El primer fou un augment en el nombre de pàgines, de 6 a 8, arribant a les 16 definitives. Es modificà la mida de la pàgina posteriorment, sent més còmoda per a la seva distribució i lectura. Durant la dècada dels cinquanta, el format de la publicació era de dina A3, dimensió que canvià al començament dels anys seixanta, amb un format més còmode per a la lectura, dina A4. La bona salut de la publicació, socis amb pagaments puntuals i col·laboracions abundants ajudaren a l'ampliació de les seves pàgines, afavorit tot per l'augment dels ingressos publicitaris. Però la pèrdua de socis, la crisi de principis dels anys setanta, la falta de col·laboracions... afectaren la publicació, la qual viurà una transició en la seva periodicitat a partir del número 211¹⁶, moment des del qual hi ha una transició incerta de mensual a bimestral, convertint-se definitivament en bimestral a partir del número 270¹⁷, l'any 1981.

La capçalera de la publicació canvià durant aquesta etapa. S'abandonà la capçalera més informal dels primers anys, substituïda per una de grafisme més auster, que es mantingué fins al seu darrer número, l'any 1998 [fig. 29].

¹⁵ El llistat complet el podreu trobar als annexos, taula 17, Números i mides de la publicació

¹⁶ *París-Baleares*, n. 211, abril-maig 1973

¹⁷ *París-Baleares*, n. 270, juliol-agost 1980

Figura 29: Primera capçalera

La capçalera original es mantingué fins al número 70, d'abril 1960. A la capçalera les paraules Paris i Balears estan entremesclades amb originalitat. El nom del president, secretari i tresorer també hi apareixen, a més de la seu social, en aquest moment a la ciutat de París. Però del número 71 fins al 77, hi hagué una nova capçalera, que incloïa la publicitat d'un establiment membre de l'associació [fig. 30].

Figura 30: Segona capçalera

A partir del número 78, gener 1961 hi hagué un canvi important, tant de format com de capçalera. D'una pàgina mida dina A3, es passa un format dina A4, amb una modernització en el seu grafisme. Aquest darrer fet fou felicitat per molts membres. Una menor mida i una disposició tipogràfica més moderna facilitava la seva lectura [fig. 31]:

Le titre est plus équilibré que dans les numéros de l'année dernière et beaucoup plus lisible que dans les numéros des années antérieures. Vous vous souvenez de cet assemblage bizarre et chevauchant, où les lettres de « P a r i s » se trouvaient mêlées à celles de « Baléares » ?¹⁸

¹⁸ *Paris-Baleares*, n. 83, setembre de 1961

Figura 31: Tercera capçalera

Podem apreciar dos canvis més en aquesta nova capçalera. Per una banda desapareix la referència de la publicació com a òrgan difusor de l'associació *Les Cadets de Majorque*. Per una altra apareix Jean Coll-Rullan com fundador de la publicació, obviant la resta de persones que varen fer possible l'associació. La desaparició del nom de l'associació, *Les Cadets de Majorque*, respon a la incorporació de membres de les illes de Menorca i Eivissa. Tal com proclama el col·laborador habitual, Miguel Gaudin: “*Au cours des mois écoulés, l'« enfant'» a grandi et nous avons vu apparaître des chroniques de Minorque et d'ibiza*¹⁹”. En el mateix article, per primera vegada, proposava demanar a l'assemblea la possibilitat de canviar el nom de les *Cadets de Majorque* per les *Cadets de Balears*[fig. 32].

Figura 32: Quarta capçalera

Com a curiositat, durant tres números (114-117), juliol-agost de 1964²⁰ hi hagué un intent de tornar a la capçalera original. Però no durarà més tres números, tornant a novembre de 1964 a la capçalera que podem anomenar corporativa. En aquesta continuà la referència a Jean Coll com fundador de la mateixa .

¹⁹ *Paris-Baleares*, n. 83, setembre de 1961

²⁰ *Paris-Baleares*, n. 114, octubre 1964

Però encara hi hagué un altre canvi, poc després de la mort de Francisco Vich. La figura de Jean Coll no s'oblidà de la memòria col·lectiva, com va succeir amb Pierre Colom, però quedà relegat per Francisco Vich, al qual nomenaren *Président Fondateur*, l'any 1953. Fet completament incorrecte, ja que no es va incorporar fins a 1954. I ell era present en l'assemblea de 1958, on aquest títol s'atorga a Pierre Colom. Correcció que es va mantenir fins a la desaparició de la publicació l'any 1998 [fig. 33].

El costum d'introduir a la capçalera el nom de persones importants per a l'associació, continuà, com s'aprecia a la següent capçalera, mostra de respecte cap a l'Abbe Josep Ripoll. La tipografia no varià, però s'afegí el subtítol de l'associació, i el fet que fos estrangera [fig. 34].

La incorporació del nom del president, Gabriel Simó, fou el darrer canvi que es produí, l'any 1989, fins a la seva desaparició [fig. 35].

8.4. Dels editorials als comunicats

Al llarg d'aquesta etapa, observem un canvi en les comunicacions entre l'equip directiu i els seus socis. Durant la primera etapa s'escriuien editorials engrescadors, animats pels ideals d'amistat, solidaritat i fraternitat, fruits de la influència francesa. Aquests editorials, firmitats la majoria per J.C. Rullan, però també per d'altres, establien un diàleg entre els socis i l'associació. Aquests editorials continuaren en els primers anys, però aniran minvant a poc a poc.

Darrera d'aquestes inicials J.C. Rullan s'amagava Jean Coll Rullan, primer secretari general de l'associació, després president. Considerat l'ànima de l'associació, la seva il·lusió i entrega absoluta era ben coneguda per tots els *Cadets*. Motiu pel qual, a la seva mort, es va ténber per la supervivència de la mateixa associació.²¹ Els seus articles sempre cercaven establir lligams emocionals, animant als emigrants a associar-se, a compartir un projecte comú: *“Nous voulons nous efforcer de faire de PARIS-BALEARES essentiellement le journal de la famille que constituent les Cadets”*.

En aquests editorials es demanava l'adhesió, però sobretot la necessària col·laboració dels socis. Eren necessaris col·laboradors i corresponents²² per omplir de contingut la publicació. També volien afirmar els llaços de fraternitat entre els socis. Dels comercials no tornaren a aparèixer referències, convertit en un acord tacit entre ells.

D'ell sorgeix una nova iniciativa, la creació de seccions locals, ubicades a les diferents regions on residien els *Cadets*. Fins a l'any 1959 s'havien realitzat reunions generals, amb molt bona resposta per part dels socis, però eren molt complicades organitzar-les, amb molts de problemes logístics evidents. La creació de seccions locals aconseguiria establir vincles de proximitat, enfortint els llaços d'amistat entre els *Cadets*. Aquests, conseqüència de la distància física, moltes vegades es veien reduïts a la lectura de la publicació i a l'assistència a qualcun dels banquetes.

²¹ *Paris-Baleares*, n. 93, juliol 1962.

²² *Paris-Baleares*, n. 61, juny 1959.

²³ *Paris-Baleares*, n. 63, setembre 1959.

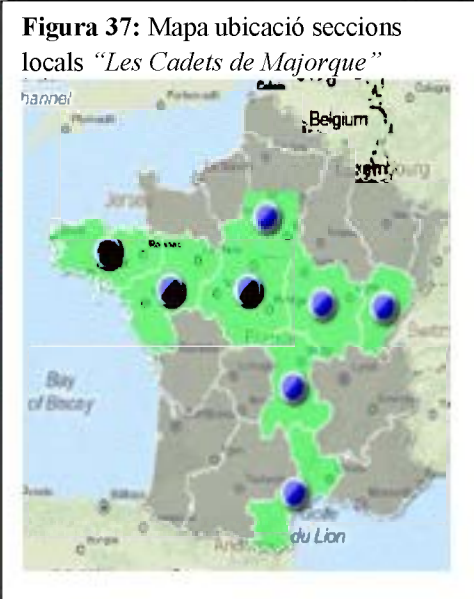

La creació de seccions locals [fig. 36] era una bona eina per ampliar les relacions entre els socis, a més d'aconseguir fomentar les relacions entre els més joves, incrementant així la possibilitat de matrimonis entre ells. Recordem que els matrimonis mixts, els més, eren una de les preocupacions en els orígens de l'associació.

Figura 36: Anunci banquet secció local Loire Atlantique

Per organitzar aquestes seccions, s'aconsellava mantenir la mateixa estructura de l'associació: *“Ce bureau comprendra au minimum : un président, un secrétaire et trois assesseurs”*²⁴, però sense animar a l'obertura d'un local o espai físic de reunió. Encara

Figura 37: Mapa ubicació seccions locals “Les Cadets de Majorque”

que hi havia una bona predisposició cap a la idea, *nous savons que des membres souhaitent de tout leur cœur la formation de groupements locaux*²⁵, no s'aconseguí la formació de moltes d'elles. Hem pogut documentar vuit seccions, Gironde, Montluçon, Belfort-Doubs, Nièvre, Du Centre, Languedoc-Roussillon, Loire-Atlantique i Bretagne. La darrera notícia sobre les seccions l'hem trobat l'any 1967²⁶ [fig. 37], després d'unes poques desenes de notícies curtes al llarg d'aquests anys, la majoria referents a les reunions

i banquets realitzats.

Una altra vegada ens trobem amb una diferència singular amb altres associacions ètniques coetànies. La majoria d'aquestes aparegueren al voltant d'un local social, cedit o no per l'església, obrint en molt de casos un servei de bar amb preus populars²⁷. Però

²⁴ *Paris-Baleares*, n. 57, febrer 1957

²⁵ *Paris-Baleares*, n. 65, novembre 1959

²⁶ *Paris-Baleares*, n. 143, febrer 1967

²⁷ Hi ha referències en els articles de J. Babiano, però més interessant són les fotografies d'aquests locals al llibre Alba Monteserín, S.; Fernández Asperilla, A. (2007). *Imágenes de la inmigración*. Madrid: Centro de Documentación de la Emigración Española, Fundación 1º de Mayo.

per a la rendibilitat d'aquests, era necessari un grup suficient d'emigrants, els quals podien satisfer aquests tipus de servei. La dispersió del col·lectiu emigrant balear, a diferència d'altres, no feia possible aquesta opció, segurament barallada per més d'un *Cadet*. Recordem que molts es dedicaven a l'hostaleria, i cap d'ells es va publicitar mai com seu social dels *Cadets*. L'únic local que mantingué relació directa amb l'associació fou el bar Isleño, obert a mitjans els anys vintanta a Palma. Estava regentat per Antonio Simó, el qual ostenta diferents càrrecs dins l'associació al llarg de la seva vida. Però no apareixerà mai com a local de trobada de l'associació²⁸, sinó com a adreça a dirigir-se per resoldre problemes com pagament de quotes o problemes amb la recepció de la publicació.

De les paraules del següent editorial, també podem deduir que el caràcter illenc era una altra causa d'aquesta singularitat:

Nous savons que des membres souhaitent de tout leur cœur la formation de groupements locaux, mais pour l'entreprendre, ils n'osent se mettre en avant. Cette timidité, certes, est fort compréhensible, mais qu'ils prennent courage et qu'ils songent que bien de leurs compatriotes n'attendent que la bonne volonté et l'initiative de l'un d'eux ou de quelques-uns d'entre eux pour répondre à leur appel et pour les suivre.

Les poques seccions creades pareixen confirmar que els *Cadets*, en general, se sentien més còmodes amb les relacions epistolars i les notícies puntuals llegides al *Paris-Baleares*, a més de puntuals celebracions festives. L'equip directiu, en intentar fomentar les seccions locals, volia consolidar les relacions entre els socis, fer-les més habituals. Però no va resultar possible, motiu pel qual l'únic lligam que quedava per als socis francesos al final de l'etapa fou la mateixa publicació.

J.C. Rullan continua amb les seves cartes obertes als *Cadets*, al llarg de 1959 i 1960, cinc per any. En elles animava i encoratjava als *Cadets* a escriure, a col·laborar, a participar — animat per un sentiment de pertinença al grup, cercant la cohesió d'aquest amb les aportacions dels socis, mitjançant la publicació d'articles culturals, històrics i literaris per a tots:

²⁸ *Paris-Baleares*, n. 229, juliol-agost 1975.

²⁹ *Paris-Baleares*, n. 63, setembre 1959.

Merci a tous nos collaborateurs qui nous adressent des articles d'intérêt historique, littéraire, touristique, etc. Ainsi s'affirme la tenue et l'attrait de notre journal. Instruire en faisant mieux connaître les multiples aspects de notre pays d'origine et plaire aussi en distrayant.

En el seu darrer article, *L'ne novell unitat*¹ torna a comparèixer la necessitat de fomentar l'amistat i la fraternitat del grup, escrit en un moment en el qual estava molt malalt. Després de la seva mort, el seu successor, Francisco Vich, no continuarà amb aquests escrits. L'associació canviarà necessàriament amb la seva mort, ja que no hi haurà ja cap del grup promotor a l'equip directiu.

La nova direcció era partidaria d'establir les relacions amb els socis de manera diferent. Les comunicacions directes des de la publicació als socis, fins a la finalització de l'etapa, seran d'unes poques desenes. Aquest canvi s'evidenciarà, sobretot, en la pèrdua de la transmissió dels valors que apareixien constantment en aquestes editorials. Si en aquelles, l'equip directiu pretenia constantment recordar als socis valors de fraternitat, d'adhesió a la publicació, de col·laboració... en aquestes noves comunicacions les prioritats seran unes altres. L'econòmica, derivada dels primers problemes d'efectiu, conseqüència en els retards dels pagaments dels socis, per davant dels anteriors. El nou home fort de l'associació serà l'Abbe Joseph Ripoll, de l'encarville. Aquest establirà una relació més personal amb els socis, mitjançant una important tasca epistolar. Aquesta documentació, molt valuosa i necessària per a comprendre millor els mecanismes interns de l'associació, s'ha perdut, ja que no existia un dipòsit per a la mateixa, guardada de manera particular, no centralitzada, pels membres de l'equip directiu.

Els canvis ja havien començat després del canvi d'equip directiu, l'any 1958. Però la mort de Jean Coll modificarà definitivament la trajectòria de l'associació. La pèrdua de les cartes, abans essencials i segurament ja destruïdes, afegit a la desaparició dels implicats, dificulta la investigació de l'associació. Les informacions estretes de la publicació són parcials, la qual cosa explica els interrogants sense resoldre que plantejem. Una associació que s'havia escampat més enllà de França i de les Illes, amb ramificacions a Algèria, Anglaterra, Bèlgica, Veneçuela, Marroc, Estats Units, Llocs

¹ *Paris-Baleares*, n. 72, juny 1960.

² *Paris-Baleares*, n. 81, juny 1961.

on els *Cadets* rebien la publicació *Paris-Baleares*, la qual serà sempre el cor de l'associació. Perdudes les cartes i morts els protagonistes, la publicació, la qual era el vertader nexe d'unió entre tots ells, i la clau de l'èxit de l'associació, era l'única font que ens resta. I la importància de la publicació fou tal que la decadència de l'associació a finals de l'etapa no significarà ni de molt, la desaparició de la seva publicació, la qual es sabrà transformar per a poder continuar.

8.5. Els primers problemes econòmics de l'associació

La dècada dels anys seixanta començarà amb bones perspectives per a l'associació. Els socis s'havien multiplicat, també les activitats de l'associació, fins i tot la seva publicació havia crescut, augmentat l'espai per a les col·laboracions dels socis. Però aquesta expansió també comportarà els primers problemes econòmics. Un major nombre de pàgines significava també un augment dels costos d'elaboració i impressió, a més d'augmentar significativament la despesa de distribució, ara molt més internacional.

Els treballs de recepció de materials, selecció de continguts, transcripció, maquetació, impressió i distribució, eren voluntaris. Aquest fet s'evidencia en les diferències maquetacions, sobretot durant els intents per a millorar i modernitzar la publicació. Les

Figura 38: Cotitzacions socis l'any 1960

BULLETIN D'ADHESION	
Je désire faire partie des « CADETS DE MAJORQUE » au titre de :	
(1) Membre Adhérent	6 N. F.
Membre d'Honneur	10 N. F.
Membre Donateur	20 N. F.
Membre Bienfaiteur	30 N. F.
Membre Mécène	50 N. F.
Nom et adresse : ..... DATE :	

seccions que guanyen protagonisme són les cròniques, ambdues relacionades directament amb els socis i les seves notícies. Per amortitzar els costos, l'únic ingrés eren les quotes dels socis i els ingressos publicitaris. El sistema de quotes era confús, amb diferents categories segons la seva

aportació [fig. 38]. Però també existia diferències entre els socis francesos i els espanyols, causada per la diferència entre el nivell de vida francès i l'espanyol. Aquest fet feia que la quota d'aquests darrers fos sensiblement inferior, no cobrint el cost de producció i distribució per territori espanyol. El balanç entre ingressos i despeses, mai

es pogue cobrir amb publicitat³². Com a curiositat, els preus sempre apareixeran en francs francesos, mai en pessetes.

Aquests problemes econòmics, causats sobretot pel retard o el no pagament de les quotes, començaren just abans de morir J.C. Rollan, el qual escriu, en el seu francès educat, els perills que pot suposar el no pagament de les quotes:

Qu'il me soit permis d'ajouter une autre recommandation. Il faut absolument, et ceci est très important, que nos compatriotes amis fassent parvenir leur cotisation sans que nous ayons à les solliciter. En effet les frais de rappel ou des mandats de recouvrement sont trop élevés. C'est pourquoi nous prions nos adhérents de nous éviter des pertes de temps et d'argent. D'ailleurs la plupart d'entre eux possèdent un compte de chèques postaux. La belle de ces chèques est simple.³³

Un col·laborador francès habitual, Miquel Gaudin, envia una carta a l'associació per felicitar els canvis en mida –més reduïda–, tipografia i una composició més moderna, a més dels canvis a la capçalera. També destaca la seva preocupació en relació al tema del finançament: *«Je ne surprendrai personne en disant que les frais nécessaires pour la publication et la diffusion de notre Gazette sont énormes. Impression et port ont vu leurs tarifs augmenter de façon plus que sensible»*³⁴.

Recordem que els costos s'havien incrementat sensiblement. I no tots els socis complien amb prestesa amb el pagament, provocant problemes a la caixa de l'associació. Recordem en el següent article que els càrrecs són voluntaris, i els oblidats en el compliment amb les quotes no han de provocar perjudicis en la vida dels que, amb el seu esforç i dedicació, aconsegueixen dur cap endavant la publicació mes a mes:

Que chacun songe qu'il est toujours pénible à un Trésorier de réclamer des cotisations et que cette réclamation entraîne toujours des frais supplémentaires et une perte de temps.³⁵ Que si songe, en ouvrant son P.B., tout ce qu'il représente de sacrifices d'abnégation même, de la part de ses Administrateurs, de ses Correspondants, de ses Rédacteurs! Je suis sur la encore, qu'à cette pensée, il prenne conscience de l'importance de son serrien fidèle, tant sur le plan moral que financier.³⁶

³² En diverses ocasions, es demana ajuda als socis per tal d'aconseguir més anuncis.

³³ *Paris-Baleares*, n. 81, juny 1961.

³⁴ *Paris-Baleares*, n. 83, setembre 1961.

³⁵ *Paris-Baleares*, n. 83, setembre 1961, firmat per l'equip directiu.

No pareixia que les bones paraules aconseguiren el seu propòsit. El problema econòmic esdevindrà en erome, tal com podem deduir de les continues endes que farà l'equip directiu respecte al pagament puntual de les quotes. El nou equip directiu, format després de la mort de Jean Coll, conscient de les dificultats que provocava un desequilibri en el balanç econòmic, exposava reiteradament els problemes de tresoreria. I no sempre de manera molt cordial, emprant un to d'urgència i fins i tot, de crítica. El nou home fort de l'associació, l'Abbe Ripoll, no dubtara en publicar paraules molt dures al respecte:

IL EST INDISPENSABLE QUE CHACUN D'ENOUS, DANS UN GESTE LARGE ET UNIQUE NOUS ADRESSE, IMMEDIATEMENT LA PLUS DE SA COTISATION ANNUELLE elle est maintenant fixée à 10 NF - UNE CONTRIBUTION FINANCIERE VOLONTAIRE ET SI POSSIBLE PROPORTIONNEE A SES MOYENS. "

El to d'urgència i de sermó es manté en les següents comunicacions sobre aquest tema firmades per ell, habituals al llarg del seu secretariat. La preocupació per la continuació de l'associació la plantejava al gener de 1963. Per primera vegada no es felicitava l'inici d'un nou any. L'escrit mostrava una preocupació real sobre la possible no continuïtat de l'associació. Reclamava en aquest escrit la implicació necessària dels socis i un major suport als membres del nou equip directiu:

FIDELITE: avoir la loi dans le travail humain et social que se fait en sein de l'Association. Vous imprégner de plus en plus de son esprit, que vous trouverez tout au long de ses colonnes. "

Pero aquest escrit no significava una renúncia, era una reclamació de responsabilitat als altres *Cadets*. L'Abbe Ripoll vol deixar clar, en nom seu i de l'equip, que continuaran la tasca empresa per Jean Coll, consolidant l'amistat entre els *Cadets*, exposant, fins i tot, la possibilitat d'ampliar el seu nombre a les Illes:

NOUS CONTINUONS! Chers Amis *Cadets*, dites-le autour de vous Dites-le aussi à ceux des Balears (ou descendants des Balears) qui

⁵ *Paris-Baleares*, n. 94, setembre 1962.

⁶ *Paris-Baleares*, n. 98, gener 1963.

ne connaissent pas encore les bienfaits de notre Association... Passez-leur vos journaux après les avoir lus... C'est ainsi que vous leur ferez connaître la vitalité et l'importance des *Cadets de Majorque* et le rayonnement de son journal..³⁸

El nou equip sofrirà pocs canvis a partir d'ara fins al final de l'etapa. La preocupació més important serà sempre l'econòmica, sobretot per part de l'Abbe J. Ripoll:

*Tout d'abord, il remercie bien sincèrement tous les bons et fidèles C. M. qui se sont acquittés de leurs cotisations, 1967 y compris. Ensuite, il demande avec instance, à tous ceux qui ne sont pas encore à jour de leurs cotisations, de bien vouloir régulariser leur situation, cotisation 1967 comprise, pour le 30 Avril, dernier délai.*³⁹

L'aparició sistemàtica de petits anuncis [fig. 40] recordatoris serà habitual des de llavors. Però també hi apareix una altra preocupació, la pèrdua de col·laboracions, sobretot a finals de la dècada dels anys seixanta, que es produirà:

Figura 40 Recordatori de pagament

**FACILITEZ NOTRE TRAVAIL
EN NOUS ENVOYANT
VOTRE COTISATION**

*Nous ne le répéterons jamais assez: CE SONT LES CADETS qui font le PARIS-BALEARES... Si la Chronique de France est de (plus en plus minime, c'est que bon numéro de régions —et non des moindres...— n'ont pas de Correspondant auprès du P. B. Cf. pour exemple la Chronique de LIMOGES dans ce numéro. Or, ce qui est vrai pour cette ville, l'est aussi pour d'autres. Cela cessera le jour où ces villes se seront trouvé un Correspondant. Allons, LIMOGES, ORDEAUX. TOULOUSE, LILLE, etc.. Trouvez-vous un Correspondant et vous verrez vos nouvelles dans la Chronique de France !*⁴⁰

Aquestes circumstàncies econòmiques adverses podrien explicar el trasllat del lloc d'impressió de la publicació. L'any 1965 deixarà d'imprimir-se a Cahors, França, i començarà a fer-ho a Palma, a la impremta Politècnica, propietat de Miquel Ferrer Sureda. Aquest fet durà canvis en la seva situació legal, tal com analitzarem en un punt posterior. Però també la reducció del seu cost d'impressió. Altre decisió econòmica que es prendrà, en un intent de salvar la situació econòmica, serà l'augment a les quotes dels socis. El motiu esgrimit per a justificar aquest increment serà la falta de pagament de

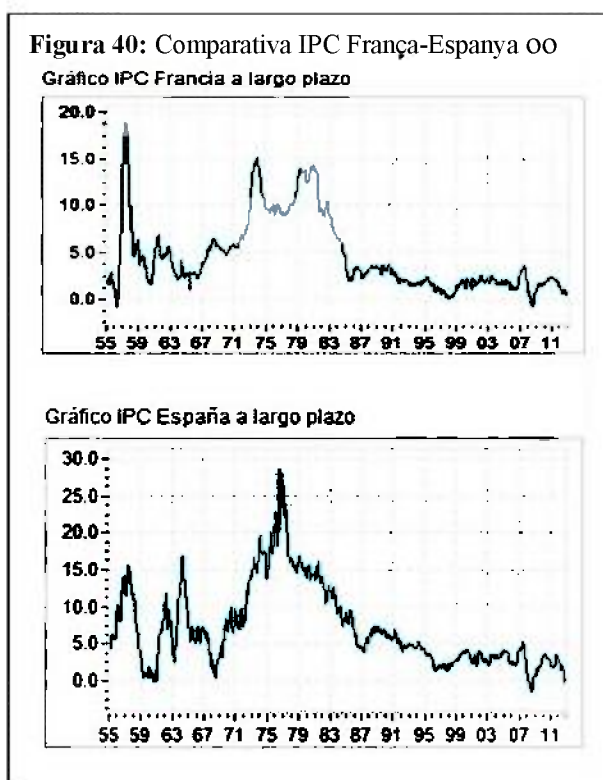
³⁸ *París-Baleares*, n. 98, gener 1963

³⁹ *París-Baleares*, 145, abril 1967

⁴⁰ *París-Baleares*, n. 165, febrer 1969

molts de socis, quasi un terç segons les dades aproximades que coneixem. En una entrevista l'any 1961 a Francisco Vich, comenta que l'associació conta amb uns 1.500 socis, encara que nosaltres tan sols hem documentat set-cents vint-i-vuit⁴¹. L'any 1966 es publicava per part del tresorer que 466 *Cadets* no havien pagat les quotes de 1965, però alguns tampoc les d'anys anteriors⁴². Segons les nostres dades, més de la meitat. Segons les aportades per la publicació, un terç dels socis no estarien al corrent de les quotes, fet que justificava la preocupació i les contínues crides de l'equip directiu per a solucionar la situació, la qual es convertirà en problemàtica més d'una vegada.

Recordem que quasi l'única entrada econòmica de l'associació, en aquest moment, era la quota dels socis. A principis de l'etapa, 1959, tenia un cost de 600 francs per a la més econòmica. Aquesta ja doblava la de 1954, la qual era 300 francs, augmentada l'any 1956 a 500. Però la moneda francesa havia tingut una forta devaluació al llarg de la

dècada dels anys cinquanta, motiu que explica aquestes pujades. A principis de 1960 hi hagué un canvi en la moneda francesa, apareguin l'anomenat nou franc francès, amb un valor d'1/100 francs. Els antics francs varen continuar circulant com a cèntims i l'abreviatura NF es va continuar emprant durant una temporada. D'aquesta manera, en els butlletins d'adhesió a partir de llavors, apareixerà aquesta nomenclatura, fins a l'any 1964. Les millores a la publicació, amb l'increment de pàgines i una maquetació més acurada, havien fet necessari l'augment de la quota, establida en 10

NF a partir de 1962. Aquesta es mantindrà fins a 1966, moment que augmentarà en 5 francs més.

⁴¹ Veure annexos, taula 19, relació dels membres dels *Cadets* entre 1955-1958

⁴² *París-Baleares*, n. 128, octubre de 1965

Pero els problemes de tresoreria, el cost de producció i la reducció dels guanys publicitaris faran necessari l'augment de la quota fins a 25 francs l'any 1970, un augment del mes del 300% en 10 anys. Aquest augment en el cost està relacionant amb l'augment de l'IPC a la França¹¹ del moment. Com podem observar [fig. 40], l'IPC augmentarà més a França que a Espanya¹². El cost per als sexes espanyols havia de ser major que pels francesos, causa probable de molts dels retards a les quotes.

Pero també els socis francesos incomplien en els seus pagaments. La dècada dels anys seixanta, la danera de l'etapa coneguda com "Le trente glorieuses", havia tractat molt favorablement a França. El dinamisme econòmic i demogràfic de la Quinta República havien transformat el país, augmentant continuament el seu nivell de vida. Pero també s'acumularen diferents tipus de tensions, les quals esclataren en les revoltes estudiantils de maig de 1968, les quals arribaren a paralyzar a tot el país. La volatilitat governamental posterior no significarà una ruptura total amb les línies anteriors, sino la concatenació de canvis successius, els quals modificaren les directrius de govern general en aquest país.

S'ha escrit molt sobre el maig francès, alguns separen el fenomen en dos. Un real i un altre imaginari. El real, el que va succeir, buscava el poder des de posicions esquerranes radicals, a la recerca d'una veritable revolució del proletariat. L'imaginari, explica una revolta *flower-power*, influenciada pels ideals dels moviments hippies. El maig del 68 va catalitzar un seguit de canvis que havien estat madurant en el seu entorn social, com l'ecologisme, el pacifisme, la revolució sexual¹³. Era la primera generació nascuda en pau, en prosperitat, amb el coneixement del concepte de progrés dins un món que començava a viure el què després hem anomenat globalització. No ha estat el primer cas en la Història que grups minoritaris amb idees revolucionàries engeguin transformacions polítiques, econòmiques o socials diferents de les preteses.

¹¹ *IPC França* (1961). Recuperat el 24 de maig de 2014, a <http://es.global-rates.com/estadisticas-economicas/inflacion-indice-de-precios-al-consumo-ipc-francia.aspx>.

¹² *IPC Espanya* (1961). Recuperat el 24 de maig de 2014, a <http://es.global-rates.com/estadisticas-economicas/inflacion-indice-de-precios-al-consumo-ipc-espana.aspx>.

¹³ *El mayo francés*, per Javier Ortiz. Recuperat el 10 d'abril de 2014 a <http://www.javierortiz.net/ant/ortizstevex/Conferencias/mayo.html>.

Aquests esdeveniments no apareixeran, ni siquiera s'intuiran, a les pàgines de la publicació. Però els *Cadets* més joves la varen viure. La societat francesa, en general, no va canviar arran d'aquesta revolta, però la Universitat sí, convertint-se en molt més progressista que abans. Els treballadors aconseguiren millors salarials i de condicions de treball, augmentant la influència sindical. L'estat millorà les prestacions socials, obrint-se definitivament la via per a la creació d'un estat del benestar.

Els canvis de costums, d'estils de vida, de formes d'oci coincidien amb els d'altres països de l'Europa Occidental, en el quals no hi hagué revoltes significatives. Però la llavor del Maig del 68 imprimí caracter als francesos d'aquesta generació, apegats ara a les polítiques socials. La societat francesa es modernitzarà en el septenni de Valéry Giscard, el qual cercava millorar les relacions socials en un moment de canvis econòmics radicals. Aquests fets influirán en els *Cadets* francesos. Els pares podien elegir establir-se a les Illes, però els fills no. Aquests estaven integrats en una societat que oferia unes condicions millors a l'espanyola. Per aquest motiu, s'allunyaren dels ideals dels pares, allunyant-se també de l'associació, i molts de pares no retornaren a l'illa pels fills. Encara avui, a la zona d'Andratx, molts francesos passen les vacances a les seves cases d'estiu, però viuen la resta de l'any a França.¹⁶

Els retorns d'emigrants es un tema pendent d'investigar, sent necessari un estudi sistemàtic de dades estadístiques i un aprofundiment en la realització d'entrevistes, mitjançant metodologies pròpies de la Història Oral. *París-Baleares* es converteix en una font valuosa, però insuficient per aprofundir en aquesta interessant qüestió. Gràcies a les entrevistes i la publicació, hem detectat alguns retorns definitius¹⁷, paral·lels a la crisi del petroli de 1973. Recordem que aquesta crisi comportarà una important recessió econòmica, inflació, pèrdues massives de llocs de feina a França. Però la tendència que hem detectat no es la del retorn definitiu, sino el parcial. Continuament observem anades i tornades dels *Cadets*, estintejant llargues temporades a les Illes, però passant altres a França. Segons els testimonis orals recollits, principalment de persones d'Andratx i Soller, molts emigrants conservaren les cases del seu poble, però no es decidiren a retornar definitivament pels fills i nets, els quals s'havien instal·lat

¹⁶ Entrevista Delors Alencany, abril 2014.

¹⁷ Apareixen a les cròniques dels anys 1973 i 1974.

definitivament a França, on a pesar de la crisi, l'estat del benestar era més elevat que a Espanya. I aquest es el punt de no retorn per a l'associació. Els pares, majors ja, continuen rebent la publicació, però ja participen poc degut a l'edat. I els fills es desvinculen d'ella, més preocupats per la seva pròpia trajectòria vital que no coincideix ja amb la dels seus pares. Motiu pel qual es deslliguen de l'associació, encara que molts conservaven la subscripció a la publicació⁴⁸. La pèrdua de socis i col·laboradors iniciada en aquest moment final de l'etapa, serà una sangria contínua en la següent.

Aquesta situació adversa complicava encara més la supervivència de la publicació. Els problemes de tresoreria eren més evidents, multiplicant-se els missatges per aconseguir el pagament de les quotes. Els costos havien augmentat, derivat de l'increment dels costos de producció, però sobretot la distribució de la publicació.

C'est en effet le mal de toute Association. Faire rentrer les cotisations! Nous en profitons pour faire remarquer que la Cotisation est portée à 25 Frs depuis Janvier 1970. Cette augmentation est motivée par l'augmentation (en Espagne, comme en France) des frais d'impression du P. B. à cause du relèvement des prix des papiers et de l'encre et... de la main d'œuvre."

Hi ha preocupació dins l'associació, la desaparició d'altres publicacions com *Andart*⁴⁹ o els problemes del *Sóller*⁵⁰ evidenciaven unes circumstàncies adverses per al tipus de publicació que eren.

Aquesta preocupació s'entreveu en una entrevista a l'Abbe Joseph Ripoll, el qual considerava que *Paris-Baleares*, a diferència d'altres publicacions, no estava en perill de desaparèixer, sempre i quan els seus socis paguin les seves quotes a temps. Menciona que la crisi estava afectant l'economia global, la desaparició de revistes regionals a França i Espanya era un fet: "*Pensez-vous que "PARIS-BALÉAIRE" passera au travers de la crise qui menace la plupart de nos périodiques, provinciales ou non?*"⁵¹, però mantenia la fe en la feina voluntària dels redactors. Però el seu cost, 15.000 ptas, i els

⁴⁸ Diferents testimonis coincideixen en aquest punt.

⁴⁹ *Paris-Baleares*, n. 176, febrer de 1970.

⁵⁰ *Paris-Baleares*, n. 188, març 1971.

⁵¹ *Paris-Baleares*, n. 158, juny 1968.

⁵² *Paris-Baleares*, n. 199, març 1972.

problemes per a cobrar les quotes, podrien fer arribar un final no desitjat. La solució per l'equip directiu fou la continua pujada de preus, arribant als 35 francs l'any 1975.

Referències a la necessitat de pagar les quotes són reiterades, però no la quantia de les mateixes en el cas dels socis balears. Hi havia referències a un preu menor, però no serà fins a l'any 1970 quan podrem veure publicat la quota en pessetes, no en el butlletí sinó

Figura 42: Comunicat Tresorer

Communiqué du Secretariat General et de la Trésorerie

Les frais d'impression et d'expédition du PARIS - BALEARES ayant augmenté sensiblement, nous nous trouvons de nouveau, à regret, dans l'obligation de porter à 25 Frs. pour la France; et 150 Pesetas pr. l'Espagne, la Cotisation annuelle des Cadets de Majorque.

Pour la bonne marche de l'Association nous demandons à tous nos Adhérents de bien vouloir s'acquitter de cette cotisation dans les trois premiers mois de l'année (Janvier-février-Mars) sans attendre d'autre rappel.

Le paiement est à effectuer à:

LES CADETS DE MAJORQUE. PARIS. CCP. 1.801.00. PARIS, ou par Chèque bancaire: LES CADETS DE MAJORQUE. REIMS.

Avec nos remerciements anticipés et nos sincères amitiés!

JOSEPH RIPOLL

Pr. Le Comité Directeur:

en una comunicació interna⁵³. La cotització de la pesseta envers al franc a l'1 de febrer de 1970⁵⁴ era de 12.6 pessetes per franc. Per tant, en

pessetes, el soci francès n'hagués pagat 315, més del doble de les 150 pessetes exigides per als socis balears [fig. 42].

La publicitat, una font d'ingrés important per a qualsevol publicació, no pareix ser la taula de salvació de *Paris-Baleares*. Si fos així, no hauria estat necessari augmentar tant les quotes. No hi ha moltes referències al tema, però sorpren les declaracions de l'Abbe Joseph Ripoll, en una de les escasses referències al tema. Demanat per moltes qüestions relatives a la publicació, contestà que la publicitat no pot salvar la pujada de preus. Molts paguen puntualment, però que hi ha d'altres que després de dos anys no havien encara complit amb la seva obligació. I els petits anuncis, els quals ocupaven gairebé una pàgina sencera de la publicació al llarg de la dècada, eren un servei gratuït i necessari per als socis⁵⁵. La filosofia de la publicació prioritzava als socis (i les seves

⁵³ *Paris-Baleares*, n. 176, febrer 1970

⁵⁴ *Conversor divisas* (n.f.). recuperat el 24 de març de 2014, a <http://fxtop.com/es/convertidor-divisas-pasado.php>

⁵⁵ *Paris-Baleares*, n. 199, pàg. 1972

quotes) envers la publicitat. Fins i tot, podia desaparèixer la publicitat si hi havia moltes notícies dels socis⁶⁶.

Aquesta situació econòmica obligava a cercar solucions creatives a partir de l'any 1970. Ja hem vist que hi havia preocupació envers a la seva supervivència, sobretot pel tancament de publicacions similar abans esmentat. Una idea sense continuïtat fou realitzar un sorteig, entre tots els socis al corrent de les seves quotes, d'una estança a les Illes per a dues persones⁶⁷. Una altra iniciativa per a incentivar als socis francesos eren paquets de viatges més econòmics per als socis, ofertes que començaren a aparèixer a partir de l'any 1965. Hi havia altres serveis, com l'assessorament jurídic o l'ajuda a la compra de bitllets i organització dels viatges, feta per l'associació. D'aquest darrer destacava la feina de Gabriel Simo i el seu fill, Antonio Simo, els quals s'encarregaven de gestionar les vacances de molts de *Cadets* a les Illes⁶⁸.

La supervivència de la publicació estava en perill. I per aquest motiu s'obrí una subscripció pública per aconseguir la seva supervivència. Les col·lectes havien estat d'èxit anteriorment, recordem el cas del telèfon a s'Arracò o les subscripcions per aconseguir millorar les festes d'Andrats. Per aquest motiu es comença una campanya per aconseguir la supervivència de la publicació. L'any 1975 pareix especialment complicat, amb un augment en les despeses de la publicació de quasi un 40%⁶⁹. Aquesta circumstància agreujava una situació cada vegada més complicada. Des de l'any 1974 s'havien reduït el nombre d'exemplars publicats, de 11 a 9 per any, en un intent d'abaratir els costos.

Pero aquest nou increment no pareix assumible per a l'associació, la qual no considera un nou augment en les cotitzacions generals, ja que aquesta tàctica no havia solucionat el problema fins al moment. Si un soci no pagava una quota, difícilment pagarà una quota més elevada. Per aquest motiu s'inicia una campanya titulada *"POUR LA*

⁶⁶ *Paris-Baleares*, n. 114, juliol-agost 1964.

⁶⁷ *Paris-Baleares*, n. 185, desembre de 1970.

⁶⁸ Apareixen molts d'anuncis titllats *Vacances avec Baleares*, en el contacte a França és D. Gabriel Simo. I el contacte a Balears, el seu fill. Com exemple: l'anunci del *Paris-Baleares*, n. 209, abril de 1972. Realitzaran tot dos aquesta tasca de manera voluntària, tal com hem pogut conèixer per entrevistes amb els seus familiars.

⁶⁹ *Paris-Baleares*, n. 227, abril-maig 1975.

NOTICE DE PARIS-BALÉARES""', demanant la col·laboració dels socis per augmentar els ingressos. Així, no incrementarien les quotes, sinó que demanaven als socis més col·laboratius, els quals no havien deixat de pagar, ingressar més doblers, convertint-se en socis honorífics o mecenes de l'associació. L'associació, per agrair el seu esforç, publicava els seus noms periòdicament, en un intent de cridar l'atenció d'altres socis i augmentar així els ingressos"¹

8.6. La vida social de *Les Cadets de Majorque*: assemblees, reunions...

Aquesta etapa havia començat amb una sensació d'unitat fraternal entre els socis, a pesar de les discrepàncies internes. S'havien realitzat grans banquets, amb un gran èxit de convocatòria. Començaven a formar-se seccions locals, facilitant les relacions personals entre els *Cadets*. L'organització d'excursions pels més joves, la celebració de balls, activitats conjuntes amb altres associacions... els primers anys d'aquesta etapa mostraven una associació en plena expansió i amb bona salut. Els problemes econòmics de l'associació, els quals començaren a principis dels anys seixanta, però s'ha agreujat significativament a mitjans dels anys setanta, modificaren aquesta activitat social, la qual anirà minvant fins a quasi desaparèixer.

L'èxit de l'associació havia sorprès a tots, començant pels socis fundadors. L'arribada de cartes d'adhesió de persones residents a Algèria, Marroc, Eivissa, Maior... no s'esperava una resposta tan massiva i de llocs tan diferents. L'objectiu primigeni d'unió entre els emigrants a territori francès, fou superada amplement. Els *Cadets* aconseguiran exportar la seva unió, inexistente anteriorment, basada en els ideals d'amistat i fraternitat vigents en la cultura francesa, arreu del món. L'èxit s'aconsegueix gràcies a la seva publicació, no obrint un local com altres associacions semblants, la qual cosa hagués limitat el contacte entre els associats. La publicació, el contacte epistolar i les reunions foren la clau del seu èxit.

¹ *Paris-Baleares*, n. 224, novembre-desembre 1974.

El primer llistat apareix a *Paris-Baleares*, n. 228, juny de 1976. Aquesta taula continua fins al final de la publicació.

Altres associacions ètniques coetànies organitzaven els caps de setmana [fig. 43], en els seus locals, festes amb balls. Servien plats típics de la gastronomia espanyola: paella, truita de patates, gaspatxo... S'escoltava música espanyola, fins i tot en directe, amb ball popular posterior. Si el bon temps arribava, era habitual organitzar romeries o pícnic. Aquests balls i festes eren espais de socialització en llengua materna, a més d'ocasions perfectes per contactar als més joves i fomentar un mercat matrimonial "nacional", frenant així les parelles mixtes, cada vegada més habituals.

Aquesta preferència era coherent amb el projecte de retorn al país d'origen. El repertori d'activitats recreatives era ample: projecció de pel·lícules, representació d'obres teatrals, activitats esportives. La creació d'equips de futbol i de petites lligues locals entre associacions, permetia als emigrants espanyols reforçar els seus llaços identitaris i la cohesió grupal en termes simbòlics, allunyats del rugby més francès⁶². Aquestes activitats d'altres associacions apareixen esporàdicament a la crònica de França de la publicació. A la crònica de Montbeliard⁶³ es publicità una d'aquestes *Soirée Espagnole* [fig. 43]. També s'organitzaren activitats més culturals, com conferències relacionades amb la Història de les Illes⁶⁴, exposicions de fotografies⁶⁵ o exposicions d'artistes mallorquins, com la de Miquel Llabrés, a ciutats franceses⁶⁶.

Figura 43: Anunci d'una *Soirée Espagnole*

Première partie : le film « La Violoncelle » avec Sarita Montiel, Raf Vallone, Franck Villard.
Deuxième partie : « Fiesta Española » avec le corps de ballet de Maria Navarro.
Différents tableaux : Ancalucia, de Loucena; Bailongo, de Montréal; Asturias, d'Albeniz (solo de piano); Granada, de Lara, en vedette : Maria Navarro et la troupe; Zapateado, de Sarasate (José Manuel); le trio Cervantes dans le Caprice Espagnol, de Rimsky Korsakoff; le Bolero de Tragou, et Panaderos, chœurs et danses populaires.
 Solo de guitare, par Paquito Heredia; La Violoncelle de Padilla, hommage à Raquel Meller par Maria Navarro; Viva Navarra par le trio Cervantes; Parralera, de Rodriguez, (José Manuel); La Dolores, final par les vedettes et toute la troupe.
 Quinze millions de costumes, dix-huit danseurs et danseuses, chanteurs et chanteuses, guitares et castagnettes.
 Au cours de la soirée, election de la reine du Festival avec le concours du groupement commercial Montbeliardais.

Els *Cadets* organitzaren les anomenades *Matinées Dansantes*⁶⁷, on els socis gaudien d'unes d'animades reunions amb cançons i balls populars mallorquins, excusa perfecta per reunir-se i gaudir d'un trosset de la seva illa a França. Moltes vegades, aquestes reunions es realitzaven amb altres grups d'emigrants espanyols a França, en distintes

⁶² Babiano, J. (2009). La emigración española a francia y el asociacionismo étnico, un tren de largo recorrido. *Un siglo de inmigración española en francia* (pp. 141-158). Vigo: Grupo de Comunicación Galicia en el mundo, S.L. 141-158.

⁶³ *París-Baleares*, n. 62, juliol de 1959

⁶⁴ *París-Baleares*, n. 89, març 1962

⁶⁵ *París-Baleares*, n. 70, abril 1960

⁶⁶ *París-Baleares*, n. 59, abril 1959

⁶⁷ *París-Baleares*, n. 56, gener de 1959

localitats i departaments. D'aquesta manera, bolers mallorquins i sardanes⁶⁸ són gaudits per mallorquins i catalans a terres franceses. Aquestes activitats organitzades per l'associació a París, deixaran de realitzar-se a mitjans la dècada dels seixanta, substituïdes per activitats i reunions organitzats per les seccions locals, les quals aconseguiran dinamitzar molt més als *Cadets* de les seves regions. Aquestes seccions realitzaran moltes activitats entre els seus socis, relatades a les notícies curtes. Com a exemple, el berenar “a la mallorquina”⁶⁹, organitzat a la ciutat de Burges, on els joves *Cadets* es reuniren en alegre bauxa. La seva intenció era recrear un ambient proper a les illes, on xerrà mallorquí era habitual i els menjar de la terra un fet no excepcional. Fins i tot es recreaven costums populars, com les matances⁷⁰.

Grups de *Cadets* d'una mateixa regió organitzaven puntualment pícnic i excursions al camp. Però els *Cadets* no mostraren cap predilecció pel futbol, com altres emigrants. Organitzaren també activitats esportives, però de petanca [fig. 44]. Hi ha referències de l'organització d'equips que gaudien competint amb els d'altres regions⁷¹. El joc de la petanca era originari de França, on era molt popular, sorgit l'any 1907 a la Provença. El seu nom procedeix del migdia francès, derivació de l'expressió *pièds tanques*, el qual havia donat el nom actual de petanca. Consisteix en una variació del joc de les botxes, d'origen romà. Segons la pàgina oficial de la Federació de Petanca mallorquina, aquest joc arribà de mans de turistes francesos, els quals estiuejaven a Sóller i Andratx. La Federació Balear de Petanca la fundaren Pedro Esteva, Joan Dolç i Bernat Fiol.

Figura 44: Crònica d'una reunió informal a França

■ Ahora, con el buen tiempo, ciertas familias de Cadets organizan salidas al campo casi todos los domingos así es que se va formando un equipo de Petanque, los jugadores más destacados son Juan Bonet, Cristobal Colom y B. Alberti los demás no quieren darse por vencidos y no pierden la mano entrenándose de fuerte es posible que uno de esos domingos se organice un match contra los de Chateauroux a los de Saint-Amand que según noticias se dan por casi profesionales.

Aquesta informació era incompleta. Segons publica un article *París-Baleares* en un article titulat “*Los «sollerics» y «andritxols» importaron la petanca, de Marsella, hace unos treinta años*”⁷², la federació illenca, fundada en el mes de març de 1966, era la més nombrosa de tota Espanya. No foren turistes, sinó emigrants que tornaven per passar les

⁶⁸ *París-Baleares*, n. 76, novembre 1960

⁶⁹ *París-Baleares*, n. 84, octubre 1961

⁷⁰ *París-Baleares*, n. 78, gener 1961

⁷¹ *París-Baleares*, n. 104, juliol-agost 1963

⁷² *París-Baleares*, n. 140, novembre de 1966

seves vacances a les Illes els que importaren i popularitzaren aquest joc. També senyalava que els pobles de Sòller, Andratx i s'Arracò era on hi havia més afició, precisament els de major nombre d'emigrants francesos. Abans de la creació de la federació, ja hi havia clubs de petanca locals, com el de Fornalutx⁷¹, fundat el 30 de juliol de 1965 i presidit pel *cadet* i col·laborador Joan Antoni Estades. Moltes eren les notícies sobre aquest esport a la publicació, demostrant la popularitat d'aquest joc entre els *Cadets*. Hi ha moltes més notícies sobre petanca que sobre futbol. El club que apareix amb un major nombre de victòries era el de s'Arracò⁷², on existia una important afició. La relació entre França i les Balears s'estreia gràcies a l'afició per aquest joc, fundant-se el *Club Hispano Français de Pétanque* l'any 1971⁷³, organitzant diferents torneigs fins a l'any 1977.

Les autoritats franceses i balears continuaven en bona sintonia, lligades a l'arribada d'acords en temes turístics, a més de la relació existents a través de l'associació les *Cadets de Majorque*. Recordem l'intercanvi entre els batles de París i Palma l'any 1961. Al mes de gener arribà el batle de París, M. Julien Tardieu amb la seva dona, convidat per visitar l'illa. Durant la visita imposava al batle de Palma, la *Grande Medaille d'Honneur de la Ville de Paris*⁷⁴. Al seu torn, el batle palmesà visita París i retorna l'honor rebut atorgant la *Medaille d'Or* de la ciutat de Palma al batle parisenc⁷⁵.

Les relacions establertes entre les autoritats franquistes i els *Cadets* francesos continuaren durant aquesta etapa, convidats als diferents banquets regionals. Com butlletí de notícies locals, també apareixen notícies d'interès general, protagonitzades pel Ministre d'informació i turisme, D. Manuel Fraga, en actes realitzats per aquest en territori francès⁷⁶.

Totes aquestes reunions eren l'excusa perfecta per a que els fadrins i fadrines descendents de mallorquins es relacionessin, i perquè no, s'enamoreassin, frenant els matrimonis amb francesos. Aquest fet, el qual preocupava els fundadors de l'associació,

⁷¹ *Paris-Baleares*, n. 130, desembre de 1965.

⁷² *Paris-Baleares*, n. 164, gener 1969.

⁷³ *Paris-Baleares*, n. 194, octubre 1971.

⁷⁴ *Paris-Baleares*, n. 79, febrer 1961.

⁷⁵ *Paris-Baleares*, n. 81, juliol 1961.

⁷⁶ *Paris-Baleares*, n. 145, abril 1967.

era molt habitual, provocant necessàriament una pèrdua de referents culturals illenes per a les generacions posteriors, tal com va succeir⁷¹. En aquests moments, tal com manifestava el president Francisco Vich, l'associació intentava ajudar a conservar les arrels culturals pròpies en els seus fills, els quals no tan sols conservarien així la llengua, sinó també l'estima a la terra del seu pare o mare illenca⁷².

La preocupació per aconseguir més matrimonis entre descendents illenes conduirà a una curiosa iniciativa. Molt influenciat pel famós consultori d'Elena Francis, apareix la figura de "Sa Madona Nicolaua". Aquesta s'ofereix, a través d'una carta oberta als membres i simpatitzants de l'associació, per a fomentar les relacions entre els socis. S'encarregarà d'organitzar les correspondències personals entre qualsevol membre de l'associació, en qualsevol idioma. Així fomentarà les relacions entre els estudiants, amb l'excusa de practicar l'idioma. Demanava, per tant, que els joves enviessin les seves cartes a ella. Les respostes també, la qual posaria en contacte a les persones interessades. Aquesta "Madona Nicolaua" té l'adreça a Bordeaux. Simpatica forma de promoure les relacions entre els membres més joves de l'associació⁷³. Però aquesta iniciativa no tindrà cap mena de continuació, al manco no apareixen referències en números posteriors. Però si hi haurà anuncis de joves d'ambdós països que cerquen amics via postal, amb la intenció de millorar el coneixement dels seus respectius idiomes.

Però les estrelles de la vida social dels *Chalets* eren els banquets. Aquests eren els grans moments de germanor per a l'associació, tal com mostren els abundants articles i fotografies apareguts a les pàgines de la publicació. A l'etapa anterior varen començar aquestes reunions, organitzades per l'equip directiu per a tots els *Chalets*. La dispersió geogràfica dels socis feia necessari cercar un lloc centric, París, i aprofitar per realitzar les assemblees generals i els banquets el mateix dia. El creixent nombre d'associats i la seva major dispersió geogràfica, recordem el nombre important resident a les illes, impulsarà la creació de les ja esmentades seccions regionals.

⁷¹ Conclusió estreta de diferents testimonis orals.

⁷² *Paris-Baleares*, n. 106, octubre 1963.

⁷³ *Paris-Baleares*, n. 65, novembre 1959.

La distància entre els membres, les dificultats per a convocar als membres a una reunió única i la bona acollida dels banquetes regionals, farà que després de la creació de les seccions locals, el banquet anual de tots els *Cadets* siguin substituïts per banquetes de caràcter regional. Molts i freqüents en aquesta etapa, reunir-se per regions afavoria la relació entre els *Cadets* pròxims. Aquestes reunions, començaren a Rouen, però foren seguides a llocs com Montluçon, Bourges⁸², Nantes⁸³... i a moltes més ciutats i pobles, convertint-se en portada de molts de números de la publicació *Paris-Baleares*, fins a finals de l'any 1964, on la tendència de publicar en portada aquestes reunions era una constant, però abruptament interrompuda l'any 1965, any des del qual ja no apareixen més notícies semblants.

Els continguts de l'any 1963 són singulars, ja totes les notícies estan relacionades amb els socis, ja siguin els banquetes o les dues cròniques, a més d'un major nombre d'anuncis. Grans fotos d'aquests esdeveniments saluden als *Cadets* des de les portades, fotos de grup i fotos del ball, tal com succeeix a la reunió de la secció de Bretanya⁸⁴.

Figura 45: Portada del banquet celebrat a Nantes

Una de les emotives serà el celebrat a Sant Elm⁸⁵. Molts de *Cadets* francesos, de vacances a les Illes, assistiren. En tan importants moments, es llegien

discursos i es glossava en mallorquí, ballant i celebrant l'amistat dels *Cadets*. Reunions de les seccions de Nantes⁸⁶ [fig. 45], Montluçon⁸⁷... Moltes per enumerar-les. Però aquestes comencen a decaure a partir de 1964, substituïdes per reunions més petites de socis amics, les quals ja no apareixen com a portada i amb fotografies, sinó més com a petites notícies a les seccions de *Cròniques* de la publicació⁸⁸. En aquest any es tornaren

⁸² En el *Paris-Baleares* n. 52, setembre de 1958, apareix l'anunci del tercer gran banquet dels membres dels *Cadets de Majorque* del departament de l'Allier, celebrat en la ciutat de Bourges.

⁸³ *Paris-Baleares*, n. 80, maig 1961

⁸⁴ *Paris-Baleares*, n. 69, març 1960

⁸⁵ *Paris-Baleares*, n. 84, octubre 1961

⁸⁶ *Paris-Baleares*, n. 98, gener 1963

⁸⁷ *Paris-Baleares*, n. 102, maig 1963

⁸⁸ *Paris-Baleares*, n. 167, abril 1969

a publicar articles de divulgació, opinió i començaren les miscel·lànies, articles d'interès general però sense un eix argumental definit.

Fotografies d'aquestes reunions, menus, discursos, poemes i balls eren els testimonis a les pàgines de *París-Baleares* de tota aquesta important activitat associativa. Les bones relacions entre els socis, afavorides per totes aquestes reunions socials pareixen reals. Però, tot era amistat i fraternitat entre els socis? Les discrepàncies entre els socis existien, insinuacions detectades i ja exposades. Però a partir de la mort de J.C. Rullan, els articles on aquestes insinuacions podien aparèixer, les editorials o cartes publicades, foren eliminats de la publicació. L'única crítica als socis que apareixera, no de manera subtil, era la falta de compliment en els pagaments de les quotes per part de molts de *Còckets*.

Però l'associació havia canviat. Ja no es celebraven banquets multitudinaris, s'havien substituïts per reunions de grups més petits. A partir de la mort de Francisco Vich, l'any 1965, perdran fins i tot el seu protagonisme, relegades a simples notes a les seccions de cròniques. Retornaren els articles divulgatius, sobretot els relacionats amb el turisme. Minvava també la presència del català en els anys centrals de la dècada, per retornar amb força a finals de la mateixa.

La mort de Francisco Vich, després d'una llarga malaltia l'any 1965, pareix un punt d'inflexió. També coincideix en el temps amb el retorn de Miquel Oliver a les Illes, l'any 1964. Recordem que aquest fou un dels fundadors, a més d'alt funcionari del govern espanyol a França. El grup original de Nöller havia quedat relegat, substituït per persones originàries del municipi d'Andratx. Això es reflectia en una minva dels articles de temàtica sollerica en la primera part de la dècada dels anys seixanta, substituïts per articles relacionats amb els diferents nuclis del municipi andritxol. Aquests articles acaparan quasi tota la publicació a la dècada dels anys setanta. Les cròniques de França començaven a perdre espai i localitats, camí també recorregut per les cròniques de Balears a la dels setanta. Canvis que modificaren la trajectòria vital de la publicació, els quals es faran evidents a la següent etapa.

L'esperit democràtic que representaven les assemblees generals de socis, tal com hem exposat en l'anterior etapa, minven en aquesta, conseqüència dels canvis en els equips directius. La darrera es realitzarà l'any 1962. En aquesta s'elegirà un nou secretari general, l'Abbe Joseph Ripoll. A partir de llavors, no hi ha constància de cap assemblea general més en aquesta etapa, substituïdes per reunions del *Conseil d'administration*⁸⁹, celebrades en Tancarville, lloc on l'Abbe regentava la parròquia.

Les comunicacions de l'equip directiu canvien [fig. 46]. Pareix que el nou secretari era una persona molt feïnera, i que preferia el tracte més personalitzat amb els socis, amb els quals mantindrà una important relació epistolar fins a la seva mort, l'any 1979. Home metòdic, organitzava les respostes sistemàticament, convocava les reunions de l'equip director necessàries i organitzava molts dels aspectes burocràtics de l'associació. La seva gran preocupació fou la supervivència econòmica de la mateixa, per la qual no dubtava mai en recordar als *Cadets* les seves obligacions de pagament. No hem pogut accedir al material epistolar de l'Abbe Joseph Ripoll, el qual sistematitzava i organitzava amb molta cura. I aquest fet el coneixem observant la darrera carta que va escriure, publicada arran de la seva mort [fig. 47]. S'han fet gestions per a trobar aquest material epistolar, les quals no han donat resultat.

Figura 46: Nota informativa equip directiu

N. B.—Pour la bonne marche de notre Association, écrivez directement aux services intéressés suivant vos nécessités. Pour la France, à Mr. l'Abbé Joseph Ripoll, à TANCARVILLE, 76. Pour les Baléares, à Mr. Jean Bonnin Serra, San Nicolás, 34 à PALMA DE MALLORCA.

Vous gagnerez ainsi du temps et vous éviterez des échanges de correspondance inutiles et onéreux. N'oubliez pas le timbre pour la réponse. Merci! et à votre service!

⁸⁹ *Paris-Baleares*, n. 159, juliol-agost 1968

Figura 47: Carta referenciada de l'Abbe Ripolluu**Ref: 18/79****Céret, 9 mars 1979***Bien cher Toni,**Je ne vais pas mieux. Hélas! Je suis plié en deux par les douleurs (vertèbres et reins). Je souffre beaucoup: il n'est pas question de composer... ni sermons... ni articles, etc...**Je fais juste l'essentiel pour ne pas perdre le courant: accusés de réception des cotisations... et comptabilité journalière.**Je suis désolé de me voir réduit où j'en suis arrivé! Ce n'est pas loin du découragement. Pourtant, je ne voudrais pas lâcher!**Et toujours personne à l'horizon!**Mes amitiés à vous partager.**Amicalement vôtre et toujours dévoué, malgré l'état général bien compromis.***JOSEPH RIPOLL**

Quins motius podrien explicar la no convocatòria d'assemblees generals? Aquí entrem en el camí de les suposicions. La teoria més plausible seria les dificultats logístiques que aquestes representaven, conseqüència directa de la dispersió geogràfica dels socis. Friccions en les relacions d'alguns socis, una forma de treballar diferent per part del nou equip directiu, dificultats logístiques dels grans encontres.. són altres motius barallats per a la no convocatòria d'aquests tipus d'assemblees. Les assemblees eren utilitzades per renovar els equips directius, dirimir discrepàncies i servir d'excusa per a reunir als *Cadets*. I ja no es tornen a convocar...

8.7. Els canvis en l'equip de l'associació

Una feina no remunerada, atenció als socis, el treball d'elaborar una publicació mensual, problemes econòmics... no hi havia moltes persones interessades en presentar-se voluntaris per a formar part de l'equip directiu⁹⁰. Els seus membres eren persones molt compromeses, les quals solen mantenir-se en el càrrec durant un llarg període de temps. Però són pocs. Malaltia o defunció eren la causa més comuna per abandonar el càrrec. Tota aquesta informació la deduïm de la lectura sistemàtica realitzada de la publicació i l'elaboració de llistes d'associats, ja que molts de membres ja no hi són i els

⁹⁰ Entrevista Catherine Savi, juny 2005

seus papers, els llibres d'actes i de socis han desaparegut, fent difícil conèixer amb exactitud aquests aspectes organitzatius de l'associació.

Des del començament de l'etapa, els únics canvis s'havien realitzat per causes naturals, fins a dos presidents. La composició de l'equip directiu fins a l'any 1962 no variava, però les friccions comentades anteriorment, explicarien que tan sols es publica des de principis dels anys seixanta un simple *Le Cierent: Jean Coll*, com a responsable de la publicació, al costat del lloc d'impremta de la publicació, Cahors¹¹. La mort de Jean Coll, al juny del mateix any, provoca la convocatòria urgent d'una assemblea general. Aquesta se celebra a París i nomenarà un nou equip directiu, convertint a l'Abbe Joseph Ripoll en l'home fort de la publicació. El president fou Francisco Vieh, Secretari General Joseph Ripoll i el delegat a les Illes continuà Juan Bonnin Serra. Recordem que el gerent de la publicació era el Secretari General de la mateixa¹². El càrrec de tresorer canvià en els següents números, assumit pel secretari general.

La mort del seu president, Francisco Vieh el 29 de maig de 1965, obligarà a reestructurar de nou l'equip directiu. La no convocatòria d'una nova assemblea general mostrava la poca intenció per part de l'equip directiu de renovar-se. Aquest fet minva la democràcia dins l'associació, però no sabem si era causa d'un equip recelós de nous integrants o de la total confiança dels *Cadets*, els quals no creien necessari una nova convocatòria d'assemblea general.

L'octubre de 1965 es publicaven les decisions de la reunió del consell d'administració, realitzada sense convocar cap assemblea general. En aquesta notícia es comuniquen els canvis a l'equip directiu. A més, es tornen a publicar els estatuts de l'associació. S'afirmava que hi ha molts de *Cadets* que no els coneixien. El nou president serà **Raphel Ferrer**, el qual no realitzà una feina tan visible com l'anterior, però pareix que la seva *Brasserie Le Lorrain* era el local preferit per realitzar reunions de *Cadets* a Reims¹³. Juan Bonnin, el qual continuà com a delegat a Balears, serà nomenat nou vicepresident primer, ajudat per Gabriel Simó, segon vicepresident. El secretari general no canvià, continuant l'Abbe Joseph Ripoll, i per la tresoreria, la qual era un font

¹¹ *Paris-Baleares*, n. 62, juny 1962.

¹² *Paris-Baleares*, n. 96, novembre 1962.

¹³ Informació extreta del seu fill, Gaspar Ferrer.

constant de mal de caps per a l'associació, es nomenaran a dos socis, Antoine-José Coll i Jean Ferrer.

La publicació de la relació de càrrecs directius es convertí en obligatòria des de gener de 1965, des del moment que s'han d'aplicar les normatives espanyoles pel seu trasllat a Palma. Aquesta nova situació i els canvis legislatius derivats de la llei Fraga de 1966, els qual analitzarem posteriorment, obligà a la presència d'un director. El primer fou el periodista Gaspar Sabater Serra⁹⁴ [fig. 48], substituït pocs anys després per Miguel Ferrer Sureda, propietari de la impremta Politècnica. Aquest mantindrà el càrrec fins la desaparició de la publicació.⁹⁵

No coneixem molt bé el paper del director, el qual considerem quasi honorífic, necessari per a complir la legislació vigent. Coneixerien els continguts, amb decisions puntuals, però no apareixen articles seus, ni tampoc constància de realitzar una feina directa en l'elaboració de la publicació⁹⁶.

Els socis de les Balears havien aconseguit un fort pes dins l'associació a finals de la dècada dels anys seixanta. El retorn d'alguns *Cadets* destacats, com Gabriel Simó, la pèrdua de socis per edat o el desinterès de les noves generacions nascudes a França, més preocupades pels canvis derivats del Maig francès, anunciaven canvis en la trajectòria de l'associació. El pes dels socis illencs s'evidencia l'any 1970, amb la creació d'un nou càrrec directiu, el de tesorero per a la delegació de Balears i adjunt de la mateixa, ocupat per Antonio Simó Alemany⁹⁷. Aquesta estructura continuarà sense canvis al final de l'etapa, l'any 1975.

Figura 48: Relació de l'equip directiu de l'any 1965

PARIS - BALEARES
Organe mensuel de l'Association Amicale des Originaires et Descendants des Baléares résidant en France:
" LES CADETS DE MAJORQUE "

Siège Social: 38 rue Cérès
Tel. 47-36-46 -- REIMS - 51

Directeur:
Gaspar Sabater Serra

Président: Raphaël Ferrer
7, pl. d'Erlon, 47-32-73 -- REIMS, 51.

1er Vice-Président et Délégué pour les Baléares: Juan Bonnia Serra.
Tel. 225763, Rue San Nicolás, 34, Palma de Majorque.

2ème Vice-Président: Gabriel Simó, et Secrétaire-Adjoint 92, R. Sadi-Carnot, DARNETAL, 78. Tel. 78-10-52.

Secrétaire-Général: M. l'Abbé Joseph Ripoll, Curé de TANCARVILLE 78 Tel. 94-89-55.

Provisoirement, en ce qui concerne la Trésorerie, adresser toute Correspondance au Secréariat Général, 78 Tancarville.

Trésorier pour les Baléares et adjoint à la Délégation: Antonio Simó. Plaza Navegación, 44. PALMA DE MALLORCA. Tel. 23-01-58

Trésorier-Adjoint: Jean Ferrer, REIMS, 51. 19, rue Voltaire,

⁹⁴ *París-Baleares*, n. 134, abril 1966

⁹⁵ *París-Baleares*, n. 206, novembre 1972

⁹⁶ Entrevista amb Sebastià Gelabert, agost 2013

⁹⁷ *París-Baleares*, n. 179, maig 1970

8.8. L'ampliació de socis fora de les fronteres de França i Mallorca

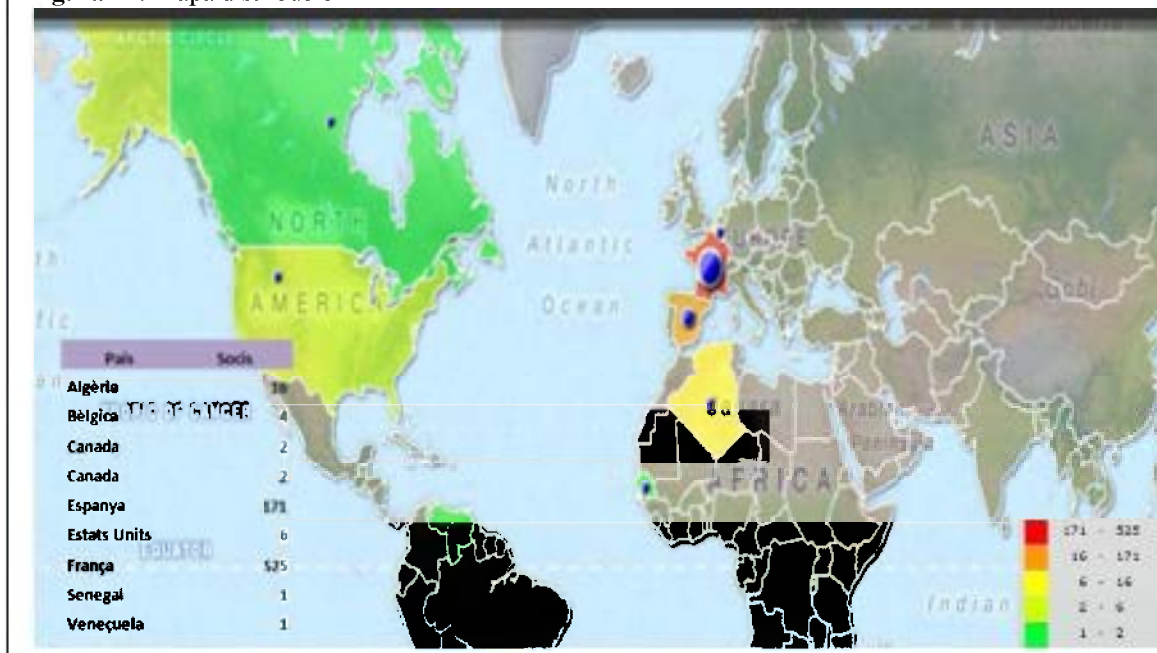
Segons els estatuts de l'associació, registrats l'any 1953⁹⁸, al primer article es proclama *Resserrer les liens d'amitié entre les originaires et descendants des Îles Baléares résident en France en organisant des réunions amicales*. La idea original, com ja hem esmentat en repetides ocasions, era establir llagos entre els residents de les Illes Balears a França. L'acollida fou excepcional per aquests, registrats, segons la relació de membres publicades, set-cents vuitanta-vuit socis l'any 1959. El president Francisco Vich, com ja hem dit, relatava que eren prop de mil cinc-cents⁹⁹, dades que no podem confirmar. Però el més important es que no hi havia tan sols socis residents a França. Si la idea original era aconseguir arreplegar als emigrants residents a França, aquesta s'havia desbordat fora de les seves fronteres.

L'èxit es troba en la seva publicació, la qual s'havia convertit en un mitjà de comunicació entre els emigrants i les seves famílies i amics residents a les Illes. Però també havia interessat a altres emigrants, aquests residents al continent africà i americà [fig. 49]¹⁰⁰.

⁹⁸ *Paris-Baleares*, n. 43, novembre 1957.

⁹⁹ Veure relació de socis a l'annex, taula 18: relació membres 1955-1958.

¹⁰⁰ Mapa d'elaboració pròpia: estret de les dades aportades a la taula 18 de l'annex.

Figura 49: Mapa distribució *Cadets* 1965

8.8.1 Els *Cadets* algerians

Com ja hem senyalat en el capítol anterior, el fet de ser colònia francesa i la seva l'havia convertit en un dels principals focus receptors d'emigració illenca, sobretot menorquina.

Figura 50: Mapa amb relació de distàncies amb principals port de la Mediterrània

Per entendre la proximitat geogràfica amb les illes, en un llaüt, vaixell tradicional de les illes, es tarda més o manco el mateix temps en arribar a Barcelona que en arribar a Alger. D'aquesta manera, la seva situació central entre el món europeu i el món africà dins l'espai mediterrani ha fet que al llarg de la història els contactes

comercials amb terres africanes siguin una constant. Està més a prop que França, però demanat a molts mallorquins, segur que no contestarien correctament. Les qüestions culturals també juguen un paper important, tal com assenyala molt encertadament

estudis diferents sobre Geografia Percebuda [fig. 50].

La relació establida amb Algèria era similar a la d'altres poblacions franceses. Del buidatge realitzat de socis¹⁰¹ [fig. 51], hem estret setze caps de família associats, al voltant de seixanta *Cadets* a tota Algèria. El seu lloc de residència eren Alger capital, Fort de l'Eau i al barri d'Alger Bab el Oue. Molts d'ells tenen llinatges menorquins, i altres

Figura 51: Taula *Cadets* Algerians

Localitat	País	Localitat
Alger	Algèria	7
Bab el Oued	Algèria	2
Dombasle	Algèria	1
Fort-de-l'Eau	Algèria	6

són llinatges mallorquins. El percentatge del total de socis ronda en la primera etapa de l'associació el 6.5%, semblant al de residents illencs. La relació amb la colònia es fluida fins 1961, apareguin breus cròniques d'aquestes localitats en els seus diferents números.

A les cròniques hi apareixen moltes notícies dels viatges entre Algèria i la metròpoli realitzada pels socis, freqüents per a visitar a la família i amics. No eren pocs els emigrants i les famílies que “ajudaven” als altres a aconseguir-los per mòdics preus. Per aquest motiu, l'associació per mitjà de la publicació va començar a publicar horaris dels vaixells que anaven a les Balears. D'aquesta manera intentaven facilitar les vacances de tots els seus associats en les illes, evitant que alguns desaprensius s'aprofitessin d'ells. A la publicació de juliol de 1961 trobem els horaris dels vaixells de la línia Alger-Palma-Alger. Una altra forma d'evitar aquests abusos era la publicació en les seves pàgines d'anuncis d'agències de viatges especialitzades i de confiança. Un anunci que apareix des de finals de la dècada dels cinquanta fins ben avançada la dècada dels seixanta, era la publicitat de viatges a Algèria i Tunísia. D'aquesta manera confirmem l'excel·lent relació entre la publicació i els emigrants balears residents a Algèria. Però també l'intent de continuar amb la normalitat turística de la colònia francesa abans i després de la seva independència.

¹⁰¹ Veure annex taula 18, membres *Cadets* 1955-1958

Figura 52: Crònica d'Algèria, Fort-de-l'Eau

Com a ciutat poblada per emigrants mallorquins i lloc d'interès turístics pels *Cadets*, es publiquen articles sobre Fort de l'Eau [fig. 52], la ciutat amb més població balear d'Algèria. En aquests articles¹⁰² s'exposen les meravelles de la ciutat, però també hi ha una relació dels balears, amb els oficis, que emigraren a la mateixa,

convertint-se en una font encara no estudiada en profunditat per conèixer millor aquesta emigració. Un dels objectius de la publicació era donar a conèixer els fets més significatius de la Història de les Illes, per aquest motiu expliquen en un article l'expedició mallorquina a Alger de 1830¹⁰³, amb profusió de detalls sobre la mateixa.

La situació de la colònia balear a Algèria durant el procés que conduirà a la independència de la colònia era una preocupació evident pels *Cadets*, els quals seguien amb ansietat els successos a la colònia. Molta era aquesta preocupació, fet pel qual s'envia una carta a un membre prominent dels *Cadets* residents, mostrant la preocupació i solidaritat de l'associació. Aquesta carta es respon amb l'angoixa que la colònia vivia, publicada al mes de desembre de 1960, sota el títol *Nos compatriotes d'Algèrie*¹⁰⁴. En aquesta es trasllada l'agraïment pel suport, però també l'angoixa amb la qual viuen els fets violents els membres de la colònia, firmat per Pierre Sintes, un dels *Cadets* més destacats de la colònia. Els combats desenvolupats l'any 1962 provocaran la mort de l'eivissenc Bartolomé Prats, fet que s'esmenta en un article ple de dolor pels fets que s'estan desenvolupant a la colònia¹⁰⁵. Escrit per Joan Estades, manté un to bel·ligerant enfront del procés independentista: *nunca hubiéramos pensado que por el hecho de ser europeos se premiara nuestros dones con tanta ingratitud*. El to, com podem veure, fou d'incredulitat, pensament generalitzat en la premsa de l'època, la qual no s'entenia la necessitat de la independència d'un país, França, el qual havia civilitzat al poble inferiorment cultural dels berebers algerians. Les cròniques d'Algèria, habituals

¹⁰² *París-Baleares*, n. 57, febrer 1959

¹⁰³ *París-Baleares*, n. 72, juny 1960

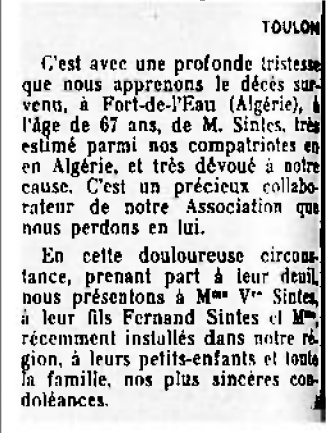
¹⁰⁴ *París-Baleares*, n. 77, desembre 1960

¹⁰⁵ *París-Baleares*, n. 88, febrer 1962

fins aquell moment, desapareixen l'any 1961. La darrera esmenta un viatge a Mallorca de P. Sintes.¹⁰⁶

Després de la seva independència, continuaran apareixent regularment anuncis per viatjar a Algèria i els horaris dels vaixells. Però les cròniques de Fort de l'Eau i Alger desapareixen, ja que la majoria d'europaus havien abandonat la colònia. Però no tots, tal com comprovem en la notícia de la mort de Pierre Sintes [fig. 53], el qual s'havia negat a abandonar la seva llar. Les paraules dedicades a aquest admirat *cadet* estan plenes d'estimació:

Figura 53: Esquela P. Sintes, *Cadet* Algerià

Cadet de Majorque depuis leur création, il a rendu d'innombrables services à notre association et il est resté toujours un fervent propagandiste pour les Baléares qu'il aimait tant et qui étaient le pays de ses ancêtres¹⁰⁷.

No apareixen més cròniques d'aquesta localitat. En les llistes de socis que col·laboren amb una aportació major de doblers per a la supervivència de les *Cadets* al final de l'etapa, no hi ha cap resident a Algèria, ni tampoc a altres bandes d'Àfrica, però si continuaran publicant-se fins al final de la dècada dels anys seixanta els horaris de vaixells dirigits des de Marseilla i Palma cap a Alger, el que demostra que encara que la colònia s'hagués independitzat, continuaven les relacions entre la metròpolis i la seva antiga colònia.

Les relacions establertes entre l'associació i Algèria foren fluides fins a la seva independència. Però també hi ha altres llocs d'aquest continent on hi hagué *Cadets*, dos a Rabat i un a Dakar. També apareix l'any 1965 les cròniques del viatge a Camerun i Dakar, entre altres ciutats africanes, del col·laborador Michel F. Gaudin. Però no hi ha referència a cap encontre amb *Cadets* residents, dada que ens fa pensar que ja no hi havia relació amb cap persona d'aquestes ciutats en aquestes dades.

¹⁰⁶ *Paris-Baleares*, n. 82, setembre 1961

¹⁰⁷ *Paris-Baleares*, n. 105, setembre 1963

8.8.2. Veneçuela a les pàgines del París-Baleares

No era necessari una gran quantitat de socis residents a un lloc per aconseguir molt d'espai a les pàgines de la publicació. No més l'interès i la creativitat, enviant articles que eren publicats, seguint la política de col·laboracions desinteressades. Aquest fou el cas de Pedro Alemany, arraconer inquiet, el qual s'establí a San Cristóbal, ciutat Veneçolana, en la dècada dels anys cinquanta. Segons Miquel Ferragut Pujo, el qual el va conèixer, Don Pedro Alemany "Brit·lo", dedicant-l'hi el seu llibre *Vitrines de s'Arracó*¹⁰⁸, diu d'ell:

Era tot un personatge: guapo, mariner del creuer "Libertad", pilot d'avió, cuiner, hosteler, licorista, representant, representat, artista, escriptor, mecenes, benefactor, aventurer, fugitiu, refugiat, exiliat, correu, espia, amic de famosos, ric, pobre... Va regalar els dos rellotges de l'església de s'Arracó el mateix any que va tornar de Veneçuela¹⁰⁹ va arreglar tots els pous públics, va pagar festes per a joves i vells... Era l'oncle d'Antoni Simó, darrer secretari general de la publicació, i junts varen recórrer Veneçuela passant per s'Arracó, Bordeus, Rouen, hotel Select, hotel Hamburgo, carretera de san Cristóbal, estat de Tachira. Deien d'ell que de tan admirar-lo, els homes l'odiaven, i de tan estimar-lo, les dones es reien d'ell¹¹⁰.

Prolífic col·laborador a la publicació *París-Baleares*, encetà una sèrie d'articles sobre les seves vivències i viatges per Veneçuela, titulats *Por los caminos de Venezuela*¹¹¹. Gran amant del seu poble natal, s'Arracó,

Figura 54: Anunci Hostal Veneçuela-San Cristobal

escriu articles d'enyorança des de Veneçuela, com *Un Domingo en s'Arracó*¹¹². Ajudà econòmicament a la publicació amb la publicació d'anuncis dels seus negocis a Sant Cristòbal [fig. 54] en els primers anys de la dècada dels seixanta.¹¹³

¹⁰⁸ Ferragut Pujol, M. (2012). *Vitrines de s'arracó a França*. s'Arracó Andratx: Miquel Ferragut Pujol.

¹⁰⁹ L'any 1958, tal com confirma la seva neboda Dolors Alemany

¹¹⁰ Entrevista Miquel Ferragut, abril 2014

¹¹¹ Sèrie d'articles publicats entre 1957 i 1958

¹¹² *París-Baleares*, n. 66, desembre 1959

El seu nebot, Antonio Simó, l'acompanyà en la seva estança a Veneçuela, fugint de l'allistament per a la guerra d'Algèria. Escriurà el seu viatge a terres veneçolanes, per fascicles i en francès, firmats com *un jeune cadet*¹⁴. En aquestes terres conixerà a la seva dona, ampliant les relacions amb Veneçuela¹⁵.

Pero dins les cròniques de Balears, apart dels viatges d'anada i tornada de Pedro Alemany a Caracas¹⁶, també apareixien d'altres emigrants. A la crònica d'Esportes la sortida de Jose Bosch a Caracas¹⁷, també el retorn d'alguns d'ells, com el de la família Vicens l'any 1970¹⁸. Aquestes cròniques ens recorden el potencial d'aquesta publicació com a font, gràcies a la seva riquesa, en petites notícies sobre el retorn emigrant.

Amèrica, com ja hem senyalat anteriorment, fou el focus receptor principal d'emigrants balears. L'activitat associativa fou intensa en les diferents colònies establertes. Hem vist com hi ha *Cadets* establerts a Veneçuela, però també apareixen dos a New York, un a New Jersey i un a Filadèlfia, tot tres ciutats del nord d'Amèrica, on no hi havien trobat encara cap tipus d'associació balear present. També apareixen *Cadets* instal·lats al Canadà, a la ciutat de Blainville, al Quebec.

8.8.3. Altres països europeus

La bona resposta obtinguda per l'associació, suposa la seva arribada a altres països europeus. Apareixen diverses vegades al llarg de la dècada dels anys seixanta una crònica des de Belègia, dins la *Cronica de França*. A l'editorial d'any nou de l'any 1960 podem llegir:

Il y a des Baléars partout dans le monde. Nous avons déjà des membres aux U. S. A., en Belgique, en maroc, Angleterre, au Venezuela. Certains même sont déjà de dévoués collaborateurs. A

¹⁴ L'emigració balear a Veneçuela les està poc estudiada. Destacem l'article Marmion Rintoul, Antoni, "L'Exili dels republicans de les Illes Balears a Veneçuela." *L'Exil Republicà. Política i Cultura*. Còndor, David, Marmion. Anuari de Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2011.

¹⁵ A partir del n. 32, novembre de 1950.

¹⁶ *Pàrrs-Baleares*, n. 201, maig 1972.

¹⁷ *Pàrrs-Baleares*, n. 63, setembre 1959.

¹⁸ *Pàrrs-Baleares*, n. 69, maig 1960.

¹⁹ *Pàrrs-Baleares*, n. 191, juny 1971.

tous nous demandons un petit effort pour nous aider, donner des nouvelles, recruter. des adhérents et puis aussi former la grande chaîne des Balears à travers les nations¹¹⁹.

Hi ha una vertadera crida mundial per a tots els emigrants illencs, obrint l'associació de *Les Cadets de Majorque*. Aquesta crida va obtenir una resposta molt discreta, però existent. S'obrí una delegació de les *Cadets* a Anglaterra [fig. 55]¹²⁰, on residien alguns mallorquins que s'adheriren al projecte. S'escriviren algunes cròniques des d'Anglaterra, com també succeí en el cas de Bèlgica¹²¹, però sense

Figura 55: Anunci Delegada Anglaterracc

Nous avons le grand plaisir de vous informer que
la fille aînée de notre Délégué Général aux Baléares :

Madame BACCHUS-BONNIN

demeurant 18, Patten Rd Wandsworth Communes, LONDRES
S. W. 18, a bien voulu accepter d'être déléguée de notre
Association pour l'Angleterre, l'Ecosse et l'Irlande. En consé-
quence, nous engageons bien vivement tous nos amis qui
auraient des parents ou amis dans ces régions à lui commu-
niquer leur adresse.

continuació en el temps. En el buidatge de socis de la primera etapa, apareixen alguns *Cadets* residents a ciutats espanyoles peninsulars, Alacant, Barcelona i València. No arrelà en cap d'elles sucursal, però amplia encara més el cercle de *Cadets* escampats pel món. Sense voler ser pretensiosos, podem afirmar que fins aquest moment, és l'associació formada per emigrants balears més estesa món i amb més col·laboradors i sucursals.

8.8.4. Menorca i Eivissa

Al llarg de l'etapa anterior hem vist com hi ha col·laboracions de menorquins a les pàgines de *Paris-Baleares*. Existia un grup d'escriptors menorquins, el més conegut Mascaró Passarius, que realitzaven sistemàtiques col·laboracions a diferents mitjans de l'època. I una d'elles era *Paris-Baleares*. Temes d'història medieval i prehistòria eren els favorits, però també la creació literària hi tenia cabuda dins les pàgines de la publicació.

¹¹⁹ *Paris-Baleares*, n. 67, gener 1960

¹²⁰ *Paris-Baleares*, n. 75, octubre 1960

¹²¹ *Paris-Baleares*, n. 76, novembre 1960

Eren col·laboradors molt conscienciats amb la Història i la llengua de les Illes, per aquest motiu les seves col·laboracions aportaven un major nivell cultural a la mateixa *Memorca dans la literatura*¹²², discurs pronunciat per Francesc de Borja Moll durant els Jocs Florals celebrats l'any anterior, es publica sencer en dos números. Però la participació del nucli menorquí dins l'associació fou, de totes maneres, limitada. Hi havia col·laboracions literàries, aportacions d'articles científics¹²³, alguns col·laboradors. Però no s'arriba mai al grau de compromís amb l'associació de pobles com a Campanet o Algaida, en els quals sí presentaven *Còdexs* residents als seus pobles i a França, amb notícies de crònica social molt més personals que la simple miscel·lània que apareixia de les Illes germanes.

L'any 1959 apareix una felicitació propera, assegurant que s'havien aconseguit corresponsals a les dues illes menors¹²⁴, complint-se el desig de l'assemblea de 1958 d'ampliar l'associació a les Illes.

De Menorca, destacarem als corresponsals F. Síntes¹²⁵ i Arcadi Pons¹²⁶. Eren persones que els agradava escriure, i per l'amistat amb Mascaró Passarius, col·laboraven en diferents publicacions de Mallorca i Catalunya: *Les Françaises à Minorque*¹²⁷, *Économie de Menorca*¹²⁸ o *Le souvenir de Mahón dans les carrières parisiennes*¹²⁹ són alguns dels articles que apareixen, però molt espaiats en comparació amb la primera etapa, on hi havia més quantitat d'articles de temàtica menorquina. A la *crònica de Balears* apareix Mahón, Ciutadella i Mayori sovint, però són notícies de divulgació local sense connotacions relacionades amb membres de l'associació.

En el cas d'Eivissa no trobem col·laboradors amb nom propi, però sí apareixen més sovint les cròniques locals d'aquesta illa, més fines i tot que les menorquines. Hi ha articles que tracten sobre el seu turisme¹³⁰, però es més divulgatiu local que pròpiament

¹²² *Pares-Balears*, n. 56, gener 1959.

¹²³ Com l'article *El ajonjolio en esta en Mallorca hace 200 años*, de Mascaró Passarius al *Pares-Balears*, n. 152, febrer 1966.

¹²⁴ *Pares-Balears*, n. 59, novembre 1959.

¹²⁵ *Pares-Balears*, n. 73, juliol-agost 1960.

¹²⁶ Entrevista telefònica 216 de juny de 2013.

¹²⁷ *Pares-Balears*, n. 76, novembre 1960.

¹²⁸ *Pares-Balears*, n. 77, desembre 1960.

¹²⁹ *Pares-Balears*, n. 178, abril 1970.

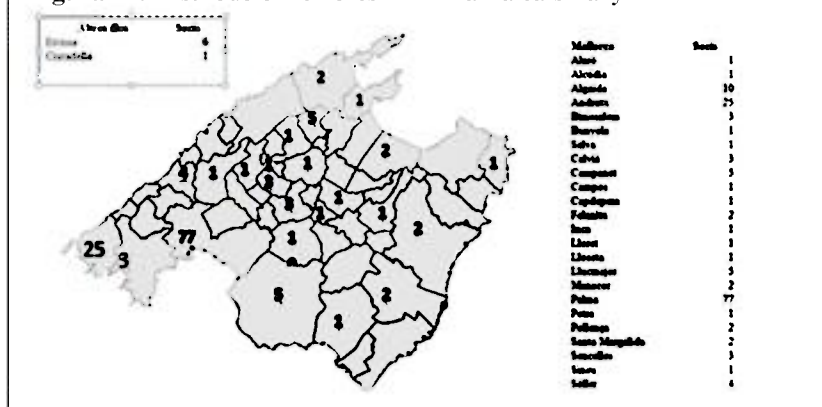
¹³⁰ *Pares-Balears*, n. 82, juliol 1961.

relacionat amb les *Cadets*. De totes maneres, apareixen referències d'ambdues illes fins al final de l'etapa, com a cròniques que interessin tant als mallorquins com als francesos.

8.8.5. *Cadets de Majorque o Cadets de Balears?*

La presència de les illes menors, amb membres *Cadets* presents en els llistats de socis i col·laboradors d'ambdues illes, iniciarà una polèmica dins l'associació.

Figura 56: Distribució membres *Cadets* a Balears l'any 1965

L'elecció del terme *Cadets*, traduït habitualment per menor, hem considerat que tenia un altre significat. Però l'apel·latiu *de Majorque* era clar. El grup inicial eren mallorquins, els quals volien crear una associació per afermar i augmentar els llaços d'amistat i les relacions entre els residents mallorquins a França [fig. 56]¹³¹.

L'associació rebrà molts de suports en els primers anys de vida. L'any 1961 hi ha prop de mil cent cinquanta caps de família afiliats a l'associació, el que suposa un parell de milers de *Cadets* repartits per tota França, Algèria i Balears. Per una banda, la mateixa associació ens informa que l'associació ha arribat a una tercera part dels emigrants a França, per una altra part, hi ha menorquins i eivissencs que s'han apropiat i afiliat a l'associació.¹³²

El fet de tenir socis residents a Menorca i Eivissa, a més de socis residents a França originaris d'aquestes dues illes, va plantejar dubtes a l'hora de redactar el següent treball. Xerrem d'una associació de mallorquins, amb participació puntual de gent de Menorca i Eivissa o podem xerrar d'una associació que acull a residents de totes les Illes, una associació balear? El nom de l'associació, *Les Cadets de Majorque* afirma una

¹³¹ Elaboració pròpia, veure taula 18 de l'annex, membres *Cadets* 1955-1958

¹³² *Paris-Balears*, n. 83, setembre 1961

intenció d'agrupar tan sols mallorquins. Però el nom de la publicació *Paris-Baleares* fa referència al conjunt de les Illes. També a la capital francesa i no a França. La intenció de l'elecció d'aquest nom parveix respondre més a una referència geogràfica que no de col·lectiu.

Podem xerrar d'una associació fundada amb la idea d'aglutinar als balears?¹ El grup fundador era mallorquí, per això el nom de *Cadets de Majorque*. Però en els estatuts apareix: “*Resserrer les liens d'amitié entre les originaires et descendants des Îles Baléares résidant en France en organisant des réunions amicales*”². Per aquest motiu pensem que si estava oberta a tots els descendents de les balears, pensant en tots aquells que havien emigrat de les estimades illes a França. Però el nom de la secció que aglutinava les cròniques de les Illes s'anomenà *Majorque* fins a l'abril de 1958, quan s'anomenarà *Cronica de Baleares*. Fins aquell moment, les cròniques d'Eivissa i Menorca, quan apareixien, formaven la seva pròpia secció.

El fet d'agrupar les cròniques amb el nom de *Baleares*, però diferenciant en un curt període temps les Illes Menors, fan pensar que no existia un concepte aglutinador de les mateixes, mantinguin la tradicional diferenciació entre les Illes. El caràcter diferenciat de totes tres illes ens fa difícil xerrar d'una associació balear. Cada una d'elles té unes característiques pròpies molt diferenciades, encara que en un primer moment s'obris per a tots els descendents de les Illes. A més, les relacions de Menorca i Eivissa en l'associació, era més de col·laboracions puntuals, que propiament una implicació en el ritme de treball de l'associació.

En els discursos que hem pogut analitzar al llarg d'aquest període de temps, realitzats per membres de l'equip directiu, sempre s'ha mencionat Mallorca com l'illa de referència, i als mallorquins com els objectes d'una i de preocupació de l'associació. S'ha agrat la col·laboració de persones residents a les altres illes, com Maurice Deriberé, J. Mascaro Passarius, Miguel Sintès. Però no hi ha hagut cap discurs que fes referència a la unió de totes tres illes més enllà de la merament geogràfica.

¹ Primer punt de l'article I dels Estatuts de l'Associació.

Però l'any 1961 apareix una proposta d'integrar definitivament a les illes menors en el nom, en un intent d'aglutinar les identitats diferenciades de les Illes en un ens major com són les Balears. Aquesta proposta surt d'un col·laborador habitual, el senyor Gaudin, d'origen francès. Ell demana per la denominació de *Majorque* i no de *Balears*:

Du frontispice a disparu la mention <<Les Cadets de Majorque>>, et je dis encore bravo! Au cours des mois écoulés, l'<<enfant>> a grandi et nous avons vu apparaître des chroniques de Minorque et d'Ibiza. Le complet de confection <<Les Cadets de Majorque>> est devenu trop étroit. Et je me demande s'il ne serait pas indiqué de consulter le tailleur, c'est-à-dire l'Assemblée Générale, pour lui demander ce qu'elle penserait d'un nouveau costume sur mesures: <<Les Cadets des Baléares>>. c'est une idée que je vous soumetts d'une façon très désintéressée, vous le savez.¹³⁴

Aquesta proposta es recollida per l'equip directiu, el qual publica en el següent número una resposta, en la qual es compromet a discutir la proposta en la següent junta directiva. Recordem que la capçalera havia realitzat modificacions des de principis d'aquest 1961, desapareguda la referència al nom de l'associació. Destacar la menció que fa l'article *Les Cadets des Baléares* [fig. 57] sobre les seccions des *Cadets* que donarien total suport a aquesta decisió, sempre i quan la resta de socis també ho fes.¹³⁵

Figura 57: *Les Cadets de Balears*

« *Les Cadets des Baléares* »

Répondant à l'intéressant article « Peau Neuve » de notre collaborateur M.-F. Gaudin, les Sections locales de Bourges et de Nantes viennent de nous faire savoir, qu'à l'unanimité, elles applaudissent la suggestion de donner à notre Association la nouvelle appellation « Les Cadets des Baléares ».

Avant de la proposer à l'Assemblée Générale nous serions très heureux de savoir ce qu'en pensent nos amis ainsi que les membres des autres sections locales et nous les invitons à nous faire connaître leur avis.

D'avance, merci.

Juan A. Estades, corresponsal del poble de Fornalutx, també volgué participar en aquest debat, amb un article titulat *Les Cadets des Baléares*.¹³⁶ En aquest article declara la seva bona disposició al canvi de nom, però amb matisacions. Així, deia:

<<Des Baléares>> es el número que más conviene porque encierratodo el ámbito provincial i regional de nuestro precioso archipielago, aunque se olvida un poco que de hecho las tres islas principales constituimos tres régimenes distintos con usos y costumbres algo diferentes. Sin embargo, con este apelativo

¹³⁴ *París-Baleares*, n. 83, setembre 1961

¹³⁵ *París-Baleares*, n. 84, octubre 1961

¹³⁶ *París-Baleares*, n. 86, decembre 1961

podríamos asociar mejor a nuestros hermanos de Menorca, de Ibiza y de las demás islas pinasas, con la condición explícita de recibir ellos un trato de igualdad que los mallorquines. Formar parte de la junta directiva y de las secciones provinciales y también, por que no, organizar fiestas típicas de estilo mahonés o ibicenco. Pues no basta cambiar un número sino se cambia los hechos y sería antidemocrático el lugar a los demás a nuestro centralismo sin tener en cuenta su personalidad peculiar.

Juan A. Estades marca clarament en el seu argument la situació dels menorquins i eivissencs en l'associació. Si, hi ha una col·laboració per part d'aquestes illes tant a l'associació com a la publicació, però la seva participació no comporta una relació directa d'aquestes realitats en els òrgans directius de l'associació. L'associació té un caràcter mallorquí, tal com es va plantejar en els seus inicis. I si ara volem integrar als menorquins i eivissencs hauria de ser des de la igualtat, però amb especial cura amb les diferències que existeixen entre totes tres realitats.

Però en aquest article també planteja canviar el terme *Cadets* per el d'amics, ja que considera que *Cadets* dona una sensació d'infantilisme, de gent jove, a l'associació. Considera que després de vuit anys de vida, i un bon nombre de socis implicats en la mateixa, podria canviar-se aquesta denominació per la d'amics, més en consonància amb la nova situació dels socis en la mateixa.

Miguel F. Gaudín respon a la carta de Juan A. Estades. En ella agraeix el seu recolzament a la idea de canvi de denominació de *Mallorque* per *Baleares*, però no considera bona la idea de canvi de la denominació *Cadets*. Així argumenta que *Cadets* pot considerar-se sinònim de joventut, però en cap cas d'infantilisme. A més argumenta que hi ha altres grups que tenen en el seu nom la denominació *Cadets*, com els *Cadets de Gascuña*, una denominació que segons ell ha evolucionat fins a significar *adeptos a una doctrina, miembros de un partido...*, i com a no *Miembros de una asociación*.¹² D'aquesta manera defensa la denominació *Cadets*, enfront de *Amigos*, la qual considera poc significativa, massa ampla. Segons el seu argument, aquesta denominació llevaria personalitat a l'associació.

¹² *Pais-Baleares*, n. 87, gener 1962.

Tony Roig, corresponsal del poble d'Alaro, també participa en aquesta polemica, amb l'article titulat *Cadets...Amigos...Mallorca...Baleares...*¹⁷⁷ En aquest article de cinc punts, argumenta el seu desacord amb el canvi de denominació de l'associació. Argumenta que el nom de la publicació, *Paris-Baleares*, ja inclou el concepte provincial de l'associació. Per una altra banda, apel·la a no canviar una denominació amb la qual els fundadors de l'associació volien “enaltecer, amando los tradicionales buenos sentimientos de los isleños, creando una asociación una, al que el mar ha fortalecido los sentimientos de mutuo afecto entre los emigrantes y los que quedaron en las Islas, recordando el folclore, música, tradiciones y amistades”. Conclueix el seu argument així:

Y por último, por afecto a sus fundadores y por respeto a la idea original, mi voto es que se quede tal y como está... no sea cosa que con el criterio Europeo que va imponiéndose en la Economía, Política, Milicia y Pensamiento etc. con convirtamos en *Cadets* de Mallorca, Baleares, España, Europa, etc, etc.

I amb aquest últim article queda concloua la polemica. En cap moment la publicació dona constància d'un debat sobre el canvi de nom en cap Assemblea General. El nom queda igual, però no apareix en la capçalera de la publicació fins anys després. En cap moment els col·laboradors menorquins o ensissenens demanden el canvi de denominació de la mateixa, demostrant que el funcionament de l'associació tal com anava ja era suficient per a ells.

8.9. La feina dels corresponsals i dels col·laboradors

Paris-Baleares era l'eina principal de cohesió per a l'associació *Los Cadets de Mallorca*. La seva publicació mensual està a càrrec del secretari general, però la seva feina no hagues estat possible sense la tasca desinteressada de corresponsals i col·laboradors, homes i dones amb inquietuds literàries i periodístiques, que s'involucraven en l'elaboració dels articles, narracions, poemes i cròniques necessàries per a la bona marxa de la publicació.

La diferència entre corresponsal i col·laborador era clara pels membres de l'associació. Els corresponsals eren socis que s'encarregaven de recopilar les notícies breus que

¹⁷⁷ *Paris-Baleares*, n. 88, febrer 1962.

formarien part de les cròniques de les localitats que hi apareixien en les seccions *Crònica de Balears* i *Crònica de França*. A més tenien responsabilitats de representació de l'associació en els actes socials dels membres de la seva zona d'influència, com també el cobrament de les quotes de pagament anuals de molts dels socis. També podien col·laborar amb articles més llargs, de caràcter literari en moltes ocasions o amb opinions sobre temes d'interès per la resta dels membres de l'associació.

Els col·laboradors no necessàriament eren membres de l'associació, sino persones que per la seva professió o per les seva dedicació personal a temes especialitzats, realitzaven col·laboracions escrites per a la publicació, donant el seu punt d'opinió expert en aquells temes que els socis consideraven importants.

El discurs donat durant un banquet de 1961 pel vicepresident Gabriel Simó, a Sant Elm, ens ajuda a comprendre millor el seu paper dins la publicació. En ell explica:

En la sociedad, el que mas trabajo tiene despues del Secretario General, quien lleva sobre sus espaldas todos el peso de la organización, es el corresponsal de pueblos y ciudades. A el, le corresponde ir a ver si los Ayuntamientos tienen pensado asfaltar algunas calles, construir una escuela, remendar la carretera, o saber si se conforman mirando correr el sol. El corresponsal va de casa en casa, en busca de las noticieras del mes: bautizos, bodas, accidentes, etc. Cosas que nuestros socios esperan leer cada mes, y a veces incluso se disgustan si no las ven. Cuidado, ademas, el corresponsal de cobrar, sobre todo en Francia ya que así la sociedad recibe la cotización íntegra sin sufrir gastos de correns. Así pierde el corresponsal días y días, yendo de un socio a otro, y, a veces, por no encontrar a quien busca, tiene que volver. Estas molestias le hacen perder no tan solo el tiempo, pero también el dinero, ya que tienen gastos, y como su trabajo es totalmente desinteresado, es preciso tener devoción para ser corresponsal; a veces pierde incluso a sus mejores amigos. El uno se queja que no se ha visto en el periodico, cuando pensaba estar, y el otro se queja de que lo pusieron cuando el, precisamente, no quería estar.¹¹

Els corresponsals tenen una importància fonamental dins la publicació. La seva tasca de camp i el seu contacte amb els socis, fou l'espurna necessària per a la creació de les seves cròniques, tant desitjades pels socis. Sem, torn a repetir, l'ànima tan de l'associació com de la seva publicació. Serà en aquesta etapa quan molts deixen el seu

¹¹ *Pais-Balears*, n. 84, octubre 1961.

anònimat. A més la publicació començara a publicar petites biografies sobre les seves vides, donant a conèixer als socis la seva trajectòria personal i professional. No hi ha biografies de tots, però són moltes les que podem trobar, ajudant-nos a conèixer-los millor.

Precisament per aquestes biografies, podem citar a un bon grapat de col·laboradors. Juan Pou¹⁴⁵, corresponsal d'Algaida, especialista musical que va col·laborar en el diari *Baleares* de Palma, col·labora amb *Pais-Baleares* des de la seva fundació. Francisco Sintes Seguí¹⁴⁶, corresponsal de Menorca, era President-Delegat de la Creu Roja de Menorca, desenvolupa una extensa carrera política en diferents carrees a l'illa. Col·laborador habitual de la premsa local, també participà als *Cuadernos de Estudios de Barcelona*, del Dr. Laguna com cronista d'Art. De la ploma de Juan Bauza¹⁴⁷ apareixen molts d'articles dedicats al turisme i a la situació de les comunicacions a les Illes i com aquestes estan amb la península. El seu càrrec com oficial d'Aviació castrense el feia especialista en la matèria. Un altre corresponsal menorquí fou Arcadio Gomila Pons¹⁴⁸, col·laborador de *Diario de Menorca* de Mao, de la *Revista Tramuntana* i del òrgano difusor de la cooperativa San Crispín de Alaior.

Del municipi d'Andratx hi ha molts de corresponsals, com Gabriel Jofre i Mir (Andratx 1946). Col·laborador premsa local. De formació autodidacta, va treballar professionalment al sector de l'hoteleria. Apassionat del món de l'esport, va ser soci fundador del C.D. Andratx. Com a corresponsal de notícies esportives del municipi d'Andratx, publica les seves cròniques en els diaris *Semana Deportiva*, *Hoja del Lunes*, *El Día*, *Diario de Mallorca* i *Última Hora*¹⁴⁹. També col·labora en els setmanaris *Andratx* i *Alt*. També realitza treballs a *Radio Popular*. Guanya el premi de costumisme local "Jaume Roca" pel seu treball "*25 años de la historia del C.D. Andratx*"¹⁵⁰. Publica també un segon llibre, *50 años de la historia del C.D. Andratx*¹⁵¹. També destaca Antonio Salvà Pujol "Rodella", mort l'any 1970, col·labora a la publicació fins aquell

¹⁴⁵ *Pais-Baleares*, n. 79, febrer 1961.

¹⁴⁶ *Pais-Baleares*, n. 85, novembre 1961.

¹⁴⁷ *Pais-Baleares*, n. 86, desembre 1961.

¹⁴⁸ *Pais-Baleares*, n. 91, maig 1962.

¹⁴⁹ *Pais-Baleares*, n. 320, novembre-desembre 1988.

¹⁵⁰ N'Alt, n. 51, juny 1989.

¹⁵¹ Entrevista telefònica amb Gabriel Jofre i Mir, 13.06.2013.

any, amb interessants cròniques sobre el seu poble, s'Arracó. De professió maquinista i oficial naval, fundà *La Voz Arraconense*, primer periòdic del poble de S'Arracó l'any 1924, de tendència republicana. Va desaparèixer l'any 1936, moment que s'exilià, primer a França i després a EUA. Molts dels col·laboradors d'altres publicacions del municipi, com *Andraitx* o *París-Baleares*, el consideren el seu mestre periodístic¹⁴⁷.

Hi ha molt més corresponents, lligats a la publicació i a la secció de cròniques, aportant articles d'interès general. Si a l'etapa anterior destacaven els articles de divulgació cultural, especialment els de temes literaris i històrics, en aquesta etapa hi haurà una tendència cap als articles més periodístics, amb una forta inclinació pels relacionats amb els temes turístics. No desapareixerà del tot de les pàgines de la publicació la intencionalitat educadora dels articles de divulgació, ja que continuaran les col·laboracions, ara ja més puntuals, de Marcel Decremps, Enric Guiter...

Però són els de nous col·laboradors illencs els que modificaran els continguts de la publicació. A diferència de la majoria de corresponents, són persones de prestigi, algunes lligades al règim, però d'altres no.

Dels més conservadors podem destacar a Joaquin Verdaguer Travesi [fig. 58], (Palma 1898- Palma 1966)¹⁴⁸. Professor, escriptor, traductor i articulista... En les memòries de Josep Maria Llompart es menciona com el professor d'una generació¹⁴⁹, ja que formà part del Claustre de l'Escola superior de Comerç des de l'any 1920. També treballà al Col·legi de Metges de Palma com a professor d'Anglès. Dominava l'anglès, el francès, l'esperant, sànscrit i tenia coneixements de rus i àrab. Publicà cursos d'anglès per a

Figura 58: Joaquin Verdaguer, col·laborador

metges i gramàtiques per a estudiants de francès. De la seva obra literària, plena de sentit de l'humor¹⁵⁰, destaca "El arte de fumar en pipa" (1930), el qual obtingué ressò internacional, sent traduïda a diferents idiomes. En relació al conjunt, la seva obra en

¹⁴⁷ *París-Baleares*, n. 170, febrer 1970

¹⁴⁸ *París-Baleares*, n. 78, gener 1961

¹⁴⁹ Llompart, Josep M. (1991): *Miscel·lània Vol II*, Randa 36, Ed. Publicacions Abadia de Montserrat, Barcelona.

¹⁵⁰ *París-Baleares*, n. 134, abril 1966

llengua catalana fou relativament petita. Obtingué un guardó en *La Nostra Terra* en la dècada dels trenta amb l'obra *Dues històries farisias*, on publicà a pesar de no combregar amb la línia editorial d'aquesta publicació. I tot i ser família de Jacint Verdaguer¹⁵¹, del qual publicà articles de la seva obra. També guanya el primer premi a l'any 1950 dels Jocs Florals realitzats en la ciutat francesa de Perpignan. Podem destacar també la seva col·laboració activa en moltes publicacions, tant espanyoles com estrangeres, com *Baleares*, *La Almudaina*, *Diario de Buenos Aires*, *Mundo Ibérico*, *París-Baleares*¹⁵²...

Un altre col·laborador important fou Josep Reynes, corresponsal de Campanet. Mestre d'escola i Escriptor. Format a l'Escola Normal de Palma, de jove estigué una llarga temporada a França, on aprengué l'idioma. Com a mestre, col·laborà en les revistes *El Magisterio Español*, *La Escuela en Acción i Servicio* i fundà la revista escolar *Puig Major*. A premsa diària publicà articles a *La Almudaina*, *correo de Mallorca*, *El Día*, *La Última Hora*, *Cort*, *Baleares*, *Diario de Mallorca* i *La Gaceta de Tenerife*. També publicà a les publicacions *Azul* (Mèxic), *Ideas Estéticas*, *Sóller* i *París-Baleares*, d'aquesta darrera assidu col·laborador. Per aquest motiu va ser reconegut amb la medalla Cervantes dels *Cadets de Majorque*, guardó que atorgava la publicació als seus col·laboradors més destacats¹⁵³. La seva obra poètica en català fou recollida a *De la mà del temps* (1974). Com a autor teatral escriví En Tomeu Xerovià, La Beata, El fantasma del Castillo i, en vers, La tragèdia del amor balear. Són unes obres que oscil·len entre un costumisme que persegueix la comicitat fàcil i un lirisme que es manifesta amb una sentimentalitat tòpica. Cap d'aquestes peces teatrals han estat fins ara objecte d'edició¹⁵⁴.

Figura 59: Luís Ripoll, col·laborador

¹⁵¹ Massot i Muntaner, Josep (1978): Cultura i vida a Mallorca entre la guerra i la postguerra: 1930-1950. Ed. Publicaciones Abadía de Montserrat, Barcelona.

¹⁵² *París-Baleares*, n. 78, gener 1961

¹⁵³ *París-Baleares*, n. 87, gener 1962

¹⁵⁴ Mas i Vives, Joan (dir.) / Perelló, Francesc (coord.) (2006): Diccionari del teatre a les Illes Balears. Vol. II. Palma: Lleonard Muntaner ed.; Barcelona: Publicacions de l'Abadía de Montserrat, 440 p.

Un altre col·laborador conegut fou el periodista, escriptor i editor Luis Ripoll (fig. 59). De formació autodidàctica, s'inicia en el món del periodisme com a taquígraf, al diari *La Almudaina*, continuant a la publicació *Destino*, serà sotsdirectori del *Majorca Daily Bulletin* entre els anys 1969 i 1971, director en funcions de *L'Hort del Llop*, també treballarà com a redactor del *Diario de Mallorca* des de l'any 1974 fins 1981. De la seva producció com escriptor destaquen els seus llibres sobre art, com *La Catedral de Mallorca* (1945) o *La farmacia de la Cattedra de Valldemossa* (1987). Escriu assaig de divulgació històrica i etnogràfica i llibres de gastronomia, com *Llibre de cuina mallorquina* (1973), *Llibre de plats dolços mallorquins* (1973), *Llibre de vins, licors i per necessitat* (1974), *Nuestra cocina* (1978).¹⁵⁵ El 1949, es feu càrrec de l'antiga impremta Mossen Alcover. De la seva tasca editorial, destaquen la col·lecció de fullers *Panorama Balear*, de la qual fou director fins 1983, convertint-se amb els seus 136 títols en una espècie d'enciclopèdia del saber mallorquí.¹⁵⁶ També s'interessa per la pedagogia, editant en els anys setanta una interessant col·lecció anomenada *Letra Mallorquina*, escrita en castellà. En aquesta va escriure el llibre *Ejercicios de taquigrafía* l'any 1973, rememorant els seus inicis en la professió periodística. La seva trajectòria professional fou reconeguda amb el sudell de plata del Grup Serra l'any 1970.¹⁵⁷

Pero si hem de destacar un col·laborador important en aquesta etapa fou A. Vidal Isern, acadèmic de Ciències Morals i polítiques de Madrid, membre de l'associació de periodistes del turisme, director de la revista *Información turística*, a més de tenir publicats diferents llibres i articles en revistes especialitzades. La seva formació professional i el seu contacte amb la situació política i econòmica que el turisme tenia al llarg d'aquesta etapa, fa que les seves col·laboracions siguin especialment rellevants, donant nous punts de vista al fenomen turístic balear, a més d'idees innovadores i suggestives. En els seus articles informa des de esdeveniments rellevants a les Balears, com la *Fiesta de Primavera*,¹⁵⁸ als problemes que els turistes troben a les Illes, com *El negocio turístico*,¹⁵⁹ *Los supermercados*,¹⁶⁰, de nova creació, més moderns i tan

¹⁵⁵ *Biografía Luis Ripoll* (n.1). Recuperat el 22 de maig de 2013, a <http://possessionsofpolym.net/>.

¹⁵⁶ *Panorama Balear* (n.1). Recuperat el 22 de maig de 2013, a <http://www.cerif.es/>.

¹⁵⁷ *Entrega premio Sorcel de Plata* (n.1). Recuperat el 22 de maig de 2013, a <http://gruposerra.com>.

¹⁵⁸ *Pares-Baleares*, n. 81, març 1962.

¹⁵⁹ *Pares-Baleares*, n. 106, octubre 1963.

¹⁶⁰ *Pares-Baleares*, n. 112, abril 1964.

atractius pel turisme¹⁶¹ *Promederos de camarios para su acclimatization en Mallorca*¹⁶². També els esdeveniments culturals celebrats a les Illes tenen en A. Vidal Isern un cronista d'excepció, com en el seu article *Mallorca ante el Centenario del nacimiento de Miguel Santos Oliver* o *La mort de Joan March*¹⁶³... No podem en aquest treball realitzar un anàlisi més exhaustiu de la seva aportació, però podria ser interessant realitzar un altre amb la seva obra dins la publicació.

La llista de col·laboradors i corresponents era molt més àmplia. D'alguns coneixem la seva trajectòria, publicada a la pròpia publicació. D'altres, breus ressenyes a la seva necrològica. De la majoria, no hi ha més que la seva firma, i de vegades ni això. Recordem que la premsa forana es pròpia de Mallorca, nedrida de aficionats a la literatura sense moltes aspiracions econòmiques, però que ajudaven a crear i mantenir un fenomen molt viu encara en els nostres dies. Darrera de les firmes de Jotabesse, es Ropit de can Tarrago, Gabriel Palliser, Isabelita Bordoy, Marisa, Meyme, Dolores, Micaela, M.G., J.D. són tantes i tantes les firmes dels ana desconeguts corresponents i col·laboradors, que una simple menció a la seva feina no pareix suficient per agrair-les tot l'esforç, fent possible aquesta publicació, però també de tantes d'altres.

8.10. Anàlisi de continguts dels articles de la publicació

Els articles dels col·laboradors i les aportacions dels corresponents són l'ànima, el suport vital de la publicació. Analitzar cada un dels articles que apareixen, cada poesia, cada opinió... ens obrim un món de possibilitats, les quals es poden resumir en una idea, la d'amistat d'un grup d'emigrants que estimen la seva terra. Però era més que això. Era una miscel·lània de temes d'interès pels seus socis. La cultura i la literatura són importants, sobretot en la primera etapa.

La creació literària dels socis, amb contes i poemes són més freqüents avançant l'etapa, on la poesia en castellà empata amb els poemes escrits en català. Hi ha poemes en francès, però aquest no era l'idioma preferit. Les Glosses, tan pròpies dels mallorquins,

¹⁶¹ *Pais-Baleares*, n. 66, desembre 1960.

¹⁶² *Pais-Baleares*, n. 87, gener 1962.

¹⁶³ *Pais-Baleares*, n. 90, abril 1962.

son escrites i publicades íntegrament en català. Els pobles i monuments de les Illes evolucionen en el seu tractament, del folklore i la història a una visió més estandarditzada, en un clar intent d'atraure visitants als mateixos. El turisme i les infraestructures, aquest tema el més polemic, també són cada vegada més tractats, més freqüents. Però en els moments de més tensió política, com l'any 1968, temes com el Nadal i les seves llums temperen els ànims, evitant sempre l'entrada de la política a les seves pàgines.

La realitat i actualitat de les Illes comencen a comparèixer més enllà de la *Cronica de Balears*, en una successió de noves seccions que no són més que miscel·lànies, on tot té cabuda. I aquest era la línia caòtica de la publicació a la dècada dels anys setanta, articles poc compromesos, de temes que interessaven però que no pareixen provocar cap tipus de rebel·lions en una societat canviant. Però ja hi ha indicis del canvi, alguns dels nous temes elegits no són neutrals i avancen els canvis que la societat balear està vivint, uns canvis reals que apareixen salpicant els textos de la publicació *Paris-Balears*.

8.10.1. Canvis pel que fa a l'etapa anterior

Els continguts de la publicació canviaran durant aquesta etapa respecte a l'anterior. Ja s'havia experimentat un cert canvi al final de l'etapa anterior, quan l'increment de fulles de la publicació no fou emprat per ampliar els articles de temàtica generalista, sinó per ampliar les seccions *Cronica de Balears* i *Cronica de França*.

Un altre canvi que s'aprecia està en la procedència dels col·laboradors d'articles de temàtica generalista. Si a l'etapa anterior, els col·laboradors procedien de l'àmbit acadèmic, les noves incorporacions estan molt més lligades a l'àmbit periodístic. Així els articles de divulgació literària, històrica i cultural, principalment de col·laboradors com Enric Guiter i Marcel Deceamps, perdran espai i continuïtat, amb una periodicitat cada vegada menor. Els articles amb temàtiques més relacionats amb el turisme o les seves conseqüències, obtindran un major protagonisme, firmats en molt de casos per persones lligades al món periodístic, especialitzades en el món turístic com el cas de A. Vidal Isern.

La incorporació d'articles de pobles, localitats i petits racons de Mallorca, amb informacions d'interès general, són un altre tipus d'articles que hem de senyalar. Els seus autors són els mateixos socis, residents o no. La intencionalitat propagandística d'aquests articles no pot obviar-se, ja que la seva estructura recorda quasi a follets de propaganda turística, acompanyats de fotografies tretes moltes vegades d'estampes i postals turístiques.

Pero si cal destacar unes seccions, són les cròniques dedicades a França i Balears. Aquesta darrera adopta definitivament aquest nom, al incorporar cròniques de localitats de Mallorca, Menorca i Eivissa, clarament distingides unes de les altres, la qual cosa no succeïa en etapes anteriors. Les pàgines de la publicació s'omplen d'aquestes notícies breus, verdadera ànima de la publicació. Notícies dels socis, esdeveniments socials, notícies de política local de les localitats il·lenques. Els corresponents es converteixen així en els veritables protagonistes de la publicació.

Per què augmenten aquestes seccions? Els socis demanen aquest tipus de notícies, en especial els residents a França per rebre notícies de les Illes. Però també els socis residents a les Illes, els quals reben més tard la publicació que els seus companys a terres franceses. L'arribada del *Paris-Balears* era sempre desitjada i anhelada pels socis, tal com podem observar en el següent fragment:

Llega apenas el 15 de cada mes, y esperamos todos con impaciencia el *Paris-Balears*, y si por desgracia (como sucede a veces) tiene unos días de retraso, todos nos preguntamos lo que habrá pasado. El mes de Agosto sin el, nos parece mas largo que un siglo. lo que nos demuestra bien claro que nuestra agrupacion la consideramos como algo que nos pertenece, algo de nuestra familia, algo de nosotros mismos.¹¹¹

La bona situació econòmica de la publicació, l'augment significatiu dels socis i l'ampliació de la quota d'ingressos per publicitat faciliten per una banda l'augment en el nombre de pàgines de la publicació en els primers anys de l'etapa, per tant l'augment d'informacions de la publicació. Però també ajuda a la millora de la maquetació de la publicació, i la incorporació progressiva i abundant del material gràfic. Poques eren les fotografies que apareixien en les altres etapes, però en aquesta apareixeran sovint

¹¹¹ *Paris-Balears*, n. 74, setembre 1960.

materials gràfics que acompanyen els reportatges, en especials els dedicats als pobles de les illes, i també a les biografies, actes de l'associació, banquets. En aquesta etapa, comencen aparèixer esqueles funeraris dels socis que han tingut a la seva vida un carrec important per la seva professió, o per la seva dedicació a l'associació.

La feina de l'associació està donant els seus fruits. Els joves, fills dels emigrants i que no han nascut a les Illes, tenen gràcies a l'associació referents culturals importants. Les campanyes de vacances a Balears pels joves *l'akets*, els viatges a preus interessants pels socis que companyies com Transmediterrània i les agències de viatges com *Ibèria* faciliten als socis viatges pels joves a les Illes. Els al·lors venen a recordar les illes a les pàgines de la publicació.

Parmi les souvenirs qui marquerent le plus ma prime enfance je songe au malaise que je ressentais chaque fois que je retournais à C'an Pabo, au moment des vacances chez nos grands-parents. Quand nous y arrivions, mes frères et moi, nous étions, en effet, plutôt regardés de travers, les gars et filles de notre âge avaient peine à nous reconnaître et ils nous traitaient en étrangers.

Aquest sentiment de pertànyer a un grup, el sentiment d'estimar la terra dels seus pares farà que l'associació arribi a tenir una vida molt llarga, quaranta-quatre anys. Sense ser més que una il·lada, al poble de S'Anaró encara els agosts arriben molts de francesos, fills d'aquells emigrants de la primera meitat del segle XX, que conserven la casa familiar i passen les seves vacances al poble, el qual estimen com a propi.

Turisme, publicitat, emigració, literatura, cultura, història, poesia... molts són els temes que podem analitzar en aquesta etapa. Una etapa plena de bones intencions, de consolidació d'una associació la qual tenia com a objectiu unir als emigrants mallorquins residents a França. L'objectiu està complert, amb més set-centes famílies associades, les fronteres han estat traspassades hi ha una part petita de socis fora de França i de les Illes: Algèria, Veneçuela, Senegal, EUA... Però són setze anys de publicació els d'aquesta etapa, en els quals l'alegria del principi es transformarà en preocupació.

¹¹¹ *Pàges-Balears*, n. 59, abril 1959.

Una associació apolítica, amb un mitjà de comunicació presentat d'igual manera, no era real. Els historiadors hem de comprendre els fets, tant els evidents com els ocults. El trasllat de la publicació l'any 1965 a territori espanyol comporta canvis, ja que s'haurà d'adaptar a una nova legislació, la qual, a més, es modifica. Però també els canvis a França de finals dels anys seixanta, la crisi del petroli de 1973 i el fi de la dictadura franquista són factors que no s'han de minimitzar en la lectura de la publicació. No hi ha moltes evidències, però els canvis existeixen.

Al principi de l'etapa es continuen amb els articles divulgatius, literatura i història, però incorporant a poc a poc articles dedicats a pobles i monuments significatius de Mallorca. Al principi estaran firmats per corresponents, però paulatinament comencen a aparèixer com a reclams turístics, recordant una i una altra vegada les belleses del lloc, però sense aportar el caracter històric-divulgatiu de la primera etapa. Articles literaris, donant a conèixer la literatura il·lenca¹⁶⁶, seran substituïts per articles creatius literaris dels socis, on les seves vivències, i la necessitat vital d'escriure, es veuen recompensat amb la publicació de la seva obra en la publicació¹⁶⁷, o publicant escrits sobre imatges amables creades per col·laboradors de més prestigi¹⁶⁸. L'any 1961 hi ha un canvi de tendència, amb la publicació de biografies dels col·laboradors i extensos articles sobre les reunions de socis en diferents ciutats franceses i mallorquines. La resta de la publicació s'omple amb uns pocs articles de creació literària¹⁶⁹, les cròniques de França i Balears i anuncis publicitaris, més elaborats que en etapes anteriors gràcies a la millora del grafisme de la publicació. La creació literària tornarà l'any 1962, amb petits contes, però sobretot amb poesia, la majoria original dels socis i col·laboradors de la publicació. En un recompte a grosso modo d'aquesta producció poètica, podem afirmar que hi ha més de 200 poemes en català, més de 230 en castellà i uns 150 en francès. Les glosses, típicament mallorquines, presents en moltes festes i reunions i transcrits en la publicació, hem comptabilitzat més de noranta, totes escrites en català. Era precisament en poesia on hi ha més en llengua catalana, ja que com veurem, serà la menys emprada en aquesta etapa.

¹⁶⁶ Com *Mallorca a la literatura*, *Paris-Balears*, n. 56, gener 1959.

¹⁶⁷ Com *Impressions de un mallorquín en París*, relleu d'un Cadet publicada a *Paris-Balears*, n. 78, gener 1961.

¹⁶⁸ Com *Narració en Mallorca*, de Lluís Ripoll, publicat a *Paris-Balears*, n. 67, gener 1960.

¹⁶⁹ Com *La tipica*, de Joaquim Verdaguer, publicat a *Paris-Balears*, n. 84, octubre 1961.

A partir de 1963 comencen a ser habituals articles d'actualitat balear, sigui relacionat amb esportistes mallorquins d'èxit¹⁷⁰ o articles de denúncia a situacions esdevingudes a les Illes, normalment relacionats amb el turisme. Aquests articles poden estar escrits en to de crítica, en un intent d'aconseguir millorar la qualitat turística de les Illes¹⁷¹. La català torna a la publicació en la secció *Foras de Ponent*, on es transcriuen articles de la mencionada publicació, la qual si, s'escriu íntegrament en català, però d'aparició irregular. El gust per les miscel·lànies, seccions de notícies variades, ja apareix aquest any amb *Revoltello estival*¹⁷². Els banquets i la poesia, a més de les seccions de cròniques són també molt destacables. La col·laboració de Llorenç Vidal s'inicia aquest any, publicant part de la seva producció poètica, guardonada en diverses ocasions. Però també publica les bases del seu projecte "*El dia Escolar de la No-Violència i la Pau*"¹⁷³, el qual ha gaudit d'una important difusió internacional i avui en dia són milions els centres que el celebren any rere any.

L'any 1964 comencen a visualitzar-se les conseqüències dels canvis en l'organigrama de l'associació, sobretot en el tema econòmic. No hi havia una quota fixa, cada cadet pagava segons les seves possibilitats, però pareix que això havia dut al relaxament dels pagaments, començant a produir-se crides als socis per restablir els mateixos, anunciant-se un dels grans problemes de la publicació fins al final dels seus dies, el finançament¹⁷⁴. L'any del centenari de Miguel dels Sants Oliver¹⁷⁵, apareixen molt d'articles a la seva memòria. Però hi ha una diferència envers a d'altres del mateix estil anteriors. En aquests no s'intenta tant analitzar l'obra i la influència de l'escriptor, sinó difondre la seva imatge, els llocs on va viure, com a una sort de promoció turística. La secció *Foras de Mallorca*¹⁷⁶ introdueix temes d'actualitat il·lenes, mostrant noves infraestructures i projectes que s'estaven desenvolupant a una Mallorca que ja era conscient de la importància del turisme en la seva economia.

¹⁷⁰ Com el ciclista a tot onze ciclista balear, Miquel Terrades, *Foras-Baleares*, n. 98, gener 1963.

¹⁷¹ Aquests estaven en quasi sempre escrits per A. Vidal Isern, que era una autoritat finquista en la matèria.

¹⁷² Apareix varies vegades aquesta secció a partir del n. 102, *Foras-Baleares*, maig 1963.

¹⁷³ Per primera vegada, *Foras-Baleares*, n. 109, gener 1964.

¹⁷⁴ *Foras-Baleares*, n. 112, abril 1964.

¹⁷⁵ *Foras-Baleares*, n. 115, maig 1964.

¹⁷⁶ Des de *Foras-Baleares*, n. 110, gener 1964, escrita per Josep Reyes Reis, col·laborador habitual.

1965 fou l'any del trasllat de la impressió de la publicació a l'illa de Mallorca, la qual cosa mostra dues tendències. Per una banda, la desaparició quasi total de la llengua catalana. Per una altra, l'aparició de més i més notícies d'actualitat mallorquina, amb entrevistes, anuncis de rutes turístiques, articles sobre esdeveniments com el *Festival Internacional de la Cançó de Mallorca*¹⁷⁹, però també la mort del seu president Francisco Vich. Les seccions de cròniques, ocuparen des d'aquest moment, cada vegada menys espais, prioritzant-se ara aquests tipus d'articles, més relacionats amb la temàtica turística i l'actualitat de Mallorca.

Si el president Francisco Vich era originari de s'Arraco, el seu successor, Raphael Ferrer, també, com també quasi tot el nou equip directiu. Si fins aquest moment hi havia articles de Campanet, Llubí, Sòller – escrits per col·laboradors d'aquests llocs, ara hi haurà una clara tendència a dur a portada i destinar molt d'espai de la publicació a temes relacionats amb el municipi d'Andratx. L'any 1966 arranca amb la secció *Hombres que Andratx no debe olvidar*¹⁸⁰. Retorna l'aparició de fragments de la revista *Ponent*¹⁸¹, en català, però la majoria d'articles són notícies d'interès general, articles envers el tema turístic o generalitats¹⁸² i més miscel·lànies, escrites en castellà, unes, i frances unes altres.

L'any 1967 plantejarà, encara més, un gir cap a temes del municipi d'Andratx. Apareixen les primeres col·laboracions del periodista Baltasar Porcel, andritxol també. Hi haurà molts d'articles fent memòria dels primers emigrants mallorquins a França¹⁸³, segurament per la mort de molts d'ells en aquestes dates. La sensibilitat a la pèrdua d'aquests referents, s'ha d'entendre l'interès dels socis andritxols per publicar fets històrics dels seus nuclis de població¹⁸⁴. Però també continuen els articles d'infraestructures¹⁸⁵ i millores turístiques, escrits encara per A. Vidal Bení. La creació dels socis ha estat minvat aquests darrers anys, més interessada la publicació en articles relacionats amb el municipi d'Andratx, el turisme o notícies generalistes. Però la no així

¹⁷⁹ *Paris-Baleares*, n. 126, juliol-agost 1965.

¹⁸⁰ *Paris-Baleares*, n. 131, gener 1966, del qual destacarem Un andritxol en Vietnam, dins *Paris-Baleares*, n. 135, maig 1966.

¹⁸¹ *Paris-Baleares*, n. 138, setembre 1966.

¹⁸² Com *La señora aragonesa mallorquina*, *Paris-Baleares*, n. 139, octubre 1966.

¹⁸³ Com *La memoria en Pedro Masot*, *Paris-Baleares*, n. 143, febrer 1967.

¹⁸⁴ Com la secció *S'Arrecs-ha i andratx*, a partir del n. 147, *Paris-Baleares* juny de 1967.

¹⁸⁵ Com *Mallorca y sus poligonos industriales*, *Paris-Baleares*, n. 152, desembre 1967.

la poesia, la qual, com ja hem senyalat, arribara a ser una part important de la publicació a partir de la dècada dels anys setanta. Però també la línia dels articles. Comencen a aparèixer articles difícils d'interpretar de gent que fins aquell moment no s'havia significat molt en els seus escrits. Era el cas de Gabriel Sano, Vicepresident al llarg de tota la dècada dels anys seixanta, el qual publica uns articles sobre atzar i oportunitats¹⁸¹, relacionat segument amb els canvis que s'estaven produint a Europa i s'ensumaven a Espanya, i no pel seu gust pels jocs d'atzar, fet confirmat per la seva família.

Els escrits de Baltasar Porcel, de Gabriel Tomas, Llorenç Vidal, Gabriel Sano... són un aire fresc a la publicació. Si fins aquell moment els col·laboradors com A. Vidal Isern o el director Gaspar Sabater, estaven significats políticament al costat del règim, els nous col·laboradors de la zona d'Andratx eren més simpatitzants de les esquerres, encara que sempre apostaran per articles lleugers i no molt significatius a la publicació¹⁸², no publicant articles enviats per joves engrescats per els nous corrent europeus, sorgits arran del maig francès. Encara així, hi ha canvis, subtils, però canvis, com l'aparició d'articles més directes econòmicament, demanant fins i tot la inversió directa francesa per millorar l'economia espanyola¹⁸³, rèpliques a l'actuació econòmica d'un batle¹⁸⁴ o la notícia d'una obertura progressiva per aconseguir l'entrada al mercat comú¹⁸⁵. Aquests articles s'entremesclen amb altres com el *Bilingüisme a la literatura*¹⁸⁶, d'A. Vidal Isern, el qual intenta compensar una major permissibilitat als articles escrits en català. O els d'enyança¹⁸⁷ i lloa a la terra de Josep Reynes, el qual introduïa poemes en català per a les seves col·laboracions.

Però el vertader canvi es visualitza, creiem, amb la carta oberta escrita al Ministre d'Informació i Turisme per part de l'Abbe Joseph Ripoll¹⁸⁸. En aquesta realitza una denúncia de la falta d'interès per part de l'administració de salvaguardar els monuments històrics de les Illes, els quals es deiven de protegir en favor dels interessos econòmics

¹⁸¹ *Paris-Baleares*, n. 176, febrer 1970.

¹⁸² Entrevista a Miquel Ferragut Pímul, realitzada 7 d'abril de 2014.

¹⁸³ *L'investissement direct est l'un des meilleurs moyens d'inciter au développement économique*, *Paris-Baleares*, n. 184, novembre 1970.

¹⁸⁴ *La ha dicho el alcalde, nosotros lo replicamos*, *Paris-Baleares*, n. 181, juliol-agost 1970.

¹⁸⁵ *Paris-Baleares*, n. 186, març 1971.

¹⁸⁶ *Paris-Baleares*, n. 181, juliol-agost 1970.

¹⁸⁷ *Com Parents de Recardania*, *Paris-Baleares*, n. 184, novembre 1970.

¹⁸⁸ *Paris-Baleares*, n. 188, març 1971.

del turisme. Aquesta carta en favor de la protecció del patrimoni històric-cultural i la campanya iniciada envers a la Dragonera¹⁹⁶ són dues mostres clares de com els aïres nous del maig de 1968 francès arribant i es manifesten a la publicació.

L'amable censor, títol oficiós del delegat general a les Balears Juan Bonnin, sofia una malaltia en aquests moments, morint¹⁹⁷ a finals de l'any 1971. La seva mala salut impedia participar tan activament en l'elaboració de la publicació, fent que hi hagi aquests canvis, colant-se temes que fins aquell moment no havien aparegut.

La denúncia feta per l'associació fou comparada per A. Vidal Isern, el qual també reclama en diferents mitjans la conservació de part del nostre patrimoni, com els molins de vent¹⁹⁸. La crònica de França ha minvat en extensió l'any 1972, però també la de Balears, la qual va perdent localitats i corresponents. Les miscel·lànies segueixen sent habituals, però també la successió quasi caòtica d'articles, sense una línia clara, publicant-se segons el gust del soci que l'envia i el gust de l'equip que el rep. Creació pròpia en francès per Donald titulats *Mireille*¹⁹⁹, un article divulgatiu sobre el gin menorquí²⁰⁰, o las festes del poble d'Andraitx²⁰¹. Aquest municipi continuava monopolitzant els articles de temes locals, pobles i llocs d'interès, com ja hem dit per tenir una major nòmina de col·laboradors actius.

També els premis dels col·laboradors²⁰² són publicats i festejats. Són més habituals els anuncis de venda de xalets i parcel·les a Sant Elm, les notícies dels retorns d'antics emigrants als seus pobles, i un gust inusual pels tractats d'unió France-Espagne-Maroc i la toponímia arabo-berber mallorquina, els quals ocupen dues fulles de la publicació al llarg de quasi tot l'any de 1973 i 1974. Al setembre de 1973 apareixen les primeres veus d'alarma sobre la venda de la Dragonera, tema que serà molt important en la següent etapa de la publicació, relacionat amb la tendència conservacionista i ecologista que sempre s'havia denotat en les pàgines de la publicació.

¹⁹⁶ Com *La Dragonera*, *Paris-Balears*, n. 217, gener 1974.

¹⁹⁷ *Paris-Balears*, n. 196, desembre 1971.

¹⁹⁸ *Paris-Balears*, n. 198, febrer 1972.

¹⁹⁹ *Paris-Balears*, n. 199, març 1972.

²⁰⁰ *Paris-Balears*, n. 198, febrer 1972.

²⁰¹ *Paris-Balears*, n. 202, juny 1972.

²⁰² Com els premis *Canta de Pobles* de 1971 a Gabriel Tomas o els de Llorenç Vidal.

Els dos darrers anys de l'etapa són difícils d'entendre si cerquem una línia editorial. La crisi econòmica de 1973, la situació espanyola durant la darrera etapa de la dictadura, la mort de Carrero Blanco i els canvis governamentals, la malaltia de Franco, els conflictes al carrer. Un context convuls que no pareix tenir reflex a la publicació. La Dragonera i els problemes econòmics són els temes centrals del primer número de 1974²⁰⁹, ametlers en flors²¹⁰, poesia, la història dels mallorquins a França²¹¹, la Calòbria com a lloc turístic d'interès²¹², queixes sobre la dolenta instal·lació de passos a nivell dels trens a Mallorca²¹³, nous anuncis publicitaris. Temes recurrents als articles dels darrers anys. No pareix que els encarregats d'elaborar la publicació volguessin implicar-se en els successos del país. Tant era així que al darrer número de l'etapa, la mort de Francisco Franco ocupa molt menys espai que la suposada construcció d'un port esportiu a Sant Elm o com va anar el Dijous Bo inquer²¹⁴.

8.10.2. Baltasar Porcel i la seva relació amb el *Paris-Baleares*

Nascut el 14 de març de 1937 a la població d'Andratx, fou un dels col·laboradors més il·lustres de la publicació²¹⁵. La seva faceta com a periodista el va convertir en una de les veus més sòlides, analítiques i crítiques del periodisme espanyol. Les seves primeres col·laboracions, les més paregudes a les realitzades a *Paris-Baleares*, són les realitzades entre els anys 1952 i 1969 al setmanari *Andratx*. Aquesta feina ha estat recollida en un llibre publicat per l'Institut d'Estudis Balearics²¹⁶. La seva col·laboració amb *Paris-Baleares* no serà ni tan llarga i fructífera com la del setmanari *Andratx*. La primera

²⁰⁹ *Paris-Baleares*, n. 217, gener 1974.

²¹⁰ *Paris-Baleares*, n. 218, febrer 1974.

²¹¹ *Paris-Baleares*, n. 223, octubre 1974.

²¹² *Paris-Baleares*, n. 224, novembre-desembre 1974.

²¹³ *Paris-Baleares*, n. 227, abril-maig 1975.

²¹⁴ *Paris-Baleares*, n. 232, novembre-desembre 1975.

²¹⁵ Com a escriptor va publicar una llarga llista de títols de tots els gèneres en català, obres que s'han traduït al castellà, l'alemany, l'anglès, el francès, l'italià i el vietnamita, i a més d'haver guanyat un bon nombre de premis literaris. Com a periodista va col·laborar en diversos mitjans: *La Vanguardia*, *Última Hora*, *l'Indicente* i *Catalunya Ràdio*. Va impulsar i presidir l'Institut Català de la Mediterrània entre 1989 i l'any 2000, organisme fundat per ell a instàncies de la Generalitat de Catalunya. Des de 1989 fins a la seva mort fou el president del jurat del Premi Internacional Catalunya. Morí a Barcelona l'1 de juliol de 2009 a Barcelona.

²¹⁶ Porcel, B.; Planas, A.; Pineda i Palmer, G.; Ramon i Lladó, M. (2010). *Croniques d'un poble. Els articles de Baltasar Porcel al setmanari andratxí*. Palma: Institut d'Estudis Balearics.

col·laboració que realitza era la reedició del seu article titulat *El Pantaleu*²⁰⁷, publicat amb anterioritat en el setmanari *Andraitx* l'any 1952. La seva faceta periodística es confon de vegades amb la literària, com en el cas de *La última Isla*²⁰⁸, tema que desenvoluparà en els seus articles sobre les Illes el mateix any al periòdic *La Vanguardia*²⁰⁹.

Però l'aportació més sorprenent que realitza el periodista era la polèmica amb la nomenclatura del seu poble [fig. 60], Andraitx. En una carta oberta a la publicació²¹⁰ *París-Baleares*, menciona un antic article firmat per “trapense”, el qual el critica per la utilització del terme Andraitx sense emprar la “i”. Baltasar argumenta el fet de la utilització de la “i” en el nom del poble, tal com havia argumentat en un article publicat amb anterioritat a *Raixxa*. La polèmica sobre el nom amb “i” o sense “i” del poble era molt contestada, amb articles contraris, com el realitzat per Joan Estades²¹¹, o Gabriel Simó. Aquesta polèmica fou seguida per l'escriptor, el qual torna a realitzar una carta oberta a la publicació, en un intent d'imposar el seu criteri²¹², el qual ha estat l'elegit pel municipi, el qual en l'actualitat s'escriu sense “i”. No hi ha més col·laboracions directes, però si la transcripció d'articles seus relacionats amb col·laboradors de la publicació, com el que publicà a la Vanguardia sobre Antonio Salva “Rodella”²¹³. De totes maneres, com il·lustre andritxol, hi ha un seguiment de la seva carrera professional, amb referències a la publicació dels seus llibres²¹⁴, convertir-se en membre del jurat del premi planeta²¹⁵, o el premi aconseguit per la crítica catalana²¹⁶.

Figura 60: Carta de Baltasar Porcel

**Carta abierta
de Baltasar Porcel
a «París-Baleares»**

Barcelona, 24 de desembre de 1966

Sr. Director de PARÍS-BALEARES.

Distingit amic, he rebut el número de la seva revista corresponent a aquest mes. Abans que res, vull felicitar-lo pels magnífics articles sobre Andraitx —i, per favor, no em fiqui la “i” quan jo escric el nom del poble— que publiquen des de fa devers un any, firmats per “Un trapense”. Crec que són els millors treballs de divulgació sobre el passat i l'esser

²⁰⁷ *París-Baleares*, n. 71, maig 1960

²⁰⁸ *París-Baleares*, n. 142, gener 1967

²⁰⁹ *Viaje a las Islas Menores*, Baltasar Porcel. (n.f). Recuperat el 14 d'abril de 2014, pàg. 41, a <http://hemeroteca.lavanguardia.com>

²¹⁰ *París-Baleares*, n. 143, febrer 1967

²¹¹ *París-Baleares*, n. 144, març 1967

²¹² *París-Baleares*, n. 147, juny 1967

²¹³ *París-Baleares*, n. 147, juny 1967

²¹⁴ *París-Baleares*, n. 155, març 1968

²¹⁵ *París-Baleares*, n. 150, octubre 1967

²¹⁶ *París-Baleares*, n. 154, febrer 1968

8.10. 3. Els inicis del turisme de masses a Balears

Estudis realitzats anteriorment²¹⁷, demostren que ha existit una estratègica comunicativa preconcebuda al món de la comunicació a les Balears envers el turisme. Era més, la publicació *París-Baleares* es convertirà en una tribuna privilegiada per a la difusió de la imatge de les illes, sobretot en el mercat francès del turisme, el qual era un dels més destacats a finals de la dècada dels anys cinquanta.

La relació dels primers col·laboradors de la publicació amb l'associació *Foment del Turisme de Mallorca*, fan sospitar que hi hagué una relació més estreta, un intent d'aprofitar-se dels emigrants mallorquins a França, en pro d'una millora de la concepció que es tenia de les Illes en aquest país. Quadraria amb la imatge que projecta l'associació en un primer moment, la mateixa que promulgava *Foment del Turisme de Mallorca*, una imatge clàssica entorn de les meravelles naturals de l'illa, un important component històric i artístic, molt relacionat amb el folklore. La relació de l'associació amb Matias Mut Oliver [fig. 61] era molt significativa. Director de l'oficina espanyola de turisme a París des de 1949 fins a 1954, membre de la junta directiva de l'associació fins a 1958, pareix el lligam benefactor entre l'associació i les autoritats franquistes. Era considerat un bon amic dels *Cadets*, tal com demostren altres

Figura 61: Notícia Matias Muthhh

* En el gran salón de la "Casa Miguel de los Santos Oliver", en presencia del Secretario de la Junta Provincial de Educación Física y de Deportes y distinguidas personalidades se posesiono de la Presidencia de la Federación Balear de Natación, nuestro estimado amigo D. Matias Mut Oliver. Reciba el nuevo Presidente nuestra sincera felicitación.

notícies, relacionades amb la seva feina dins l'àmbit turístic²¹⁸. La bona acollida de la publicació al territori espanyol sempre ha generat sospites. Una associació estrangera, plena d'emigrants, publicant un diari amb articles en català, circulant lliurement per molts de domicilis illencs a finals de la dècada dels anys cinquanta? Pareix necessari entendre que hi hagué una ma benefactora, la qual amb el seu prestigi, donés carta d'entrada lliure a la publicació. Creiem que aquesta era la de Matias Mut Oliver, el qual treballarà molt més per a l'associació del que la mateixa publicació ens deixa entreveure.

²¹⁷ Vives, A. (2005). *Història del Foment del Turisme de Mallorca (1905-2005)*. Palma: Foment del Turisme

²¹⁸ *París-Baleares*, n. 147, juny 1967

Des de 1958 apareix la figura del Delegat per a Balears, càrrec en mans de Juan Bonnin, el qual s'encarregarà de gestionar, des de llavors, les relacions entre les autoritats a Balears i l'associació. Realitza la seva tasca amb ma ferma, ja hem senyalat que era conegut com "l'amable censor". I curiosament, el seu nomenament, en un càrrec de nova creació dins l'associació, coincideix en el temps amb un viatge de Matias Mut a l'illa²¹⁹ [fig. 62], cap de l'Oficina de Turisme a França i vicepresident de l'associació

fins 1958. La relació entre ambdós fets podria confirmar la hipòtesi d'una persona de prestigi com avalador a territori espanyol de l'associació. Aquesta seria Matias Mut Oliver. Relacionat amb l'associació *Foment del Turisme de Mallorca*, retornà a Mallorca per la insistència de la seva

dona per a educar a la seva filla fora de França. Aquest argument esgrimit per explicar el seu retorn, com a delegat provincial adjunt del Ministeri d'Informació i Turisme, xocaria amb la seva feina realitzada dins els *Cadets*, els quals es crearen, entre altres motius, per mantenir "els bons costums" mallorquins entre els joves. Matias Mut era funcionari, i fou el gran promociador de Mallorca a França. Mai ha tornat a tenir l'illa un millor promotor. Estimava la seva illa i les seves tradicions. Fou un dels valedors d'en Bartomeu Fiol per aconseguir la flor d'Argent Ametler, un poeta i professor enamorat i defensor de la llengua pròpia²²⁰. Aquest fet i la publicació de textos en llengua catalana, fan pensar que no era contrari a la mateixa, fins i tot ajudà a la seva normalització dins la publicació, la qual es distribuï amb facilitat a les Illes.

El turisme es convertí en la força econòmica a treballar, en l'eina necessària per a dur el progrés a les Illes. Ja existia una certa tradició turística a les Illes, però serà a la dècada dels anys cinquanta quan es donaren dues circumstàncies cabdals per entendre el fenomen denominat "turisme de masses" de la dècada dels anys seixanta. Per una

Figura 62: Notícia nou Delegat per a Balears

■ **El nuevo Delegado para Baleares,** saluda muy cordialmente todos los «Cadets», miembros y correspondientes, y espera especialmente de los de las Baleares, una amistosa y sincera colaboración por el bien y la prosperidad de Paris-Baleares.

Juan BONNIN SERRA.

■ **Agosto 25.** — Hoy ha salido para Paris donde reside, Don Matias Mut, Jefe de la Oficina de Turismo, de la Dirección General de Turismo en Francia. Feliz viaje le deseamos.

²¹⁹ *Paris-Baleares*, n. 41, setembre 1957

²²⁰ Fets biogràfics narrats pel Doctor Miquel Durán, Catedràtic Emèrit d'Història Contemporània de la Universitat de les Illes Balears, abril 2014

banda, des de principis de la dècada dels anys cinquanta hi ha una progressiva sortida de l'aïllament internacional de la dècada anterior per part de l'estat espanyol. Per una altra, Europa s'està recuperant de les terribles conseqüències de la guerra.

Els treballadors d'aquests països comencen a gaudir d'un major nivell de vida, amb la possibilitat de gaudir de vacances pagades per les seves empreses. Aquest fet revolucionarà les formes d'oci tradicional, democratitzant el fet turístic, el qual passa d'uns pocs privilegiats a una major massa poblacional, facilitat també per una modernització i abaratiment dels mitjans de transports, naixent conceptes nous com "els vols xànters", gràcies als canvis legislatius com el conveni d'aviació civil de París de 1956, on s'abolí les restriccions a l'aviació no regular.

Aquestes noves circumstàncies ja són tractades des del *Foment del Turisme a Mallorca*, el qual organitza diferents assemblees al llarg de la dècada dels anys cinquanta, on es tractaren problemàtiques envers a la demanda i a l'oferta turística. Els mateixos *Ciutadets* eren conscients de que la majoria de turistes estrangers eren d'origen francès, motiu pel qual era necessari transmetre des de la publicació una imatge d'excel·lència cap als francesos interessats. La informació rebuda mitjançant la publicació, en la qual era evident les bones perspectives econòmiques balears, fins i tot ajudaren al retorn d'alguns, atrets per les possibilitats de negoci que s'obrien a les Illes.²²¹

L'inici d'aquesta etapa de la publicació coincideix amb el Pla d'Estabilització de 1959, el qual millorarà les condicions dels visats, l'intercanvi de divises. A més, coincideix amb el moment de total recuperació de l'economia europea i de les noves condicions laborals que preveïen unes vacances pagades. Els viatges d'anada i tornada dels *Ciutadets* francesos, per passar llargues temporades de vacances, eren habituals. Aquestes encara es feren més freqüents, gràcies a les noves facilitats econòmiques i tècniques. Però també es convertiren en els millors ambaixadors de les Illes al país que més visitants estrangers aportava.

Hem senyalat que *Foment del Turisme* ja havia realitzat una sèrie d'assemblees per a tractar aspectes importants en la recepció i tracta cap al turisme. El·li havia preocupació

²²¹ És el cas de Antoni Smitu Atenciu, el qual obté el bar *Medio Faró* 1962 o el cas del bar *Dragónes* l'any 1959.

pel seu comportament, però també pel tracte que els establiments mallorquins podien dispensar-les. Un bon exemple d'aquesta preocupació són articles com el de Lluís Ripoll, *Un postulado turístico inaplazable: dar bien de comer*²²², en el qual esmena les conclusions estretes en el I Congrés Sindical Provincial de l'Turisme, l'any 1959. En aquest congrés apareix, entre altres conclusions, la necessitat urgent d'augmentar el nivell la cuina dels establiments balears, els quals han de millorar les seves cartes, incorporant plats de la terra. I també exhorta a la necessitat de millorar la producció vinícola, per oferir al costat d'una bona gastronomia, un bon vi de la terra.

Vidal Isern, gran coneixedor del fet turístic i lligat a l'administració, publicava multitud d'articles relacionats amb aquests temes al llarg de l'etapa. Un dels seus temes preferits serà el turisme d'hivern, ja que considera necessari evitar l'estacionalitat²²³ a les Balears. Aquest argument era defensat l'any 1959, sent ara tan vigent com abans. En una societat com la balear d'aquell moment, l'arribada de població estrangera representava, per alguns sectors, la possibilitat també de mals comportaments i vicis perjudicials per a la tranquil·litat dels habitants il·lenes. Aquesta possibilitat s'havia tractat en moltes reunions especialitzades celebrades, però es pot veure com també apareix un article així a la publicació *Paris-Baleares*.

Després de les entrevistes realitzades, una de les conclusions que podem extreure era el fet que consideraven antiquades moltes dels costums il·lenes, els quals no havien de perdre la tradició, però s'havien de modernitzar. El fet de trobar l'article *Tradición y Progreso*²²⁴, firmat per Joan Estades de Monecure, proclamant que no vol fer política (paraula poc emprada dins la publicació), sino fer una reflexió sobre la necessitat de progressar, però sense perdre la tradició, comparant-se en l'educació francesa de molts de *Cadets*, els quals havien de mostrar a la resta de la població balear les virtuts d'un progrés adequat, però advertint els perills que al mateix temps podien dur a la tranquil·litat dels seus pobladors. Ni diu, ni deixa de dir ni tot el contrari. Però els escrits d'aquests col·laboradors solen ser així, per una banda transgressor amb la línia habitual de la publicació, traspassant subtilment les línies vermelles, per recular amb

²²² *Paris-Baleares*, n. 56, gener 1959.

²²³ *Paris-Baleares*, n. 64, octubre 1959.

²²⁴ *Paris-Baleares*, n. 64, octubre 1959.

una mentalitat catòlica conservadora molt afí al règim imperant. No hem trobat altres articles similars, per això el podem qualificar d'una altra *rara avis* d'aquest col·laborador.

El període comprès entre 1960 a 1973 era el conegut amb el nom de *boom turístic*, moment en el qual el creixement de la demanda i de l'oferta turística fou realment espectacular. Abans de continuar amb la relació de la publicació i el turisme, ens agradaria fer dues pinzellades del fet turístic illenc en aquesta etapa. Entre aquests dos anys el nombre de visitants a l'illa passa de 361.000 a 2.849.632, amb increments anuals positius constants i que en alguns anys s'acosten al 30%. La capacitat d'allotjament, que el 1963 era de 789 establiments, amb 38.512 llits, arriba a ser el 1973 de 1.484 establiments, amb 164.106 llits. El trànsit aeri, que el 1960 es trasllada de l'antic aeroport de Son Bonet a la base militar de Son Sant Joan, passa de moure 637.419 passatgers el 1960 a 7.096.716 el 1973.

La creació de nous llocs de treball en les activitats turístiques, per als quals la població autoctona no era suficient, i el transvasament d'actius del sector primari al sector serveis i de la construcció, obri les portes a la immigració peninsular. En el període 1960-1975, aquesta immigració, amb 74.341 persones, suposa el 57% del creixement absolut de la població i l'augment de la natalitat es deu en bona part a aquests immigrants, generalment joves i més prolífics que els mallorquins. Aquesta immigració es concentra principalment a Palma, malgrat que també se'naprofita la Part Forana. El·li ha per tant una important acceleració del creixement que arriba a una taxa mitjana anual del 23% en el període 1970-75.

Tant la demanda turística com aquesta població creixent impliquen una intensificació de l'ocupació del sol, que es fa sense ordre ni concert. L'Ajuntament de Palma redacta un pla d'ordenació urbanística del municipi que fou aprovat el 1963, però que resulta ineptant, tan per la qual cosa, el 1965, un concurs per revisar-lo, que fou guanyat per l'arquitecte barceloní i catedràtic d'urbanística de l'Escola Superior d'Arquitectura de Barcelona, Manuel Ribas i Piera, i que, després de canvis substancials que desvirtuaren l'original, s'aprova el 1973, el mateix any també s'aprova el Pla Provincial redactat per la Diputació Provincial. Alguns municipis sota la pressió del turisme també redactaren

plans com era el cas de Pollença, Alcúdia i Calvià. Però l'eufòria que vivia el creixement del turisme impedia qualsevol planificació i aquests plans, molt permissius, anaven més a legalitzar el desordre que no controlar-lo.

Tot això suposa un augment de la riquesa. La renda per capita de les Balears, que es pot aplicar a Mallorca, passa de 486.479 ptes. el 1960 a 1.248.593 ptes. el 1973. Si la primera avantatjava la del conjunt de l'Estat en un 10,54%, la segona ho feia en un 32,21%. Entre tant la demanda de mà d'obra a les activitats turístiques incideix negativament sobre una agricultura tradicional, i mentre els actius agraris disminueix en sifres absolutes i pes relatiu, el sector terciari augmentava espectacularment. El 1960 els actius primaris representaven el 38,35% del total d'actius, i el 1973 sols el 18,9%, mentre els terciaris passaven d'un 31,66%, el 1960 a un 50,8% el 1973.²²⁵ L'emigració peninsular no era un tema del qual s'ocupa la publicació, però si hi ha qualche referència a la mateixa en les notícies breus d'alguns pobles, com en Andratx, que es refereix a l'increment de peninsulars al seu poble, mal nombrats "jaeners", ja que aquests foren els primers en arribar, però que ja hi ha de moltes altres regions, com murcians, granadins, etc.²²⁶

Com hem vist, els anys seixanta són el vertader "boom" dels corrents turístics a les Illes, i un grup com els emigrants residents a França, els quals tenen una ampla experiència en terres franceses com a comerciants i propietaris de negocis relacionats amb l'hostaleria, no podien observar aquest fenomen sense implicar-se. El turisme de masses serà un condicionament de canvis econòmics i socials a les illes, a més d'implicar uns canvis culturals i polítics significatius. El seu paper en els canvis de mentalitat, de manera de viure, són importants d'avaluar i contextualitzar en el grup que estudiem.

Els estudis sobre turisme senyalen que aquests canvis de mentalitat, dels canvis ocasionats per aquest fenomen, troben dificultats en poblacions no turístiques de les Illes, on els canvis econòmics, socials i culturals que duu el turisme són desconeguts, amb una certa indiferència respecte a un tema de la transcendència del mateix. Per això

²²⁵ Barceló i Pons, Barómetre: "Història Del Turisme a Mallorca". *Traballos de la Societat Catalana de Geografia* 50 (2000): 31-55.

²²⁶ *Pàgs-Balears*, n. 50, juny 1958.

fou significatiu que el col·lectiu *Les Îndes de Majorque* no tan sols no foren indiferents, sino que s'implicaren molt activament en el procés. I era que els canvis que varen dur-se a terme a les Illes els varen afectar directament en molts d'aspectes. Al llarg dels anys seixanta, les Illes experimentaren una considerable millora en les seves comunicacions aèries, però també en la freqüència i qualitat de les comunicacions marítimes. Les companyies marítimes són conscients del potencial que els residents mallorquins tenien a França, i com la seva publicació també era accessible pels francesos. Per aquest motiu, des dels primers números de l'any 1960 apareixera ininterrompidament un anunci de quasi mitja pàgina de la companyia *Transmediterránea*, on apareixeran tots els trajectes d'aquesta companyia, amb els horaris i les direccions de contacte, tenint com a reclam publicitari la imatge d'un dels vaixells més moderns de la companyia.

Son Sant Joan s'inaugura l'any 1960, amb el conseqüent increment de les comunicacions aèries de les Illes amb altres bandes del món. Això, per un grup d'emigrants amb una bona situació econòmica i amb unes relacions amb les illes molt estretes, on els lligams seguien tan forts gràcies a la proximitat geogràfica, facilitava encara més els viatges i les estances per a ells. Els anuncis d'agències de viatges, com *Hervat*, oferint els seus serveis, amb ofertes especials pels membres de l'associació. Des de l'any 1962 s'anunciava un avió diari entre la ciutat francesa de Perpignan i Palma, amb una oferta de servei de Narter entre juny i octubre, reflex de l'acceptació de les Illes com a destinació turística que entre els francesos.

Aquest avanç en els transports va significar una millora entre les comunicacions França-Illes. Per una banda, els enviaments de paquets i cartes era molt més ràpid. Per una altra banda, es facilitava molt les estances dels emigrants francesos a Mallorca. Testimonis orals, i pels mateixos anuncis de la publicació, podem observar com des de França viatjar a les Illes havia estat problemàtic i això havia conduït a certes actituds picaresques en aquests assumptes. Per visualitzar aquest fet, podem emprar el testimoni de Marganta Palmer²⁷. Ens va contar que si volien viatjar des de França a Mallorca, primer s'havia de passar per Barcelona. Aquesta sort de transbords era solucionat per

²⁷ Entrevista a Marganta Palmer, agost 2005.

alguns mallorquins establerts a França, els quals facilitaven els bitllets, mitjançant una comissió.

Des del moment que l'associació oferta [fig. 62] aquests viatges mitjançant agències de viatges de confiança, aquests varen resultar molt més econòmics, a pesar de la suposada ajuda desinteressada d'alguns compatriotes. La picaresca era comú en aquells temps, on sense l'ajuda de l'associació, molts d'emigrants desconexarien els nous serveis marítims o aeris. L'associació, amb el seu ànim d'ajudar als socis, va facilitar la tasca d'organització de les estances.

El turisme ja havia estat un tema recurrent en l'etapa anterior, com a mostra l'article *Progresos mallorquines*²²⁸, firmat per Juan Bauza, en el qual s'analitza l'evolució econòmica de Mallorca durant els anys 1956 i 1957, preàmbul de l'esclat turístic dels anys seixanta. Explica com l'illa s'està convertint en una referent dins el mercat turístic internacional; com les millores en llocs com el carrer Jaime III, Porto Pi, Cas Català, la carretera d'Andratx... a la vegada que la creació de nous establiments hotelers i de restauració, estan donant una nova imatge de l'Illa. Mitjançant aquest article intenta explicar els canvis la capital, Palma, està fent de cara al turisme. Però també com afecta a tota l'illa, la qual ha hagut de traslladar els seus dipòsits de combustible que seran traslladats als voltants de Son Sant Joan, el nou aeroport, tan necessari per assumir l'arribada de les noves onades de turistes.

Un dels canvis més significatius entre la primera etapa de la publicació i aquesta, fou el tractament emprat en els articles dels col·laboradors, la visió i exposició dels pobles de Mallorca. En la primera etapa apareixen articles amb un cert grau de melancolia, enyorança, amb una visió bastant bucòlica i romàntica dels fets històrics i llocs rellevants dels diferents pobles esmentats. Però en aquesta nova etapa es publiquen articles més directes, més descriptius dels mateixos pobles. A més, sempre s'intenta

Figura 62: Vacances aux Balears

Vacances aux Balears

Si la Transmediterranea espagnole tient ses promesses, la traversée en bateau Barcelone-Palma, ne devrait pas poser plus de problèmes que l'année dernière.

Nous insistons toute fois, sur le fait que la réservation des places est acceptée sept mois à l'avance, ce qui permet à tous ceux dont la date de leurs vacances est connue, de prendre leurs dispositions en temps utile, à fin d'éviter la cohue des mois de pointe. Nous sommes à la disposition de nos amis pour leur faciliter ses réservations sans passer par aucun intermédiaire.

Pour cela, il suffit d'écrire à M. Antoine Simó, Plaza Navegación, 44. A Palma, qui fera le nécessaire.

Prière de bien vouloir indiquer les noms, prénoms, âge et nationalité des personnes faisant partie du voyage: même des enfants en bas âge. Pour les voitures, indiquer la marque le poids, et le numéro minéra-

²²⁸ *Paris-Balears*, n. 52, setembre de 1958

aportar una imatge del mateix, la qual sol ser una estampa habitual en els llibres i postals dels souvenirs turístics.

Aquest canvi en l'orientació d'aquests tipus d'articles, per una altra banda molt habituals, s'explica des de la perspectiva d'Urbano Roselló, *Si a Mallorca...*²²⁹ Trobem en la seva lectura una narració en primera persona, la seva pròpia, com a turista francès habitual a Mallorca. Demana més informació sobre el clima, els paisatges i la història, perdent la imatge de la pandereta, tan llunyana als costums de Mallorca. Però sobretot, informació sobre els pobles i monuments de l'illa, ja que la considera una informació fonamental per a aconseguir al turista, el qual vol conèixer millor el lloc que visita.

Aquesta perspectiva explicaria els canvis en aquests articles, els quals mostren els pobles i els seus costums com fulletons turístics, responent a aquesta demanda. Pareix que els *Cadets* prenen consciència de ser la primera impressió per a molts turistes francesos, també per als fills de *Cadets* que no han visitat mai l'Illa, assumint que són una font important pel coneixement de la mateixa a territori francès.

Per il·lustrar aquesta afirmació, emprarem dos articles publicats sobre el mateix tema, *La Calobra* [fig. 63]. El primer, publicat l'any 1959, està dins la secció *Visages de Majorque*²³⁰, en la qual es descriuen llocs d'interès paisatgístic, però de reconegut interès turístic. Junt amb la Calobra, apareixen altres llocs com el Torrent de Pareis, i Illetes. Es dona una descripció adornada de detalls històrics i paisatgístics, escrit en francès. L'any 1974 tornem a trobar un altre article dedicat a la Calobra. Però aquesta vegada es dona instruccions concretes per arribar en cotxe, es mostra una fotografia del lloc i la seva descripció era molt més física, seleccionant prèviament les

Figura 63: La Calobra

LA CALOBRA

Excursion à la Calobra, en passant par Santa Maria, Inca (troisième ville de Majorque), et le Monastère de Lluch, autant de noms qui retiennent le soleil et promettent de vives émotions! Bien des beautés mûrissent à nos yeux, charmés à l'avance.

²²⁹ *Paris-Baleares*, n.85, novembre de 1961

²³⁰ *Paris-Baleares*, n. 66, desembre 1959

dades més útils pel visitant²¹¹. Tot dos articles mostren el mateix lloc, tot dos coincideixen en l'interès turístic d'aquest, però el primer es descriptiu i l'altre es pràctic.

Si l'exemple anterior era un lloc d'interès turístic, també repeteixen el patró amb els pobles de l'Illa, com per exemple Deia. Josep de Ca Pahlo, l'any 1959, escriu un article amb records d'infància, rememorant els llocs visitats i del seu estimat Deia²¹². Sis anys després es publica un altre article sobre Deia, aquest a pàgina completa, enumerant els seus atractius turístics, com són el museu arqueològic i la Galeria Teix, amb una gran fotografia panoràmica del poble²¹³. Aquesta tendència de publicitar llocs d'interès i festes popular, per aconseguir una major afluència turística, també apareix a les breus cròniques dels pobles, com en el cas d'Algaida, que anuncia el seu famós ball dels cossiers com a espectacle folklòric²¹⁴.

Juan Bauza, col·laborador a la dècada dels seixanta, escrivia articles de temàtica turística, especialment dedicats a les infraestructures, realitzades o necessàries, per a millorar el turisme illenc. Gràcies als seus articles podem conèixer idees o projectes no realitzats a les illes, com la construcció d'un túnel per arribar a Soller²¹⁵ per carretera, projecte realitzat moltes dècades després. El funicular al Puig Major²¹⁶. O el llargament demanat i mai realitzat, gràcies en bona part per les protestes realitzades a la mateixa publicació, de l'ampliació a port esportiu de l'embarcador de Sant Elm²¹⁷. Col·laborador originari del municipi d'Andratx, publicava també moltes denúncies sobre la falta d'infraestructures en aquest, ja sigui la falta de comoditats a un Sant Elm sobre poblat a l'estiu²¹⁸, o l'apertura d'una carretera directa a Estellenes²¹⁹. Aquesta proposta era ben coneguda en el poble, i no per la seva realització. El tou operador l'UI edita uns mapes amb aquesta carretera als seus clients a finals de la dècada dels setanta. A les cases del principi del camí de la Trapa, a Sant Elm, arribaven molts de turistes

²¹¹ *Pàgs-Baleares*, n. 224, novembre-desembre 1974 (Imatge), firmat per Hannelle Jacquinet.

²¹² *Pàgs-Baleares*, n. 58, març 1959, firmat per J.C. Rullán.

²¹³ *Pàgs-Baleares*, n. 128, novembre 1965, firmat per J.R.

²¹⁴ *Pàgs-Baleares*, n. 71, maig 1960, dins la secció *Crònica de Baleares*, localitat d'Algaida.

²¹⁵ *Pàgs-Baleares*, n. 75, octubre 1960, firmat per J.R.

²¹⁶ *Pàgs-Baleares*, n. 223, octubre 1974, firmat per Jaume Gava.

²¹⁷ *Pàgs-Baleares*, n. 59, abril de 1959, per Juan Bauza.

²¹⁸ *Pàgs-Baleares*, n. 92, juny 1962, per Juan Bauza.

²¹⁹ *Pàgs-Baleares*, n. 130, desembre 1965, dins la secció *Crònica de Baleares*, localitat d'Andratx.

demanant per la no construïda carretera, divertint al principi als habitants de les poques cases del lloc, els quals ben prest es varen cansar d'aquests turistes despistats²⁰.

La necessitat d'habitatges, per acollir a una població cada vegada més nombrosa per l'arribada de ma d'obra peninsular, era tractada en diferents articles, anunciant-se la creació de nous habitatges a Palma²¹, fet poc habitual en aquests tipus d'articles. Però si aquestes infraestructures apareixen com a necessàries en els articles de A. Vidal Isern o Juan Bauza, no sera d'aquesta manera des de la dècada dels setanta. Al final de l'etapa hi haurà més una actitud de protecció cap al medi natural, encara que no desapareixeran les demandes d'infraestructures. Però el no a la urbanització de la Dragonera o al Port esportiu de Sant Elm marcaran una línia més proteccionista de l'associació envers al medi natural i històric de les Illes, punt que tractarem en la següent i darrera etapa de la publicació.

Les notícies sobre turisme a les Illes menors són escasses, sobretot en relació a la quantitat referida a l'illa major. Menorca, la qual havia destacat més per presentar més articles divulgatius sobre la seva història, cultura i tradicions en els primers anys de la publicació, no pareix molt interessada en publicitar-se en la mateixa línia que fan els col·laboradors de la illa de Mallorca. Apareix un article argumentant que *Menorca benevale un vago*²², un article sobre el seu giní²³, molt apreciat pels turistes que arriben, o una anàlisi sobre la situació econòmica de l'illa²⁴. Però el volum era apreciablement inferior al cas mallorquí. Eivissa sí que presenta més articles relacionats directament amb el turisme. *El turismo en Ibiza*²⁵, firmat per un anònim corresponental, analitza la situació del turisme en Eivissa, el qual està despuntant en paral·lel a l'aparició d'hotels i pensions, necessaris per acollir als turistes nouvinguts. Una queixa que es repeteix per part dels articles d'Eivissa són els problemes amb les comunicacions²⁶, les quals no podem assolir la demanda dels turistes, fet que minva les capacitats turístiques de l'illa, que al costat de Formentera, comencen a despuntar de manera diferenciada de Mallorca.

²⁰ Entrevista a Antonio Sinto Cárdenas, juny 2012.

²¹ *Pais-Baleares*, n. 155, març 1968, firmat per A. Vidal Isern.

²² *Pais-Baleares*, n. 73, juliol-agost 1960, firmat per F. Sintes.

²³ *Pais-Baleares*, n. 198, febrer 1972, firmat per SICIA.

²⁴ *Pais-Baleares*, n. 77, desembre 1960, firmat per Jaime Alzina Cautels.

²⁵ *Pais-Baleares*, n. 82, juliol 1961, firmat per un anònim Corresponsal.

²⁶ *Op. Cit.* 236, firmat per un anònim Ibicenco.

Un tipus interessant d'articles divulgatius són els que els mateixos socis narren la seva estada en un lloc determinat de les Illes, conegut gràcies a una amistat seva de França, la qual li havia fet de guia pel seu lloc d'origen. D'aquesta forma es dona informació molt completa del lloc visitat pel *Cadet*, el qual alaba les meravelles naturals del lloc, els seus restaurants, la seva gent i curiosament s'adjunta com a reclam de l'article apareixen imatges de postals turístiques. Hi ha molt d'exemples, com l'article titulat San Telmo per el col·laborador Noy d'Andratx, el qual narra la seva visita a aquest port de pescadors el qual comença a despuntar com a zona turística, ja que comencen a aparèixer interessants establiments turístics.²⁴⁷ Molts d'aquests articles, tots pensats a ajudar als membres a conèixer racons idíl·lics de l'illa de Mallorca, ja que els articles d'aquests tipus de Menorca ni d'Eivissa són pocs en comparació al volum que tenen els relacionats amb Mallorca. Aquests articles, a més, tenen un fort caràcter propagandístic, ja que els membres de l'associació són conscients del seu paper de transmissors i difusors de la imatge de l'illa per un mercat en expansió com era el mercat turístic francès.

La utilització dels articles de la publicació, com a reclam turístic en aquesta etapa es confirma amb les paraules pronunciades per Ci. Simó, vicepresident, al primer banquet de l'associació a Mallorca, davant de diversos mitjans de comunicació, els quals varen recollir les següents paraules:

Los Cadets de Mallorca somos los mejores propagandistas de nuestra tierra por adentro los mares. Lo que ciertos sectores que viven del turismo parecen temer. No obstante, es la realidad ya que al hablar de las Baleares el más cercano de los lejanos piensa con sus panoramas espléndidos y salvajes, sus playas de arena dorada, su vegetación tropical, sus cuevas misteriosas, sus flores nortuegas, su pueblo hospitalario y bueno, lo hacemos con un fervor tal que torzamente, convencemos.²⁴⁸

Els *Cadets* eren conscients del seu paper com a propagadors i imatge de la seva illa, i no pensaven renunciar a aquest paper. Per aquest motiu són tan habituals els articles sobre pobles i monuments de les illes, no com experiència personal, sinó com a divulgació dels pobles i llogarets de l'illa de Mallorca. Miguel Castanver, sòl·leric de pro, escriu

²⁴⁷ *Pares-Baleares*, n. 50, juny 1958.

²⁴⁸ *Pares-Baleares*, n. 53, octubre 1958.

sobre la petita població de Biniraiu, en el terme municipal de Soller²⁵⁰. El castell de Capdepera també té el seu propi espai en el mateix número, firmat per Juan Lluís Estades, en el qual no tan sols descriu fidelment el castell, sino que també informa d'algunes de les històries i llegendes que aquest singular castell té dins la memòria col·lectiva dels mallorquins. El poble de Santa Margalida també té el seu article, firmat per Guillermo Cantallops Barcelo, que amb una prosa molt literària explica les bel·leses naturals del seu poble²⁵¹. I podriem anar enumerant un per un tots els articles que apareixen sobre les meravelles dels diferents pobles de Mallorca, on s'intenta donar una visió idíl·lica dels mateixos, intentant clarament fomentar la seva imatge cap a l'exterior. No apareixen articles de pobles de Menorca ni d'Eivissa, tal com si abans succeïa.

Les dades turístiques comencen a aparèixer molt sovint, reflectint una situació d'auge econòmic. Així des de notícies breus en les seccions *Crònica de Balears* o des de articles d'interès general, en la publicació apareixen dades oficials del Ministeri d'Informació i Turisme envers al nombre de turistes que visiten tant l'estat com les illes²⁵². Exemples d'això són un seguit d'articles firmats pel col·laborador Tòneu, que amb el títol *De todo un poco* informa des d'aquestes dades fins a la beguda preferida del turista americà (en aquest cas el whisky i el cuba-libre, el francès i l'anglès li agrada més la taronjada i la llimonada).

Els grans propietaris i magnats del turisme també tenen la seva aportació a les pàgines de *Paris-Balears*. De cada vegada més podem observar com propietaris de bars, restaurants, hotels i negocis relacionats amb el turisme tenen una relació molt estreta amb l'associació. Un dels socis era Lorenzo Alcina, propietari de l'hotel Alcina, un dels capdavanters del turisme illenc. Una entrevista seva sobre el turisme hivernal en Mallorca publicada durant el mes de febrer de 1960 al *Diario de Mallorca*, fou inserida en la publicació²⁵³. També podem apuntar que els socis a Eivissa eren majoritàriament establiments hotelers, els quals segurament veien en la publicació un mitjà per anunciar-se al país gal.

²⁵⁰ *Paris-Balears*, n. 60, març 1959.

²⁵¹ *Paris-Balears*, n. 63, setembre 1959.

²⁵² *Paris-Balears*, n. 63, setembre 1959.

²⁵³ *Paris-Balears*, n. 69, març 1960.

8.10.3. La preocupació per la protecció del patrimoni cultural

La cultura francesa dels socis residents a França s'evidencia a la publicació *El gust pel bon menjar i el bon beure*, compartit pels mallorquins. L'estima per les tradicions, però sense tancar-se a l'arribada de nous coneixements i costums, l'amor cap a la llibertat individual, la qual cosa fomenta l'individualisme. Són acusats de xovinistes, amb un amor i creença exagerada cap al seu país, menyspreant el fora. Aquestes característiques estan presents en els continguts de la publicació. La intenció de no perdre la cultura i les tradicions dels pares, en uns fills educats en l'escola francesa, són la demostració d'un grup que es sent altament integrades, que fa bandera d'aquest fet però que considera el seu llegat més important que la cultura d'acollida.

Aquesta idea de les bondats del que era propi fa que sigui necessària la seva protecció. Els francesos havien tingut un gran trauma després de les dues guerres, on varen viure la pèrdua de milions de persones, però també la destrucció de bona part del seu patrimoni. Els esforços de recuperació econòmica són extraordinaris, tal com demostra els "trenta anys gloriosos" posteriors a la Segona Guerra Mundial, on la bonança econòmica aconseguida no era equiparable a cap moment anterior de la seva història. Com a anècdota, es va estrenar la pel·lícula *"Els homes dels monuments"*, basat en una història real, on un grup de persones s'encarregà de la recuperació d'obres d'art durant el final de la Segona Guerra Mundial²²².

El moviment internacional de protecció dels llocs d'interès cultural i natural apareix després de la I Guerra Mundial, però no serà fins al desenvolupament de la ideologia sobre Drets Humans que no agafarà força, començant a desenvolupar-se tota una legislació internacional al respecte. La idea de protecció del patrimoni es desenvolupa sota el concepte de Dret de la Humanitat, amb el reconeixement de la personalitat internacional de la Humanitat com a subjecte a protegir. La primera vegada que es va utilitzar el concepte de Patrimoni comú de la Humanitat fou el 19 de juny de 1967, en la subcomissió d'assumptes jurídics de la Comissió de l'ultra terrestre. Anteriorment, la fórmula "en interès per a la humanitat" aplicat a la cultura apareix també en diferents textos i convenis adoptats per la UNESCO. Per exemple en el conveni sobre la

²²² *Los Hombres de los monumentos*, mifi, recuperat el 9 d'abril de 2014, a <http://www.clamr.com>

protecció de bens culturals en cas de conflicte armat de 1954, en el conveni relatiu a les runes a puendre per a la prohibició i exportació i transferència de la propietat il·licita de bens culturals de 1970, però sobretot, el conveni per a la protecció del patrimoni mundial, cultural i natural del 16 de novembre de 1972, celebrat a la ciutat de París²⁵⁴. En aquesta reunió convergeixen dos moviments separats, per una banda el preocupat pels perills als quals estan sotmesos els llocs culturals, i per una altra banda els preocupats per a la conservació de la natura. Aquests corrents, desenvolupats en els anys posteriors a la segona Guerra Mundial, esclataren en tota la seva intensitat en els moviments socials del maig del 68 francès.

L'any 1968, la Unió Internacional per a la conservació de la Natura i els seus Recursos (IUCN), presenta les propostes per a la celebració de dues grans fites històriques pels moviments conservacionistes. Per una banda, per l'ecologisme, la Conferència de les Nacions Unides sobre el Medi Ambient Humà, organitzat per aquesta institució a Estocolm, l'any 1972. Per una altra, per la protecció del Patrimoni, la celebració a París de la Convenció sobre la Protecció del Patrimoni Cultural i Natural, adoptada per la conferència general de la UNESCO en la seva XVII reunió. En aquesta es considera el patrimoni en el seu doble vessant cultural i natural, recordant les formes en les qual l'home interacciona amb la natura, i al mateix temps, recorda la necessitat fonamental de preservar l'equilibri entre ambdues.²⁵⁵

El turisme, el qual constitueix el motor econòmic de les Illes Balears, convertit en un dels temes de preocupació dels *Còckets*, apareix molt sovint als articles de la publicació, tal com ja hem explicat anteriorment. Al costat de la preocupació per millorar l'experiència del turista, mitjançant una major professionalitat i millora de les infraestructures de les Illes, també hi ha un sentiment de protecció del patrimoni cultural i natural de les illes enfront de la rapinya territorial provocada pel mateix.

²⁵⁴ Utieta, M. R. (2004). La protecció del patrimoni cultural en temps de guerra. *Cuadernos de estudios hispánicos* 14 (2004): 245-60.

²⁵⁵ *Convenció sobre la protecció del patrimoni mundial, cultural i natural* (n.º 1), recuperat el 9 d'abril de 2014, a <http://whc.unesco.org/archive/convention-es.pdf>

En un primer moment apareixen articles que confronten inquietud cultural envers el materialisme que comporta el turisme[fig. 64].²⁵⁶

També hi ha una preocupació per no perdre les tradicions i els bons costums de la terra²⁵⁷. Aquests primers articles, que volen donar

Figura 64: Article *Mallorca: inquietud cultural frente al materialismo que entraña el turismo*

MALLORCA: Inquietud cultural frente al materialismo que entraña el turismo

Como alentador contrapeso de la ola materialista que lleva en sí inherente la prosperidad material que entraña el turismo, se alzan voces de cordura y se hace lo posible por multiplicar los actos culturales que sirvan de contrapeso. Así asistimos a buen número de conciertos y conferencias, entre cuyos organizadores destaca el Círculo Mallorquín, entidad añeja y representativa de la vida mallorquina. Y se entablan polémicas en la Prensa

anteriores — para conseguir el resurgimiento de la antigua Universidad Lullana de Mallorca, de tanto abolido otrora y por lo que muchos hemos abogado repetidas veces.

Estamos venturosamente en un momento muy apto para ser escuchados en las altas esferas, donde predomina una inquietud que se ha visto plasmada en nuevas fundaciones culturales, reformas de enseñanza y otros elementos afines a una

veu d'alarma davant la possible pèrdua de les tradicions enfront de la invasió turística, el podem entendre com un precedent, encara que carregat de moral catòlica, de la protecció del patrimoni cultural.

Figura 65: Article: *Uno de los más bellos parajes de Mallorca en peligro*

Uno de los más bellos parajes de Mallorca en peligro

NOS llega de Mallorca una voz angustiada, la del pintor Coll Bardolet que nos advierte de un peligro que se cierne sobre la isla. Parece que va a procederse a la tala de los maravillosos pinos que ornán y embellecen la ruta turística Valldemosa-Puerto de Soller, en las inmediaciones de «Miramar».

Los «Amigos de Valldemosa» han

Però hi ha altres veus d'alerta primerenca envers a la destrucció del nostre patrimoni històric i cultural, allunyats d'aquesta moralina franquista. L'any 1959 la publicació dona veu a l'alarma i denúncia del pintor Coll Bardolet, el qual considera la tala d'uns arbres a l'entrada de la històrica finca de Miramar, a Valldemossa, davant la voracitat constructiva [fig. 65].²⁵⁸ També s'anima a la protecció de la natura en altres articles, escrits en francès, com

²⁵⁶ Com a l'article firmat per A. Vidal Isern amb el títol *Mallorca, inquietude cultural enfrente del materialism que trae el turismo*, *Paris-Baleares*, n. 113, maig 1964

²⁵⁷ *Paris-Baleares*, n. 64, octubre 1959

²⁵⁸ *Paris-Baleares*, n. 56, gener 1959

*Provenant de la Nature ALX BAL E.ARE*²⁶⁰, un crit d'alarma d'un *exile* francès anònim, el qual viu amb una certa angonya els canvis que ha vist a la seva estimada illa. Per la supervivència de la cabra de muntanya també s'alça la veu, com a recurs natural i font d'ingressos per un turisme cinegètic²⁶¹, entremesclant A. Vidal Isern la necessitat de salvaguardar un recurs natural per a l'atracció d'un turisme diferent del de "sol i platja". També es denuncia la destrucció del Talaiot de Sa Torre Nova a Sant Llorenç, demanant la seva conservació i la no destrucció de més d'aquests monuments prehistòrics: *"Esperamos que esta nueva salvagada no se consuma y elevamos nuestra mas enérgica protesta por el inicio de la destrucción"*²⁶².

La pèrdua del paisatge balear, degut a la contínua i salvatge urbanització, sobretot de la costa mallorquina, fou denunciada en diferents ocasions, sobretot des dels socis i col·laboradors francesos²⁶³, com Michel F. Gaudin. Apareix poca crítica política a la publicació, però sí comencen a aparèixer en els darrers anys de la dècada dels anys seixanta crítiques a la política municipal de l'ajuntament d'Andratx.

Un dels temes més crítics es la seva política de destrucció de l'entorn, reclamant-les una major conservació del paisatge: *"Posamos una opina de bonanza económica y para que no sea pasajera, hay que defender, con todo rigor, el paisaje de cualquier desmán que menoscabe su belleza."*²⁶⁴ La nova formada de col·laboradors d'aquest municipi s'atreveixen a ser més crítics amb el govern, i serà amb la defensa del seu patrimoni paisatgístic on més sera evident, sobretot en el cas de la Dragonera, on els seus escrits i esforços seran referent a nivell nacional com a font periodística del conflicte, tal com analitzarem en la següent etapa.

Però aquests aires de canvi apareguts arriben amb força a la publicació, amb una iniciativa inaudita per l'associació. El seu director general, l'Abbe Ripoll, publica una carta (fig. 66) que envia al Ministeri d'Informació i Turisme²⁶⁵.

²⁶⁰ *Parcs-Baleares*, n. 57, febrer 1959.

²⁶¹ *Parcs-Baleares*, n. 91, maig 1964.

²⁶² *Parcs-Baleares*, 124, maig 1965.

²⁶³ *Parcs-Baleares*, 136, juny 1966.

²⁶⁴ *Parcs-Baleares*, n. 147, juny 1966.

²⁶⁵ *Parcs-Baleares*, 188, febrer 1971.

Figura 66: Article *Lettre ouverte*

En aquesta carta exigeix la defensa i conservació dels monuments històrics de les Illes, els quals no s'estan conservant, en molt de casos estan fins i tot desaparegut. Recorda en la carta que la seva associació, *Les Cadets*, sempre ha lluitat per la conservació de les tradicions i el patrimoni cultural i artístic de les illes. I reclama una major atenció envers a aquests per part del ministeri. La crítica apareix davant l'intent de venda dels Jardins de la Cartoixa de Valldemossa, però també per la deixadesa en el tracte al turista francès en particular, a més de la falta de manteniment del monument als soldats francesos de Cabrera. En el següent número fou contestat per *Foment del Turisme de Mallorca* i no pel ministeri. El motiu que s'al·lega era que la carta els va arribar a ells, encara que estigués dirigida al ministeri. I que millor així, ja que són ells els adequats per contestar-la. La resposta donada nega l'intent de venda, al·legant que ha estat tot un malentès, ja que tan sols fou un projecte, com tants d'altres que sorgeixen i no arriben a cap banda. Torna a repetir la carta que s'han mal interpretat les informacions, i que al contrari que pensa l'Abbe, a Mallorca es protegeixen als visitants i els seus monuments més destacats. Aquesta carta està firmada per M. Mut Oliver, Secretari General de *Foment del Turisme de Mallorca*. Curiosament, Matías Mut havia estat membre de l'equip fundador de *Les Cadets de Majorque*²⁶⁵. Aquesta lluita de l'associació contra l'urbanisme desafortat i la falta de protecció del patrimoni natural i cultural de les illes es pot resumir en un dels versos dels molts de poemes publicats, *Majorque ne sera plus qu'un vaste monument a la stupidité humaine*²⁶⁶.

²⁶⁵ *Paris-Baleares*, n. 6, juny 1954

²⁶⁶ *Paris-Baleares*, n. 189, març 1971

8.11. Les seccions de Crònica de França i Crònica de Balears

Des del primer número de la publicació *Paris-Balears* fins al darrer, aquestes seccions han aparegut ininterrompudament en les seves pàgines.

Ja hem explicat la significació d'aquestes dues seccions, la seva importància en l'entramat de les relacions entre els socis de l'associació, el seu paper de nexe d'unió entre ells. Aquest paper jugat per aquestes seccions farà que durant aquesta etapa, marcada per la intenció de la junta directiva de fomentar les relacions entre els seus associats, tinguin un paper més destacat que en etapes anteriors.

Durant aquesta etapa hem vist com la publicació augmenta el seu nombre de pàgines. I són precisament aquestes seccions les que més pàgines tindran, ja que la intenció de la junta directiva era fomentar les aportacions dels seus corresponsals, socis i amics de l'associació.

Les dues seccions de cròniques estan organitzades per pobles o ciutats, amb notícies mes o menys curtes i amb un espai limitat, però sempre canviant, depenent de les aportacions del col·laborador o corresponçal de torn. Però existeix una diferència fonamental entre ambdues cròniques. La crònica de França està escrita íntegrament per socis dels *Cadets*. Les seves notícies són de caràcter social, com a màxim hi ha informacions d'interès general per als emigrants establerts a França. El motiu era simple. La informació francesa no interessa publicar-la mitjançant aquest medi, ja que està a l'abast dels residents francesos. En canvi, la crònica de Balears, dita així ja en aquesta etapa, està dividida entre dos tipus de notícies. Per una banda les notícies personals, com ara naixements, bodes... Per una altra, les notícies de caràcter més generalista, tretes dels diaris il·lenes, organitzades per pobles. Aquest servei era molt important pels *Cadets* francesos, ja que era un dels pocs mitjans que posseïen per assabentar-se dels esdeveniments més significatius de la seva localitat d'origen. Les miscel·lànies d'aquest estil solien redactar-les voluntariosos col·laboradors, els quals moltes vegades escrivia de manera mes o menys professional a altres mitjans locals.

Aquest fet el corroborarem amb les aportacions fetes pel col·laborador Sebastià

Gelabert Palmer²⁰, el qual també tingué carrees directius dins la publicació. Segons les seves paraules, mantenia una relació d'amistat amb Antoni Simó Alemany en els anys seixanta, el qual era *Cadet* des de quasi els inicis de l'associació, quan ell encara residia amb els seus pares a Rouen. Per la seva amistat i pel seu gust per escriure, tal com reflectim al punt de col·laboradors i corresponents, mantingué una viva relació amb la publicació fins a la seva desaparició. Ell no era emigrant, encara que com anditxol, coneixia de prop tot el procés i mantenia una molt bona relació amb molts d'emigrants retornats. Considera que la seva passió fou l'escriptura i també que ell mai cobra per un escrit, ni tan sols als periodistes professionals. Així mantingué la seva independència. Gràcies al seu testimoni, podem entendre les diferències entre les cròniques d'uns i altres pobles.

En uns pobles, hi ha tan sols notícies locals: futbol, actes de l'ajuntament, qualche matrimoni. En les dels pobles amb corresponent, membre de *Cadet*, les notícies són més personals, com una verdadera crònica social del poble, encara que no lleva que hi hagi també notícies de caràcter més local. Aquestes seccions *Cròniques* dispensaven un doble servei als *Cadets*, per una banda miscel·lània de notícies d'interès, per una altra, crònica social d'amics i familiars. Moltes són les famílies mallorquines que poden trobar en aquestes cròniques el seu naixement, comunió, boda, obtenció d'un títol... ja que no necessàriament eren dels socis, sino també d'amics i familiars.

Una de les primeres idees per enfrontar-nos a l'anàlisi d'aquestes seccions va ésser realitzar un *bandatge* de les mateixes. La idea era establir quan de pobles i ciutats apareixien en les cròniques, i la quantitat de notícies que aportaven. Digitalitzades aquestes dades, podríem obtenir sèries quantitatives de dades objectives útils pel nostre estudi. La tasca era immensa, i els resultats no eren tan rellevants pel conjunt de l'anàlisi de la publicació. El motiu principal era el fet que moltes seccions no són més que un resum de premsa, amb qualcuna notícia de socis. El recompte exhaustiu, per tant, ens podia donar dades equívokes de la importància de la ciutat dins el context global de la publicació. Un exemple clar, Palma, capital de les Illes i la seva ciutat més poblada, era la que més notícies aportava a la crònica de Balears. Però pels llistats de

²⁰ Entrevista Sebastià Gelabert, agost 2013.

socis coneixem que no hagué molts de *Cadets* establerts a la ciutat en aquesta etapa, i els que hi havia solien ser originaris d'altres pobles amb molta més tradició d'emigració a França. Campanet, poble del qual si hi ha constància d'una emigració important a França, no apareix sovint en les cròniques. El seu corresponsal, José Reynes, era més actiu aportant articles de divulgació i poesia que no pròpiament notícies del seu poble, ja que residia a Palma. Per aquest motiu varen decidir no continuar amb el buidatge quantitatiu sistemàtic de la publicació, ja que considerarem que era una feina que retia poc en relació al temps i energies que es necessitaven.

Per aquest motiu hem optat per realitzar una anàlisi qualitatiu de les mateixes, extraient les notícies més significatives i els temes més habituals, gràcies a la codificació de les mateixes mitjançant un programa informàtic, Atlas. Ti. Aquest programa, tal com hem explicat, no substitueix el treball de l'investigador, però informatitza l'àrdua feina del subratllat i organització de notes gràcies a un sistema de codificació. Aquesta codificació es pot realitzar de manera automatitzada en documents de major qualitat, però provat en el format disponible per aquesta, la feina ha estat impossible. El buidatge i sistematització d'aquestes cròniques pot donar-nos dades quantitatives interessants, però pensem sincerament que és un treball per una eina informàtica que encara no està disponible, almenys en l'àmbit acadèmic, desconec si en l'àmbit comercial existirà. En un dels temes pendents per a investigacions posteriors.

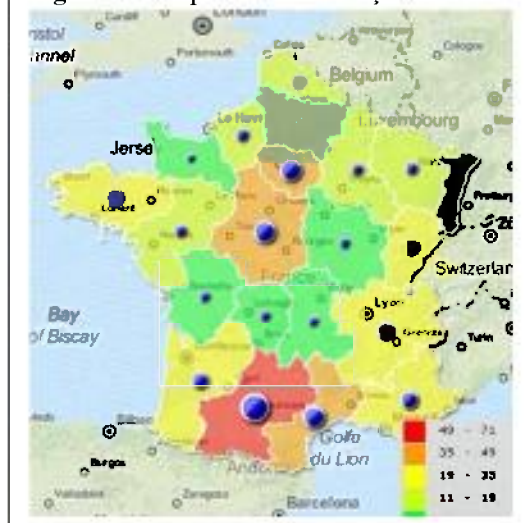
Dit això, no podem deixar de senyalar que el coneixement del total de localitats aparegudes en les cròniques de França i Balears era interessant. Una vegada comprés que no era adient el buidatge sistemàtic, ja havíem començat la feina,

Figura 67: Taula *Cadets* França

Regió	Membres
Alsace	8
Aquitaine	32
Auboncourt-Vauzelles	1
Auvergne	11
Basse-Normandie	3
Bourgogne	11
Bretagne	28
Centre	49
Champagne-Ardenne	16
Franche-Comté	27
Haute-Normandie	19
Île-de-France	48
Languedoc-Roussillon	48
Limousin	11
Lorraine	18
Midi-Pyrénées	71
Nord-Pas-de-Calais	13
Pays de la Loire	17
Picardie	8
Poitou-Charentes	11
Provence-Alpes-Côte d'Azur	35
Rhône-Alpes	26

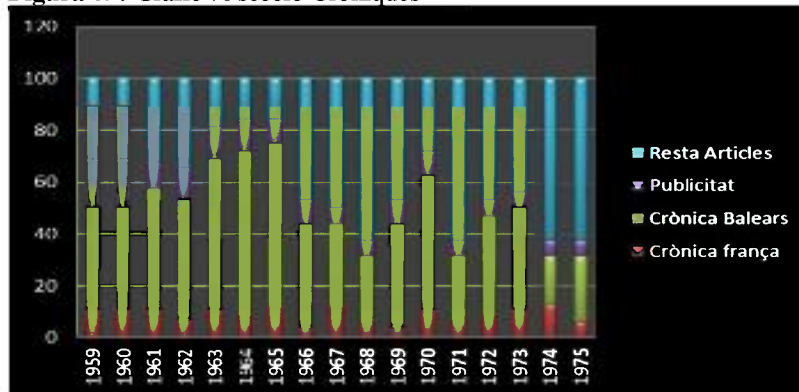
disposant de fitxes de treball dels anys 1954, 1965, 1966, 1967, 1968, 1969, 1970, 1971 i 1972 [fig. 67], les quals es poden consultar en un annex. Amb les dades estretes, hem realitzat un mapa de situació de *Cadets* a les diferents regions [fig. 68] franceses, observant que en totes ells havia establerts socis, però serà en les regions centrals i del sud les que aglutinaran el major nombre d'ells. Île-de-France i Centre, zona al voltant de París i on es centralitzen les principals vies de comunicació, són junt amb la regió del Languedoc-Roussillon les més poblades. Però

Figura 68: Mapa *Cadets* a França

curiosament, la del Midi-Pyrénées era la que presenta un major nombre de *Cadets*, per la seva situació més propera a la península i major tradició de llengua catalana, el que resultava més apropiat per la integració idiomàtica dels primers emigrants mallorquins. A la resta hi haurà major o menor presència, segons les principals poblacions, ja que eren en aquestes on establien els seus negocis, activitat econòmica principal dels *Cadets*.

Figura 69: Gràfic % secció Cròniques

Una altra dada objectiva que podem analitzar era l'espai dedicat a aquesta secció enfront de les altres durant aquesta etapa. Hem realitzat una petita gràfica, comparant l'espai de les cròniques amb les altres seccions i l'espai dedicat a publicitat, analitzant els números de gener dels anys d'aquesta etapa. La següent gràfica [fig. 69] quedaria de

la següent forma, mostrant-nos una bona radiografia de la importància de les cròniques dins el conjunt de la publicació.

La gràfica mostra com la *Crònica de França* mai superarà el 20% de la publicació. Era la crònica més social dels *Cadets* residents a França i les seves notícies són més personals. Comença a decaure la seva presència l'any 1975, moment en el qual la situació dels socis francesos comença a canviar, donant-se el canvi en la publicació que explicarem en la següent etapa. La *Crònica de Balears* també evolucionarà en aquesta sèrie d'anys. Fins als anys centrals de la dècada dels seixanta, era el doble que la crònica francesa.

Però la necessitat de notícies i l'augment de socis balears farà que aquesta xifra augmenti, fins a arribar a més del cinquanta per cent de la publicació en els anys seixanta quatre i seixanta-cinc. Aquesta tendència revertirà en els següents anys, donant pas a articles dedicats a les Illes, i sobretot a temes turístics. És lògic si pensem que hi haurà molts de *Cadets* francesos que començaran el seu retorn en aquestes dades. I per aquest motiu la publicació augmentarà la seva dedicació a articles d'interès i diferents miscel·lànies a partir de la dècada dels anys setanta [fig. 70].

Figura 70: Taula secció cròniques

Any ¹	Crònica França	Crònica Balears	Publicitat	Resta Articles
1959	13%	38%	19%	31%
1960	19%	31%	19%	31%
1961	13%	45%	10%	33%
1962	9%	44%	13%	34%
1963	13%	56%	13%	19%
1964	9%	63%	13%	16%
1965	13%	63%	9%	16%
1966	6%	38%	9%	47%
1967	13%	31%	6%	50%
1968	6%	25%	6%	63%
1969	6%	38%	9%	47%
1970	13%	50%	9%	28%
1971	6%	25%	6%	63%
1972	9%	38%	6%	47%
1973	13%	38%	6%	44%
1974	13%	19%	6%	63%
1975	6%	25%	6%	63%

L'aparició de localitats en les cròniques [fig. 71] ens pot donar una idea de la distribució dels *Cadets* a França, però no a les Illes. Però l'anàlisi qualitativa i la firma de les mateixes, relacionat amb el llistat de socis, ens poden ajudar a conèixer quines són les localitats amb vertadera presència de *Cadets*.

Figura 71: Taula firmes Cròniques any 1965

Poble	Corresponsal		Corresponsal	Poble	Corresponsal
Alaior	Jotabeese	Sa Pobla	Sa Flavi	Sineu	J. Ferriol
Alaró	T. Roig	Lloseta	Pablor Reynes	Sóller	Cronista II
Algaida	J. Pou	Llubí	Nin-Nob	Son Servera	J. Pau
Andratx	Es Ropit	Llucamojo	S. M.	Valldemossa	Serrano
Artà	Katy Serra	Manacor	A. Puerto	Vilafranca	Barrancosa
Binissalem	Jaime Martí	Palma	Jotabeese	Fornalutx	Joan Estades
Buguer	L. Siquier	Pollença	Corresponsal	Sineu	J. Ferriol
Cala Rajada	Nauta	Porreres	Magada	Sóller	Cronista II
Campos	Micaela	Port Pollença	T. Tinet	Son Servera	J. Pau
Capdepera	Llull	Sant Elm	T. Salva	Valldemossa	Serrano
Consell	Jaimito	Sant Joan	J. Pons	Vilafranca	Barrancosa
Deià	B. Bauza	Santa Maria del Camí	J. Pardo		
Galilea	Murey	Santanyí	Periico		
Eivissa	Rio Deiza	S'Arracó	A. Salva		
Inca	T. Ripoll	Sa Pobla	Sa Flavi		

Palma comparteix corresponsal amb Alaior, Jotabeese, el qual també publica en altres moments la crònica d'altres pobles. Igual que els pobles que apareix firmat amb un simple corresponsal, no són realment col·laboradors, sinó aficionats a l'escriptura que de manera altruista realitzen resums de premsa per a diferents publicacions. I amb sort, els contracten per a realitzar la crònica del seu poble en diaris com *Última Hora* o *Baleares*²⁶⁸. Notícies de futbol, actuacions teatrals, notícies de fets dels ajuntaments, bodes, nombre de defuncions, l'arribada de qualque veí que havia emigrat... són miscel·lànies estretes de vivències pròpies del poble, però la majoria de les publicacions principals.

Però el vertader encant d'aquestes cròniques són les notícies dels socis, els seus fets de vida. La informació que es pot extreure és molt rica. Per una banda, casaments entre els

²⁶⁸ Entrevista amb Sebastià Gelabert, agost 2013

socis. D'aquests podriem analitzar els matrimonis realitzats a França entre emigrants mallorquins i altres emigrants.

8.11.1. Crònica de França

Escrita quasi exclusivament en francès, majoritàriament apareixen notícies de crònica social dels *Cirkets* residents a França. Naixements, bodes i defuncions són les cròniques més habituals, però també un innumerable carrousel d'anades i tornades dels socis a les Balears. No volem ser molt extensos en aquest punt, el qual ens podria donar pàgines i pàgines d'informació. Per aquest motiu hem realitzat una selecció de notícies que ens il·lustren les possibilitats d'aquesta secció, com a font per a conèixer amb major profunditat la forma d'actuació d'aquest grup d'emigrants.

La vida social era el tema principal de les aportacions dels corresponents a distintes ciutats franceses. Hem recopilat més de 300 ciutats, localitats i llogarets repartits per tota França amb notícies de *Cirkets*. La majoria d'aquestes petites cròniques estan escrites en francès, però també trobem en castellà. No solen emprar el català, llevat de petites Glosses intercalades en els seus escrits. Llegides habitualment a festes i celebracions.

Són molts els esdeveniments socials que es publiquen en aquestes cròniques. Els matrimonis són comunicats amb alegria. D'aquests podem deduir el tipus de matrimonis que es realitzaven en França. La majoria eren entre descendent de balears i un francès, sobretot en el cas de les dones. Aquestes, com ja hem senyalat anteriorment, preferien homes francesos a mallorquins, ja que consideraven que així mantindrien un major grau d'independència, ja que els mallorquins eren més masculistes, cosa que educades en la llibertat i igualtat fruit de la seva educació francesa, no era del gust d'aquestes²⁰⁷.

Un exemple, entre molts, fou el de la jove Madeleine Oliver, filla d'un comerciant de la ciutat de Lorient, la qual es casà amb Michel Waller, fill de la Marina Mercant francesa²⁰⁸.

²⁰⁷ Entrevista Catherine Savi, agost 2005.

²⁰⁸ *Paris-Balears*, n. 107, novembre 1963.

Però també eren habituals els casaments entre els fills *Cadets* i joves franceses. Un exemple fou el matrimoni entre Anne d'Arbor i Pierre Mayol, fill petit de Joseph Mayol, majorista de fruites a la ciutat de Lorient, i [fig. 72]. membre destacat dels *Cadets* de la ciutat. Un altre exemple pot ser el de M. Antoine Ripoll-Arbona, filla dels propietaris de *Maison de Fruits* Arbona de Le Havre, la qual es casà amb Danièle Foutrel, també comerciants.

Figura 72: Casament Anne d'Arbor i Pierre Mayol

La relació entre els *Cadets* i altres emigrants espanyols era comú. I per tant també els matrimonis. Un altre exemple podria ser el celebrat entre Francisco Gamundi, fill de comerciant mallorquí, i Joseta García, d'origen peninsular. Aquesta havia afrancesat el seu nom. La boda se celebrà en el *Solar Espanyol* de Bordeus²⁷¹. També hi ha matrimonis entre *Cadets* d'origen balear, com el celebrat entre Benito Ripoll Arbona i Maria Oliver Codina, aquest celebrat a Sóller²⁷², els quals es varen conèixer en una reunió a la seva ciutat.

També apareixen els compromisos, com el celebrat entre la jove *Cadet* Mll. Marie-José Bonnin, i M. Pierre Felicelli, estudiant de Medicina, descendent d'una família corsa, tal com senyala l'article. Era filla de José Bonnin, mestre pastisser de la ciutat de Limoges²⁷³. Curiosament, les bodes comencen a disminuir a partir de l'any 1964 a territori francès, fent-set més habituals les comunions, com la celebrada per la nina Catalina Estave, filla del corresponsal D. Pedro Estave, comerciant de la ciutat de Brest²⁷⁴. Altres notícies molt celebrades són els naixements a terres franceses. Hi ha també molt d'exemples. El de Marie-Thérèse Beltran, filla de comerciants sollerics a París²⁷⁵; la filla dels senyors Guasp, Marie-France a Bordeaux²⁷⁶; Juan, fill de Sebastian Mir i Jossette Ferrà, comerciants de Poitiers²⁷⁷; Alain Pastor i la seva dona varen rebre

²⁷¹ *Paris-Baleares*, n. 64, octubre 1959

²⁷² *Paris-Baleares*, n. 161, octubre 1968

²⁷³ *Paris-Baleares*, n. 95, octubre 1962

²⁷⁴ *Paris-Baleares*, n. 150, octubre 1967

²⁷⁵ *Paris-Baleares*, n. 76, novembre 1960

²⁷⁶ *Paris-Baleares*, n. 146, maig 1967

²⁷⁷ *Paris-Baleares*, n. 76, novembre 1960

al seu primer fill Jose Pastor²⁷. Son molt més els exemples, però curiosament, a les runes les anomenaven amb nom francesos, però als nins amb noms mallorquins, en la majoria dels casos.

Molt sentides eren les perdues per als *l'infants*. Son molt nombroses les mostres de condol per la pèrdua dels éssers estimats per a ells. La majoria eren breus ressenyes:

C'est avec tristesse que nous avons accompagné à sa dernière notre compatriote M. Antoine Rossello decede à l'âge de 79 ans. Venu en France très jeune il avait réussi à se créer une place au soleil, par son travail, son honnêteté et sa compétence professionnelle.²⁸

Però també hi ha moltes altres en les quals es redacta una petita biografia del mort, amb fotografia inclosa. Hem trobat més de cinquanta notícies com l'exemple, la majoria amb fotografies. Jose Boyer va néixer a s'Arraco, però emigra a França, instal·lant un negoci a Nantes. Va viure els bombardeigs de la II Guerra Mundial, ajudant a molts dels seus veïns, aconseguint una gran estima per això. Després es trasllada a Brest, on obri el seu negoci *La Béthelotte*. La seva malaltia el va conduir a retornar a s'Arracò, on morí a l'edat de 61 anys²⁹ [fig. 73]. Molta informació proporciona aquesta biografia. Emigra abans de la dècada dels anys quaranta, sobreviu a la Guerra Mundial, obri negoci en diferents ciutats i retorna al seu poble per morir amb els seus.

Un altre exemple fou el de Jean Vives, originari de Deia. Gerent durant molt d'anys de *l'établissement Jean Mayol*, dedicat a la venda a l'engròs de fruites i llegums, era molt estimat, la qual cosa es demostra per l'assistència d'una gran representació del sindicat del sector. Arribà a França l'any 1920, coneixent el negoci amb J. Arhona. Va regressar al seu poble per casar-se, instal·lant posteriorment un negoci propi a Rennes³⁰. A l'any 1975 es publica la biografia de José Coll Deya, mort a l'edat de 76 anys. Explica que va emigrar de molt petit, resident a França prop de 40 anys. Obri un Restaurant, *Le*

²⁷ *Parcs-Baleares*, n. 217, gener 1974.

²⁸ *Parcs-Baleares*, n. 160, setembre 1968.

²⁹ *Parcs-Baleares*, n. 67, gener 1960.

³⁰ *Parcs-Baleares*, n. 67, març 1960.

Restaurant del Tulipes, a Lyon. En els anys seixanta va vendre el seu negoci i s'establí a la seva illa estimada, obrint l'Hostal de Ca'n Quet a Deia, el seu poble²⁸².

En totes tres biografies podem observar un patró, extrapolable a tant d'altres *Cadets*, els quals varen emigrar a França, obriren negocis pròspers i es varen retirar a les seves poblacions d'origens. Alguns per passar els darrers anys de la seva vida, altres per obrir negocis, aprofitant les bones perspectives que el turisme als anys seixanta obria a les Illes.

Figura 74: Crònica

■ Se marche para Mallorca con el fin de establecerse allí nuestro simpático amigo Juan Bover. Hasta ahora se había hecho cargo de corresponsal del «Paris-Baleares» para la región del Centro y Bourges.

Para él, va aqueste Glose:

El fet del retorn d'aquests emigrants no ha estat estudiat fins ara. Aquesta publicació era una gran font per a conèixer com a molts de *Cadets* s'instal·laren a les Illes de nou. Ja sigui per jubilar-se i gaudir dels darrers anys [fig. 74], gràcies a l'esforç de tota una vida. Altres tornaren

per obrir establiment relacionats amb el turisme [fig. 75], aprofitant el bon moment econòmic que s'obria a les Illes. Hi ha molts d'exemples, com el mostrat al costat Juan Bover²⁸³, o el de Mathias

Figura 75: Crònica

ANGERS

* A notre cher ami M. Mathias Ferrà qui est parti passer une longue période a Majorque, nous lui souhaitons bonne Santé, et bien de la joie dans son domaine "Es Broll" de San Felmo.

Ferra²⁸⁴[fig. 76].

Figura 76: Crònica

NANTES

■ Venant de S'Arraco par avion via Paris, nous avons le plaisir de saluer M. Mathias Calafell (Cabrè) et son épouse Deña Juana Juan (des Ponts).
■ Nous avons eu le plaisir de revoir parmi nous M. Gabriel Moll qui revient d'assister au mariage de sa petite-fille Marguerite Resselio avec M. Jaime Ribot. Les jeunes mariés ont accompagné M. Moll jusqu'à Nantes et continueront leur voyage de nocce en direction de Paris et cette fois accompagnés de M. Gabriel Moll fils et de son épouse Marguerite Enseñat. Nous leur souhaitons un agréable voyage et beaucoup de bonheur aux jeunes mariés.
■ Après un court séjour à S'Arraco, notre ami Antonio Alemany est de nouveau parmi nous.

A la crònica de

Le Havre apareix la notícia de l'arribada a Sóller de Madame Veuve Barthélemy Valles, la qual aprofitarà els seus estudis d'esteticien per obrir un local al poble i, el seu fill, ocupar una plaça a un banc²⁸⁵.

Una de les curiositats d'aquestes cròniques, molt abundants en tota la seva trajectòria, són les d'arribades i tornades dels *Cadets* francesos, els quals passaven llargues temporades a les Illes. Aquestes anades i tornades despisten a l'hora

²⁸² Paris-Baleare, n. 231, octubre de 1975

²⁸³ Paris-Baleares, n. 104, juliol-agost 1963

²⁸⁴ Paris-Baleares, n. 143, febrero 1967

²⁸⁵ Paris-Baleares, n. 217, gener 1974

d'establir quins eren els viatges per temes familiars, temes econòmics o retorns encoberts. Són les notícies més habituals, les quals eren confirmades en molt de casos en els mesos següents en les cròniques dels pobles de rebuda. Mostrem alguns exemples, però hi ha molíssimes més dins les pàgines de la publicació²⁸⁶.

8.11.2. Crònica de Balears

A diferència de cas frances, en el qual tan sols publiquen cròniques el corresponsal de la regió, el qual s'encarrega de centralitzar totes les notícies, al cas de les Balears trobem dos tipus de cròniques ben diferents. Per una banda nos trobem una miscel·lània de notícies diverses, organitzada per pobles i ciutats de les Illes. Ja hem vist en una gràfica anterior que aquesta secció era la que major espai posaria dins la publicació. Era lògic. L'arribada de notícies de les Illes a França era complicada. Les subscripcions a *Diaris* de les Illes no era habitual, i bastants costos rebre la premsa diària. No hi havia molts. A més, en aquestes publicacions diàries no hi havia les notícies més properes i locals demandades pels *Cadets* francesos. Una de les notícies més repetides eren referents a les festes populars i religioses, fet any i ere any als pobles, tan envorades pels emigrants i que no solien obtenir espai en la premsa a l'ús. Així el col·laborador escrivia cròniques d'aquestes festes. Hi ha molts d'exemples, com la celebració de les festes del patró d'Algaida, celebrades amb foguerons i menjars tradicionals²⁸⁷. També la consecució d'obres per part dels ajuntaments, millores en les infraestructures, com la del tram de carretera de Binissalem l'any 1965²⁸⁸. Una miscel·lània de petites novetats de l'estimat poble d'origen, difícil d'aconseguir d'un altre mitjà. La majoria de pobles, a excepció dels que disposaven corresponsal propi per vincular-se majorment amb el procés migratori i els *Cadets*, solien mostrar aquest tipus de notícies.

Palma seria un poc diferent. Era la que presentava major nombre de notícies, però eren més generals. Solien mostrar els fets més importants ocorreguts en el mes anterior a les Illes, la majoria centrats a la capital. Així donen notícia del viatge privat del Papa a Palma²⁸⁹, la proclamació de miss Balears²⁹⁰, o també notícies de política local, com

²⁸⁶ *Pares-Balears*, n. 80, maig 1961.

²⁸⁷ *Pares-Balears*, n. 126, juliol-agost 1965.

²⁸⁸ *Pares-Balears*, n. 143, febrer 1967.

²⁸⁹ *Pares-Balears*, n. 192, juliol-agost 1971.

l'elecció de procuradors a *Cortes*²¹⁷. Però la gran majoria estan relacionades amb notícies de turisme, com dades sobre passatgers marítims²¹⁸, aeris²¹⁹, augment del nombre de turistes per nacionalitats. Hi ha cents i cents de petites notícies elaborades per aquests col·laboradors, algunes com he dit tretes de la premsa diària i d'altres escrites com a crònica del seu poble.

Hi ha espai també per anomenar els naixements i defuncions de les localitats, però no necessàriament són o estan relacionats amb els *Ciutats*, a diferència del que succeïa a les Cròniques de França. Encara així, no tot són notícies allunyades de la mateixa essència de l'associació. Com a exemple, a la secció de Palma, la notícia de l'apertura d'establiments d'emigrants francesos a Palma, com el cas de l'apertura de la pastisseria "Paris-Palma", oberta pels amics i *Ciutats* Sis. Síntesi²²⁰.

La composició d'aquestes notícies, organitzades per pobles i ciutats de les Illes, és una vertadera miscel·lània. Aquest és un gènere literari caracteritzat per la barreja d'escrits de diferents gèneres que poden tenir en comú la intenció, el tema, un període o l'autor. El terme s'ha fet extensiu a les recopilacions, de diferents formats i tipologies. El terme miscel·lània, conjunt d'articles diversos, ha estat molt treballat a la literatura. També a les publicacions d'origen científic, donant cabuda a diversitat de temàtiques dins un mateix volum, donant amb aquest concepte una sort de coherència dins la seva diversitat. La necessitat de transmetre notícies d'interès local, sense molt d'ordre ni concert, tan sols lligades al fet del gust per la informació, és habitual a les illes, i molt característic de la publicació *Paris-Baleares*. A part de l'amalgama de notícies presents en aquesta crònica de Balears, també apareixen altres articles de format paregut, amb notícies diverses de temàtica més o menys comú. Aquestes seccions, de durada diversa, apareixen sovint. Exemples són el *Revoltallo Estruà*²²¹, de Miguel F. Gaudín, *Noticiario Insular*²²², de A. Vidal Isern, *Le Savez-Vous*²²³, *Echos sur maledia*²²⁴ de Donald. El

²¹⁷ *Paris-Baleares*, n. 137, juliol-agost 1966.

²¹⁸ *Paris-Baleares*, n. 125, novembre 1971.

²¹⁹ *Paris-Baleares*, n. 81, juny 1961.

²²⁰ *Paris-Baleares*, n. 107, novembre 1963.

²²¹ *Paris-Baleares*, n. 101, abril 1963.

²²² *Paris-Baleares*, n. 108, octubre 1963.

²²³ *Paris-Baleares*, n. 169, juny 1969.

²²⁴ Entre els anys 1963 i 1968, com a *Paris-Baleares*, n. 126, juliol-agost 1965.

²²⁵ Entre els anys 1971-1975, com a *Paris-Baleares*, n. 230, setembre 1975.

gust per recollir notícies, relacionades amb temes turístics i d'interès general era una constant en la publicació, tal com reflecteix el fet que la *Crònica de Balears* sia una gran miscel·lània, feta per informar els socis francesos.

L'any en el qual apareixen més localitats a la secció de Balears ha estat 1958, amb un total de seixanta-vuit. Però no totes són escrites per col·laboradors, tal com ja hem explicat anteriorment. És difícil quantificar quantes vegades les cròniques d'un poble han estat escrites com una simple miscel·lània de notícies i quantes vegades apareix la ma d'un soci que ha enviat una crònica personal, per una ocasió en particular. No podem deixar d'afirmar que una anàlisi acurat i sistemàtic d'aquestes cròniques aportaria dades molt significatives sobre l'emigració i el retorn dels balears a França en la segona dècada del segle XX. Però igualment incompleta, sent necessari la seva correlació amb dades de passatgers d'altres fonts, a més de la incorporació a l'estudi d'altres dades estretes de revistes i publicacions de temàtica similar que s'editaven a l'illa. L'objectiu del nostre treball no es aquest.

Canvis de col·laboradors, aparició i desaparició de pobles a les cròniques, inclusió de notícies d'actes familiars a les mateixes, aparició de fotografies d'aquests esdeveniments... Són els socis els que modificaran aquesta secció en la majoria dels casos. Un exemple són les illes menors. No apareixen notícies personals, ja que no hi ha *Cahiers* a les mateixes, però sí a França dels originaris d'aquestes. Per aquest motiu s'incorporen notícies d'aquests a les cròniques. El mateix succeeix a la crònica de Palma, en la qual apareixen notícies personals, però la gran majoria són d'interès general. Hi ha dos municipis que destaquen per les seves cròniques, les quals sempre apareixen notícies personals, una veritable crònica social dels seus pobles. Són, com no podia ser d'una altra manera, Soller i Andratx. Campanet, Algaida, Llubi, Galilea... són altres els pobles que mantenen la relació amb la publicació, però molt més llunyana emocionalment i amb molt menys espai dins les cròniques.

Com hem dit, Soller i Andratx són els municipis que ocupen un major espai dins les cròniques, apareixen sempre notícies dels seus pobles i llogarets, a diferència dels altres municipis molt més irregulars. Soller i Fornalutx mantenen una important presència al llarg d'aquesta etapa. Joan Estades, col·laborador habitual de la publicació, s'encarregarà de les cròniques d'aquests pobles, a més d'altres aportacions, les quals

analitzarem posteriorment. Són habituals les notícies locals, però també la sistemàtica aparició dels viatges d'anada i tornada dels *Cadets* francesos, els quals aprofitaven les seves vacances per passar llargues estances als seus pobles d'origen. Naixements, bodes, defuncions, retorns, viatges... són l'essència de la crònica. Però curiosament, si al principi de l'etapa trobem que hi ha molts d'articles divulgatius sobre la seva vall, al final de l'etapa les seves aportacions es limiten a les cròniques de Soller i Fornalutx. Però a principis de la dècada dels anys setanta, aquesta concreta minya, fins a desaparèixer en alguns dels números finals de l'etapa. Tot el contrari del que succeeix amb els pobles i llogarets del municipi d'Andratx.

S'Arraco primer, després Andratx, s'incorporen en el número de maig de 1954. Però el seu paper serà fonamental en el seu desenvolupament, tal com s'observa en aquesta etapa. Les seves cròniques socials, dividides en Andratx, S'Arracó, Sant Elm i Port d'Andratx, aniran agafant espai dins la *Crònica de Baleares*. Tant d'espai que al final de l'etapa ja era quasi el 50% de la mateixa, si excluïem Palma. Les seves cròniques, amb notícies municipals i d'esport, plenes de sentiments, recordatoris, anècdotes... en la seva lectura una persona que no es del seu cercle es perd, no termina d'entendre els dobles sentits o les bromes que es fan entre ells. Hi havia tradició periodística al municipi. Molts dels *Cadets* col·laboradors havien escrit en *La Voz de S'Arraco* o en *L'Andratx*. La desaparició de l'*Andratx* a finals de la dècada dels anys seixanta pareix una reculsió en els *Cadets* del municipi, els quals encara escriuen i aporten molt més que abans. Si a principi de l'etapa serà el poble de Soller el més actiu, al final serà andratxol i arracomers els que omplen les pàgines de la publicació, acaparant molt més espai, fora de les limitacions que suposava la *Crònica de Baleares*. Arrabades dels amics francesos, viatges dels familiars a França, necrològiques, banquets de noces, resultats de petanca, notícies locals... notícies amables i properes als *Cadets*, amb una intensitat emocional que no es perd al llarg de l'etapa, a diferència d'altres pobles. *Ronda de notícies andratxoliques*²², de Gabriel Tomas, *Cosas y otras d'Andratx*²³, de l'Alvió, *Crónicas Andratxol*²⁴... són algunes de les seccions sobre notícies diverses que apareixen relacionades amb el poble d'Andratx. I com no podia ser menys, també

²² *Para-Baleares*, n. 174, desembre 1969.

²³ *Para-Baleares*, n. 176, febrer 1970.

²⁴ A partir del *Para-Baleares*, n. 100, març 1963.

s'Arraco s'afegirà aquesta moda: 'Actualitat arraconense', 'Memories d'un arraconense'¹⁶⁵. El municipi d'Andratx omplirà la nòmina de corresponsals i col·laboradors, capgirant la línia de la publicació, tal com analitzarem en la següent etapa.

8.12. La influència de la nova Llei de Premsa de 1966

La publicació, probablement per motius econòmics, deixa d'imprimir-se a l'impremta D'hivers de Cahors. L'any 1965 es trasllada a Palma, a la impremta Politécnica, al carrer Troncoso. El propietari de la impremta D'hivers havia mort l'any 1962¹⁶⁶. Es publica un compromís de continuació amb la vidua i el fill, però els alts costos dels enviaments internacionals, la presència més gran de *Cadets* a Mallorca i una impressió més econòmica, foren les causes més probables pel canvi de lloc d'impressió de la publicació. Curiosament, a finals de 1964, Matias Mut, antic membre de l'equip directiu i director de l'Oficina de Turisme a París, havia estat traslladat a Palma com adjunt amb Ministeri de Turisme.

L'any 1965 apareixen els quatre primers números sense especificar el lloc d'impressió, però en el de maig ja surt el logotip de la impremta Politécnica, la qual s'encarregarà de la seva impressió fins al final de la publicació. Ells hanà tan bona relació que el seu propietari serà nomenat de la mateixa al llarg d'uns anys, formalisme necessari pels canvis legislatius que es varen produir arran de la coneguda Llei Fraga de 1966.

La impressió de la publicació a territori francès obligava al dipòsit d'un exemplar a la Biblioteca Nacional, situada a París. Un decret de l'any 1537, encara en vigor, exigeix que la Biblioteca Nacional de França guardi un exemplar de totes les obres publicades a França. El fet de traslladar la impressió a Espanya no comporta la fi de l'enviament de la publicació a la Biblioteca Nacional de França, la qual disposa de tota la col·lecció completa¹⁶⁷, l'única sencera original fins al moment coneguda. Inicialment creat com una figura de control bibliogràfic nacional, el dipòsit legal ha passat a configurar-se en els estats democràtics com un servei públic gratuït d'accés al ciutadà, a més de

¹⁶⁵ A partir del *Paris-Baleares*, n. 149, octubre 1966.

¹⁶⁶ *Paris-Baleares*, n. 149, setembre 1967.

¹⁶⁷ *Paris-Baleares*, n. 90, abril 1962.

¹⁶⁸ Biblioteca Nacional de França, *in D.*, recuperat el 27 de març de 2014, a <http://catalogue.bnf.fr>.

convertir-se en una de les millors eines per a la protecció del patrimoni material dels estats.

A partir de maig de 1965 apareix el Dipòsit Legal espanyol a la publicació, a més del nou lloc d'impressió. Aquest era PM. 955 – 1965, obligatori en la publicació des de llavors, com també s'a la resta de publicacions fetes al territori espanyol. L'obligació a territori espanyol de dipositar una còpia es remunta l'any 1716, ja en els regnat dels Àustries aparegueren directrius amb l'obligació, per part dels impressors, d'entregar un exemplar de tot el que s'imprimís. L'any 1938 s'amplia aquesta obligació a totes les reproduccions fotogràfiques, obres cinematogràfiques i sonores. Un nou decret de juliol de 1955³⁰⁶ modificarà la reglamentació envers les obres. Però serà la reorganització completa i efectiva del Dipòsit legal que es realitza mitjançant el Reglament del Servei de Dipòsit Legal, aprovat per Decret de 23 de desembre de l'any 1957 (BOE n. 17, de 20 de gener de 1958). Aquest, un dels més moderns del moment, continuarà vigent fins juliol de 2011³⁰⁷. La denominació Depòsit Legal i el moment històric en el qual es va organitzar de manera efectiva, l'any 1958, va provocar ser percebut com un instrument de control de les publicacions, fins i tot relacionat amb la censura. Lluny d'això, el Depòsit legal es convertí en un instrument essencial per a formar col·leccions públiques sistemàtiques, eina fonamental per a la seva conservació. Aquesta legislació, de caràcter menor però moderna, s'ha d'inscriure dins els primers passos de la dictadura per aconseguir un major reconeixement a l'exterior. Recordem que la sol·licitud del govern espanyol al consell de la CEE [fig. 77] es presenta el 9 de febrer de 1962, amb bona acollida a l'àmbit econòmic.³⁰⁸ Mai el règim franquista aconseguirà l'entrada a la CEE, però si acords comercials preferencials (juny 1970) i de protocol (1973).

Figura 77: Crònica CEE

■ Abunda el trabajo en nuestras fábricas y talleres. La petición de ingreso de España en el Mercado Común Europeo ha sido muy bien acogida por fabricantes y obreros. Actualmente se exporta mucho calzado a EE. UU. y a Suecia, con mucha aceptación en ambos mercados.

³⁰⁶ *Legislación Histórica*, (n.f). Recuperat el 27 de març de 2014, a http://www.bne.es/opencms/es/Colecciones/Adquisiciones/DepositoLegal/LegislacionHistorica/docs/DL_1958.pdf

³⁰⁷ BOE 30/07/2011. Recuperat el 27 de març de 2014, a <http://www.boe.es/boe/dias/2011/07/30/pdfs/BOE-A-2011-13114.pdf>

³⁰⁸ *París-Baleares*, n. 89, març 1962

Per aconseguir aquests acords, el govern franquista ha necessitat projectar cap a l'exterior una imatge de país més "civilitzada", però sense intenció de perdre el seu control intern. Una de les lleis que més s'ajusten a aquest nou ideari i afecten el nostre objecte d'estudi serà l'anomenada Llei Fraga de 1966.

Per als mitjans de comunicació, premsa principalment i ràdio, aquesta moderació arriba de la ma del llavors ministre d'informació i Turisme (en 1999 president de la Xunta de Galícia), Manuel Fraga i Iribarne, qui defensa davant el Ple de les Corts el text d'una nova Llei de Premsa i Imprenta (coneguda com a 'Llei Fraga') que haurà de substituir a l'obsoleta Llei de 1938. El que pretenia aquesta llei era crear un marc jurídic intermediari entre la restrictiva Llei de Ramon Serrano Suñer i les llibertats dels països democràtics del nostre entorn. La Llei Fraga va permetre una major llibertat de moviment d'idees de la qual alguns mitjans es van valer per mostrar una actitud obertament més crítica amb el règim.

La nova Llei de Premsa aprovada l'any 1966, introdueix canvis prometedors pel que fa a la Llei de 1938, ja que, almenys sobre el paper, se suprimien tres dels principals obstacles en el camí cap a la plena llibertat de premsa: llibertat per a designar al director del periòdic, supressió de la censura prèvia i possibilitat de participar en empreses informatives. Sota la Llei de Premsa 1938, redactada en plena guerra civil, els directores dels periòdics només podien ser triats pel govern, entre persones afins al règim i amb la fi evident d'exercir un control sobre els continguts i mitjans periodístics. Amb la Llei Fraga desapareixen la designació del director pel govern i la "censura prèvia" que, fins a 1966, obligava a passar pel tamis ideològic de les autoritats tots els textos abans de ser publicats.

Aquesta "llibertat" editorial xocava amb la realitat que es vivia dins les fronteres espanyoles. Fins als primers anys de la dècada dels seixanta, la dictadura franquista exercia un control absolut sobre els mitjans de comunicació. Així els diaris publicats a principis dels anys 60 estaven plens de victòries futbolístiques madridistes, el turisme, "Spain is different" o "el miracle econòmic espanyol", frases encunyades pel règim, amb la clara intenció d'espargar la seva propaganda política. Un llenguatge que cercava per una banda engrandir els assoliments econòmics del sistema i, per una altra, tractava

d'evitar la "contaminació" cultural i política que, sens dubte, hauria de portar l'incipient turisme i els emigrants espanyols en l'estranger.

Poc o gens es publica a Espanya sobre els veritables motius que provoquen l'aïllament polític internacional de l'Espanya franquista (a tot estirar, s'al·ludeix a ells com "conjures internacionals") o sobre les penúries dels milions d'emigrants sobre les esquenes dels quals recau gran part dels interès econòmics que afavoriran el posterior engrairament econòmic. Era el silenci d'una premsa emmordassada, des de 1938, per una llei que la relega a jugar un paper de mer instrument de difusió ideològica. *Paris-Balnearies* no sofreix aquesta pressió, ja que s'editava fora del país. Però la prioritat era servir de nexa entre els socis, de tendència política diversa. Per això era apolítica, sense notícies que poguéssim molestar cap dels seus socis. Aquest era el motiu principal pel qual hi havia certes tensions internes, però que a la vegada afavoria la seva lliure circulació per territori espanyol.

A partir de l'any 1962 se succeeixen una sèrie de fets que contribuiran a canviar el panorama. El govern espanyol demana iniciar negociacions amb la Comunitat Econòmica Europea. L'oposició política antifranguista (liderada pel PCE) es reuneix en l'estranger. L'assassinat del comunista Giménez en 1963 provoca pujades protestes internacionals. Un sumo, els excessos de la dictadura es fan públics i, si bé aquests esdeveniments no afebleixen a l'exces al règim, els dirigents senten cada vegada de manera més palpable la necessitat de moderar les formes, de projectar a l'exterior una imatge del país més "civilitzada".

En el seu article s'afirmava que

La libertad de expresion y el derecho a la difusión de informacion, reconocidos en el artículo primero, no tendrán mas limitaciones que las impuestas por las leyes. Son limitaciones, el respeto a la verdad y a la moral, el acatamiento de la Ley de Principios del Movimiento Nacional y otras leyes fundamentales, las exigencias de la defensa nacional, de la Seguridad del Estado y del mantenimiento del orden público interior y la paz exterior, el debido respeto a las instituciones y a las personas en la critica de la accion política y administrativa, la independencia de los Tribunales y la salvaguarda de la intimidad y el honor personal y familiar.

Els principals canvis d'aquesta llei pel que fa a l'anterior es poden resumir en

- L'empresa periodística passava del domini de l'interès nacional al domini de la iniciativa privada
- S'anul·laven les consignes i la censura previa com a procediment normal, reservades a partir d'ara només a casos d'emergència nacional o guerra
- Imposava el dipòsit previ de publicacions
- Establia el concepte d'informació d'interès general per la qual cosa el govern podia obligar qualsevol publicació a inserir gratuïtament notes provinents de la Direcció General de Premsa
- Contemplava el segrest administratiu de publicacions
- Preveia sancions per a qui escrivia o publicava qualsevol cosa que es considerés contrària als principis fonamentals del Moviment i l'ordenament jurídic general del franquisme
- Permetia als professionals de la comunicació recórrer les possibles sancions administratives a través d'un procediment contenciós-administratiu

El que pretenia aquesta llei era crear un marc jurídic intermediari entre la restrictiva llei de Ramon Serrano Suñer i les llibertats dels països democràtics del nostre entorn. La coneguda com a Llei Fraga va permetre una major llibertat de moviment d'idees de la qual alguns mitjans es van valer per mostrar una actitud obertament més crítica amb el règim. La distribució al territori espanyol de la publicació *Paris-Baleares* no havia estat problemàtica, ja que no era considerada premsa, sino simple butlletí de socis d'una associació estrangera. Gràcies als seus estatuts, en els quals les mencionava la seva no implicació política, la situava sota les directrius de l'anterior esmentada llei de 1938 i posteriors.

Pero el seu trasllat a la impremta de Palma la sotmetria al nou marc jurídic de la premsa espanyola. Per aquest motiu, la nova llei de premsa, la 14/1966 de 18 de març, li afectarà a l'igual que les seves complementaries com l'Estatut de la Publicitat d'11 de juny de 1964, l'Estatut de Publicacions Infantils i Jovenils de 19 de gener de 1967 i l'Estatut de la professió periodística, entre altres textos normatius. Fins aquell moment no havia estat afectada per la restrictiva legislació espanyola. Com no tenia consideració de premsa, sino un simple butlletí de socis d'una associació estrangera, era ben tolerada

També ajudava la seva actitud apolítica. Per aconseguir el beneplàcit i la complicitat de les autoritat franquistes, l'associació havia creat la figura de Delegat General per a Balears, càrrec ocupat per Juan Bonnin Serra. S'encarregà, entre altres qüestions, de intervenir davant l'administració, sobretot davant del Ministeri d'Informació i Treball. Era conegut dins l'associació pel seu bon fer com a relacions públiques. Però també pels seus principis, i les seves defenses del que es pot i no pot publicar. En un article, en to humorístic, es relata com negà la publicació d'unes fotos³⁰⁹. La seva figura es dibuixa com la d'un censor amable, però vehement, sempre intentant problemes a l'hora de treure els números al carrer. Aquesta tasca es va complir, evitant desacords amb les autoritats competents. I com ja hem explicat, l'amistat amb un alt funcionari com Matias Mut també ajudava. Però segons una entrevista amb Joan Estades Bisbal³¹⁰, un dels col·laboradors més prolífics de la publicació, després de l'aprovació de la Llei Fraga, la publicació va tenir un intent de segrest per un article seu escrit en català.

La llei també obligava a publicar anualment, en el darrer número anual, els càrrecs

Figura 78: Situació econòmica *Paris-Baleares*

PARIS-BALEARES	
<p>En cumplimiento del artículo 24 de la vigente Ley de Prensa damos a la publicidad lo siguiente:</p> <p>"PARIS-BALEARES", fundada en 1953 por don Francisco Vich, tiene por misión la de servir de unión entre los mallorquines de Mallorca y los mallorquines residentes en Francia. Esta publicación es el órgano de la Asociación de Mallorca. Esta publica "Les Cadets de Majorque" con sede en Reims (Francia).</p> <p>El Director de la publicación don Gaspar Sabater y la Asociación "Les Cadets de Majorque", de la cual la publicación es su órgano, está presidida por don Rafael Ferrer, siendo Primer Vice-presidente y Delegado para las Baleares don Juan Bonnin. Segundo Vice-presidente don Gabriel Simó, Secretario General, don José Ripoll, Pbro., Tesorero, don Antonio José Coll y tesorero-adjunto don Juan Ferrer.</p>	
Situación Financiera	
De suscriptores	116.000
De anuncios	24.000
	140.000
Gastos de impresión	132.000
Otros gastos	12.000

directius de les publicacions, fet que es reflectirà a la publicació des de l'any 1967. També obligava a especificar la finançament de la mateixa [fig. 78]. En el primer anunci, datat de desembre de 1967, no apareix aquesta situació econòmica. Per aquest motiu són obligats a publicar-la dos mesos més tard³¹¹. Observem en aquestes dades que la situació financera fou realment problemàtica. La publicació es finançava en un 80% de subscripció i la resta per publicitat. Però les despeses superen en quatre mil pessetes els ingressos, fet que continuament es denunciava en la publicació, tal com ja hem exposat anteriorment. El fet de rebre ingressos de publicitat no degué beneficiar a l'associació, ja que en els següents anuncis, s'explica la situació financera amb un breu: "*Todos los gastos de la edición de PARIS*

³⁰⁹ *Paris-Baleares*, n. 196, desembre 1971.

³¹⁰ Entrevista a Joan Estades, Agost 2005

³¹¹ *Paris-Baleares*, n. 154, febrer 1968

BALEARES se cubren de la cuota de los socios de "Los Culetes de Maparique" ¹¹² La publicitat era majoritàriament d'establiments dels socis, dels quals ja hem senyalat anteriorment que no sempre cumplien amb les seves quotes i per això anira desapareguent molt al llarg d'aquests anys.

La llei Fraga comporta pues canvis dins la publicació, sent el més evident l'apareixió de la figura del director, del que pensem tingué un paper limitat. La publicació sempre havia elegit una posició neutral respecte als temes polítics, tal com hem argumentat anteriorment. Hi ha bona relació amb les autoritats franquistes, gràcies al bon treball del delegat balear, Joan Bonnin. I també amb les autoritats franquistes a França, les quals assisteixen regularment als banquets celebrats pels *Culetes* en aquest territori. També hi ha una relació estreta amb les autoritats franceses a les Balears.

La llei Fraga afecta en dos aspectes més a la publicació. Un era en l'ús de la llengua catalana, tema que tractarem en un altre punt. L'altre, en les col·laboracions de Joan Antonio Estades Bisbal en la seva secció *Foroalutx*, dins la *Cronica de Baleares*, en els anys 1965 i 1966.

8.13. Els directors de la publicació

Altre de les qüestions que imposava la llei Fraga era tenir com a director un periodista. Així la publicació disposara des de l'abril de 1966 ¹¹³. El primer director serà D. Gaspar Sabater Serra, el qual continuara fins a l'octubre de l'any 1972 ¹¹⁴, quan serà substituït per D. Miquel Fener Sureda, propietari de la impremta Troncoso, d'edicions Con

D. Gaspar Sabater va néixer a Palma de Mallorca en el mes de setembre de 1914, recentment iniciada la I Guerra Mundial. Cursa els seus estudis als col·legis de San Cayetano i La Salle de la capital mallorquina. Posteriorment cursa estudis de Magisteri a la seva ciutat natal i de Periodisme a Madrid, ciutat en la qual residí durant un temps, compartint estudis amb Camilo José Cela i Miguel Delibes, entre d'altres. Els anys trenta formà part del Grup Literari i Pictòric *Azul*. En l'exercici de la seva funció docent

¹¹² *Pais-Baleares*, n. 163, desembre 1968.

¹¹³ *Pais-Baleares*, n. 154, abril 1966.

¹¹⁴ *Pais-Baleares*, n. 200, novembre 1972.

a Mallorca, fou represaliat durant la Guerra Civil i condemnat a la suspensió d'ocupació i seu i a la deportació a Maia de Montcal, un poble de la província de Girona. En 1935 funda la revista d'art *Ideas Estencas*. L'any 1944 fou un dels impulsors de la revista falangista *Homage*. Comença la seva feina periodística a l'edat de 17 anys, en el diari *L'Última Hora*.³¹⁶

Ideològicament estava en la mateixa línia ideològica que personatges de l'època com Pere Deyà, Francesc Fiol Juan, Gaspar Sabater Serra, Josep Rossello Ordinas, Melcion Rossello Simonet o els germans Villalonga, els quals donaven total suport al règim franquista, amb una clara tendència anticaltanista.³¹⁷ Ocupa el càrrec de Cap dels Serveis de premsa de la Diputació Provincial de Balears durant la dictadura. A més col·labora assiduament com a articulista en nombrosos periòdics, tant d'àmbit local com nacional, entre els que podem citar-ne *Pestura*, *El Día*, *La Alhambra*, *L'Última Hora* i *Diario de Mallorca*. També funda i o dirigeix diverses publicacions com *Revista Balear*, *Cort*, *Vida Municipal*, *Ciudad*, *Paris-Baleares*³¹⁸ i *Dijous*.

Com a escriptor, fou autor d'una nombrosa obra, fonamentalment de temàtica mallorquina i balear, si bé va desenvolupar també assajos més generals en matèria pedagògica, historiogràfica i de crítica literària i d'art. L'esmentada trajectòria s'inicia l'any 1936 amb la publicació del llibre *Ensayos de Crítica Literaria*. Publica l'any 1972 *La Pintura Contemporània en Mallorca. Del impresionismo a nuestros días*, obra que va tenir una segona edició l'any 1981. La seva darrera obra va ser una nova edició de la *Historia de las Baleares*, publicada inicialment l'any 1959, el 1987, pocs dies abans de la seva mort.

Respecte al seu treball a la publicació *Paris-Baleares*, no podem aportar molt, ja que no hi ha dades sobre les seves actuacions. No apareix cap article firmat per ell en la publicació. El seu nomenament s'ha de entendre dins el compliment de la normativa legal. Segurament era conscienciat dels continguts de la publicació, no hagués posat el seu nom si no fos així. Peròensem que la seva influència fou limitada, encara que

³¹⁶ Gaspar Sabater, n.º 13. Recuperat el 29 de juny de 2013, a http://elpais.com/diario/1987/02/23/agenda/8541033201_850715.html

³¹⁷ Mulet Trobat, B. (1999). *Societat i educació. Una interpretació sociològica històrica mulet trobat*. Palma: Universitat de les Illes Balears.

³¹⁸ *Paris-Baleares*, n.º 203, juliol-agost 1972.

sospitem que la minva dels articles en llengua catalana de la seva etapa, fou decisió d'ell.

Del segon secretari, Miquel Ferrer Sureda, disposem d'un poc més d'informació respecte a la publicació. Fou el propietari de la impremta politècnica, en la qual s'imprimia la publicació des del número 124. Va ésser el fundador de l'editorial Cort. Empresa editorial fundada a Palma l'any 1965 per Miquel Ferrer Sureda, fill del mestre, pedagog, folklorista, escriptor i promotor cultural Andreu Ferrer i Ginard, fundador, l'any 1947, de la revista *Cort* i de la Impremta Politècnica. Entre el 1965 i el 1979, l'editorial publica llibres de temàtica general i també l'esmentada revista, a més de gestionar-ne la impremta. El 1979 Andreu Ferrer, fill de Miquel i net d'Andreu, n'esdevingué l'editor. Des d'aleshores impulsà una nova orientació editorial, i es dedicà en exclusiva als llibres de text. D'ençà del 1985 també era propietari de la Impremta Politècnica. A partir del 1999 obri una nova línia editorial: la col·lecció *El·ls i ells*, d'assaig i historiografia. A partir del 2001 inaugura la col·lecció de narrativa, d'àmbit de tots els territoris de parla catalana, *L'ull orb*³¹⁸. La impremta politècnica va tancar el 13 d'abril del 2012. Pareix que en darrera etapa de la publicació, mantenia una amistat personal amb Antonio Simó Alemany, delegat general i encarregat de l'elaboració de la publicació. La impremta s'encarregava de la maquetació i la distribució, però no de la selecció i elaboració de continguts. No coneixem la seva implicació o paper en la dècada dels setanta, però no creiem que fos molt diferent, sempre i quan es complien els preceptes legals.³¹⁹

8.14. El polèmic Joan Antoni Estades de Moncaire

Polemia per naturalesa, val a dir-ho, Joan Antoni Estades de Moncaire i Bishal fou un prolífic col·laborador de la publicació des de l'any 1957. Per la seva gran feina, l'associació l'atorga la *Misholla Cervantes*, premi propi, pels serveis prestats, destacant el gran treball dut a terme envers la revalorització la cultura mallorquina sota circumstàncies adverses. Nasqué a França, l'any 1939, traslladant el seu domicili a Mallorca des de l'any 1953. Gran enamorat de l'illa i defensor de la llengua i literatura

³¹⁸ *Editorial Cort*, en lí. Recuperat el 25 de juny de 2013 a <http://www.monatopedia.cat>

³¹⁹ Converses amb Antonio Simó Cardenas.

insular. Proclamat com autodidacta, posant la seva ploma en totes les circumstàncies al servei dels necessitats i dels febles, presenta moltes dades biogràfiques força interessants.⁵²⁰

Fou un personatge singular, al qual vàrem tenir l'oportunitat d'entrevistar l'agost de 2005, en el qual ens va narrar, entre altres qüestions, l'intent de segrest de la publicació per un article seu, mencionat anteriorment. Pertany a una família aristocràtica, fill, net i besnet d'una antiga família de senyors de la Vall de Sòller, família de la bona societat mallorquina coneguda al nom de l'heraldica amb el nom d'Estades de Montcaire. Escriptor prolífic, ha col·laborat des de fa mes de cinquanta anys amb publicacions com *el Sòller*, *L'Estel de Mallorca*, *Insular* i *L'última Hora*, havent estat d'aquest darrer corresponent informatiu per la comarca de Sòller del 1967 al 1987. També col·labora a alguns toms de la Gran Enciclopèdia de Mallorca i de manera especial a la veu "Fornalutx". Gran afeccionat a la història contemporània i a la genealogia, forma part de la Reial Acadèmia Mallorquina d'Estudis Genealògics, Heràldics i Històrics.

Pero també funda dos clubs esportius a Fornalutx, el Club esportiu Atlètic Fornalutx, l'any 1962, i el club de petanca de Fornalutx l'any 1970. Fou fiscal del jutjat de pau del municipi de Fornalutx entre l'any 1976 i 1989 i jutge de pau suplent del 1989 al 1992. Cavaller de l'ordre del Sant Sepulcre des de 1977, també de l'Orde Constantiana de Sant Jordi o del Reial Estament Militar de Girona pertany igualment a la "Real Asociación Hidalgos de España" entre altres corporacions de caràcter nobiliari com descendent d'individus inscrits a la seva època a l'allistament noble de Mallorca de l'any 1762. La seva personalitat el va fer assidu del programa de Telecinco "Crònica Marciana" amb Javier Cardenas. També participà en la pel·lícula dirigida per aquest darrer *FBI Frigidales: Biscan Incorrupt*. La seva participació en aquests, amb gran audiència mediàtica, ha distorsionat la seva imatge d'home migament culte i seriós, apareguent muntatges diversos i grups de facebook que ridiculitzen la seva figura.

Hi ha molt poques referències a la vida política espanyola dins la publicació, molt menys referències a fets històrics com la Guerra Civil i la posterior repressió. Però de

⁵²⁰ *Insular*-*Insular*, n. 150, octubre de 1957.

les poques que hem pogut detectar dins aquesta etapa. Joan Estades era present. Gran defensor de la llengua mallorquina, deutor de la cultura francesa, era també un gran admirador del règim franquista. En el 25 aniversari de la fi de la guerra civil, en tota Espanya es varen realitzar actes i misses per celebrar els anomenats "25 anys de Pau". Hem trobat unes poques referències als cants de *Le Dieu* a algunes cròniques de pobles³²¹, però Joan Estades realitza una al·lusió clara al conflicte. L'any 1963, en la seva crònica de Fornalutx recorda, en català, la guerra fratricida entre espanyols començada *per les potències europees*³²², reproduint el comunicat de l'1 d'abril en perfecte català. En la seva crònica d'abril de 1964, en plena celebració dels 25 anys de pau, reflexiona en quatre paràgrafs sobre la fi de la guerra civil. Els congratula de la fi del conflicte, al qual qualifica de cruel i fratricida però necessari.

Si para los revanchistas y resentidos el gobierno del General Franco significó la pérdida de una democracia que nos condujera a la anarquía, nosotros tampoco olvidaremos que ellos provocaron el sacrificio de un millón de compatriotas nuestros que eran inocentes del drama que ocurría.

No apareix cap tipus de contestació a aquestes afirmacions, ni comença cap tipus de debat. Recordem que l'any anterior, s'havia tornat a recordar que "*P. B. s'interdit toute allusion à la vie politique ou religieuse de France ou de Navarre*"³²³, citat d'una entrevista publicada a Abbe Joseph Ripoll, home amant dels principis francesos i servidor fidel de la publicació. Però ell, responsable darrer dels continguts de la publicació, per tant conxeador dels articles que apareixen abans de la seva publicació, publica en el mateix número un article amb la notícia del descobriment, per part de Jacques Gintestra de Sevres, de les tombes de fills de mallorquins situades al cementiri de Thones, prop d'Haute-Savoie. En concret senyala la tomba de Gabriel Reynes, nascut a Mallorca l'any 1911 i mort a França a 1944, durant els combats de Cilières. Referint-se a la gratitud que mereixen tots aquells que han mort "*pour que vive la France, dans la Paix et la Liberté*"³²⁴, recordant que prop hi ha altres tombes de *Catalans et d'Espagnols*, anima als *l'ollets* a recordar-se de tots ells duent flors a les seves tombes, en senyal de record i coneixement. Aquestes tombes a les quals es refereix pertanyen a els maquis

³²¹ *Parcs-Baleares*, n. 112, abril 1964.

³²² *Parcs-Baleares*, n. 103, juny 1963.

³²³ *Parcs-Baleares*, n. 112, abril 1964.

³²⁴ *Parcs-Baleares*, n. 103, juny 1963.

des Glières¹²⁶, un grup de residència de *Francs-Libres*, el qual va lluitar contra l'ocupació i el govern de Vichy. El 26 de març de 1944 varen lluitar una darrera batalla, en la qual deuït maquis resistiren contra cinquanta soldats alemanys tota una nit. El seu capità ordena la abandonar la batalla. Al llarg dels següents dies varen trobar a més de cent vint maquis morts, ja durant la batalla o després de ser torturats. La derrota es va transformar en una victòria moral i donà impuls a la resistència francesa de la regió de Savoia, totalment destrossada, fins el desembre d'agost de 1944.

Casualitat o no, en el mateix número que apareix una referència clara a la Guerra Civil aparegué un altre per als maquis, lluitadors antifranquistes primer, lluitadors a la França ocupada també. L'única resposta publicada als dos articles fou la de Joan Estades, el qual en un breu paràgraf escriu: *"gracias a Dios no hemos perdido la memoria y sabemos que no les olvidabam a estos compañeros, no nos dejaremos embaucar por sentimientos pueriles"*¹²⁷, en referència al fet que l'Abbe Ripoll demanes flors per aquests combatents per la pau i la llibertat, però com Joan Estades era molt religiós.

*"Se ha de ser útil para si alma nos impresion a todos los aconteces y actos que se hagan en sacrificio de estos compañeros los cuales en su momento lucharon en los maquis franceses porque estaban en desavenida con el gobierno de su patria que acababa de hacer el comunismo a la Puerta. Ni quito ni pongo rey y no mezclo cosas con ovejas en esta nota informativa"*¹²⁸

Hi ha una clara desavença entre aquests dos homes, que es despreuen d'aquestes paraules. Un carrega amb l'autoritat moral del sacerdot, l'altra recorda el motiu dels maquis. Aquest tema no dugue a cap tipus de debat més, però sí a la desaparició dels escrits de Joan Estades per una temporada.

No serà fins al mes de novembre de 1965 quan Joan Estades torna a escriure, reprenent la seva crònica de Fornalutx.

4.) després de quasi un any d'absència de les pàgines d'aquest periòdic, motivada per raons diverses, tornem altra vegada a embestir

¹²⁶ *Maquis des Glières* (n.b), recuperat el 14 d'abril de 2014, a <http://www.les-carnographies.net>

¹²⁷ *Pares-Balances*, n. 114, maig 1964.

¹²⁸ *Pares-Balances*, n. 114, maig 1964.

la tasca perillosa del nostre combat, iniciant una nova etapa que si bé encara no serà del gust i agrat de tothom.

Es podria interpretar com una ironia envers a la polemica abans descrita, la qual hauria esdevinguda causa de la seva absència. Però sempre polèmic, torna amb la intenció d'escriure en llengua catalana. Les seves cròniques havien començat en aquesta llengua, però l'any 1964 comença a emprar el castellà. En aquesta nova etapa vol escriure en les tres llengües dels *Índexs*, emprant una cada mes, considerant que *"moltys ja vos han familiaritzats amb les lletres mallorquines o catalanes, ja no cal que fassem croniques mitges en llatí i mitges en grec"*¹¹.

Ja havia renunciat a la llengua catalana per crítiques anteriors, fent al·lusió a cartes de gent que es queixava que no entenia la llengua pròpia. En el següent número la crònica està escrita en castellà, però fa referència també al fet lingüístic, recordant que tots els mallorquins educats a les illes coneixen els rudiments de les lletres castellanes. Així considera el fet d'escriure en castellà i en català un homenatge a les dues llengües, a les quals considera germanes, rematant l'article amb una suposada intenció de no entrar en polèmiques envers *"el sentimiento que nos produjo aquella disposición gubernativa del 12 de junio de 1926 que prohibía en nuestras provincias hermanas de Cataluña el uso público y el uso corriente de su lengua materna"*¹².

Éra un article entreuassat, en el qual vol manifestar la germanor amb la llengua castellana, de la qual recorda que hi ha grans escriptors a les Illes. Però un manifest desacord amb els intents de negar la catalana. No nega la unitat del país, són la idea de Déu i Espanya, però no la seva uniformitat cultural. Un escrit confús, on hi ha elements diversos, referències històriques i literàries que l'autor cita en una lògica que tan sols entien ell, en un intent de defensar la llengua catalana però sense ofendre als estaments franquistes, als quals admira per la seva lluita a favor de la fe catòlica. Aquesta confusió en el text provocaria diferents rectificacions en números posteriors. En el següent escriu en francès, ja que era l'idioma que portoca en la seva crònica *"ainsi qu'une phrase qui peut être correcte devant être la suivante: "España... y es también el conjunto de pueblos y costumbres diferentes que se hermanan al conjuro de estas dos palabras: Dios Y*

¹¹ *Pais-Balears*, n. 129, novembre 1965.

¹² *Pais-Balears*, n. 129, novembre 1965.

¹³ *Pais-Balears*, n. 130, desembre 1965.

España'''. Però les rectificacions de l'anterior article continuaran en números posteriors, fins la rectificació següent: "*De un pueblo que renegara de su nacionalidad, debe leerse, de un pueblo que nunca renegara de su nacionalidad*"'''. Errada tipogràfica o necessitat de rectificació? Creim que era la segona, però a causa de la dificultat que presenta el text, no sabem molt bé quina intenció tenia l'autor. Però segons una entrevista amb el mateix³³³, la publicació va rebre un intent de segrest, causat per un article escrit en llengua catalana. Pensem que es la crònica de març de 1966 la que comportà problemes amb les autoritats espanyoles.

En la crònica explica als lectors en llengua catalana que no serà possible escriure més la seva crònica en aquest idioma, conseqüència d'una disposició presa pel Ministeri espanyol d'Informació i Turisme, i que afectava totes els periòdics que s'imprimien a Espanya, entre ells el *Paris-Baleares*:

No hi ha dubte que al llindar de la promulgació de la nova llei de premsa per les Corts espanyoles considerem aquesta disposició del tot coactiva, arbitrària i provocadora, però considerem un deure l'acomplir-la en interès a la continuïtat de *Paris-Baleares* i a les seves bones relacions amb les autoritats espanyoles. Adames esperam que el bon sentit de les dites autoritats espanyoles fins que un dia no molt enfora comprengui el seu error, i llavors després d'haver escoltat la justa protesta dels nostres literats i lingüistes, ens deixaran emprar amb tota llibertat la nostra llengua.³³⁴

Si hem de considerar certes les paraules de l'autor, el número on apareix aquesta crònica va sofrir un segrest a impremta, però després es va distribuir amb normalitat. No s'ha pogut confirmar aquest fet, però pareix plausible. En les següents cròniques de l'autor emprà el francès més que el castellà, fins gener de 1967, on la retorna a escriure íntegrament en llengua catalana. Tant era així, que el mateix any li concedeixen la medalla de Cervantes de l'associació, un premi intern de la publicació per als seus col·laboradors més prolífics. Aquest fet es reflexa en un ditat de germanor cap al homenatgeat, del qual s'escriu un article d'una fulla en català i on una glosa diu molt:

³³² *Paris-Baleares*, n. 131, gener 1966.

³³³ *Paris-Baleares*, n. 133, juliol 1966.

³³⁴ Entrevista amb Joan Estades, agost 2005.

³³⁵ *Paris-Baleares*, n. 133, març 1966.

Que enhorabona sia, Joan la distinció
que els *Còckets* de Mallorca t'han donada
Segueix endavant el camí que has començat
no et cansi mai i que vegem un dia
la llibertat, la pau i la concòrdia
tal com tu tant has desitjat.”

La seva feina en pro de la llengua havia estat interrompuda, però pareix que prest va tornar a poder escriure en català. A partir del següent número, escriuria el se “*Tertúlies literàries*”, íntegrament en llengua catalana, recordant “*Falls d'una raça dretaire i forta, que tant el seny al ímpetu, no reneguen de vostra sang*”¹¹⁴.

El seu ideari polític tornara a compareixer anys després, publicant-se un article titulat “*El fet de la Patria no és cap unitat*”¹¹⁵, encara que comença intentant tranquil·litzar als lectors assegurant que no era un discurs polític. Destacarem un paràgraf, molt significatiu, en el qual es poden veure les ganes de llibertat que existien al país: “*pero sobre tot la patria es trata en aquellos que a un indico determinam del mapa llutan i treballen per a una societat mes justa i per a obtenir el progrés d'un exdevenir millor*”¹¹⁶. No s'ha d'interpretar-lo en la clau dels moviments reaccionaris contra el règim, menys en la figura de Joan Estades, però sí dins les ganes de llibertat i canvi que el país està demanant i els *Còckets* havien conegut en les seves estances a França.

8.15. El tractament de la llengua catalana al llarg de l'etapa

La primera etapa de la publicació va concloure amb una bona tolerància cap a la llengua pròpia de les Illes. De les tres llengües era la menys emprada. Segurament la falta d'una educació formal en aquesta llengua era la causa. Per aquest motiu varem veure com comencen a publicar-se les normes ortogràfiques de F. Borja Moll, en un intent de millorar el coneixement i l'ús d'aquesta llengua entre els *Còckets*. No era necessari recordar que el règim franquista experimenta transformacions importants en els àmbits social, econòmic i polític en l'etapa 1953-58, les quals cristal·litzaran en el Plan d'Estabilització de 1959. La nova situació socioeconòmica, generada pel turisme a partir dels anys seixanta, canvia les característiques de la societat espanyola, però

¹¹⁴ *Pares-Balcanes*, n. 150, juny 1967.

¹¹⁵ *Pares-Balcanes*, n. 151, juliol-agost 1967.

¹¹⁶ *Pares-Balcanes*, n. 202, juny 1972.

¹¹⁷ *Pares-Balcanes*, n. 202, juny 1972.

L'essència del règim dictatorial subsistia: partit únic, centralisme polític, repressió, uniformització cultural. La llengua havia estat prohibida en tot ús públic, fins a una lleu apertura en la dècada dels anys cinquanta. Aquesta augmenta en els anys seixanta: Editorial Selecta i Edicions 62 publiquen amb normalitat, es convoquen premis literaris, apareixen noves revistes (per exemple, *Cavall Fort*, adreçada als infants), la Nova Canço s'expressa en català. Al final d'aquesta dècada es comencen a fer classes de català gràcies a la iniciativa d'associacions com *Ómnium Cultural* (a Catalunya) i *l'Obra Cultural Balear* (a les Illes).

La publicació de textos en català desapareix a principis dels anys seixanta. Exemple d'aquests són els textos literaris del Noy d'Andratx, col·laborador habitual. Aquest escriu la majoria de text en català, fins *Jo t'entenc un còse*¹¹. El següent, *Barbarriga*¹², estarà escrit en castellà, i no serà fins 1963 que trobarem un altre text seu en català. Aquest no era normatiu i té una gran influència del francès, amb multitud d'errades ortogràfiques¹³. També l'any 1959 deixen de publicar-se les col·laboracions del solletic Miquel Castanyer, el qual sempre havia escrit en llengua catalana. Aquests contes escrits pels lectors amb més inquietuds literàries estaran escrits majoritàriament en castellà, i tan sols excepcionalment en francès¹⁴. Al llarg de la dècada dels anys seixanta les cròniques de Fornalutx i Sòller apareixen escrites en català, però també en francès i castellà. Són escrites per Joan Estades, del qual ja hem explicat el seu interès per la conservació de la llengua, de la qual fa una acerrima defensa que el dura a problemes fins i tot amb les autoritats franquistes. Era tanta la seva intenció de promulgar la llengua que fins i tot publica lliçons de la mateixa dins les seves cròniques a l'any 1963:

Catedra publica de mallorquín. Tercera Edició. Aviso. Habiendo recibido algunas criticas sobre el bilingüismo de nuestras crónicas onomas en conocimiento de quienes interesa que este durará el tiempo que sea necesario únicamente cuando haya terminado la explicación del mallorquín haremos las crónicas de una sola lengua o sea en la nuestra, la que hablamos en Mallorca y heredamos de nuestros padres¹⁵.

¹¹ *Para-Baleares*, n. 56, gener 1959, firma per noy d'Andratx.

¹² *Para-Baleares*, n. 62, juliol 1959, firma per noy d'Andratx.

¹³ *Para-Baleares*, n. 106, octubre 1963.

¹⁴ *Com el Conte de Noel Para-Baleares*, n. 97, desembre de 1962.

¹⁵ *Para-Baleares*, n. 107, setembre 1963.

A les cròniques d'altres pobles apareixen paràgrafs en català en gloses o cròniques molt puntuals, com en el cas d'Andratx, on es feliciten les festes de nadal⁵¹. La llengua catalana es deixa per Gloses i comunicacions més informals, no per descriure les notícies importants dels col·laboradors o del poble.

Pareix que l'any 1959 hi ha una ruptura amb el català a la publicació. L'abril d'aquest any es publica en les seves pàgines el discurs pronunciat per Anna Moll a la biblioteca Raixa l'any 1958. Títulat *Llengua o Dialecte*⁵², exposa els seus arguments. També es publicarà a partir d'octubre una sèrie d'articles titulats *El fet literari del català*.⁵³ El següent article sobre aquesta temàtica apareix sota el títol de *La llengua literària del Balears en aquest darrer segle*⁵⁴, signat per Enric Guiter, però escrit en llengua castellana. Si durant l'any 1959 hi havia articles en llengua catalana en tots els números, els anys seixanta-un i seixanta-dos tan sols en poemes o petites cròniques socials. El següent article en llengua catalana documentat fou el títulat *Reclutats de nadal*⁵⁵, un conte de nadal d'un col·laborador sense massa interès, a part de la columna que ocupa en llengua catalana, inhabitual des de 1959. Firmat per M.C., identitat fins avui desconeguda, publicarà articles fora de les seccions de crònica en llengua catalana al llarg d'aquest any 1963.

A partir de 1963 també hi haurà altres col·laboradors que empraran la llengua catalana. Llorenç Vidal era un d'ells. Professor, poeta i escriptor, a més de mestre d'escola per la Normal de Palma, es llicencià i doctorà en Filosofia i Lletres per la Universitat de Barcelona. Fundador i director de la revista *Ponent, quaderns literaris*, es reconegut internacionalment per la creació del *Dia Escolar de la No-violència i la Pau*. Ha rebut multitud de guardons, com el *Premi Ramon Llull* atorgat per el Govern Balear, com a "mestre, escriptor i pacifista" i en reconeixement de l'esforç de fomentar l'ideari de no-violència i pau entre els escolars, a través de la seva actuació com a docent, "per haver creat canals d'expressió i divulgació d'aquest ideari i la seva intervenció en el món de les publicacions periòdiques".

⁵¹ *Pares-Balears*, n. 108, desembre 1963.

⁵² *Pares-Balears*, n. 59, abril 1959.

⁵³ *Pares-Balears*, n. 64, octubre 1959, estret de la revista *Balear*.

⁵⁴ *Pares-Balears*, n. 88, febrer 1962.

⁵⁵ *Pares-Balears*, n. 98, gener 1963.

Fundador i director dels quaderns literaris *Ponent*, l'any 1956, al costat de Gregori Mir³⁴⁹. Col·labora en la publicació *Paris-Baleares*, publicant a finals dels anys seixanta *Petites Il·lustracions de la llengua balear*³⁵⁰, a més de col·laboracions de caràcter literari i cultural.³⁵¹ Un altre col·laborador que emprava la llengua catalana sera Baltasar Porcel³⁵², el qual aportava escrits puntuals en aquesta llengua a la publicació, a més d'encetar una apassionant polemica en les seves pàgines sobre l'ús de la "i" en la paraula Andratx.

Hi ha un article llarg en català, que versa damunt les cotitzacions de jubilació, firmat per Joan Estadès al mes de juliol de 1965, però continuaran sent anecdòtics fins a 1967, quan començaran una altra vegada a aparèixer articles llargs en llengua catalana, però sempre minoritaris i escrits per col·laboradors molt concrets.

No volem insistir, però s'ha de recordar la peculiaritat que suposa el fet de l'ús habitual de les tres llengües en una mateixa publicació. França, lloc on s'imprimí fins a 1965, era una democràcia madura, amb totes les llibertats garantides. Però molts dels socis residien en Espanya, on la repressió cap a les altres llengües distintes al castellà, sobretot en els medis escrits, estava extensament legislada. El fet de ser una publicació francesa feia que molta legislació no l'afectés. Com a talt d'exemple, el bandol del 21 de maig de 1938, en el qual es prohibeix l'ús de qualsevol idioma diferent del castellà en el Registre de Persones Jurídiques, establiments, raons socials, bagues fet impossible el nom de l'associació.

Els seus continguts tampoc foren mai un problema per les autoritats franquistes. Com una de les prioritats de l'associació era convertir a la publicació en el nexa d'unió entre els emigrants balears residents a França i els seus familiars a les Illes, s'evitaven amb cura els temes més polèmics. S'ha de pensar que molts dels socis residents a França no combregaven amb els dirigents franquistes, però tampoc volien procurar-se problemes que dificultessin relacions comercials ni estades en els seus pobles. I aquests eren

³⁴⁹ Rosello, P. (1998). *La literatura a Mallorca durant el franquisme (1936-1975)*. Palma: Ed. El Tall.

³⁵⁰ *Paris-Baleares*, n. 164, gener 1969.

³⁵¹ *Paris-Baleares*, n. 175, gener 1970.

³⁵² *Paris-Baleares*, n. 143, febrer 1967.

freqüents, tal com es desprèn de les cròniques socials publicades. En aquesta primera etapa, hi ha intents per a fomentar bones relacions amb les autoritats franquistes. Per una banda, amb membres de l'ambaixada, els quals assistien regularment als banquets organitzats a París per l'associació. Per una altra, el delegat a Balears era una figura creada per aconseguir facilitar l'arribada sense complicacions de la publicació a les Illes, resolvent amb moltes dosis de diplomàcia qualsevol sospita que pogués recaure davant d'una publicació feta per "estrangers", els quals havien abandonat les Illes feia massa temps.

Per ajudar en aquest menester, ja hem senyalat la creació de la figura de Delegat General per a Balears l'any 1957. El primer serà Juan Bonnin Serra, avalat per les seves aptituds com a relacions públiques. La seva tasca principal era intervenir entre l'administració espanyola i l'associació, sobretot, davant el Ministeri d'Informació i Turisme³⁵³. Els seus principis, i les seves defenses del que es pot i no pot publicar apareixen en la seva necrològica, on es dibuixa el seu paper com el d'un "amable censor", però vehement. Per una banda volia evitar problemes a l'hora de distribuir els exemplars per territori espanyol, per una altra evitar problemes entre socis de diferents orígens i tendències polítiques. El seu càrrec garantia un dels principals objectius de l'associació, la de crear i fomentar llaços d'amistat, motiu pel qual la política romandrà fora de les seves pàgines al llarg dels seus quaranta-i-quatre anys d'existència.

Figura 80: Carta Borja Moll

"Reverent ministre de l'altar, meus estimats germans meus:

Entendre una lengua, parlar una lengua, o lletgir aquesta lengua, es una cosa... pero predicar amb aquesta lengua si es una altra! i no de lo més fácil!

Però, amb s'ajuda de Déu, proberer a predicarvos, en aquesta festa del dia de la parròquia, en aquelle lengua materna mallorquina, que va ser, per mi, sa primera que vaix parlar en aquest món.

Que mi excusin tots, si qualche expresió no es sempre des millor mallorquí, o faltas de clasicisme, o regularitats gramaticals, pero sa paraula serà sempre verdadera, plena d'amor i de caritat.

París-Baleares, publicada a França fins a 1965, però distribuïda a les Balears no havia estat afectada per la restrictiva legislació espanyola vigent. Com no tenia consideració de premsa, sinó un simple butlletí de socis d'una associació estrangera, era ben tolerada. També ajudava la seva actitud apolítica. D'aquesta manera, les normes més restrictives envers a l'ús de la llengua catalana, minoritària en el gruix dels seus articles, no l'havien afectat, a pesar de la censura que existia en la publicació d'articles

en català. Una normativa que a Mallorca, a l'igual que a València, fou sempre més laxa que a Catalunya. Això el demostra el fet que Francesc de Borja Moll [fig. 80] continuava

³⁵³ *París-Baleares*, n. 196, desembre 1971.

publicant en català a Mallorca, a pesar dels entrebancs que va trobar. Exemple d'això era la publicació de *Razon*. O de la seva gramàtica, la qual va sortir periòdicament en els primers anys de la publicació, a més d'un bon grapat d'articles escrits en català, sense que tinguem notícies de cap tipus de problemes amb la censura.

L'ús de la llengua catalana era minoritari, emprada en articles de temàtica històrica i literària. També es publicaven Rondalles Mallorquines, fragments de la gramàtica de Borja Moll, cròniques de pobles i ciutats de França, a més de poemes de temàtica diversa. Però el canvi de línia editorial també comportarà la minva de l'ús de la llengua pròpia. En la primera meitat de la dècada dels anys seixanta comencen a escassejar articles que l'emprin. Per la següent notícia, pareix que aquest fet no per a tothom era indiferent. Un article firmat per Josep Ripoll transcriu el sermó que va pronunciar durant la festa de la parròquia de Sant Joan Bautista a Dena. Contença amb les següents paraules:

Entendre una llengua, parlar una llengua, o llegir questa llengua, es una cosa... pero predicar amb aquesta llengua si es una altra* i no de lo mes facil! Pero, amb l'ajuda de Deu, probem a predicarvos, en aquesta festa del dia de la parroquia, en aquella llengua materna mallorquina, que va ser, per mi, la primera que vau parlar en aquest mon...¹

Com a col·laborador de la publicació, no podem entendre aquestes paraules com un canvi en la línia de la publicació. El nostre "amable censor" no s'adona o era un intent de reivindicar un major ús de la llengua a la publicació per part de qualseu mes en la publicació?

Mes significatiu en aquesta darrera idea fou la crònica escrita pel col·laborador i corresponsal de Fernalutx, Joan Estadés de Moncaire:

Suposant que molts ja vos heu familiaritzats amb les lletres mallorquines o catalanes, ja no cal que fàssem cròniques mitges en llatí i mitges en grec. Per lo tant a partir d'ara prendrem com a norma escriure les cròniques d'aquest pinteresc racó de la serra mallorquina per honorar a nostra parla. El mes següent tocarà el torn a l'ultima de Cervantes per demostrar la fidelitat dels nostres pobles a l'Espanya. I s'altre mes sera a n'En Moliere que tocarà comparèixer, per donar satisfacció als fills francesos i per honorar la cultura del gran país on molts de nosaltres hem fet fortuna i hem rebut hospedatge. Nosaltres

* *Pares-Balentes*, n. 127, setembre 1965.

creim que és una deuta nostra aquesta d'honorar a les tres llengües romàniques que el "Cadet de Majorque" ha tengut ocasió i necessitat d'emprar. Adamés volem que sia apreciada en lo just la cultura universal que mai potser patrimoni exclusiu d'un sol poble ni d'una sola raça ni tampoc d'un sol grup lingüístic. Tal volta és per haver estat ferids pel menyspreu dels governs espanyols a lo nostre, a les nostres lletres, a una literatura admirable com la qui més (...) Qui vos escriu ha sigut sempre un defensor i un amant de les quatre llibertats fonamentals de l'home civilitzat: Pensar, informar, en acord amb el seu pensament, reunir-se i agrupar-se per defensar el seu pensament i escullir cadascú el camí quemés li convé a la seva vocació. Nosaltres volem informar-vos lliurement avui en dia ja no hi ha res que dintre una ètica i uns mitjans de discreció adequats en pogui travar la llengua puix quela nostra missió ni és ni política ni subversiva les qüestions polítiques quedaren excluides d'aquestes columnes. Ara bé sempre que's farà precís defensar els drets i aspiracions llegendes del nostre poble en qüestions socials i laborals ho farem amb molt de gust i lo mateix deim en quant a ensalçar aquells que tenen coratge de defensar-los. I ja que tocam aquest siem-nos perm's saludar l'aurora de la nova lli de premsa espanyola que restitueix al periodisme espanyol sa missió i sa autonomia professional que li foren preses en circumstàncies especials les quals ja no tenien raó de seguir essent.³⁵⁵

Figura 81: article J. Estades sobre llengua

Para nuestros compatriotas a los cuales es difícil el leer en la propia lengua que aprendieron en las faldas de su misma madre, para nuestros hermanos de habla castellana que comparten nuestro sol y nuestro trabajo vayan nuestros mejores deseos y ofrecimientos de informadores de las noticias que ocurren en este rincón montañoso de la sierra mallorquina. Y sirva al más fatalista de los primeros, el presente glosario de homenaje a su ideal y de respecto a sus concepciones fisiológicas.

De homenaje igualmente de un pueblo que renegará su nacionalidad y que siempre considerará a su habla, hermano del habla de Castilla que un día paseó por el mundo y con aires triunfantes el espíritu de esta nacionalidad.

...bolo o por la negación de una fórmula, creyendo que aquí empieza y aquí termina su contenido". Nosotros estamos con Don Miguel y sin pretender dar lecciones a nadie queremos que quede más limpio que el agua recién salida de un manantial que para nosotros España no es un pedazo de tierra, perdido al Suroeste de Europa, ni es un trozo de color amarillo y encarnado que ponen en los mástiles de todos los edificios públicos.

España es mucho más que esto y mucho más que lo que puedan representar un general Franco que ahora la gobierna o un señor Gordón Ordax que con unos condes de Barcelona y de Molina aspiran desde el extranjero y por motivos diferentes poder gobernarla algún día. España es el espíritu de pueblos que saben luchar por su fé y por su libertad.

Molta informació es desprèn de les seves paraules [fig. 81]. Emparant-se en els fonaments de l'associació, reivindica l'ús de les tres llengües habituals dels seus socis. I es desprèn el seu cansament davant

d'arguments contraris a la catalana per la seva falta d'ús en els mitjans escrits. Educat a França, reivindica l'argument de les quatre llibertats, tan allunyades de la realitat que es viu a les Illes. Però convençut dels canvis que les autoritats espanyoles necessiten per incorporar-se a l'Europa de la CEE, creu que la nova llei de premsa era una passa, que arribaran drets socials i laborals similars als que estava acostumat a França. Fou un article atípic, molt allunyat de la línia editorial seguida fins aquell moment. En una entrevista realitzada l'any 2006 a l'autor de l'escrit, recordava encara sorprès l'allau de

³⁵⁵ *Paris-Baleares*, n. 129, novembre 1965.

queixes que va rebre, les quals contesta amb fermesa dins la mateixa publicació. S'enten així la següent crònica, publicada en el número posterior:

Crònica en llengua castellana ( ) para nuestros compatriotas a los cuales es difícil el leer en la propia lengua que aprendieron en las faldas de su misma madre ( ) (breu resum de la història contemporània mallorquina) España es mucho más que esto y mucho más que lo que puedan representar un general Franco que ahora la gobierna o que unos condes de Barcelona y de Molina aspiran desde el extranjero.

Durant la lectura de la publicació, mai hem trobat una referència tan clara i crítica al règim franquista. Tampoc era habitual trobar crítiques a l'actitud d'altres socis, als quals retien la seva incompetència en la comprensió escrita de la seva llengua materna. Les pressions per evitar l'ús del català en les seves cròniques continuaren, tant que en la següent decidí redactar-la en francès. Tan sols tornara a escriure una crònica més en català, amb unes paraules plenes de desànim:

Nota important pels lectors de Llengua Catalana. Estimats compatriotes mallorquins. És amb profunda tristesa que ens veim amb l'obligació de comunicar-vos a vosaltres llegidors aficionats a les nostres lletres i a la nostra cultura que possiblement a partir d'ara redactarem la crònica de Fornaluts en castellà més espesses vegades. Aquesta innovació, contrària als nostres sentiments i al nostre ideari, obeeix a una disposició presa pel ministeri espanyol d'Informació i Turisme i que afecta a tots els periòdics que s'imprimen a Espanya entre ells "PARÍS-BALLARÉS". No hi dubte que l'umbral de la promulgació de la nova llei de premsa per les Cortes espanyoles considerem aquesta disposició, del tot coactiva, arbitrària i provocadora, però considerem a la continuïtat de "PARÍS-BALLARÉS" i a les seves bones relacions amb les autoritats espanyoles. Adames esperem que el bon sentit de les dites autoritats espanyoles farà que un dia no molt enfora comprenguin el seu error, i llavors després d'aver escoltat la justa protesta dels nostres literats i lingüistes, ens deixaran emprar amb tota llibertat la nostra llengua a la qual ara en aquests moments tan durs per ella li dedicam els versos del poeta sòlenn Don Guillem Colom Ferrà i els de Maria Antònia Salva de l'Allapassa.¹¹

Per a Joan Estades, la llei Fraga podia significar l'inici del canvi per un règim ancorat en el passat. D'educació francesa, estava convençut que la premsa seria l'eina per a

¹¹ *París-Ballarés*, n. 130, desembre 1965.

¹² *París-Ballarés*, n. 133, març 1966.

modernitzar les relacions laborals i socials de l'Estat. Però l'atac a la llengua enracina la seva opinió, criticant obertament a les autoritats pel que ell considera una important errada. En la mateixa entrevista esmentada anteriorment, recordava com aquest article va provocar un intent de segrest per part de les autoritats espanyoles, impedit la seva distribució. A les autoritats les preocupava molt la imatge negativa que es desprenia de la seva opinió sobre la nova llei de Premsa, la qual es va vendre a l'estranger com l'obertura que els mitjans estrangers sol·licitaven. La por que el boca-orella del segrest arribés als socis francesos i la seva difusió, molt més perillosa que un article en un butlletí llegit pels socis, aconsella la seva distribució. També la posició social del firmant ajuda a aconseguir el beneplacit de les autoritats, amb la condició de no tornar a escriure en català ni tornar a esmentar aquest lamentable fet.⁵⁵⁸

Una altra disposició de l'esmentada llei, la del nomenament d'un periodista com a director de totes les publicacions editades a Espanya, tampoc ajudarà a la publicació en català. El seu primer director serà D. Gaspar Sabater Serra⁵⁵⁹, el qual continuarà fins a l'octubre de l'any 1972. Aquest fet consolida una tendència iniciada a principis de la dècada, l'abandonament del català com a llengua habitual en la redacció dels textos publicats en les seves pàgines. Però més enllà d'un cert control ideològic, no apareix cap tipus d'article firmat per ell. Pensem que fou un càrrec imposat des de l'administració. Serà substituït per D. Miquel Ferrer Sureda⁵⁶⁰, propietari de la impremta Politecnica, lloc on s'imprimia la revista. Glosses i petits poemes tornaran a aparèixer, però no serà fins a l'establiment de la democràcia que el català tindrà la presència dels seus primers anys.

De la codificació de la publicació podem extreure dades objectives. Hem trobat més de cent articles, entre cròniques i articles, escrits en català. Apareixen més de noranta Glosses en català, moltes a les cròniques. I més de dos-cents poemes escrits en català. És la llengua menys emprada, amb anys on quasi desapareix, com 1964.

Si durant la primera etapa hem vist una sèrie d'articles que relacionen la llengua catalana amb l'occitana, tan sols apareix un article referint-se a aquesta llengua en la

⁵⁵⁸ Entrevista Joan Estades de Moncarre, juny 2006.

⁵⁵⁹ *Pàgs-Baleares* n. 154, abril 1966.

⁵⁶⁰ *Pàgs-Baleares* n. 200, novembre 1972.

segona, titulat *Institut d'Estudi Occident*⁵⁰¹, mostrant com el tema de la llengua perd espai en la publicació. El mateix any es publica un article de B. Moll, *Un home de Còrsega*⁵⁰², però quasi testimonial si fem una comparació amb la primera etapa, on si hi ha més articles d'aquest autor, fins i tot publicant-se la seva gramàtica en petits articles. L'any 1964, el col·laborador i corresponent de Fornalutx retornara a publicar petites lliçons d'ortografia. I l'any 1968 es publicarà també les lliçons d'ortografia, estretes de la quarta edició de la *Petita orthographe balear* de Llorenç Vidal.

Hi ha una part dels *Còrsets*, com ja hem vist, que estimen la llengua pròpia de les Illes i volen normalitzar el seu us. Les circumstàncies no són propícies i es troben entrebancs. Hi ha problemes amb el col·laborador Joan Estades, el qual ja hem vist, és un lluitador de la llengua, però amb un caràcter polèmic. Els articles divulgatius sobre la llengua no són habituals, però apareixen en diferents moments puntuals, amb una clara intenció de donar a conèixer el bon us de la mateixa. L'aquest és un fenomen que reflecteix la lluita per la mateixa que s'està donant a la societat mallorquina. Exemple d'aquesta afirmació fou la publicació d'un article titulat *La reforma educativa y las lenguas regionales*⁵⁰³, en el qual es trasllada als *Còrsets* la preocupació per la recuperació de la llengua, mostrant la lluita que s'estava realitzant per la restauració de l'ensenyament de les llengües regionals, perduda després de la Guerra Civil, gràcies a que la reforma que la Llei d'Ensenyament General això ho permetia.

8.16. Canvis de temàtiques al Paris-Baleares

La política està vetada a les pàgines de la publicació. Recordem l'article onze: "*Toute discussion ou manifestation politique, religieuse ou étrangère au but l'Association est formellement interdite*"⁵⁰⁴. Aquest fet es respecta al llarg de la publicació, però com ja hem vist en el punt anterior, hi ha petites excepcions. La primera d'elles, la del maquis francèsos, apareix com a contestació subtil als esdeveniments grandiloquents que s'estaven celebrant al país per commemorar els 25 anys de pau. No s'ometen, però són tractats de manera tangencial. I s'aprofita un escrit d'elogi als marexos per a demanar

⁵⁰¹ *Paris-Baleares*, n. 90, abril 1962.

⁵⁰² *Paris-Baleares*, n. 91, maig 1962.

⁵⁰³ *Paris-Baleares*, n. 216, febrer 1973.

⁵⁰⁴ *Paris-Baleares*, n. 43, novembre 1957.

Posarem dos exemples. En l'article *Critiquemos*³⁶⁷ [fig. 81], en el qual Gabriel Simó fa

Figura 81: Notícia
Critiquemos

CRITIQUEMOS

El mejor, en este mundo, es el enemigo del bien; como el perfecto, caso que existiera, sería también el enemigo del mejor. Confundir el bien con el perfecto, creyendo que no existe ya mejoramiento posible, equivale a volverle la espalda al progreso.

Las Administraciones, compañías, préstamos de servicios, comerciantes, etc. han de ir mejorando sus servicios de día en día; puesto que como el hombre, son imperfectos y viven en evolución permanente.

La Administración que menos críticas merezca, será la que prestando sus servicios mejor hoy que ayer; busca el medio que le permitirá mejorarlos aún para el mañana.

La crítica por lo tanto es necesaria porque permita dar a conocer acerca de un acto definido, nuestro pensamiento o punto de vista, referente al mismo. Las entidades criticadas

una lloança a la crítica:

Las Administraciones, compañías, préstamos de servicios, comerciantes, etc. han de ir mejorando sus servicios de día en día; puesto que como el hombre, son imperfectos y viven en evolución permanente per modificar la vida de les persones.

En un moment on la pressió policial és major, després de l'assassinat de Carrero Blanco, s'introdueix aquesta reflexió, on s'estima que la crítica és vàlida, que s'ha de desenvolupar per aconseguir canviar les coses per a millor. Gabriel Simó, vicepresident de l'associació en aquell moment, ostentarà el càrrec de regidor de cultura al

primer ajuntament democràtic d'Andratx, sota les sigles del PSOE.

Però també apareixen articles més reaccionaris, en aquest cas de la mà de Joan Estades, en el qual exalta el concepte de pàtria, però des d'una perspectiva mallorquinista: "*Més concretament la nostra pàtria està en la llengua, les costums i les particularitats que caracteritzen la propia colectividad*"³⁶⁸. I aquesta és una de les reaccions a les prohibicions de l'ús de la llengua catalana, la qual torna a aparèixer amb més força a la publicació, sobretot amb articles i poemes escrits per nous col·laboradors, aprofitant una major llibertat per publicar en la nostra llengua.

La premsa no diària és una de les característiques de la societat illenca contemporània, fenomen molt arrelat. Però la diària fou més recent, posteriors a la Guerra Civil. A principis de la dècada dels setanta, alguns diaris com Última Hora i Diario de Mallorca, a més de la revista Lluc, començaren un procés de reconstrucció del pensament democràtic, preparant així les bases pel procés de democratització posterior. La societat balear havia experimentat canvis substancials a la dècada dels anys seixanta, gràcies al desenvolupament econòmic propiciat per l'arribada del turisme de masses. A principis

³⁶⁷ *París-Baleares*, n. 203, juliol-agost 1972

³⁶⁸ *París-Baleares*, n. 202, juny 1972

deis anys setanta no apareixen tants d'articles sobre temàtica turística, al contrari que succeïa en la dècada anterior. Fins i tot, el que apareixen més sovint són articles crítics amb la gestió que es realitza, sobretot per la fama adquirida de mal tracte dispensat als turistes per hotelers i treballadors del sector³⁷⁰.

El fet de ser una publicació amb una base d'emigrants francesos, els quals s'havien educat i format a França, fan pensar que podria haver estat aquesta publicació un trampolí per a la importació d'idees innovadores, un forum més obert, on la llibertat fos major en la publicació d'articles. No fou així. Encara que ja hem senyalat que hi ha indicis de canvis, amb la introducció de temàtiques noves i rerefons innovadors, com l'ecologisme o a protecció del patrimoni de les Illes. Aquestes temàtiques són aplaudides pels socis i es convertiran en una de les línies editorials més interessants i productives de la proxima etapa. El to emprat en els darrers anys de l'etapa s'endureix, acusant de "taurons sense escrúpols" als especuladors³⁷¹, els quals són acusats sistemàticament de destruir l'entorn natural de les illes, no tan sols en els casos esmentats, sino també en llocs com Menorca, en l'albufera dels grans. El tema de les urbanitzacions es molt contestat, amb articles de to molt dur, com el titulat *Urbanisons sans sens*³⁷². Aquests solen estar escrits en francès, amb un certa melancolia per el paradís perdut. Recordem que hi ha molts de *Ciutadets* que han viscut a França i s'han retirat a les Illes. Per aquest motiu, eren precisament aquest grup el que més renou fa envers a la falta d'escrúpols urbanístics. Són persones retirades, que han viscut molt i han fet molta feina. Però que volen retornar als paisatges de la seva infantesa³⁷³ i venen amb estupefacció la destrucció de l'entorn. No comprenen que sigui necessari la destrucció per a crear infraestructures per atreure turisme, ja que un bon servei i les belleses naturals faran molt més que el ciment. Aquestes són les conclusions que es poden extreure del tipus d'articles que apareixen en aquests darrers anys de l'etapa.

Pensem que el tema que tocap més amb la línia editorial amable, sense molta intenció d'entrar en polemiques, es romp amb la Dragonera, convertint la publicació en una eina

³⁷⁰ *Paris-Baléares*, n. 241, març-abril 1973.

³⁷¹ *Paris-Baléares*, n. 219, abril-maig 1974.

³⁷² *Paris-Baléares*, n. 215, novembre-desembre 1973. Firmat per Isabelle Castanyer.

³⁷³ *Paris-Baléares*, n. 229, juliol-agost 1975.

de pressió mediàtica. Ja hem esmentat que el gruix de la protesta es realitza en la següent etapa, però les veus comencen molt abans, signe del canvi en la postura de la publicació en un tema important, ja que demostraven un fort interès per a la conservació de l'entorn natural i cultural.

L'article *S.O.S. Dragonera*⁷⁷¹ no és el primer, però sí el més rotund i l'iniciador d'una línia combativa per intentar salvar aquest illot, en el qual es projectava construir una mega urbanització. Situat al sud-oest de l'illa, davant les costes de Sant Elm, era un dels símbols més estimats pels emigrants andritsols, els quals li havien dedicat molts d'articles, sempre dins els seus records d'una roqueta que estimaven i enyoraven en la distància⁷⁷².

L'any 1968 la BBC realitza el film *Majorca Observed*, una primera denúncia forana de la destrucció dels espais naturals de l'illa. D'aquests moments és l'aparició del terme *balnearització*, el qual es, a tota Europa, sinònim d'una urbanització salvatge a la mateixa vorera de la mar. Aquest procés s'explica per la febre constructora dels anys seixanta i principis dels setanta a tot el litoral illenc, dins dels anomenats projectes *desenvolupacionistes*. El projecte de PAMESA a sa Dragonera no hauria estat més que un altre episodi d'una tràgica història.

L'any 1972 s'havia celebrat a Estocolm la primera conferència de les Nacions Unides sobre el Medi Ambient i el Desenvolupament Humà, i circulen ja traduïts al castellà texts divulgadors de la problemàtica ambiental, molts auspiciats pel Club de Roma. El mateix any 1972 se celebra a Palma un primer congrés d'ecologia i turisme en la Mediterrània Occidental, en què ja es demana timidament la protecció de Cabrera, aleshores sota la gestió de l'exercit espanyol.

El moviment ecologista comença a aparèixer. Proves les tenim en l'aparició del GOB, abans mencionat. També l'aparició de la secció *Por la defensa de la naturaleza y del paisaje* en el *Diario de Mallorca* l'any 1971, que dirigia Antoni Alemany Dezcallar. La secció, després anomenada *Defensa de la Naturaleza*, es publicà fins a l'any 1978, la qual aconseguí el premi Ciutat de palma de Periodisme l'any 1973.

⁷⁷¹ *Paris-Italiens*, n. 214, setembre 1963, tirat per Isabelle Castinver.

⁷⁷² *Paris-Italiens*, n. 24, febrer 1956.

Si l'any 1963, Foment del Turisme eleva un informe favorable a la instal·lació d'un bar i d'una discoteca a l'illot des Pantaleu, davant Sant Elm i enfront sa Dragonera, l'any 1977 pagarà les despeses del senyor Félix Rodríguez de la Fuente per fer un estudi científic sobre la possibilitat de crear un parc natural a Cabrera, cercant augmentar el seu prestigi.

Els pioners del moviment ecologista o conservacionista a les Illes no neixen organitzats, sinó que s'articulen a partir d'uns orígens diversos, però coincidents. I comencen a estructurar-se de forma seriosa davant desgavellades com la de sa Dragonera o es Trenc. Així, a les Illes, aquest moviment social es presenta com una reacció popular davant la destèta de la naturalesa. El formaven gent sensibilitzada amb els problemes de la natura. Majoritàriament eren excursionistes, estudiants i professionals de la biologia i la geografia, així com alguns intel·lectuals i periodistes que desenvoluparen una importantíssima tasca divulgativa. També col·lectius, com associacions de veïns, afectats per problemes propers, com pedreres o autopistes, es sumaren a aquestes propostes.

La publicació *Països-Balears*, on molts són els col·laboradors originaris del municipi d'Andratx, publicació que ja havia demostrat una especial sensibilitat enfront de la conservació del patrimoni, històric i natural, es terminara convertint en el mitjà emprat per un municipi per aturar la urbanització d'un dels seus emblemes, l'illa de Dragonera, tal com reconeix el diari nacional *El País* del 12 de juliol de 1977⁵⁷⁸.

La sensibilitat cap a la Dragonera dels articles del *Països-Balears* s'explicaria per la trajectòria vital dels seus redactors. Els més majors recorden una illa gairebé verge, on no hi havia turistes. Els més joves s'han educat a França, on els contents de preservació de la natura arrelaren molt abans que a Espanya. Sigui com sigui, al setembre de 1973 apareixen en portada el següent titular, *SOS Dragonera*. Dos articles més la completen, *Defendran sa Dragonera i Carta oberta*⁵⁷⁹.

Carta Oberta es la transcripció que envia el vice-president de l'associació, Gabriel Simó, al president de l'associació *Los Amantes de San Elm*, D. Gaspar Aguiló Capó. En aquesta carta es fa ressò de l'article publicat al *Diario de Mallorca* del dia 24 de

⁵⁷⁸ Dragonera (el País). Recuperat el 4 de maig de 2014 a <http://elpais.com>

⁵⁷⁹ Tots a *Països-Balears*, n. 272, setembre 1973.

juliol de 1973, on s'insinua la venda de sa Dragonera per part del seu propietari, Joan Ullas, a un grup alemany per a construir un complex turístic. Ja s'hauria presentat un avamprojecte davant la Comissió Provincial del Patrimoni Artístic per aconseguir el vistiplau de la venda i posterior construcció. Aquest fet es relaciona en l'article *Defendamos sa Dragonera* amb la notícia de l'aprovació de la construcció d'un complex turístic per a 20.000 persones en terrenys de Formentor per part de l'Ajuntament d'Alcúdia. Les xifres de venda de l'illot oscil·len entre els 350 i 500 milions de pessetes. Tant en l'article *N.O.S. Dragonera*, escrit en francès, com en *Defendamos la Dragonera* puntualitzen la il·legalitat, des del seu punt de vista, d'aquest projecte. Se suporten en el Decret-Hei del Ministeri de la Informació i Turisme de l'any 1972, on es declara "lloc pintoresc privilegiat" a tota la Costa Oest de Mallorca, des de Cala Embasset fins a Cap Formentor. La seva protesta és clara. Els tres articles assenyalen la necessitat de la protesta col·lectiva, reclamant la responsabilitat de les administracions corresponents i afegint: *Lavarase las manos, declararse neutral cuando se trata de la destruccion de lo poco que queda de bello en nuestro territorio, es hacer acto de cobardia. Llavémonos bien eso en la cabeza y obtenmos en consecuencia.*

Quatre mesos després, a la portada apareix el següent titular: *Y la Dragonera?*¹ L'autor, Juan Bauza, es demana pel tema de la venda de sa Dragonera, vist la falta de notícies al respecte en la premsa local. I no des d'una perspectiva optimista, sino profetitzant que la falta de notícies es una vegada més conseqüència de fosca tramitació urbanística dels futurs fets consumats. Afegeix un al·legat en pro a la seva conservació pels seus valors paisatgístics i faunistics, sobretot per ser lloc de cria d'aus marines. A més critica que amb aquesta acció es tornaria a perdre espais públics pels mallorquins, els quals ja no poden fer us del seu dret, donat per Hei, que els concedeix gaudir de tota la costa, pels cada vegada més freqüents clubs privats instal·lats a la costa o els reservats amb dret d'admissió. I continua amb una sèrie de crítiques sobre les conseqüències negatives que el turisme de masses està produint en la vida illenca.

En el mateix número, un article titulat *La Dragonera*² intenta calmar els ànims, donant arguments que invalidarien els rumors de venda i posterior construcció. Comenta l'autor, Jaume Gaya de manera no oficial, que sa Dragonera no ha estat venuda, tan sols

¹ *Paraís Balears* n. 222, setembre de 1974.

² *Paraís Balears* n. 222, setembre de 1974.

ha canviat de propietari. Argumenta que la compra no era possible per l'existència d'una llei de protecció, la qual era necessari derogar abans de realitzar el projecte. També comenta que en l'exposició pública del Pla d'urbanisme d'Andratx feta en el Saló de la Casa Consistorial del 16 de juny al 16 de juliol de 1974, qualsevol menció a sa Dragonera era nul, com si l'illot no existís. Aquest motiu, segons l'autor, invalidaria qualsevol modificació dins l'illa, per no complir amb el requisit legal de la seva exposició pública, a més d'incomplir una llei de rang superior. Acaba l'article recordant que els veïns de Sant Elm seran els primers en saber si s'urbanitza o no, a més de defensar una altra vegada la necessitat de salvaguardar aquesta joia del paisatge mallorquí.

Dos números posteriors, firmat per un veï de Sant Elm, apareix *La Dragonera, una aclaración a Don Jaime Gaya*¹. S'inicia amb la curiosa frase "Yo, como dice usted, tampoco quiero entrar ni salir en aquest asunto", molt en la línia de la publicació, la qual intenta evitar qualsevol tipus d'enfrontament, dins una línia de neutralitat editorial. Comenta que respecte al decret 848.1972 del 24 de març de 1972, la Costa Nord mallorquina, declarat Paisatge Pintoresc, està tan sols sota la protecció de la Direcció General de Belles Arts, i que dins el Pla Provincial d'Ordenació Urbana de Balears aprovat, el qual defineix clarament les normes urbanístiques a aplicar a sa Dragonera, si va estar exposat públicament a la Llotja de Palma. Aquest anònim es demana si tots els que han escrit a la publicació presentaren qualche recurs en contra de qualificació del sol a l'illot, ja que el temps hàbil ja havia complert i a data de l'article, el pla està aprovat i es llei, sense cap tipus de contradicció. A continuació exposa una sèrie d'articles que corroborarien el seu argument. També acaba indicant quin és el volum del Pla General d'Ordenació Urbana en el qual pot consultar-se, afegint que està a la venda per 8.000 pessetes. I si no, sempre es pot consultar en la Diputació Provincial de Palma. Conclou, amb un cert grau de serena, remarcant que la situació de sa Dragonera i el seu projecte d'urbanització es totalment legal.

La resposta vindrà per part de Jaime Gaya en el següent número. Amb ironia, agraeix al veï de Sant Elm la seva informació. Però que en el punt en el qual no troba cap contradicció legal, ell considera que hi ha un parell d'importants. Argumenta que si la Dragonera està sota la protecció de la Direcció General de Belles Arts era, precisament,

¹ *Pais-Baleares* n. 224, novembre-desembre de 1974.

per protegir-la, no per canviar el seu estat. També posa en dubte que un veí de Sant Elm pugui argumentar la viabilitat de qualsevol tipus de construcció a sa Dragonera, ja que tots els veïns saben que, per la seva orografia, això era impossible sense canviar-li totalment la seva fisonomia. També al·lega que la publicació al municipi és requisit per l'aprovació del projecte, no a Palma. Recorda que el decret-llei de 1972 és un intent per protegir la bellesa de l'illot, lamentant que els arguments dels promotors siguin més efectius que la mateixa llei, imposant els seus interessos econòmics per damunt de

La conservación del patrimonio artístico de las Baleares, la belleza de su paisaje, las costumbres, su folklore local, todo cuanto nos hace diferentes y atractivos acerca de quienes nos visitan, y me pesa, pero mucho, que otros mientras tanto, destruyan todo cuanto puedan.

Seguint en la mateixa línia, en el següent número Jaime Gavà realitza les seves tesis, mencionant l'escrit que la Delegació Provincial del Ministeri d'Educació i Ciència, Comissió del patrimoni Històric Artístic envia a l'Ajuntament d'Andratx a data del 14 de gener de 1975. En aquesta es recorda que qualsevol projecte que afecta la zona declarada com *Paisatge Pintoresc*, haurà de tenir una resolució vinculant d'aquesta. L'ajuntament d'Andratx es va donar per assabentat en la reunió de la Comissió Permanent a data de 22 de gener de 1975. Acaba l'article dient: “nos parece que por una vez los defensores de la Naturaleza no habremos elevado nuestra voz en balde”⁵⁰¹.

I les informacions de Jaime Gaya continuaren. En el següent article comentà que fonts fidedignes li informaven que l'Ajuntament havia rebut una carta de la Cambra de Comerç Alemanya per a Espanya, demanant nom i dades de la suposada entitat alemanya interessada en sa Dragonera. L'Ajuntament contesta que no els coneixia. Una setmana després, serà el Delegat Provincial del Ministeri de la Informació i Turisme qui s'interessarà per aquesta mateixa qüestió. La contestació fou la mateixa. Demanat a D. Juan Flexas, aquest ni ha confirmat la venda ni ha revelat qui ha estat el suposat comprador. Es comenta en alguns cercles del poble que el tan anomenat grup financer català no és més que una cortina de fum d'un grup alemany, el qual necessitaria aquesta per esquivar els inconvenients que hi hauria davant les autoritats estatals i locals, fet que ja s'ha produït en altres casos. Però també publica

⁵⁰¹ *Paris-Íbiza* n. 225, gener de 1974.

⁵⁰² *Paris-Íbiza* n. 226, febrer-març 1975.

Mientras tanto y para terminar, diremos que D. Vicente Lozano quien por su apellido parece ser español, solicitó y obtuvo del Ayuntamiento, un permiso de obras para arreglar la caseta que existe en la Dragonera, a fin de ponerla en estado de habitabilidad. «Será ese el principio de la urbanización»¹¹

A partir de l'octubre, la preocupació de la publicació es trasllada a una nova destrossa urbanística, un port esportiu a Sant Elm. Pareix que ja existia un projecte anterior, menys ambiciós. En els números posteriors apareixen, igual que va passar amb el cas de sa Dragonera, informacions diverses de caràcter legal respecte a aquest nou projecte. No pareix casualitat que en el mateix número hi apareguin dues notícies breus, fent-se resso de dos plens de l'Ajuntament d'Andratx. El primer celebrat al 26 de setembre de 1975, on es cita l'exposició pública del planol de sa Dragonera, sol·licitat pel representant legal del seu propietari, D. Juan Flexas, per la seva incorporació al Pla General d'Ordenació Urbana del municipi. A continuació es fa referència al Ple extraordinari celebrat el 9 de desembre de 1975 on s'accepta la documentació presentada pel representant de D. Juan Flexas, D. Juan Cerdà, sobre la delimitació de les àrees d'ordenació de l'illot de sa Dragonera per a complementar el Pla General d'Ordenació Urbana del municipi. Acaba l'article amb

Vistos los informes emitidos por los servicios técnicos municipales juntamente con los emitidos por la comisión del Patrimonio Artístico (ICONA) y Servicio de Urbanismo de la excelentísima Diputación Provincial de Baleares. Los señores asistentes despues de amplia deliberación, acordaron por unanimidad informar favorablemente dicha documentación, así como que se remita a la Comisión Provincial de Urbanismo de Baleares para su aprobación definitiva, si procede.¹²

No pareix casualitat que el nou projecte de port esportiu de Sant Elm concordi en dades amb la venda i presentació del projecte de sa Dragonera. Aquesta polèmica es visqué mes activament en la següent etapa de la publicació, on el to de les reivindicacions augmenta en funció de la llibertat que guanya a cada moment.

Seguidament, passarem ara a tractar la tercera fase de la revista, els seus darrers anys (1976-1998). És el que conformarà el proper capítol 9, previ a l'estudi de cas de la família Simó-Alemany, aquest últim capítol 10 que conclourà la quarta part d'aquesta Tesi Doctoral.

¹¹ *Paris-Baleares* n. 227, abril-maig 1975.

¹² *Paris-Baleares* n. 233, gener 1976.

*Que por una vez los protagonistas sean ellos
(...) Que sean ellos de los que hablen nuestras
historias, nuestros esperanzas (...) Que nos
conmuevan sus fortalezas, sus convicciones, sus
momentáneos desvalores. Que el género lo
ponga la vida y escriba para nosotros los
dramas que ocultan los puertos cerrados. Que
cuenten también sus comedias, sus buenos y
malos humores y sus mejores momentos.*

Fernando León de Armas

CAPÍTOL 9. La darrera etapa: 1976-1998

En aquest capítol es detalla la part final de l'associació *Les Cadetes de Maiporque*, la seva decadència durant l'interval que va des de l'adveniment de la democràcia fins l'any 1998. Així, es detallen els fets que convulsionaren els primers anys de la dècada dels vuitanta, amb la lluita per a la defensa ecologista de *Sa Dragonera*, — que tingué un ampli ressò a la publicació *París-Baleares* —, com també l'inici de la decadència de l'associació. Seguidament, es repassa el canvi produït que es deriva del fet que la publicació passés de ser òrgan difusor d'uns emigrants balears a França, a ser membre de l'associació de premsa forana. Finalment, explicarem com es desenvoluparen els darrers anys de la publicació — i per extensió de l'associació *Les Cadetes de Maiporque*.

9.1. La situació de la premsa mallorquina en els primers anys de la transició

Molt s'ha escrit sobre el període històric de la transició espanyola, i molt més s'escriurà. L'any 1976 es va iniciar amb molta incertesa, però amb fan de canvis. Segons paraules del sociòleg Antoni Tarabini

La societat era una societat bastant còmoda en el seu conjunt i
molt poc motivada, poc lluitadora per la defensa dels drets

democràtics. La feina política s'havia de fer en condicions difícils, precàries, i jo diria que imaginatives perquè no hi havia estructures polítiques, ciutadanes, que ho permetessin. La lluita tenia un cert concepte d'avanguardia, que s'havia de dissenyar com es pogues, s'utilitzaven com es podien institucions com l'Església i l'OCB... en un moment ha mes avançat, es varen aprofitar temes molt propers a la gent perquè se'n temessin que, sense democràcia, aquells drets i aquelles necessitats no es podien cobrir... una feina molt primària...¹

Hi ha un consens generalitzat, pel qual s'afirma que des dels primers anys de la dècada dels setanta, la premsa havia iniciat un procés de reconstrucció del pensament democràtic. I aquest pensament preparà, en bona part, el camí per a l'arribada de la democràcia. Aquest fet a Mallorca es pot escenificar per mitjà de l'evolució liberal del *Diario de Mallorca*, el canvi de propietari del diari *El tercer hora* i el decliu del *Baleares*.

Pero aquesta tendència s'evidenciava encara més dins les publicacions que conformen l'anomenada premsa forana de Mallorca, fenomen periodístic i cultural singular i característic de Mallorca, anomenada en altres indrets com a premsa local. Aquesta premsa tindrà un paper molt important al principi de la democràcia, sobretot en les zones catalanoparlants, ja que ajuda de manera notable a la normalització lingüística d'aquests territoris. El paper de la premsa local és vital per entendre la cohesió de molts de pobles i municipis. Aquesta oferia notícies i informacions des de la proximitat, en un llenguatge planer i proper. En moments passats, quan les comunicacions eren molt més precàries que les actuals, realitzaren una gran feina de difusió, donant veu a pobles i ciutats petites. La majoria eren... i són encara... publicacions setmanals, quinzenals, mensuals, les quals vertebren una bona part de les relacions entre les persones a petita escala, entre els pobles a major escala, d'un mateix territori. Com altaveu de les seves preocupacions, aconseguien que els problemes locals foren compartits pels interessats, fet que abans de la seva eclosió en la dècada dels anys setanta, era molt més difícil.

Des de la recuperació de la democràcia, la premsa local ha volgut convertir-se en un espècie de mirall dels fets més propers. Objectiu no aconseguit en la seva totalitat, no

¹ Marnion Riutort, A., Serra Busquets, S. [Coord.] (1998). *La transició a les Illes Balears. Síntesi 25 anys DIB*. Palma: Institut d'Estudis Balearics, pag. 15.

ha abandonat la seva intenció de participar activament en la vida de la comunitat en la qual s'emmarca.

Des de la dècada dels anys setanta, la demanda d'informacions locals per part dels lectors s'ha incrementat. De fet, entre el període compres entre els anys 1976 i 1990, moment de consolidació de la nova configuració de l'estat de les autonomies, es va configurar un sistema informatiu estructurat mitjançant un model descentralitzat, en el qual la premsa local va registrar un creixement molt superior a la premsa de Madrid.

El resultat ha estat un sector en constant creixement al llarg de la democràcia:

Los periódicos en la actualidad -recuerda Jaime Guzmán- son regionales o provinciales en relación con el ejercicio de capitalidad de las respectivas entidades sobre sus territorios naturales de influencia y de la representación social que se les otorga⁷.

Respecte a Mallorca, encara que el fenomen també es dona a Menorca, compten amb un potent grup d'aquest tipus de publicacions. Una gran varietat de publicacions són considerades part d'aquest moviment, les anomenades històriques i les de nova creació, sorgides a la dècada dels seixanta. Com ja hem senyalat, aquest tipus de premsa es caracteritzava per ser mitjans poc professionalitzats i heterogenis en molts d'aspectes, com la seva periodicitat o el seu àmbit de difusió. Son fruit, la majoria de vegades, del voluntarisme de les persones, fet que explica la seva poca especialització i la escassa professionalització dels seus redactors.

Generalment es tracta de periòdics editats per entitats o associacions sense finalitats lucratives com a expressió dels moviments polítics, culturals i populars i, en molts de casos, arriba a tenir un gran anhelament en la col·lectivitat. Foren les persones d'aquest conjunt d'associacions les qui iniciaren l'aventura d'escriure, plens de voluntarisme i, en moltes d'ocasions, amb ganes d'expressar idees noves.

L'efervescència d'aquest fenomen a la dècada dels setanta culminà amb la creació de l'Associació de Premsa Forana de Mallorca l'any 1978, amb l'objectiu d'ocupar el seu

⁷ Guzmán, J. (2002). La mititz local de la premsa diària. *Dos Libros Blancos de la Prensa Diaria*. Madrid: AIDE.

propi espai en el nou panorama. L'any 1987 va rebre el Premi Francesc de Borja Moll dins dels Premis 31 de desembre atorgat per l'Obra Cultural Balear, premi obtingut per *la seva dedicació a la normalització de la llengua, la cultura o la identitat nacional*.

Dins aquest context, el nostre objecte d'estudi s'enfrontava als seus propis reptes. Considerada com una històrica dins la premsa forana mallorquina, no encaixava en el conjunt general. Els seus lectors estaven dispersos entre dos països, però la pèrdua de socis havia trastocat la seva dinàmica interna, fent necessari engegar campanyes de captació de fons per a poder continuar amb l'edició de *París-Baleares*, en un context de tancament d'altres publicacions versemblant, com l'*Andraitx*. Però l'altre repte de la publicació serà sintonitzar amb el seu present, adaptant-se als canvis interns, però també als socials i polítics que s'estaven produint a Espanya.

Aquests canvis començaren a visualitzar-se, tal com hem explicat a l'apartat anterior, l'any 1972. A finals de l'any 1971 havia mort Juan Bonnin, l'anomenat "amable censor" pels mateixos *Cadets*: "*était chargé de la représentation des "CADETS DE MAJORQUE" devant l'administration espagnole, et, tout spécialement, devant le Ministère de l'Information et du Tourisme*". Un altre canvi, fou l'abandonament per part de Gaspar Sabater de la direcció de la publicació, substituït per Miquel Ferrer Sureda.

Figura 82: Homenatge a Gaspar Sabater
CON MOTIVO DE UN HOMENAJE

Gaspar Sabater

por José Reínés Reus

N. de la R. -- Por tratarse de un artículo referido a nuestro estimado Director; artículo, que fue publicado en el vespertino "Última Hora", de Palma de Mallorca, de fecha 5 de Junio próximo pasado, es por lo que, gustosamente, nos honramos en reproducirlo acompañado de un dibujo original del mismo autor del artículo, nuestro asiduo colaborador José Reínés Reus.

Tot dos treballaven a la revista Cort, fundada pel segon i dirigida pel primer. Desconeixem el grau d'implicació com director de Gaspar Sabater a la publicació. Els treballs de recopilació, selecció, maquetació, distribució... sempre foren feines del Secretari General i d'altres membres de l'equip directiu de l'associació. Curiosament, mai apareixerà cap article firmat per Gaspar Sabater, però si referències a l'estima de la publicació envers a ell [Fig. 82]. Persona dinàmica, d'opinions pròpies, treballava per altres publicacions similars, com *Dijous* d'Inca en els mateixos anys. La relació de la publicació amb Miquel Ferrer, pareix més evident. Era a la seva impremta on s'imprimia la publicació. El fill del darrer Delegat General, Antonio Simó Cárdenas, recorda la bona amistat entre el seu pare i Miquel

Ferrer, el qual ajudava, de vegades, a les tasques de maquetació, però no intervencions en els continguts de la publicació. Miquel Ferrer seria el seu director fins a la desaparició de la publicació.

9.2. L'ecologia com a model de canvi

Com ja hem senyalat, hi ha un cert consens a considerar que la transició en el món cultural començà abans que la política.⁴ Alguns autors apunten els seus inicis en el Pla d'Estabilització de 1959, el qual va facilitar una certa obertura cap a l'exterior. Però seria la Llei de Premsa i Imprenta de 1966 el punt d'inflexió, moment en el qual s'acaba la censura prèvia. Sospenim que aquesta llei, en relació a la polèmica de Joan Estades estudiat en l'etapa anterior, no fomenta una major llibertat en la publicació de contingut a *Paris-Baleares*. Fins i tot pareix evident un cert retroces en la publicació en català, moment en el qual és director Gaspar Sabater, sempre minoritari en aquesta dècada. L'autocensura o censura voluntària existent a la publicació, retarda l'aparició de continguts més agosarats. L'obertura fou patent després d'uns primers moments de dubte, publicant-se articles que ja respiren impaciència per aconseguir major llibertat.

Paris-Baleares no viu aliè a la situació espanyola. Encara que era una publicació dirigida majoritàriament a un públic resident majoritàriament a França, són els esdeveniments espanyols els que marquen la seva línia. L'arribada de nous col·laboradors a finals de la dècada dels anys seixanta, obrirà la porta a nous aires. Noms com Sebastià Gelabert, Gabriel Tomas o Roland Legros comencen a col·laborar a principis de la dècada dels setanta. Però, tal com afirma Miquel Ferragut Pujol, la publicació vetava articles que podien considerar-se subversius. Recorda com hi havia ansies per publicar articles més arriscats, però no eren acceptats. El rebuig cap al compromís polític de l'associació impedia un major grau de llibertat d'expressió. Dolores Alemany també recorda que se'ls incitava a escriure sobre "les bandes de la joventut".⁵ Els articles sobre l'esport i l'estiu confirmarien aquestes afirmacions.⁶ Però l'Abbe Ripoll, rompra aquesta regla amb la seva defensa del patrimoni de Valldemossa,

⁴ D'ací per Francesc Moll, recollit en la taula rodona *Innovacions i defensa de l'acèdi Arbúcel*, dins Miquel Riuort, Antoni, et al. *La transició a les Illes Balears. Supòsits i 25 anys d'el*. Palma: Institut d'Estudis Balearics, 1998.

⁵ Testimonis recollits durant les entrevistes realitzades a l'abril de 2014.

Paris-Baleares, n. 255, gener 1976.

tal com exposarem en l'etapa anterior. El compromís cap a la defensa del nostre patrimoni, tant el cultural com el natural, són la mostra d'un rerefons existent, les ansies d'un cert canvi de model per part dels membres de l'associació.

L'exemple paradigmàtic fou el tractament que va fer la publicació sobre tota la polemica sobre la urbanització de *Sa Dragonera*, un cas que va acaparar portades nacionals i internacionals. Les primeres veus d'alerta sobre el cas *Sa Dragonera* apareixen l'any 1976. L'espurna fou l'aprovació, per part de l'Ajuntament d'Andratx, d'un pla especial pel qual s'autoritzava una urbanització residencial de luxe a l'illot de *Sa Dragonera*. L'adjudicatària era l'empresa PAMESA, la qual projectava construir dos ports, un esportiu i un de serveis, cinc "aldees" turístiques d'unes 66 hectàrees i mitja, una de "pescadors" devora el port, tres de caracter residencial i la cinquena, com a area de serveis al costat del port. També havia projectat un heliport, dues plantes potabilitzadores, una estació depuradora, un cable submari des de Mallorca per abastir d'electricitat, una plana de trituració i empaquetat de fens, carreteres, aparcaments. El projecte s'acompanyava també una sèrie d'idees molt avançades per l'època, com la utilització de vehicles elèctrics en tota l'illa, fomentant una imatge de protecció cap al medi ambient.

La prestesa en l'aprovació d'aquest pla per part de l'Ajuntament d'Andratx fou molt criticada pel col·laborador Juan Gaya, entre d'altres. Acusa a l'Ajuntament de voler destrossar la bellesa verge d'una illa com *Sa Dragonera*, mentre no se solucionen els problemes, reals i preocupants, de la vena Sant Elm. Reclama la construcció d'un port en aquesta localitat, el qual també serà una altra polèmica recurrent a la publicació.⁷ Els membres de l'associació, molts amb vincles emocionals amb el municipi d'Andratx, consideren inacceptable aquesta idea, fomentant-se la importància històrica i paisatgística de l'illot. Per aquest motiu s'iniciaran una sèrie d'articles sobre la història inèdita de la *Sa Dragonera* en relació a conquesta de Mallorca.⁸

Les veus contràries al projecte varen ser moltes, amb al·legacions presentades pel GOB, l'Obra Cultural Balear, Foment del Turisme de Mallorca, el Col·legi d'Arquitectes i la Societat Natural de Balears, a més de molts de persones particulars. No es varen tenir en compte i la Comissió Provincial d'Urbanisme també donà llum verda al projecte l'any

⁷ *Paraís Balears*, n. 235, març-abril 1976.

⁸ *Paraís Balears*, n. 236, maig 1976.

1977. Aquesta llum verda era un fet consumat per alguns diaris, tal com critica Juan Gayà. Aquest al·ludeix a un article publicat en *Baleares*, on un periodista narra la seva visita a *Sa Dragonera*, del qual diu que és: “*Un paraíso en vías de transformación en formidable conjunto urbanístico residencial*”⁸ [Fig. 83]. Criticava Gayà al periodista, considerant que les seves paraules donant per fet les obres havia trastocat la vida dels habitants de Sant Elm. Explicava en el mateix article què:

Conmovió a muchos de los habitantes de la costa, quitando el sueño a más de uno, quienes a lo largo de varios días, anteojos en mano, escudriñaron desde la costa mallorquina, toda posible traza de obras en el islote.

Recordava al periodista que els promotors encara no havien demanat la llicència d'obres. Conclou l'article agraint la publicació d'un altre article en el mateix diari,

en el qual senyalava l'escepticisme existent entre els veïns, els quals preferirien la conservació de l'Illa com a paratge verge. I senyala que *París-Baleares* es convertiria en el vigilant dels fets, com a veu d'un poble preocupat. Aquesta afirmació ens confirmaria la vinculació de la publicació amb el municipi andritxol, convertit en el seu portaveu en un conflicte que es plantejava llarg.

L'empresa PAMESA, aconseguit el vist-i-plau del projecte per part de l'Ajuntament d'Andratx⁹, convocarà una roda de premsa pública, en un intent de netejar la seva imatge i convèncer a la població de les bondats del projecte. Molts són contraris al projecte, motiu pel qual hi havia una gran presència durant la roda de premsa donada per PAMESA. En la qual explicà el seu projecte, tal com senyala Jaime Gayà. Crític amb l'empresa i amb l'ajuntament, al qual acusa de no haver estudiat les al·legacions presentades, a més d'actuar contràriament a disposicions d'altres regulacions i lleis vigents, les quals especifica en dit article¹⁰. La il·legalitat del projecte continuarà sent

⁸ *París-Baleares*, n. 242, gener-febrer 1976

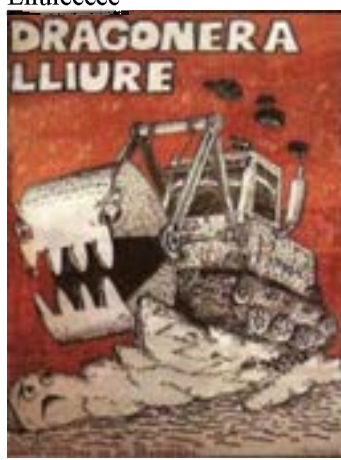
⁹ *París-Baleares*, n. 245, juny 1976

¹⁰ *París-Baleares*, 247, setembre-octubre 1977

denunciada en articles successius, d'aquest i d'altres col·laboradors.¹¹ Des de França, *Cadets* preocupats també alcen les seves veus contra aquest projecte urbanístic, en un poètic títol: *Que la dragonera dorme*.¹²

La societat illenca començava a rebel·lar-se contra aquest projecte, realitzant-se una de les accions més originals i radicals plantejats, fins el moment, a escala local. Aquesta s'organitzà a un cafè de l'eixample de Palma, el *Talaiot Corcat*, seu de l'associació juvenil del mateix nom. Freqüentat per molts de joves, membres del club i d'altres

Figura 84: Cartell Dragonera Lliureeeee

zones, també el visitaven personatges tan importants com Mascaró Passarius o l'arquitecte Gabriel Alomar entre d'altres. D'aquestes reunions s'escindirà un grup més reduït, el qual formarà *Terra i llibertat*, joves d'edats entre els 20 i 23 anys, de tendència ideològica llibertària¹⁷. Aquests projectaren una acció més directa en favor del territori, l'ocupació de l'illa en perill, *Sa Dragonera*. Alguns d'aquells pioners foren el fotògraf Eduard Miralles; els germans Mus, nebots de l'escriptor felanitxer Antoni Mus; l'activista Basilio Baltasar i

l'artista Miquel Barceló [Fig.84].

El 7 de juliol de 1977, aquest grup es dirigirà cap a Sant Elm, des del qual partiran cap a l'illot amb mitjans amb vaixells de pescador, inflables o flotadors pneumàtics, en un lloc on les corrents són una de les més perilloses de les Illes. En qüestió d'hores aparegueren dotzenes de Guàrdies Civils, però foren més els periodistes. L'endemà, tota la premsa de les Balears el portava a portada: desenes de joves havien ocupat sa Dragonera en protesta pel projecte d'urbanització a càrrec d'una empresa d'inversió catalana, PAMESA. El seguiment mediàtic fou intens, fins i tot amb una llanxa plena de reporters de la BBC¹³.

La policia volgué impedir que els reporters gràfics captessin cap imatge. Tanmateix, a la cadena britànica elaboraren, dies després, un reportatge exhaustiu, testimoni d'una de

¹¹ *París-Baleares*, n. 253, juny 1978

¹² García Munar, P. J. (2008). *Història de la lluita ecologista per salvar sa dragonera 1974-1995*. Palma: Edicions El Moixet Demagog. Pàg. 17

¹³ García Munar, P.: Op. Cit. Nota 17, pàg. 23

les primeres accions reivindicatives de caràcter ambiental arreu d'Europa. En aquella data, avui mitica, més de trenta joves aconseguiren durant deu dies mantenir un pols amb les institucions, sense violència, sacsejant consciències i mobilitzant a una societat encara amb la por del franquisme en el cos. Dos anys més tard es repetí l'ocupació de *Terra i Llibertat*, al llarg dels darrers dies de 1978 i els primers de 1979.

Ferrat com P.B., inicials de la publicació, l'article *Dragonera* aplaudeix l'acció, la qual considera el reflex del sentiment de tota Mallorca:

La ocupación simbólica de La Dragonera por un grupo de 38 personas, por melencolados y acérrimos que fueran, y no obstante el error que cometieron de no querer reconocer la propiedad privada, representó el sentimiento de cada día mas generalizado entre los mallorquines, de que hay que acabar con la sistemática destrucción de nuestras islas. La opinión pública está sensibilizada por los destrozos llevados a cabo a lo largo y ancho de nuestra costa de poniente por urbanizaciones, que acaparan para unos pocos privilegiados los recursos paisajísticos que son de todos los españoles, rompiendo el ecosistema ecológico, la fauna y flora que protege la Ley.¹¹

El mateix article explica la falta de consens entre les institucions de l'illa, recollint opinions contraposades. Per una banda, les paraules del president de la Diputació, Gabriel Sampol: "*Haremos lo posible para que La Dragonera se convierta en un parque natural*". D'una altra, l'opinió contrària del batle d'Andratx, Jaime Linsensat, el qual defensa la seva urbanització com a font d'ingressos per al poble, dient: "*Lo creo que se decidirá el futuro de La Dragonera despues de las elecciones municipales, y que todo el pueblo tendrá voz y voto en el futuro de la isla*".

L'acció més mediàtica del grup *Terra i Llibertat*, no ha d'emascarar la feina duta pel GOB. Fundat com un grup estrictament ornitològic l'any 1973, s'enfrontà activament al projecte. L'any 1975 havia reformat els seus estatuts, ampliant així els seus objectius d'actuació, i afegint al seu nom "... i defensa de la Naturalesa". Davant l'ocupació de *No Dragonera*, no participà en l'acció directa. Però sí liderarà les accions legals posteriors. L'advocada Lina Riera porta a terme, per delegació del GOB i amb el suport de Francesc Moll, pioner en la fonamentació legal de la conservació, la lluita en els

¹¹ *Poros-Baleares*, n. 247, setembre-octubre 1977.

tribunals en defensa de *Sa Dragonera*¹⁵. Es tractava de demostrar les manipulacions interessades del planejament original, que al començament protegia l'illot.

Figura 85: Sa Dragonera urbanitzada

SA DRAGONERA

Los dados están echados.
Sa Dragonera será urbanizada.
Así lo acordó la Comisión Provincial de Urbanismo de Baleares.
Podría muy bien suceder que el expediente no llegara a feliz término, por estar lleno de ilegalidades.

Cuando el Plan General de Ordenación del Término de Andraitx estuvo a información pública, Sa Dragonera brillaba por su ausencia, con el fin de permitirle a la "Patrimonial Mediterránea, S. A." que
(Termina en la página siguiente)

L'ajuntament d'Andratx havia comès diferents irregularitats en l'expedient, denunciades repetidament a les pàgines de *París-Baleares*, el qual en més d'una ocasió

donarà per perduda la batalla contra la urbanització¹⁶. [Fig. 85]. La polèmica continuarà en els diferents mitjans de comunicació de l'illa, com el setmanari *Sóller*, el qual acusa de dèspotes als governants implicats, demanaven un decret urgent per als paratges naturals, com la Serra de tramuntana, l'Albufera i la Dragonera com a Parcs Naturals¹⁷. Del seu valor natural apareixeran diferents articles, com el publicat per Jesús R. Jurado, titulat *La riqueza faunística y botánica de la Dragonera*¹⁸ il·lustrant un dels motius de la manifestació en contra de la urbanització de *Sa Dragonera*, realitzada pels carrers de Mallorca el 3 de febrer de 1979¹⁹.

La lluita per salvar *Sa Dragonera* continuava als jutjats. Articles com *Dragonera Libre*²⁰, *La Dragonera Urbanisée?*²¹ o *El valor científic de la Dragonera*²² recorden el tema pendent de resolució als *Cadets*, mentre es lluitava per salvar-la en els tribunals. Al final d'un llarguíssim i enrevessat plet, totes les sentències confirmaren les tesis del GOB, que encapçalà durant anys la plataforma cívica per la defensa de l'illot, la qual incloïa nombroses entitats i partits. *Sa Dragonera* serà adquirida pel Consell Insular de Mallorca l'any 1987, una vegada rescatada legalment i és presidida aquesta institució pel polític conservador Joan Verger Pocoví. Arribarà a ser Parc Natural l'any 1995, una vintena d'anys més tard de les primeres reivindicacions.

¹⁵ García Munar, P.: Op. Cit. Nota 17, pàg. 30

¹⁶ *París-Baleares*, n. 253, juny 1978

¹⁷ Reproduït a les pàgines de *París-Baleares*, n. 254, juliol-agost 1978

¹⁸ *París-Baleares*, n. 258, febrer 1979

¹⁹ *París-Baleares*, n. 259, març 1979

²⁰ *París-Baleares*, n. 268, abril-maig 1980, firmat per Gabriel Simó

²¹ *París-Baleares*, n. 273, gener febrer 1982, firmat per Gabriel Simó

²² *París-Baleares*, n. 279, gener-febrer 1982, firmat per Josep Antoni Alcover

La publicació el celebrà amb un gran titular, *Dragonera Libre*²³ [Fig. 86], explicant la història de l'illa, recordant la lluita i alegrant-se de la salvació de l'Illot.

Figura 86: Article *Dragonera Libre*

DRAGONERA LIBRE

Comme l'annonçait déjà un encadré dans le dernier «Paris-Baleares», les forces écologistes majorquines, avec le G.O.B. (Grup d'Ornitologia Balear) en tête, ont gagné la guerre contre PAME-SA et les maniaques du béton. Une longue guerre, qui a duré dix ans, et vient de se terminer par une décision du Tribunal Suprême en faveur des écologistes. La Dragonera, la plus petite île balear, ne sera pas urbanisée. Elle pourrait même devenir, avec un peu de chance, un parc naturel. La Dragonera est l'un des rares points de notre géographie qui n'ont pas encore été détruits par les couleurs de béton.

En 1940, un andritxol enrichi par la guerre, Juan Flexas Pujol, achetait la Dragonera pour la somme de 75.000 pesetas. Les mauvaises langues assurent que l'île servait de cachette pour la contreban-

Sa Dragonera és l'acció reivindicativa de caràcter ecologista més impactant que s'ha realitzat fins al moment a les Illes. Com a portaveu de les veus contràries del municipi d'Andratx, la publicació demostrà la seva implicació en aquesta etapa política, situant-se al costat de la preservació del territori enfront de l'urbanisme més depredador, un tema recurrent a la publicació *Paris-Baleares*. Sense tanta repercussió mediàtica, també portarà la lluita per la no construcció d'un port esportiu a Sant Elm, polèmica entre els mateixos *Cadets*. Encara que la posició era contrària²⁴, hi havia col·laboradors a favor d'aquesta infraestructura, la qual consideraven beneficiosa per a l'economia del poble. Un exemple és l'article *San Telmo en el Candelerio*²⁵, on fa un recull de notícies sobre la modernització del llogaret, imprescindibles per a l'autor, Juan Bauzá. L'immobilisme del qual s'acusa als contraris a la modernització de Sant Elm, els recorda què:

²³ *Paris-Baleares*, n. 311, maig-juny 1987, firmat per un majorquin de France

²⁴ *Paris-Baleares*, n. 230, novembre 1975

²⁵ *Paris-Baleares*, n. 233, gener 1976

Queremos llamar la atención una vez más, sobre el hecho de que, mientras otros puntos de la Isla van prosperando construyendo otros puertos deportivos, los cuales tienden cada vez a ser de más categoría temo el que próximamente se realizara en Portals Nous, y para el cual se presentaron asimismo dos proyectos habiendo llegado ambos promotores a un acuerdo. Sant Elm va quedándose atrás, sin un acceso adecuado, sin infraestructura, sin Asociación de Vecinos, sin atención alguna, olvidado por todos.

Desestimant el projecte, alguns veïns fins i tot recolliren firmes per tornar-lo a ressuscitar²⁷, fet que es critica en l'article *Firmes de Sant Elm*. S'afirma en el mateix que la majoria de firmes són de no residents i menors d'edat, acusant als promotors de poc seriosos. L'aprovació del Port Esportiu a Cala s'Algar, amb més de 2000 amarras²⁸, mai es construirà. Però la idea retorna periòdicament²⁹, reiniciant una llarga polemica iniciada en la dècada dels anys seixanta, la qual es podria escriure, com en el cas de No Dragonera, aprofitant *Paris-Baleares* com a font principal.

Però la lluita conservacionista, favorable a la protecció del patrimoni natural de les Illes, no es l'única veu a la publicació. Oberta als col·laboradors i cercant mostrar una tendència cap a la neutralitat, intentant donar veu al màxim de veus possibles, també apareixen articles contraris al moviment proteccionista desenvolupat a les Balears, encara que és molt minoritari. Un exemple es l'article de Juan Bauzá, *Los proteccionistas*³⁰, polemic en molts dels seus articles, critica aquests moviments ecologistes, considerant-los formats per gent que no coneix realment la situació del camp. Considera que és cosa de "ciudadans", i que negar la possibilitat de construir cases empitjora la situació del bosc, ja que la garriga no controlada es un perill d'incendi.

²⁷ *Paris-Baleares*, n. 258, gener-febrer 1979.

²⁸ Europa press, 12011, 28 desembre. El PSMA de s'Algar reconeix construir un Portu Deportivo en Sant Elm y anuncia que presentará iniciativas para derribo. Obtingut el 23 d'abril de 2014 en <http://www.europapress.es/illes-baleares>.

²⁹ *Paris-Baleares*, n. 272, novembre-desembre 1980.

³⁰ Europa press, Op. Cit. 27.

³¹ *Paris-Baleares*, n. 280, abril-marc 1983.

9.3. Canvis en la temàtica dels articles durant la transició

El món de la premsa mallorquina inicia el camí de reconstrucció del pensament democràtic a principis de la dècada dels setanta. Les millores en l'economia, conseqüència de l'arribada del turisme de masses, es veuen perillar com a conseqüència de la crisi de 1973. La vida social experimenta una certa obertura, entrant en una dinàmica més viva, despenant en d'una llarga letargia. I la premsa, arran de les lleugeres possibilitats d'obertura informativa que possibilitava la nova llei de Premsa de 1966, començava a reflectir una visió més crítica de la societat mallorquina, enfront de la realitat oficial del règim, sobretot arran de la incorporació de nous redactors i col·laboradors als diferents mitjans de l'illa⁴¹. Aquest relleu generacional possibilità una transformació en l'activitat periodística, amb col·laboracions estretes entre periodistes i moviments polítics i culturals.

Un exemple paradigmàtic serà el de la revista *Corri*⁴², la qual, curiosament, compartia directors amb *Paris-Baleares*. Neix l'any 1946, editada per Miquel Ferrer Sureda, amb continguts esportius i de varietats. En el número cinquanta-set, un any després, inicia una nova etapa. Transformada en una revista d'informació general, la crònica social, presentant reportatges diversos i mostrant un especial interès pel folklore mallorquí, una miscel·lània temàtica molt del gust de l'època. Durant la dècada dels cinquanta entra en contacte amb emigrants mallorquins residents a Amèrica, obtenint corresponents a diferents països d'aquest continent. Serà en aquesta època que Gaspar Sabater Serra es convertirà en el seu director, fins a l'abril de 1975.

Pero els nous continguts eren, la majoria de vegades, refregits d'altres publicacions. Treballs de temàtica peregrina i descuidada, continuant més per la voluntat del propietari que no per les vendes del mateix. L'any 1975 s'inicia una nova etapa, amb una nova empremta, anunciant nous col·laboradors i continguts, amb la clara intenció de defensar al ciutadà, estar al seu servei. Aquesta nova línia i disputes amb alguns col·laboradors, sobretot després de l'anomenat "cas Tarabini", forçà la retirada de Gaspar Sabater com a Director. Amb un nou consell de redacció, la revista emprengue

⁴¹ *Paris-Baleares*, n. 299, març-juny 1985.

⁴² Campans i Mates, A. (1994). La revista "Corri" durant la transició democràtica. *La transició a les Illes Balears*, 141-163. Palma: Institut d'Estudis Balearics.

una actitud encara més crítica envers a la política municipal i insular. Aquesta actitud la farà patir les darreres esperonjades de la censura franquista, convertint-se en l'únic cas a Mallorca de segrest, el 729, del 15 d'agost de 1975. Amb aquestes dades comprenem millor la relació d'ambdós amb la publicació *París-Baleares*. La relació de Miquel Ferrer amb emigrants americans el farà idoni per convertir-se en l'impressor de la publicació a partir del seu trasllat a Palma, l'any 1965. S'elegí com a Director a una persona de prestigi i experiència, Gaspar Sabater. Però els problemes propis de *Cort* i els canvis en la línia editorial de *París-Baleares* podrien haver dut al director a abandonar el càrrec, nomenant-se a Miquel Ferrer, amic personal del Delegat per a Balears, Antonio Simó, a més de propietari de la impremta on s'editava i distribuïa.

La política era l'anatema de la publicació. Segons els seus estatuts, no hi havia cabuda per a ella dins les seves pàgines. Però els nous aires de la transició canvien aquest punt, introduint-se temes polemics, opinions diverses i crítiques directes a situacions considerades injustes pels col·laboradors, sobretot en qüestions de política local. En el primer número publicat l'any 1976, apareix un article dedicat a la figura de Joan Carlos I. És un article inusual, on Jaime Alemany expressa els seus desitjos sobre el nou govern. De les seves paraules podem extreure la seva esperança d'aconseguir un país més modern i prósper, sense deixar d'apreciar la crítica a l'anterior govern:

*Anhelos de los españoles que desean una España "grande y libre" y
moderata, abundante en cultura y prospera. [...] Del tiempo y nada más que
el tiempo será el verdadero juez que diga si el gobierno que forma
Amos Navarro cumple o satisfacen de todos [...] El pueblo espera
mucho de este primer gobierno de S.M. el Rey [...] Así es el deseo del
Rey Juan Carlos del Gobierno [...] del pueblo español."*¹¹

Acabat amb *del pueblo español* pot interpretar-se clarament amb un desig del retorn de la democràcia, on el poble torni a decidir el seu futur.

La crítica a les polítiques locals, les quals ja havien començat a aparèixer anteriorment, es multiplicaren a partir d'aquest moment. Gabriel Tomas, un dels seus col·laboradors més progressistes, aprofita l'aprovació de deu nou noms nous de carrers a Andratx per a criticar la falta de consens de l'ajuntament, el qual no ha escoltat al seu poble en els seus desitjos, perpetuant una altra vegada la idea de vencedors i vençuts.

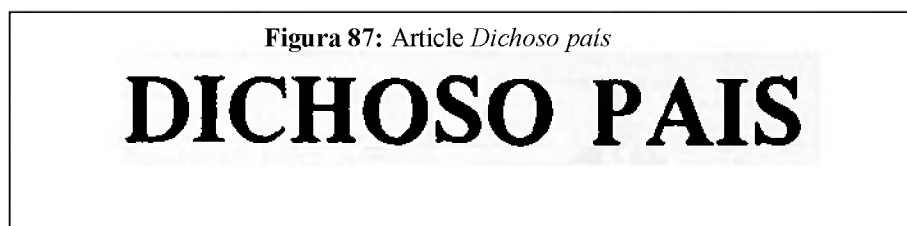
¹¹ *París-Baleares*, n. 233, gener 1976.

*Consejos locales dominados por fuerzas oscuras, (...) cerrando a cal y canto en este caso, el camino que nos lleva a la democracia, pedida por el nuevo Gobierno. [...] El consistorio, ha demostrado querer o no saber, quiénes son los verdaderos hijos Apreciados y nuestros*³⁸.

Comença a respirar-se llibertat a les pàgines de *París-Baleares*. Aquest tipus d'argumentacions no hagueren sigut possibles en moments anteriors. Però el Secretari General, Abbe Ripoll, ja havia mostrat discrepàncies amb el sistema anterior. El vicepresident Gabriel Simó es presentarà en les llistes del PSOE a les primeres eleccions municipals. Però desconeixem el posicionament ideològic de la majoria dels altres membres.

Però pareix, que amb seccions com *Dichoso País* [Fig.87], escrita per Gabriel Gayà, posiciona a l'equip redactor de la publicació. Era una miscel·lània de temes diversos on les polítiques

impositives,
les decisions
del govern
local i, fins i

tot, central, reben la crítica del col·laborador. No hi ha una presentació de la secció, però si pareix que s'afegeix a la nova corrent periodística, apareguda a altres mitjans com *Cort*, on la premsa es convertirà en el portaveu de les denúncies dels ciutadans. Exemples són la crítica a la pujada de tarifes de telefònica: “*Por supuesto, todas las medidas, por impopulares que sean, antes de permitir que bajen ni en una sola peseta esos más de diez mil millones de beneficio*”.³⁴ La denúncia velada de connivència entre governants i evasors de capitals:

Es pura casualidad seguramente, si los exportadores de nuestro signo monetario se adelantaron al gobierno en la aplicación de la tasa de devaluación, caso contrario, habría que preguntarse ¿Cómo sabían hasta qué punto sería devaluada la peseta?³⁵

³⁴ *París-Baleares*, n. 234, febrero 1976

³⁵ *París-Baleares*, n. 235, març-abril 1976

Les legalitzacions d'infraccions urbanístiques en el Bolletí Oficial Provincial: "*Podríamos seguir, porque no faltan solicitudes de LICENCIACIÓN de infracciones cometidas; pero creemos que bastan cuatro, como botón de muestra.*"¹; o de abusos al consumidor: "*Los ajos se vendían a 600 pesetas kilo, cuando nos enteramos que en Alaro los productores no encontraban comprador ni a 40 pesetas. Hay algo que no funciona bien, en la organización de la distribución.*"² Aquesta secció apareixerà de manera intermitent entre els anys 1976 i 1985.

Pero no es demostra incomoditat envers a l'anterior règim. El col·laborador francès, Michel Gaudin, publicava un article divulgatiu sobre el *Lille de els Caribs*. La notícia de la mort del General Franco i les seves exequies havien estat notícia a nivell mundial, per aquest motiu considera: "*Il nous a semblé intéressant de donner quelques précisions sur cette basilique que des événements récents ont fait apparaître sur les écrans de la télévision mondiale.*"³ L'article, ple de dades tècniques, senyala que la seva construcció es va realitzar amb aportacions voluntàries, considerant-la, fins i tot, octava meravella del món. Cap referència al significat que presenta aquest monument, ni molt menys sobre les circumstàncies de la seva construcció.

I si en aquest article es vol informar sobre un monument franquista, en un altre s'explica l'origen i significat de la celebració de l'1 de maig⁴, festa internacional del treball, en clara contraposició a la del 18 de juliol. L'obertura a opinions diverses es evident. Joan Estades de Montcaula publica un article titulat *Els negres de Mallorca*⁵, escrit en català. En aquest menciona als pocs negres que hi ha Mallorca, però realment es refereix a personalitats conegudes per la societat en general. La seva crítica va dirigida al terme *forasters*, emprat sovint per a referir-se als treballadors peninsulars, arribats per ocupar els llocs de feina creats pel Turisme. Crítica a la societat mallorquina, la qual utilitza tòpics per referir-se a ells, una forma de racisme tan clara com la que viuen les persones de color. Les entiques arribaran a l'equip redactor, el qual publica una carta de disculpa per l'expressió: "*La nostra servid Mallorca té la seva forma de racisme: un racisme ridícul i vergonyós com tots els racismes*". Al·leguen que aquest article era per una altra

¹ *Paraís-Baleares*, n. 256, octubre-novembre 1978.

² *Paraís-Baleares*, n. 283, setembre-octubre 1982.

³ *Paraís-Baleares*, n. 236, maig 1976.

⁴ *Paraís-Baleares*, n. 236, abril-maig 1976.

⁵ *Paraís-Baleares*, n. 235, maig 1976.

publicació (pot ser Cort?), però que una errada a la impremta l'adjudicà a *París-Baleares*. I recorden què: “*Ara bé, com els estatuts de "París-Baleares" ens priven formalment d'inserir qualsevol espècie de polèmica, feim un deure nostre, disculpar-nos.*”⁴¹ Els estatuts prohibeixen les opinions polítiques, però hem vist que des del començament de l'any 1976, no havia suposat cap problema. Les crítiques fan necessari aquest aclariment per part de la direcció, però si es cuidaven les formes, la crítica, la polèmica i la política es convertiren en una realitat a la publicació i no desapareixeran.

Les crítiques rebudes a l'article de Joan Estades, demostren que no tots els membres de l'associació compartien les mateixes opinions. Com passava dins la societat del moment, apareix una por al

Figura 88: Article *Libertad y licencia*

LIBERTAD Y LICENCIA

No soy yo quién lo dice, sino el filósofo Platón, tres siglos ante J.C., en su libro 8 de “La República”:

“La Democracia considera que la libertad es su bien supremo, cuando en realidad es causa de su ruina. Cuando un estado democrático sediente de libertad, tiene a unos jefes que se la dan toda hasta emborracharle, para él ya no hay límites. Entonces, si los gobernantes no satisfacen las peticiones de día en día más exigentes, el mismo pueblo les llama tiranos y les castiga como si fueran criminales. Al ciudadano que obedece a las leyes, se le llama hombre servil y sin energía. Pero, los gobernantes que parecen gobernados y los súbditos que tienen apariencia de jefes, estos son los que aprecia el vulgo. El padre, por tratar a su hijo como si fuera su igual, ya no es respetado. El extranjero tiene tantos derechos como el natural. El maestro ya no se atreve a castigar a sus alumnos y ellos se burlan de él. Los jóvenes aspiran a la misma consideración que los viejos y estos últimos les dan toda la razón, a fin de no parecer demasiado severos. En tal estado, el espíritu de libertad desenfrenada se extiende a todo y conduce a la anarquía”.

¡Verdades eternas!

fet desconegut més que nostàlgia clara, faran que apareguin articles d'opinió dubtant dels beneficis extrems que pot dur l'aclamada democràcia, com a l'article *Libertad y Licencia*⁴²[Fig. 88] . Però si pensem que hi ha molts de socis residents a França, aquests tipus d'articles havien d'estar escrits per col·laboradors espanyols, els quals sofrien pels esdeveniments del país. I també explica la visió democràtica de molts d'aquests articles, fruit del coneixement democràtic del país veí.

Són moments de tensió al país, on el fantasma de la violència era molt present. La dimissió del president Carlos Arias Navarro i el nomenat d'un desconegut Alfonso Suárez creà incertesa, context en el qual s'han d'inserir articles com l'anterior. La convocatòria de les primeres eleccions lliures al país també remou vells fantasmes, per aquest motiu en l'article *Elecciones*, el col·laborador Jaime Gayà recorda:

⁴¹ *París-Baleares*, n. 236, abril-maig 1976

⁴² *París-Baleares*, n. 238, juliol-agost 1976

La emissió del sufragi no debe supeditarse a la amistad ni a las conveniencias personales, votar a quién les dé la gana, obedeciendo siempre los dictados de la conciencia, en un régimen democrático, de libertad y de derecho, así como lo ha dicho una y otra vez nuestro Rey Juan Carlos I.¹

El mateix autor considerava, en l'article *Y... la vida pasa*, que la celebració d'eleccions era una passa definitiva per l'arribada de la pau i de la llibertat, sobretot per als nens joves:

Pronto tendremos en España una verdadera democracia y libertad completa. 'Ya basta de agitación y de libertinaje' y sentar la cabeza todos los españoles, principalmente los mas jóvenes que se dominan por los mas fuertes y sobre todo por el terrorismo.²

Pero també l'arribada de la llibertat per a les dones, *La mujer en política*³. En aquest article emfatitza que les dones són les companyes dels homes, i la majoria d'edat també ha arribat per a elles. A final d'un any intens, aquest col·laborador, recapitula amb les següents paraules:

Hay quien dice que la dictadura fue un Gobierno ejemplar completamente de acuerdo... empero hemos de reconocer también, que hizo cuanto le dio en gana, sin consultar al país, no obstante todo el mundo sabe que todas las dictaduras son severas. Y la democracia instaurada en España, hoy por hoy, es la expresión manifiesta del pueblo español. Fracasarán los que intentan derribar el régimen que el pueblo.⁴

D'aquestes paraules podem extreure que existeix la crítica dirigida al règim anterior, però no mordaç. Però sobretot despren esperança envers al nou règim, el qual considera l'eina del poble para marcar el camí del seu destí.

L'any 1978 es saluda amb optimisme. Una reclamació, ja apareguda amb anterioritat, torna a compareixer: és la incorporació del país al mercat comú europeu.⁵ Aquesta demanda s'explicaria pel coneixement empíric dels socis francesos, els quals eren molt conscients dels avantatges que comportaria al conjunt de tot el país. Però amb l'eufòria de l'arribada de la democràcia, al costat de les reticències a la mateixa, apareixen

¹ *Paris-Baleares*, n. 240, novembre-desembre 1976, firmat per Jaime Gaya.

² *Paris-Baleares*, n. 243, març 1976, firmat per Jaime Gaya.

³ *Paris-Baleares*, n. 245, juny 1977, firmat per Jaime Gaya.

⁴ *Paris-Baleares*, n. 249, desembre 1977, firmat per Jaime Gaya.

⁵ *Paris-Baleares*, n. 251, març 1978.

articles preocupats per la situació econòmica, la qual no millorava per molt que els governants anunciessin la seva fi: “*Il semble bien, en dépit de l’optimisme officiel, que les tendements qui choment ne sont pas encore pour demain*”⁴⁸. Altres temes d’actualitat apareixeran en portada, com el projecte de l’Estat de les Autonomies,⁴⁹ el nou paper de les empreses multinacionals⁵⁰ o com afectara la nova Constitució a la vida dels espanyols⁵¹. Articles d’opinió, escrits en castellà o francès, firmats per Antoine Simo, Delegat general per a les Balears, els quals ens ofereixen una imatge, congelada en el temps, de com es varen viure i sentir successos que ara formen part dels nostres llibres d’Història.

El paper del vot femení fou un tema polèmic en les primeres eleccions democràtiques⁵², posant-se fins i tot en dubte. Aquesta fet s’observa en l’article *Commentario a las elecciones generales*, on es criticava les estratègies de captació del vot femení:

votaran a los que eran dignos de él por ejemplo, la rebaja de la compra de los productos del huerto, los utensilios femeninos en perfumería, y otras cosas agradables de la mujer, en fin la rebaja total de la vida del hogar para poder ir andando. Ahora bien si nuestras mediocras políticas, quieren conquistar a toda costa el voto femenino, primeramente tendrán que ser mas políticos (mas tácticos, diría yo) de lo contrario no habrá conquista femina en la política de hoy.

No serà fins uns anys després que tornem a trobar el tema del vot femení, en un article de caràcter divulgatiu, just abans d’unes altres eleccions claus: *La liberación de la femme*⁵³, on es resumeix la història de la conquesta del vot femení. Una altra vegada, encara que amb retard, trobem les dues postures davant la polèmica.

Els temes de política i d’actualitat continuen a principis de la dècada dels vuitanta. El cop d’Estat també apareixerà a la publicació, però tractat amb ironia, no tant pel succeït sinó per les seves conseqüències. Amb ironia, presenta l’afusellament dels responsables

⁴⁸ *Paris-Baleares*, n. 253, juny 1978.

⁴⁹ A l’article *Le partage des îles baleariques*, *Paris-Baleares*, n. 254, firmat per Antonio Simo.

⁵⁰ A l’article *Les Transnacionales*, *Paris-Baleares*, n. 257, desembre 1978, firmat per Antonio Simo.

⁵¹ A l’article *Democracia y libertad*, *Paris-Baleares*, n. 258, gener-febrer 1979, firmat per Jaime Goya.

⁵² Referència en molts de textos, podem veure la polèmica al llibre de Duran y Llaguna, P. (2006) *La vida baleariana en España*. Madrid: Asamblea de Madrid, Servicio de Publicaciones.

⁵³ *Paris-Baleares*, n. 259, març 1979.

⁵⁴ *Paris-Baleares*, n. 281, maig-juny 1982.

del cop d'Estat... de Mauritània. I es demana si els responsables seran jutjats, o succeirà que : *“A nuestros golpistas sólo les hace falta la condecoración del Mérito Nacional, antes de ser puestos en libertad hasta el próximo golpe”*⁵⁵. Igual de dures són les paraules envers al govern d'UCD, en el govern central, el qual és acusat de governar per als seus interessos, una vegada ja perdudes les eleccions, com podem llegir en l'article *Cala Mondrago* [Fig. 89].⁵⁶

Amb les crítiques de l'article anterior, s'enceta el tema autonòmic a la publicació. No hi ha molta repercussió a la publicació sobre el mateix. Antonio Simó, Delegat de Balears, firma l'article *Le miratge de les Autonomies*⁵⁷, en el qual analitza des de la seva opinió, la situació heretada del franquisme i com una major autonomia governamental pot ser beneficiós per a les Illes. Però també expressa els seus temors davant una dependència cap a Barcelona, i no cap a Madrid, ja que aquesta no suposaria cap avantatge per als ciutadans illencs. A l'article *Notre Pauvre Autonomie*⁵⁸, el president Gabriel Simó critica l'actuació del primer govern autonòmic, acusant-lo de crear situacions de desprotecció jurídica als ciutadans. Explica que la suspensió de sis mesos en llicències d'obres no és adient, i demana una legislació clara i, sobretot, una política de fets consumats. Curiosa notícia si analitzem el contingut i qui l'escriu, defensor dels espais naturals, contrari als excessos urbanístics. Però problemes amb la seva casa a Sant Elm, provoquen el seu enuig i explica el contingut de l'article⁵⁹.

L'any 1984, com a part integrant de l'associació de Premsa Forana, comença a publicar anuncis del Consell de Mallorca [fig. 90].

Aquest havia ideat una gran campanya informativa, per la qual volia explicar a la població les seves funcions com

⁵⁵ *París-Baleares*, n. 276, juliol-agost 1981

⁵⁶ *París-Baleares*, n. 285, gener-febrer 1983

⁵⁷ *París-Baleares*, n. 254, juliol-agost 1978

⁵⁸ *París-Baleares*, n. 288, juliol-agost 1983

⁵⁹ Entrevista amb el seu nét, Antonio Simó Cárdenas

institució. Era necessari donar a conèixer la funció del Consell Insular, ja que com a novetat, era desconeguda per a molts. El govern engegà una campanya de publicitat institucional, i fins i tot articles explicatius, com el titulat *“Estado, parlamento i autonomía”* de Jeroni Alberti, el qual explicava les funcions de cada un dels termes esmentats.

A partir de l'any 1985, els articles de caràcter polític minyaran. El període de transició ha terminat, i les perspectives per a la nova democràcia són bones. L'opinió pública, després d'uns anys convulsos, comença a confiar en el futur. Entenem que aquesta situació de benestar fa que els col·laboradors no sentin la necessitat d'escriure articles com els anteriors. Les temàtiques dels articles són més benevoles, fent demandes de millora mesclades amb notes històriques¹, opinions personals davant les noves infraestructures urbanes², articles explicatius sobre la situació d'atur al país³ o reportatges dedicats a paratges naturals, sempre en perill de ser urbanitzats⁴. S'inicia així una tendència cap al reportatge, relat informatiu extens que inclou observacions personals i directes, acompanyat d'informació gràfica. Aquests apareixeran a les portades la publicació. Crida l'atenció que l'entrada a la CEE no rep cap atenció especial, més enllà d'un article titulat *“Apogeo de la CEE”*, d'Antonio Simó, en el qual recorden que aquest fet s'ha d'aprofitar per modernitzar la indústria espanyola, ja que ara està en una posició privilegiada per aconseguir-ho. Aquests articles no necessàriament tracten temes d'actualitat, sino s'escriuen segons la voluntat del col·laborador que l'envia a la publicació, el qual es escollit per la persona encarregada de continguts. I des de la mort de Gabriel Simó, president a la dècada dels vuitanta, serà Antonio Simó, Delegat Provincial i Tresorer de l'associació.

A la dècada dels noranta, els reportatges sobre temes d'actualitat continuen. Però la minva de col·laboradors fa que aquests siguin de menor qualitat que els anteriors. Si durant la dècada dels vuitanta estaven presents en la majoria de portades, ara són menys.

¹ *Paraís Balears*, n. 319, setembre-octubre 1988.

² Com a l'article *“La plaza de España”*, a *Paraís Balears*, n. 295, setembre-octubre 1984, firmat per Juan Verda.

³ Com a l'article *“El porqué del paro”*, a *Paraís Balears*, n. 297, gener-febrer 1987, firmat per Juan Verda.

⁴ Com a l'article *“Tres millones de chomones”*, *Paraís Balears*, n. 300, juliol-agost 1985, firmat per Antonio Simó.

⁵ Com a l'article *“La atracción del litoral”*, *Paraís Balears*, n. 304, març-abril 1986, firmat per Juan Blauza. *Paraís Balears*, n. 310, abril-maig 1987.

i firmats quasi sempre pels mateixos col·laboradors. Aquest fet provoca que hi hagi una menor diversitat. Juan Bauzá sera un dels col·laboradors més fidels, publicant articles sobre caràcters de l'illa⁶⁶, poblacions de l'illa⁶⁷ o altres de temàtica diversa. Antonio Simó, Delegat General per a les Balears, també publicara molt d'articles, opinant sobre temes de turisme⁶⁸, racisme⁶⁹.

Aquesta situació es podria explicar per distintes circumstàncies. A l'inici d'aquesta etapa, moment en el qual el país està immers en l'anomenada transició, explorar les idees democràtiques dins els articles era una confirmació del poder d'aquestes, necessari per aconseguir el canvi de mentalitat social, pas previ a la consolidació de qualsevol altre tipus de canvi. Citant a l'historiador Tussell, en el procés de la transició juga un paper determinant la combinació entre el llegat dels problemes heretats del passat i el temor al present i al futur⁷⁰. Els articles que tracten temes polítics, tal com hem observat, s'emmarcarien dins aquesta afirmació. Per una banda, esperança davant el canvi, per una altra, por als canvis. Aquesta dicotomia anirà minvant fins al cop d'Estat de 1981. La por a un acte violent havia retret a moltes persones. Però en enfrontar-se a la seva por, l'esclat violent contra el govern establert, i que l'estat de dret superés sense problema el triàngol, la gent realment comença a confiar en el sistema. Aquesta idea es pot lligar amb els articles següents, els quals presentaven els problemes que viu el país, donen possibles solucions, però abandonen el discurs de la por enfront del canvi. Ja no es tornara a verrar de la por al llibertinatge que condueix una llibertat malentesa⁷¹. Ara es demana a les autoritats que emprin els instruments legals per salvaguardar els drets dels ciutadans⁷². Les possibles tensions ideològiques, mostrades en articles contraris, ha canviat. Poques polemiques apareixeran des d'aquest moment a la publicació, el qual entrarà en una dinàmica informativa, amb reportatges més insulso.

Recordem que són persones que no cobren pels seus escrits, i que el fan pel gust de fer-ho, per la necessitat innata que tenen algunes persones de posar per escrits les seves

⁶⁶ Com a l'exemple de *Barcelonator*, dins *Pais-Balears*, n. 328, març-abril 1990, firmat per Juan Verdu.

Pais-Balears, n. 347, maig-juny 1993.

⁶⁸ *Pais-Balears*, n. 373, gener-febrer 1998.

⁶⁹ Com a l'exemple de *La*, dins *Pais-Balears*, n. 371, maig-juny 1997, firmat per Antonio Simó.

⁷⁰ Tussell, Javari (2007). *La transición a la Democracia en España 1975-1982*. Madrid: Espasa Calpe.

⁷¹ Com exemple, *Libertad por atropello*, dins *Pais-Balears*, n. 257, desembre 1978, firmat per Juan Bauzá.

⁷² Com exemple, *La sen plenat d'ous*, dins *Pais-Balears*, n. 292, març-abril 1984, firmat per Antonio Simó.

idees i emocions. Per aquest motiu, la publicació conte articles, però també poesies, expressió dels sentiments més personals. Hem d'entendre el mitjà de comunicació que es la publicació. Un butlletí de notícies de socis d'una associació en ple procés de pèrdua de socis, la qual terminarà per enfonsar-se en aquesta etapa. La publicació, encara que mai oblida el seu paper, restarà com un espai obert a tots aquells que volen publicar, sense l'establiment de criteris estrictes per part de l'equip redactor. Però de cada vegada són menys els que volen aportar. El contingut dels articles des de finals de la dècada dels vuitanta s'ha d'entendre en clau a les noves circumstàncies que està vivint l'associació. La pèrdua de la seva xarxa de socis, l'envelliment dels mateixos, la falta de col·laboradors i col·laboracions – una sèrie de circumstàncies que expliquen els canvis en els continguts de la publicació.

9.4. La decadència de l'associació *Les Cadets de Majorque*

L'associació estava immersa en una crisi interna des de finals de la dècada dels seixanta, tal com hem esmentat en l'etapa anterior. La descomposició de l'associació estava lligada a la desvinculació de molts de socis, la majoria d'edat avançada. Els socis han tornat grans, i la mortalitat es una variant molt important per entendre el procés de decadència en el qual es veuen immerss. Però també, no sabre captar a les noves generacions, són fets que expliquen aquesta situació.

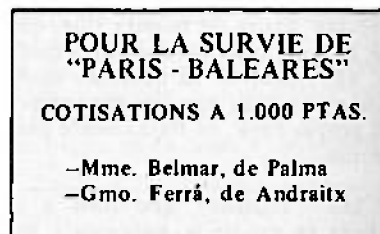
L'entrevista concedida per Gabriel Simó al *Diario de Mallorca* l'any 1985⁷⁴, explicava breument la vida dels emigrants a França, de com devoraven els pocs exemplars de premsa il·lenca i emissions radiofòniques que rebien per obtenir notícies de la seva illa, i el fracàs personal que sentia per la no consecució d'uns objectius de l'associació que presideix, *Les Cadets de Majorque*. Aquest era aconseguir que la tercera generació d'emigrants mallorquins a França, fills i nets nascuts i educats a França, no es desvinculessin de la terra dels seus pares i padrins. Però no el varen aconseguir. Constatava que els socis eren majors. Com associació, mantenen encara una certa presència a França, pels pares i padrins que no han volgut tornar a l'illa, els quals han preferit mantenir-se al costat dels seus fills i nets. Altres són els que varen retornar, al

⁷⁴ *Diario de Mallorca*, 19 d'octubre de 1985.

llarg de la dècada dels setanta, com ell mateix. Però la majoria són amics i familiars d'aquells emigrants, els quals es varen adherir a l'associació per obtenir notícies dels seus parents, i reben el butlletí de notícies com si fos una publicació més, de les moltes que hi ha a Mallorca.

Com ja vàrem esmentar a l'etapa anterior, la publicació havia iniciat una campanya de captació de fons per la seva supervivència. Els socis més fidels són majors, i les seves esqueles confirmen que una de les causes de la pèrdua de socis és l'edat avançada de molts d'ells. Ja han passat més de vint-i-cinc anys dels seus inicis. Qualsevol associació, per sobreviure, necessita un relleu generacional, el qual no es va produir. Però l'empenta de l'equip director i la feina de col·laboradors i corresponents, faran possible la continuació de la publicació, encara que aquesta perdrà bona part de l'essència original. La campanya *Pour la survie de "Paris-Baleares"* és el reclam per a continuar subscrit a la publicació, i que aquesta no desaparegui [Fig. 91].

Figura 91: Publicitat *Pour la survie de Paris-Baleares*

L'any 1976 comença amb una comunicació important per part de l'equip directiu, *AU SEUIL DE LA NOUVELLE ANNEE*⁷⁴. Recorden que han estat uns anys durs per a la publicació, per una banda per l'augment en els costos de producció, per una altra per la pèrdua de socis. Però la resposta de molts d'altres, al costat de la feina inestimable i generosa de l'equip directiu i els seus col·laboradors, han aconseguit mantenir viva la publicació. Victòria enfront d'importants derrotes d'altres publicacions, com fou *l'Andraitx*. El seu Director General, Abbe Joseph Ripoll, agraeix als socis la seva confiança, i recorda que:

Que chacun fasse en conscience son devoir et nous verrons nos 25 ans d'existence et même plus: pourquoi d'ailleurs s'arrêter en si bon chemin? ... Vous renouvelant tous nos bons vœux, nous vous disons bon courage! Soyons généreux et actifs: nous tiendros "i per molts anys!.

Aquestes paraules emmascaren la recerca d'una nova renovació. Com hem explicat, la pèrdua de socis i de corresponents havia provocat la minva de notícies en molts de

⁷⁴ *Paris-Baleares*, n. 233, gener 1976

pobles de les Illes. Aquests continuaven, però no eren més que miscel·lànies tretes d'altres publicacions. A partir d'aquest primer número de 1976, hi ha un canvi significatiu a les cròniques de Balears. Desapareixen aquestes miscel·lànies dels pobles illenics. Els municipis de Palma i Andratx seran els únics amb aportacions permanents, encara que Campanet, Binissalem i Fornalutx també faran aparicions esporàdiques al llarg dels anys que resten a la publicació. La pèrdua de socis i corresponents es fa la causa darrera. L'any 1976, el gruix de socis resideixen a França, Palma i Andratx. Per aquest motiu, la secció *Crònica de Balears* tindrà moltes menys localitats. Palma continuarà en la mateixa línia, amb notícies dels socis, però també eren rebuts d'altres mitjans. Però en ser la capital, mantindrà aquest caràcter més generalista. Andratx, s'Arraco i sant Elm, en tot tres nuclis de població del municipi d'Andratx, continuaran mantenint la seva presència en aquesta secció. La vinculació dels socis d'aquest municipi no desapareix com en el cas d'altres. En mantenir els corresponents, mantenen també la seva presència.

Però l'explicació ha d'anar més enllà de persones interessades a escriure. D'aquestes hi ha en tots els pobles de Mallorca. Si no hi hagues aquesta tradició, el fenomen de la premsa forana no existiria. La pèrdua de corresponents s'ha d'entmarcar en la ruptura de llargs sentiments, la qual es basava en l'emigració francesa. Romput aquest llaç, l'increment de publicacions en altres pobles, l'avor de la futura Associació de Premsa Forana provocarà un transvasament de col·laboracions de la publicació *Paris-Balears*, a aquestes publicacions.⁷⁶

La pèrdua de *Cadets* a França es fa important, alarmant a l'equip directiu, el qual publica: "*Le petit nombre des rentrées de cotisations de ce mois s'explique par les vacances. Cependant, nous sommes arrivés au dernier trimestre de l'année et il reste encore 89 quatre-vingt-neuf*".⁷⁷ Aquesta minva en els ingressos, al costat del continu augment en els costos de producció, suposava l'aparició de menys números per any, fet que molestava a alguns *Cadets*, els quals són contestats per mitjà d'una nota informativa de l'equip directiu. Aquest explicava les dificultats que passa la publicació, i els costos de

⁷⁶ Entrevista Sebastià Gualbert, agost 2012.

⁷⁷ *Paris-Balears*, n. 248, novembre-desembre 1977.

producció, molt superiors que en anys anteriors⁷⁷. Però l'equip directiu vol continuar amb la publicació, per això explicava la reducció dels números anuals com a solució per la supervivència de la publicació.

Periòdicament apareixen el nom dels benefactors de la publicació. Al llarg d'aquesta etapa, hem comptabilitzat més de 115 anuncis *POUR LA SURVIE DE «PARIS BALEARES»*. [Fig. 92] En aquests anuncis es publica el nom i el lloc de residència de les persones que

Figura 92: Publicitat *Pour la survie de Paris-Baleares*

POUR LA SURVIE DE «PARIS BALEARES»

Gabriel Palmer Barceló, Andratx	5.000 Ptas.
Marc Alemany, de Saint Nazaire	3.000 Ptas.
Francine Freixas Boudart, de Portals	2.000 Ptas.
Mathieu Adrover, de Bavilliers	200 Frs.
Christophe Ramon, de St. Soliac	200 Frs.
Jacqueline Russelló, d'Auton	200 Frs.
Jean Castaner, de Decines Charpieu	200 Frs.
Merel	

aporten una quota major a l'establerta. Aquestes quotes estan disponibles sempre al final de la publicació, en l'anomenat butlletí d'adhesió, del qual ja hem parlat.

Curiosament, sempre les quotes apareixen en francs, no en pessetes. Coneixem el cost de la publicació en els darrers anys, 2.500 ptas. pels socis espanyols, 150 fr. pels francesos, aproximadament unes 3.500 ptas.⁷⁸ Tots els que superaven aquestes quotes bàsiques, rebien l'honor d'aparèixer als llistats per la supervivència de la publicació. Si en un primer moment poden parèixer una bona eina per a conèixer el nombre real de socis, prest nos adonarem que són bastants incomplets, pel fet que no tothom volia pagar més. I què els que solien pagar més, o almenys apareixien com a tals, eren els socis francesos per aclaparadora majoria, possiblement per una qüestió més caràcter. Aquests llistats no eren ni sistemàtics ni complets. Eren publicats per Catherine Savi, delegada de l'associació per a França des de la dècada dels anys vuitanta. Catherine Savi, de soltera Catherine Ferragut Alemany, era família de Gabriel Simó, president de l'associació a la dècada dels vuitanta; i cosina d'Antonio Simó, darrer Delegat General de la mateixa. Molt lligada al seu oncle Gabriel, s'enamorà també de l'associació, a la qual dedicà molt d'esforços en els anys vuitanta i noranta, convertint-se en la darrera corresponsal a França de la mateixa. Era l'encarregada d'organitzar els llistats de socis, però al desaparèixer l'associació, no pareix que s'hagi conservat cap d'aquests registres.

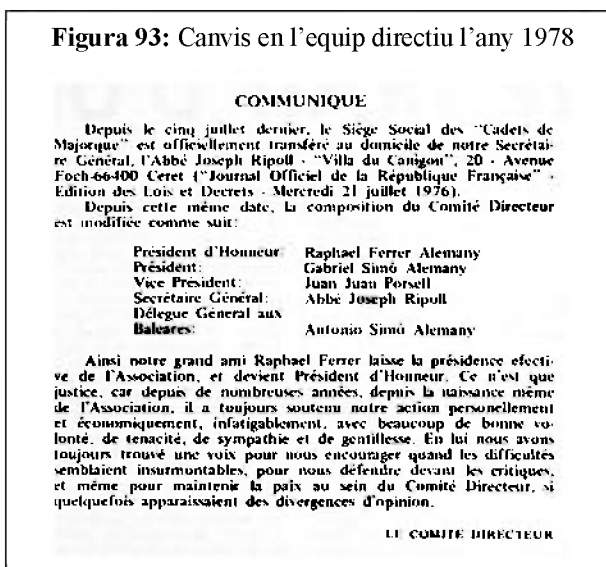
⁷⁷ *París-Baleares*, n. 244, desembre 1977

⁷⁸ Fets els càlculs a la pàgina web <http://fxtop.com/es/convertidor-divisas-pasado.php>, la qual ofereix les cotitzacions històriques de totes les monedes de la Unió Europea.

Demanada pels llistats publicats, recorda que no eren complets. Tan sols es publicaven els noms d'aquells que aportaven un extra a la publicació, i no eren tots, ja que hi havia que no volien aparèixer. Reconeix que no era sistemàtica, manifestant que les llistes dels socis es varen perdre una vegada clausurada l'associació. No conservà cap paper⁷⁹. La pèrdua del llistat de socis el confirma Antonio Simó Cárdenas. Recorda que es varen digitalitzar els darrers, ja que l'edició i maquetació de la publicació la realitzava el seu pare a casa. Però la mort del seu pare i problemes amb el hardware de l'ordinador, ha fet que tota aquesta informació s'hagi perdut. Recopilant la informació donada pels anuncis dels donants francesos, hi aproximadament cent quaranta. Però els donants eren els que paguen una quota més alta de la normal que era de 150 francs, aproximadament unes 3.500 ptas. La quota a les Illes Balears era de 2.500 ptas, tal com recorda Antonio Simó Cárdenas, el qual s'encarregà un estiu de cobrar quotes retardades a socis residents al municipi d'Andratx. Calcular el nombre de socis al final de l'associació és difícil, però Antonio Simó Cárdenas calcula al voltant de 300 socis, distribuïts entre França, Palma i la zona d'Andratx.

La supervivència de la publicació s'havia convertit en un objectiu a complir des de finals de la dècada dels seixanta, tal com hem vist. I va sobreviure, a diferència d'altres publicacions similars. Però el treball realitzat pels membres dels equips directius és la clau per entendre la supervivència de la mateixa. A principis de l'etapa hi ha una reestructuració de l'equip directiu, sense mitjançar cap assemblea general. Recordem que la darrera fou l'any 1962. Tots estan vinculats al municipi d'Andratx. El secretari General, l'Abbe Ripoll, i el President d'Honor, Raphaël Ferrer, resideixen a França. Gabriel Simó, nou president, i Juan Juan Porsell, vicepresident, [Fig. 93] a s'Arracó. I el delegat general, Antonio Simó, a Palma.

Figura 93: Canvis en l'equip directiu l'any 1978

⁷⁹ Entrevista a Catherine Savi, agost 2005

El municipi d'Andratx es consolida en aquesta nova directiva, la qual ja havia iniciat un tomb de les informacions que apareixien a la publicació cap a aquesta localitat. Els canvis esmentats en la *Crònica de Balears*, en la qual Palma, Andratx, s'Arracó, el port d'Andratx i Sant Elm són les úniques fixes, ja que són les que mantenen corresponsals propis. Binissalem, Santa Margalida, Campanet, Sòller i Fornalutx apareixeran de manera esporàdica, quasi anecdòtica en el cas de Sòller.

Les relacions amb els socis s'establien mitjançant el contacte postal d'ençà que l'Abbe Ripoll assumí el càrrec de Secretari General. Com anecdota, explica que l'any 1977 havia rebut més de 150 cartes, escrites pels *Codets* des de diferents punts del món, ja que aquests agradaven d'enviar-les com a souvenirs dels seus viatges: *"Elles nous sont parvenues de France, d'Espagne, des Baléares, de Tenerife, de Jerusalem, d'Italie, de Grèce, d'Iran, etc... Une nous est même parvenue de... 'Taïwan'"*⁸⁰

L'any 1978 es compleixen els vint-i-cinc de l'associació. L'Abbe Ripoll, a l'article *L'ÉPIQUE QUE JE VIVS AUPRÈS D'UN PAIS*⁸¹ rememora la seva vida, explicant el seu treball incondicional per a l'associació. Amb certa amargor recorda les queixes dels socis, però també l'alegria que sent per la unió d'un grup, el qual gràcies a la publicació s'ha convertit en una gran família que ja compleix vint-i-cinc anys, i que està convençut que superats els entrebancs de la vida, els passats i futurs, continuarà per molt d'anys més. I recorda que no són molts, però hi ha persones que viuen per l'associació. I gràcies a elles, i al concurs de la resta de socis, l'associació està perdurant. Per a commemorar la data, es publica una orla amb la fotografia i el nom d'aquests *Codets*, dels que sense la seva feina, *Paris-Baleares* no es publicaria.⁸² Les seves col·laboracions són les que fan possible l'existència de la publicació. I com podem observar, la majoria són persones majors, hi ha pocs joves.

⁸⁰ *Paris-Baleares*, n. 248, octubre-novembre 1977.

⁸¹ *Paris-Baleares*, 243, març 1977.

⁸² *Paris-Baleares*, n. 254, juliol-agost 1978.

L'especial publicat per l'aniversari dels vint-i-cinc anys fou molt important⁸³ [Fig. 94]. En ell es rememorava la vida de l'associació i de la publicació, recordant a les moltes persones que havien mort, però que sense la seva feina, no s'hagués arribat a complir aquell aniversari. Aquest número aporta molta informació valuosa per a la redacció d'aquesta tesi, ja que ens ha ajudat a omplir forats d'informació. Però també presenta oblits. No es fa cap referència al grup fundador, també ometen el nom del primer president i la seva figura. Oblits intencionats o desconeixement? La gran majoria de *Cadets* no coneixien els inicis de la seva associació⁸⁴. A partir de la dècada dels anys vuitanta començaran a aparèixer anuncis sol·licitant números antics, campanya

promoguda pel President Gabriel Simó, el qual va aconseguir la sèrie de números més completa coneguda a les Illes.

Des de 1965 la publicació s'imprimia a les Illes. Però el Secretari General, el qual centralitzava la majoria de la feina de recopilació i comunicació amb els socis, residia a França. La mort de l'Abbe Ripoll, molt sentida per tots els *Cadets* l'any 1978⁸⁵, durà el consegüent trasllat de tota la feina a les Illes, on residien els col·laboradors i l'equip directiu. El president d'honor, Raphaël Ferrer, serà el darrer membre de l'equip resident

⁸³ *Paris-Baleares*, n. 255, setembre 1978

⁸⁴ La sèrie més completa, en possessió de la família Simó no contava amb els catorze primers números. L'única sèrie original completa la posseeix la Biblioteca Nacional de França, a París. D'aquesta s'aconseguien les fotocopies necessàries per completar la publicació, la qual es troba en format digital a la Biblioteca Digital de les Illes Balears.

⁸⁵ *Paris-Baleares*, n. 260, abril-maig 1979

a França, però aquest ja havia abandonat la feina activa dins l'associació per motius de salut⁷⁶.

La mort de l'Abbe Ripoll proveia problemes a l'associació. Per mantenir-la a França era necessari una persona de nacionalitat francesa. Com són conscients que no trobaran a cap persona amb el grau d'implicació d'aquest, demanen una persona que es vulgui fer càrrec nominalment, ja que la majoria de feines es realitzaven a Mallorca, on residien els membres de l'equip directiu:

Et pourtant il, l'AU1 que quelqu'un prenne la relève. Il nous faut ABSOLUMENT un Secrétaire Général DE NATIONALITE FRANÇAISE ET RESIDANT EN FRANCE. La 1re exigence aussi. Il faut également que ce futur Secrétaire Général se charge de la comptabilité des cotisations, de la correspondance générale, et des rappels de cotisations. C'est certes, un travail qui exige du temps et de la constance, mais qui peut être réduit au minimum, grâce à l'utilisation de formules imprimées à l'avance. La seule grande condition étant de faire chaque jour le travail qui se présente ce jour-là, afin de ne pas se laisser déborder. Est-il nécessaire de préciser que ces fonctions sont limitatives, et que seuls les frais de matériel de bureau et de correspondance sont remboursés? S'il y a, parmi vous, amis "Cérats", un ou deux hommes ou femmes à bonne volonté, désireux de faire un petit sacrifice pour aider notre Association en ces heures difficiles, nous les prions de se faire connaître auprès de notre Président⁷⁷.

Cobrir el paper de l'Abbe Ripoll complicarà la supervivència de la publicació. De manera interina, Mme Raoul Perriault ocupara el càrrec i mantindrà la seu social a França:

En effet, grâce à la bonne volonté de Mme Raoul PERRIUAULT E.E., le Siège Social de notre Association reste à Cérat sur la route de l'Espagne dans cette "Villa du Campanil" qui était si chère au cœur de l'Abbe Ripoll⁷⁸.

⁷⁶ *Paris-Baleares*, n. 239, setembre 1976.

⁷⁷ *Paris-Baleares*, n. 240, abril-maig 1977.

⁷⁸ *Paris-Baleares*, n. 262, juliol-agost 1979.

No serà fins uns mesos després que s'aconseguirà aclarir la situació, amb una ampliació de membres de l'equip directiu amb membres francesos⁸⁹. I per segona vegada, des de Marguerite Casanovas en la primera junta, una dona ostentarà un càrrec directiu a l'associació, la de Secretària General per part de Mme. Antoinette R. Perrigault. Era la germana de l'Abbe Ripoll, mantenint així el llegat d'uns dels *Cadets* més compromesos de la història de l'associació [Fig. 95].

Figura 95: Canvis en l'equip directiu l'any 1979

MICHEL F. GAUDIN

MME. FERRIGAULT

HENRI RETOUT

Ampliation du «Comité Directeur»

A la suite du décès de l'Abbé Joseph Ripoll, le Comité Directeur des "Cadets de Majorque" s'est enrichi par l'entrée de plusieurs nouveaux membres:

Michel F. Gaudin, 57 ans, diplômé de l'Ecole Supérieure de Commerce et Administration d'Entreprises, "Cadet" de longue date, devient Vice Président pour la France.

Mme. Antoinette R. Perrigault, soeur de l'Abbé Ripoll, prend la succession de son frère au Secrétariat Général, à la "Villa du Canigou".

Henri Retout Ripoll, havrais de 53 ans, Chef de bureau des Etats Majors de la Compagnie Générale Maritime, secondera Mme. Perrigault au Secrétariat Général afin de se familiariser avec l'administration des "Cadets de Majorque".

Jean-Claude Arbona Vidal, professeur de Droit et d'Economie, né le 15 août 1947 à Bourg en Bresse.

Catherine Palmer, institutrice, née dans les Alpes de Haute Provence, le 31 juillet 1943.

La democràcia a Espanya havia dut un canvi en els articles, alguns dels quals havien abandonat la neutralitat de l'associació. Oberta la publicació a nous continguts, intentaren mantenir una certa neutralitat, evitant possibles polèmiques entre els socis. Però no per això deixen de publicar-se, motiu pel qual l'equip directiu publicarà notes com la següent:

NOTA DE LA REDACCIÓN: *PARÍS-BALEARES* recuerda, una vez más a sus queridos lectores que los escritos se publican bajo la exclusiva responsabilidad de sus autores; y no reflejan necesariamente la opinión de nuestra Asociación. Sobre el tema "catalán-mallorquín" publicamos en el número 265 (Diciembre 1979) una importante carta abierta de D. Francesc de B. Moll a D. Adolfo Suárez, Presidente del Gobierno Español.⁹⁰

La publicació i l'associació comença una etapa d'estabilitat en els anys vuitanta. Ja no era ja una publicació mensual, ja que els ingressos no el permeten. L'objectiu es tornà a publicar onze números a l'any: *"C'est trop peu! Le contact se perd... Alors nous souhaitons remonter la pente, imprimer sept journaux en 1982, et, au fil des années prochaines, revenir à onze journaux par an"*. Per aquest motiu continuen demanen el pagament de les quotes [Fig. 96]. Si les quotes estiguessin al dia, pareix que seria possible, demostrant el moment d'estabilitat que estaven vivint. La seva trajectòria es

⁸⁹ *París-Baleares*, n. 263, setembre 1979

⁹⁰ *París-Baleares*, n. 267, març 1980

reconeguda en la premsa diària⁹¹, es tornaran a mencionar sopars de companyonia entre els membres, reconeixent de nou a col·laboradors amb la “Medalla Cervantes” de l’associació⁹², continuaven publicant-se anuncis per posar-se al dia de les cotitzacions⁹³... La retirada de Mme.

Antoniette R. Perrigault no suposa un trauma, com succeí amb l’Abbe Ripoll. Des de llavors, Catherine Savi serà la persona de referència de l’associació a França fins a la seva desaparició⁹⁴.

L’edat avançada dels col·laboradors farà que molts morin en aquesta dècada, tal com succeeix amb José Reynes Reus, corresponsal de Campanet i prolífic escriptor, no tan sols a la publicació⁹⁵. Però també hi ha notícies més alegres, com la visita a Mallorca de

Figura 97: Celebració del 35 aniversari publicació

«PARIS-BALEARES» CUMPLE 35 AÑOS

En este mes de septiembre de 1988, nuestro querido «Paris-Baleares» y la asociación «Les Cadets de Majorque» cumplen treinta y cinco años de vida. Los «Cadets» más veteranos aún recuerdan el número «0» de septiembre de 1953.

Entre los fundadores de la asociación figuraban Pierre Casasnovas, Jean Coll, Marguerite Hache née Casasnovas, Josette Buffotot née Coll, Mathias Estades, Pierre Colom, Laurent Gelabert, Antoine Vidal, Joseph Mora, Pierre Rullan, Jean Perelló et José Vicens. Era el 3 de mayo de 1953 en París. Después de varios números experimentales, el «Paris Baleares» número uno salía a la calle en enero de 1954.

Los fundadores de la asociación eran todos originarios de Sóller, excepto Jean Perelló nacido en Palma. Sin embargo, algunos como Jean Coll y Josette Buffotot habían nacido en Francia en una familia originaria de Sóller. Todos ellos eran mallorquines de gran corazón.

El mallorquín emigrado en Francia tenía allí su trabajo, su negocio, y su familia. Sus hijos estudiaban, se hacían mayores, y se casaban en Francia; pero él seguía fiel a su Roqueta, pensaba en ella cada día, y soñaba con volver a la isla, cuando llegara la edad de la jubilación. Muchos lo consiguieron. No todos.

Figura 96: Tresoreria de 1986

COTISATIONS 1986

Nous sommes heureux d'annoncer l'incorporation d'un nouveau membre au Comité Directeur de l'Association: Mme. Catherine Savi, qui a bien voulu se charger des encaissements et des rappels de cotisations.

En conséquence, nous vous prions, amis «Cadets» de bien vouloir envoyer votre cotisation 1986 à:

Madame Catherine Savi

2, rue de la Fraude

ISSOU

78440 GARGENVILLE

qui vous en accusera réception par retour de courrier. Soyez généreux au moment de rédiger votre chèque annuel. Nous en avons bien besoin.

Mais surtout envoyez votre cotisation aujourd'hui même si possible, sans attendre les rappels qui nous donnent beaucoup de travail, et nous coûtent cher.

De son côté, notre chère Secrétaire Générale, Mme. Antoniette Perrigault, continue de représenter les «Cadets de Majorque» devant l'administration Française comme par le passé.

Merci à tous.

la Secretària General, Antoniette Perigault, després de més de seixanta anys d’abandonar l’Illa.⁹⁶

La campanya de recuperació de números antics de la publicació dona els seus fruits. Així, en commemoració del trenta-cinc del seu naixement, es publica el nom del grup fundador, per primera vegada des de quasi els seus inicis⁹⁷ També aquí s’omet el títol de president a Pierre Colom, ja que continua Francisco Vich en la portada amb aquest títol [Fig. 97].

⁹¹ Agraïment a *Última Hora* per la referència efectuada de la publicació, *Paris-Baleares*, n. 281, maig-juny 1982

⁹² *Paris-Baleares*, n. 289, setembre-octubre 1983

⁹³ *Paris-Baleares*, n. 298, març-abril 1985

⁹⁴ *Paris-Baleares*, n. 304, març-abril 1986

⁹⁵ *Paris-Baleares*, n.311, maig-juny 1987

⁹⁶ *Paris-Baleares*, n. 312, juliol-agost 1987

⁹⁷ *Paris-Baleares*, n. 319, setembre-octubre 1988

La mort torna a compareixer a la publicació. El seu president, Gabriel Simó, mor a l'edat de vuitanta-un anys, l'any 1989. Les mostres de condol són innumerables, fins anys després. El nou president serà Juan Verda, resident a s'Arraco i prolífic col·laborador. Però l'ànima de la publicació en els darrers anys havia estat Gabriel Simó, tal com tots els testimonis han corroborat. Des d'aquell moment, Juan Verda, Sebastià Gelabert i sobretot Antonio Simó, s'encarregaran de dur endavant la publicació.

L'associació s'havia desdibuixat des de feia temps. Com ja havia senyalat Gabriel Simó en l'entrevista concedida a *Diario de Mallorca* l'any 1985, l'objectiu d'arreplegar als descendents de Balears a França havia fracassat. La publicació arribava als emigrants que encara residien, però els seus fills ja s'havien deslligat de l'associació. Això queda demostrat en la continua minva de notícies a les cròniques de França. Segons diferents fonts, Catherine Savi fou la darrera corresponent a França, encarregada en els darrers anys de centralitzar tota la feina burocràtica dels socis d'aquest país. L'única que enviava regularment cròniques d'aquests socis a la redacció de la publicació, la qual havia quedat circumscrita en els darrers anys a la taula del menjador del seu Delegat Provincial i Secretari General, Antonio Simó Alemany.⁸⁶

La situació al final de l'associació era dramàtica. Els costos de producció superaven els ingressos. El Secretari General havia posat més d'una vegada doblers de la seva pròpia butxaca per sufragar despeses a la impremta. Una nova campanya de captació de socis s'engegà l'any 1995, en un intent de revifar la publicació. Però no va aconseguir molt bons resultats, ja que el llistat de donants era cada vegada més petit en els anys 1996 i 1997. Davant la situació, s'havia plantejat la possibilitat de convertir la publicació en paper en una publicació on-line. Era el moment en el qual Internet començava a desenvolupar-se, arribant a moltes de llars. Per aquest motiu s'inicià un pla de renovació, renovant a poc a poc el sistema de gestió d'arxius, maquetació i enviaments. Però la mort del secretari trunca aquest projecte, amb la posterior desaparició de la publicació.⁸⁷

⁸⁶ Records personals.

⁸⁷ Informacions aportades per Antonio Simó Cardenas.

9.5. Els retorns i la relació amb França

Al començament d'aquest treball, un dels objectius era conèixer millor el retorn dels emigrants francesos mitjançant la publicació. La hipòtesi de feina era la emprar les cròniques de la publicació per a recollir informacions sobre el retorn d'aquests emigrants.

Pero les contínues anades i tornades dels socis, i la falta de concreció en el fet del retorn per part de la publicació, no ha donat tanta informació sobre el tema com esperavem en un primer moment. Per aquest motiu, hem afegit el tema en totes les entrevistes realitzades, per ampliar més la visió sobre aquest punt.

El tema dels retorns ha estat present en les entrevistes que hem realitzats. La conclusió estrèta era que la gent no té una veritable consciència de retorn. S'afirma que hi hague més gent que va quedar que la que torna. Pero que encara hi ha molts que conserven les cases al seu poble, i estinguen en elles, passant llargues temporades. Clar que la majoria d'entrevistats són de famílies que varen tornar. També mencionen als que no les anà bé l'aventura, els que no pogueren tornar es deslligaren dels seus vincles familiars.¹⁰⁶

A les cròniques apareixen poques notícies d'aquests retorns, menys dels que ens esperavem. Pero hi trobem en altres bandes informacions molt interessants, les quals ens aporten dades, no quantitatives pero sí qualitatives, d'aquest retorn. La primera, la qual apareix al llarg de tota la publicació, les biografies dels *Cadets*, la majoria publicades a la seva mort. La segona, les entrevistes realitzades a *Cadets*, publicades a la dècada dels anys vuitanta. Reportatges sobre l'emigració francesa, records d'una època passada, són també freqüents en aquesta etapa. I són font important per entendre com, per una banda, es va fer aquesta emigració, i com es va desenvolupar, els retorns a les Illes.

Les biografies a la mort dels *Cadets* foren habituals en l'etapa anterior, però s'incrementen en aquesta. L'edat dels socis explica aquest fet, pero també l'interès per la seva pròpia història. Un dels objectius de l'associació era no perdre el lligam a les

¹⁰⁶ Conclusions estrètes de la síntesi d'entrevistes realitzades a emigrants o els seus familiars.

Illes, i consideren que recordar el fet que els va empenyer fora de casa, també conserva aquest història

Des dels escrits de Paco d'es Racó, de la dècada dels anys cinquanta, no trobem a la publicació molts d'articles recordant la seva pròpia emigració. Però en aquesta etapa renais l'interès per la història dels socis, la història de l'emigració mallorquina a França. M. Arbona publica l'interessant article *‘Els mallorquins a França’*¹¹, on recrea els primers moments dels sollerics al país. Explica que els primers mallorquins foren sollerics, els quals comerciaven amb la taronja. Però la plaga anomenada “floridura de rel” acaba amb aquest comerç, motiu pel qual es comença a exportar des de terres valencianes, començant la relació comercial amb aquestes terres i els mallorquins instal·lats a terres franceses, motivats pels guanys que el comerç de fruita reportava. La història de *Jean Bertini, dit l'espanyol*¹² es un bon exemple

Enceta aquest reportatge una nova sèrie, on es narren fets d'aquests primers moments de l'emigració mallorquina, amb dades noves, no aportades anteriorment en els escrits de la primera etapa. En l'article *‘La grande solidarité mallorquine’*¹³ es lloa la suposada solidaritat mallorquina, on els emigrants instal·lats reberen amb els braços oberts als seus compatriotes a partir de la fi de la I Guerra Mundial, moment en el qual França necessitava urgentment ma d'obra. També comenta que aquesta solidaritat havia fet que els mallorquins més afectats per la guerra trobessin en els seus compatriotes una gran ajuda, sobrevivint al desastre. Aquesta visió idil·lílica, de l'emigrant antic que ajuda al jove, serà rebatuda en articles posteriors, amb acusacions molt dures d'explotació. La I Guerra Mundial buida del jovent a França, creant-se una bona oportunitat laboral per a molts de joves mallorquins, sobretot de la zona d'Andratx. Aquesta segona onada emigrant no troba les mateixes facilitats dels seus antecessors. Els patrons mallorquins, alguns ja fills de la primera onada emigrant, iniciaren un procés d'explotació econòmica dels seus nous empleats, basat en un tracte excessivament paternalista i enduint les condicions de treball. Molts d'aquests empleats no rebien cap sou, enfronten la seva vida amb les propines rebudes. Altres ni podien accedir a aquestes, remunerats tan sols

¹¹ *Paco-Baleares*, n. 237, juny 1976.

¹² *Paco-Baleares*, n. 252, abril-juny 1978.

¹³ *Paco-Baleares*, n. 239, setembre 1976.

amb roba, allotjament i menjar. Anys després, aquesta generació aconseguí millorar les seves condicions socioeconòmiques, aconseguint sous justos i millores socials, gràcies entre d'altres, a la feina sindical de persones com Gabriel Simó¹⁰⁴.

Conscients del canvi de tendència migratòria, publiquen una estadística oficial d'emigrants espanyols a França. En ella es dedueix la caiguda en aquesta, però també que els retorns no eren tants, encara que l'arribada de la democràcia al país estava accelerant el procés de retorn, tal com s'explica en diferents treballs¹⁰⁵. Aquestes dades sobre emigració espanyola a França continuaren sortint esporàdicament, dins les miscel·lànies habituals de la publicació¹⁰⁶.

Notícies sobre els retornats apareixen sovint. Un exemple pot ser el de Pedro Flexas Alemany, el qual s'exilià a Nantes durant la Guerra Civil. Fou un dels anomenats "cursillistas del 36", un grup de joves que aprovaren les oposicions a mestres d'escola just abans de la guerra. Del tribunal examinador, dos foren afusellats i el tercer complí una llarga condemna a presó. Per aquest motiu, Pedro era conegut amb el malnom *Mestre d'escola*, durant la seva etapa francesa, de la qual retornà per instal·lar-se definitivament a les Illes¹⁰⁷. Aquesta notícia també fou una de les poques que fa referència a les injustícies de la Guerra Civil.

A les necrològiques d'aquests anys també trobem informació de com varen retornar molts. Apareixen a les seccions de cròniques i donen més o menys dades biogràfiques, com la de Ramón Ros¹⁰⁸ [Fig.98].

Figura 98: Necrològica *Ramon Ros*

* Tras una grave dolencia, sufrida con cristiana resignación, falleció a los 66 años de edad, nuestro particular amigo D. Ramón Ros Perpiñá, dejando a familiares y numerosas amistades anonadados por el dolor.

D. Ramón a su regreso de Francia donde tuvo comercio largos

años, había instalado la gasolinera de la carretera de Camp de Mar, ya que su carácter emprendedor no le permitía quedarse inactivo.

¹⁰⁴ Entrevista a Gabriel Simó, publicada dins Última Hora, 19 d'octubre 1985

¹⁰⁵ Entre d'altres treballs, el de Duroux, R. (2002). "La emigración a Francia (segunda mitad del siglo XX). Unas reflexiones sobre retornos y reintegraciones". Hispania: Revista Española De Historia, n. 62 (211), 577-595.

¹⁰⁶ *París-Baleares*, n. 250, gener-febrer 1978

¹⁰⁷ *París-Baleares*, n. 249, desembre 1977

¹⁰⁸ *París-Baleares*, n. 257, desembre 1978

A partir de 1979 s'inicien una sèrie d'articles dedicats als *Còdets* més veterans. Aquestes biografies aporten moltes dades per a conèixer amb més profunditat el procés migratori mallorquí a França. Però també ens aporta nous coneixements sobre el retorn d'aquests emigrants, les circumstàncies en las que es realitzaren i, sobretot, els motius que els va impulsar a tornar.

Al llarg de la lectura de la publicació, observem com l'emigrant mallorquí, majoritàriament, aspira al retorn, instal·lant-se a la seva terra una vegada arribada la jubilació. La majoria d'aquestes biografies són a emigrants que han retornat. En el cas de Gabriel Castaner Colom, s'elleric que emigra l'any 1901, instal·la una tenda de fruites i verdures. De tres filles, dues s'instal·laren a França i una altra retorna amb els seus pares a les Illes¹⁰. Llargues necrològiques, com la de Joan de Paris¹¹, s'entremesclen amb els articles anteriors. En aquesta senyalen que el difunt havia tornat a l'illa per problemes de salut: "*Llegados los años 1970-71, comienza a sentir deseos vehementes de cambiar su sistema de vida metrocada y protocolaria, subyugada toda su vida a la esclavitud comercial, después de sufrir un infarto.*"

En *Regreso el emigrante*¹², dins la sèrie d'entrevistes a *Còdets* realitzades per Gabriel Simó, s'entrevista Gaspar Alemany Pujol, emigrant a França des dels 10 anys, va perdre tot durant la II Guerra Mundial. Vint anys de feina després, retorna amb la seva filla al seu poble s'Arraco, on viu des de llavors les avantatges de la jubilació. *San Madona de Can Noca*¹³ té una de les poques històries femenines. Ella no viaja a França, ja que s'enamorà del jove de pau del poble. I les seves amigues es reien d'ella, ja que amb vint-i-un anys encara no s'havia casat, mentre elles havien aconseguit enganxar a un dels emigrants i fugir del poble, convertint-se en veritaderes senyores. Ja que l'habitual en la dècada dels vint era que les dones joves del poble es casessin amb els joves que venien de vacances al poble, ja emigrats a França¹⁴. Molts de fills escriuen a la

¹⁰ *Paris-Baharecs*, n. 261, juny 1979.

¹¹ *Paris-Baharecs*, n. 261, juny 1979.

¹² *Paris-Baharecs*, n. 292, març-abril 1984, fruitat per Gabriel Simó.

¹³ *Paris-Baharecs*, n. 293, maig-juny 1984.

¹⁴ Com el cas de Francesc Alemany Pujol, tal com s'explica en el capítol *La familia Simó, Alemany* d'aquesta tesis.

publicació per narrar la història del pare perdut¹¹⁴. Les històries de fruïteries i restaurants són habituals¹¹⁵, ja que eren els negocis que regentaven majoritàriament els mallorquins a França.

A partir de la mort del president, Gabriel Simó, comencen a publicar-se articles escrits relacionats amb l'emigració, com els de Paco des Racò, publicats en la dècada dels anys cinquanta¹¹⁶. Joan Verla comença una sèrie d'articles divulgatius sobre emigrants, en els quals narra la biografia d'aquests en el país veí¹¹⁷. Són dins aquests articles, dedicats a conèixer millor la història personal d'alguns *Cadets*, on podem trobar més informacions sobre el retorn d'aquests emigrants.

Pero no tots els que volien retornar ho faren. Molts tenen fills que s'han instal·lat a terres franceses, els quals ja no senten la necessitat de tornar a la terra dels seus pares. Molts l'han visitat de vacances, pero son conscients que el nivell de benestar fou major a terres franceses. La majoria han estudiat a l'escola francesa, i treballen fora dels negocis familiars. Les informacions recollides senyalen que en l'actualitat, no hi ha ja negocis regemats per mallorquins, la majoria s'han tancat o traspassats. Els pares decideixen continuar a França, per estar a prop dels fills i els nets, pero mantenen casa a l'illa, encara avui en dia passen llargues temporades¹¹⁸, sobretot en els municipis d'Andratx i Soller.

Pero la relació amb França no termina per als retornats. Les polítiques de naturalització francesa havien propiciat l'obtenció de la nacionalitat per als emigrants i els seus fills. I una vegada establerts a les Illes, els que varen retornar, tenen accés a les pagues pels seus llargs anys de feina. I mitjançant la publicació, el consolat francès realitza diferents anuncis, publicitada informació per a tots els que es troben en aquesta situació.

Com també existia aquesta associació d'emigrants mallorquins a França, la colònia francesa establerta a Mallorca també hi havia creat diferents organitzacions per a

¹¹⁴ Com a *Cadets* i *Pares-Balancas*, dins *Pares-Balancas*, n. 316, març-abril 1988, on el fill de Guillem Rusell conta la història del seu pare.

¹¹⁵ Com *Les sants i cadetes dels desguatsports*, dins *Pares-Balancas*, n. 320, novembre-desembre 1988, escrit per Antoni Simó.

Pares-Balancas, n. 320, novembre-desembre 1988.

¹¹⁶ Com la biografia de D. Gaspar Pardo de Les terres, dins *Pares-Balancas*, n. 329, maig 1989.

¹¹⁷ Informació extreta de les diferents entrevistes realitzades.

mantenir les relacions entre els seus emigrats residents a terres il·lenques. Ja hem mencionat el club de petanca Hispano-Francès, molt actiu en els primers anys de la dècada dels setanta. La colònia francesa es amiga a les Illes, però no ha estat estudiada. En el Cicle de conferències organitzat per la Casa Museu Llorenç Villalonga, realitzades en el darrer trimestre de 2007, s'exposaren part dels treballs que s'estaven realitzant sobre les relacions culturals entre França i les Illes, en el passat i en el present. Articles interessants que demostren que encara hi queda molt per investigar en aquesta relació. Articles com *Les français de Majorque*¹²¹, escrit per Antoni Simó, mostren les possibilitats com a font d'aquesta publicació per començar millor aquest col·lectiu.

A les pàgines de *Paris-Baleares* apareixen sovint aquestes associacions, creades per mantenir una part de França a les Illes. La primera que citarem serà *l'Alliance Française*, la qual s'establí a Palma l'any 1950. Aquesta societat naixerà a París l'any 1883, amb la intenció de

Son but, a la fois simple et grandiose, est de maintenir et étendre la connaissance du français et son usage dans le monde. A travers la langue, c'est la civilisation française qu'il faut faire briller dans le monde... tout en respectant les langues et les civilisations des pays dans les quels l'Alliance Française fait acte de présence.

La relació entre *Paris-Baleares* i *l'Alliance Française* és antiga¹²², amb moltes notícies envers a la mateixa durant la dècada dels setanta i vuitanta. Ligada a l'escola, tenim *l'Association Culturelle des Baleares*, s'encarrega de realitzar activitats culturals entorn de la llengua i cultura francesa a Mallorca. La relació amb el consolat francès sempre ha estat fluida, tal com demostren les paraules del consol en una festa organitzada l'any 1976:

M. le Consul de France a souligné le dynamisme et la magnifique réussite de l'Ecole de l'Association Culturelle, sur tous les plans et l'Excellente organisation pédagogique, administrative et statutaire de cet établissement dont le nombre des élèves va croissant. Il a félicité le corps professoral pour son dévouement et sa qualification et souhaité a M. et a Mme Boudet une longue et paisible retraite.

¹²¹ *Paris-Baleares*, n. 291, gener-febrer 1984.

¹²² *Paris-Baleares*, n. 285, gener-febrer 1983.

¹²³ Les primeres notícies de les seves activitats a les Illes comencen a aparèixer l'any 1956. *Paris-Baleares*, n. 25, maig 1956.

¹²⁴ *Paris-Baleares*, n. 238, juliol-agost 1976.

La colònia francesa mallorquina, formada per francesos però també per emigrants retornats, contava amb una secció pròpia a la publicació, *Le trent d'annuit*, escrita pel col·laborador francès *Commandant* Roland Leroy. Miscel·lània de notícies diverses, tractava des de la biografia de francesos instal·lats a Mallorca, activitats culturals relacionades amb la cultura francesa o la crònica social de les festes organitzades pel col·lectiu. Aquesta secció apareixerà de manera intermitent des de l'any 1974 fins a 1977.

L'oferta cultural era interessant en aquests anys. Conferències per a professors de francès sobre Madame Bovary¹²⁵, projeccions de pel·lícules i conferències¹²⁶ o cursos de francès per a professors i població en general¹²⁷. Fins i tot recitals, com l'ofert per Colette Truyol de Torandell, filla d'emigrant casada amb un francès, a la Sala Magna del Auditorium¹²⁸. La festa gran d'aquest col·lectiu es realitzava el 14 de juliol. El consol oferia un aperitiu a tots els francesos de l'illa, tant els originaris com els emigrants amb la nacionalitat¹²⁹.

Notícies de caràcter burocràtic començaran a aparèixer a partir de 1978¹³⁰. Hi ha dues explicacions. Per una banda, l'increment d'expatriats residents a les Illes. Per una altra banda, els canvis polítics hi haurien canviat les circumstàncies d'aquests, i la publicació es convertiria en un bon tauler d'anuncis per al consolat.

Les noves circumstàncies polítiques a l'Estat Espanyol també modifiquen la vida dels francesos residents a l'illa. La consideració d'estranger havia estat vigent per a molts dels retornats al llarg dels anys de la dictadura, amb situacions surrealistes com la no admissió de la nacionalitat espanyola a una filla de francès, encara que aquesta hagués nascut a territori espanyol¹³¹. L'estat havia firmat un conveni amb França l'any 1974, on regulaven aquestes qüestions, però hi havia sèries discriminacions, les quals son

¹²⁵ *Paris-Balnearies*, n. 250, gener-febrer 1978.

¹²⁶ *Paris-Balnearies*, n. 266, gener-febrer 1980.

¹²⁷ *Paris-Balnearies*, n. 250, gener-febrer 1980.

¹²⁸ *Paris-Balnearies*, n. 315, gener-febrer 1980.

¹²⁹ Des de 1976 hi haurà la notícia d'aquesta festa.

¹³⁰ *Paris-Balnearies*, n. 251, maig 1978.

¹³¹ Entrevista amb Francesca Sano Cardenas, abril 2005.

denunciades en diferents moments a la publicació¹³⁰. Aquest assumpte serà important en aquests anys, ja que apareixeran diferents articles sobre ell, com *Mesures en faveur des Français travaillant à l'étranger*¹³¹ [Fig. 99]. Ja en la dècada dels vuitanta, aquests anuncis desapareixeran, minvant també els relacionats amb l'Aliança Francesa. Destacar l'entrevista feta al nou Consol a Mallorca, M. André Alleman, en la qual es tracten diferents aspectes de les relacions entre França i Mallorca.¹³²

Figura 99: Informacions Consolat Francès

PARITÉ SÉCURITÉ SOCIALE FRANCE - ESPAGNE

Quelques lignes parues dans le "Paris - Balears" n.º 254 de Juillet - Août, dans le texte "Trait - D'Union", tendraient à faire accréditer la thèse que tous les Français résidant en Espagne bénéficient des remboursements de la Sécurité Sociale au même titre que ceux vivant sur le sol français.

Jusqu'à plus ample information concernant cette éventualité, il est bon de rappeler que ceux des Français frappés par l'article 6 paragraphe 2, de la Convention France - Espagnole signée entre ces deux Etats, le 31 octobre 1974, sont totalement exclus du bénéfice des prestations sociales sur le territoire Espagnol.

Plus grave encore, ne peuvent prétendre en France d'une quelconque couverture sociale.

Espérons que les dirigeants chargés de défendre les intérêts des Français à l'étranger, auront à cœur de mettre un terme à une telle discrimination.

R. G. S'ARRACO

A l'actualitat, encara hi ha un consolat francès a les Illes, situat al c/ Caro de Palma de Mallorca. *L'Alliance Française* manté un centre a palma i un altre a Eivissa. *L'Associació Lithica* de Menorca, promociona la llengua i cultura francesa. L'única associació conformada per emigrants francesos està a ubicada a Sóller, grup que organitza activitats culturals i benèfiques a la localitat.

9.6. La llengua catalana i la publicitat institucional

Com ja havíem senyalat en l'etapa anterior, els nous col·laboradors i una nova situació política, encoratjarà a fer un major ús d'aquesta llengua a la publicació. Però mai al nivell d'altres publicacions semblants, les quals aprofitaran els canvis socials per a publicar la majoria dels seus continguts en català, com el cas de *Bellpuig*¹³³, *Bona Pau*,¹³⁴ *Es castellet*¹³⁵...

Fou l'etapa amb una major presència de la llengua catalana, però també la que presentà una major polèmica. Com ja havia succeït en etapes anteriors, els contes escrits en

¹³⁰ *Paris-Balears*, n. 256, octubre-novembre 1978

¹³¹ *Paris-Balears*, n. 259, març 1979

¹³² *Paris-Balears*, n. 300, juliol-agost 1985

¹³³ Publicació periòdica d'Artà, fundada en 1960

¹³⁴ Publicació periòdica de Montuiri, fundada l'any 1952 la qual iniciarà les publicacions en català l'any 1972, integrant a partir de 1981

¹³⁵ Publicació periòdica de Bunyola, fundada 1968, començà publicant en castellà i català. Tancada l'any 1973, reiniciarà les publicacions en 182 integrant en català.

català continuaran¹³⁶, publicant-se una altra vegada rondalles mallorquines¹³⁷. Aquests escrits auguren un bon moment per a la llengua a la publicació en l'inici d'aquesta etapa democràtica. La publicació de l'article *Les mallorquins et les Catalans*¹³⁸, per part de l'Abbe Ripoll, estret del calendari *Terra Nostra*, pareix refermar aquesta tendència. A la dècada dels anys cinquanta, la publicació de rondalles i d'articles divulgatius sobre llengua eren habituals, convertint en pionera en el tractament d'aquests temes dins la premsa mallorquina. Els motius, la seva publicació en territori francès. Però la situació a Mallorca era una altra, i la polèmica envers a la llengua està al carrer. Per una banda, existia un clar moviment de recuperació de la llengua catalana a diferents àmbits, com l'educatiu i la premsa. Però per un altre, la polèmica gonellista havia botat a l'opinió pública l'any 1972, encara que hi havia antecedents de la mateixa des d'anys enrere. Aquesta havia arribat en l'etapa anterior a la publicació, davant d'escrits publicats per Joan Estades, però tornarà amb certa força a partir de l'any 1978.

La publicació d'una carta firmada per F. Borja Moll i dirigida al president Adolfo Suarez¹³⁹ iniciarà una de les darreres polèmiques dins la publicació. En aquesta carta, F. Borja Moll intenta explicar al president del govern, amb aspectes tècnic, una polèmica encara avui vigent, la de les modalitats lingüístiques:

Tanto en Valencia como en estas Islas, las voces que claman contra la catalanidad de su lengua vernácula son de personas ignorantes en técnica lingüística y ofuscadas por fobias interregionales que nada tienen que ver con el problema científico de que se trata.

El professor Borja Moll intenta, mitjançant aquesta carta al president del govern, aclarir des de la ciència, una polèmica sense sentit, ja que les proves científiques són evidents. Però en aquell moment, igual que per

desgràcia ara, hi havia moltes veus contràries a aquests fets científics, preferint arguments fals, que neguen la unitat de la llengua catalana. I aquestes arribaren a la redacció de la publicació, la qual es deslliga dels continguts del discurs. [Fig. 100]

Figura 100: Nota Redacció *Paris-Baleares*

NOTA DE LA REDACCION: PARIS-BALEARES recuerda, una vez más a sus queridos lectores que los escritos se publican bajo la exclusiva responsabilidad de sus autores; y no reflejan necesariamente la opinión de nuestra Asociación.

Sobre el tema "catalán-mallorquín" publicamos en el número 265 (Diciembre 1979) una importante carta abierta de D. Francesc de B. Moll a D. Adolfo Suárez, Presidente del Gobierno Español.

¹³⁶ Com per exemple *El sabater i el missioner*, dins *Paris-Baleares*, n. 233, gener 1976, sense firmar

¹³⁷ *Paris-Baleares*, n. 234, febrer 1976

¹³⁸ *Paris-Baleares*, n. 234, febrer 1976

¹³⁹ *Paris-Baleares*, n. 265, desembre 1979

L'article *Els territoris de Jaume I*, escrit en català no normatiu, intenta donar arguments contraris a la unitat dels territoris de parla catalana: “I molt menys formaven una unitat de «el que se pugut derivar lo que estan intentant fer-mos creure, que balears, valencians i catalans, tenim una mateixa bandera i una mateixa llengua.”¹⁰

La publicació de la carta de Benja Moll per una banda, i la dels *Territoris de Jaume I* per una altra, demostren dos fets. Per una banda, la falta de criteri al publicar aquests dos escrits al mateix nivell, quan un està escrit per una persona de reconegut prestigi en el tema i l'altra no. Per un altre, la diversitat d'opinions i sensibilitats sobre el tema que existien entre els *l'adlets*, reflex de que succeïa, i encara succeeix, en la societat mallorquina. Dins la societat hi ha els defensors de la unitat de la llengua, segons normativa. Però també hi ha de contraris anomenats “gonelles”. I fins i tot dins aquest grup, hi ha diferents tendències. El gonellisme té els seus orígens a l'illa de Mallorca a partir del 30 de juny del 1972 amb la carta-manifest d'un tal Pep Gonella, primera d'una enfilada de cartes que encetà una polemica entorn del model de llengua que segons l'autor (el seu nom era un pseudònim) havia de prevaldre, que al criteri de Gonella havia d'ésser un model més respectuós amb els trets lingüístics de la variant mallorquina. L'autor i inspirador del dit corrent mai va posar en dubte ni la unitat de la llengua ni la seva integritat formal.

En les seves cartes al *Diario de Mallorca*, reivindicava el llegat lingüístic de mossen Alcover, impulsor de l'aplec de les Rondalles mallorquines i del Diccionari Català-Valencià-Balear. No questionava la unitat de la llengua catalana, però es queixava de l'estil massa “abarcelonat” que empraven entitats com l'Obra Cultural Balear (fundada el 1962) i certs gramàtics i escriptors insulars. Aleshores, per al·lusions, el filòleg Francesc de Borja Moll, deixeble d'Alcover, es veié obligat a contestar-li. Altres persones intervingueren en el debat manifestant-se a favor d'una posició o una altra, entre elles, Lluís Ripoll, un dels sospitosos de ser Pep Gonella i conegut per la seva animadversió cap a F. Borja Moll. *Diario de Mallorca*, durant els quasi dos mesos i mig que durà la polemica i davant la quantitat d'intervencions, decidí publicar tan sols les

¹⁰ *Poes-Balears*, n. 269, juny 1980, firmat per Jaume Martorell Mir.

intervencions dels dos primers protagonistes¹¹. Aquestes les recollí Francesc de Borja Moll en un llibre, on assegurà en ell i més endavant, que no conegué mai la identitat de Pep Gonella¹².

El tema de Pep Gonella, amb la seva discussió amb Francesc de Borja Moll no era reproduïda ni citada a la publicació. Ja en democràcia, i arran de la publicació de la carta de Borja Moll dirigida a Suárez, podem entreveure el debat vigent llavors, avui per desgracia també, de la societat mallorquina en vers el tema de la llengua. Durant la transició, el moviment *gonellista* tindria molt de seguidors. Era lògic que a una publicació plural com *Partis-Baleares*, hi hagi diversitat d'opinions. Pensem que en la dècada dels cinquanta s'havia publicat l'ortografia de Moll, però en els setanta les lligons de Vidal. Per aquest motiu, arran de la publicació de la carta, aparegué una nota de l'equip de direcció assegurant que no era l'opinió del mateix, manifestant una vegada més el seu intent de ser apolític, evitant sempre que era possible, les polemiques. Per aquest motiu, un parell de números després, apareix l'article *Territoris de Junie L*, acontentant a la part "agregada". I no tornara a aparèixer cap article sobre llengua fins nou anys després, eludint la polèmica entre els socis, en el decurs de l'any 1978.

La Llei de Normalització Lingüística s'aprova a les Illes l'any 1986¹³. Tal com explica Aina Moll, directora de la seva campanya, el procés fou lent i difícil¹⁴. Encara que les Illes formin una comunitat autònoma, província des de 1833, no existia una consciència d'unitat, ni territorial ni lingüística. Aquest fet s'ha enquat en moltes ocasions com argument de fragmentació de llengua. Per una banda, ajuda a la designació de Català com a nom oficial de la llengua, però també respectant les modalitats insulars. Tema polemic, a l'article 14 de l'Estatut d'autonomia es diu que "les modalitats insulars del català seran objecte d'estudi i protecció, sense perjudici de la unitat de la llengua". Aquesta certa indefinició, desapareix amb la Llei de Normalització Lingüística de 1986, on el seu article 39 disposa que el Govern de la Comunitat Autònoma assumirà la planificació, coordinació i supervisió del procés de normalització de la llengua catalana.

¹¹ Janer, A. (2013). 29 març: *Quins va Pep Gonella?*. Obtingut el 12 de març de 2014 en http://www.arabaleares.cat/baleares/PepGonella_0_1103489096.html

¹² *Col·lecció d'En Pep Gonella*. 104 Vol. Palma: Moll, 1972. Print: Les Illes d'Or.

¹³ Llei Normalització Lingüística de les Illes Balears. BOE/AEB n. 15, 20405-86. Illes Balears, 29 d'abril de 1986.

¹⁴ Borja Moll, A. (1994). La Tutela De La Lengua En Las Islas Baleares. *Euskaltzandua*. Recuperat el 12 de març de 2014, a <http://www.euskaltzandua.net/dok/euskera/49921.pdf>

La campanya per aconseguir-ho fou intensa, sobretot en premsa. *París-Baleares*, com a membre de l'Associació de Premsa Forana de Mallorca des de 1984, rebia subvencions per part del Consell Insular de Mallorca, a canvi estava obligada a publicar publicitat institucional. Aquesta entrada de doblers era molt important per a la supervivència de la publicació. Recordem que la seva única font de finançament eren els socis i alguns anunciants. Per una publicació modesta, aquesta entrada era molt agraïda, tant que moltes vegades per omplir de continguts, es repetien anuncis institucionals de manera gratuïta¹⁴⁵.

Des de 1985 començaren a publicar-se anuncis del Consell Insular de Mallorca, en els quals s'explicava a la ciutadania les funcions del mateix i els serveis que oferia a la ciutadania. Aquest any es començaran a publicar una sèrie d'anuncis explicatius de què era el Consell Insular, i quins eren els seus departaments. Número rere número, apareixia un per un els seus departaments, especificant les funcions i serveis del mateix. Una altra publicitat interessant era l'editada en commemoració de l'estatut, explicant el significat del mateix a la població.

Però seran les campanyes iniciades arran de la publicació de la Llei de Normalització Lingüística les que rebran una certa contestació dins l'associació, sobretot les relatives a l'ús de les paraules pròpies de Mallorca.

La campanya de normalització lingüística va reavivar antigues polèmiques, com la pertinença o no de la llengua al català, utilitzant arguments contraris a la unitat de la llengua i acusant als seus defensors de “catalanistes”, més preocupats per la política del Principat que per la pròpia.

L'article “*Las palabras y su significado*”, de Juan Bauzá [Fig. 101] reflecta molt bé aquesta postura contrària a les polítiques de normalització lingüística:

Figura 101: Article *Las palabras y su significado*

LAS PALABRAS Y SU SIGNIFICADO

Cada época parece que tiene sus modismos peculiares que sólo se entienden de una manera convencional. Actualmente se están popularizando una serie de expresiones que guardan escasa similitud con la realidad que quieren significar. Una de las más corrientes, aquí, en Mallorca, que se puede oír y leer todos los

días, es la *normalització lingüística*. Bajo ese eufemismo lo que realmente se pretende imponer, en esta isla, es el uso forzoso del catalán. Y no escatiman esfuerzos para conseguirlo. Lo que hablan los locutores de la televisión mallorquina no se compagina con lo que se dice en la calle. La extorsión es apreciable. Hasta a los

¹⁴⁵ Entrevista Antonio Simó Cárdenas, abril 2014

Los mallorquines normales – pero no normalizados – amamos a nuestra tierra y nuestra lengua que empezamos a ver en el regazo de nuestra madre. Con la lengua mallorquina – que es herencia de nuestros antepasados – nos sentamos muy a gusto y nos va de maravilla para entendernos en nuestra relación ambiental. Pero somos conscientes de que el mallorquín está restringido en el reducido contorno de la isla. Y no deseamos exportarlo más allá de nuestra tierra. Por eso, cuando queremos una relación más amplia empleamos el idioma castellano, que es el oficial en toda España, que es de larga tradición cultural, rico en expresiones, y utilizado por más de trecientos millones de personas en el mundo.¹²²

La polèmica d'aquest article fou rebatuda, amb molta serenitat i sense entrar en acusacions personals, en l'article *La Guerra des Llengües*¹²³. Escrit en francès, rememora la història de persecució de la llengua catalana des de la Guerra Civil, i rememora la lluita dels cantautors catalans, els quals desafien la censura, moviment previ a l'arribada de la democràcia. Però en el mateix article es queixa de l'imperialisme Català, sobretot en el vocabulari que es dona als fills a les escoles.

Et c'est là, précisément, que les majorquins montent sur leurs grands chevaux. Ils refusent de renoncer à leur vocabulaire. Par exemple le «padre» (grand père en majorquin et parron en catalan) ne peut pas devenir «ave».

Considera que la TV3 realitza grans programes, però no accepta els emesos per TV2 de Catalunya. Encara així, considera un fet intolerable la crema del repetidor d'Alfàbia, el qual ha deixat en negre TV3. Amb aquest article s'intentava tancar una possible nova polèmica davant les campanyes de normalització lingüística a la publicació. Aquest segon article no està firmat, però concíiem l'autor, Antonio Simó Alemany. Delegat General de l'Associació i encarregat d'anar de la publicació d'articles i col·laboracions. Era habitual que davant temes polèmiques, com el de la normalització lingüística del qual ens ocupem ara, es pronunciés de manera anònima per a tancar possibles polemies, en un to conciliador però contundent. Podem afirmar que era la darrera veu, sempre intentant conciliar postures, però sense evitar pronunciant-se de manera discreta però ferma.

¹²² *Pais-Baleares*, n. 321, gener-febrer 1989.

¹²³ *Pais-Baleares*, n. 323, març-juny 1989, sense firmar.

9.7. París-Balrares com a membre de l'Associació de Premsa Forana de Mallorca

Com ja hem esmentat en un punt anterior, la publicació s'adherirà a l'Associació de Premsa Forana de Mallorca l'any 1984. La premsa forana es la modalitat mallorquina de la premsa local que, com a grup de publicacions nombroses i diverses, esdevé un fenomen periodístic i cultural ben singular i característic de Mallorca, només comparable a la premsa comarcal de Catalunya i del País Valencià.

La premsa local a Mallorca presenta una trajectòria de més de 125 anys. Ha jugat, sense cap mena de dubte, un paper molt rellevant en la dinamització cultural, en la promoció de la cultura pròpia i també com a estimuladora del coneixement de la nostra història local. El seu estudi es una eina fonamental per a comprendre la nostra història. Un punt d'inflexió foren les jornades *El·ls estudis i la premsa local al segle XX*, realitzades a Mallorca l'octubre de 2009, promogudes per l'Institut d'Estudis Balearics, publicades en dos volums¹³⁸. Aquests recullen més de cinquanta articles, els quals analitzen la intrahistòria i la història moltes publicacions mallorquines i menorquines, avui algunes desaparegudes com *París-Balrares*. I tal com diuen en el seu pròleg:

I quasi una mior part de la seva història també, ja que han estat notari dels petits successos de la gent anònima, protagonistes indiscutibles d'aquesta història que narren. Per aquest motiu, aquestes publicacions han rebut, i deuen rebre per part de les institucions, la consideració d'entitats d'interès públic, pel fet de realitzar una gran tasca social.

Fent dos centims sobre aquest tema, la premsa local o comarcal s'inicia a Mallorca en el segle XIX. La decana es la publicació *Nollet*, un cas estrany de longevitat, encara en actiu, fundada per Joan Marquès Arbona l'any 1885, amb nics d'un segle ininterromput al servei de la informació local. Diferents publicacions arriben sorgint entre el darrer quart del segle XIX i durant tot el segle XX. Les seves motivacions són diverses, però amb un objectiu comú, mostrar la realitat local dels pobles, omplint així un buit informatiu que la premsa ciutadana no cobria. El fet insular i la centralització administrativa en la capital, Palma, farà que les informacions estiguin majoritàriament

¹³⁸ Company, Males, A. (2009). *El·ls estudis i la premsa local al segle XX*. Palma: Institut d'Estudis Balearics.

dirigides a ella, ja que aglutina la gran majoria de població, serveis i activitats, convertint-se en centre indiscutible de l'atenció informativa. Tant es així, que amb certs matisos, en ple segle XXI no ha variat molt la situació.

Fent una mica de repas històric de la premsa forana, cal esmentar que després del fort tall que suposà l'inici de la Guerra Civil, a la qual només sobreviuen unes poques publicacions, de les quals encara hi hauna que desaparegueren al cap de poc temps: *La Voz de Sóller i Pollença* o més endavant *Andròmit*. Però altres continuaren i ambaren fins a la transició democràtica amb la mateixa capçalera (*Sóller i Felanxet*) o amb canvis: *Voz i Foto*, de Manacor, l'agost de 1936 canvia la capçalera per *Remuner*, després per *Llertor* (1938-68) i finalment per *Manacor* (1968-80). Al llarg del franquisme, les publicacions locals, igual que tota la premsa mallorquina, va perdre la pluralitat informativa i ideològica, només recuperà la parcialment a les acaballes del règim.

És en aquest context de finals dels franquisme, quan es tornaren a recuperar els inicis d'aquella tradició periodística de la Part Forana. El 1975, la situació de les publicacions foranes era la següent: es mantingueren un conjunt de publicacions històriques com la centenària *Sóller* (des de 1885) i *Felanxet* (des de 1935), *Bona Pau* (des del gener de 1952) i *París-Baleares* (des del gener de 1954).

A aquestes, s'hi afegiren un conjunt de publicacions sorgides al llarg de la dècada dels seixanta en que s'havia començat a eixamplar el panorama comunicatiu amb l'aparició de noves revistes, com l'antàneca *Bellpuig* (des de gener de 1960), la martaorina *Perlas y Cienras* (des de desembre de 1960), la murera *Algebel* (entre 1962 i 1970) i l'andorra *Alcudia* (1968-70). Una vegada entrats dins la dècada dels setanta es produí un nou sorgiment de capçaleres, com *Joront* (1970-71), *Sant Joan* (des de 1970), *Llevant o Llevant* (1971-72), *Flo de Cerd* (des de 1972), *L'oramar* (des de 1973), *Apostol y Criticador* (des de 1974) i *Dipons d'Inca* (des de 1974), dirigida per Gaspar Sabater.

Però també són anys complicats, desapareixent històriques com *Andròmit* o de nova creació com *Algebel*, la qual interrompra la seva publicació l'any 1970 fins a 1983. Arribada la democràcia, la premsa forana creixerà, unint-se noves capçaleres a les quals varen sobreviure. Entre 1975 i 1979, sorgiren noves publicacions a Búger (*Diari de*

Bunyol, *Porreres* (*El him d'Or*), *Lloret* (*Es Pí Gros*), *Deià* (*SVincent*), *Llubi* (*Pu-Put*) i *Pollença* (*El Giall*). D'altres revistes varen poder ser legalitzades.

La promulgació de la Constitució Espanyola fomentà encara més l'aparició de butlletins editats per entitats i associacions culturals, les quals empararen també la recuperació de publicacions com la revista *L'Inc*, lligada a l'Obra Cultural Balear, en un clar suport a la recuperació de la llengua i la cultura pròpies.

L'eclosió d'aquest gran nombre de publicacions i el nou marc jurídic, impulsaran la creació d'una associació, necessària per reivindicar el seu paper i aconseguir arreplegar forces. Es realitzaran reunions entre diferents responsables i finalment, es fundarà *l'Associació de Premsa Forana de Mallorca* l'any 1978. L'origen d'aquesta associació cal cercar un any abans, quan Gaspar Sabater de la revista *Dijous d'Inca* i Rafel Ferrer de *Pertús y Cueros*, plantejaren la possibilitat d'agrupar les revistes editades als diferents pobles de Mallorca. Durant el 1978, es varen dur a terme diferents trobades a Sineu, Manacor, Inca, Felanitx, Soller i Artà, municipis amb una certa tradició de premsa local. En aquestes trobades s'acorda la creació de l'Agrupació de Premsa Comarcal, encara que finalment adoptà el nom actual d'Associació de Premsa Forana de Mallorca. Així no obstant, l'APFM, la qual s'inicia l'any 1978, no veuria reconeguda la seva legalitat fins al 1980. Els seus objectius eren i encara són: representar, gestionar i defensar els interessos de les publicacions i, també, de potenciar el foment i la difusió de la llengua catalana, tot i que no totes les publicacions històricament associades han tingut el català com a llengua d'ús habitual.

Al llarg de la seva existència, l'APFM ha servit de continguts a les diferents publicacions com foren el segon d'editorials comuns per a totes les publicacions. El primer dels quals sorgí de la reunió de Sineu i duia per títol «Els pobles de Mallorca davant l'autonomia» i el segon sorgí a Soller amb el títol «L'ensenyament de la llengua».

Pero també s'han anat duent a terme col·laboracions, entre les revistes, mitjançant la publicació conjunta d'articles de difusió cultural com es el cas d'estudis sobre la senyera catalana, la cultura popular mallorquina o també els estudis sobre el català a

l'estranger, o fins i tot entrevistes. Unes col·laboracions que a dia d'avui encara continuen.

L'APFM va aconseguir finançament, una de les seves prioritats, amb la recerca de convenis amb diferents institucions com el Consell Insular de Mallorca i la Conselleria de Cultura del Govern de les Illes Balears, per la normalització lingüística de les publicacions, mitjançant les campanyes de correcció de barbarismes dedicats a diferents temàtiques: esports, motor, carrer, aliments, estudis, cos i salut, etc. Aquesta funció encara la manté avui en dia, i de fet ha aconseguit importants ajuts i subvencions que en alguns casos, suposen la major part del pressupost de moltes revistes.

En el decenni de 1990, l'APFM experimentà un procés de consolidació en dos sentits ben diferenciats: per una banda continuava essent un exercici de periodisme no professionalitzat, amb publicacions sense finalitats lucratives i amb grans dosis de voluntarisme, i per altra banda la consolidació de setmanaris i quizenaris, més professionalitzats i dedicats sobretot a continguts informatius i no tan culturals.

En l'actualitat l'APFM es troba immersa en un procés d'innovació i d'adaptació a les noves tecnologies que, de bon segur, contribuiran al procés de professionalització de la premsa forana. A la vegada es continua la tasca de consolidació de les publicacions associades i segueix ajudant a les noves revistes que van sorgint, en un moment de dificultats econòmiques afegit al fet de les dificultats per rebre suport institucional per mitjà de subvencions públiques.

Paris-Baleares, s'adherirà a l'APFM l'any 1981. Considerada com una històrica dins les publicacions de la premsa local¹², no és un cas típic dins aquestes publicacions. Nasqué a França com a òrgan de difusió d'una associació d'emigrants, compartirà molts de trets amb aquests tipus de publicacions, però d'altres no.

¹² Company i Mates, A. (1994). La revista "enllà" durant la transició democràtica. La Transició a les Illes Balears, (141-163). Palma: Institut d'Estudis Balearics.

A l'article de Rafel Puigserver publicat a la revista digital *Temps de Comunicar. La premsa forana de Mallorca*²⁰, enumera característiques d'aquesta premsa, les quals ens poden servir per a contextualitzar el nostre objecte d'estudi dins aquest grup.

Les característiques que comparteix són:

- Poca professionalització, sent la majoria de col·laboradors no professionals del periodisme, però amb la col·laboració puntual de persones d'aquest àmbit.
- Heterogenietat en la seva periodicitat, subjecta moltes vegades a la disponibilitat econòmica del seu equip redactor.
- Són editades per entitats o associacions amb finalitats no lucratives, com és el cas. Però també hi ha hagut un procés de professionalització d'aquesta, on un grup s'ha dedicat a continguts informatius més locals, obtenen els seus ingressos de la venda i publicitat. Entre les publicacions professionals són poques encara que podem afirmar que la seva trajectòria està ben consolidada. Són els casos del setmanari *Sóller* i de la *Veu de Sóller*, però també del *Punt Informatiu de Pollença*, *No Plaça*, *7 setmanari de Llevant*, *Veu per Veu*, entre d'altres. La majoria de les quals utilitzen el català com a llengua vehicular.
- La premsa forana contribueix a la difusió de la cultura de la defensa del territori i presenta la realitat local des d'una perspectiva identitària, ecològica i majoritàriament des d'un vessant progressista. Aquesta darrera afirmació no es correspondria amb la publicació, ja que com hem vist, les aportacions eren heterogènies.

Les característiques que no comparteixen:

- Àmbit de difusió local. Distribuïda entre els socis de l'Associació *Les Cèdets de Mallorca*, distribuïts aquests per diferents localitats de França i Mallorca majoritàriament, romp amb el localisme de la majoria d'elles. Hi ha publicacions que abasten tots els nuclis del municipi com és el cas de la desapareguda *Set*

²⁰ Puigserver, R. 20121. *La premsa forana en el procés d'entitatització de Mallorca* (1975-1978). Revista Temps de comunicar. Monografia Premsa Forana. Recuperat de <http://www.ec.org> (25 d'abril 2014).

comarca (Selva, Biniamar i Caimari) o *Les Nogu d'Algaida*, d'altres només un nucli del municipi com es el cas de *Can Picafort* (Santa Margalida) i *Porto Cristo* (Manacor), i d'altres abasten tot el municipi, com es el cas de *Llan d'oli* de Porreres. Cal dir que hi ha hagut algun intent de fer premsa amb un caire comarcal, com es el cas de *Manacor comarcal*, *L'Observador del Pla de Mallorca* o *Port Formentor*, les tres en l'actualitat fora de l'àmbit de l'Associació de la Premsa Forana.

Un dels actius més importants de les revistes de la Part Forana de Mallorca es la seva defensa del sentiment identitari del poble d'on són. Aquesta característica no es compartida pel nostre objecte d'estudi, ja que serà el grup dels *Còctels* qui conforma la identitat de la publicació. Però la seva identificació final amb el municipi d'Andratx, fet explicat, portaveu dels fets locals d'un municipi, en aquest cas Andratx, contribuiria a considerar-la com a veu oficial d'aquest poble i representant, al costat de la revista *Ali*.¹⁵¹

La majoria de les publicacions de l'APFM emprant la llengua catalana com a vehicular, jugant un important paper com a agents de normalització lingüística, sobretot en moment en el qual hi havia una certa demanda d'apropar el coneixement de la llengua a la població en general. Vist des d'aquesta perspectiva, el fet de publicar-se lliçons de llengua catalana a la dècada dels anys cinquanta, apropiaria la publicació a aquest grup. Però la presència d'articles majoritàriament en francès i castellà l'allunya del paper normalitzador i educador d'aquestes publicacions. Podem afirmar que hi havia, per part d'un part dels *Còctels*, la consciència d'alfabetitzar als seus socis en aquesta llengua, però no podem comprendre tota la publicació com un referent en la defensa de la mateixa, ja que en època de democràcia no es va normalitzar en aquesta llengua com succeeix en tantes d'altres publicacions. Encara així, complia els mínims del 25% dels seus continguts en aquesta llengua, requisit per a rebre subvencions de caràcter oficial.

La premsa forana s'ha destacat, majoritàriament, per la seva contribució a la difusió dels valors democràtics, fet que podem corroborar en el nostre objecte d'estudi. Però no en l'impuls cap a l'autogovern, ja que apareixen pocs articles relacionats. Comparteix l'objectiu de donar a conèixer i potenciar la cultura pròpia de Mallorca i de les Illes,

¹⁵¹ Entrevista amb Miquel Company, juny 2014.

objectiu primordial de l'associació *Les Cadets de Majorque* des de la seva fundació. No podem afirmar en cap cas dir que la publicació *Paris-Baleares* hagi estat una eina de normalització, de fer *País*, a diferència d'altres publicacions. Tampoc era el seu objectiu, ja que no neix amb la intenció de ser veu d'un poble, sinó d'un col·lectiu molt concret, amb problemàtiques molt concretes i no comparables a la de les altres.

La seva incorporació fou tardana, l'any 1984¹⁵². No participà activament a l'APFM, ni

tampoc guanya cap premi de la mateixa. A les seves pàgines, hi ha poques referències a la mateixa, més enllà de la publicació del seu logotip [Fig. 102] en cada un dels números. En el darrer número de 1984 publiquen les bases del segon concurs periodístic de l'associació¹⁵³; la presència del president del govern autonòmic al sopar anual de l'associació¹⁵⁴, la commemoració dels cents anys del *Sóller*¹⁵⁵... hem

comptabilitzat només d'una dotzena de referències. Però segons testimonis orals, el seu Delegat General, Antonio Simó, participava en les reunions anuals, però sempre amb un paper molt discret¹⁵⁶.

Una de les poques referències dins la publicació d'aquestes reunions apareix l'any 1985, moment en el qual existia un debat intern per aclarir les línies d'actuació de l'APFM. D'aquesta reunió¹⁵⁷, a la qual assistí el President del Consell Insular de Mallorca, destacaren dos temes. En primer lloc, el suport econòmic que rebrien les publicacions, mitjançant campanyes publicitàries del Consell Insular de Mallorca. Per una altre, la possibilitat d'organitzar el congrés de premsa forana, per a estructurar les línies de suport a les campanyes institucionals de foment de la llengua catalana.

¹⁵² Company Florit M., Sánchez font G. (Eds.), *L'associació de premsa forana de Mallorca (1978-1995). 17 anys de premsa local*. (1995). Sant Joan: Premsa Forana.

¹⁵³ *Paris-Baleares*, n. 296, novembre-desembre 1984

¹⁵⁴ *Paris-Baleares*, n. 298, març-abril 1985

¹⁵⁵ *Paris-Baleares*, n. 300, juliol-agost 1985

¹⁵⁶ Op. Cit. 149

¹⁵⁷ *Paris-Baleares*, n. 299, maig-juny 1985

La posició de la publicació davant l'associació i els seus principis queda reflectida en el darrer paràgraf. Si una de les prioritats per a l'associació era convertir-se en una eina de difusió de la llengua catalana, demanant a les institucions ajudes per a realitzar un congrés on poguessin establir línies d'actuació comuna, *París-Baleares* es deslliga completament d'aquest propòsit. Recorda que ells, al contrari que altres publicacions, no publiquen íntegrament en català. I el motiu era el seu públic, resident majoritàriament a França. Per aquest motiu, es desmarquen, assegurant dins els seus objectius no apareix el ensenyar català, sinó difondre la Història i els fets de Mallorca [Fig. 103].

La incorporació de la publicació *París-Baleares* fou circumstancial, però legítima. Com hem argumentat, no encaixava plenament en els paràmetres de l'APFM, però no era un cas aïllat¹⁵⁸. Segons paraules de Sebastià Gelabert¹⁵⁹, col·laborador i membre de l'equip directiu en aquells anys, la incorporació es produeix per motius econòmics. El Consell de Mallorca estava promouen campanyes publicitàries a diferents mitjans escrits. Però aquests es canalitzaven mitjançant l'APFM. La falta d'un engranatge major, la publicació no participa activament dins l'APFM.

Figura 103: Article Jeroni Albertí i la Premsa Forana

Jeroni Albertí i la Premsa Forana

El pasado miércoles 24 de abril, los representantes de las treinta y ocho publicaciones no palmesanas de Mallorca se reunieron en el Puig de Sant Miquel de Montuiri con el Presidente del Consejo Insular de Mallorca, D. Jeroni Albertí, para cambiar impresiones sobre los problemas de la prensa forana.

En primer lugar, D.ª Francisca Sancho, Jefe del Gabinete de Prensa, expuso a los asistentes el contenido de una campaña informativa programada para dar a conocer determinadas actividades del C.I.M., campaña que se va a llevar a cabo este año a través de la Prensa Forana.

Después de una excelente cena, y del parlamento del Presidente de la Asociación de la Prensa Forana, D. Carles Costa, exponiendo las dificultades por las que pasan las publicaciones de la part forana, contestó el Presidente, Sr. Jeroni Albertí, ofreciendo toda la ayuda posible por parte del C.I.M., insistiendo en la gran labor que pueden llevar a cabo nuestras revistas a la hora de fomentar el uso del catalán en la vida diaria.

Se habló también de la posibilidad de organizar, con el apoyo económico del C.I.M. un Congreso de la Prensa Forana.

Es importante señalar que casi el noventa por cien de lo publicado en la prensa forana, lo es en catalán. No es el caso de «París-Baleares», puesto que nuestros lectores residen en su mayoría en Francia. No pretendemos enseñarles catalán, sino únicamente hablarles de Mallorca.

¹⁵⁸ Op. Cit. 145

¹⁵⁹ Sebastià Gelabert, agost 2011

¹⁶⁰ *París-Baleares*, n. 307, setembre-octubre 1986

comuns, iniciativa promoguda per l'APFM.¹⁶¹ L'any 1987 es publica l'article *Crònica de Premsa Forana*¹⁶². El mateix any es publicaren dos articles en una nova secció anomenada *Plumes Llunyes*, transcripcions d'articles publicats en altres publicacions de l'associació. No tingue continuïtat.

Un dels fundadors de l'APFM, Mossèn Santiago Cortés, col·laborador de *Digons* d'Inca, apareix citat en diferents ocasions a la publicació. Però tan sols una vegada com a president de l'Associació, en una notícia curta on s'anunciava la seva dimissió¹⁶³, el mateix any que s'incorpora *París-Baleares* a l'associació. Mossèn Santiago Cortés era el Rector d'Andriats, motiu pel qual apareixia sovint a la publicació, per la seva relació amb el poble. Però no participà mai com a col·laborador, dada curiosa si pensem en la seva activa participació en l'APFM.

No totes les publicacions adherides a l'APFM han presentat un paper rellevant en la mateixa, mantenint un paper discret. Una d'aquestes fou el nostre objecte d'estudi, el qual mantingue la seva relació fins la seva desaparició, l'any 1998. Hi ha constància d'un petit recordatori de la seva desaparició a la junta de l'APFM del mateix any.¹⁶⁴

9.8. Els darrers anys de la publicació

La mort de Gabriel Simó l'any 1989, després de 10 anys com a president i membre de la seva junta directiva des de l'any 1954, comportà canvis en l'organització de l'associació i l'elaboració de la publicació. El nou president Juan Verda, serà l'encarregat de les relacions amb els socis, mentre el Delegat General per a Balears, Antonio Simó, l'encarregat de coordinar i gestionar l'elaboració i distribució de la publicació. Catherine Savi, Secretària General, serà l'encarregada de fer d'enllaç i gestionar les notícies dels socis francesos. La mateixa Catherine ens conta que ja no hi quedaven col·laboradors a França. De cada vegada li costava més recopilar notícies, però contava amb un bon grapat de socis francesos que pagaven per rebre la publicació, gent major que enyorava la seva terra i gaudien de rebre aquesta publicació. Però de

¹⁶¹ Company Flori M. Sánchez i Font G. Hids i, *L'associació de premsa forana de Mallorca (1978-1993). 17 anys de premsa forana (1978)*, Sant Joan: Premsa Forana, pag. 17.

¹⁶² *París-Baleares*, n. 310, març-abril 1987.

¹⁶³ *París-Baleares*, n. 294, juliol-agost 1984.

¹⁶⁴ *Op. Cit.* 145.

cada vegada eren menys. Des de la perduda de Antoniette Perrigault, les cròniques de França eren molt més esporàdiques¹⁶⁴.

La manca de col·laboradors era un fet. La majoria de números apareixen amb articles de Juan Bauzá, vicepresident, Juan Verda, President, Antonio Simo, Delegat per a Balears i Sebastià Gelabert, corresponent a Andrats. Ell havia persones que publicaven els seus poemes, escrits en castellà o català, com Jarque o Guillermo de la Rosa. Col·laboracions esporàdiques de *Còdets* o persones interessades en temes concrets, com el cas Miquel Angel Font, el qual aprofita per publicar un interessant article sobre la fauna i flora del municipi de Marratxí.¹⁶⁵

Omplir la publicació es convertí en un dels majors problemes per Antonio Simo, encarregat d'anar de maquetar i dur a la impremta la publicació des de la malaltia del seu pare, Gabriel Simo, anterior president. Amb una única premissa, no entrar en polemiques, es publicava quasi qualsevol article de qualsevol tema, segons els gustos o necessitats de col·laborador corresponent, influenciats per l'actualitat en la premsa diària del moment.

Una miscel·lània difícil de sistematitzar. Juan Bauzá, vicepresident de l'associació i prolífic col·laborador des de la dècada dels setanta, omplirà les portades amb els seus articles durant aquests anys. La temàtica del turisme continuà sent la seva preferida. Però no són temes nous, pareixen més refregits d'altres èpoques, al contrari dels que publicava en la dècada dels seixanta. Solen ser articles de mitja pàgina, on assenyalava un tema d'actualitat, del qual dona la seva opinió, bastant conservadora per una altra banda. Exemples hi ha molts, com *Recepcion turística*¹⁶⁶, *Demasiados Luvernos*¹⁶⁷, *El problema de Llangua*¹⁶⁸ o *Derivaciones frivolas*¹⁶⁹. Articles d'un col·laborador que analitza temes desinteressats del moment, amb el seu particular punt de vista fins 1995. El seu to conservador i de caràcter masculista comportava qualche reacció crítica contra ell.

¹⁶⁴ Un exemple es l'any 1990, on en els cinc primers nombres tan sols apareix dues cròniques com l'exemple, a *Paris-Baleares*, n. 258, maig-juni 1990.

¹⁶⁵ *Paris-Baleares*, n. 327, gener-febrer 1991.

¹⁶⁶ *Paris-Baleares*, n. 333, gener-febrer 1991.

¹⁶⁷ *Paris-Baleares*, n. 345, gener-febrer 1993.

¹⁶⁸ *Paris-Baleares*, n. 353, maig-juny 1994.

¹⁶⁹ *Paris-Baleares*, n. 360, juliol-agost 1995.

A l'article *Las Tareas Domésticas*¹⁷¹, critica molt durament la campanya estatal per aconseguir la igualtat en les tasques domèstiques, una de les primeres campanyes dirigides a aconseguir la igualtat entre dones i homes realitzades en Espanya. Les paraules d'aquest article són realment feridores per a les dones:

Considero un error la tendencia actual de las mujeres en querer competir con los hombres en todos los puestos de trabajo fuera del hogar. Ese objetivo no perdurará con el paso del tiempo. Además es uno de los motivos de la alta tasa de paro que padecemos. La función de la mujer casada no es la de competir con el hombre; sino la de complementarlo. Está mejor dotada para ser su compañera que su camarada profesional.

Una anònima *Cenicienta* [Fig. 104], respondrà en el següent número, bastant indignada davant d'aquestes

paraules. Encara així, i des de la perspectiva

actual, les paraules de

condemna són

suaus davant els,

ara considerats,

políticament

incorrectes

declaracions del

col·laborador

Figura 104: Article *Carta a "París-Baleares"*

Carta a "París-Baleares"

Sr. Director,
Soy a la vez mujer trabajadora (en un negocio familiar) y ama de casa con marido y tres hijos a cuestas. Me ha sorprendido el escrito de su colaborador Juan Bauzá ("París-Baleares" n.º 356) titulado "Las tareas domésticas" por varios motivos:

En primer lugar comparto con el Sr. Bauzá la opinión de que los cien millones gastados por Asuntos Sociales en una campaña publicitaria "destinada a lograr un reparto de trabajos domésticos en los hogares entre los hombres y las mujeres" merecían un mejor empleo. Un eslogan no tiene fuerza suficiente para que el hombre vea la necesidad de compartir las tareas domésticas con su pareja.

Creo que los hombres tienen que comprender que el trabajo de la ama de casa es agotador, crispante, y nada agradecido. Después de estar media jornada en el comercio con mi marido, tengo que limpiar la casa, lavar y planchar la ropa, hacer la compra, preparar la comida, cuidar de los hijos y del marido. No me queda tiempo para nada. Ellos llegan a comer, y no sola-

mente no tienen una palabra de aliento para la cocinera (yo) que trata de superarse cada día, sino que dado que sepan lo que comen! En cambio, mi marido espera que le agradezca los diez minutos al día que dedico a lavar los platos; lo cual le permite darse buena conciencia puesto que "me ayuda en casa".

Algunos hombres son capaces de preparar un almuerzo, digamos que una paella, en una reunión de amigos. Que orgullosos se ponen cuando les alaban "sus dones para la cocina" delante de los amigos!

Tampoco es justo culparnos a las mujeres del paro. No trabajamos sólo por gusto. Trabajamos porque tenemos derecho a no estar arrinconadas en la cocina; pero también porque los ingresos del marido no dan para llegar a fin de mes.

En fin, si bien es verdad que, como escribe el Sr. Bauzá, "Dios creó a la mujer absolutamente distinta del hombre" (y bendita sea la diferencia), esta diferencia no debe servir de base para seguir manteniendo a la mujer

encadenada al hogar como lo está desde hace cincuenta siglos.

CENICIENTA

Juan Bauzá. Les seves col·laboracions començaren a minvar a partir de 1996, degut a problemes de salut.

Juan Verda, ara nou President de l'associació, s'havia caracteritzat pels seus articles d'història local del municipi d'Andratx. Interessants són els seus escrits sobre la història de *Sa Dragonera*, de principis de la dècada dels anys vuitanta, on explica amb profusió la història de la família de faroners de *Sa Dragonera*. També ajudà a elaborar moltes de

¹⁷¹ *París-Baleares*, n. 356, novembre-desembre 1994

les històries d'emigrants, biografies d'aquells que una vegada morts, vol retre homenatge. Però tots aquests escrits, estan plens de llicències literàries, entremesclant records propis, pensaments i opinions personals, que dificulten moltes vegades la seva lectura. La seva prosa pot no agradar-nos personalment, però si presenta molts d'articles dedicats a emigrants mallorquins instal·lats a França a finals del segle XIX. Fotografies antigues i records del passat s'entremesclen amb la història d'aquells emigrants, font indiscutible per a aprofundir en aquest tema, com succeeix en els articles de la seva sèrie *Un recuerdo al pasado*¹⁷²[fig. 105], publicat al llarg de l'any 1993. O les biografies de *Cadets*, com la de Gaspar Pujol des Traves¹⁷³

Figura 105: Article *Un Recuerdo del pasado*

UN RECUERDO AL PASADO

Los primeros mallorquines en Francia

por JUAN VERDA

A partir del año 1953, año en que nuestro admirable y muy querido **Paris-Baleares** vió por vez primera la luz de su publicación por lo cual fue creado. En aquellas publicaciones a manera de «editorial» se recreaba nuestro llorado Presidente de «**Les Cadets de Majorque**» don Francisco Vich Palmer, transcribiendo sus apuntes e interesantes relatos y estupendas anécdotas sucedidas a aquella ingente cantidad de emigrantes, los cuales, se dispusieron un día a dejar a nuestra patria para irse a residir en otra, sin otros fines que el descubrirla, plantearse la posición o el futuro de su vida y, en definitiva, en un día más o menos lejano establecerse comercialmente en aquel vecino país.

Personalmente yo no sé si a este riesgo también se le podía tratar de aventurar. No es menos cierto que va en el curso de nues-

Instantánea bellísima de la familia Pujol-Vich que se plasmó en su día como propietarios de **Manosque-Fruits**. En el centro el mayor de sus dos hijos Jaime, actualmente propietario de «**Le Provençal**», «**Bar Glacier**», **Creperie**, **Salon de Thé**», radicado en San Telmo.

També gaudia de publicar història sacra. Així, durant l'any 1994 publicà una extensa biografia de Thérèse de Lisieux, coneguda com a Santa Teresita, nascuda a Aleçon l'any 1873 i canonitzada l'any 1997. O els seus escrits sobre festes i tradicions religioses a l'Illa, com a *Pascua de resurrección, en Lloret de Vistalegre*.¹⁷⁴ Col·laborador caòtic i prolífic, escriu magnífics apunts sobre emigració, salpebrats amb història sacra, descripcions de festes i tradicions mallorquines... tot dins un refregit dels

¹⁷² Fotografia estreta de *Paris-Baleares*, n. 348, juliol-agost 1993

¹⁷³ *Paris-Baleares*, n. 330, juliol-agost 1990

¹⁷⁴ *Paris-Baleares*, n. 365, maig-juny 1996

seus records d'infantesa a s'Arracó, enllestits amb temes del més pintoresc, com en el seu article *Y todo, todo, por el pseudoble torero*.¹⁷⁶

Les relacions amb les illes menors ja s'havien perdut a la dècada dels setanta. No apareixen referències directes a elles en anys posteriors. Per això crida l'atenció la publicació d'una carta del director de l'escola pública C. P. Pintor Torrent de Ciutadella a la publicació. En ella s'agraeix la notícia publicada en les cròniques breus sobre la feina feta pels seus alumnes amb la mestre Jero Pujol, mestre de s'Arracó. Agraïx la feina realitzada per la mestra, i Juan Verda, president de l'associació, no pot més que mostrar la seva satisfacció per l'esplendida "fornada de mestres" que en els darrers anys havia deixat s'Arracó.¹⁷⁷

Els pobles de Mallorca i la seva història, cultura i tradicions continuaren apareixent a la portada de la publicació. Son reportatges escrits en francès, la majoria, els quals mostren una imatge amable d'ells.¹⁷⁸ També articles sobre Menorca¹⁷⁹ totten a aparèixer en aquest viatge al patrimoni de les Illes. Llocs d'interès turístic, com *El castell del rei*¹⁸⁰, aconseguïen articles extensos, acompanyats de fotografies impreses en bona qualitat. Les platges de Mallorca¹⁸¹ són protagonistes en els números estivals. Son un recordatori de les possibilitats que Mallorca aporta de cura al turisme, on la temàtica de noves tipologies apareix freqüentment, com era el cas del Turisme rural¹⁸². Tots aquests articles no estan firmats, pel que suposem havien estat escrits per Antonio Simó, el qual no firmava la majoria dels seus articles durant aquests anys. Els temes turístics, en una publicació dirigida a un públic francès, no desapareixera de les seves pàgines, encara que ja no tindra la importància d'èpoques anteriors.

També apareixen articles d'opinió sobre la situació del turisme a les Illes durant la dècada dels noranta, no massa encoratjadors, com *Les Paches Mougres*¹⁸³, els quals alerten de la crisi produïda a principis dels anys noranta. La preocupació davant la crisi

¹⁷⁶ *Parcs-Baleares*, n. 357, gener-febrer 1995.

¹⁷⁷ *Parcs-Baleares*, n. 340, març-abril 1992.

¹⁷⁸ *Parcs-Baleares*, n. 356, novembre-desembre 1994.

¹⁷⁹ *Parcs-Baleares*, n. 331, setembre-octubre 1990.

¹⁸⁰ *Parcs-Baleares*, n. 342, juliol-agost 1992.

¹⁸¹ *Parcs-Baleares*, n. 372, juliol-agost 1997.

¹⁸² *Parcs-Baleares*, n. 361, setembre-octubre 1995.

¹⁸³ *Parcs-Baleares*, n. 332, novembre-desembre 1990.

es reflectirà en articles com *Majorque et Tourisme*¹⁸³, on s'analitzen les causes de la crisi del sector.

Les notes històrico-antropològiques també tindran cabuda en aquests darrers anys. Articles com *Ses Cases de sa Neu*¹⁸⁴ recorden un dels patrimonis més interessants de la Serra de Tramuntana, oblidat per a molts. Un altre exemple fou l'article *Les Molines de Farine*¹⁸⁵, dedicat a una altra joia del patrimoni cultural mallorquí. La història mallorquina també fou important, amb articles de qualitat divulgativa com *Les taureaux de Costitx*¹⁸⁶. Les tradicionals matances també ocuparan espai, en articles escrits en castellà i francès durant aquests anys.¹⁸⁷ Enyorança en alguns¹⁸⁸ per considerar que aquestes tradicions s'estaven perdent en una societat cada vegada més preocupada per la instantaneïtat i no tant per les coses ben fetes. Productes tradicionals també reben homenatge, com els bunyols¹⁸⁹ o les figues, les quals eren un dels productes exportats més importats a França a principis de segle, com es descriu en *Mallorca et les figues*¹⁹⁰. La majoria d'aquests articles no estan firmats.

Homenatges a persones il·lustres del municipi d'Andratx, com la pàgina dedicada al Mestre Tomeu Esteva¹⁹¹, cuiner de renom internacional, d'actualitat en els anys noranta pels llibres publicats per fascicles a *Diario de Mallorca*, els quals encara es troben sovint a totes les cases mallorquines. L'andritxol més internacional, Baltasar Porcel [Fig. 106], també aconseguirà molts d'articles, celebrant-se conferències a la biblioteca municipal.¹⁹² Però també efemèrides d'actualitat, com en l'article

Figura 106: Article Baltasar Porcel

Per dia del llibre es va fer un concurs infantil de redacció i de dibuix: "dibuixa la mascota de la biblioteca". S'hi presentaren més de 70 nines i nins del municipi i hi hagué llibres de regal per a tots els participants.

Desde fa uns mesos s'ha creat a la biblioteca un CLUB DE LECTORS, i fins el moment son 35 les persones interessades. El dilluns dia 22 de gener de 1996 vendrà a la biblioteca a les 20'00 hores l'escriptor local

BALTASAR PORCEL a parlar sobre la seva primera novel·la SOLNEGRE guanyadora del premi ciutat de Palma del 1960. Es farà una tertúlia entre els assistents sobre l'obra de Porcel comentada i esperam l'assistència de tots vosaltres.

¹⁸³ *Paris-Baleares*, n. 347, maig-juny 1993

¹⁸⁴ *Paris-Baleares*, n. 365, juliol-agost 1966

¹⁸⁵ *Paris-Baleares*, n. 352, març-abril 1994

¹⁸⁶ *Paris-Baleares*, n. 364, març-abril 1996

¹⁸⁷ *Paris-Baleares*, n. 233, gener-febrer 1991

¹⁸⁸ Com a Matanzas, *nostalgias*, dins *Paris-Baleares*, n. 348, juliol-agost 1993, sense firmar

¹⁸⁹ *Paris-Baleares*, n. 362, novembre-desembre 1995

¹⁹⁰ *Paris-Baleares*, n. 374, novembre-desembre 1997

¹⁹¹ *Paris-Baleares*, n. 352, març-abril 1994

¹⁹² *Paris-Baleares*, n. 363, gener-febrer 1996

dedicat a l'Arxiduc Lluís Salvador, a l'any dedicat a la seva figura¹⁹⁴, o al cinema en *l'arsenal de Cinema*.¹⁹⁵ Però, curiosament, no es mencionà en cap moment les olimpíades de Barcelona 92. L'esport no fou mai una prioritat per els redactors d'aquesta darrera etapa.

La secció *Cronica de Balears* continua publicant-se ininterrompudament. Però la falta de corresponents i la pèrdua de socis en Mallorca la circumscriuen als municipis de Palma i Andratx. Però les poblacions de Sant Elm, Port d'Andratx, Andratx i s'Arraco són ja les veritables protagonistes. A Palma resilien molts de *Cadets*, però relacionats, la gran majoria, amb el municipi d'Andratx. Per aquest motiu, a part de petites notícies de política municipal significatives, les notícies estan relacionats amb les anades i vingudes de *Cadets* francesos:

*Nos bons amis M. et Mme Jean Delis, après avoir passé une grande partie de l'hiver en France et en Suisse, sont revenus à Majorque pour l'été, comme c'est leur habitude depuis de nombreuses années. C'est que le soleil de S'Arraco est irremplaçable.*¹⁹⁶

Les cròniques del municipi d'Andratx són gestionades per Sebastià Gelabert, col·laborador incansable d'aquesta i d'altres publicacions. Ell ens comenta, amb orgull, que mai cobrà per cap d'elles. Una vegada, el grup s'era li paga per una d'elles, i el retornà el doblets. La seva independència, considerava, passava per realitzar una feina altruista, pel simple gust d'escriure¹⁹⁷. Apassionat del teatre, realitza una sèrie d'articles, l'any 1990 sobre el grup teatral AGARA d'Andratx. Les cròniques d'Andratx, patrocinades per Music-Bar d'Andratx, contaven des de notícies de política municipal: *"Se han iniciado las obras del nuevo local Social de la tercera edad de nuestra villa: ubicado al antiguo casal de S'Abundantia"*¹⁹⁸.

La crònica social no podia faltar, commemorant-se matrimonis, comunions, bateigs i noces de plata o d'or. El passat dia 21 de febrer el matrimoni format per Bartomeu

¹⁹⁴ *Pares-Balears*, n. 351, gener-febrer 1994.

¹⁹⁵ *Pares-Balears*, n. 358, abril-maig 1995.

¹⁹⁶ *Pares-Balears*, n. 337, setembre-octubre 1991.

¹⁹⁷ Sebastià Gelabert, entrevista, agost 2012.

¹⁹⁸ *Pares-Balears*, n. 343, setembre-octubre 1992.

Balaguer i Catalina Porcel celebraren les seves noces de plata.¹⁹⁸ Encara que seran les esqueles¹⁹⁹ les més freqüents, les quals també apareixen fora d'aquesta crònica per a retre homenatge a la vida dels *Cadets* que ja no hi són. Notícies com troballes arqueològiques en Son Mas²⁰⁰, reunions dels donants de Sang d'Andratx o notícies de futbol local també són habituals.

Com en el cas d'Andratx, les notícies per les localitats de Sant Elm, el Port d'Andratx i s'Arracó són similars, aportant-nos una verdadera crònica d'aquests durant tots els anys que va publicar-se *Paris-Baleares*. La resta de localitats de l'illa, han desaparegut d'aquesta *Crònica de Baleares*. Pitjor fou la situació de la *Chronique de France* [Fig. 107], la qual quedà, com ja hem senyalat, a aparicions esporàdiques, sobretot en els mesos d'estiu²⁰¹, moment en el qual els *Cadets* francesos passaven les vacances en les seves localitats d'origen, on molts encara conserven propietats.

La publicació s'havia incorporat a l'APFM l'any 1984, tal com hem esmentat en el punt anterior. Però no podem considerar-la com un membre prototípic de la mateixa. Compartia alguns trets comuns, però no l'ideari pel qual es caracteritza en la seva fundació. Com ja hem senyalat, la seva adhesió i permanència es convertí en més bé anecdòtica, ja que mai participà activament, deslligant-se de la seva lluita en pro de la llengua molt prest. Els problemes econòmics endèmics de l'associació, amb els seus habituals problemes per aconseguir cobrar les cotitzacions necessàries per pagar la publicació continuen en aquests anys. El cost continuava publicant-se en francs a la darrera pàgina. La quota a Espanya era de 2.500 ptas, lleugerament inferior. Durant tots aquests anys es publicaren sistemàticament el llistat de socis i les seves aportacions extraordinàries, en la ja coneguda campanya *Pour*

¹⁹⁸ *Paris-Baleares*, n. 346, març-abril 1993

¹⁹⁹ Com la de l'exemple, a *Paris-Baleares*, n. 357, gener-febrer 1995

²⁰⁰ *Paris-Baleares*, n. 353, Maig-juny 1994

²⁰¹ Com la d'exemple, 355, setembre-octubre 1994

la revue de Paris-Baleares, on apareixia el nom dels socis que abonaven tarifes superiors a les ordinàries.

L'entrada per publicitat de Transmediterrània o Sa Nostra aconseguien sufragar part del cost. Però les subvencions del consell, per la publicació d'anuncis institucionals, eren els més substancials. Més d'una vegada era aquesta subvenció la que permetia la seva supervivència, per aquest motiu no es varen donar de baixa de l'associació de la premsa forana²². Però si no arribaven a temps, en moltes ocasions era el Delegat per a Balears, Antonio Simó, que sufragava els costos per a la impremta.

Però si podem afirmar que hi hagué una transformació evident en la publicació. Els seus continguts estan condicionats encara per la seva funció de butlletí de notícies d'una associació d'emigrants mallorquins a França. Aquest fet s'evidencia en les cròniques socials, la majoria de socis i familiars d'aquests. Dels articles divulgatius de llocs, història i costums il·lenes, escrits en francès, per a donar a conèixer-los entre els socis francesos. Però la falta de col·laboracions d'aquests creava la necessitat d'omplir de continguts la publicació, obrint-se a escrits de caràcter generalista, tal com hem anat explicant. I la procedència d'aquestes col·laboracions, persones del municipi d'Andratx, condicionen encara més aquests articles.

Evidenciat ja des de principis de l'etapa, en aquests darrers anys es multiplicaran les notícies sobre les activitats culturals del municipi. Juan Verda, col·laborador habitual, escriu articles dedicats a les festes i tradicions del seu poble, s'Arracó, com *La Navidad arraconense. Una fiesta tradicional mallorquina*²³, on explica les particulars celebracions i tradicions d'aquest petit poble de la serra. Notícies locals, com el nomenament de la primera batlessa²⁴ d'Andratx aconseguiran una plana sencera, amb una biografia de la primera dona a la història del municipi en aconseguir el seu càrrec més important. Les festes dels *Quintos* d'Andratx i s'Arracó més veterans aconseguiran també el seu espai, com el celebrat pels de la promoció de 1942²⁵. Notícies amb caràcter local que eren demandades per la pròpia gent del municipi, els quals

²² Testimoni de Sebastià Gelibert i Antonio Simó Cardenas.

²³ *Paris-Baleares*, n. 332, novembre-desembre 1990.

²⁴ *Paris-Baleares*, n. 336, juliol-agost 1991.

²⁵ *Paris-Baleares*, n. 341, març-juny 1992.

consideraven *Paris-Baleares* com la seva publicació local, a l'estil d'altres com *Dijous* a Inca o *El Felanitxer* a Felanitx. Per aquest motiu, les noves generacions desconeixien la vertadera natura de la mateixa, la d'òrgan de difusió de l'associació d'emigrants *Les Cadets de Majorque*. Aquesta nova faceta de publicació local no molestava als socis francesos, els quals aconseguien notícies locals de la seva estimada roqueta, difícils de aconseguir en els seus llocs de residència.

Encara que la seva funció de difusora de l'associació [Fig. 108] s'havia desdibuixat per complet, recordem que no hi havia assemblees de socis des de 1962, la història de l'emigració i dels seus protagonistes continuarà present en els seus continguts. L'associació no està ja present, més que en el subtítol i en la contraportada, al costat de diferents anuncis publicitaris, tan necessaris per a la seva supervivència. Després de la mort de Gabriel Simó, president a la dècada dels anys vuitanta, tan sols Juan Verda escriurà articles relacionats amb els *Cadets* emigrats. La campanya de recuperació de números antics, iniciada pel propi Gabriel Simó i continuada pel seu fill, havia reportat un bon balanç, aconseguint més de tres-cents seixanta nombres antics. Fins ara, llevat de la col·lecció completa ubicada a la Biblioteca Nacional de França, és la més completa aconseguida mai. Gràcies a ella, es va accedir a molts d'articles antics, els quals es començaren a reeditar, davant l'escassetat de col·laboracions que es va anar produint al llarg d'aquests darrers anys.

A finals de l'any 1995, Antonio Simó Alemany es jubila²⁰⁶. La seva dona, Carmen Cárdenas pateix de problemes d'esquena. La seva bona situació econòmica els permet traspasar el seu negoci, *bar Isleño*. Aquesta jubilació li reportarà més temps lliure, el qual dedicà a la seva passió, *Paris-Baleares*. Entre la seva casa de Sant Elm i el seu pis de Palma, viatges i la cura de les seves nétes, empra el seu temps en l'elaboració de la publicació. Són moments durs per a la mateixa. Juan Bauzá, un dels col·laboradors habituals, per problemes de salut, abandona l'escriptura. De cada vegada era més difícil trobar notícies amb les quals omplir de continguts la publicació. Una de les fórmules

²⁰⁶ Records propis

emprades per aconseguir-ho era reeditar antics articles, com *Les rois de Majorque*²⁰⁷ o miscel·lànies antigues com *Echos de Majorque*²⁰⁸.

Però també aprofitaran per rememorar als primers *Cadets* a França. La jubilació va permetre a Antonio Simó la lectura d'antics articles editats a la publicació. Gràcies als seus contactes, començà a publicar històries acompanyades de fotografies renovades, sobretot en la recerca dels pocs comerços que en aquell moment restaven oberts a França.

Sebastià Gelabert també iniciarà una interessant secció, *Records del passat* [Fig. 109], on publicarà antigues fotografies del poble d'Andratx en aquests darrers anys. Una miscel·lània de fotografies que mostren una important visió de la història del seu poble.

Històries del passat, les quals són aprofitades per recuperar imatges perdudes en els racons de les cases

del municipi. Les històries dels *Cadets*, en un intent d'actualitzar la seva memòria, crònica social del municipi, on els seus habitants trobaren el seu propi mitjà local, a semblança d'altres pobles illencs...

Les línies de la publicació tornaven a consolidar-se una altra vegada, superant-se la falta de col·laboracions. Però els problemes econòmics continuaven amenaçant la supervivència de la publicació. La informatització de molts dels processos d'elaboració havia començat en aquests darrers anys. Una base de socis informatitzada, l'elaboració de la maquetació amb programes informàtics. Una proposta de convertir-la en una publicació on-line estava damunt la taula, fet que hagués aconseguit abaratir costos i millorar la comunicació entre uns socis dispersos entre Mallorca i França. Projectes que

²⁰⁷ *Paris-Baleares*, n. 364, març-abril 1996

²⁰⁸ *Paris-Baleares*, n. 363, gener-febrer 1996

es varen trancar per un fet inesperat i tràgic. El 24 d'abril de 1998 serà una data funesta. El Delegat General de Balears i ànima de l'associació en els seus darrers anys, Antonio Simó Alemany, sofrí un atac de cor. La seva pèrdua fou el cop de gràcia per a una publicació que havia esquivat la seva desaparició, aconseguint reinventar-se a si mateixa en diverses ocasions.

Figura 110: Article A todos "Les Cadets de Majorque"

A TODOS "LES CADETS DE MAJORQUE"

Para el presidente de "Les Cadets de Majorque" y también para todos sus asociados, le ha llegado su momento triste, funesto y rayano con la desesperación. El inesperado fallecimiento de nuestro gran amigo y Delegado General de Baleares D. Antonio Simó Alemany, yo diría más bien de un caballero extraordinario, de una personalidad dotada de Estudios Superiores y, por supuesto, de plenos conocimientos lingüísticos adquiridos en las Escuelas Francesas, propias del lugar de su nacimiento en aquel país. Por decirlo de alguna manera además del desenvolvimiento que mantenía en su cargo como coordinador entre les "Cadets" franceses y mallorquines, fue siempre la "piedra angular", la sólida base en la cual se fundamentaba el órgano "París Balcares" de nuestra Asociación. Su muerte inesperada repito, nos ha supuesto un mes, semanas y días por si nos hubiera sido posible el reencontrarnos con vías de reconciliación y solución para reconstruir la arboladura y velamen de un "barco" destrozado y hundido para siempre.

No ha podido ser. La ausencia del Sr. Simó nos llevaría a que sus más adictos lectores expandidos por toda Francia, se quedarían sin continuación en saborear sus especializados artículos plasmados en francés y español, sus bien logradas crónicas de Francia. En definitiva, cómo se nutrirían aquellos entusiastas "cadets".

No se ha encontrado solución posible...!!

Son estas las últimas líneas que os transmite vuestro presidente. Antes bien quiero despedirme manifestándoles todo mi agradecimiento compartiéndolo con nuestro vicepresidente D. Juan Bauzá Bauzá, con pérdida casi total de su visión, agradecimiento bien merecido a cuantos hicieron posible mediante sus esfuerzos y aportaciones en sus colaboraciones y, como no, a todos los entusiastas benefactores y que gracias a sus ayudas, la revista **París-Baleares** pudo tener hasta ahora su continuidad. Noticia triste es la que voy a resumirles. El presente número correspondiente a los meses de Mayo-Junio, 45 años de su publicación y N. 377 de su orden, será el que en contra nuestra voluntad pondrá punto y final a la referida publicación, la cual conllevará su total extinción de "Les Cadets de Majorque".

Pocos han sido los años que he regentado la presidencia de la Asociación, pero en el triste momento de mi despedida quiero enviarle todo mi agradecimiento a Mme. Catherine SAVI, Secrétaire Générale de le Cadets pour la France, cuantiosos trabajos de admiración y, que nadie como ella, ha podido sobrellevar.

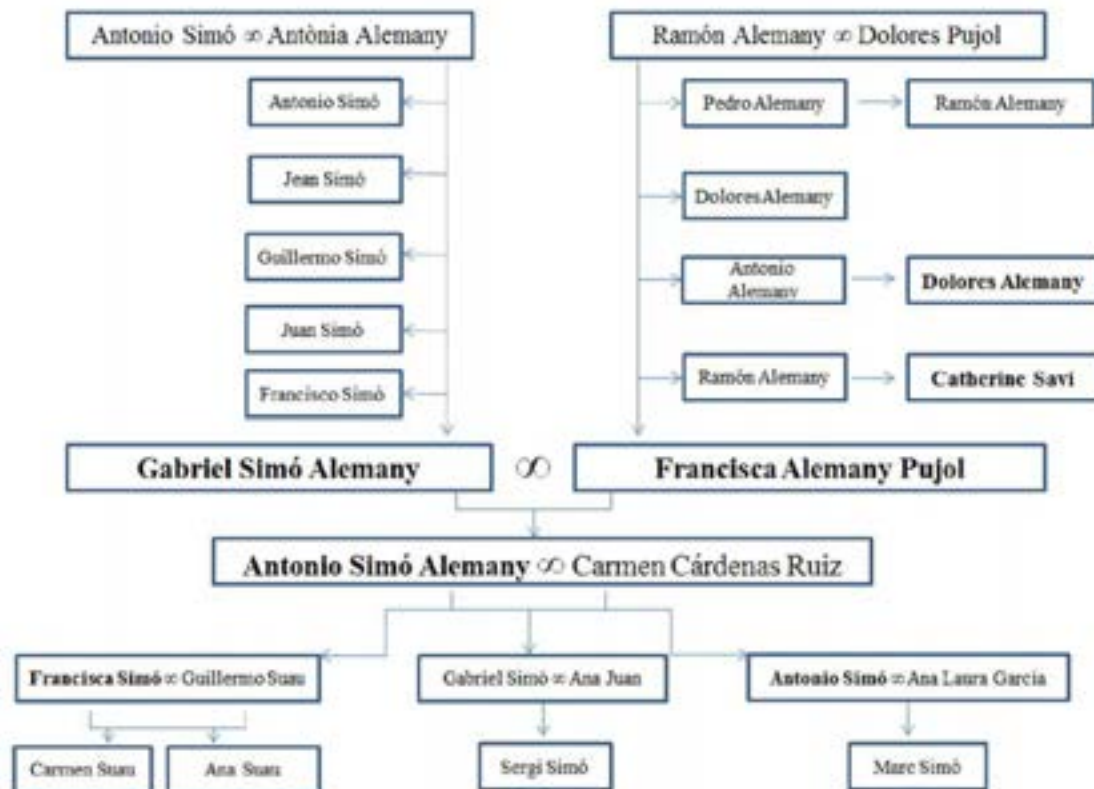
D. Antonio Simó Alemany se nos ha ido para siempre. Nosotros también nos iremos, sin embargo para él se quedará eternamente nuestro reconocimiento.

JUAN J. PORSELL (VERDA)
Presidente de "Les Cadets de Majorque"

Les paraules del darrer president, Juan J. Porsell [Fig. 110] no deixen cap mena de dubte que havia estat l'escac i mat. La personalitat d'Antonio Simó Alemany, la seva feina, tenacitat i constància havien aconseguit fer sobreviure el llegat de son pare, Gabriel Simó. Havia mantingut l'esperit de tants i tants de *Cadets*, amics i familiars d'aquells emigrants en terres franceses. Però a la seva mort, ja no hi hagué ningú, no es trobà qui pogués o volgués continuar. La publicació apareixerà una darrera vegada, gràcies a la feina del seu fill, Antonio Simó Cárdenas, reten homenatge al seu pare. Ja no apareixeran més números. Un any després, el president procedí a la clausura de l'associació *Les Cadets de Majorque*, quaranta i cinc anys després de la seva fundació. I una part de la nostra història col·lectiva morí també.

UN ESTUDI DE CAS

La família Simó- Alemany

Esto es la historia de unos hombres y unas mujeres que vivieron en plenitud salvándose así de una existencia vulgar. La he llevado en la memoria custodiándola para que el tiempo no la desgaste y es salvadora en las noches calientes de este lugar, cuando puedo finalmente contarla. La hago por ellos y por otros que me comparan sus vidas diciendo: toma, escríbela para que no la borre el viento.

Babel Allende

CAPÍTOL 10. UN ESTUDI DE CAS

En aquest capítol – que conclou la quarta part de l'Informe de recerca amb el recull interpretat d'evidències documentals – es descriu extensament un estudi de cas basat en la història de vida de la família Simó-Alemany. Es fa una anàlisi detallada dels orígens de la família, els trets biogràfics claus, el seu recorregut vital, la seva relació amb l'associació *Les Cadets de Manrique*, i els seus vincles amb la publicació *Paris-Bulweres*. La seva finalitat – com hem reflectit a l'apartat 1.5 del capítol I referit a les eines utilitzades – és la de focalitzar el devenir de les persones més anònimes que protagonitzaren aquesta associació en unes persones concretes, amb nom i cognoms, amb perfils molt precisos, que visqueren un moment històric, i uns esdeveniments identificables, com a epíleg final a la recerca duta a terme amb aquesta Tesi doctoral.

10.1. El plantejament general de la *Història de vida*

La micro-història és una tendència historiogràfica que busca, entre d'altres aspectes, fixar una anàlisi prenent l'individu com a eix del seu quefer metodològic. En aquest sentit, les *histories de vida*¹ poden contribuir a donar a conèixer detalls que en d'altres enfocaments no es possible focalitzar-ne tant l'atenció i, en conseqüència, és molt possible que es perdin detalls que, d'una altra forma, no perduren i s'evaporen. Sense

¹ Bertaux, D. (1989). "Las historias de vida en el análisis social". *Historia y presente* 1: 87-98.

pretensions d'extrapolar-ne els seus resultats, el conjunt d'aquestes *histories de vida* ajuden a establir un marc d'estudi major, en el qual el fet particular s'insereix dins el fet general, tot contribuint a teixir el discurs històric.

Ja hem assenyalat al llarg d'aquest treball que la publicació *Paris-Baleares* fou una font excepcional per a tractar temes tan diversos com emigració, associacionisme, ecologisme, transició democràtica... temes que hem treballat mitjançant l'anàlisi sistemàtica dels continguts apareguts a la publicació.

Pero no hem d'oblidar que la publicació fou escrita per persones concretes, «els seus socis», els quals *reflecten* les seves petites o grans vivències a la publicació... com si es tractés gairebé d'un recorregut vital... mitjançant cròniques dels seus fets quotidians. Fent una recerca sistemàtica, podem obtenir dades molt precises de persones i famílies, tot elaborant una biografia de les seves vides gràcies a les seves aportacions del *Paris-Baleares*.

La família Simó-Alemany, escollida⁵ n'és un bon exemple per entendre com la publicació pot ajudar-nos a comprendre millor l'emigració mallorquina a França... per una banda... i la relació que aquests emigrants establiren entre ells a través de l'associació *Les Cadets de Majorque*... per l'altra. És per tots aquest seguit de motius que s'ha resolt de finalitzar l'anàlisi de la publicació mitjançant el recull biogràfic-documental d'aquesta família concreta, la qual va estar molt vinculada a l'associació des de la seva mateixa fundació fins a la seva extinció.

10.2. La història de la família Simó-Alemany

Com si es tractés d'un arbre centenari, qualsevol història familiar es remunta genealògicament als seus avantpassats perquè, com diu el poema *La Bahinquera* del poeta Joan Aleover, «la soca s'emfila com mes cadus per arrelar». Los soques per excel·lència de Mallorca són *ses oliveres*, amb troncs zoomòrfics tan recargolats com espectres fantasmals a la nit, però tan compactes i sòlids de dia que esdevenen per als

⁵ Martíel, J.F. (1969). *Historias de vida y Ciencias Sociales*. Dins J. Balin *et al.* (1974). *Las Historias de vida en Ciencias Sociales. Teoría y técnica*, pp. 43-63. Buenos Aires: Nueva Vision.

⁶ A l'apartat 10.3 d'aquest capítol es desenvolupen els motius pels quals hem escollit aquesta família per a la confecció d'aquesta *historia de vida*.

mallorquins una mena de transposició metafòrica de les seves propies vides, amb l'eco mut de les tramuntanes de desembre a l'hivern i de les seques assolellades de juliol a l'estiu.

Aquesta soca de la qual varen sortir tantes branques, sorgeix temps enrere de les arrels a una terra per part d'una família que, malgrat emigra a terres del nord, sempre va saber quina n'era el seu origen. Vet aquí, doncs, la seva història.

Tota història comença per un principi

La nostra narració arrenca amb Gabriel Simó Alemany, president de l'associació entre els anys 1978 i 1989⁵, que es pot considerar el tipus de *Cadet* prototípic. Originari de S'Arraco, on nasqué l'any 1913, era fill d'Antoni Simó Alemany i Antonia Alemany Ferrà. El seu pare, Antoni Simó Alemany, fou fuster i pare de tretze fills⁶. La família era d'extracció social molt humil, amb moltes dificultats econòmiques. La seva principal activitat fou fabricar mobles, però la necessitat econòmica l'obligà a realitzar petits treballs marginals, com ara la recollida de garballe en el seu terreny a Cala D'Agos, entre d'altres⁷.

La crisi econòmica, la manca de feina i la seva afeció per l'alcohol, l'incapacita per a donar una estabilitat econòmica a la seva família⁸. Una família marcada per la tragedia,

tal com narra el mateix Gabriel a una carta afectada, escrita a la seva mare difunta. Recordava a l'epístola la vida d'una dona que tingué dotze fills i una filla. La tragedia marca la infància dels seus fills. Sis mes moriren abans de ser-ne adults, la resta abandonaren el poble, «com tants d'altres joves», per tal d'emigrar a França. El dia del naixement del darrer, moria la seva única filla. La pèrdua dels fills marcà la vida d'aquesta dona. Els fills supervivents treballaren a França per altres, no per compte propi, abans d'obrir els seus propis negocis de fruites o de restauració⁹ temps després.

⁵ *París-Baleares*, n. 302, novembre-desembre 1985.

⁶ *París-Baleares*, n. 319, juny 1988.

⁷ *París-Baleares*, n. 324, juliol-agost 1989.

⁸ *París-Baleares*, n. 39, gener 1959.

Gabriel Simó partí molt jove a França, amb 13 anys, —com la majoria de joves de s'Arracó. Treballà primer a Lyon i Grenoble com a cambrer. Tornà en diferents ocasions al seu poble tal de visitar a la seva família, casant-se amb Francisca Alemany Pujol dia 28 de desembre de 1933.

Tornaren junts a França, on s'instal·laren primer a Boudeux, i després a Grenoble, on obriren el seu primer restaurant: “*Restaurant des Escaliers*” [Fig. 111], situat a la *Rue du Vieux temple* 11 d'aquell municipi. L'any 1939 es traslladaren a Rouen, on obriren un nou restaurant, “*Au beau bar*”, situat a la *Rue du orbe* 110 d'aquella localitat.

Els anys difícils de la guerra

La seva família relatà que durant els anys de la guerra, Gabriel fou considerat pròfug de les autoritats franceses. Per aquest motiu vivia amagat, mai no sortint de la petita cuina on treballava. La seva dona s'encarregava de l'atenció dels clients. Per tal d'evitar-ne problemes, sota la barra del bar hi havia instal·lat un botó que encenia una llum a la cuina, cas de l'arribada de la policia. En una ocasió, Gabriel hagué de passar tota una nit de neu al carrer, sense abric, atès que havia hagut de fugir d'uns policies que havien irromput al bar amb la intenció de detenir-lo⁸. La situació de pròfug fou una història narrada per la seva dona, però pareix que Gabriel Simó fou buscat per les seves relacions amb la resistència francesa. Testimonis orals el situen com enllaç entre els exiliats espanyols, ajudant a les famílies a reunir-se, per tal de partir cap a l'exili americà durant la Guerra⁹.

Els fets d'aquests complicats anys no els hem recollit de cap escrit, sobretot per la poca documentació existent. Són testimonis orals que han anat sortint d'entrevistes realitzades, de contactes establerts al llarg de la investigació, que ens han ajudat a

⁸ Entrevista amb Antoni Simó Cárdenas, abril 2014

⁹ Entrevista a Miquel Ferragut Pujol, abril 2014

dibuixar la vida d'aquestes persones anterior a l'aparició de la publicació; vides marcades per la guerra a Espanya primer, i per la Mundial després.

El temps de la Guerra Mundial foren complicats per a la família objecte d'aquesta *història de vida*. Com a emigrants, la sofriren doblement: per ser residents a França i per ser emigrants. La ruptura de relacions amb Espanya n'impedí els viatges als seus pobles fins a la dècada dels anys cinquanta. Aquest fet produí històries dramàtiques de fills separats dels seus pares al llarg de més de deu anys, atès que l'esclat de la guerra els trobà de vacances amb els seus padrins al poble, —com el cas de Gaspar Ferrer, fill d'un del tercer president de l'associació¹⁰—. Foren anys complicats, dels quals hi ha poques dades, pendent de realitzar-ne estudis més aprofundits.

La família Simó Alemany sobrevisqué a la guerra. El seu fill, Antonio Simó [Fig. 112], s'educà a l'escola francesa i cursà estudis superiors. A diferència del seu fill, Gabriel Simó tan sols havia assistit a l'escola d'infant. Amb tretze

anys emigrà a França. Apassionat de l'escriptura, aprengué de forma autodidacta a redactar en francès i en castellà. La seva relació amb Antoni Salva —de malnom, “Rodella” —, escriptor de la *Voz Arraconense* a la dècada dels anys trenta, l'inicia en el món periodístic, igual que altres joves arraconers de la seva generació¹¹. La seva passió per l'escriptura el féu autor de molts d'articles a les publicacions *Voz Arraconense*, *Andraitx*, i sobretot, *París-Baleares*.

La seva relació amb el París-Baleares

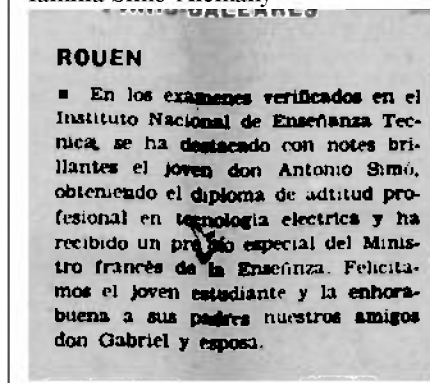
¹⁰Entrevista a Miquel Ferragut Pujol, abril 2014

¹¹*París-Baleares*, n. 35, febrer 1957.

L'aparició de l'associació *Les Cadets de Majorque* l'any 1953 i la seva publicació *París-Baleares* els trobà còmodament establerts a Rouen, on regentava, com hem dit, el seu restaurant amb èxit. El seu fill estudiava a l'*Institut Nacional d'Ensenyaments Tècnics* [fig. 113], formant-se com a tècnic electricista. Com tants d'altres joves nascuts i criats a França, la seva intenció no fou continuar amb el negoci familiar.

Figura 113: La primera notícia de la família Simó-Alemany

Ambdós s'associaren l'any 1954, tal com ho podem deduir de la notícia sobre l'obtenció del *Títol de Tècnic Electrònic* del seu fill. En aquest document es menciona l'obtenció del premi especial del Ministeri Francès d'Ensenyament, gràcies a les excel·lents qualificacions obtingudes¹². Aquesta petita vivència, —compartida en unes breus línies—, fou l'inici d'una llarga relació amb la publicació, on les seves històries de vida es barrejaren amb les seves activitats com a col·laborador i membre de l'equip directiu per part del pare primer, —Gabriel—, i més tard del fill, —Antonio—.

L'any 1955, Gabriel es nomenat corresponsal de la ciutat de Rouen. A la secció de s'*Arracó* del mes d'octubre¹³ sortia la visita feta pel matrimoni, —anunciada el mes anterior a la crònica de Rouen—. I ja s'expressava la intenció per part de Gabriel de començar a escriure articles, —semblants als publicats per s'ollerics—, sobre el seu poble natal, s'*Arracó*, amb motiu del qual realitzà un seguit de fotos per tal d'il·lustrar-ne aquests futurs articles.

Articles sobre la salut delicada de la seva dona¹⁴ precedien al seu nomenament com a representant regional de l'associació, —durant la celebració de la segona assemblea general de l'associació a París¹⁵—. Era un moment important per a l'associació, atès que estava en un moment d'expansió, demanant als seus socis que la divulgessin entre amics i familiars. El cas és que un dels germans de na Francisca, la dona de Gabriel

¹² *París-Baleares*, n. 8, setembre 1954

¹³ *París-Baleares*, n. 20, octubre 1955

¹⁴ *París-Baleares*, n. 25, març 1956

¹⁵ *París-Baleares*, n. 26, abril 1956

Simó, residia des de feia pocs anys a Veneçuela. Per aquesta relació familiar, l'associació i la seva publicació arribaren a Amèrica.

Veneçuela fou l'únic país sud-americà amb presència dins la publicació, com hem apuntat en capítols anteriors¹⁶. Hi havia breus notícies d'arribades i partides d'amics i familiar de *Cadets* a altres països com Mèxic¹⁷, però eren notícies anecdòtiques. El germà de Francisca Alemany, Pedro Alemany, emigrà durant aquests anys a Veneçuela, on obrí dos hostals a la ciutat de San Cristòbal. Pedro Alemany fou un enamorat de les lletres, —també deixeble d'Antonio Salva, *Rodella*—. Molts foren els articles publicats en relació a les seves vivències al país americà, insòlites dins el panorama balear.

El seu nebot, Antonio Simó Alemany, tècnic electricista, viatjà al país on residia el seu oncle per tal de realitzar les seves pràctiques¹⁸. Però, en realitat, el vertader motiu fou la seva condició de pròfug de l'exèrcit

Figura 114: La del viatge d'Antonio Simó Alemany a Veneçuela

■ En souhaitant bon voyage au jeune Antoine Simo parti en Amérique faire un stage de perfectionnement technique, nous formons des vœux pour qu'il réussisse pleinement dans son entreprise.

francès, anteriorment al·ludit. La guerra a la colònia d'Algèria havia començat l'any 1954, i la seva mare no podia consentir que el seu únic fill hi anés. Per aquest motiu, l'envià amb el seu oncle a Veneçuela l'any 1956 [Fig. 114].

Els anys daurats de l'Associació Les Cadets de Majorque

Figura 115: Banquet *Les Cadets de Majorque*

Mentrestant, l'activitat de Gabriel Simó a l'associació augmentà, aprofitant les seves pàgines per millorar les condicions del seu poble, s'Arracó. Recordem que

¹⁶ L'emigració mallorquina a Veneçuela és coneguda, amb exemples com el cas de l'ex-president del govern Francesc Antich, nascut a Caracas. Però, com també en el cas francès, insuficientment estudiada.

¹⁷ *París-Baleares*, n. 15, abril 1955

¹⁸ *París-Baleares*, n. 27, maig 1956

d'aquest poble havien emigrat molts individus a França i, per tant, el nucli arraconer s'havia fet fort a l'associació. Gabriel [Fig. 115], —al costat del futur president Francisco Vich—, promogueren una campanya a les pàgines de *París-Baleares* l'any 1957 per tal d'aconseguir diners i dur el telèfon a s'Arracó, —el darrer poble en obtenir aquest servei, com hem referit anteriorment. La primera comunicació del poble, —com no podia ser d'una altra manera—, fou amb França, dirigida Jean Coll, Francisco Vich i Gabriel Simó, tot tres presidents de l'associació *Les Cadets de Majorque* al llarg de la seva història, i tot tres originaris del poble de s'Arracó¹⁹.

La seva estança a l'illa l'any 1958 fou molt activa. Representat de l'associació en el primer banquet celebrat a Mallorca, —acompanyat per Francisco Vich²⁰—, visità nombrosos parents i amics. Però sobretot, es retrobà amb el seu fill, que havia regressat a l'illa des de la seva estança a Veneçuela²¹. Espanya era segura per aquesta visita, ja que durant molt d'anys fou considerat pròfug de l'exèrcit francès, com hem dit. El matrimoni retornà a França, però per tal de començar en un nou negoci a la ciutat de Darnetal, —molt propera a Rouen—, també a la regió de Seine-Maritime. La família havia comprat el cafè de l'Hotel “*de Ville*”, situat a la rue Sadi-Carnot 92²² d'aquella localitat. L'any 1959 fou un any de tristor per al matrimoni Simó.

El mes de març moria Antònia Alemany Ferra, nascuda a s'Arracó l'any 1870 i mare de Gabriel Simó²³ [Fig. 116]. Dels seus fills vius, tres residien a França. Antonio estava establert a Grenoble; Jean, a Lyon; Gabriel, a Darnetal; els altres tres, a Mallorca: Guillermo, a Palma; Juan i Francisco, a s'Arracó. Gabriel publicà una carta molt sentida en honor a la seva mare. Amarada de sentiment, ens aporta força informació de la trista vida d'aquesta dona, i de la terrible situació econòmica en què

Figura 116: Esquela de la Mare de Gabriel Simó, Antònia Alemany Ferrà

¹⁹ *París-Baleares*, n. 37, abril 1957

²⁰ *París-Baleares*, n. 52, setembre 1959

²¹ *París-Baleares*, n. 53, octubre 1959

²² *París-Baleares*, n. 54, novembre 1959

²³ *París-Baleares*, n. 59, abril 1959

va criar als seus fills, conseqüència per la qual tots emigraren en un moment o altra a França.

El mes de setembre se'n porta la mare de Francisca, Dolores Pujol Esteve, nascuda a s'Arracò l'any 1888²³. Mare de cinc fills, tots emigraren també a França. Gràcies a l'entrevista amb Dolores Alemany²⁴, coneixem un poc millor la història dels germans de Francisca. — de malnom, *ex Bruto*. — El major, Pedro Alemany Pujol, es casa amb la filla d'un important bodeguier de vi de Rouen. Però la seva separació el portà a la llunyana Veneçuela, — l'únic arraconer en aquest país, tal com ja hem mencionat. — El seu germà petit, Juan, arriba a França durant la guerra civil, fugint del reclutament forçós de l'anomenada "*quinta del biberon*" mallorquina. Amagat en un vaixell dirigit a Marsella, l'espera en aquesta ciutat el seu cunyat Gabriel Simó, el qual havia viatjat expressament des de Rouen per a esperar-lo²⁵.

Pareix que en aquests anys, Gabriel ajudà a moltes persones a *passar* la frontera, facilitant a les famílies exiliades de retrobar-se i organitzar-ne la seva instal·lació al país, o bé facilitar-ne el viatge al camí de l'exili americà. El seu germà petit, Juan, abandona la feina a la botiga de la seva ex-cunyada, i compra un negoci de fruites a Rouen. Casat amb una mallorquina, la seva filla nasqué a Mallorca, però visqué els primers anys de vida a Rouen. La mala salut de Juan l'obliga a canviar d'aires, traslladant-se definitivament a Sant Elm a finals de la dècada dels cinquanta, on obri un negoci de restauració. Una altra germana de Francisca, Dolores, regenta una tenda de fruites i queviures a Rouen amb molt d'èxit, retornant a Mallorca a la dècada dels setanta, on es jubilaren gràcies a importants inversions immobiliàries. El darrer germà Alemany també s'instal·la a França, pare de Catherine Savi, darrera delegada de l'associació a França.

El fet que Pedro Alemany emigrés a Veneçuela canvià la vida del seu nebot, Antoni Simó. Tecnic electricista, l'escalat del conflicte algerià el feu fugir del servei militar francès, molt influenciat per la seva mare. Traslladat a Veneçuela, conegué a la dona

²³ *Paris-Baleares*, n. 64, octubre 1959.

²⁴ Entrevista Dolores Alemany, abril 2014.

²⁵ *Ibidem*, cit. 25.

que després fou la seva esposa, Carmen Cárdenas Ruiz. Els joves Antonio i Carmen celebraren el seu matrimoni a Veneçuela dia 17 de setembre de 1960. La notícia aparegué al *París-Baleares* el mes de novembre, —molt petita—, encetada amb un “*nos acabamos de enterar*” i desitjant felicitats als nuvis. La jove parella arribà a Mallorca per tal d’instal·lar-s’hi el mes de desembre²⁷. Els seus pares arribaren poc després, per a gaudir una llarga temporada de descans a l’illa²⁸. La següent notícia fou l’arribada de la primera néta del vicepresident Gabriel Simó, —Francisca Simó—, nascuda el 14 de febrer de 1961. Curiosament, a la nota es felicitava més als padrins, que no pas als pares²⁹. La absència de fotografies, de grans comentaris i efusives mostres de felicitació cap al nou matrimoni i recents pares, fou causat pel fet que el matrimoni no contà amb el vist-i-plau dels pares del nuvi, —sobretot la mare—, que no encaixà gaire bé aquest matrimoni, ni la xerrameca malintencionada subsegüent al poble.

El nou matrimoni, —amb una filla i sense recursos propis, fou ajudat per a instal·lar un negoci propi. Aquest establiment s’inaugurà al mes de desembre de 1961³⁰, el mateix mes en què retornen els pares a la localitat francesa de Darnatel³¹. La reforma del *Bar Isleño* [Fig. 117], —sufragada pels pares d’Antonio Simó³²—, estava situat a l’antic bar de *Can Bobo*,

Figura 117: Bar Isleño, adreça oficial de la publicació durant la darrera etapa

davant el mercat de Santa Catalina a Palma. L’any següent, la notícia d’un nou fill amb el nom de Gabriel, omplí de goig a la família.³³

²⁷ *París-Baleares*, n. 77, desembre 1960

²⁸ *París-Baleares*, n. 79, febrero 1991

²⁹ *París-Baleares*, n. 80, març 1961

³⁰ *París-Baleares*, n. 87, gener 1962

³¹ *París-Baleares*, n. 88, febrer 1962

³² Entrevista Francisca Simó, abril 2014

³³ *París-Baleares*, n. 91, maig 1962

La dècada dels anys seixanta fou una temps farcit de referències a la revista pel que fa a la vida del matrimoni Simó-Alemany [Fig. 118]. Notícies com ara petites operacions quirúrgiques de Francisca Alemany³⁴; l'elecció de Gabriel Simó com a vocal de junta directiva de la

Figura 118: Gabriel Simó i Francisca Alemany en Darnatel

patronal de Rouen³⁵; les vacances per a visitar als néts³⁶; les visites als amics³⁷; la multitud de referències a discursos i glosses de Gabriel a noces i banquets dels *Cadets*³⁸... eren anys, en definitiva, d'anades i tornades contínues entre Darnatel i s'Arracó, on la incessant activitat de Gabriel Simó s'evidencià en cadascun dels números editats de la publicació.

Val a dir que l'associació fou molt important per a Gabriel Simó. Home inquiet, fou recordat amb molt d'estima, però també amb una cert somriure condescendent pel que fa a alguna de les seves activitats.³⁹ L'associació fou molt rellevant a la seva vida: ho demostra la quantitat de banquets i funerals que assistí en representació de l'associació. Però el cas és que també l'inquietava molt la supervivència de l'entat. Una reunió entre ell, Juan Bonnin i Francisco Vich l'any 1964⁴⁰, girà entorn a la recerca d'estratègies per tal d'aconseguir la continuïtat de la publicació, —a més d'aconseguir recaptar nous socis, necessaris per a la seva supervivència—. També participà en col·lectes de diners per tal d'aconseguir portar el telèfon a s'Arracó l'any 1957⁴¹, com ja hem referit, o bé per... comprar una nova moto *mobilette* a les monges del poble!⁴² Les seves

³⁴ *París-Baleares*, n. 90, abril 1962

³⁵ *París-Baleares*, n. 98, gener 1963

³⁶ *París-Baleares*, n. 109 gener 1964

³⁷ *París-Baleares*, n. 120 gener 1965

³⁸ Entre molts d'altres, *París-Baleares*, n. 144, març 1967

³⁹ Entrevista a Miquel Ferragut, abril 2014

⁴⁰ *París-Baleares*, n. 110, febrer 1964

⁴¹ *París-Baleares*, n. 37, abril 1957

⁴² *París-Baleares*, n. 131, gener 1966

col·laboracions li reportaren el reconeixement dels seus companys, que el premiaren amb la *Medalla Cervantes*, màxim guardià atorgat per l'associació³³.

Les seves anades i tornades solien estar marcades per l'arribada de l'hivern i l'estiu [Fig. 119]. Durant l'hivern, gaudien de la companyia dels nets i amics a Mallorca. Durant l'estiu, tornaven a la feina a l'hotel de Daumier. Aquest ritme d'anades i tornades es repetí en moltes altres famílies, que compaginaven llargs períodes de descans a les illes, amb les seves temporades de treballs a França³⁴. Però el cas es que cada cop els seus viatges foren mes breus a França, intervals de menys de 15 dies, fins i tot³⁵. Les seves ocupacions laborals impediien la seva total instal·lació a l'illa, on es començaren a fer un valet a Sant Elm a principis dels anys setanta³⁶. La decisió d'anar abandonant la vida activa a França es confirma amb la notícia del traspàs de la gerència del seu negoci a Darnatel l'any següent³⁷.

La dècada dels '70 i la bonança econòmica

A la dècada dels anys setanta, i després de la mort del delegat a Balears i vicepresident Juan Bonnin, el fill de Gabriel Simo, Antonio Simo, comença a gaudir d'una major responsabilitat dins l'associació. Nomenat tresorer i adjunt de la delegació de Balears³⁸, assumí el càrrec de Delegat General de Balears i la seva comptabilitat dos anys després³⁹. El seu pare, que havia allargat molt la seva estança a Sant Elm, tornà a França el següent mes, visitant l'Abbe Joseph Ripoll a Tancarville i departint sobre la marxa real de l'associació⁴⁰. Després d'aquesta visita, es redactaren els articles sobre protecció del patrimoni a Mallorca, a mes d'engegar-se poc després la lluita pel salvament de *Sa Dragonera*.

³³ *Paris-Baleares*, n. 149, setembre 1967.

³⁴ Entrevista Michel Ferragut, abril 2014.

³⁵ *Paris-Baleares*, n. 145, abril 1967.

³⁶ *Paris-Baleares*, n. 175, gener 1970.

³⁷ *Paris-Baleares*, n. 189, abril 1971.

³⁸ *Paris-Baleares*, n. 179, maig 1970.

³⁹ *Paris-Baleares*, n. 199, maig 1973.

⁴⁰ *Paris-Baleares*, n. 200, abril 1973.

La vida de la família Simó-Alemaný continuà a les cròniques de la publicació. La mort

Figura 120:
Necrològica

De Venezuela

El pasado día 13 de abril, falleció en San Cristóbal (Venezuela), a la edad de 56 años, D.ª Elva Ruiz de Cárdenas, madre de nuestros amigos "Cadets" D. Miguel Angel y doña Carmen Cárdenas Ruiz, y madre po-
Billos de nuestro Delegado General

de la sogra d'Antonio Simó, Elba Cárdenas, —a Veneçuela⁵¹—[Fig 120], fou una de les darreres notícies aparegudes d'aquest país. Fets com ara la celebració de l'aniversari de bodes al local del president Raphaël Ferrer a Reims⁵²; una excursió amb els seus néts en tramvia a Sóller⁵³; el seu combregament⁵⁴; una altra operació de Francisca Alemaný⁵⁵... foren les anècdotes, definitiva, del dia a dia d'aquesta família; exemples de moltes d'altres socis membres, que volien compartir aquestes petites alegries i tristors amb la resta de *Cadets*.

L'any 1976 arribà amb bones notícies a la família una altre cop. Nasqué al mes de març el darrer fill de la família Simó Cárdenas, un nét no esperat que omplí de joia als seus padrins⁵⁶[fig. 121]. L'altra fou el nomenament de Gabriel Simó com a president de l'associació⁵⁷,

Figura 121: Naixement Antonio Simó Cárdenas

* Los jovencitos Francisca y Biel Simó Cárdenas, hijos del Delegado General para Baleares de "Les Cadets de Majorque" y su distinguida esposa Doña Carmen, propietarios del bar Isleño; tienen la alegría de participar, la llegada al mundo de su hermanito Toni.

tot reconeixent-se així la seva llarga trajectòria dins l'associació. Instal·lats des de 1973 a l'illa, la seva jubilació es presentava amb nous projectes.

Gaudiren de viatges de plaer⁵⁸, reunions d'amics⁵⁹; del cotxe que guanyà en un sorteig⁶⁰; del nomenament com soci d'honor de l'associació hispana d'escriptors⁶¹, etc.

⁵¹ *París-Baleares*, n. 201, maig 1973

⁵² *París-Baleares*, n. 208, gener 1974

⁵³ *París-Baleares*, n. 210, març 1974

⁵⁴ *París-Baleares*, n. 224, novembre-desembre 1974

⁵⁵ *París-Baleares*, n. 229, juliol-agost 1975

⁵⁶ *París-Baleares*, n. 236, maig 1976

⁵⁷ *París-Baleares*, n. 239, setembre 1976

⁵⁸ Com ara el viatge a Londres, *París-Baleares*, n. 244, abril-maig 1977

⁵⁹ *París-Baleares*, n. 258, gener-febrer 1979

⁶⁰ *París-Baleares*, n. 257, març 1981

⁶¹ *París-Baleares*, n. 275, maig-juny 1981

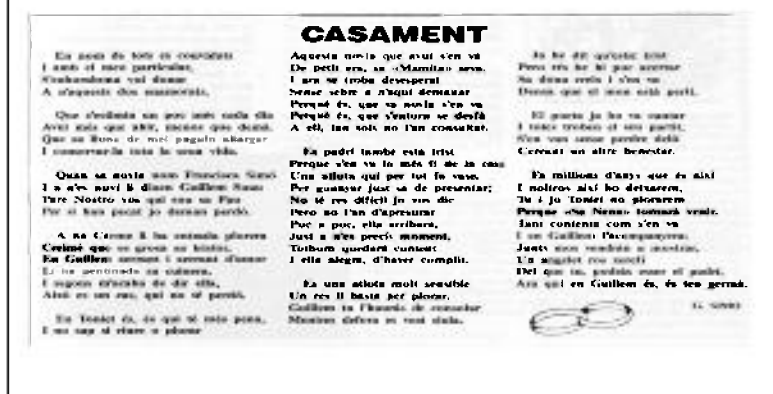
També participà a les primeres eleccions democràtiques, —pel PSOE—, elegit com a regidor de cultura al primer govern municipal d'Andratx⁶². Però la seva agitada vida social no l'impedia continuar dirigint la publicació, escrivint caramulls d'articles, glosses i poemes, com els publicats en les seves nocces d'or⁶³, o al combregament del seu nét petit⁶⁴.

Els anys 80

Dia 19 d'octubre de 1985 es publicà una llarga entrevista, —dues pàgines senceres— al *Diario de Mallorca*⁶⁵. En aquesta entrevista tractava temes com ara els emigrants mallorquins a França; el treball d'aquests emigrants en el país d'acollida; el menyspreu d'alguns francesos; la participació mallorquina a la guerra, etc., però sobretot, la diàspora mallorquina al país veí: molts no retornaren i els seus fills i néts, —integrats totalment a la vida francesa, havien perdut les arrels mallorquines. El cas és que Gabriel Simó ho visqué com un fracàs personal, atès que l'associació —a la qual havia dedicat mitja vida—, no aconseguí el propòsit inicial de no perdre els orígens per a les futures generacions.

La vida continuà, però, i si fa uns anys les pàgines del *París-Baleares* anunciaven, —quasi d'amagat—, el naixement de Francis Simó després de pocs mesos del casament sobtat dels seus pares, tocà ara el seu

Figura 122: Glosa de Gabriel Simó pel casament de la seva néta.

propi casament. El padri, —que havia demostrat un gran amor cap a la seva néta—, escriví un emotiu i bonic poema [Fig. 122], que llegí a les nocces. Tots s'emocionaren

⁶² *París-Baleares*, n. 244, abril-maig 1977

⁶³ *París-Baleares*, n. 291, gener-febrer 1984

⁶⁴ *París-Baleares*, n. 294, juliol-agost 1984

⁶⁵ *París-Baleares*, n. 302, novembre-desembre 1985

vivament.⁶⁶ Però aviat la pèrdua d'una néta es veié recompensada amb l'arribada de la primera besnéta, Carmen Suau Simó⁶⁷; i l'any següent, Ana Cris. La mala salut de Gabriel era font de preocupacions familiars, fet que explica l'oblit d'anunciar aquest darrer naixement.

El seu darrer article publicat es titulà "*Cala Egos*"⁶⁸. Tractava sobre la seva infantesa viscuda en aquesta cala, —en els mesos d'estiu—, on la família tenia una petita casa. Era un lloc àrid, complicat per viure, una cala de pedra de gran pendent, plena de la típica vegetació costanera mediterrània. Amb molt d'enginy, el seu pare havia construït uns canals d'irrigació per un petit hort, el qual produïa albercocs, codonys, raïm... De la cala, pescà alguns crancs i peixos. Els pescadors del port d'Andratx coneixien la seva mare, la qual els rebia amb pedres, acusant-los de robar-li el seu peix. Per aquest mitjà cert que aconseguien algun poal farcit de peix, gairebé d'estraperlo, —a més de caixetes de tabac dels contrabandistes—, però el cas és que temien la dona que els escridassava, amenaçant-los amb la denúncia.

Però la principal font d'ingressos de la cala fou el garballó, que es recol·lectava en aquests mesos d'estiu, s'assecava i era utilitzat per realitzar cistelles durant l'hivern. Amb aquestes cistelles es pagaven les factures de la botiga del poble, on compraven arròs, pasta i llegums. Es tractava de la botiga de poble situada a la part alta del poble, propietat de qui seria posteriorment la seva dona, Francisca.

Un accident, —la ruptura del fèmur i una dilatada vida—, foren les causes de la mort de Gabriel Simó Alemany, un dels presidents de *Les Cadets de Majorque* més estimats. Abundants foren les necrològiques, panegírics i els missatges de condol cap

Figura 123: Dedicat a Gabriel Simó

UN AN APRES

Le jeudi 27 juillet 1989, vers 19 h. 15, notre regretté Président, Gabriel Simó, gisait sur un lit, à la Clinique Mare Nostrum de Palma, à la suite d'une fracture de la hanche survenue seize jours plus tôt à San Telmo. Il était, à ce moment, accompagné de sa femme (qui ne le quit-

⁶⁶ *París-Baleares*, n. 304, març-abril 1986

⁶⁷ *París-Baleares*, n. 313. Septembre-octobre 1987

⁶⁸ *París-Baleares*, n. 319, juny 1988

a la família, tot recordant la vida d'uns dels *Còdets* més implicats a l'associació"⁷²

Un any després de la seva mort, es publica un article que en llança la seva vida. A l'essent es narra els seus darrers dies a l'hospital. La seva gran preocupació, segons l'article, fou la supervivència de la publicació: al seu llit de moribund es preguntava qui escriuria les seves cròniques, com continuaria l'associació, qui cuidaria del seu arxiu⁷³, etc.

La seva vidua, que mai no havia publicat cap article, signa la biografia del seu marit, en que ens aporta moltes dades sobre la seva pròpia vida⁷⁴ [Fig. 123]. Una biografia important: un recordatori a quasi cinquanta anys de matrimoni, en un moment en que ella ja sentia els primers símptomes d'Alzheimer. Conscient de la seva malaltia i no volent perdre del tot els seus records, desitja compartir-ho amb els seus amics i familiars mitjançant la publicació que l'havia acompanyat des dels anys cinquanta.

Francisca escriu que va néixer a s'Arraco l'any 1915. La seva família regentava la botiga de queviures al poble. No hi havia en aquell moment molts diners, i per això la majoria de transaccions eren intercanvis de queviures, cistelles i fusta. El seu pare s'encarregava d'anar a Palma amb el seu carro tres cops a la setmana, sent-ne aquest mitjà de transport l'únic del poble, i, també, la via d'aconseguir diners per a les mercaderies intercanviades. Tot i que la seva família vivia dels guanys estalviats, malgrat no eren abundants, Francisca s'encarregà dels seus germans petits i d'ajudar a la tenda, deixant-la poc temps per anar a l'escola. Aquest fet no fou considerat un problema a la família: com era una dona era propi creure que era millor prepara-la per a les feines de la llar. Per tant, el millor futur al qual podia aspirar era el matrimoni.

El seu matrimoni, amb divuit anys, fou amb Gabriel Simó, d'una família amb condicions econòmiques pitjors. De vacances en el poble, s'enamoraren i casaren. Poc després partiren cap a França, on la majoria de joves de s'Arraco hi havien emigrat, com hem referit, tot i que a la dècada dels trenta alguns retornaren. Primer anaren a Lyon, on Gabriel treballava de cambrer a la taverna *Femux*. Abans de començar la gestió del seu

⁷² *Paris-Baleares*, n. 325, setembre-octubre 1988.

⁷³ *Paris-Baleares*, n. 329, maig-juny 1990.

⁷⁴ *Paris-Baleares*, n. 352, març-abril 1994.

propi local a Bordeus, on nasque el seu fill Antonio l'any 1936, treballaren a un hostal a Grenoble.

L'oportunitat torna a tocar a la seva porta i es traslladaren a Rouen per tal d'administrar l'*Hotel de l'ecu de France*, propietat d'una germana de la mare de Francisca. En aquest hotel visqueren la Segona Guerra Mundial. Foren anys complicats, sobretot per a Gabriel, que estava buscat per les autoritats nazis amb la intenció de deportar-lo a Alemanya. Acabada la guerra, canviaren de negoci dues vegades més. L'any 1954 entrà a la seva vida l'associació *Les Cadets de Majorque*, establint-se nous llaços d'amistats amb mallorquins d'altres indrets de França. L'any 1973 retornaren definitivament a l'illa de Mallorca, tot retirant-se a una casa davant *Sa Dragonera*, illot al qual es dedica a defensar amb passió per evitar-ne la seva urbanització, mitjançant la publicació i organitzant i participant en accions més directes. Fins i tot, fou membre electe del primer ajuntament democràtic d'Andratx.

Els darrers descendents de la família Simó-Cardenas

La història de la família Simó-Alemanys es trasllada en els anys noranta a la família Simó-Cardenas, formada per Antonio, fill de Gabriel i la seva dona Carmen no participa molt en l'associació. Mai acaba de perdonar la rebuda feta per molts d'arraconers a la seva arribada a l'illa. La seva condició d'emigrant veneçolana li va dur a molts comentaris malintencionats. Tot i això, sempre acompanya al seu marit a les activitats de l'associació, que s'incrementaren substancialment després de la mort del seu pare Gabriel.

Antonio Simó havia ajudat a l'associació des de la dècada dels anys setanta. El *bar Isidre* fou lloc de trobada de molts *Cadets*, a més del punt d'informació i rebuda dels números de la publicació. Però l'ànima mater durant la dècada dels vuitanta fou el seu pare, que morí amb la preocupació i la por per la supervivència del *Paris-Baleares*, com hem referit. El seu fill, segurament per la memòria del pare, no la va deixar desaparèixer i començà la coordinació de la publicació, sobretot després de la seva jubilació l'any 1995.

Figura 124: Comunió nétes
Antonio Simó Alemany

Altres fites importants de la seva vida foren el casament del seu fill Gabriel⁷², el combregament de les seves nétes⁷³[fig. 124], o la mort de la seva mare Francisca⁷⁴. Home discret, menys amics de les reunions que son pare, treballà incansablement per a la revista. Encarregat de les finances, de la recepció dels articles, la seva maquetació, distribució,... la manca de col·laboradors, —molts massa majors per ajudar o ja desapareguts—, féu que fins i tot els problemes econòmics els sufragués de la seva pròpia butxaca. Es convertí en l'esperó de la publicació, el darrer *Cadet* amb temps i empena per tal d'aconseguir la sortida editorial del *París-Baleares* cada dos mesos. La seva sobtada mort, però, amb seixanta anys, conduí a la desaparició definitiva de la publicació⁷⁵.

La seva família, lògicament, quedà destrossada. Però tant, l'associació, com la seva publicació, sofrí el cop de gràcia. Una de les grans pors d'Antonio Simó Alemany fou la desaparició de la publicació a la seva mort, —la mateixa que tingué el seu pare. Els darrers anys havien estat molt difícils; els seus costos eren cada vegada més inassolibles i la manca col·laboracions, angoixant. Fins i tot hi havia un projecte de convertir-la en una revista digital, fet que hagués aconseguit disminuir-ne la pressió. Però la seva inesperada mort acabà amb aquest projecte.

El seu fill Toni recorda com publicà el darrer número, —el 377—, [fig. 125]en honor al seu pare, que no volia que desaparegués amb ell. Però en contactar amb els col·laboradors més estrets, no va trobar ningú que volgués o pogués continuar amb la seva tasca. Tots eren bastants majors i no s'aconseguí la seva continuïtat. Un any després, el darrer president Juan Porcell —de malnom "*Verda*"—, firmà el tancament l'associació. I aquesta història de quaranta cinc anys va concloure.

⁷² *París-Baleares*, n. 360, juliol-agost 1995

⁷³ *París-Baleares*, n. 361, septembre-octubre 1996

⁷⁴ *París-Baleares*, n. 370, abril-maig 1997

⁷⁵ *París-Baleares*, n. 377, juny-juliol 1998

Figura 125: El último adios

EL ULTIMO ADIOS

La asociación PARIS-BALEARES se viste de luto una vez más para despedir al que fue su Tesorero y Delegado General en Baleares. Antonio SIMÓ ALEMANY, hijo de Gabriel SIMÓ ALEMANY (antiguo presidente de la asociación) y de Francisca ALEMANY PUJOL, falleció el pasado viernes 24 de abril en su domicilio, por causas naturales. El sábado 25 de abril se celebró en la iglesia de S'Arracó un funeral en su memoria, donde familiares y amigos dimos el último adiós al que fue un gran hombre, amigo de todos, cuyo único objetivo en la vida fue darlo todo a los demás sin pedir nada a cambio. Fue una persona excepcional que dedicó toda su vida a su familia y amigos; durante muchos años se pre-

Antonio Simó Alemany

No sé que será de la revista sin él, él era uno de los pilares que la sostenían, tal vez éste sea el último número. Los que quedamos ya no tenemos fuerzas para ponernos al frente, ni tampoco tenemos su vigor, ni su entusiasmo. Aunque tal vez, cuando hayamos superado este duro golpe recuperemos las fuerzas y decidamos seguir adelante en honor a su memoria y a la de otros tantos que dedicaron su vida a la asociación y a lo que para muchos significa.

Sin más palabras la revista PARIS-BALEARES, y yo personalmente, que soy su hijo y su ayudante nos despedimos para siempre de una gran persona que estará siempre en nuestro corazón, y rogamos a Dios que lo acoja en su seno.

era que su muerte no representara el final de la revista, por ello, los pocos que quedamos en un último esfuerzo y en memoria a su muerte hemos hecho este número para que allí donde estáis os sienta acompañados de los que

10.3. Un epíleg final en to més personal

Al llarg d'aquest capítol hem intentat mantenir el rigor històric, objectivant les troballes mitjançant evidències documentals. Però reconeixem que ha estat difícil per la pròpia implicació personal i familiar: des de l'any 1994 també n'he format part, de la família, per la meua relació de parella amb Antonio Simó Cárdenas, nét de Gabriel Simó i fill d'Antonio Simó.

L'atzar és capriciós i inesperat, i la Història de vegades s'escriu gràcies als seus designis. La ciència moderna no considera una variable vàlida l'atzar, ja que necessàriament els fenòmens físics o socials responen (o han de respondre) a relacions causals possibles. Però tot investigador reconeix que, —a la seva feina—, moltes vegades la troballa casual d'una dada, un document o un fet, representa una mirada nova sobre el fenomen estudiat. Citant Paul Auster⁷⁶, —per excel·lència l'escriptor de l'atzar i la contingència—, hom tampoc no creu en les casualitats, però sí en els fets quotidians, les bifurcacions sorgides dels esdeveniments més anodins, de les decisions més pelegrines.... Un caramull de circumstàncies que marquen el nostre present i ens ajuden a trobar pistes per comprendre millor el nostre passat.

⁷⁶ Un dels referents temàtics fonamentals de l'obra de l'autor nord-americà és la seva referència a l'atzar, als fets fortuïts o casuals que amaren les nostres vides de vegades amb fatalitat o de vegades amb la novetat de la sorpresa inesperada.

Es del tot segur que l'arbre de la família Simó Cárdenas continuarà. “*la veu s'enfila com mes vents pot arrefar*”, de la cita alcoveriana¹, però es del tot segur que els seus fruits ja no apareixeran en forma de petita crònica a cap publicació. La mort de l'esposa d'Antonio Simó, un any després², a la qual se l'havia trencat el cor per la pèrdua del seu marit, el naixement d'un nou nét, la boda del seu fill petit, tot plegat quedarà ja en mans de la memòria de l'oblit que cap pàgina escrita no recollirà. O potser sí.

El cas es que el fill petit del darrer Secretari General, Antonio Simó, n'hereta la col·lecció, del *Paris-Baleares*, enquadernada en vuit volums vermells. Primer el seu padri, després el seu pare, havien realitzat una important tasca de recopilació de números endarrerits de la publicació *Paris-Baleares*. Exceptuant-ne tretze números, es tracta de la col·lecció més completa a les Illes. Romangué oblidada en un armari, guardada com una reliquia de família, ates que els fets més rellevants de la nissaga familiar estaven recollits a l'interior de les seves pàgines. L'única col·lecció sencera estava en aquells moments a la Biblioteca Nacional de França, com hem apuntat al capítol I.

Al llarg d'aquest apartat hem intentat mantenir el rigor històric, citant les fonts per a totes les afirmacions expressades. Ara – si ens és permesa la llicència – canviem la segona persona del plural per la primera del singular: des de l'any 1994 jo també n'he format part d'aquesta història, tal vegada com una espectadora³, per la meua relació sentimental amb el fill petit, Antonio Simó Cárdenas.

Recordo al seu pare escrivint en una vella màquina, maquetant la publicació en la taula del menjador, el repartiment que fèrem per Andratx dels números endarrerits. Però en realitat jo en conteria poc, de la història de la revista. En tot cas, creia que es tractava d'una publicació local, una mena de *hobby* del meu sogre. Record, ara amb certa rabia, com es celebraren les XIX Jornades d'Estudis Locals l'any 2000 sobre *El moviment associatiu a les Illes Balears*. Molts de companys de carrera aportaren comunicacions. Jo no. I resulta que tenia davant meu una associació, les *Cadets de Majorque*. Però el desconecia tot d'ella en aquell moment.

Ja llicenciada, la investigació mai no em cridà especialment l'atenció. Les meves aspiracions es reduïen al món de la docència. Però el cas —fortuït o atzarós, a la manera austriana— féu que la necessitat d'aconseguir punts per a la llista d'interins m'animés a presentar la meva primera comunicació a unes Jornades d'estudis, celebrades al municipi d'Andratx l'any 2005. I vet aquí que recordant al meu sogre, vaig agafar uns dels volums i em dirigí al despatx del meu professor Sebastià Serra. Ell ja coneixia l'existència de la publicació i la seva relació amb l'emigració francesa. Havia intentat tenir-hi accés per mitjà del meu sogre, però ell s'hi negà. Per aquest motiu no hi havia pogut investigar. La seva sorpresa fou gran quan li vaig mostrar un dels volums, dient-li que la resta estaven a ca meva. I més gran en fou la meva quan, en qüestió de menys d'una hora, estava matriculada al Programa de Doctorat: la publicació en qüestió no donava per un article, —segons el professor Serra—, sinó per a tota una tesi!

Figura 126: Conveni per digitalitzar la publicació *Paris-Baleares*

La importància de la conservació del nostre patrimoni, en aquest cas periodístic, sempre ha estat una preocupació personal. Era evident que disposar en exclusiva de la font, a ca meva, per aquesta investigació, ha estat un luxe. Però sempre he pensat que no era el lloc adequat per a conservar-la. Però el propietari era la meva parella, i li

corresponia a ell prendre la decisió sobre el seu destí. I amb el beneplàcit dels seus germans, decidí iniciar les gestions per a donar-la a la Universitat de les Illes Balears [fig. 126], a canvi de la seva incorporació a la Biblioteca Digital de les Illes Balears, tal com succeí el juliol de 2012, moment des del qual és d'accés públic i gratuït a la seva pàgina web.

I així fou com començà els viaranys —insòlits, atzarosos, contingents— d'aquesta investigació, i així com es donà —paradoxalment casual també—, una nova empremta a

la publicació", tot redescobrint dades gairebé desconegudes d'una emigració que havia estat quasi oblidada. Allò que nosaltres pensàvem inicialment un simple butlletí d'informacions locals, en realitat fou una font força rellevant per a conèixer l'emigració mallorquina a França. Aquesta és l'explicació dels motius que m'empenyeren a escriure aquesta Tesi doctoral, i aquesta és la forma com he de concloure necessàriament (i feliçment) aquesta *història de vida* de la família Simó-Alemany, ara ja definitivament lligada a mi per motiu doble.

---

⁷⁷ Una publicació que estava destinada a l'oblit en un calaix d'una casa particular va obtenir una nova vida l'any 2013, quan Antonio Simó Gádenas, donà la seva col·lecció a la UIB. Tan sols hi havia una condició: la seva digitalització i posterior publicació a la web de la biblioteca virtual de la Universitat de les Illes Balears. D'aquesta manera es compliren els seus desitjos. L'acte de presentació fou dia 13 de juliol de 2012. L'adreça per trobar tots els seus manuscrits digitalitzats es <http://bibdigital.uib.cat>.

CINQUENA PART

Informe de resultats i nous temes pendents

CAPITOL 11. Informe de resultats

11.1 Les qüestions morals

11.2 Pel que fa a l'associació *Les Cridets de Montroque*

11.3 Pel que fa a la publicació *Forces-Boleros*

11.4 Pel que fa al fet migratori

11.5 Aparençances assolits contra el rol d'investigadora

11.6 Nous temes oberts arran de la recerca

CONCLUSIÓ

Même s'il n'est pas question pour moi de me placer comme représentant autrui de la microhistoire, je pense que cette dernière est un projet qui est loin d'être épuisé.

Carlo Ginzburg

CAPÍTOL II. CAMÍ DE LES CONCLUSIONS...

Amb aquest apartat final, volem presentar punts d'arribada, estrafem la cita de Ginzburg, en relació a les qüestions inicials que – en forma de preguntes generals – motivaren la recerca. En un segon moment, presentarem respostes a les hipòtesis plantejades, basant-nos en els tres eixos temàtics marcats: l'associació *Les Cadets de Majorque*, la publicació *Paris-Baleares*, i pel que fa a la fòm en si mateixa. En un tercer moment, ens referim als aprenentatges personals assolits gràcies al present estudi. Finalment, exposarem idees per a noves recerques, complementàries després del camí recorregut, esbossant futurs punts de partida en la mateixa línia apuntada en aquesta recerca.

II.1. Les qüestions inicials

Al començament d'aquest treball (capítol I), ens plantejarem un seguit de qüestions inicials a manera de punts de partida. Sense voluntat de ser exhaustius, però sí sistemàtics, destacarem les afirmacions a les quals hem arribat al llarg d'aquesta recerca. Ofereixen perspectives amples de resposta a la pregunta que la genera. Quatre foren, doncs, les *adex-fuerza* amb les quals iniciarem la investigació, que estemem a continuació:

La **primera**, es tractava de conèixer quina era la motivació per tal de crear una associació a França, formada per un grup heterogeni d'emigrants mallorquins a la segona meitat del segle XX.

La **segona**, es pretendia conèixer qui foren les persones que conformaren els *Cadets* i com es varen relacionar entre ells. També calia esbrinar si es relacionaren tot seguint els models associatius d'altres grups espanyols assentats a França, o no.

La **tercera** qüestió plantejada fou endinsar-nos en les motivacions profundes d'aquelles persones per tal de crear-ne l'associació, desvetllant si es tractava d'aglutinar els seus membres geogràficament dispersos, o també per fer-la servir per a altres interessos.

La **quarta**, calia indagar si aquestes persones prioritzaven el fet de donar a conèixer les illes a les generacions nascudes a França, o també buscaven transmetre la millor imatge de les Illes als francesos.

Començarem, descrivint de manera detallada les troballes a les quals hem arribat, seguint enumerativament els quatre punts esmentats.

La **primera**, com hem dit, es tractava de conèixer quina era la motivació per a crear una associació a França per part d'un grup de mallorquins. D'aquest punt podem afirmar que:

a) A la dècada dels anys cinquanta hi ha una reactivació de les xarxes migratòries espanyoles dirigides a Europa. El fet s'explica per dues variables. La primera, la necessitat de mà d'obra que sofreix Europa, conseqüència de les greus pèrdues humanes derivades de la II Guerra Mundial, en un moment de reactivació econòmica. La segona, les necessitats d'un país destrossat per una Guerra Civil i una llarga postguerra, sobrada de mà d'obra i mancada de recursos econòmics. L'obertura de fronteres de l'Estat espanyol, que havia aconseguit millorar-ne les seves relacions internacionals, fomenta una emigració legal dirigida a Europa occidental, tot i que l'emigració il·legal fou molt més intensa.

b) L'arribada d'aquests emigrants a territori francès, especialment a París, provoca un cert rebuig dins la societat francesa. Aquests emigrants formaven primer grups informals, i després associacions, recurs que els va permetre accedir a un seguit d'eines fonamentals per al seu procés adaptatiu. El paper del règim franquista, que afavorí les associacions de caràcter no polític, s'explica per tres motius. El primer, fomentar l'enviament de *remeses* de diners, necessàries pel desenvolupament econòmic del país. El segon, fomentar el *mite del retorn*. El tercer, *evitar el contacte d'aquests emigrants amb associacions polítiques*, establertes als països receptors.

c) Aquesta proliferació de noves entitats d'emigrants, amb el vist-i-plau de les autoritats, fou propiciatori per a crear una associació d'emigrants il·lenes. I diem il·lenes expressament i no mallorquins, referint-nos al fet que els estatuts de creació de l'associació convidaven a tots els emigrants i descendents de les Illes Balears. D'aquí rau el nom de la publicació, *Paris-Balears*. Ara bé, tot i que n'estava oberta a tothom, la immensa majoria fou originària de Mallorca, fet que corrobora el nom de l'associació, *Les Cadets de Majorque*.

d) La creació de l'associació es contextualitza en un moment d'efervescència associativa a França per part dels emigrants espanyols. Aquest fet amén a un petit grup d'emigrants mallorquins, instal·lats i integrats en la societat francesa, a començar la recerca d'altres persones en la mateixa situació, formant la seva pròpia associació. Aquesta mostra singularitat envers a les seves coetànies. Les dades aportades per la nostra font i les entrevistes realitzades pareixen mostrar poques incorporacions il·lenques a aquest flux migratori durant aquests anys, en els quals s'estaven obrint noves oportunitats laborals a les Illes, preparant-se el per al futur boom turístic. Seria necessari un estudi complementari de fonts estadístiques per arribar a conclusions en aquest punt.

e) La gran diferència amb les noves associacions d'emigrants creades a França *fin l'origen dels emigrants*. No eren pas nouvinguts, sinó que es tractava més aviat d'emigrants establerts des d'antic, amb negocis propis, i un bon grau d'integració en la societat francesa, que els accepta i considera més o menys favorablement. El corrent migratori il·lenc s'inicià en el darrer terç del segle XIX, a diferència d'altres processos, lligat a l'exportació de la taronja, creant-se xarxes comercials de distribució de fruites i

l'obertura de restaurants econòmics. Aquests negocis es varen anar expandint a través de les principals rutes de comunicació fluvials i terrestres de França al llarg de la primera meitat del segle XX. Per aquest motiu, el grup migratori estudiat estava ben assentat al territori a la dècada dels cinquanta, però dispers i desconectat els uns dels altres.

El segon dels plantejaments inicials era conèixer qui foren les persones que conformaren els *Cadets* i com es varen relacionar entre ells, al mateix temps que calia esbrinar si aquests individus seguien d'altres models associatius, o bé de semblants pel que fa a la resta d'emigrants espanyols. D'aquest punt podem afirmar que

a) Com ja hem assenyalat, una dotzena d'emigrants mallorquins residents a París, iniciaren els tràmits, i la recerca de més emigrants en la seva situació, per tal de crear l'associació *Les Cadets de Majorque* l'any 1953. Coneixem els seus noms, les seves intencions, i part dels seus itineraris personals. Els primers contactes es realitzaren amb cartes personalitzades, tot i que hi ha la incertesa de si existí o no un butlletí informal, citat a la publicació com el número zero de *Paris-Baleares*. No hi ha constància física, malgrat tot, d'aquest text preliminar. Els promotors foren molt conscients de la dispersió geogràfica dels emigrants il·lenes, motiu pel qual es feu la recerca epistolar prèvia a la publicació del primer número del *Paris-Baleares*. La recerca dels membres del col·lectiu visualitza una realitat: *la dispersió del col·lectiu per tot el territori francès*.

b) Aquesta dispersió era una singularitat específica enfront de les altres associacions, que comptaven amb un agrupament geogràfic major. Coneguts són els casos de París, on el col·lectiu emigrant espanyol no balear es concentrava en barris de la perifèria, facilitant l'obertura de centres de reunió. Aquesta situació també es dona a altres ciutats importants. Com hem conegut gràcies a la publicació, la concentració en ciutats i pobles no era habitual entre els emigrants il·lenes. Existia un pacte tacit entre ells, en el sentit de no fer-se la competència obrint negocis similars en un mateix lloc. Aquest fou la causa de la gran dispersió geogràfica de l'emigrant balear, que ubica els seus negocis per quasi tot el territori francès, correlacionat amb una xarxa de distribució comercial important.

c) El *París-Bulevars*, com a publicació, no s'edita formalment fins al gener de 1954. L'elecció d'una publicació com a òrgan difusor de l'associació s'ha d'entendre dins d'una tradició de premsa associativa i local a les Illes. La premsa local, com ja hem explicat amb dades abundants, tenia una gran tradició a Mallorca i a Menorca. Tradició de premsa i dispersió geogràfica, són les premisses que permeten afirmar que la creació de la seva publicació fou la solució presentada al gran problema de l'associació: la dispersió geogràfica. Si durant l'any 1953 es realitza una tasca epistolar per buscar als emigrants dispersos per França (ja referida), a partir de 1954 disposaren d'una eina més eficaç: el *París-Bulevars*. Aquesta eina es convertí en una carta de presentació excepcional, per bé que aconseguí reunir a un gran nombre d'emigrants, a més d'amics i familiars en altres indrets del món.

La tercera qüestió plantejada fou indagar sobre les motivacions per tal de crear l'associació, en el sentit de saber si del que es tractava era d'aglutinar als seus membres geogràficament dispersos, o si també estava al servei d'altres interessos. D'aquest punt podem afirmar que

a) Al primer número de la publicació aparegué una carta signada per l'equip directiu que assegurava que la publicació naixia amb la intenció de ser el *lligam simbòlic* dels *Carters*. Els problemes econòmics, que sorgiren sovint, no foren motiu de queixa per a la supervivència de l'associació, sino més aviat per a la publicació. El fet que, a la dècada dels noranta, el butlletí fos més conegut per si mateix, que no pas per l'associació, reforça aquest argument. Però la desaparició de la publicació, motivada per la manca de mitjans humans i no econòmics, *confirmaria que la publicació fou el lligam de l'associació*.

b) Tot i això, el seu lligam inicial amb el *Foment del Turisme de Mallorca* i l'Oficina de Turisme Espanyola a França, ens van fer plantejar-nos altres motivacions. Es tractava en realitat d'una possible campanya de prestigi de l'emigrant mallorquí davant dels nous emigrants espanyols. El cas es que l'associació rebé una bona acollida per part de les autoritats franquistes, que acceptaven, i fins i tot fomentaven, aquest tipus d'associacions a l'estranger. L'arribada, però, de la seva publicació a les Illes, —on les lleis eren molt més restrictives en qüestions de premsa i associacionisme—, sempre ens

ha resultat un fet sorprenent. Plantejada aquesta qüestió en el treball, podem afirmar que, necessàriament, es produí *una mena de vist-i-plau en forma de connivència per part de les autoritats il·lenques envers la publicació*. Però aquest mandatge també es produí envers l'associació, ja que amics i familiars residents a les illes s'hi adheriren sense problemes aparents, malgrat que es tractava d'una associació estrangera, la qual cosa necessàriament hagué de generar certes suspicàcies per part de les autoritats.

c) La clau per tal d'aconseguir aquesta connivència de les autoritats franquistes era l'existència de diferents persones de prestigi relacionades amb el projecte, les quals avalarien tant l'associació com la publicació en un primer moment. Una d'aquestes persones era Matias Mut Oliver. Mut fou Director de l'Oficina de Turisme Espanyola de París entre els anys 1949 i 1964, i forma part dels primers equips directius. El seu perfil: persona de prestigi, reconeguda pel règim, treballador del sector turístic, funcionari de carrera, lligat a l'associació *Fomento del Turismo de Mallorca* com a secretari a la dècada dels quaranta, membre dels primers equips directius dels *Cadets*, etc. Així, la seva biografia concordaria amb el perfil d'alt nivell necessari per a promoure i prestigiar l'associació i la publicació davant les autoritats franquistes.

d) Un altre punt a favor per tal d'aconseguir la connivència de les autoritats franquistes era el punt II dels seus estatuts: *Toute discussion ou manifestation politique, religieuse ou étrangère au but de l'Association est formellement interdite*. Fet que es confirmà en els continguts de la publicació fins ben arribada la democràcia. I encara en aquesta etapa, sempre s'intentà evitar, o almenys postergar-ne, polèmiques entre els *Cadets*. Per tant, no era una publicació que pogues molestar el règim, ideològicament parlant. I encara en aquesta etapa, sempre s'intentà evitar, o al menys postergar-ne, polèmiques entre els *Cadets*. Per tant, no era una publicació que pogues *molestar al règim*, ideològicament parlant. Per establir unes relacions adequades amb aquestes, es creà la figura de Delegat General per a Balears, l'any 1957, fet que coincideix en el temps amb un viatge de Matias Mut a les Illes. Podem afirmar la relació de causa-efecte entre els dos fets. Per un camí, el coneixement de les autoritats franquistes locals de l'associació i els seus llargs amb un funcionari d'alt nivell com era Mut Oliver. Per un altre, la creació d'una figura visible per a les autoritats, que establia un control de l'associació i mantenia bones relacions amb el règim. D'aquesta manera, l'associació

aconseguia una *clara presència neutral*, formalment parlant, evitant-se problemes en la seva distribució.

e) Podem afirmar que l'ús principal que es dona a la publicació fou *fer d'enllaç* entre els seus. Fou el seu lligam simbòlic — com hem dit, a manca d'un espai físic propi — el mitjà principal de comunicació, on podien conèixer els fets més rellevants dels seus amics i familiars, però també el lloc on exposar els seus. Però també el real, l'eina amb la qual aconseguien notícies actualitzades dels seus pobles d'origen, dins *miscel·lànes* redactades per col·laboradors il·lenes. Fou un vehicle de coneixement, un lloc on trobar un coneixement major sobre els seus llocs d'origen, les seves tradicions, la seva història i la seva cultura, però també l'essència pròpia de l'associació, fet que es corroborà al desaparèixer aquesta poc després de la publicació.

La **quarta** qüestió que ens plantejarem inicialment — ja referida — era esbrinar si la publicació prioritzava donar a conèixer les illes a les generacions nascudes a França, o també cercaven millorar la imatge de les illes de cara als francesos. D'aquest punt podem afirmar que

a) La publicació *Paris-Baleares*, com d'altres publicacions semblants, tan sols estava disponible per subscripció directa. Però aquest fet no implicava que estigués circumscrita a un grup tancat, ja que coneixem com era llegida en els bars de diferents localitats. La seva incidència no es pot valorar, però sí que podem afirmar que era coneguda, convertint-se en un mitjà de propaganda de les illes en un grup major de que propiament rebia la publicació.

b) Existí clarament una relació entre l'associació i el fet turístic, tal com constatem al llarg de l'anàlisi de la segona etapa. El cas és que molts dels mallorquins instal·lats a França es dedicaven a l'hoteleria. Es més, coneixem casos d'alguns *Ciutats que* retornaren a les illes a finals dels cinquanta per a obrir negocis en aquest sector. Els articles relacionats amb el turisme foren abundants, escrits per experts en la matèria com A. Vidal Isern. La visió del fet incipient del turisme fou, per tant, molt important en els textos publicats durant la segona i bona part de la tercera etapa, demostrant que els

Cadets s'interessaven per aquest sector productiu, especialment pel que fa a les dades i infraestructures, a més del seu impacte a les Illes.

Resoltes fins aquí les qüestions inicials, estem en condicions ara d'abordar el resultat de les nostres investigacions en relació a les hipòtesis plantejades, en tres vessants principals: pel que fa a l'associació *Les Cadets de Majorque*, pel que fa a la publicació *Paris-Baleares*, i pel que fa a la publicació en si mateixa. Són les següents:

11.2. Pel que fa a l'associació *Les Cadets de Majorque*

Estructurem en vuit punts generals les troballes a les quals hem arribat d'acord amb les tres fases en que hem classificat l'anàlisi de l'associació:

Primera etapa 1954-1958

1. Per a les hipòtesis plantejades envers als membres de l'associació, podem afirmar que l'associació *Les Cadets de Majorque* nasque en resposta a una necessitat vital per part dels emigrants balears a França. Aquests emigrants podien o no haver sentit aquesta necessitat amb anterioritat, però l'arribada de nous fluxos migratoris, que feien païllar la seva posició en relació a l'opinió pública francesa¹, els motivà a crear aquesta associació.

2. Aquesta associació aglutinà emigrants arrelats a França des d'antec, la majoria amb negocis propis de restauració i expenedories de fuita. A la publicació no evidenciem l'arribada de nous inguts a la dècada dels cinquanta, ni la seva assimilació com a *Cadets*. Sense descartar-ne casos aïllats, podem afirmar que l'associació aglutina a un emigrant de classe mitjana, establert des d'antec i amb forts llaços amb el país.

3. El model d'associació del grup estudiat no concorda gairebé gens amb el prototip d'associació d'emigrants espanyols a França de creació en la dècada dels cinquanta. Aquestes solien vincular-se a una seu física² amb un lloc, un horari i una adreça³, fet que no tenien els *Cadets*. Tot i així, també mantenien bones relacions amb les autoritats franquistes residents a França⁴, com hem dit⁵, que participaren no tan sols de

l'associació, si no també dels seus apats, on hi hagué presència d'autoritats *officiels*, com ara consells, representants de l'Oficina de Turisme i agregats laborals.

4. La constitució de *l'associació mai no pretengué aconseguir objectius de caràcter polític*, ja que donem per suposat un ample ventall ideològic entre els seus socis components. Això, però, no influí en els inicis de l'associació, mostrant-se com un grup bastant homogeni durant la primera etapa (1954-1958), però suposem desavinences no reflectides en les seves pàgines més enllà de les exposades.

Segona etapa 1959-1975

5. Al començament de la segona etapa es denotà als editorials un certa tibantor entre els socis, atès que hi hagué diverses crides a la fraternitat com a eix fonamental per tal d'aconseguir dur a l'associació a bon terme. Els canvis a la capçalera, on es va ometre al president fundador, com també canvis en la línia dels articles, confirmarien que en aquesta segona etapa si hi hagué dissensions internes. Una de les premisses de l'associació era la seva no finalitat política, com hem dit, però tampoc no existí una finalitat estratègica ni econòmica. Mai no tingué ànim de lucre ni d'altres motivacions espurques. Els càrrecs directius i les col·laboracions eren totalment altruistes, fins al punt de ser deficiente en molts de moments, tal com hem exposat sistemàticament. Però a principis de la dècada dels seixanta, el nou equip directiu introduí una concepció nova: *la finalitat estratègica*. Si fins aquell moment els ideals apareguts als editorials eren de fraternitat i companyonia entre els socis, aparegué un nou objectiu: *fomentar-ne les relacions comercials*. Els emigrants crearen xarxes de distribució de mercaderies mallorquines a França, fet que explicaria l'èxit i gran expansió territorial de les seves expenduris de fruites i restaurants, fet que confirmem en l'ampla distribució de *Cadets* pel territori francès. La publicació mostrava publicitat de negocis mallorquins i francesos, tant de productes com de serveis. Interessants foren aquells relacionats amb el turisme, que mostraven paquets de vacances pels socis francesos.

6. Mitjançant l'anàlisi atenta del grup observàrem que membres de la nova junta directiva de 1959 afirmaven que *els mallorquins mai no havien deixat d'aprofitar l'amistat per tal de fer negocis*, aprofitant-ne la relació de proximitat entre aquestes

dues variables – amistat i negocis –, però sense interferències entre l'una i l'altra. Aquest non objectiu no fou del gust d'alguns socis, circumstància insinuada en alguns editorials. Això conduí al fet que les relacions entre els membres no fós pas del tot idíl·lica, ates que aparegueren articles que mostraren antics recels i rancúnies entre els emigrants balears. Pareix que aquest malestar provocà els primers distanciaments entre alguns membres d'equips directius anteriors. Explicació també, que junt amb altres variables, explica el seu camí cap a la decadència de la mateixa, encara que sobreviura dues dècades més, gràcies al treball de col·laboradors puntuals.

Tercera etapa 1976-1998

7 De l'anàlisi dels estatuts i del funcionament intern de les reunions de l'associació podem concloure com els emigrants balears a França *aprenegueren* – al llarg dels anys – *a constituir-se i organitzar-se col·lectivament en base a valors democràtics*, circumstància que es va fer palesa a la segona etapa i sobretot a la tercera. Amb independència de les seves particulars posicions polítiques individuals, i el no posicionament polític ja esmemat de l'associació, el cas és que la conjuntura de viure en un país democràtic vehicula implícitament formes d'organització interna basades en valors – com ara la discrepància, el consens, l'acord, la renúncia de posicions en favor de la majoria, la presa conjunta de decisions etc. – ben allunyats dels valors de l'Espanya franquista de l'època. Aquesta constatació, avalada per nombroses evidències documentals, explicaria que la formació de la consciència democràtica dels seus socis no vingué en exclusiva per la via del magisteri de 1939, o l'absència de llibertats fins a 1975, sinó per observació directa per la via del mimetisme democràtic de la seva experiència associativa en la societat democràtica francesa.

8 La pèrdua progressiva de socis i la seva fragmentació, comportà la pèrdua del dinamisme social de l'associació a partir de la dècada dels anys setanta. La minva en els actes conjunts, sobretot els més multitudinaris, ens assenyalen la important decal·lència que sofrí l'entitat al llarg de la dècada dels vuitanta, desapareguda ja qualsevol activitat més enllà de la publicació a la dècada dels noranta.

11.3. Pel que fa a la publicació *París-Baleares*

Estructurem també aquí en vuit punts generals les troballes a les quals hem arribat d'acord amb les tres fases classificatòries de l'anàlisi de la publicació:

Primeret al alphas 1954-1958

1 Per a les hipòtesis plantejades envers a la publicació, podem afirmar que el vertader rerefons d'aquest butlletí fou donar a conèixer les tradicions, la cultura, la història, la literatura i fins i tot la llengua de les Illes als emigrants residents a França. Era l'objectiu prioritari a la primera etapa. La publicació era la millor eina per a solucionar la distància geogràfica entre els seus membres, que perdurà al llarg de tota la seva vida. Recordem que l'associació tingué membres en tres continents: Europa (França, Espanya, Bèlgica, Anglaterra i Mònaco), Amèrica (Veneçuela, EUA i Canadà) i Àfrica (Algèria i Marroc quan encara eren colònies franceses).

2 Les temàtiques que es plantejaven a la publicació eren diverses, però sempre dirigides als interessos dels *Ciutats*. Hem emprat constantment la paraula *miscel·lània*, ates que en conjunt seria la definició del que era –periodísticament parlant– el *Paris-Ilustres*. Els temes de divulgació històrica i cultural predominaven a la primera etapa, però no desapareixeran ni a la segona (1959-1975) ni a la tercera etapa (1976-1998). És a dir, el seu caràcter quant a continguts era de factura més divulgativa que no pas científica. Aquesta afirmació la basem en el fet que a la primera etapa hi ha signatures de professors universitaris, entre altres, els quals foren substituïdes per la de periodistes especialitzats. Les formes sempre es varen cuidar molt, d'aquí rau la cura i nivell dels seus col·laboradors, persones de cert prestigi en els seus àmbits d'actuació. Dins aquest vessant, val a dir que el turisme fou un aspecte cada cop més important per als *Ciutats*, com també a tots els il·lustrats. Els inicis de la publicació foren cronològicament convergents al desenvolupament del turisme de masses, en paral·lel a la segona etapa. Els problemes del sector als anys vuitanta i noranta, també foren reflectits a la tercera etapa.

Segona etapa 1959-1975

3 Com a òrgan de difusió de l'associació, la visualització dels seus actes foren àmpliament referits a les dues primeres etapes, moments en què la publicació mostrà més dinamisme. Assemblees, noces, apats i d'altres esdeveniments foren celebrats amb textos eloquents i fotografies al·lusives. Fins i tot, l'any 1963 les notícies de les reunions dels socis i les seves cròniques foren guairebé els únics continguts del *Paris-Baleares*.

4 La difusió dels actes privats dels *Còdols* —naixements, noces, defuncions— foren publicats a les seccions de *crònica social*, dividida entre França i Balears. Aquestes seccions, subdividides en localitats, apareixeran des del primer número. En un primer moment, tan sols mostraven els fets propis dels *Còdols*, però a la segona etapa també fou utilitzada per a mostrar d'altres tipus de petites notícies locals.

5 La producció literària i poètica també fou important, sobretot el gènere líric. Poemes clàssics en les tres llengües foren habituals, però sobretot els poemes publicats pels mateixos socis, que aprofitaren aquest espai per a expressar els seus sentiments en forma de vers. La majoria de textos literaris eren en castellà i català, tot i que també hi havia textos en francès. La llengua catalana, minoritària en relació a les altres dues, fou en canvi molt present en el gènere literari poètic. Tal volta aquest tipus d'escriptura —de tònica més sentimental o d'èpica més íntima— n'explicaria aquest fet.

6 De totes les temàtiques exposades, la que trobem més fascinant es la migratòria. Recordem que la publicació fou escrita per emigrants per a emigrants, però també per als seus amics i familiars. Una xarxa completa de persones que havien vist la seva vida afectada per un fet que modifica de dalt a baix les seves trajectòries vitals. No es pas gens estrany, doncs, que els interessés, i molt, recordar-ne i transmetre'n aquesta història. Per aquest motiu, podem afirmar que *Paris-Baleares* és una font indispensable per a conèixer l'emigració mallorquina a França.

Tercera etapa 1976-1998

7 La publicació *Paris-Baleares* fou el *terminus* de la decadència de l'associació a partir dels anys 80, ja que la desaparició de localitats i els seus continguts, mostraven ben clarament el tipus d'implicació minvant dins l'associació. Si a principis d'aquesta etapa es cercaren col·laboradors que poguessin aportar notícies del major nombre de localitats il·lenques, realitzant miscel·lànies locals, en aquesta etapa se'n precsindi. La realitat pareix mostrar que les localitats sense corresponsal propi es deslligà de la publicació. I l'equip redactor precsindi d'aquestes col·laboracions miscel·làniques. Motiu pel qual, a la tercera etapa, parlem d'un replegament de continguts focalitzats bàsicament al municipi d'Andratx, atès que fou principalment aquesta localitat – i Palma –, les que apareixeran a la secció anomenada *Cronica de Balears*. Pel que fa França, les localitats anaren disminuint mes lentament, desapareixent les al·lusions de temàtica francesa durant mesos a la dècada dels noranta, en paral·lel a la desaparició de socis en el seu territori. Les firmes de prestigi foren substituïdes per les de socis col·laboradors, els quals monopolitzaren – amb les seves opinions i preferències – els interessos de la publicació.

8 La pèrdua creixent de socis i la seva fragmentació comportà la desacceleració de l'empenta de la publicació a partir de la dècada dels anys setanta. Aquest fet assenyala la decadència que sofrí l'emitat al llarg de la dècada dels vuitanta, evaporada ja qualsevol activitat de l'associació més enllà de la publicació a la dècada dels noranta. Les seccions de croniques seran les úniques que manifestaran l'esperit de l'associació, aquest reduït a la seva mínima expressió.

11.4. Pel que fa a la font en si mateixa

A banda de l'associació i la publicació com a dimensions claus de l'estudi, calia també obtenir algunes idees de síntesi pel que fa a la font en si mateixa. Per això, enumerem seguidament en quatre punts les troballes a les quals hem arribat:

1 Sense cap mena de dubte, com a font periodística en si mateixa era una *publicació oberta*. Especialistes de renom hi publicaren articles, com també periodistes i

col·laboradors d'altres mitjans, sobretot en les seves dues primeres etapes. La majoria dels que signaven les cròniques, però, eren persones sense formació periodística de cap mena, en tot cas *hetraferits* ocasionals, amants pel gust d'escriure a deshores i l'afany de vehicular-ne les vivències, els quals acapararen les pàgines de la publicació en la seva darrera etapa. Formalment parlant, la publicació tenia una presentació acurada i atractiva per al lector, de factura clàssica amb capçalera i presentació a quatre columnes, titulars centrals a la portada, editorial a la segona pàgina, actualitat, seccions, comunicats, index i contraportada. Tot plegat amb gran quantitat de fotografies afusives, fotografies de personatges.

2 La majoria de textos dels socis estaven redactats amb un estil inersu, narrativament ben escrit, però amb una prosa un pèl afectada i estandarditzada, pròpia d'aquell temps. Hi ha una cura important en el llenguatge, amb poques faltes ortogràfiques. Recordem que a causa de la diglossia consuetudinària de les Illes, molts dels socis escriviën en una llengua que no era la seva, i el producte resultant era una mica edulcorat i postis, també perfectament habitual a l'època en la mateixa premsa local balear. Una característica que sempre es va cuidar molt de la publicació fou la part tècnica. La seva presentació sempre fou acurada, moderna i llegible. La intenció era realitzar una publicació de qualitat, que aviat n'incorpora la imatge gràfica. A diferència d'altres, es tingué cura dels detalls, fet que es pot corroborar amb l'absència d'errades de maquetació significatives en els seus quaranta-quatre anys. L'ortografia i la gramàtica, de les quals si observem mancances, també s'intenta tenir cura, considerant-se, en general, que presentà un bon nivell en les tres llengües emprades.

3 L'única premissa ja citada a l'hora de redactar fou *la no significació política*, motiu pel qual segurament existí una autocensura prèvia i una certa revisió de continguts abans de la publicació. Per aquest motiu no sofí entrebancs amb les autoritats franquistes. No cal dir que a França això mai no hagués estat un problema ates que era una democràcia consolidada.

4 Aquesta tendència de no significació política es veié, però, truncada a principis de la democràcia espanyola. Els col·laboradors, més que parlar d'idees polítiques *stricto sensu*, sí que aportaren la seva visió de com devia ser l'adveniment de la nova

democràcia. Tot i que trobem alguna referència a l'objectiu primerenc de no polititzar ni polemitzar dins la publicació, la democràcia obri la porta a *articles més dignem-ne ideològics*, on els col·laboradors publicaven les seves opinions sobre temes d'actualitat. Sense poder assenyalar una línia editorial definida, tot i així cal remarcar que majoritàriament presentaven un *enfocament conservador*. Això s'explica, creiem, pel fet que no era tant per la publicació en si, — atès que es troba sovint de col·laboracions diverses —, sino més aviat per l'edat i les característiques dels col·laboradors. Es tractava habitualment de persones majors, gent que havia viscut la dictadura, acostumats des de dècennis a callar, consentir i no dir res (malgrat potser alguns no estessin d'acord). Tanmateix, per bé o per mal, fou durant aquest període d'absència de llibertats que molts havien prosperat, i per aquest motiu el regust d'alguns articles o opinions tenien un bal· indefectiblement acomodatici o conservador (i fins i tot caldria de titllar de reaccionari en relació al tema de la llengua).

11.5. Aprenentatges assolits com a rol d'investigadora

Com no pot ser d'altra manera, la mateixa tasca d'investigar ha suposat importants aprenentatges que confirmen la cita de Ginzburg que encapçala aquest capítol, en el sentit que entre el punt de partida i el d'arribada no només es fa un recorregut o es transita un camí — poques vegades lineal, o progressiu —, sino que també podem afirmar que comporta una transformació personal com a individu, en aquest cas jo com a investigadora. Ara que ja estem a prop de posar punt final al treball, aquest és el sentiment de qui n'escriv aquestes ratlles. Per això, hem cregut interessant suggerir alguns aprenentatges personals que han afavorit el desenvolupament de la investigació. Són els següents:

1. El desenvolupament metodològic basat en la *microhistòria* es una potent eina de treball per a esbrinar aspectes històrics que sovint queden ignorats quan es tracta d'elements col·laterals o aparentment anecdòtics. Creiem que aquests fets són de vital importància en l'estudi realitzat. Mai no hem pretès tractar el fet infim com un assumpte marginal. El motiu rau en el fet que estic convençuda que es tracta sovint d'*història anònima* que ofereix la possibilitat d'apropar-nos al dia a dia de persones concretes, la vida de les quals permet detectar el batec de corrents històriques de més llarg abast.

L'estudi des d'aquesta practica historiografica ens ha permetes contribuir a completar aquesta visio, i val a dir que l'aprenentatge personal resultant ha estat molt enriquidor. El compromís personal amb aquest enfocament va més enllà de les pròpies preferències personals: es tracta d'una convicció i una aposta ferma per un tipus de recerca historica que faci del passat quelcom més entenedor, engrescador i accessible a les noves generacions.

2. Hem constatat amb aquest estudi que el fet d'aprofundir a l'interior de microgrups com el cas analitzat permet observar detalls que posen al descobert una tipologia de teixit social que de vegades s'ha menysvingut com irrellevant en termes històrics. La permeabilitat que atorga aquest tipus d'accés ofereix una magnífica oportunitat per escurçar les distàncies entre els mares conceptuals teòrics i les petites històries de vida que s'hi desenvolupen, de manera que tot reescrivint aquí les seves històries s'ha contribuït a perllongar les vides d'unes persones que, d'una altra manera, n'haurien quedat oblidades. En aquest sentit l'aprenentatge es doble: per la sort d'haver pogut tenir l'oportunitat d'accedir a aquesta font gairebé inedita, i pel privilegi que m'ha suposat ser-ne portaveu privilegiada de les seves veus.

3. En un to més personal, estic en condicions d'afirmar també que la pròpia mirada sobre el fet investigat ha canviat substancialment des que es va començar fins avui. Aquest aprenentatge ha estat decisiu ates que ha suposat autoreflexionar sobre conductes i històries personals, el desenvolupament de les quals ha constituït en si mateixa una descoberta personal intensa. En realitat, s'ha de reconèixer que són tantes les qüestions suscitées, que en el fons hom aprèn que aquesta espiral o bucle inacabat de preguntes i respostes (que donen lloc a noves preguntes), és el fonament de tota actitud de recerca i constitueix el motor de tot historiador. Això ha contribuït a renovar el meu compromís amb la tasca investigadora, i també a enfortir el propi compromís amb l'empresa de fer més accessible els continguts històrics en el treball diari amb els alumnes com a professora a Secundària.

11.6. Nous temes oberts arran de la investigació

Val a dir que els plantejaments inicials i les hipòtesis han estat superades per altres qüestions, aparegudes durant la recerca. Després de mostrar les troballes i els propis aprenentatges assolits, també cal fer palès alguns aspectes que la recerca ha posat al descobert, i no s'han pogut abordar. Això, en comptes de ser una limitació, creiem que es un esperó per tal que d'altres puguin agafar-ne el relleu i prosseguir en l'itinerari traçat. Les sintetitzem a continuació amb quatre punts generals:

1. Som conscients que han quedat abundants aspectes per desenvolupar. Aquest fet queda més palès després de la realització de la vintena d'entrevistes efectuades, de les quals han aparegut innumerables contactes. Arran de la recerca ens hem adonat que la publicació és una font bàsica per a conèixer l'emigració il·lenca a França, però no per a avaluar l'impacte dels retorns. Fets com ara l'emigrant retornat, el seu entorn familiar escindit, el col·labori del fill que passa les vacances a Mallorca però és francès, el francès que decideix instal·lar-se a Mallorca..., històries, itineraris, genealogies, en definitiva, que no tenen cabuda en aquest treball, però que queden pendents d'estudi. S'ha recopilat material i contactes suficients que permetrien, en un treball posterior potser des de la *Història oral*, esbrinar amb més aprofundiment la història de l'emigració mallorquina a França des de la perspectiva dels retorns, qüestió ara per ara gairebé inedita entre els estudis existents.

2. En el decurs d'aquesta recerca ens hem adonat que hi ha mancances en estudis estadístics i quantitatius d'emigrants econòmics i polítics il·lenes a França. Existeixen les dades estadístiques, però no era l'objecte d'aquest estudi. Com hem plantejat, existí una emigració política, la qual segurament s'integrà en el grup d'emigrants econòmics, trobant un grup més o menys homogeni d'emigrants il·lenes assentats a França a la dècada dels anys cinquanta, amb la particularitat del seu dispersament geogràfic. Eren emigrants amb un bon coneixement del francès, aprés fàcilment per les semblances amb el català, comerciants coneguts en el seu entorn, amb fills educats a l'escola pública, emigrants integrants plenament en el seu entorn, i ampliament acceptats pels seus veïns, a diferència dels nous emigrants arribats. En qualsevol cas, però, queda pendent aquesta línia de recerca pel que fa al vessant més polític dels emigrants il·lenes a França.

3. Tot explorant encara més la relació de convivència entre alguns membres destacats afectes al règim amb la publicació (com ara el cas de Matias Mut Oliver), cercarem possibles intencions ocultes per part de les autoritats franquistes a França a fi de millorar la imatge dels emigrants espanyols en aquell país. La hipòtesi —no desenvolupada— d'una associació d'emigrants integrats, ben valorats en el seu entorn social, que pogues afavorir la imatge dels espanyols, no ha estat suficientment constatada, per la qual cosa queda en l'àmbit de la sospita no confirmada per a futures recerques en aquesta línia.

Són tantes, en definitiva, les noves qüestions a encetar (o aprofundir-hi més) arran de la investigació, que la seva enumeració aquí no preten ni fer-hi prop donar-la per conculsa. En qualsevol cas, volem acabar aquest capítol —que finalitza els continguts d'aquest treball— amb un pensament de Ginzburg que expressa prou bé aquest ampli horitzó de fronts oberts:

*La història es pot veure, es fa, es
 La història es ha de pla, atreure'l
 La història es ha de contar, explicar-la
 La història es la història, defensar-la*

♦ ♦ ♦ ♦

CONCLUSIÓ

- 1 *Paris-Bulevares* fou una publicació, la qual era l'òrgan de difusió de l'associació *Les Cadets de Majorque* desde l'any 1954 i 1998
- 2 La publicació *Paris-Bulevares* fou l'eina de comunicació i eix central de la xarxa social dels *Cadets de Majorque*
- 3 *Les Cadets de Majorque* fou una associació d'emigrants mallorquins, oberta a tots els emigrants i descendents il·lenes residents a França l'any 1953, la qual desaparegué poc després de la seva publicació, l'any 1999
- 4 Els objectius claus de l'associació foren desenvolupar, mitjançant la publicació, el foment abans citat de lligam entre els socis, i la transmissió de les tradicions, la cultura, la història, i la literatura de les Illes a les noves generacions
- 5 Es tracta d'un grup dispers i heterogeni, que convertí la seva publicació *Paris-Bulevares* en el seu lligam simbòlic. El seu primer número aparegué el gener de 1954, editat a Cahors, França. L'abril de 1965 l'edició es trasllada a Palma, fins a la seva desaparició, al juny 1998. Pocs mesos després es tanca oficialment l'associació
- 6 La revista aconseguí una bona acollida per part de les autoritats franquistes, que fomentaren les associacions de tipus ètnic entre els emigrants econòmics de la dècada dels anys cinquanta en Europa
- 7 La seva distribució a les Illes necessàriament s'explica pel seu apoliticisme i per les bones relacions establertes per persones claus amb el règim franquista
- 8 L'associació dinamitza la vida social dels emigrants il·lenes a França a la dècada dels seixanta, però no aconseguí la vinculació dels més joves, iniciant-ne la pèrdua de socis a principis dels anys setanta

- 9 En el seu moment de màxim esplendor, aconseguí una expansió territorial transcontinental, amb presència a Europa (França, Espanya, Belgica, Anglaterra i Mònaco), Amèrica (Veneçuela, EUA i Canadà) i Àfrica (Algèria i Marroc quan encara eren colònies franceses).
- 10 Els articles i continguts de la publicació evolucionaren al llarg dels seus quaranta-quatre anys, des de la divulgació, a les notícies de caràcter més local. L'aparició a la publicació d'aspectes com ara l'ecologisme i la protecció del patrimoni a principis de la dècada dels anys setanta mostraren influències franceses democràtiques.
- 11 La publicació presentà sempre una acurada maquetació, amb una constant intenció de millora i modernització en la mateixa. Hi ha sempre una cura especial en la seva redacció, cercant un cert nivell en els seus continguts, aconseguint firmes de prestigi en el camp universitari en la primera etapa, més periodístiques en la segona. I en la tercera, seran col·laboradors propis els que elaboraran la gran majoria dels seus continguts, però sense oblidar-se d'un estàndard de qualitat en tots ells.
- 12 Publicació trilingüe, en castellà, català i francès, llengües habituals dels *Cahiers*. L'ús i pervivència de la llengua catalana al llarg de tota la publicació es produí sempre en minoria enfront de les altres dues llengües d'ús comú entre els socis, el castellà i el francès.
- 13 Els articles i l'ús de la llengua catalana, sobretot al llarg de la primera etapa, es un rari avís en la dècada dels anys cinquanta, moment en el qual hi havia certa tolerància, però circumscrita a un grup reduït de persones.
- 14 Les relacions comercials també tingueren el seu espai tant a la publicació com a l'associació. La primera maïjant, majoritàriament, per la publicitat. La segona per l'establiment de relacions formals i informals entre els membres de l'associació, objectiu afegit a la mateixa a finals de la dècada dels cinquanta.

- 15 El turisme i la imatge projectada de les Illes a les seves pàgines fou un eix central en els seus continguts. L'associació mantingué vincles amb Foment del Turisme de Mallorca, convertint-se en una eina de propaganda turística pel mercat francès, encara que no podem concretar el seu vertader impacte en el mateix.
- 16 La seva incorporació a l'Associació de Premsa Forana de Mallorca no significa que canviés el seu objectiu de ser Organ de difusió de l'Associació *Les Cindets de Majorque*. S'entocà en la seva darrera etapa com a premsa local, però mai no es presenta formalment com a tal.
- 17 La decadència de l'associació, deficitària econòmicament des de finals de la dècada dels anys seixanta, feu minvar la seva presència a les Illes, deixant-se com a representativa tan sols del municipi d'Andratx a la seva darrera etapa. La seva redacció en mans d'un grup reduït de socis, la qual cosa limità els continguts en la seva darrera etapa.
- 18 L'edat avançada dels socis i la mort del darrer Delegat Provincial per a Balears forçà la seva desaparició, pel fet de no trobar persones disposades a continuar amb les tasques d'edició de la publicació.
- 19 Desapareguda la publicació, ànima i lligam de l'associació, aquesta desaparegué inexorablement. Si en un primer moment, la majoria de socis eren residents a França, aquests havien minvat, igualant-se en nombre als illencs. Encara així, a la seva desaparició, mantenia la seva presència en França i Mallorca.
- 20 Recuperada i estudiada en els darrers anys, una sèrie completa de la publicació fou donada l'any 2012 a la UIB, amb el compromís de la seva digitalització i posterior difusió. Avui està disponible a la xarxa dins la Biblioteca Digital de les Illes Balears de la UIB.
- 21 Segons dades aportades pel Servei de Digitalització de la UIB, l'any 2013 la publicació *Paris-Balears* fou descarregada un total de 57.167 vegades, amb

2.84% del tràfic, convertint-se en la sisena mes consultada, d'un total de cinquanta-sis publicacions disponibles. L'any 2014, des de l'1 de gener fins el 17 de juny fou descarregada un total de 33.298, convertida en la cinquena col·lecció mes visitada, amb un 3.54% de les descarregues.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Libres, articles i capítols de llibres

- Aguilar, M. J., Asenjo, A., Alted Vigil, A. (2006). *De la España que emigra a la España que acoge*. Madrid: Fundación Francisco Largo Caballero.
- Aguirre, J. I. (Desembre 2011). Introducció al anàlisi de xarxes socials. *Documenta De Treball CIEPP*, 82. Recuperat el 7 de març de 2014, a <http://www.pensamientocomplejo.org>
- Alba Monteserín, S., i Fernández Asperilla, A. I. (2006). Fuentes para el estudio de la emigración española. El centro de documentación de la emigración española (CDEE) de la fundación 1º de mayo. *Tabula: Revista De Archivos De Castilla y León*, 491, 129-144.
- Alba Monteserín, S., i Lihares Giraut, X. A. (2009). Trabajo, ahorro y retorno. La vida cotidiana de los emigrantes españoles en Europa. *La emigración española a Europa en el siglo XX* (1st ed.), pp. 95-114. Grupo España Exterior.
- Alba Monteserín, S., i Fernández Asperilla, A. (2007). *Imágenes de la inmigración*. Madrid: Centro de Documentación de la Emigración Española, Fundación 1º de Mayo.
- Alba, S., Babiano, J., Fernández Asperilla, A., Ruiz, J. (2004). *Miradas de emigrante: Imágenes de la vida y cultura de la emigración española en Europa en el siglo XX*. Madrid: Fundación 1º de Mayo.
- Albert, P., Sánchez Aranda, J. J. i Guash, J. M. (1990). *Historia de la prensa* (1st ed.). Madrid: Rialp, D.L.
- Alemany Morell, G. i Serra Busquets, S. (1986). *Les associacions de veïns a Palma, 1973-1984*. Palma de Mallorca: Universitat de les Illes Balears, Departament de Ciències Històriques i Teoria de les Arts.
- Alemany Vich, L. (1948). *Notas históricas sobre la prensa balear*. Palma: Imprenta Guasp.
- Alted Vigil, A. (2005). *La voz de los vencidos: El exilio republicano de 1939*. Madrid: Aguilar.
- Álvarez Rodríguez, I., i Matia Portilla, F. J. (2012). *Cervix e immigración: Reflexiones interdisciplinarias sobre la inmigración en España*. Valencia: Tirant lo Blanch.
- Amengual, B. (1987). La vella premsa forana. *Balears*, 5 d'agost de 1987.
- Amoros, O. (2008). *La inmigració, ara i aquí*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.

- Andreu Vives, J., i Borrás Revnes, J. (1999) L'emigració balear cap a Algèria als anys vint apartir de la font movimiento de buques y pasajeros. Analogies i diferències amb altres processos coetanis. Al cas francès i americà, dins Antoni Marimon, Sebastià Serra [coord.], *Journal d'Estudis Històrics Locals "Els anys vint a les Balears"*. Institut d'Estudis Balearics. Palma.
- Andreu Vives, J. i Serra Busquets, S. (2007) *Les fires, els mercats i les festes populars dels nostres pobles*. Mallorca. Consell de Mallorca.
- Aparicio Gómez, R., Ternos Cubillo, A. (2010) *Las asociaciones de inmigrantes en España: Una visión de conjunto*. Madrid. Ministerio de Trabajo e Inmigración.
- Aparicio Gómez, R., i Ternos, A. (2006) *Migraciones, diversidad cultural y teoría de la cultura*. Recuperat el 17 de març de 2014, a <http://www.raeo.cat>
- Arendt, H. *La condició Humana*. Barcelona. Paidós, 2011.
- Aymes, J., i Universidad de Salamanca. (2003) *Francia en España, España en Francia: La historia en la relación cultural hispano-francesa (siglos XVI-XV)*. Salamanca. Universidad de Salamanca.
- Babiano Mora, J. (1995) *Emigrantes, cronómetros y huelgas: Un estudio sobre el trabajo y los trabajadores durante el franquismo (Madrid, 1951-1977)* (1st ed.). Madrid. Siglo XXI de España, 1995.
- Babiano Mora, J. (2000) Ciudadanía y exclusión. *Ciudadanía y democracia* (1st ed., pp. 237-256). Madrid. Editorial Pablo Iglesias.
- Babiano Mora, J. (2002) Emigración, identidad y vida asociativa. Los españoles en la Francia de los años sesenta. *Hispania: Revista Española De Historia*, 62(211), 561-575.
- Babiano Mora, J. (2009) *Guía de fuentes para el estudio de la emigración española* (1st ed.). Madrid. Fundación 1º de Mayo.
- Babiano Mora, J. (2011) Mercado de trabajo y relaciones laborales durante el franquismo. *El mundo del trabajo en la conquista de las libertades* (1st ed., pp. 157-180). Jaén. Universidad de Jaén.
- Babiano Mora, J., i Alba, S. (2004) Prensa española en Francia. Repertorio del centro de documentación de la emigración española (CDEE). *Migraciones i Exilios. Cuadernos De La Asociación Para El Estudio De Los Exilios y Migraciones Ibéricas Contemporáneas*, (5), 113-128.
- Babiano Mora, J., i Farre, S. (2002) La emigración española a Europa durante los años sesenta. Francia y suiza como países de acogida. *Historia Social*, (42), 81-98.
- Babiano Mora, J., i Fernandez Asperilla, A. I. (2003) Elementos del proceso de la emigración española de los años sesenta. La voz de un pasado reciente. *Cuaceta Sindical: Reflexión y Debate*, (3), 279-294.

- Babiano Mora, J., i Fernandez Asperilla, A. I. (2003). En manos de los tratantes de seres humanos (notas sobre la emigración irregular durante el franquismo). *Historia Contemporánea*, (26), 35-56.
- Babiano Mora, J., i Fernandez Asperilla, A. I. (2006). Algo mas que trabajo, algo más que ahorro. Emigración española a Europa, acción colectiva y protesta político social. *De la España que emigra a la España que acoge* (1st ed., pp. 351-364). Madrid: Fundación Francisco Largo Caballero.
- Babiano, J., Fernandez Asperilla, A. [Coord.] (2009). *La patria en la maleta: Historia social de la emigración española a Europa*. Madrid: Fundación Primero de Mayo.
- Babiano Mora, J., i Fernandez Asperilla, A. I. (2010). Emigración española, asociacionismo y cultura política en Francia. *Gente que se mueve: Cultura política, acción colectiva y emigración española* (1st ed., pp. 45-82). Madrid: Fundación 1º de Mayo.
- Babiano Mora, J., i Linares Giraut, X. A. (2009). Emigración española a Europa y trabajo. *La emigración española a Europa en el siglo XX* (1st ed., pp. 59-76). Madrid: Grupo España Exterior.
- Babiano Mora, J., Trujillano Sanchez, J. M., i Gago Gonzalez, J. M. (1997). Fuentes para la historia del trabajo durante el franquismo. El archivo histórico de la fundación primero de mayo. *II jornadas historia y fuentes orales: Historia y memoria del franquismo* (1st ed., pp. 53-54). Avila: Fundación cultural Santa Teresa, 1997.
- Babiano, J. (1998). *El asociacionismo como estrategia cultural: los emigrantes españoles en Francia (1956-1974)*. Recuperat 26 de gener de 2014, a <http://www2.1mayo.com.es/>
- Babiano, J. (2009). La emigración española a Francia y el asociacionismo etnico, un tren de largo recorrido. *Un siglo de emigración española en Francia* (pp. 141-158). Vigo: Grupo de Comunicación Galicia en el mundo, S.L.
- Baeza, R. (2000). *Agregados laborales y acción exterior de la organización sindical española, un camino de diplomacia paralela (1950-1962)*. Madrid: Ministerio de Trabajo.
- Barceló i Pons, B. (2008). Història del turisme a Mallorca. *Treballs De La Societat Catalana De Geografia*, (50), 31-55.
- Barclay, L., Miguez, M., i Garcia, L. (2004). *Algunos apuntes sobre historia oral*. Buenos Aires: Instituto Histórico de la Ciudad de Buenos Aires. Recuperat el 24 d'abril de 2014, a <http://www.historiaoralArgentina.org/>
- Bernat Jov, C. M. (1999). *L'anhel de tornar a Soller : L'emigrants: L'anya social i progrés econòmic*. Pollença: El Gall.

- Bernat Jov, C. M., Company Mates, A., Grimalt Gelabert, M., Morell Gonzalez, J. A. i Tur, M. (1999) *Soller*. Palma: Flora Nova.
- Bes Houghton, I., Aymes, J., i Casa Museu Llorenç Villalonga. (2008) *Illes Balears i França: Traces i intercanvis : 1730-1980*. Binissalem: Casa Museu Llorenç Villalonga.
- Bertaux, D. (1989) Las historias de vida en el analisis social. *Historia y fuente oral* 1: 87-98.
- Bibiloni Amengual, A. (2005) *La construcció d'un poble : l'origen i les migracions durant el segle XX*. Palma: Cort.
- Blasco i Laguna, R. (1994) Treballs d'història de la premsa. Premsa valenciana. Clarobscur en els inicis de la premsa valenciana. *Treballs De Comunicació*, 45), 127-134.
- Borja Moll, A. (1994) La Tutela De La Lengua En Las Islas Baleares. *Euskaltzaindia*. Recuperat el 12 de maig de 2014, a <http://www.euskaltzaindia.net>
- Borja Moll, F. (1972) *Polèmica d'en pep gonella*. Palma: Moll.
- Bouel, J. F. (1981) Prensa e historia. Para una historia de la prensa. *Estudios de historia de España. Homenaje a Manuel Tuñón de Lara* (1st ed.), pp. 501-520). Universidad Internacional Menéndez Pelayo.
- Broder, A., i Feliu i Montfort, G. (2000) *Historia económica de la España contemporánea*. Madrid: Alianza.
- Buades Crespi, J. (1992) L'emigració balear a l'uruguai en els segles XIX i XX: el moviment associatiu. Dans Roma Piña [Coord.] *Congrés internacional d'estudis històrics: les Illes Balears i America*, vol. III. Palma: Institut d'Estudis Balearics.
- Buades Crespi, J. (1993a) Els valldemossins i la vida associativa balear a l'uruguai. *Plecs De Cultura Popular III. L'Emigració*, Miramar, 14.
- Buades i Crespi, J. (1993b) *L'emigració de camperolers a America en el segle XX*. Campanet: Ajuntament de Campanet.
- Buades Crespi, J. (1994) Emigració i associacionisme balear a uruguai. *Illes Blaves*, 2.
- Buades Crespi, J. (2009) *L'emigració balear a ultramar*. Palma: Documenta Balear.
- Buades Crespi, J., Manresa, M. A., i Mas, M. (1994) El tema de l'emigració a dues publicacions de la part forana de Mallorca: El pollenci i el felamgenç. *III jornades d'estudis històrics locals*. Palma: Institut d'Estudis Balearics.
- Buades, J., Manresa, M. A., i Mas, M. (1995) La col·lectivitat d'emigrants balears als països del riu de la plata i la guerra civil espanyola. *L'Atardall*, 75.

- Buades Crespi, J., Manresa, M. A., i Mas, M. (2001). *El moviment associatiu baleàr a l'exterior. L'emigració de les Illes Balears a ultramar*. (Els camins de la Quimera ed.). Palma: Conselleria de Presidència del Govern Balear.
- Buades i Crespi, J., Manresa i Monserrat, M., Mas i Barceló, M. A., i Serra Busquets, S. (1995). *Emigrants il·lenys al Rio de la Plata: La vida associativa a Buenos Aires i Montevideo*. Palma: Govern Balear.
- Buades i Juan, J. M., i Serra Busquets, S. (2000). Les Illes Balears des dels anys seixanta al final del franquisme. La transició democràtica i el règim preautonòmic (1960-1983). Palma: Govern Balear.
- Buades i Juan, J. M., i Serra Busquets, S. (2000). *Intel·lectuals i producció cultural a Mallorca durant el franquisme: 1939-1975*. Palma de Mallorca: Universitat de les Illes Balears, Departament de Ciències Històriques i Teoria de les Arts.
- Caimari, B., i Ruiz, J. R. (1998). L'emigració baleàr a Amèrica a través del diari l'almodaina: *Les balears i Amèrica: La crisi de 1898 i l'emigració*. Palma: Institut d'Estudis Balearics.
- Camps Companyo, R., i Quintana Cabanas, J. M. (2011). *Memories: La integració d'un immigrant*. Barcelona: Ppu.
- Cardell Calafat, M. B. (1999). *Mr libro. Del valle de los naranjos al de los manzanos*. Palma: E.JJ. Partner.
- Caro Mesquida, M. d. M. (2003). "El menonquim". *Órgano de los hijos de Menorca residentes en las repùblicas de plata. Aportaciones de la comunicación a la comprensión i construcción de la historia del siglo XX: la comunicación audiovisual en la historia* (1st ed., pp. 195-200). Universitat de les Illes Balears, Servicio de Publicaciones.
- Carro i Trujillano, B. (1989). Metodologia d'història de la premsa a Mallorca. Les publicacions nacionalistes. *Randa*, (24), 37-52.
- Carro i Trujillano, B., Company Matas, A., i Serra Busquets, S. (1996). La premsa mallorquina. Actituds culturals i polítiques des de principis del segle XX. *Bolletí De La Societat Arqueològica Lul·liana: Revista d'Estudis Històrics*, (52), 421-434.
- Casanova, J., i Gil Andrés, C. (2010). *Historia de España en el siglo XX* (3a ed.). Barcelona: Ariel.
- Castanyer Sastre, J. M. (1987). L'activitat mercantil al port de Soller (1835-1862): tendències conjunturals. *Estudis Balearics*, 25, 32.
- Castelli, L. (1991). *Immigración: Identidad y cultura: [ciclo de conferencias llevado a cabo en la ciudad de Rafaela durante los meses de julio y agosto de 1990]*. Santa Fe: Ediciones Culturales Santafesinas.

- Chaves Nogales, M., i Pericay, X. (2010). *La agonía de Franco*. Barcelona: Libros del Asteroide.
- Chomsky, N., i Herman, E. S. (2000). *Los guardianes de la libertad: Propaganda, desinformación y consenso en los medios de comunicación de masas* (3a ed.). Barcelona: Crítica.
- Chomsky, N., i Ramonet, I. (2006). *Como nos venden la moto* (20ª reimp. ed.). Barcelona: Icaria.
- Choussat, H. (2010). *Souvenirs*. Palma: Institut d'Estudis Balearics.
- Comas Robi, X., Moïlla Salas, X., Sureda i García, B., Gine Gonzalez, R., Llabres Benjamí, M., i Picornell Rodríguez, M. I. (2012). *La representació gràfica: de cohesió social en la premsa forana de Mallorca. XX Jornades d'Història De l'Educació: Cohesió Social i Educació*.
- Company Florit, M. (1994). La premsa forana de Mallorca a l'actualitat. Canvi d'actitud a la fi de 1993. In S. Serra Busquets, i A. Company (Eds.), *La premsa, la ràdio i la televisió des d'una perspectiva històrica*, (pp. 205-212). Palma: Institut d'Estudis Balearics.
- Company Florit, M. (1995). La premsa forana. Estancament o renovació? *Ibac: Revista De Cultura i d'idees*, (786), 3-5.
- Company i Mates, A. (1993). In Hera Nova S. A. (Ed.), *Catàleg de 100 anys de premsa diària de les Illes Balears (1893-1993)*.
- Company i Mates, A. (1994). La revista "cor" durant la transició democràtica. *La Transició a Les Illes Balears*, (141-163). Palma: Institut d'Estudis Balearics.
- Company Matas, A. (2004). La premsa d'opinió a Mallorca. Des dels inicis a la transició democràtica. *Ibac: Revista De Cultura i d'idees*, (837), 25-30.
- Company Matas, A., i Serra Busquets, S. (1993). Els pioners dels estudis sobre premsa a les Illes Balears. *Ibac: Revista De Cultura i d'idees*, (774), 41-44.
- Company Matas, A., i Serra Busquets, S. (1994). Evolució i perspectives dels estudis d'història de la premsa a les Illes Balears. *Anàlisi: Quaderns De Comunicació i Cultura*, (16), 165-184.
- Company Matas, A. (2010). La premsa diària mallorquina en el canvi del segle XIX al XX. *Estudis Balearics*, (98), 229-239.
- Company Matas, A. (2009). *Els estudis i la premsa local al segle XXI*. Palma: Institut d'Estudis Balearics.
- Company Matas, A., i Serra Busquets, S. (1996). La recerca sobre els mitjans de comunicació de les Illes Balears. In J. L. Gómez Mompact (Ed.), *Metodologies para*

- la historia de la comunicación social* (pp. 101-103). Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona.
- Company Mates, A., Serra Busquets, S. i Pons Bosch, J. [Coord.] (2003). *l'encontre d'historiadors de la comunicació: Aportacions de la comunicació a la comprensió i construcció de la història del segle XX. La comunicació audiovisual en la història: 18,19 i 20 d'octubre de 2001. Palma, Illes Balears* (1a ed.). Palma: Universitat de les Illes Balears.
- Company Florit M., i Sánchez font G. (Eds.). *L'associació de premsa forana de Mallorca (1978-1995). 17 anys de premsa local.*(1995). Sant Joan: Premsa Forana.
- Corbera, J., i Montoya, B. (1998). L'efecte retorn dels antics emigrants mallorquins a França sobre el parlar de s'Arracò. *Randa*, 41.
- Cortes i Servera, J., i Ferrer Massanet, R. (1987). *L'associació de la premsa forana de Mallorca (1978-1987)*. Palma: Premsa Forana de Mallorca.
- Costa i Fernández, L. (1999). La premsa, documentació històrica en perfil. *Treballs De Comunicació*, (11), 175-188.
- Costa i Fernandez, L. (2013). Premsa gratuïta, un model de comunicació local. *Comunicació: Revista De Recerca i Anàlisi*, 30(1), 79-99.
- Covo y Pilar, J. (1996). El análisis de contenido de la prensa. Problemas y métodos. *La prensa de los siglos XIX y XX metodología, ideología e información, aspectos económicos y tecnológicos. l'encuentro de historia de la prensa* (1st ed.), pp. 131-143). Universidad del País Vasco, Servicio de Publicaciones.
- Cruz Troyano, A., i Villatoro Espejo, A. M. (2001). La premsa associativa en Palma. Dins S. Serra Busquets i A. Company i Mates (Eds.), *El moviment associatiu a les Illes Balears* (pp. 451-466). Palma: Institut d'Estudis Balearics.
- Cubano Igúina, A. (1993). *Un puente entre Mallorca y puerto rico: La emigración de Nalca (1830-1930)*. Colombres Asturias: Fundación Archivo de Indios.
- Cuesta Bustillo, J. (2003). *Historia de las mujeres en España: Siglo XX*. Madrid: Instituto de la Mujer.
- Cuesta Bustillo, J. (2008). *La odisea de la memoria: Historia de la memoria en España, siglo XX*. Madrid: Alianza.
- Davis, N. Z. (1993). *Sociedad y cultura en la Francia moderna*. Barcelona: Crítica.
- Devoto, F. C. (1992). La experiencia mutualista italiana en la Argentina: un debate, dins F. J. Devoto i E. Miguez, [Coords.], *Asociacionismo e identidad étnica*. Buenos aires, CEMEA-CERIEHS.

- de Castro, C. (2010) *Mediterráneo migrante. Tres décadas de flujos migratorios*. Murcia: Universidad de Murcia. Servicio de Publicaciones.
- de Duran y Lalaguna, P. (2006) *El voto femenino en España*. Madrid: Asamblea de Madrid. Servicio de Publicaciones.
- De la Torre, J., i Sanz Lafuente, G. (2008) *Migraciones y coyuntura económica del franquismo a la democracia*. Zaragoza: Pressas Universitarias de Zaragoza.
- Diversos Autors. (1993) *Ultima hora*. Palma: Hora Nova, S.A.
- Diversos Autors. (200-1, gener-febrer 2004) Dossier: El periodisme d'opinió. *L'inc.*, 33er.
- Diversos Autors. (2009) *Un siglo de inmigración española en Francia*. Vigo: Grupo de Comunicación Galicia en el mundo S.L.
- Dolç, M. [coord. J. (1989, 1997) *Gran Enciclopedia de Mallorca*. Palma: PromoMallorca.
- Domenech, J. (1974) Historia resumida de la prensa mallorquina. *Baleares*, juny 1974.
- Dominguez, Y. (2004) Presències literàries franceses a la premsa de Lleida (1896-1899). *Premsa hispànica i literatura francesa al segle XIX. Petites i grans ciutats hispànica i literatura francesa en el segle XIX: Petites i grans ciutats* (1st ed., pp. 295-306). Lleida: Universitat de Lleida. Edicions de la Universitat de Lleida.
- Dreyfus-Armand, G. (2000) *El exilio de los republicanos españoles en Francia*. Barcelona: Crítica.
- Duran Pastor, M., i Serra Busquets, S. [Coord. J. (2008) *Les Illes Balears: Un ésser viu*. Palma de Mallorca: Institut d'Estudis Autonòmics.
- Durán Villa, F. R., i Linares Giraut, X. A. (2009) La política emigratoria española y la emigración a Europa. *La emigración española a Europa en el siglo XX* (1st ed., pp. 35-58). Grupo España Exterior.
- Duroux, R. (2002) La emigración a Francia (segunda mitad del siglo XXI). Unas reflexiones sobre retornos y reintegraciones. *Hispania: Revista Española De Historia*, 62(211), 577-595.
- Erosa San Francisco, M. (2011) *La producción periodística del exilio republicano (1939-1950)*. Recuperat el 26 d'abril de 2014, a <http://arbor.revistas.csic.es>.
- Extramiana, J. (1982) Prensa e historia (a guisa de epílogo). *Metodología de la historia de la prensa española: [seminario... celebrado en la universidad de pao en noviembre de 1979]* (1st ed., pp. 325-331). Siglo XXI de España Editores.

- Fàbregas i Bonet, F. (2006). Vint-i-cinc anys de premsa local i comarcal. *Aplic De Treballs*, (24), 12-13
- Fernandez Asperilla, A. I. (1998). La emigración como exportación de mano de obra. El fenómeno migratorio a Europa durante el franquismo. *Historia Social*, (30), 63-81
- Fernandez Asperilla, A. I. (2000). Estrategias migratorias. Notas a partir del proceso de la emigración española en Europa (1959-2000). *Migraciones i Exilios: Cuadernos De La Asociación Para El Estudio De Los Exilios y Migraciones Ibéricas Contemporáneas*, (1), 67-94
- Fernandez Asperilla, A. I. (2002). Los emigrantes españoles en París a finales del siglo XIX y en el primer tercio del siglo XX: la sociedad de socorros mutuos el hogar de los españoles. *Hispania. Revista Española De Historia*, 62(211), 505-519
- Fernandez Asperilla, A. I. (2010a). Cultura política, acción colectiva y emigración española. *Gente que se mueve: Cultura política, acción colectiva y emigración española* (1st ed., pp. 5-44) Fundación 1º de Mayo
- Fernandez Asperilla, A. I. (2010b). Emigración, cultura política y género. Un análisis a partir de la presencia femenina en el asociacionismo de los españoles en París durante la segunda mitad del siglo XX. *Gente que se mueve: Cultura política, acción colectiva y emigración española* (1st ed., pp. 317-339) Fundación 1º de Mayo
- Fernandez Asperilla, A. (2010c). *Gente que se mueve: Cultura política, acción colectiva y emigración española*. Madrid: Fundación 1º de Mayo
- Fernandez Asperilla, A. I. (2011). El asociacionismo de los emigrantes españoles en Europa. Rupturas y continuidades. *Historia Social*, (470), 135-153
- Fernandez Asperilla, A. I., i Lláñares Giraut, X. A. (2009). El desarrollo del asociacionismo en la emigración española a Europa durante el siglo XX. *La emigración española a Europa en el siglo XX* (1st ed., pp. 77-94) Grupo España Exterior
- Fernandez Asperilla, A. I., i Lomas Lara, M. d. C. (2001). Emigración y vida laboral. La correspondencia como fuente de documentación histórica. *Ofirm Suplementos*, (81), 91-98
- Fernandez Vicente, M. J., i Lláñares Giraut, X. A. (2009). La última ola migratoria de españoles a Francia. *La emigración española a Europa en el siglo XX* (1st ed., pp. 213-230) Grupo España Exterior
- Fernandez, J. (1999). *El ecologismo español*. Madrid: Alianza
- Ferrà Pont, D. (2010). *Emigració dels camperolers a Europa: 1871-1975*. Palma: Conselleria de Presidència

- Ferra, M. (1992) *Sollerres arren del món*. Palma: Miquel Font.
- Ferragut Pujol, M., i Bover, J. (2012) *Únmes de S'arraç a França*. s'Arracó: Andrats. Miquel Ferragut Pujol.
- Ferragut Pujol, M. (2008) *Instants i instantànies dels restaurants dels emigrants de S'arraç a França*. Palma: Conselleria de Presidència.
- Ferro, M., i Martorell, A. (2003) *Historia de Francia*. Madrid: Càtedra.
- Figueres i Artigues, J. M. (1989) *La premsa catalana: Apreciació històrica* (1st ed.) Barcelona: Rafael Dalmau, D.L.
- Figueres Artigues, J. M. (1992a) Aproximació actual al patrimoni hemerogràfic català / aproximación actual al patrimonio hemerográfico catalán. *Trechalls De Comunicació*, (2), 15-18.
- Figueres Artigues, J. M. (1992b). Per una política hemerogràfica catalana / por una política hemerográfica catalana. *Trechalls De Comunicació*, (3), 23-29.
- Figueres i Artigues, J. M. (1992c) *"Diari de barcelona" : 1792-1992 : Dos segles de premsa*. Barcelona: Rafael Dalmau.
- Figueres i Artigues, J. M. (1994) *Breu història de la premsa a Catalunya* (1st ed.) Barcelona: Editorial Barcanova, S.A.
- Figueres i Artigues, J. M. (2002) *Premsa i nacionalisme : El periodisme en la reconstrucció de la identitat catalana*. Barcelona: Portic.
- Figueres Artigues, J. M. (2003) La producció bibliogràfica d'història de la premsa a la CAB. Dades per a un informe historiogràfic (1992-2003). *Trechalls De Comunicació*, (18), 171-182.
- Font Sbert, B., Torres Escandell, V. J. (2008) *Vocabulari pràctic de l'associacionisme*. Palma: Consell de Joventut de les Illes Balears.
- Font, J., i Figueres, J. M. (2007) *Veus de l'exili : 20 testimonis de la diàspora catalana*. Valls Tarragona: Cossetania.
- García Abad, R. (2003) Un estado de la cuestión de las teorías de las migraciones. *Historia Contemporánea*, (26), 329-351.
- García Galindo, J. A., Canjierrez Lozano, J. F., i Sánchez Alarcón, I. (2002) *La comunicación social durante el franquismo. El encuentro de la asociación de historiadores de la comunicación*. Málaga: Centro de Ediciones de la Diputación Provincial de Málaga.
- García Monserrat, A. I. (2004) *Paris-Baleares, l'òrgan de difusió de l'associació Les Cadets de Majorque*. *Formules d'estudis locals d'Andrats*. Andrats: Ajuntament d'Andrats.

- Garcia Monserrat, A. I. (2006a) *Paris-Baleares*, l'òrgan de difusió de l'associació *les Cadets de Majorque (1954-1965)*. Dins A. I. Garcia Monserrat (Ed.), *20 anys del grup d'estudi de la cultura, la societat i la política al món contemporani*. Palma: Grup d'Estudi de la Cultura, la Societat i la Política al món Contemporani
- Garcia Monserrat, Ana Laura (ed.) (2006b) *20 anys del grup d'estudi de la cultura, la societat i la política al món contemporani*. Palma: Universitat de les Illes Balears. Departament de Ciències Històriques i Teoria de les Arts
- Garcia Monserrat, A. I. (2006c) Les relacions entre els emigrants balears a França i les Illes Balears. La creació de l'associació *les Cadets majorque* i el seu òrgan de difusió, la publicació *Paris-Baleares*. *L'Asses-Cibernetic*.
- Garcia Monserrat, A. I. (2007a) Sòller en els inicis de l'associació *les Cadets de Majorque* i la seva participació en la primera etapa de la publicació *Paris-Baleares*, dins *1 jornades d'estudis locals de Soller* (pp. 249-259) Consell de Mallorca. Departament de cultura
- Garcia Monserrat, A. I. (2007b) Paco d'es racó en les pàgines de *Paris-Baleares*, memòria històrica personal de l'emigració d'andraitx i sarraco a França, dins *11 jornades d'estudis locals d'andraitx*. Ajuntament d'Andraitx
- Garcia Monserrat, A. I. (2009) *Paris-Baleares*, d'òrgan de difusió de l'associació *les Cadets de Majorque* a membre de l'associació de premsa fentana. *Els estudis i la premsa local al segle XXI*. Palma: Institut d'Estudis Balearics
- Garcia Monserrat, A. I. (2013) Dragonera pels dragons! Veus d'alerta a la publicació *Paris-Baleares* abans del mitic 7-7-77, dins R. Puigserver, I. Ripoll i S. Serra (Eds.), *Cultura, Societat i Política a la Mediterrània Contemporània. Miscel·lània d'homenatge al professor Miquel Durán Pastor*. Institut d'Estudis Balearics
- Garcia Munar, P. J. (2008) *Història de la lluita ecologista per salvar sa dragonera 1974-1995*. Palma: Edicions El Mouset Demagog
- Garcia-Cuerdas Sanchez-Lollano, J. A., Buades Crespi, J., i Illes Balears (2011) *La emigración balear a Chile: 1880-1950*. Palma: Conselleria de Presidencia
- Garitaonandia Garnacho, C. (1996) Reflexiones acerca de la historia de la prensa y de otros medios de comunicación social. *La prensa de los siglos XIX y XX: metodología, ideología e información, aspectos económicos y tecnológicos: I encuentro de historia de la prensa* (1st ed., pp. 33-45) Universidad del País Vasco, Servicio de Publicaciones
- Garitaonandia, C., Tuñón de Lara, M. [coord.] (1996) *La prensa de los siglos XIX y XX: metodología, ideología e información, aspectos económicos y tecnológicos: I encuentro de historia de la prensa* (1st ed.) Universidad del País Vasco, Servicio de Publicaciones

- Ginard Feron, D., Marimon, A. [ed.] (2011) *L'èxil republicà, política i cultura*. Palma: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Gine, F. (2004) Crònica cultural francesa en la premsa de Lleida (1860-1890). *Prensa hispànica i literatura francesa al segle XIX: Petites i grans ciutats – prensa hispànica y literatura francesa en el siglo XIX: Pequeñas y grandes ciudades* (1st ed., pp. 169-183) Universitat de Lleida, Edicions de la Universitat de Lleida.
- Giralt, J. [ed.] (1995) *Graó enciclopèdia catalana* (2a reimpr. ed.). Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- Ginzburg, C. (1994) Microhistòria: Dos o tres coses que se'n de ella. *Manuscrits*, 12, 13-42.
- Ginzburg, C., Pons, A., i Serna, J. (2006) *El formatge i els cues*. Valencia: Publicacions de la Universitat de Valencia.
- Gomez Inglada, M. (2001) Associacionisme cultural al prat de Hòbreget (1939-1960). *Francisme i transició democràtica a les terres de parla catalana: Actes del 2n congrés de la CTEPC (Palma, 16, 17 i 18 d'octubre de 1997)* (1st ed., pp. 471-484) Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana.
- Gomila, J. (1989) L'emigració menorquina a Algèria (1830-1850). *Revista Memòria*.
- Goubert, P. (1987) Initiation à l'histoire de la France. Dans: M. Carrera, i M. Latorre, *Historia de Francia* [Initiation à l'histoire de la France. Spanish]. Barcelona: Crítica.
- Gual Pons, M., i Perez Pastor, P. (1994) Aportació a l'estudi de la premsa a Mallorca. La impremta de can pinot (1888-1972) i el Soller. Dans S. Serra, i A. Companys. (Eds.) *La premsa, la ràdio i la televisió des d'una perspectiva històrica* (pp. 317-326). Palma: Institut d'Estudis Balearics.
- Guereña, J. (1996) Prensa y educación popular. La revista del "Tornento de las artes". *La prensa de los siglos XIX y XX metodología, ideología e información, aspectos económicos y tecnológicos: I encuentro de historia de la prensa* (1st ed., pp. 203-219) Universidad del País Vasco, Servicio de Publicaciones.
- Guillemet i Lloveras, J. (1983) *La premsa comarcal: Un model català de periodisme popular* (1st ed.) Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 1983.
- Guillemet i Lloveras, J. (1990) Premsa local i comarcal. *Anàlisi: Quaderns de Comunicació i Cultura*, (13), 117-119.
- Guillemet i Lloveras, J. (1994) *Història de la premsa, la ràdio i la televisió a Catalunya (1641-1994)* (1st ed.) Barcelona: La Campana, 1994.
- Guillemet i Lloveras, J. (1996) *Premsa, francisme i autònomia: Crònica catalana de mig segle llarg (1939-1995)* (1st ed.) Barcelona: Flor del Vent, 1996.

- Guillamet, J. (2002). La matriz local de la prensa diaria. Dins Libro Blanco de la Prensa Diaria. Madrid: AIDE.
- Guillamet, J. i Lloveras, J. (2002). Pasado y futuro de la prensa local. *La prensa local y la prensa gratuita* (1st ed.), pp. 181-196. Universitat Jaume I, Servicio de Publicaciones.
- Guillamet i Lloveras, J. (2003). El periodismo en la transición del franquismo a la democracia. Factores políticos, económicos y profesionales. *Aportacions de la comunicació a la comprensió i construcció de la història del segle XX; la comunicació audiovisual en la història* (1st ed.), pp. 269-274. Universitat de les Illes Balears, Servicio de Publicaciones.
- Guillamet i Lloveras, J. (2003a). Estat de la investigació en història de la premsa i del periodisme a Catalunya. *Treballs De Comunicació*, (18), 145-164.
- Guillamet i Lloveras, J. (2003b). *Història del periodisme: Notícies, periodistes i mitjans de comunicació* (1st ed.). Universitat Autònoma de Barcelona.
- Guillamet, J., i Salgado, F. (2014). *El periodismo en las transiciones políticas: De la revolución portuguesa y la transición española a la primavera árabe*. Madrid, Biblioteca Nueva.
- Hermet, G. (1969). *Los españoles en Francia*. Madrid: Ed. Guadiana.
- Hernandez Borge, J., i Linares Girant, X. A. (2009). Las fuentes estadísticas españolas sobre la emigración a Europa. *La emigración española a Europa en el siglo XX* (1st ed.), pp. 17-34. Grupo España Exterior.
- Hernandez Marquez, B. (2001). El papel de la prensa en las etapas de transición a la democracia (el caso español). Madrid: Universidad Complutense de Madrid.
- Hobsbawm, E. J. (1993). *Naciones y nacionismo desde 1780*. Barcelona: Crítica.
- Isern, M. A. (1972). *L'évolution d'immigration catalane en Roussillon à partir du XIX siècle*. Universidad Paul Valéry, Montpellier).
- Izquierdo Escribano, A. (2012). *La migración de la memoria histórica*. Madrid: Fundación Francisco Largo Caballero.
- Jaume Bibiloni, P. (1999). *L'emigració a l'Europa: 1890-1940*. Palma: Govern Balear.
- Jofre Cabello, A. (1997). *Así emigraron los balears a la Argentina*. Palma: Conselleria de Presidencia.
- Juan i Galmes, G. (1998). *Andratx i la premsa popular del vint-cents* (1st ed.). Andratx: Ajuntament d'Andratx, 1998.

- Kahn, D., i Vargas, B. (2012) Aproximación a la militancia sindical de los españoles en Francia: caso de la UGT y de la CFTD (1956-1973). *Presencia y activismo de los españoles en las organizaciones sindicales europeas, 1960-1994* (1st ed., pp. 34-81) Fundación Francisco Largo Caballero.
- Labrador, J., Blanco, M. R. (2008) *Nadie debe perder: Hijos de inmigrantes en su camino a la vida adulta*. Madrid: Servicio de Publicaciones de la Universidad Pontificia Comillas.
- Lacomba, J. (2008) *Historia de las migraciones internacionales: Historia, geografía, análisis e interpretación*. Madrid: Los Libros de la Catarata.
- Laguna Platero, A. (1990) El recobrament de la premsa valenciana. *Omníem. Anuig. Estudis i Documents*, (6), 69-71.
- Laguna Platero, A. (2003) Los retos de la prensa española. *Comunicación y Estudios Universitarios*, (12), 107-116.
- Laguna Platero, A. (2010) La comunicación política en la España contemporánea: ¿qué comunicación, qué historia? *Política y comunicación en la historia contemporánea* (1st ed., pp. 119-142) Madrid: Fragua, 2010.
- Levi, G. (1993) *Sobre microhistoria*. Buenos Aires: Editorial Biblos.
- Lillo, N. (2006) La emigración española a Francia a lo largo del siglo XX. Entre la perfecta integración y el retorno. *De la España que emigra a la España que en age* (1st ed., pp. 276-288) Fundación Francisco Largo Caballero.
- Lillo, N. (2011) El asociacionismo español y los exiliados republicanos en Francia. Entre el activismo y la respuesta del estado franquista (1945-1975). *Historia Social*, (70), 175-191.
- Linde, M., Coll Montserrat, P., i Illes Balears. (1996) *Guia de passeig del parc natural de sa dragonera*. Palma: Conselleria de Medi Ambient, Ordenació del Territori i Litoral.
- Lluís Salvador. (1999, 2002) *Les Balears desvetllats per la parca i la imatge*. Mallorca: Govern de les Illes Balears.
- Llempart, Josep M. (1991) Miscel·lània Vol II, Randa 36, Ed. Publicacions Abadia de Montserrat, Barcelona.
- Maistre, J. M., i Poch Elio, J. (1990) *Consideraciones sobre Francia*. Madrid: Tecnos.
- Manjon Manjon, J. R., Nuñez Gonzalez, M., Sandoval Aguilar, P., Espanya, i Boletín Oficial del Estado. (1997) *Código de migraciones: Nacionales en el exterior y extranjeros en España, textos internacionales, acuerdos bilaterales, derecho social comunitario y legislación interna* (2a ed.) Madrid: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales.

- Manresa, M. A., i Mas, M. (1992) El balear. Publicació dels emigrants illenys a l'Argentina. Dins Roma Piña [Coord.] *Congrés internacional d'estudis històrics, les Illes Balears i Amèrica*, vol. III. Palma: Institut d'Estudis Balearics.
- Manresa, M. A., i Mas, M. (1994) Una aproximació a la vida associativa dels illenys a hispano-Amèrica. *Illes Balears*, Núm. 2.
- March Cerda, M. (1977, setembre de 1977) Comunicació, premsa local i societat mallorquina. *Ibuc.*, 12-13.
- Martany i Simó, M. (2002) *Els menorquins d'Algèria* (1st ed.). Barcelona: Abadía de Montserrat.
- Margarit, J. (1999) *Estació de França – estación de Francia*. Madrid: Hipèrion.
- Marimon Riutort, A. (2003) Redescobrim Algèria. *Ibuc: Revista De Cultura i d'Idees*, (835), 60-61.
- Marimon, A. (2008) L'emigració mallorquina a França fins al 1920. Dins I. Bes Houghton, Jean-René Aymes, [Coord.], *Illes Balears i França. Traces i intercanvis: 1730-1980*. Binissalem: Casa Museu Llorenç Villalonga.
- Marimon Riutort, A. (2011) L'exili dels republicans de les Illes Balears a Veneçuela. Dins David Gíjar, Antoni Marimon [ed.] *L'exili republicà, política i cultura*. Barcelona: Publicacions de l'Abadía de Montserrat.
- Marimon Riutort, A. (2013) El sur también existe. Las relaciones migratorias entre las Islas Baleares y la Argelia francesa (1830-1962). *Pasado y Memoria. Revista De Historia Contemporánea*, (12), 55-78.
- Marimon Riutort, A., i Salvà Pico, X. (1998) *Moviments migratoris a Mallorca. Memòria, Evansa al segle XX (1892-1900)*. Inèdit.
- Marimon Riutort, A., Serra Busquets, S., [Coord.] (1998) *La transició a les Illes Balears: Sompost 25 anys IIB*. Palma: Institut d'Estudis Balearics.
- Marimon Riutort, A., Serra Busquets, S., [Coord.] (1999) *Els anys vint a les Illes Balears. VII Jornades d'Estudis Balearics*. Palma: Institut d'Estudis Balearics.
- Marques Sintes, M. A. (2008) La premsa local a l'illa de Menorca: realitat i futur d'una premsa feta als pobles. *Randa*, (60), 117-136.
- Martínez Amador, U. M., i Gimeno, L. (1981) *Diccionario francés-español, español-francés – dictionnaire français-espagnol, espagnol-français* (Rev. y pueo al día: por Leopoldo Gimeno ed.). Barcelona: Editorial Ramon Sopena.
- Martínez Lillo, P. A. (1985) *Una introducción al estudio de las relaciones hispano-francesas (1945-1951)*. Madrid: Fundación Juan March.

- Martínez Martínez, M. J., Montes del Castillo, A. (2008) *Migraciones, culturas y desarrollo*. Murcia: Universidad de Murcia. Servicio de Publicaciones
- Marsal, J.F. (1969) Historias de vida y Ciencias Sociales. Dins J. Balan et al (1974) *Los Historios de vida en Ciencias Sociales. Teoría y técnica*. (pp. 43-63) Buenos Aires: Nueva Visión
- Mas Forners, A., Menjo i Mascaró, J., Mas i Martí, J., i Santa Margalida. (2009) *Les carrels margalidanes del poble de xalo*. Palma: Ajuntament de Santa Margalida
- Mas i Vives, Joan (dir.) i Perello, Francesc (coord.) (2000) *Diccionari del teatre a les Illes Balears. Vol. II*. Palma: Lleonard Muntaner ed., Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat
- Massot i Muntaner, J. (2000) *De la guerra i de l'exili. Mallorca. Montserrat, França, Mèxic. (1936-1975)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Massot i Muntaner, Josep (1978) *Cultura i vida a Mallorca entre la guerra i la postguerra: 1930-1950*. Barcelona: Ed. Publicaciones Abadia de Montserrat
- Matas Pastor, J. J. (2011) La premsa gratuïta a les Illes Balears. *Boletí De La Societat Arqueològica Lul·liana: Revista d'Estudis Històrics*, (67), 249-260
- Mestre i Sureda, B. (1987) *La informació cultural dels mitjans de comunicació privats*. Palma: Obra Cultural Balear
- Mira, J. F. (2001) Les estratègies culturals. *Frangisme i transició democràtica a les terres de parla catalana: Actes del 2n congrés de la C'CEPC (Palma, 16, 17 i 18 d'octubre de 1997)* (1st ed., pp. 373-388) Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana
- More, I. (2009) *Inmigración y remesas informales en España*. Madrid: Ministerio de Trabajo e Inmigración, Subdirección General de Información Administrativa y Publicaciones
- Moreno Sanja, A. (1982) Problemas metodológicos de la historia de la prensa. Aplicación de la informática al análisis de las publicaciones. *Metodología de la historia de la prensa española: [seminario... celebrado en la universidad de pau en noviembre de 1979]* (1st ed., pp. 271-310) Siglo XXI de España Editores
- Moreno Sanja, A. (1996) Realidad històrica y realidad informativa. La re-producción de la realidad social a través de la prensa. *La prensa de los siglos XIX y XX: metodología, ideología e información: aspectos económicos y tecnológicos: I encuentro de historia de la prensa* (1st ed., pp. 145-163) Universidad del País Vasco, Servicio de Publicaciones
- Moya, J. C. (2011) Las asociaciones de inmigrantes. En búsqueda de pautas históricas globales. *Historia Social*, (70), 9-41

- Mulet Trobat, B. (1999) *Societat i educació: Una interpretació sociològica barbaiana mulet trobat*. Palma: Universitat de les Illes Balears.
- Muñoz, M. (2000) Los inmigrantes españoles jubilados en Francia. Entre integración y vulnerabilidad social, dins Martínez Veiga (Ed.) *Situaciones de exclusión de los emigrantes españoles ancianos en Europa* (1st ed.), pp. 51-98) Federación de Asociaciones y Centros de Emigrantes Españoles en Francia.
- Mut Oliver, M. (1973) Cien años de Turismo. Dins *Banco de Crédito Balear 1872-1972. Primer centenario*. Palma: Mossèn Alcover, pp. 149-166.
- Mut Oliver, M. (1980) *Breve Historia del Fomento del Turismo de Mallorca (1905-1980)*. Palma: Sa Nostra.
- Núñez Seixas, X. M. (2011) Patrias lejos de casa. El asociacionismo emigrantes español, siglos XIX-XX. Presentación. *Historia Social*, 470), 3-7.
- Olives, I. (2011) *La migració menorquina a Algèria: Visions d'un trescador entre Menorca i el magreb*. Alaión: S.N.
- Ollers Vives, P., Sastre Moll, J., i Institut d'Estudis Balearics. (2011) *La recuperació del patrimoni de les Illes Balears: XXV jornades d'estudis històrics locals*. Palma, del 17 al 20 de novembre de 2010. Palma: Institut d'Estudis Balearics.
- Paez-Camino Arias, E., i Florente Herrero, P. (1986) *Francia: El segundo imperio y la tercera república: Hasta 1914*. Madrid: Akal.
- Palazón Ferrando, S. (1999) La emigración exterior española desde 1950 hasta la actualidad. *IV congreso de la asociación de demografía histórica. [Historia de la población]* (1st ed.), pp. 301-338). Bilbao: Universidad del País Vasco.
- Palliser Cifuentes, A. (2013) *Historia familiar palliser-cifuentes y montañón-campillo (II): Microhistoria de los principales movimientos migratorios, especialmente el de menorquines a florida en 1768*. Barcelona: Amadeo Palliser Cifuentes.
- Paredes Alonso, F. J. (2004) *Historia contemporánea de España (siglo XX)* (4a ampliada y actualizada ed.). Barcelona: Ariel.
- Parrón i Guasch, A. (2009) *L'exili balear a mèxic*. Palma: Documenta Balear.
- Pelayo Olmedo, J. D. (2007) El derecho de asociación en la historia constitucional española, con particular referencia a las leyes de 1887 y 1964. *Revista Electrónica De Historia Constitucional*, 2014.
- Pérez Pérez, J. A., i Babiano, J. (2007) *Del hogar a la huelga: Trabajo, género y movimiento obrero durante el franquismo*. Madrid: Catarata.

- Perez, P. (1994) Publicitat i emigració a un mitjà de comunicació local mallorquí: El setmanari *Soller* (1925-1932). *Alt portades d'estudis històrics locals*. Palma: Institut d'Estudis Balearics.
- Pérez, V. (1985) Un segle de premsa a Soller. *Soller*, pp. 10-11.
- Piccinelli, C., Sastre, F., Serra, S. [i altres] (2002) *Turisme i societat a les Illes Balears*. Palma: Govern de les Illes Balears, Conselleria de Turisme.
- Piña Homs, R. [Coord.] (1992) *Congrés internacional d'estudis històrics "les Illes Balears i Amèrica"*, vol. III. Palma: Institut d'Estudis Balearics.
- Pons i Pons, D. (1989) Mitjans de comunicació, identitat cultural i normalització lingüística. *EL Mirall*, 33-37.
- Porcel, B., Planas, A., Pujol i Palmer, G., Ramon i Lidon, M., i Institut d'Estudis Balearics. (2010) *Cròniques d'un poble: Els articles de Baltasar Porcel al setmanari audient*. Palma: Institut d'Estudis Balearics.
- Pou Sureda, P. (2004) *Les comunicacions telefòniques a les Illes Balears*. Palma: Cort.
- Price, R. (1998) *Historia de Francia* (1st ed.). Madrid: Cambridge University Press.
- Puigserver, R. (2011) *La premsa Forana de Mallorca*. Revista Temps de comunicar. *Monogràfic Premsa Forana*. Recuperat el 25 d'abril de 2014, a <http://www.cesag.org/>.
- Puigserver, R. (2012) *La premsa Forana en el procés democratitzador de Mallorca (1975-1978)*. Revista Temps de comunicar. *Monogràfic Premsa Forana*. Recuperat el 25 d'abril de 2014, a <http://www.cesag.org/>.
- Pujals, J. M. (2004) La premsa dels immigrants. *Capçalera: Revista Del Col·legi De Periodistes De Catalunya*, 4120E, 12-19.
- Quetglas, A. (2008a) "Consequències culturals i socials de l'emigració a França". *Cercles. Revista d'història cultural*, núm. 11, gener 2008, pp. 123-139.
- Quetglas, A. [coord.] (2008b) *Alt portades d'estudis locals. En homenatge a Joan Estades Enseñat: Soller, 9 i 10 de novembre de 2007*. Soller: Ajuntament de Soller.
- Quetglas Cifre, A., Estades Enseñat, J., Bernat Joy, C. M., i Morell Gonzalez, J. A. (2009) *L'emigració sollerca: 1836-1936*. Palma: PromoMallorca Edicions.
- Ponce, I. (2012) *Monogràfic. Redes Sociales*. Recuperat el 24 de maig de 2014, a <http://recursosite.educacion.es>.
- Ramis, L. (2013) *Els usos lingüístics de la parla de Soller*. Recuperat el 20 de febrer de 2014 a <http://www.uib.es/depart.dfc/gresib/curso2013/ramis.pdf>.

- Ravó i Ferrer, M. (2001) *L'ecològisme a les Balears*. Palma: Documenta Balear.
- Rissoan, R. (2011) *Redes Sociales: Comprender y dominar las nuevas herramientas de comunicación*. 2a Edició. Madrid: ediciones EMI
- Revilla Blanco, M., Gómez Johnson, M. C. (2012) *Camino de ida y vuelta: Redes, migración y desarrollo*. Madrid: Los libros de la catarata
- Rosello, P. (1998) *La literatura a Mallorca durant el franquisme (1936-1975)*. Palma: Ed. El Tall
- Ripoll Gil, F. (2013) Nuevas perspectivas en el estudio de la emigración española a Europa durante el franquismo: Un estado de la cuestión. *Annuaire. Bulletin. Storico, Archivistico e Consolare Del Mediterraneo (ABSAC)*, 3
- Robert, P., Rev, A., i Rev-Debove, J. (2014) *Le petit robert :Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française* (Nouv. éd. du Petit Robert éd.). Paris: Le Robert
- Rosello, J. (1983) Prensa en català a Mallorca. *Flac: Revista De Cultura i d'Ides*, (712), 15-16
- Rubio, J. (1974) *La emigración española a Francia*. Barcelona: Ariel
- Ruiz-Gimenez Arrieta, I. (2011) *El camino de arena: Crear redes para la vinculación entre migración y desarrollo*. Madrid: Los libros de la catarata
- Rusínol, S., Pardo Talcó, J. M., i Panyella i Balcells, V. (2004) *L'illa de la cultura*. Palma: EnSiola
- Salva Tomas, P. A. (1992) Els efectes de la transició demogràfica illenca sobre el territori. El mare de l'emigració a les Illes Balears entre 1878 i 1955. Recuperat el 12 de gener de 2014, a <http://publicacions.iec.cat>
- Sanchez Alarcón, I. (2002) La comunicación social durante el franquismo. *El crecimiento de la asociación de historiadores de la comunicación*, (pp. 701-707). Malaga: Centro de Ediciones de la Diputación Provincial de Malaga
- Sanchez Alonso, B. *Los causes de la emigración española (1880-1930)*. Madrid: Alianza Universidad
- Sanchez Mantero, R. (1975) *Liberales en el exilio: La emigración política en Francia en la crisis del antiguo régimen*. Madrid: Rialp
- Santaereu Soler, J. M. (2000) La emigración española a Europa y la emigración española al norte de África. *Migraciones i Exilios: Cuadernos De La Asociación Para El Estudio De Los Exilios y Migraciones Ibericos Contemporáneos*, (1), 261-262

- Santacreu Soler, J. M. (2002) España, de la emigración a la inmigración. Cambio de mentalidad y proyección social. *Actas De Historia Contemporánea*, (18), 35-46
- Santana Morro, M., Marimon Riudor, A. (2003) *Les emigracions forçades del franquisme: Refugiats i exiliats de les Illes Balears a causa de la guerra civil del 1936-1939 i de la postguerra*. Palma: Conselleria de Presidència
- Santos, F., i Fundacion Francisco Largo Caballero (2011) *Cinco miradas al interior de la emigración: Egeístas en la historia de la emigración española*. Madrid: Fundacion Francisco Largo Caballero
- Sastre Alberti, A. (2001) La transició i el sector turístic a les Illes Balears. *Franquisme i transició democràtica a les terres de parla catalana: Actes del 2n congrés de la C.E.P.C. (Palma, 16, 17 i 18 d'octubre de 1997)* (1st ed., pp. 635-642). Barcelona: Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana
- Serna, J., Pons, A., i Universitat de Valencia (2000) *Cómo se escribe la microhistoria: Ensayo sobre carlo garzburg*. Madrid: Cátedra
- Serra Busquets, S., i Company Mates, A. (1993) Los estudios sobre la prensa de las Islas Baleares. *Revista De Extremadura*, 10, 53-64
- Serra Busquets, S., Company Mates, A. (1994a) Evolució i perspectives dels estudis d'història de la premsa a les Illes Balears. *Archim: Quaderns De Comunicació i Cultura*, 16, 165-183
- Serra Busquets, S., Company Mates, A. [Coord.] (1994b) *Els mitjans de comunicació a debat. Celebrades a Palma del 3 al 5 de novembre de 1993*. Palma: Institut d'Estudis Balearics
- Serra Busquets, S., Company Mates, A. [Coord.] (1994c) *La premsa, la ràdio i la televisió des d'una perspectiva històrica: XI jornades d'estudis històrics locals: Celebrades a Palma del 3 al 5 de novembre de 1993*. Palma: Institut d'Estudis Balearics
- Serra Busquets, S., Company Mates, A., [Coord.] (2001) *El moviment associatiu a les Illes Balears: Des del final del segle XIX fins a l'actualitat*. Palma: Institut d'Estudis Balearics
- Serra Busquets, S., Companys Mates, A., Pons Bosch, J. [Coord.] (2003) *Aportacions de la comunicació a la comprensió i construcció de la història del segle XX: la comunicació audiovisual en la història* (2003) (1st ed.). Palma: Universitat de les Illes Balears. Servicio de Publicaciones
- Serra Busquets, S. (1980) "La ven de Mallorca", una publicació nacionalista entre el 1900 i 1931. *Majorca: Revista Del Departament De Ciències Històriques i Geografia De Les Illes*, (20), 293-318
- Serra Busquets, S. (1985) La situació actual dels estudis sobre la premsa a les Illes Balears. *Estudios Balearicos*, 18, 107-128

- Serra Busquets, S. (1990) L'emigració de les Illes Balears a l'Argentina. *Maynagat: Revista Del Departament De Ciències Històriques i Teoria De Les Arts*, (23), 153-174
- Serra Busquets, S. (1992a) La emigración de la Islas Baleares a iberoamérica. *Historia general de la emigración española a iberoamérica* (1st ed., pp. 87-114) Ministerio de Trabajo e inmigración
- Serra Busquets, S. (1992b) Les publicacions periòdiques i la vida associativa dels emigrants de les Illes Balears a l'Argentina. Dins Comissió: Amèrica i Catalunya (Ed.), *II jornades d'estudis catalano-americans*. Barcelona, Generalitat de Catalunya
- Serra Busquets, S. (1994a) *Cultura i compromís polític a la Mallorca contemporània: Els mitjells de massa i l'ambient cultural català*. Palma: Fundació Emili Darder
- Serra Busquets, S. (1994b) Les publicacions periòdiques dels emigrants de les Illes Balears a Amèrica. *XII jornades d'estudis històrics locals: "la premsa, la ràdio i la televisió des d'una perspectiva històrica"*. Palma: Institut d'Estudis Balears
- Serra Busquets, S. (1998) L'emigració de les Illes Balears. Dins 1998, *la fi d'un món*. G. Forteza, B. Llinas [Coord.]. Palma: Govern de les Illes Balears, Conselleria d'Educació, Cultura i Esports
- Serra Busquets, S. (1999) Prensa y periodistas en Mallorca durante la transición democrática. *Del gacetero al profesional del periodismo: Evolución histórica de los actores humanos del "cuarto poder"* (1st ed., pp. 295-208) Fragua: Asociación de Historiadores de la Comunicación
- Serra Busquets, S. (2000a) El moviment associatiu. Història social, cultural i política i sociabilitat a les Illes Balears a l'edat contemporània. *XIX Jornades d'Estudis Històrics Locals: "El moviment associatiu a les Illes Balears"* (1st ed, pp. 19-23) Palma: Institut d'Estudis Balears.
- Serra Busquets, S. (ed.) (2000b) *El segle XX a les Illes Balears: Estudi i cronologia*. Palma: Cort
- Serra Busquets, S. (2001a) Els canvis socials. *franquisme i transició democràtica a les terres de parla catalana: Actes del 20 congrés de la CCPEC (Palma, 16, 17 i 18 d'octubre de 1997)* (1st ed., pp. 591-610) Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana
- Serra Busquets, S. (2001b) *Els elements de canvi a la Mallorca del segle XX* (1st ed.) Palma: Cort, 2001
- Serra Busquets, S. (2002a) Mallorca després de la calma. Presentació. *L'Avenc: Revista De Història i Cultura*, (267), 19-21

- Serra Busquets, S. (2002b) *Prensa y cambios sociales en las Islas Baleares en los años sesenta. La comunicación social durante el franquismo* (1st ed., pp. 485-492) Malaga: Diputacion Provincial de Malaga
- Serra Busquets, S. (2003) *Projectes modernitzadors a Mallorca: Des de finals del segle XIX fins al final de la dictadura franquista* (1st ed.) Palma: El Far
- Serra Busquets, S. (2004) *Migracions i turisme. Col·loqui catalano-occità d'història contemporània* (1st ed., pp. 275-284) Barcelona: Eurocongres
- Serra Busquets, S. (2005a) *Les polítiques públiques de foment de la lectura: El moviment associatiu i els mitjans de comunicació*. Dins *XXII Jornades d'Estudis Històrics Locals - XII Jornades d'Història de l'Educació dels Països de Llengua Catalana*, (1st ed., pp. 109-121) Barcelona: Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana
- Serra Busquets, S. (2005b) "Les Illes Balears de l'emigració a la immigració des de la perspectiva històrica", dins S. Serra Busquets, i J. Pons Bosch (Eds.), *Història de la immigració de l'Estat espanyol a les Illes Balears*. Palma: Universitat de les Illes Balears
- Serra Busquets, S. [Coord.] (2009) *Actes de les II jornades d'estudis locals (celebrades durant la primavera de 2008)*. Porreres: Ajuntament de Porreres
- Serra Busquets, S., Pons Bosch, J. [Coord.] (2005) *Història de la immigració de l'Estat espanyol a les Illes Balears*. Palma: Universitat de les Illes Balears. Servei de Publicacions i Intercanvi Científic
- Serra Busquets, S., Ripoll Martínez, A. i Company Matas, A. (1993) *Mallorca: De la emigració a la immigració. Historia y fuentes orales: Memoria y sociedad en la España contemporánea: Actas III jornadas, Ávila, abril 1992* (1st ed., pp. 285-306). Ávila: Fundación Cultural Santa Teresa
- Société des hispanistes français. Congrès (1985) *La investigación sobre temas hispanicos en Francia, 1962- 1984: España y América latina: Actas del XV congreso, Madrid, 30 marzo-1o de abril de 1984*. Madrid: S.H.F.
- Soler, I. (2006) *Prensa local, prensa vital*. *Aplec De Treballs*, (24), 10-11
- Souardía, H., i Usall Santa, R. (2004) *La guerra bruta: El testimoni d'un antic oficial de les forces especials de l'exercit en algeria*. Lleida: Pages Editors.
- Stake, R.E. (1998) *La investigación con estudio de casos*. Madrid: Morata
- Stein, I. (1983) *Más allá de la muerte y del exilio: Los republicanos españoles en Francia, 1939-1955*. Barcelona: Plaza i Janes
- Tamayo Vasquez, I. (2008) *Identidad cultural en los migrantes*. *Revista Trabajo Social*, (19), 183-194

- Temime, E. (1991) *Estil polític i migracions econòmiques, espanyols i francesos any 1975-1976*. París: CNRS.
- Torres Blasco, J. (2008) "La mi, què em conten?" In S. Serra Busquets, i A. Company i Mates (Eds.), *Perspectives de final de segle a Mallorca: jornades d'estudi*, (pp. 121-128). Palma: Fundació Emili Darder.
- Tribalat, M. (2004) Une estimation des populations d'origine étrangère en France en 1999. *Population*, (1), 51-82.
- Tribalat, M. (2007) Hétérogénéité ethnoculturelle et cohésion sociale. *Futuribles*, (332), 71-84.
- Tusell, Javier (2007) *La transición a la Democracia (España, 1975-1982)*. Madrid: Espasa Calpe.
- Tribalat, M. (2008) Efectos demográficos de l'immigració estrangera: elements de comparació europea. *Futuribles*, (343), 41-59.
- Tribalat, M. (2012) Controverse sur les migrations: A propos des ouvrages "exceptional people" et "immigrant nations". *Futuribles*, (386), 23-32.
- Tusell, J., i Fusi, J. P. (2007) *La transición a la democracia (España, 1975-1982)*. Pozuelo de Alarcón: Madrid: Espasa Calpe.
- Ureña Álvarez, M. R. (2004) La protección del patrimonio cultural en tiempo de guerra. *Cuadernos De Estudios Empereñados*, (14), 245-260.
- Usall, R., i Universitat de València. (2004) *Algèria viurà: França i la guerra per la independència algeriana: 1954-1962*. València: Universitat de València.
- Vargas, B. (2010) Crónica oral de una emigración: UGT y los trabajadores españoles en Francia, Bélgica, Holanda, Alemania y Suiza (1956-1976). *El sindicalismo socialista español: Aproximación oral a la historia de UGT (1931-1975)* (1st ed., pp. 246-279). Fundación Francisco Largo Caballero.
- Verd, S. (1987, num. 5). La normalització no ha arribat als mitjans de comunicació. *El Abrell*, 17-18.
- Verd, S. (1975) Premsa i ajuntament, polemiques. *Lluc: Revista De Cultura i d'idees*, (644), 15-16.
- Verdeguer, I. (2010) La representació de les dones immigrants en la premsa. *Arxius De Sociologia*, (23), 185-192.
- Castanyer, J. M. (1987) L'Activitat mercantil al Port de Soller (1835-1862). Tendències Conjunturals. *Estudis Balearics* 25, pag. 32.
- Vicens Castanyer, A. (1994). El setmanari Söller i l'emigració. *Illa Blanca*, 2.

- Vicens Castanyer, A., i Moratal Oliver, V. (1993) *Solleries a França. Passions i quimeres (1870-1940)*. Mallorca: El Tall.
- Villa Ribas, I. (2003) *Todo estaba escrito: decadencia del franquismo y prensa, 1965-1975*. Bilbao: Servicio editorial Universidad del País Vasco, Universidad del País Vasco.
- Vives, A. (2005) El foment del turisme de Mallorca: Una història de cent anys. *Ilerc: Revista De Cultura i d'Idées*, (848), 21-25.
- Vives, A. (2005) *Història del Foment del Turisme de Mallorca (1905-2005)*. Palma: Foment del Turisme.
- Williams, N. (2007) *Francia*. Barcelona: Planeta.
- Ysas Solares, P., i Molinero Ruiz, C. (2001) La vida quotidiana durant el franquisme. *Franquisme i transició democràtica a les terres de parla catalana. Actes del 20 congrés de la C'FEP (Palma, 16, 17 i 18 d'octubre de 1997)* (1st ed.), pp. 643-664. Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana.
- Zugasti, R. (2008) El papel de la prensa en la construcción de la democracia española. Recuperat el 26 de maig de 2014, a <http://contines.mty.itesm.mx>.

Pàgines web consultades

Biblioteca Nacional de França, (n.f.), recuperat el 27 de març de 2014, a <http://catalogue.bnf.fr>

Biografia Lluís Ripoll (n.f.). Recuperat el 22 de maig de 2013, a <http://possessionsdepalma.net/>

Conversor divises (n.f.). recuperat el 24 de març de 2014, a <http://fxtop.com/es/convertidor-divisas-pasado.php>

Dragonera (el País). Recuperat el 4 de maig de 2014, a <http://elpais.com>

Gaspar Sabater, (n.f.). Recuperat el 20 de juny de 2013, a http://elpais.com/diario/1987/02/23/agenda/541033201_850215.html

Històries del mar d'Arenys. (n.f.). Recuperat 14 de desembre 2009, <http://www.arenys.org/historiesdemar/arts/>

IPC Espanya. (n.f.) Recuperat el 24 de març de 2014, a a <http://es.global-rates.com/estadisticas-economicas/inflacion/indice-de-precios-al-consumo/ipc/espana.aspx>

IPC França. (n.f.). Recuperat el 24 de març de 2014, a <http://es.global-rates.com/estadisticas-economicas/inflacion/indice-de-precios-al-consumo/ipc/francia.aspx>

El mayo francès, per Javier Ortiz. Recuperat el 10 d'abril de 2014, a <http://www.javierortiz.net/ant/ortizestevez/Conferencias/mayo.html>

Editorial Cort, (n.f.). Recuperat el 23 de juny de 2013, a <http://www.eeif.es>

Entrega premis Siurell de Plata (n.f.). Recuperat el 22 de maig de 2013, a <http://gruposerra.com>

Il est le dernier épicier de la vieille ville. (2014, 3 de març), recuperat el 13 de juny de 2014, de <http://www.lanouvellerepublique.fr>

La France latine Revue d'études d'oc. (n.f.). Recuperat desembre 2009, a www.univ-rennes2.fr/alc/erellif/

Legislación Histórica, (n.f.). Recuperat el 27 de març de 2014, a http://www.bne.es/opencms/es/Colecciones/Adquisiciones/DepositoLegal/LegislacionHistorica/docs/DL_1958.pdf

Los Hombres de los monumentos. (n.f), recuperat el 9 d'abril de 2014, a <http://www.clarin.com>

Maquis des Glières (n.f), recuperat el 14 d'abril de 2014, a <http://www.le-cartographe.net/>

Maurice Deribéré. (n.f.). Recuperat el 26 d'abril de 2014, a <http://www.babelio.com/>

Panorama Balear (n.f.). Recuperat el 22 de maig de 2013, a <http://www.eeif.es>

Viaje a las Islas Menores, Baltasar Porcel. (n.f). Recuperat el 14 d'abril de 2014, pàg. 41, a <http://hemeroteca.lavanguardia.com>

FONTS

Publicacions periòdiques consultades

- ABC
- Andraitx
- La Voz Arraconense
- N'Ali
- París-Baleares
- La Vanguardia
- La Veu de Sóller
- El País
- Sóller

Legislació

Convención sobre la protección del patrimonio mundial, cultural y natural (n.f), recuperat el 9 d'abril de 2014, a <http://whc.unesco.org/archive/convention-es.pdf>

BOE 18/03/1966. Recuperat el 27 de març de 2014, a <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1966->

BOE 30/07/2011. Recuperat el 27 de març de 2014, a <http://www.boe.es/boe/dias/2011/07/30/pdfs/BOE-A-2011-13114.pdf>

Entrevistes

- Antoni Vicens Castanyer, entrevista abril 2005
- Joan Estades de Moncaire, maig 2005
- Michel B. Cardell Calafat, juny 2005
- Catherine Savi, entrevista agost 2005
- Marie Pierre Alemany, agost 2005
- Antonio Simó Cárdenas, agost 2005 i abril 2014
- Francisca Simó Cárdenas, agost 2005 i abril 2014
- Arcadio Gomila Pons, agost 2012
- Gabriel Jofre Mir, agost 2012
- Sebastià Gelabert, agost 2012
- Dolores Alemany, entrevista abril 2011
- Miquel Ferragut Pujol, abril 2014
- Brigitte Strebelle, juny 2014
- Michel Waller, juny 2014
- Michèle Rech Afus, juny 2014
- Miquel Company, juny 2014

ANNEXOS

Taula 1. Localitats de Balears aparegudes a la secció <i>Crònica de Mallorca</i> durant el primer any de la publicació <i>Paris-Baleares</i>	540
Taula 2. Localitats de França aparegudes a la secció <i>Crònica de Mallorca</i> durant el primer any de la publicació <i>Paris-Baleares</i>	542
Taula 3. Empreses anunciantes 1954	544
Taula 4. Empreses anunciantes 1965	545
Taula 5. Empreses anunciantes 1980	546
Taula 6. Empreses anunciantes 1997	546
Taula 7. Relació de localitats aparegudes a la secció <i>Crònica de Mallorca</i> i <i>Crònica de Menorca</i> als anys 1954 i 1957	547
Taula 8. Distribució dels membres per Departaments Francesos	549
Gràfic 9. Mapa de distribució dels membres per departaments francesos	551
Taula 10. Llistat dels Benefactors per departaments 1965-1975	552
Gràfic 11. Mapa distribució benefactors 1965-1975	553
Taula 12. Distribució per regions dels membres 1955-1965	554
Gràfic 13. Distribució per regions dels membres 1955-1965	555
Taula 14. Distribució per regions dels benefactors 1965-1975	556
Gràfic 15. Distribució per regions dels benefactors 1965-1975	557
Gràfic 16. Distribució per països membres 1955-1965	557
Taula 17. Números i títols de la publicació <i>Paris-Baleares</i>	558
Taula 18. Relació dels membres dels <i>Còdols</i> entre els anys 1955-1968	566
Taula 19. Membres dels <i>Còdols</i> per localitats, departament, regions i país (1955-1965)	604
Taula 20. Benefactors dels <i>Còdols</i> per localitats, departament, regions i país (1965-1975)	606
Taula 21. Relació de localitats a la <i>Crònica de Balears</i> als anys 1954, 1956, 1958, 1965, 1980 i 1997	611
Taula 22. Relació de localitats a la <i>Crònica de França</i> als anys 1954, 1956, 1958, 1965, 1980 i 1997	616
Gràfic 23. Portada <i>Paris-Baleares</i> n. 1, gener 1954	622
Gràfic 24. Portada <i>Paris-Baleares</i> n. 56, gener 1959	623
Gràfic 25. Portada <i>Paris-Baleares</i> n. 233, gener 1976	624
Gràfic 26. Portada <i>Paris-Baleares</i> , n. 377, maig-juny 1998	625

Taula 1: Localitats de Balears aparegudes a la secció Crònica de Mallorca durant el primer any de la publicació *París-Baleares*.

Any	Poble	Articles
1954	Alaró	1
1954	Algaida	3
1954	Andratx	9
1954	Artà	9
1954	Banyalbufar	2
1954	Binissalem	3
1954	Bunyola	1
1954	Cala Rajada	1
1954	Calonge	1
1954	Campos	5
1954	Capdepera	1
1954	Ciutadella	1
1954	Consell	1
1954	Deià	1
1954	Eivissa	1
1954	Esporles	1
1954	Felanitx	4
1954	Galilea	1
1954	Inca	6
1954	La Pobla d'Uiafàs	4
1954	Lloseta	1
1954	Llubí	1
1954	Llucmajor	6
1954	Manacor	5
1954	Maó	3
1954	Maria	1
1954	Menorca	2
1954	Montuïri	1
1954	Muro	11
1954	Palma	11
1954	Petra	3
1954	Pollença	4

Any	Poble	Articles
1954	Porreres	5
1954	Port d'Andratx	1
1954	Port de Pollença	1
1954	Sant Joan	1
1954	Sant Llorenç del Cardassar	2
1954	Santa Margalida	3
1954	Santanyí	4
1954	s'Arracó	8
1954	Selva	1
1954	Sencelles	4
1954	Sineu	2
1954	Sóller	6
1954	Valldemossa	1
1954	Vilafranca de Bonany	2

Taula 2: Localitats de França aparegudes a la secció *Crónica de Mallorca* durant el primer any de la publicació *París-Baleares*.

Any Publicació	Localitat	Articles	Departament
1954	Romans	1	Ain
1954	Salon	1	Ain
1954	Hirson	1	Aisne
1954	Laon	5	Aisne
1954	Alger	2	Algèria
1954	Fort de l'eau	1	Algèria
1954	Manosque	1	Alpes de Haute Provence
1954	Cannes	1	Alpes Maritimes
1954	Saint-Girons	1	Ariège
1954	Troyes	6	Aube
1954	Angoulême	1	Charente
1954	La Rochelle	2	Charente-Maritime
1954	Brest	1	Finistère
1954	Bordeaux	6	Gironde
1954	Creon	1	Gironde
1954	Saint-Gaudens	1	Haute Garonne
1954	Lannemezan	2	Hautes Pyrenees
1954	Pierrefite-Nestalas	1	Hautes Pyrenees
1954	Semeac	1	Hautes Pyrenees
1954	Tarbes	2	Hautes Pyrenees
1954	Rennes	1	Ille et Vilaine
1954	Saint Malo	1	Ille et Vilaine
1954	Châteauroux	1	Indre
1954	Tours	1	Indre et Loira
1954	Nantes	6	Loire Atlantique
1954	Montereau	3	Loiret
1954	Roche-for sur Loire	3	Maine et Loira
1954	Angers	3	Maine-et-Loira
1954	Chalons-sur-marne	3	Marne
1954	Epernay	2	Marne
1954	Reims	11	Marne
1954	Tanger	1	Marroc
1954	Nancy	2	Meurthe et Moselle
1954	Lorient	7	Morbihan
1954	Dunkerque	1	Nord
1954	Compiègne	1	Oise

1954	París	11	Paris
1954	Etaples	1	Pas de Calais
1954	Perpignan	1	Pyrennes-Orientales
1954	Chambery	2	Savoie
1954	Charleville	1	Savoie
1954	Le Havre	1	Seine Maritime
1954	Rouen	4	Seine Maritime
1954	Epinal	2	Vosges

Taula 3: Empreses anunciants 1954.

Empresa	Total anuncis	Localitat
Agence Générale Henry Collot	5	Seine
Atlantic Hotel	9	Palma
B. Llobera	12	París
Bar Restaurant Palermo	9	Palma
Bar Wepler	13	París
Bodega la marina	8	París
Brasserie Balzar	13	París
Brasserie de Lorraine	5	Reims
Brasserie La malène	12	París
Brasserie Lipp	12	St Germain
Brasserie Lorraine	1	St Germain
Café Casa Mahonés	9	Palma
Copacabana Hotel	7	Palma
Forn de Plassa	6	Palma
Gran Hotel Alcina	7	Palma
Gran Pensión la Lonja	8	Palma
Grand Café Restaurant Marseilla	8	Reims
H. Restaurante el Guia	7	Sóller
Henry Collot & Cie	7	Clichy
Hotel Lamartine	3	París
Hotel Mundial	8	Palma
Hotel Peninsular	6	Palma
Hotel Perú	7	Palma
Hotel Regina	7	Palma
Hotel Restaurant Repla	10	Palma
Imprimerie A. Dhiver	1	Cahors
Imprimerie P.A. Casasnovas	5	París
José Vicens	9	Choisy-le-Roi
Maison de commission	6	París
Marque Palma	13	París
Micasar Ja	6	Marseille
Minaco	6	Palma
Nacional Hotel	8	Palma
Pensión Menorquina	7	Palma
Pensión Sol	6	Palma
Restaurant Las Baleares	9	París
Restaurante Triton	9	Palma
Salon Bar Riskal	6	Palma
Sastreria Nueva York	9	Palma
Sebastien Sastre	11	París
Traductions Mme Betoulières	11	París
Total empreses	41	
Total anuncis	321	

Taula 4: Empreses anunciats 1965

Empresa	Total anuncis	Localitat
Comptoir de Change et numismatique	1	París
Hotel Brismar	1	Port d'Andratx
Agence de Voyages "Alcover"	19	Le Havre
Agence de Voyages "Alcover" autocars	6	Le Havre
Antoine Ferra	16	Etaples
Antoine Miro fils	9	Chateaurenard de-
Antonio Alemany Serra	1	S'Arracó
Au Faisan Dore	12	Bourg-en-Bresse
Aviaco	2	Palma
Avion Quotidien Perpignan-Palma	3	Palma
Baby-Taileries (Mulet&Cia)	13	París
Bar Restaurant Dragonera	1	Palma
Brasserie Balzar	1	París
Brasserie de Lorraine	8	Reims
Ca'n Quet	1	Deia
Casa Prima	12	S'Arracó
Coiffures pour Dames	10	París
Dauner. Confiteria y fábrica de turrone	2	Perpignan
Descours&Fils	13	Lyon
Empire Restaurant	9	Reims
Haute Couture	13	París
Hotel Bahia	2	Eivissa
Hotel Bahia	1	Sant Antoni
Hotel Cormoran	10	Reims
Hotel-restaurant Miquel	12	Perpignan
L. Vicente de oro	2	París
L'Algérie et la Tunisie	13	París
L'Espagne a Paris	2	París
Micasar Ja	11	Marseille
Miró Solkem	1	Palma
Miró Solkem	12	Palma
Mme Garau Mateu	13	Rennes
Nacional Hotel	13	Palma
Pensión Mundial	2	Deia
Perlas Manacor	13	Manacor
Restaurant "La grotte"	13	Lyon
Restaurant Aumage	13	Marseille
Restaurant Barcelona	11	París
Rutas escondidas de Mallorca	3	Palma
Transmediterrànea	13	París
Voyages B.P.	10	Perpignan
Total empreses	39	
Total anuncis	323	

Taula 5: Empreses anunciants 1980

Empresa	Total anuncis	Localitat
Ca'n Palmer-Phillips	6	Andratx
Baby-Tuleyres (Mulet&Cia)	6	París
Coiffures Pour Dames	6	París
Au Faisen Doré	6	Grenoville
Brasseire de Lorraine	6	Reims
Hotel-Restaurent Du Point Neuf	6	Agen
Bar Isleño	6	Palma
Café Nuevo	6	Sóller
Muebles Casado	6	Andratx
Le Tourisme Frances	6	Le Havre
Confiteria Dauner	6	Perpignan
Expedition Georges Coll Ilegums	6	Cavaillon
Restaurant de l'étoile	6	Marseilla
Companyia Transmediterrania	6	Palma
Es Canyís Restaurant	6	Sóller
Imprenta Troncoso	6	Palma
Total empreses	16	
Total anuncis	96	

Taula 6: Empreses anunciants 1997

Empresa	Total anuncis	Localitat
Sa Nostra	6	Palma
Bar es Molí	6	Sant Elm
Garden Art	6	S'Arracó
Music Bar	6	Andratx
Contrucciones Miguel Alemany	6	Andratx
Concesionario Suzuki-Renault	6	Andratx
Germandat Donants de Sang	6	Andratx
Empresa Pompas Funebres	6	Andratx
Óptica Jena	6	Palma
Seguros Bilbao	6	Andratx
Psicólogo Juan Miguel Roca	6	Palma
Ferreteria Can Mateu	6	Andratx
Consell de Mallorca	12	Palma
Can Palmer	6	Andratx
Mi Casar	6	Marsella
Pescados Paquita	6	Andratx
Auberge de l'Eclause	6	Nevers
Total empreses	17	
Total anuncis	108	

Taula 7: Relació de localitats aparegudes a la secció *Crònica de Mallorca* i *Crònica de Menorca* als anys 1954 i 1957.

1954	1957
Alaró	Alaró
Algaida	Alcudia
Andratx	Algaida
Artà	Andratx
Banyalbufar	Artà
Binissalem	Banyalbufar
Calonge	Binissalem
Campos	Caimari
Ciutadella	Cala Rajada
Felanitx	Calvià
Inca	Campanet
La Pobla d'Uiafàs	Campos
Llucmajor	Capdepera
Manacor	Ciutadella
Maó	Consell
Menorca	Costitx
Muro	Deià
Palma	Eivissa
Petra	el Molinar
Pollença	Felanitx
Porreres	Formentor
Sant Llorenç del Cardassar	Inca
Santa Margalida	La Pobla d'Uiafàs
Santanyi	I'Arenal
s'Arracó	Les Salines
Selva	Llucmajor
Sencelles	Manacor
Sineu	Maó
Sóller	Maria
Vilafranca de Bonany	Marratxi
	Muro
	Palma
	Peguera
	Pollença
	Porreres
	Port d'Andratx
	Port de Pollença
	Puigpunyent
	Sant Elm
	Sant Joan
	Sant Llorenç del Cardassar
	Santa Eugènia
	Santa Margalida
	Santanyi
	s'Arracó
	Selva

	Sencelles
	Sineu
	Sóller
	Valldemossa

Taula 8: Distribució dels membres per Departaments Francesos

Departament	Membres
Ain	1
aisne	5
Allier	3
Alpes de Haute Provence	4
Ardennes	3
Ariège	64
Aube	6
Aveyron	1
Bas-Rhin	1
Bouches-du-Rhône	36
Calvados	3
Charente	3
Charente-Maritime	4
Cher	18
Côte-d'Or	6
Côtes-d'Armor	2
Creuse	2
Deux-Sèvres	3
Dordogne	0
Doubs	12
Drôme	1
Eure	1
Eure-et-Loir	1
Finistère	22
Gard	35
Gironde	27
Haute-Garonne	4
Haute-Loire	0
Haute-Marne	0
Haute-Savoie	2
Hautes-Pyrénées	2
Haute-Vienne	9
Haut-Rhin	7
Hauts-de-Seine	41
Hérault	5
ille-et-vilaine	1
Indre	6
Indre-et-Loire	1
Isère	5
Le Havre	1

Isère	2
Loire-Atlantique	12
Loiret	21
Lot-et-Garonne	5
Lot-et-Garonne	4
Marne	8
Marne	2
Meurthe-et-Moselle	5
Meuse	1
Morbihan	4
Moselle	8
Nord	4
Oise	2
Pas de Calais	9
Puy de Dôme	8
Pyrenées-Orientales	8
Rhône	12
Saône-et-Loire	5
Savoie	4
Seine-et-Marne	1
Seine-Saint-Denis	5
Somme	1
Territoire de Belfort	14
Var	4
Vaucluse	6
Vendée	1
Vienne	1
Vosges	4
Yveline	4

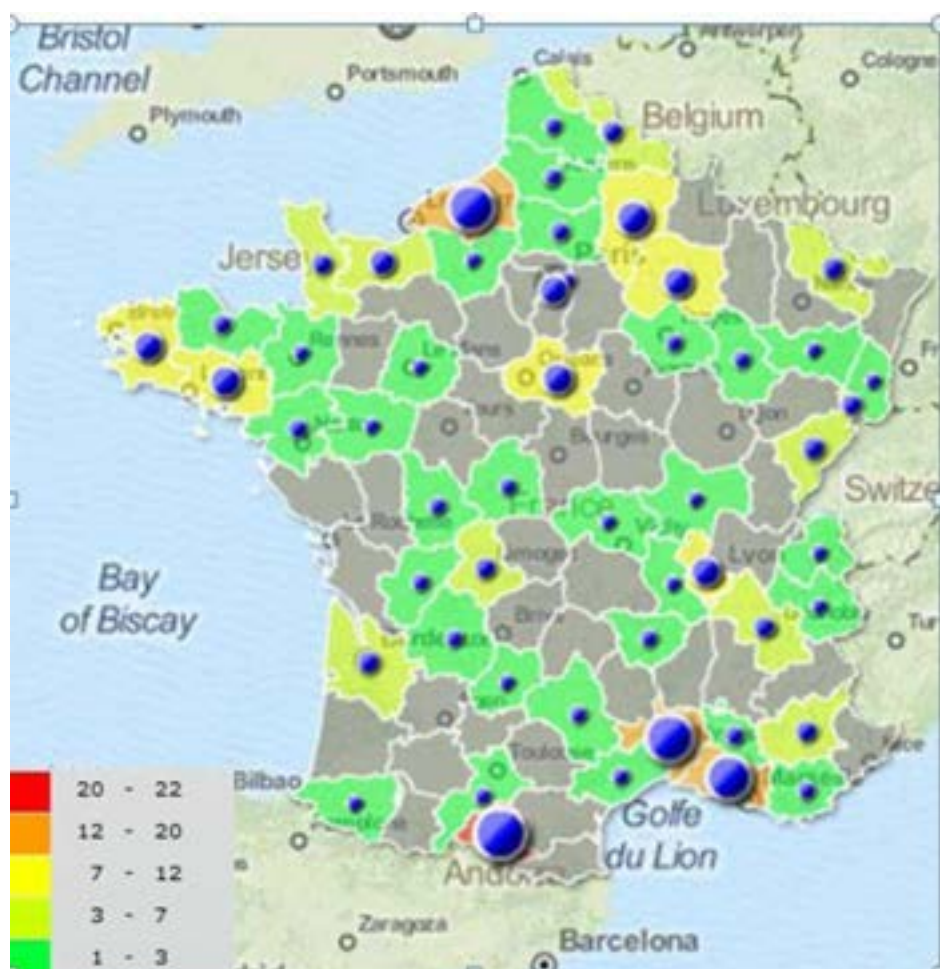

Taula 10: Llistat dels Benefactors per departaments 1965-1975

Departament	Benefactors
Ain	2
aisne	12
Allier	1
Alpes de Haute Provence	4
Ariège	22
Aube	2
Aveyron	2
Bouches-du-Rhône	18
Calvados	7
Charente	2
Côtes-d'Armor	3
Dordogne	2
Doubs	5
Eure	1
Finistère	9
Gard	20
Gironde	5
Haute-Garonne	2
Haute-Loire	2
Haute-Marne	2
Haute-Savoie	1
Haute-Vienne	4
Haut-Rhin	1
Hauts-de-Seine	9
Hérault	2
Ille-et-Vilaine	1
Indre	2
Isère	4
loire	1
Loire-Atlantique	3
Loiret	10
lot	1
Maine-et-Loire	1
Manche	4
Marne	9
Morbihan	10
Moselle	5
Nord	4
Oise	3
Pas de Calais	2
Pyrénées Atlantiques	1
Rhône	9
Saône-et-Loire	1

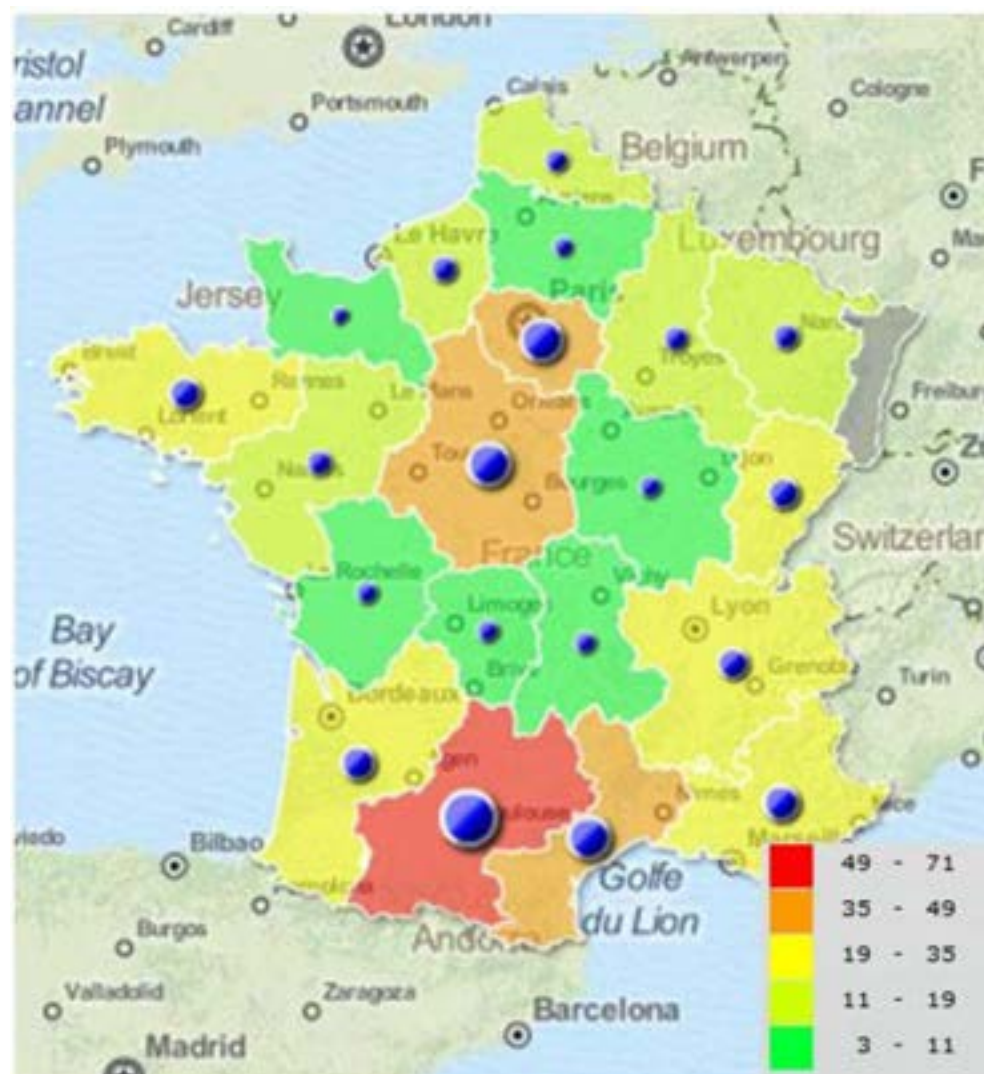
Sarthe	1
Savoie	1
Seine-Maritime	19
Seine-Saint-Denis	2
Somme	2
Territoire de Belfort	4
Var	2
Vaucluse	3
Vienne	2
Vosges	1
Yveline	1

Gràfic 11: Mapa distribució benefactors 1965-1975

Taula 12: Distribució per regions dels membres 1955-1965

Regió	Membres
Alsace	8
aquitaine	32
Auboncourt-Vauzelles	1
Auvergne	11
Basse-Normandie	3
Bourgogne	11
Bretagne	28
Centre	49
Champagne-Ardenne	16
Franche-Comté	27
Haute-Normandie	19
Île-de-France	48
Languedoc-Roussillon	48
Limousin	11
Lorraine	18
Midi-Pyrénées	71
Nord-Pas-de-Calais	13
Pays de la Loire	17
Picardie	8
Poitou-Charentes	11
Provence-Alpes-Côte d'Azur	35
Rhône-Alpes	26

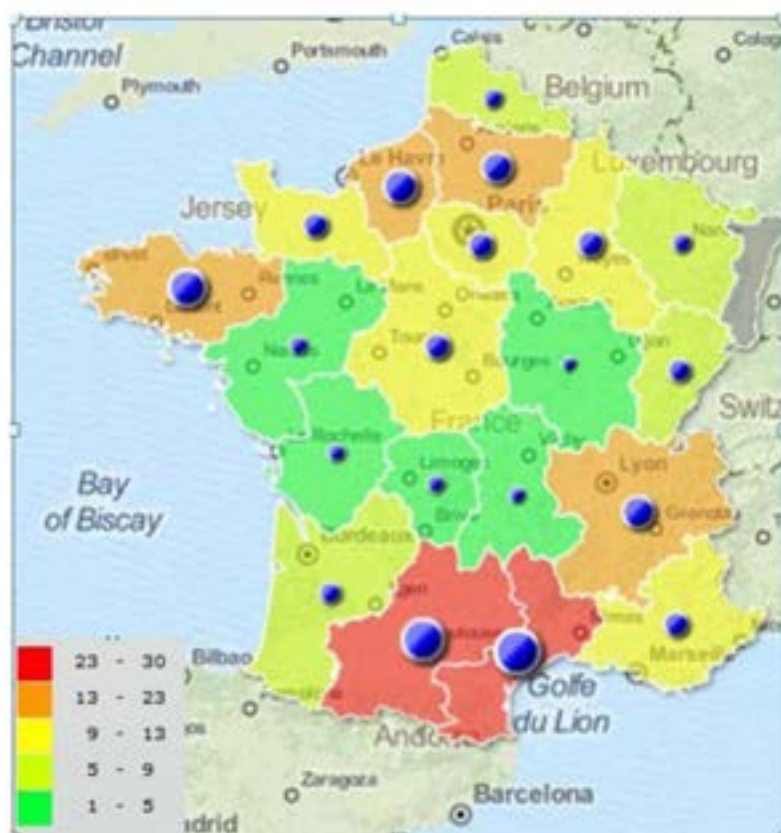
Gràfic 13: Distribució per regions dels membres 1955-1965

Taula 14: Distribució per regions dels benefactors 1965-1975

Región	Benefactors
Alsace	1
aquitaine	8
Auvergne	4
Basse-Normandie	11
Bourgogne	1
Bretagne	23
centre	12
Champagne-Ardenne	13
Franche-Comté	9
Haute-Normandie	20
Île-de-France	12
Languedoc-Roussillon	30
Limousin	4
Lorraine	6
Midi-Pyrénées	27
Nord-Pas-de-Calais	6
Pays de la Loire	5
Picardie	17
Poitou Charentes	4
Provence-Alpes-Côte d'Azur	11
Rhône-Alpes	18

Gràfic 15: Distribució per regions dels benefactors 1965-1975

Gràfic 16: Distribució per països membres 1955-1965

Taula 17: Números i mides de la publicació *Paris-Baleares*

NÚMERO	INICIO	FIN	AÑO	HOJAS	TAMAÑO
1	GENER		1954	2	DINA3 FOTOCOPIES
2	FEBRER		1954	2	DINA3 FOTOCOPIES
3	MARÇ		1954	1	DINA3 FOTOCOPIES
4	ABRIL		1954	2	DINA3 FOTOCOPIES
5	MAIG		1954	2	DINA3 FOTOCOPIES
6	JUNY		1954	2	DINA3 FOTOCOPIES
7	JULIOL	AGOST	1954	1	32X48,5
8			1954		
9	OCTUBRE		1954	2	DINA3 FOTOCOPIES
10	NOVEMBRE		1954	2	32X48,5
11	DESEMBRE		1954	2	32X48,5
12	GENER		1955	1	DINA3 FOTOCOPIES
13	FEBRER		1955	2	32X48,5
14	MARÇ		1955	2	DINA3 FOTOCOPIES
15	ABRIL		1955	2	DINA3 FOTOCOPIES
16	MAIG		1955	1	32X48,5
17	JUNY		1955	2	32X48,5
18	JULIOL	AGOST	1955	2	32X48,5
17	JUNY		1955	2	32X48,5
19	SETEMBRE		1955	2	32X48,5
20	OCTUBRE		1955	1	32X48,5
21	NOVEMBRE		1955	2	32X48,5
22	DESEMBRE		1955	1	32X48,5
23	GENER		1956	1	32X48,5
24	FEBRER		1956	3	32X48,5
25	MARÇ		1956	3	32X48,5
26	ABRIL		1956	1	32X48,5
27	MAIG		1956	1	32X48,5
28	JUNY		1956	3	32X48,5
29	JULIOL	AGOST	1956	3	32X48,5
30	SETEMBRE		1956	3	32X48,5
31	OCTUBRE		1956	1	32X48,5
32	NOVEMBRE		1956	1	32X48,5
33	DESEMBRE		1956	3	32X48,5
34	GENER		1957	3	32X48,5
35	FEBRER		1957	1	32X48,5
36	MARÇ		1957	1	32X48,5
37	ABRIL		1957	3	32X48,5
38	MAIG		1957	3	32X48,5
39	JUNY		1957	3	32X48,5
40	JULIOL	AGOST	1957	1	32X48,5
41	SETEMBRE		1957	1	32X48,5
42	OCTUBRE		1957	3	32X48,5
43	NOVEMBRE		1957	3	32X48,5
44	DESEMBRE		1957	1	32X48,5
45	GENER		1958	3	32X48,5
46	FEBRER		1958	3	32X48,5
47	MARÇ		1958	1	32X48,5

48	ABRIL	1958	3	32X48,5	
49	MAIG	1958	4	32X48,5	
50	JUNY	1958	4	32X48,5	
51	JULIOL	1958	4	32X48,5	
52	SETEMBRE	1958	4	32X48,5	
53	OCTUBRE	1958	4	32X48,5	
54	NOVEMBRE	1958	5	32X48,5	
55	DESEMBRE	1958	4	32X48,5	
56	GENER	1959	4	32X48,5	
57	FEBRER	1959	3	32X48,5	
58	MARÇ	1959	4	32X48,5	
59	ABRIL	1959	4	32X48,5	
60	MAIG	1959	4	32X48,5	
61	JUNY	1959	4	32X48,5	
62	JULIOL	1959	4	32X48,5	
63	SETEMBRE	1959	4	32X48,5	
64	OCTUBRE	1959	4	32X48,5	
65	NOVEMBRE	1959	4	32X48,5	
66	DESEMBRE	1959	4	32X48,5	
67	GENER	1960	4	32X48,5	
68	FEBRER	1960	4	32X48,5	
69	MARÇ	1960	4	32X48,5	
70	ABRIL	1960	4	32X48,5	
71	MAIG	1960	4	32X48,5	
72	JUNY	1960	4	32X48,5	
73	JULIOL AGOST	1960	4	32X48,5	
74	SETEMBRE	1960	4	32X48,5	
75	OCTUBRE	1960	4	32X48,5	
76	NOVEMBRE	1960	4	32X48,5	
77	DESEMBRE	1960	4	32X48,5	
78	GENER	1961	10	25X31,5	TARAT
79	FEBRER	1961	8	25X31,5	
80	MAIG	1961	8	25X31,5	
81	JUNY	1961	8	25X31,5	
82	JULIOL	1961	6	25X31,5	
83	SETEMBRE	1961	8	25X31,5	
84	OCTUBRE	1961	8	25X31,5	
85	NOVEMBRE	1961	8	25X31,5	
86	DESEMBRE	1961	8	25X31,5	
87	GENER	1962	8	25X31,5	
88	FEBRER	1962	8	25X31,5	
89	MARÇ	1962	8	25X31,5	
90	ABRIL	1962	8	25X31,5	
91	MAIG	1962	8	25X31,5	
92	JUNY	1962	8	25X31,5	
93	JULIOL	1962	8	25X31,5	TARAT
94	SETEMBRE	1962	8	25X31,5	TARAT
95	OCTUBRE	1962	8	25X31,5	
96	NOVEMBRE	1962	8	25X31,5	
97	DESEMBRE	1962	8	25X31,5	
98	GENER	1963	8	25X31,5	

98	GENER	1963	8	25X31,5	
99	FEBRER	1963	8	25X31,5	
100	MARÇ	1963	8	25X31,5	
101	ABRIL	1963	8	25X31,5	
102	MAIG	1963	8	25X31,5	
103	JUNY	1963	8	25X31,5	
104	JULIOL AGOST	1963	10	25X31,5	
105	SETEMBRE	1963	10	25X31,5	
106	OCTUBRE	1963	8	25X31,5	
107	NOVEMBRE	1963	8	25X31,5	
108	DESEMBRE	1963	8	25X31,5	
109	GENER	1964	8	25X31,5	
110	FEBRER	1964	8	25X31,5	
111	MARÇ	1964	8	25X31,5	
112	ABRIL	1964	8	25X31,5	
113	MAIG	1964	8	25X31,5	
114	JUNY	1964	8	25X31,5	
114	JULIOL AGOST	1964	4	32X48,5	TARAT
115					TARAT
116	SETEMBRE	1964	4	32X48,5	
117	OCTUBRE	1964	4	32X48,5	
118	NOVEMBRE	1964	8	25X31,5	
119	DESEMBRE	1964	8	25X31,5	
120	GENER	1965	8	25X31,5	
121	FEBRER	1965	8	25X31,5	
122	MARÇ	1965	8	25X31,5	
123	ABRIL	1965	8	25X31,5	
124	MAIG	1965	8	25X31,5	
125	JUNY	1965	8	25X31,5	
126	JULIOL AGOST	1965	9	25X31,5	
127	SETEMBRE	1965	9	25X31,5	
128	OCTUBRE	1965	8	25X31,5	
129	NOVEMBRE	1965	8	25X31,5	
130	DESEMBRE	1965	10	25X31,5	DEPOSIT LEGAL
131	GENER	1966	8	25X31,5	
132	FEBRER	1966	8	25X31,5	
133	MARÇ	1966	8	25X31,5	
134	ABRIL	1966	8	DINA3	FOTOCOPIES
135	MAIG	1966	8	25X31,5	
136	JUNY	1966	8	25X31,5	
137	JULIOL AGOST	1966	8	25X31,5	
138	SETEMBRE	1966	8	25X31,5	
139	OCTUBRE	1966	8	25X31,5	
140	NOVEMBRE	1966	8	25X31,5	
141	DESEMBRE	1966	8	25X31,5	
142	GENER	1967	8	25X31,5	
143	FEBRER	1967	8	25X31,5	
144	MARÇ	1967	8	25X31,5	
145	ABRIL	1967	8	25X31,5	
146	MAIG	1967	8	25X31,5	
147	JUNY	1967	8	25X31,5	
148	JULIOL AGOST	1967	9	25X31,5	

149	SETEMBRE	1967	⌘	25X31,5	
150	OCTUBRE	1967	7	25X31,5	TARAT
151	NOVEMBRE	1967	3	25X31,5	
152	DESEMBRE	1967	⌘	25X31,5	
153	GENER	1968	⌘	25X31,5	
154	FEBRER	1968	3	25X31,5	
155	MARÇ	1968	3	25X31,5	
156	ABRIL	1968	⌘	25X31,5	
157	MAIG	1968	⌘	25X31,5	
158	JUNY	1968	⌘	25X31,5	
159	JULIOL AGOST	1968	3	25X31,5	
160	SETEMBRE	1968	⌘	25X31,5	
161	OCTUBRE	1968	⌘	25X31,5	
162	NOVEMBRE	1968	⌘	25X31,5	TARAT
163	DESEMBRE	1968	3	25X31,5	
164	GENER	1969	⌘	24,5X33,5	
165	FEBRER	1969	⌘	24,5X33,5	
166	MARÇ	1969	⌘	24,5X33,5	
167	ABRIL	1969	⌘	24,5X33,5	
168	MAIG	1969	3	24,5X33,5	
169	JUNY	1969	⌘	24,5X33,5	
170	JULIOL AGOST	1969	⌘	24,5X33,5	
171	SETEMBRE	1969	⌘	24,5X33,5	
172	OCTUBRE	1969	3	24,5X33,5	
173	NOVEMBRE	1969	⌘	24,5X33,5	
174	DESEMBRE	1969	⌘	24,5X33,5	
175	GENER	1970	⌘	24,5X33,5	
176	FEBRER	1970	3	24,5X33,5	
177	MARÇ	1970	⌘	24,5X33,5	
178	ABRIL	1970	⌘	24,5X33,5	
179	MAIG	1970	⌘	24,5X33,5	
180	JUNY	1970	3	24,5X33,5	
181	JULIOL AGOST	1970	⌘	24,5X33,5	
182	SETEMBRE	1970	⌘	24,5X33,5	
183	OCTUBRE	1970	⌘	24,5X33,5	
184	NOVEMBRE	1970	3	24,5X33,5	
185	DESEMBRE	1970	3	24,5X33,5	
186	GENER	1971	⌘	24,5X33,5	
187	FEBRER	1971	⌘	24,5X33,5	
188	MARÇ	1971	⌘	24,5X33,5	
189	ABRIL	1971	3	24,5X33,5	
190	MAIG	1971	⌘	24,5X33,5	
191	JUNY	1971	⌘	24,5X33,5	
192	JULIOL AGOST	1971	⌘	24,5X33,5	
193	SETEMBRE	1971	9	24,5X33,5	
194	OCTUBRE	1971	⌘	24,5X33,5	
195	NOVEMBRE	1971	⌘	24,5X33,5	
196	DESEMBRE	1971	⌘	24,5X33,5	
197	GENER	1972	3	24,5X33,5	
198	FEBRER	1972	⌘	24,5X33,5	
199	MARÇ	1972	⌘	24,5X33,5	

200	ABRIL		1972	⌘	24,5X33,5
201	MAIG		1972	⌘	24,5X33,5
202	JUNY		1972	⌘	24,5X33,5
203	JULIOL	AGOST	1972	⌘	24,5X33,5
204	SETEMBRE		1972	⌘	24,5X33,5
205	OCTUBRE		1972	⌘	24,5X33,5
206	NOVEMBRE		1972	⌘	24,5X33,5
207	DESEMBRE		1972	⌘	24,5X33,5
208	GENER		1973	⌘	24,5X33,5
209	FEBRER		1973	⌘	24,5X33,5
210	MARÇ		1973	⌘	24,5X33,5
211	ABRIL	MAIG	1973	⌘	24,5X33,5
212	JUNY		1973	⌘	24,5X33,5
213	JULIOL	AGOST	1973	⌘	24,5X33,5
214	SETEMBRE		1973	⌘	24,5X33,5
215	OCTUBRE	NOVEMBRE	1973	⌘	24,5X33,5
216	DESEMBRE		1973	⌘	24,5X33,5
217	GENER		1974	⌘	24,5X33,5
218	FEBRER	MARS	1974	⌘	24,5X33,5
219	ABRIL		1974	⌘	24,5X33,5
220	MAIG	JUNY	1974	⌘	24,5X33,5
221	JULIOL	AGOST	1974	⌘	24,5X33,5
222	SETEMBRE		1974	⌘	24,5X33,5
223	OCTUBRE		1974	⌘	24,5X33,5
224	NOVEMBRE	DESEMBRE	1974	⌘	24,5X33,5
225	GENER		1975	⌘	24,5X33,5
226	FEBRER	MARS	1975	⌘	24,5X33,5
227	ABRIL	MAIG	1975	⌘	24,5X33,5
228	JUNY		1975	⌘	24,5X33,5
229	JULIOL	AGOST	1975	⌘	24,5X33,5
230	SETEMBRE		1975	⌘	24,5X33,5
231	OCTUBRE		1975	⌘	24,5X33,5
232	NOVEMBRE	DESEMBRE	1975	⌘	24,5X33,5
233	GENER		1976	⌘	24,5X33,5
234	FEBRER		1976	⌘	24,5X33,5
235	MARÇ	ABRIL	1976	⌘	24,5X33,5
236	MAIG		1976	⌘	24,5X33,5
237	JUNY		1976	⌘	24,5X33,5
238	JULIOL	AGOST	1976	⌘	24,5X33,5
239	SETEMBRE		1976	⌘	24,5X33,5
240	OCTUBRE	NOVEMBRE	1976	⌘	24,5X33,5
241	DESEMBRE		1976	⌘	24,5X33,5
242	GENER	FEBRER	1977	⌘	24,5X33,5
243	MARÇ		1977	⌘	24,5X33,5
244	ABRIL	MAIG	1977	⌘	24,5X33,5
245	JUNY		1977	⌘	24,5X33,5
246	JULIOL	AGOST	1977	⌘	24,5X33,5
247	SETEMBRE		1977	⌘	24,5X33,5
248	OCTUBRE	NOVEMBRE	1977	⌘	24,5X33,5
249	DESEMBRE		1977	⌘	24,5X33,5
250	GENER	FEBRER	1978	⌘	24,5X33,5
251	MARÇ		1978	⌘	24,5X33,5

252	ABRIL	MAIG	1978	8	24,5X33,5	
253	JUNY		1978	8	24,5X33,5	
254	JULIOL	AGOST	1978	8	24,5X33,5	
255	SETEMBRE		1978	12	24,5X33,5	ESPECIAL
256	OCTUBRE	NOVEMBRE	1978	8	24,5X33,5	
257	DESEMBRE		1978	8	24,5X33,5	
258	GENER	FEBRER	1979	8	24,5X33,5	
259	MARÇ		1979	8	24,5X33,5	
260	ABRIL	MAIG	1979	8	24,5X33,5	
261	JUNY		1979	8	24,5X33,5	
262	JULIOL	AGOST	1979	8	24,5X33,5	
263	SETEMBRE		1979	8	24,5X33,5	
264	OCTUBRE	NOVEMBRE	1979	8	24,5X33,5	
265	DESEMBRE		1979	8	24,5X33,5	
266	GENER	FEBRER	1980	8	24,5X33,5	
267	MARÇ		1980	8	24,5X33,5	
268	ABRIL	MAIG	1980	8	24,5X33,5	
269	JUNY		1980	8	24,5X33,5	
270	JULIOL	AGOST	1980	8	24,5X33,5	
271	SETEMBRE	OCTUBRE	1980	8	24,5X33,5	
272	NOVEMBRE	DESEMBRE	1980	8	24,5X33,5	
273	GENER	FEBRER	1981	8	24,5X33,5	
274	MARÇ	ABRIL	1981	8	24,5X33,5	
275	MAIG	JUNY	1981	8	24,5X33,5	
276	JULIOL	AGOST	1981	8	24,5X33,5	
277	SETEMBRE	OCTUBRE	1981	8	24,5X33,5	
278	NOVEMBRE	DESEMBRE	1981	8	24,5X33,5	
279	GENER	FEBRER	1982	8	22X31,5	
280	MARÇ	ABRIL	1982	8	22X31,5	
281	MAIG	JUNY	1982	8	22X31,5	
282	JULIOL	AGOST	1982	8	22X31,5	
283	SETEMBRE	OCTUBRE	1982	8	22X31,5	
284	NOVEMBRE	DESEMBRE	1982	8	22X31,5	
285	GENER	FEBRER	1983	8	22X31,5	
286	MARÇ	MAYO	1983	8	22X31,5	
287	MAIG	JUNY	1983	8	22X31,5	
288	JULIOL	AGOST	1983	8	22X31,5	
289	SETEMBRE	OCTUBRE	1983	8	22X31,5	
290	NOVEMBRE	DESEMBRE	1983	8	22X31,5	
291	GENER	FEBRER	1984	8	22X31,5	
292	MARÇ	MAYO	1984	8	22X31,5	
293	MAIG	JUNY	1984	8	22X31,5	
294	JULIOL	AGOST	1984	8	22X31,5	
295	SETEMBRE	OCTUBRE	1984	8	22X31,5	
296	NOVEMBRE	DESEMBRE	1984	8	22X31,5	
297	GENER	FEBRER	1985	8	22X31,5	
298	MARÇ	MAYO	1985	8	22X31,5	
299	MAIG	JUNY	1985	8	22X31,5	
300	JULIOL	AGOST	1985	8	22X31,5	
301	SETEMBRE	OCTUBRE	1985	8	22X31,5	
302	NOVEMBRE	DESEMBRE	1985	8	22X31,5	

303	GENER	FEBRER	1986	3	22X31,5
304	MARÇ	MAYO	1986	3	22X31,5
305	MAIG	JUNY	1986	8	22X31,5
306	JULIOL	AGOST	1986	8	22X31,5
307	SETEMBRE	OCTUBRE	1986	8	22X31,5
308	NOVEMBRE	DESEMBRE	1986	8	22X31,5
309	GENER	FEBRER	1987	8	22X31,5
310	MARÇ	MAYO	1987	8	22X31,5
311	MAIG	JUNY	1987	3	22X31,5
312	JULIOL	AGOST	1987	8	22X31,5
313	SETEMBRE	OCTUBRE	1987	8	22X31,5
314	NOVEMBRE	DESEMBRE	1987	8	22X31,5
315	GENER	FEBRER	1988	8	22X31,5
316	MARÇ	MAYO	1988	3	22X31,5
317	MAIG	JUNY	1988	8	22X31,5
318	JULIOL	AGOST	1988	8	22X31,5
319	SETEMBRE	OCTUBRE	1988	8	22X31,5
320	NOVEMBRE	DESEMBRE	1988	3	22X31,5
321	GENER	FEBRER	1989	8	22X31,5
322	MARÇ	MAYO	1989	8	22X31,5
323	MAIG	JUNY	1989	8	22X31,5
324	JULIOL	AGOST	1989	8	22X31,5
325	SETEMBRE	OCTUBRE	1989	3	22X31,5
326	NOVEMBRE	DESEMBRE	1989	8	22X31,5
327	GENER	FEBRER	1990	8	22X31,5
328	MARÇ	MAYO	1990	8	22X31,5
329	MAIG	JUNY	1990	8	22X31,5
330	JULIOL	AGOST	1990	8	22X31,5
331	SETEMBRE	OCTUBRE	1990	8	22X31,5
332	NOVEMBRE	DESEMBRE	1990	3	22X31,5
333	GENER	FEBRER	1991	8	22X31,5
334	MARÇ	MAYO	1991	8	22X31,5
335	MAIG	JUNY	1991	8	22X31,5
336	JULIOL	AGOST	1991	8	22X31,5
337	SETEMBRE	OCTUBRE	1991	3	22X31,5
338	NOVEMBRE	DESEMBRE	1991	8	22X31,5
339	GENER	FEBRER	1992	8	22X31,5
340	MARÇ	MAYO	1992	8	22X31,5
341	MAIG	JUNY	1992	3	22X31,5
342	JULIOL	AGOST	1992	8	22X31,5
343	SETEMBRE	OCTUBRE	1992	8	22X31,5
344	NOVEMBRE	DESEMBRE	1992	8	22X31,5
345	GENER	FEBRER	1993	8	22X31,5
346	MARÇ	MAYO	1993	3	22X31,5
347	MAIG	JUNY	1993	8	22X31,5
348	JULIOL	AGOST	1993	8	22X31,5
349	SETEMBRE	OCTUBRE	1993	8	22X31,5
350	NOVEMBRE	DESEMBRE	1993	8	22X31,5
351	GENER	FEBRER	1994	8	22X31,5
352	MARÇ	MAYO	1994	8	22X31,5
353	MAIG	JUNY	1994	3	22X31,5
354	JULIOL	AGOST	1994	3	22X31,5

355	SETEMBRE	OCTUBRE	1994	8	22X31,5	
356	NOVEMBRE	DESEMBRE	1994	8	22X31,5	
357	GENER	FEBRER	1995	8	22X31,5	
358	MARÇ	ABRIL	1995	8	22X31,5	
359	MAIG	JUNY	1995	8	22X31,5	
360	JULIOL	AGOST	1995	8	22X31,5	
361	SETEMBRE	OCTUBRE	1995	8	22X31,5	
362	NOVEMBRE	DESEMBRE	1995	8	22X31,5	
363						
364	MARÇ	ABRIL	1996	8	22X31,5	TARAT
365	MAIG	JUNY	1996	8	22X31,5	
366	JULIOL	AGOST	1996	8	22X31,5	
367	SETEMBRE	OCTUBRE	1996	8	22X31,5	
368	NOVEMBRE	DESEMBRE	1996	8	22X31,5	
369	GENER	FEBRER	1997	8	22X31,5	
370	MARÇ	ABRIL	1997	8	22X31,5	
371	MAIG	JUNY	1997	8	22X31,5	
372	JULIOL	AGOST	1997	8	22X31,5	
373	SETEMBRE	OCTUBRE	1997	8	22X31,5	
374	NOVEMBRE	DESEMBRE	1997	10	22X31,5	
375	GENER	FEBRER	1998	8	22X31,5	
376	MARÇ	ABRIL	1998	8	22X31,5	
377	MAIG	JUNY	1998	8	22X31,5	

Taula 18: Relació dels membres dels *Cadets* entre els anys 1955-1968

	número	nom	localitat	Departament	Regió	País
1	35	Antoine Timoner	Agen	Lot-et-Garonne	aquitaine	França
2	35	Gabriel Vich	Agen	Lot-et-Garonne	aquitaine	França
3	35	Raymond Porcel	Agen	Lot-et-Garonne	aquitaine	França
4	23	M. Bover	Airvault	Deux-Sèvres	Poitou-Charentes	França
5	52	Antonio Roig Piza	Alaro	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
6	57	MM. Samuel Vilaire	Alcudia	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
7	52	Antonio Fernandez	Alès	Gard	Languedoc-Roussillon	França
8	35	Bernardo Llompart	Algaida	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
9	35	Gabriel Gomila	Algaida	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
10	35	Gillermo Ballester	Algaida	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
11	35	Guillermo Amengual	Algaida	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
12	35	Guillermo Vanrell	Algaida	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
13	35	Juan Pou	Algaida	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
14	35	Juan Ramis	Algaida	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
15	35	MelcFïor Ribas	Algaida	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
16	35	MM. Antonio Oliver	Algaida	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
17	35	Rafael Jaume	Algaida	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
18	20	Antoine Puigserver	Alger	Algérie	Algérie	Algérie
19	20	François Vidal	Alger	Algérie	Algérie	Algérie
20	20	Joseph Ferrer	Alger	Algérie	Algérie	Algérie
21	20	MM. Jean Bannassar	Alger	Algérie	Algérie	Algérie
22	23	Pedro Orfila	Alger	Algérie	Algérie	Algérie

23	45	Guillermo Alemany	Alger	Algérie	Algérie	Algérie
24	45	MM. Jorge Coll Borrás	Alger	Algérie	Algérie	Algérie
25	52	Magdalena Bonnin Serra	Alicante	València	València	Espanya
26	23	MM. Guillermo Ferra	Andratx	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
27	35	Francisco Creixell Alemany	Andratx	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
28	45	Baltazar Porcel	Andratx	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
29	45	Guillermo Porcel	Andratx	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
30	65	Gabriel Tomas	Andratx	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
31	65	Margarita de Bonnin	Andratx	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
32	52	Julián Ginard	Andratx	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
33	20	MM. Jean Alemany	Angers	Maine-et-Loire	Pays de la Loire	França
34	45	Juan Mulet	Angers	Maine-et-Loire	Pays de la Loire	França
35	65	Pablo Coll	Angers	Maine-et-Loire	Pays de la Loire	França
36	20	Ramon Alemany	Angoulême	Charente	Poitou-Charentes	França
37	52	Guillermo Vich	Angoulême	Charente	Poitou-Charentes	França
38	65	M. Covas	Angoulême	Charente	Poitou-Charentes	França
39	65	Gabriel Pons	Argueil	Seine-Maritime	Haute-Normandie	França
40	24	MM. Damián Canals	Armentières	Nord	Nord-Pas-de-Calais	França
41	24	Pierre Gual	Arras	Pas de Calais	Nord-Pas-de-Calais	França
42	23	Jacques Llaneras	Audincourt	Doubs	Franche-Comté	França
43	45	Jean Vidal	Audincourt	Doubs	Franche-Comté	França
44	45	Michel Bauza	Audincourt	Doubs	Franche-Comté	França
45	57	Barthélémy Pons	Audincourt	Doubs	Franche-Comté	França
46	57	Laurent Pons	Audincourt	Doubs	Franche-Comté	França
47	65	Jean Moranta	Audincourt	Doubs	Franche-Comté	França
48	20	Martin Mayol	Autun	Saône-et-Loire	Bourgogne	França
49	52	Jacques Rosselló	Autun	Saône-et-Loire	Bourgogne	França

50	20	Robert Colom	Avignon	Vaucluse	Provence-Alpes-Côte d'Azur	França
51	23	Antoine Coll	Avignon	Vaucluse	Provence-Alpes-Côte d'Azur	França
52	23	M. Castaner Bernat	Avirey-Lingey	Aube	Champagne-Ardenne	França
53	23	Antonio Gil Cladera	Bab el Oued	Algérie	Algérie	Algérie
54	23	Jacques Capo	Bab el Oued	Algérie	Algérie	Algérie
55	45	Mateo Palmer	Barcelona	Catalunya	Catalunya	Espanya
56	52	José Bonnin	Barcelona	Catalunya	Catalunya	Espanya
57	57	Doctor Juan Antich	Barcelona	Catalunya	Catalunya	Espanya
58	57	Guillermo Porcel	Barcelona	Catalunya	Catalunya	Espanya
59	65	Guillermo Perpinia	Barcelona	Catalunya	Catalunya	Espanya
60	23	Antoine Timoner	Bayeux	Calvados	Basse-Normandie	França
61	45	Mme Vve Martin Cifre	Beaurepaire	Quebec	Canada	Canada
62	23	Morell	Beauvais	Oise	Picardie	França
63	20	Raphaël Barceló	Belfort	Territoire de Belfort	Franche-Comté	França
64	24	Antoine Colom	Belfort	Territoire de Belfort	Franche-Comté	França
65	35	Mlle Bernadette Segui	Belfort	Territoire de Belfort	Franche-Comté	França
66	35	Raymond Frontera	Belfort	Territoire de Belfort	Franche-Comté	França
67	45	Jacques Ségui	Belfort	Territoire de Belfort	Franche-Comté	França
68	45	Miguel Perelló	Belfort	Territoire de Belfort	Franche-Comté	França
69	45	Pierre Coll	Belfort	Territoire de Belfort	Franche-Comté	França
70	52	Henri Vicens	Belfort	Territoire de Belfort	Franche-Comté	França
71	57	Jean Ferragut	Belfort	Territoire de Belfort	Franche-Comté	França
72	65	Barthélémy Oliver	Belfort	Territoire de Belfort	Franche-Comté	França
73	65	Gaby Esteva	Belfort	Territoire de Belfort	Franche-Comté	França
74	65	Jacques Ignacio	Belfort	Territoire de Belfort	Franche-Comté	França
75	65	Joseph Oliver	Belfort	Territoire de Belfort	Franche-Comté	França
76	65	MM. Sébastien Puig	Belfort	Territoire de Belfort	Franche-Comté	França

77	23	J. Reynes Bernat	Besançon	Doubs	Franche-Comté	França
78	52	Antoine Pujol	Besançon	Doubs	Franche-Comté	França
79	23	M. Pons Forteza	Béthune	Pas de Calais	Nord-Pas-de-Calais	França
80	20	Antoine Vicens	Beziers	Hérault	Languedoc-Roussillon	França
81	23	M. Mayol	Billy-Montigny	Pas de Calais	Nord-Pas-de-Calais	França
82	52	Antonio Valles	Binisalem	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
83	52	Juan Miguel Pons	Binisalem	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
84	52	Juan Vidal Amengual	Binisalem	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
85	24	Matias Pujol	Blainville	Quebec	Canada	Canada
86	24	MMes Riallin	Blanc-Mesnil	Seine-Saint-Denis	Île-de-France	França
87	24	MM. Jounen	Bois-Colombes	Hauts-de-Seine	Île-de-France	França
88	20	André Obrador	Bordeaux	Gironde	aquitaine	França
89	20	Antonio Coll	Bordeaux	Gironde	aquitaine	França
90	20	Antonio Puig	Bordeaux	Gironde	aquitaine	França
91	20	J. Server	Bordeaux	Gironde	aquitaine	França
92	20	Jorje Esteva	Bordeaux	Gironde	aquitaine	França
93	20	Joseph Trias	Bordeaux	Gironde	aquitaine	França
94	20	Juan Colom	Bordeaux	Gironde	aquitaine	França
95	20	MM. François Gamundi	Bordeaux	Gironde	aquitaine	França
96	20	Pedro Esteva	Bordeaux	Gironde	aquitaine	França
97	20	Pierre Oliver	Bordeaux	Gironde	aquitaine	França
98	20	Vicens et Bernat	Bordeaux	Gironde	aquitaine	França
99	23	Antonio Miguel Sancho	Bordeaux	Gironde	aquitaine	França
100	23	François Ferrer	Bordeaux	Gironde	aquitaine	França
101	23	Lorenzo Mulet	Bordeaux	Gironde	aquitaine	França
102	23	Miguel Martorell	Bordeaux	Gironde	aquitaine	França
103	23	Mme Marguerite Croisy	Bordeaux	Gironde	aquitaine	França

104	35	Jacques Guignard	Bordeaux	Gironde	aquitaine	França
105	52	Jaime Jaume	Bordeaux	Gironde	aquitaine	França
106	57	Juan Valent	Bordeaux	Gironde	aquitaine	França
107	57	Julián Sureda	Bordeaux	Gironde	aquitaine	França
108	57	Mme Vve Pierre Oliver	Bordeaux	Gironde	aquitaine	França
109	65	André Gelabert	Bordeaux	Gironde	aquitaine	França
110	65	Bartolomé Ripoll	Bordeaux	Gironde	aquitaine	França
111	65	Michel Homar	Bordeaux	Gironde	aquitaine	França
112	20	MM. Michel Jaume	Bourg-en-Bresse	Ain	Rhône-Alpes	França
113	35	C. Bover	Bourges	Cher	Centre	França
114	52	Bartolomé Arbona	Bourges	Cher	Centre	França
115	52	Antonia Coll Solom	Bourges	Cher	Centre	França
116	52	Antonio Morell Bauza	Bourges	Cher	Centre	França
117	52	Cristóbal Arbona	Bourges	Cher	Centre	França
118	52	Damián Colom	Bourges	Cher	Centre	França
119	52	Juan Alberti Estades	Bourges	Cher	Centre	França
120	52	Juan Bover	Bourges	Cher	Centre	França
121	52	Pedro Ballester	Bourges	Cher	Centre	França
122	57	Jaime Colom	Bourges	Cher	Centre	França
123	65	François Arbona	Bourges	Cher	Centre	França
124	45	Pedro Alemany	Brest	Finistère	Bretagne	França
125	57	Antonio Mari	Brest	Finistère	Bretagne	França
126	57	Antonio Munar	Brest	Finistère	Bretagne	França
127	57	Pedro Esteva	Brest	Finistère	Bretagne	França
128	57	Pedro Tugores	Brest	Finistère	Bretagne	França
129	57	Ramon Company	Brest	Finistère	Bretagne	França
130	65	Antonio Mari	Brest	Finistère	Bretagne	França

131	65	Jenaro Rigüero	Brest	Finistère	Bretagne	França
132	65	Ramon Villa	Brest	Finistère	Bretagne	França
133	57	Antoine Pericas	Bruxelles	Bèlgica	Bèlgica	Bèlgica
134	57	Matéo Adrover	Bruxelles	Bèlgica	Bèlgica	Bèlgica
135	57	Ramon Adrover	Bruxelles	Bèlgica	Bèlgica	Bèlgica
136	57	Andrés Cabot	Buñola	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
137	52	Cristóbal Mairata Pons	Caimari	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
138	52	Gabriel Flaquer	cala rajada	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
139	52	Vicente Nadal Bosch	cala rajada	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
140	23	Mme Vve Llabres	Calais	Pas de Calais	Nord-Pas-de-Calais	França
141	65	Antonio ordinas	Campanet	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
142	65	Damien Marc	Campanet	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
143	65	Guillermo Femenia	Campanet	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
144	65	José Reines Reus	Campanet	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
145	65	Pedro Marc	Campanet	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
146	57	Juan Amer Liado	Campos del Puerto	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
147	52	Residencia Japimer	C'An Pastilla	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
148	52	Pedro Vaquer Obrador	capdepera	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
149	20	Jean Planas	Carqueiranne	Var	Provence-Alpes-Côte d'Azur	França
150	23	Jacques Oliver	Cassis	Bouches-du-Rhône	Provence-Alpes-Côte d'Azur	França
151	20	Mme Desfayes	Castres	aisne	picardie	França
152	23	Jean Morey Esteva	Castres	aisne	picardie	França
153	23	Crespi	Cavaillon	Vaucluse	Provence-Alpes-Côte d'Azur	França
154	23	M. Oliver	Cavaillon	Vaucluse	Provence-Alpes-Côte d'Azur	França
155	23	P. Trias	Cerbère	Pyrénées Orientales	Languedoc-Roussillon	França
156	57	Honorio Pons	Chailly-en-Bière	Seine-et-Marne	Haute-Normandie	França
157	23	M. et Mme Guillaume Sastre	Châlons-sur-Marne	Marne	Champagne-Ardenne	França

158	23	M. et Mme Vicens	Châlons-sur-Marne	Marne	Champagne-Ardenne	França
159	23	Mme Balle	Châlons-sur-Marne	Marne	Champagne-Ardenne	França
160	35	MM. Bernard Castaner	Chambéry	Savoie	Rhône-Alpes	França
161	57	Tony Cruz	Chambéry	Savoie	Rhône-Alpes	França
162	65	Gaspar Palmer	Chantenay	Loire-Atlantique	Pays de la Loire	França
163	23	Mathias Noguera	Charleville	Marne	Champagne-Ardenne	França
164	65	Guy Crespi	Châteaurenard	Bouches-du-Rhône	Provence-Alpes-Côte d'Azur	França
165	65	Sébastien Oliver	Châteaurenard	Bouches-du-Rhône	Provence-Alpes-Côte d'Azur	França
166	24	Mlle Mariette Frontera	Châteauroux	Indre	Centre	França
167	57	Amable Martinez	Châteauroux	Indre	Centre	França
168	57	Juan Colom	Châteauroux	Indre	Centre	França
169	52	Gabriel Alemany	Château-Thébaud	Loire-Atlantique	Pays de la Loire	França
170	23	Coll	Chatellerault	Vienne	Poitou-Charentes	França
171	35	Martin Léon Allés	Ciudadela	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
172	23	Clément Homar	Clermont-Ferrand	Puy de Dôme	Auvergne	França
173	23	MM. Coll Père et Fils	Clermont-Ferrand	Puy de Dôme	Auvergne	França
174	24	MM. Salvador Llinàs	Clermont-Ferrand	Puy de Dôme	Auvergne	França
175	57	Antoine Pujol	Clermont-Ferrand	Puy de Dôme	Auvergne	França
176	57	Gabriel Calafell	Clermont-Ferrand	Puy de Dôme	Auvergne	França
177	57	MM. Antonio Colom	Clermont-Ferrand	Puy de Dôme	Auvergne	França
178	65	Antoine Enseffat	Clermont-Ferrand	Puy de Dôme	Auvergne	França
179	20	Michel Planas	Clermont-l'Hérault	Hérault	Languedoc-Roussillon	França
180	24	Lucien Deroy	Compiègne	Oise	Picardie	França
181	65	Rafael Ensenat Grau	Deauville	Calvados	Basse-Normandie	França
182	57	B. Bernat	Decazeville	Aveyron	Midi-Pyrénées	França
183	65	Raymond Thirion	Dieuze	Moselle	Lorraine	França
184	23	Suau	Dijon	Côte-d'Or	Bourgogne	França

185	45	G. Estarellas	Dijon	Côte-d'Or	Bourgogne	França
186	45	Julien Bibiloni	Dijon	Côte-d'Or	Bourgogne	França
187	45	MM. Gabriel Mulet	Dijon	Côte-d'Or	Bourgogne	França
188	45	Mme Garcias	Dijon	Côte-d'Or	Bourgogne	França
189	52	Julien Bibiloni	Dijon	Côte-d'Or	Bourgogne	França
190	45	Oliver et Fils	Dinard	Ille-et-Vilaine	Centre	França
191	20	Bernardo Alemany	Dohis	aisne	picardie	França
192	35	M. Mas	Dombasle	Algérie	Algérie	Algérie
193	23	Rafael Mera	Dunkerque	Nord	Nord-Pas-de-Calais	França
194	57	Bartolomé Amengual	El Arenal	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
195	57	Santiago Pérez	El Arenal	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
196	20	Mateo Solivellas	Epernay	Marne	Champagne-Ardenne	França
197	20	Laurent Ferrel-	Epinal	Vosges	lorraine	França
198	35	Louis Massanet	Epinal	Vosges	lorraine	França
199	52	Lucas Coll	Epinal	Vosges	lorraine	França
200	52	Mme Rosa Colomar	Epinal	Vosges	lorraine	França
201	20	Antonio Ferra	Etaples	Pas de Calais	Nord-Pas-de-Calais	França
202	20	José Ferra	Etaples	Pas de Calais	Nord-Pas-de-Calais	França
203	65	Jacky Ferragut	Etel	Morbihan	Bretagne	França
204	35	Ramon Alemany	Felanitx	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
205	65	Juan Pou Jaume	Felanitx	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
206	65	Bartolomé Bernat	Fondettes	Indre-et-Loire	Centre	França
207	35	Luc Gourdon	Fontaine	Isère	Rhône-Alpes	França
208	24	Mme Vve Palmer	Forcalquier	Alpes de Haute Provence	Provence-Alpes-Côte d'Azur	França
209	20	Alain Tuduri	Fort-de-l'Eau	Algérie	Algérie	Algérie
210	20	Antoine Bagur	Fort-de-l'Eau	Algérie	Algérie	Algérie
211	20	François Oliver	Fort-de-l'Eau	Algérie	Algérie	Algérie

212	20	Gabriel Pons	Fort-de-l'Eau	Algérie	Algérie	Algérie
213	65	Jean Simo	Fort-de-l'Eau	Algérie	Algérie	Algérie
214	65	Yves Muray Crespi	Fort-de-l'Eau	Algérie	Algérie	Algérie
215	23	Jean Florit	Frévent	Pas de Calais	Nord-Pas-de-Calais	França
216	23	J. Mayol	Gennevilliers	Hauts-de-Seine	Île-de-France	França
217	35	Jacques Pons	Gennevilliers	Hauts-de-Seine	Île-de-France	França
218	45	Bernard Cuvas	Grenoble	Isère	Rhône-Alpes	França
219	20	JOSEPH Bernat	Guebwiller	Haut-Rhin	Alsace	França
220	45	Bonnin Lasalle	Gueret	Creuse	Limousin	França
221	52	Antoine Aguiló	Gueret	Creuse	Limousin	França
222	24	Bartolomé Pons	Hérimoncourt	Doubs	Franche-Comté	França
223	52	Antoine Ferrer	Hérimoncourt	Doubs	Franche-Comté	França
224	20	Mathias Palmer	Hirson	aisne	picardie	França
225	52	Hotel « Ses Sevines »	Ibiza	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
226	52	Hotel Moray	Ibiza	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
227	52	Hotel San Antonio	Ibiza	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
228	52	José Boned	Ibiza	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
229	52	Pension « Esmeralda »	Ibiza	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
230	52	Rafael Llobet	Ibiza	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
231	52	Residencia « Catalina »	Ibiza	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
232	52	Hotel « Bahía »	Ibiza	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
233	65	Miguel Martinez	Inca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
234	23	Mme Pical Mayol	Issoire	Puy de Dôme	Auvergne	França
235	65	M. Alberti	Izeaux	Isère	Rhône-Alpes	França
236	23	M. Gabriel Llobera	Izeaux	Isère	Rhône-Alpes	França
237	57	Guillaume Pujol	La Baule-les-Pins	Loire-Atlantique	Pays de la Loire	França
238	35	Camille Leparoux	La Chapelle-Basse-Mer	Loire-Atlantique	Pays de la Loire	França

239	20	Gabriel Esteva	La Martinerie	Gironde	aquitaine	França
240	52	Raphaël Fernandez	La Mulatière	Rhône	Rhône-Alpes	França
241	20	Mathias Alemany	La Rochelle	Charente-Maritime	Poitou-Charentes	França
242	57	Juan Carbonell	Landernau	Finistère	Bretagne	França
243	20	Mathias Palr~sr	Lannemezan	Hautes-Pyrénées	Midi-Pyrénées	França
244	23	M. Valcaneras	Lanxargues	Hérault	Languedoc-Roussillon	França
245	20	Bartolomé Palmer	Laval	Isère	Rhône-Alpes	França
246	65	Paul Busquets	Le Blanc	Indre	Centre	França
247	20	Jean Morell	Le Bouscat	Gironde	aquitaine	França
248	20	Madeleine Morell	Le Bouscat	Gironde	aquitaine	França
249	35	M. Paul Frontera	Le Creusot	Saône-et-Loire	Bourgogne	França
250	52	Jean Bujosa	Le Creusot	Saône-et-Loire	Bourgogne	França
251	24	Mme Françoise Crutel	Le Grand-Quévilly	Seine-Maritime	Haute-Normandie	França
252	35	Antoine Flexas	Le Grand-Quévilly	Seine-Maritime	Haute-Normandie	França
253	20	Barthélémy Coll	Le Havre	Seine-Maritime	Haute-Normandie	França
254	23	Armaldo Martin	Le Havre	Seine-Maritime	Haute-Normandie	França
255	23	Christophe Mir	Le Havre	Seine-Maritime	Haute-Normandie	França
256	23	Mateo Valles	Le Havre	Seine-Maritime	Haute-Normandie	França
257	23	Sébastien Alcover	Le Havre	Seine-Maritime	Haute-Normandie	França
258	23	Sébastien Martin	Le Havre	Seine-Maritime	Haute-Normandie	França
259	57	Antoine Mir	Le Havre	Seine-Maritime	Haute-Normandie	França
260	65	Ramon Saura	Le Havre	Seine-Maritime	Haute-Normandie	França
261	45	Mlle Martorell	Le Pecq	Yveline	Île-de-France	França
262	20	Michel Bauza	Le Puy	Doubs	Franche-Comté	França
263	35	Mme Esteva	Les Martigues	Bouches-du-Rhône	Provence-Alpes-Côte d'Azur	França
264	65	Bonaventure Fuster	Les Sables-d'Olonne	Vendée	Pays de la Loire	França
265	57	Juan Llabrés	Lesneven	Finistère	Bretagne	França

266	23	Amédée Noguera	Lille	Nord	Nord-Pas-de-Calais	França
267	35	José Coll Alcover	Lille	Nord	Nord-Pas-de-Calais	França
268	20	Raphaël Porcel	Limoges	Haute-Vienne	Limousin	França
269	45	Antoine Nicolau	Limoges	Haute-Vienne	Limousin	França
270	45	Castagner	Limoges	Haute-Vienne	Limousin	França
271	45	M. Estarellas	Limoges	Haute-Vienne	Limousin	França
272	45	Mme Bouchemousse	Limoges	Haute-Vienne	Limousin	França
273	45	Mme Cuart	Limoges	Haute-Vienne	Limousin	França
274	45	Trias fils	Limoges	Haute-Vienne	Limousin	França
275	45	Trias	Limoges	Haute-Vienne	Limousin	França
276	52	G. Estarellas	Limoges	Haute-Vienne	Limousin	França
277	52	José Fontiroig Real	Lloret de Vista Alegre	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
278	57	Miguel Mateu	Lloseta	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
279	35	Damián Garcías	Lluchmajor	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
280	35	Damián Puigserver	Lluchmajor	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
281	52	Señorita Magdalena Sastre	Lluchmajor	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
282	65	Rafael Fullana	Lluchmajor	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
283	23	M. Bartolomé Font	Lluchmajor	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
284	35	Martin Miro	Longwy- Bas	Meurthe-et-Moselle	Lorraine	França
285	20	Mme Marie Caimari	Lorient	Morbihan	Bretagne	França
286	24	Mme Francisca Mayol	Lorient	Morbihan	Bretagne	França
287	57	Mme W e Marguerite Alemany	Lorient	Morbihan	Bretagne	França
288	23	E. Santa Maria	Lunel	Hérault	Languedoc-Roussillon	França
289	23	Martin Cardell	Lunel	Hérault	Languedoc-Roussillon	França
290	35	Francisco Miro	Luneville	Meurthe-et-Moselle	Lorraine	França
291	24	Juan Simó	Lyon	Rhône	Rhône-Alpes	França
292	24	MM. Pedro Ros	Lyon	Rhône	Rhône-Alpes	França

293	35	Antoine Marroig	Lyon	Rhône	Rhône-Alpes	França
294	35	Gabriel Jover	Lyon	Rhône	Rhône-Alpes	França
295	35	MM. Gabriel Vives	Lyon	Rhône	Rhône-Alpes	França
296	45	Raphaël Fernandez	Lyon	Rhône	Rhône-Alpes	França
297	52	Antoine Vidal	Lyon	Rhône	Rhône-Alpes	França
298	57	Laurent Lopez	Lyon	Rhône	Rhône-Alpes	França
299	57	Pierre Pujol	Lyon	Rhône	Rhône-Alpes	França
300	65	Jean Garau	Lyon	Rhône	Rhône-Alpes	França
301	65	Damien Pons	Mallemort	Bouches-du-Rhône	Provence-Alpes-Côte d'Azur	França
302	23	M. Jaime Pujol	Manosque	Alpes de Haute Provence	Provence-Alpes-Côte d'Azur	França
303	20	Alfred Rotger	Marseille	Bouches-du-Rhône	Provence-Alpes-Côte d'Azur	França
304	20	Barthélémy Coll	Marseille	Bouches-du-Rhône	Provence-Alpes-Côte d'Azur	França
305	20	Juan Arbona Bauza	Marseille	Bouches-du-Rhône	Provence-Alpes-Côte d'Azur	França
306	20	M. Ballester	Marseille	Bouches-du-Rhône	Provence-Alpes-Côte d'Azur	França
307	20	M. Colom	Marseille	Bouches-du-Rhône	Provence-Alpes-Côte d'Azur	França
308	20	M. Pons	Marseille	Bouches-du-Rhône	Provence-Alpes-Côte d'Azur	França
309	20	M. Roig	Marseille	Bouches-du-Rhône	Provence-Alpes-Côte d'Azur	França
310	20	M. Sastre	Marseille	Bouches-du-Rhône	Provence-Alpes-Côte d'Azur	França
311	20	M. Terrassa	Marseille	Bouches-du-Rhône	Provence-Alpes-Côte d'Azur	França
312	20	Mateo Ferragut	Marseille	Bouches-du-Rhône	Provence-Alpes-Côte d'Azur	França
313	20	Michel Arbona	Marseille	Bouches-du-Rhône	Provence-Alpes-Côte d'Azur	França
314	20	Michel Ferragut	Marseille	Bouches-du-Rhône	Provence-Alpes-Côte d'Azur	França
315	20	Pedro Bauza Rullàn	Marseille	Bouches-du-Rhône	Provence-Alpes-Côte d'Azur	França
316	20	Pons et Arbona	Marseille	Bouches-du-Rhône	Provence-Alpes-Côte d'Azur	França
317	20	V. Colom	Marseille	Bouches-du-Rhône	Provence-Alpes-Côte d'Azur	França
318	20	Vidal Fils	Marseille	Bouches-du-Rhône	Provence-Alpes-Côte d'Azur	França
319	35	Antonio Riera	Marseille	Bouches-du-Rhône	Provence-Alpes-Côte d'Azur	França

320	35	J. Pol	Marseille	Bouches-du-Rhône	Provence-Alpes-Côte d'Azur	França
321	35	MM. Matéo Segui	Marseille	Bouches-du-Rhône	Provence-Alpes-Côte d'Azur	França
322	45	André Paris	Marseille	Bouches-du-Rhône	Provence-Alpes-Côte d'Azur	França
323	45	Jean Arbona	Marseille	Bouches-du-Rhône	Provence-Alpes-Côte d'Azur	França
324	45	Laurent Vert	Marseille	Bouches-du-Rhône	Provence-Alpes-Côte d'Azur	França
325	52	Gaspar Moya	Marseille	Bouches-du-Rhône	Provence-Alpes-Côte d'Azur	França
326	52	José Arbona	Marseille	Bouches-du-Rhône	Provence-Alpes-Côte d'Azur	França
327	52	Théodore Balaguer	Marseille	Bouches-du-Rhône	Provence-Alpes-Côte d'Azur	França
328	52	Vives	Marseille	Bouches-du-Rhône	Provence-Alpes-Côte d'Azur	França
329	65	Antoine Canellas	Marseille	Bouches-du-Rhône	Provence-Alpes-Côte d'Azur	França
330	65	Jacques Pons	Marseille	Bouches-du-Rhône	Provence-Alpes-Côte d'Azur	França
331	20	Joseph Castaner	Mesnil-sous-les-Côtes	Meuse	Lorraine	França
332	23	MM. Mayol y Coll	Metz	Moselle	Lorraine	França
333	35	Mme Guasp	Mitry-le-Neuf	Deux-Sèvres	Poitou-Charentes	França
334	35	Antoine Alberti	Montbéliard	Alpes de Haute Provence	Provence-Alpes-Côte d'Azur	França
335	23	Antonio Balaguer	Montbéliard	Alpes de Haute Provence	Provence-Alpes-Côte d'Azur	França
336	23	Mora	Mont-de-Marsan	Saône-et-Loire	Bourgogne	França
337	23	Laurent Mascaró	Montereau	Loiret	centre	França
338	24	Gabriel Bonnin	Montluçon	Loiret	centre	França
339	35	Antonio Mayol	Montluçon	Loiret	centre	França
340	35	Jean Alberty	Montluçon	Loiret	centre	França
341	45	Antoine Miro	Montluçon	Loiret	centre	França
342	45	Barthélémy Trias	Montluçon	Loiret	centre	França
343	45	GtÉllâcrme Sastre	Montluçon	Loiret	centre	França
344	45	M. et Mme Dubizet	Montluçon	Loiret	centre	França
345	45	Michel Fernandez	Montluçon	Loiret	centre	França
346	45	Michel Fuster	Montluçon	Loiret	centre	França

347	52	Luis Guasch	Montluçon	Loiret	centre	França
348	52	Michel Rosselló	Montluçon	Loiret	centre	França
349	57	Barthé- lémy Vives	Montluçon	Loiret	centre	França
350	57	Jacques Lebourg	Montluçon	Loiret	centre	França
351	57	Jean A. Ducrocq-Trias	Montluçon	Loiret	centre	França
352	65	Jean-Michel Fuster	Montluçon	Loiret	centre	França
353	65	Miguel Mardon	Montluçon	Loiret	centre	França
354	20	Jean Llinàs	Montpellier	Allier	Auvergne	França
355	57	MM. A. Pujol	Montreuil	Eure-et-Loir	centre	França
356	45	MM. Antonio Alemany	Morgat	Hauts-de-Seine	Île-de-France	França
357	65	Bernard Alberti	Moulins	Allier	Auvergne	França
358	65	Jean Mayol	Moulins	Allier	Auvergne	França
359	65	Jean Forteza	Moutiers	Savoie	Rhône-Alpes	França
360	20	Ballast Oliver	Mulhouse	Moselle	Lorraine	França
361	23	J. Coll	Mulhouse	Moselle	Lorraine	França
362	45	Jean Roig	Mulhouse	Moselle	Lorraine	França
363	65	Michel Negre	Mulhouse	Moselle	Lorraine	França
364	20	MM. Mathieu Colom	Nancy	Haut-Rhin	Alsace	França
365	23	Antoine Marroig	Nancy	Haut-Rhin	Alsace	França
366	23	François Puig	Nancy	Haut-Rhin	Alsace	França
367	23	Pierre Arbona	Nancy	Haut-Rhin	Alsace	França
368	35	Gabriel Torres	Nancy	Haut-Rhin	Alsace	França
369	45	Benito Roca	Nancy	Haut-Rhin	Alsace	França
370	24	Van Pelt	Nanterre	Meurthe-et-Moselle	Lorraine	França
371	20	Anita Alemany	Nantes	Hauts-de-Seine	Île-de-France	França
372	20	Manuel Cantos	Nantes	Hauts-de-Seine	Île-de-France	França
373	20	Miguel Pastor	Nantes	Hauts-de-Seine	Île-de-France	França

374	23	Antoine Alemany	Nantes	Hauts-de-Seine	Île-de-France	França
375	23	Gabriel Moll	Nantes	Hauts-de-Seine	Île-de-France	França
376	23	Guy Torres	Nantes	Hauts-de-Seine	Île-de-France	França
377	23	Jean Alemany	Nantes	Hauts-de-Seine	Île-de-France	França
378	23	Michel Bauza	Nantes	Hauts-de-Seine	Île-de-France	França
379	23	Mme Vve Simo	Nantes	Hauts-de-Seine	Île-de-France	França
380	23	Pierre Bosch	Nantes	Hauts-de-Seine	Île-de-France	França
381	23	Pierre Salva	Nantes	Hauts-de-Seine	Île-de-France	França
382	23	Ramon Ros	Nantes	Hauts-de-Seine	Île-de-France	França
383	23	Raymond Nicolau	Nantes	Hauts-de-Seine	Île-de-France	França
384	24	Capdevilla	Nantes	Hauts-de-Seine	Île-de-France	França
385	24	Grégoire Payeras	Nantes	Hauts-de-Seine	Île-de-France	França
386	24	MM. Antoine Payeras	Nantes	Hauts-de-Seine	Île-de-France	França
387	24	MM. Antoine Vich	Nantes	Hauts-de-Seine	Île-de-France	França
388	35	Jean Miro Trias	Nantes	Hauts-de-Seine	Île-de-France	França
389	52	Bartolomé Esteva	Nantes	Hauts-de-Seine	Île-de-France	França
390	52	Martorell	Nantes	Hauts-de-Seine	Île-de-France	França
391	52	Mathieu Palmer	Nantes	Hauts-de-Seine	Île-de-France	França
392	65	Antonio Vines	Nantes	Hauts-de-Seine	Île-de-France	França
393	65	B. Pujol	Nantes	Hauts-de-Seine	Île-de-France	França
394	65	Bernardo Mateo	Nantes	Hauts-de-Seine	Île-de-France	França
395	65	Gabriel Pujol	Nantes	Hauts-de-Seine	Île-de-France	França
396	65	Ignacio Puigserver	Nantes	Hauts-de-Seine	Île-de-France	França
397	65	Jaime Balaguer	Nantes	Hauts-de-Seine	Île-de-France	França
398	65	José Trias	Nantes	Hauts-de-Seine	Île-de-France	França
399	65	Juan Coll	Nantes	Hauts-de-Seine	Île-de-France	França
400	65	Juan Flexas	Nantes	Hauts-de-Seine	Île-de-France	França

401	65	Martin Barceló	Nantes	Hauts-de-Seine	Île-de-France	França
402	65	Matéo Gaïmes	Nantes	Hauts-de-Seine	Île-de-France	França
403	65	Michel Bauza	Nantes	Hauts-de-Seine	Île-de-France	França
404	57	José Palou	Nantes	Hauts-de-Seine	Île-de-France	França
405	65	Gabriel Terrades	Nantes	Hauts-de-Seine	Île-de-France	França
406	45	Antonio Cantallops	Neufchâteau	Bèlgica	Bèlgica	Bèlgica
407	52	Pierre Rotger Llabrés	Neuvy-sur-Barangeon	Cher	centre	França
408	45	Pierre Tarterat	Nevers	Loire-Atlantique	Pays de la Loire	França
409	52	M. Jean Esteve	Nevers	Loire-Atlantique	Pays de la Loire	França
410	52	Pierre Tarterat	Nevers	Loire-Atlantique	Pays de la Loire	França
411	57	Jean Bourgeois	Nevers	Loire-Atlantique	Pays de la Loire	França
412	57	Miguel Oliver	Nevers	Loire-Atlantique	Pays de la Loire	França
413	57	MM. Pierre Idoux Oliver	Nevers	Loire-Atlantique	Pays de la Loire	França
414	57	Montserrat Oliver	Nevers	Loire-Atlantique	Pays de la Loire	França
415	65	Miguel Alou	Nevers	Loire-Atlantique	Pays de la Loire	França
416	65	Bartolomé Ensenat	New-Jersey	Estats Units	Estats Units	Estats Units
417	45	Miss Juanita Pujol	New-York	Estats Units	Estats Units	Estats Units
418	45	MM. Pedro Mandilego	New-York	Estats Units	Estats Units	Estats Units
419	20	Sebastien Palmer	Nimes	Gard	Languedoc-Roussillon	França
420	24	Matée Sitjar	Nimes	Gard	Languedoc-Roussillon	França
421	57	MM. Juan Quetglas	Nimes	Gard	Languedoc-Roussillon	França
422	57	Gaspard Pujol	Noyon	Seine-Saint-Denis	Île-de-France	França
423	52	Señorita María Alemany	Olivia	Minessota	Estats Units	Estats Units

424	23	Damián Piza	Orléans	Loiret	centre	França
425	45	Jean Pol	Orléans	Loiret	centre	França
426	20	Juan Cuiscafre Cabrer	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
427	20	Miguel Nadal Comas	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
428	20	Mme Francisca Sastre Massot	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
429	24	José Palmer	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
430	24	Juan Alemany	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
431	24	Pedro Pòrcel	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
432	35	Casa Constesti	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
433	35	Don B. Miquel	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
434	35	Ignacio Cifre	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
435	35	Jaime Garcés	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
436	35	Juan Gamundi	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
437	35	Juan Miguel Catan	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
438	35	Matías Covas	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
439	45	Alta Costura	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
440	45	Antonio Bonnin Serra	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
441	45	Banca March S. A	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
442	45	Bernardo Roca Vich	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
443	45	Imprenta Lulio	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
444	45	José Ferra Daviu	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
445	45	Juan Bonnin	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
446	45	Juan Juan	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
447	45	Pedro Juan Aguiló	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
448	52	Almacenes « La Primavera »	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
449	52	Ana Vich Bosch	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
450	52	Antonio Alemany Esteve	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya

451	52	Antonio Carlos Vidal Isern	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
452	52	Antonio Frau Reus	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
453	52	Antonio Juan (Pelcni)	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
454	52	Antonio Martorell	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
455	52	Antonio Salva	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
456	52	Banca March	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
457	52	Cristóbal Palou	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
458	52	Francisco Bon.iin	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
459	52	Ignacio Ramon	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
460	52	Jaime Massot	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
461	52	Juan Guiscafrer Cabrer	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
462	52	Juan Manera	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
463	52	Juan Pujol	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
464	52	M. Creen	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
465	52	Matias Massot	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
466	52	Miguel Miro	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
467	52	Miguel Mora Sureda	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
468	52	Reina Bar	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
469	52	Vicente Cardona	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
470	52	Vicente Terrasa Umbart	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
471	52	Vicente Trias	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
472	57	Antonio Comas	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
473	57	Antonio Pomar	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
474	57	Antonio Romero	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
475	57	Bartolomé Rosselló	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
476	57	Dr. Bernardo Rovira Marqués	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
477	57	Fotografia Santy	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya

478	57	Gabriel Llabrés	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
479	57	Guillermo Bover Ribas	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
480	57	Jaime Dols	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
481	57	Jean-Paul Aguilo	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
482	57	José Bover	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
483	57	José Simo	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
484	57	Julián Rado	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
485	57	M. Moyâ	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
486	57	Miguel Pons Pol	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
487	57	Vicente Flexas	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
488	57	Sastreria Calas	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
489	65	Antrnio Barceló	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
490	65	Francisco Cortes	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
491	65	Gabriel Covas	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
492	65	Gabriel Palmer	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
493	65	Gaf riel Estallas	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
494	65	Ignacio Cifre	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
495	65	Jaime Vich Ripoll	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
496	65	Miguel Bosch	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
497	65	Miguel Juan Mulet	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
498	65	Miguel Ochogavia	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
499	65	Paul Boulanger	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
500	52	Mlle María Rosa Sedo Garcia Tunon	Palma Nova	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
501	20	Antoine Vicens	París	Ariège	Midi-Pyrénées	França
502	20	Guillaume Bosch	París	Ariège	Midi-Pyrénées	França
503	20	J. Maresa	París	Ariège	Midi-Pyrénées	França
504	20	Jean Llamonas Font	París	Ariège	Midi-Pyrénées	França

505	20	Mlle Yvonne Tournier	París	Ariège	Midi-Pyrénées	França
506	20	Mme Sastre Rullàn	París	Ariège	Midi-Pyrénées	França
507	20	Pierre Bennassar	París	Ariège	Midi-Pyrénées	França
508	20	Raymond Lecourt	París	Ariège	Midi-Pyrénées	França
509	23	Antonio Pomar	París	Ariège	Midi-Pyrénées	França
510	23	Arnaldo Mir	París	Ariège	Midi-Pyrénées	França
511	23	Jean Ferrer	París	Ariège	Midi-Pyrénées	França
512	23	Michel Mulet	París	Ariège	Midi-Pyrénées	França
513	23	Mlle Thérèse Fuster	París	Ariège	Midi-Pyrénées	França
514	23	Paul de la Fabrègue	París	Ariège	Midi-Pyrénées	França
515	24	Antoine Ripoll	París	Ariège	Midi-Pyrénées	França
516	24	Antoine Vicens	París	Ariège	Midi-Pyrénées	França
517	24	François Oliver	París	Ariège	Midi-Pyrénées	França
518	24	Mlle A. Ripoll	París	Ariège	Midi-Pyrénées	França
519	24	Mlle Anne- Marie Deroy Flexas	París	Ariège	Midi-Pyrénées	França
520	24	Mlle François Desmoulins	París	Ariège	Midi-Pyrénées	França
521	24	Mlle Gisèle Pascual	París	Ariège	Midi-Pyrénées	França
522	24	MM. Antoine» Vicens-Biscale	París	Ariège	Midi-Pyrénées	França
523	24	MM. Crespi et Serra	París	Ariège	Midi-Pyrénées	França
524	24	Monique Foussat	París	Ariège	Midi-Pyrénées	França
525	35	Antonio Beltran	París	Ariège	Midi-Pyrénées	França
526	35	Fernando Saura	París	Ariège	Midi-Pyrénées	França
527	35	Gabriel Bauza	París	Ariège	Midi-Pyrénées	França
528	35	Jean Beltran	París	Ariège	Midi-Pyrénées	França
529	35	José Alemany	París	Ariège	Midi-Pyrénées	França
530	35	Mlle Lucette Leroy	París	Ariège	Midi-Pyrénées	França
531	35	Mlle Sonia Glazyrine	París	Ariège	Midi-Pyrénées	França

532	35	Mme Herel	París	Ariège	Midi-Pyrénées	França
533	35	Mme Maria Cantallops	París	Ariège	Midi-Pyrénées	França
534	45	Christian Fabre	París	Ariège	Midi-Pyrénées	França
535	45	Louis Vicente de Oro	París	Ariège	Midi-Pyrénées	França
536	45	M. Van den Bussche	París	Ariège	Midi-Pyrénées	França
537	45	Michel Florit	París	Ariège	Midi-Pyrénées	França
538	45	Mlle Claudine Martínez	París	Ariège	Midi-Pyrénées	França
539	45	MM. André Castaner	París	Ariège	Midi-Pyrénées	França
540	45	MM. Jacques Mayol	París	Ariège	Midi-Pyrénées	França
541	45	MM. Ramyond Oliver	París	Ariège	Midi-Pyrénées	França
542	45	MM. Tardiff	París	Ariège	Midi-Pyrénées	França
543	45	Mme Antonia Vicens Socias	París	Ariège	Midi-Pyrénées	França
544	45	Mme Rozo	París	Ariège	Midi-Pyrénées	França
545	45	Sastre	París	Ariège	Midi-Pyrénées	França
546	52	Germain Coll	París	Ariège	Midi-Pyrénées	França
547	52	Jean Antoine Torres Vidal	París	Ariège	Midi-Pyrénées	França
548	52	Jean Mari	París	Ariège	Midi-Pyrénées	França
549	52	Jordi Piza	París	Ariège	Midi-Pyrénées	França
550	52	Juan Oliver	París	Ariège	Midi-Pyrénées	França
551	52	Mlle Anglade	París	Ariège	Midi-Pyrénées	França
552	52	Mme Alvarez	París	Ariège	Midi-Pyrénées	França
553	52	Rosita Vaquer Duhys	París	Ariège	Midi-Pyrénées	França
554	57	Jean-Jacques Bridoulot	París	Ariège	Midi-Pyrénées	França
555	57	Martin	París	Ariège	Midi-Pyrénées	França
556	65	Antoine Miro	París	Ariège	Midi-Pyrénées	França
557	65	Bonnefonds	París	Ariège	Midi-Pyrénées	França
558	65	Félix Ferrer	París	Ariège	Midi-Pyrénées	França

559	65	ïamon Arbona	París	Ariège	Midi-Pyrénées	França
560	65	Jacques Ginestra	París	Ariège	Midi-Pyrénées	França
561	65	José Miro	París	Ariège	Midi-Pyrénées	França
562	65	Maria Cerda	París	Ariège	Midi-Pyrénées	França
563	65	Roberto	París	Ariège	Midi-Pyrénées	França
564	65	Vaquer	París	Ariège	Midi-Pyrénées	França
565	23	MM. Bauza frères	Penhoet	Vaucluse	Provence-Alpes-Côte d'Azur	França
566	23	Jacques Palmer	Perpignan	Pyrénées Orientales	Languedoc-Roussillon	França
567	23	Mme Elisabeth Olivères- Picò	Perpignan	Pyrénées Orientales	Languedoc-Roussillon	França
568	45	Damián Frontera	Perpignan	Pyrénées Orientales	Languedoc-Roussillon	França
569	57	Gabriel Morla	Perpignan	Pyrénées Orientales	Languedoc-Roussillon	França
570	65	Jacques Miquel	Perpignan	Pyrénées Orientales	Languedoc-Roussillon	França
571	65	Pierre Aguilo	perpignan	Pyrénées Orientales	Languedoc-Roussillon	França
572	23	MM. Palmer	Perthuis	Estats Units	Estats Units	Estats Units
573	57	Francisco Riutord	Petra	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
574	65	Juan Balaguer	Philadelphie	Estats Units	Estats Units	Estats Units
575	24	Mme Jean Alberty	Pithiviers	Loiret	centre	França
576	23	Sébastien Mir	Poitiers	Loiret	centre	França
577	57	Rafael Bordoy	Pollensa	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
578	23	M. Ramis	Pontarlier	Doubs	Franche-Comté	França
579	57	MM. José Florit	Pont-Audemer	Eure	Haute-Normandie	França
580	52	Lorenzo Puigserver	Portals Nous	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
581	52	Miguel Pons	Portals Nous	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
582	57	Miguel Sebastian	Puerto de Pollensa	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
583	24	Roland Canellas	quartier-maître	Dakar	Dakar	Dakar

584	52	Juan Roig Piza	Rabat	Marroc	Marroc	Marroc
585	65	Francisco Ripoll	Rabat	Marroc	Marroc	Marroc
586	20	Jcrje Martorell	Reims	Finistère	Bretagne	França
587	20	Jean Cabot	Reims	Finistère	Bretagne	França
588	20	Jean Ferrer	Reims	Finistère	Bretagne	França
589	20	MM. Julien Suau	Reims	Finistère	Bretagne	França
590	20	Raphaël Ferrer Alemany	Reims	Finistère	Bretagne	França
591	35	Juan Ginard Perelló	Reims	Finistère	Bretagne	França
592	45	Léon Burette	Reims	Finistère	Bretagne	França
593	65	Antoine José Coll	Reims	Finistère	Bretagne	França
594	65	Gregorio Juan (Joli	Reims	Finistère	Bretagne	França
595	65	Mhel Pomar	Reims	Finistère	Bretagne	França
596	23	M. Oliver	Rennes	Marne	Champagne-Ardenne	França
597	35	Michel Ledan	Rennes	Marne	Champagne-Ardenne	França
598	57	Mathieu Garau	Rennes	Marne	Champagne-Ardenne	França
599	23	J. Bernat	Roanne	loire	Rhône-Alpes	França
600	20	Michel Pons	Rocheft-sur-Mer	Charente-Maritime	Poitou-Charentes	França
601	23	M. Salvador de la Llave	Rocheft-sur-Mer	Charente-Maritime	Poitou-Charentes	França
602	20	Pierre Salva	Romans-sur-Isère	Drôme	Frache-Comté	França
603	20	Mme Maria Roca	Rouen	Gard	Languedoc-Roussillon	França
604	23	Mme Pauline Flèches	Rouen	Gard	Languedoc-Roussillon	França
605	24	Antoine Pons	Rouen	Gard	Languedoc-Roussillon	França
606	24	B. Socias	Rouen	Gard	Languedoc-Roussillon	França
607	24	Balthazar Alemany	Rouen	Gard	Languedoc-Roussillon	França
608	24	Balthazar Martorell	Rouen	Gard	Languedoc-Roussillon	França
609	24	Francisco Mateu	Rouen	Gard	Languedoc-Roussillon	França
610	24	Gabriel Oliver	Rouen	Gard	Languedoc-Roussillon	França

611	24	Gabriel Simo	Rouen	Gard	Languedoc-Roussillon	França
612	24	Joaquín Coll	Rouen	Gard	Languedoc-Roussillon	França
613	24	José Vich	Rouen	Gard	Languedoc-Roussillon	França
614	24	Juan Alemany	Rouen	Gard	Languedoc-Roussillon	França
615	24	M. Francisco Puïol	Rouen	Gard	Languedoc-Roussillon	França
616	24	M. Jaime Crespi	Rouen	Gard	Languedoc-Roussillon	França
617	24	M. Raphaël Pons y Alemany	Rouen	Gard	Languedoc-Roussillon	França
618	24	Michel Segui	Rouen	Gard	Languedoc-Roussillon	França
619	24	Raymond Alemany	Rouen	Gard	Languedoc-Roussillon	França
620	35	Jean Martorell	Rouen	Gard	Languedoc-Roussillon	França
621	35	Martorell-Monteserrat	Rouen	Gard	Languedoc-Roussillon	França
622	35	Michel Flexas	Rouen	Gard	Languedoc-Roussillon	França
623	35	Mme Catherine Roca	Rouen	Gard	Languedoc-Roussillon	França
624	45	François Pujol fils	Rouen	Gard	Languedoc-Roussillon	França
625	52	Françoise Ducastel	Rouen	Gard	Languedoc-Roussillon	França
626	52	Pierre Socias	Rouen	Gard	Languedoc-Roussillon	França
627	57	Jean Ginestra	Rouen	Gard	Languedoc-Roussillon	França
628	57	Jean Pujol	Rouen	Gard	Languedoc-Roussillon	França
629	65	Jean Ginestra	Rouen	Gard	Languedoc-Roussillon	França
630	65	Jean Lesieur	Rouen	Gard	Languedoc-Roussillon	França
631	65	Pierre Lalouette	Rouen	Gard	Languedoc-Roussillon	França
632	23	Mlle Colom	Saint-Amand	Pas de Calais	Nord-Pas-de-Calais	França
633	65	Jean Castaner	Saint-Amand	Pas de Calais	Nord-Pas-de-Calais	França
634	35	MM. Jacques Reynés	Saint-Brieuc	Côtes-d'Armor	Bretagne	França
635	65	Gabriel Flora	Saint-Brieuc	Côtes-d'Armor	Bretagne	França
636	57	M. et Mme André Pain	Saint-Chamond	Loire	Rhône-Alpes	França
637	24	M. et Mme Amengual	Saint-Cyr-au-Mont-d'Or	Rhône	Rhône-Alpes	França

638	35	Juan Porcel	Saint-Dizant-du-Gua	Charente-Maritime	Poitou-Charentes	França
639	24	Pierre Alemany	Saint-Étienne-du-Rouvray	Seine-Maritime	Haute-Normandie	França
640	24	M. Bauza Palmer	Saint-Gaudens	Haute-Garonne	Midi-Pyrénées	França
641	35	MM. Barthélémy Mudoy	Saint-Georges-sur-Moulon	Cher	centre	França
642	57	M. et Mme Pierre Mudoy	Saint-Georges-sur-Moulon	Cher	centre	França
643	24	M. Lureau	Saint-Germain-en-Laye	Yveline	Île-de-France	França
644	23	M. Mamont	Saint-Germain-en-Laye	Yveline	Île-de-France	França
645	23	M. Alcover	Saint-Louis	Senegal	Senegal	Senegal
646	20	Pierre Torres	Saint-Max	Meurthe-et-Moselle	Lorraine	França
647	35	M. Mas	Saint-Max	Meurthe-et-Moselle	Lorraine	França
648	23	Francisco Pujol	Saint-Nazaire	Gard	Languedoc-Roussillon	França
649	65	Trias	Saint-Nazaire	Gard	Languedoc-Roussillon	França
650	20	Pierre Igarza	Saint-Ouen	Loir-et-Cher	Centre	França
651	57	Rafael Liado	Saint-Pol-de-Léon	Finistère	Bretagne	França
652	65	Pierre Lefebvre	Saint-Quentin	aisne	picardie	França
653	20	Manuel Llorda	Salon - de - Provence	Bouches-du-Rhône	Provence-Alpes-Côte d'Azur	França
654	23	M. Alemany	Salon - de - Provence	Bouches-du-Rhône	Provence-Alpes-Côte d'Azur	França
655	52	Antonio Marcus Rosselló	Santa Margarita	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
656	52	Fuster Moragues	Santa Margarita	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
657	23	Antoine Marques	Sanvic	Le Havre	Haute-Normandie	França
658	20	Bartolomé Bosch Palmer	S'Arracó	Andratx	Illes Balears	Espanya
659	20	Mme Masiana Vich	S'Arracó	Andratx	Illes Balears	Espanya
660	23	Guillermo Colomar	S'Arracó	Andratx	Illes Balears	Espanya
661	24	Jaime Pujol	S'Arracó	Andratx	Illes Balears	Espanya
662	24	José Ferra	S'Arracó	Andratx	Illes Balears	Espanya
663	24	Lorenzo Palmer	S'Arracó	Andratx	Illes Balears	Espanya
664	35	Don Miguel Juan Palmer	S'Arracó	Andratx	Illes Balears	Espanya

665	35	Señora Doña Asunción Llanes Latorre	S'Arracó	Andratx	Illes Balears	Espanya
666	45	Guillermo Pujol	S'Arracó	Andratx	Illes Balears	Espanya
667	52	Juan Ferra	S'Arracó	Andratx	Illes Balears	Espanya
668	52	Rdo. Antonio Estelrich	S'Arracó	Andratx	Illes Balears	Espanya
669	57	Francisca Alemany	S'Arracó	Andratx	Illes Balears	Espanya
670	57	Juan Ferra (Bararl)	S'Arracó	Andratx	Illes Balears	Espanya
671	65	Antonio Alemany	S'Arracó	Andratx	Illes Balears	Espanya
672	65	Bartolomé Bosch	S'Arracó	Andratx	Illes Balears	Espanya
673	65	Dr. Mallo	S'Arracó	Andratx	Illes Balears	Espanya
674	65	Juan Alemany	S'Arracó	Andratx	Illes Balears	Espanya
675	65	Maria Flexas	S'Arracó	Andratx	Illes Balears	Espanya
676	57	Amédée Castañer	Saumur	Maine-et-Loire	Pays de la Loire	França
677	23	Mlle Antoinette Noguera	Sedan	Ardennes	Champagne-Ardenne	França
678	20	Miguel Llodra Mayans	Sedan	Ardennes	Champagne-Ardenne	França
679	52	Bartolomé Oliver	sencellas	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
680	52	Bartolomé Oliver	sencellas	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
681	65	Margarita Llabrés	sencellas	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
682	57	M. et Mme Morazzi	Sevran	Seine-Saint-Denis	Île-de-France	França
683	52	François Medrano	Sèvres	Hauts-de-Seine	Île-de-France	França
684	52	José Canavès Ramis	Sèvres	Hauts-de-Seine	Île-de-France	França
685	57	Gabriel Oliver	Sineu	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
686	20	Bernardino Celia	Sóller	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
687	52	Señora Ana Socías	Sóller	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
688	57	Mme Meseguer Trias	Sóller	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
689	45	Mateo Frontera	Sóller	Illes Balears	Illes Balears	Espanya
690	24	MM. Pierre Alcover	Sotteville-les-Rouen	Seine-Maritime	Haute-Normandie	França
691	35	Mme Vve Thérèse Alcover	Sotteville-les-Rouen	Seine-Maritime	Haute-Normandie	França

692	35	MM. Hertz Claude	Strasbourg	Bas-Rhin	Alsace	França
693	57	M. l'Abbé Joseph Ripoll	Tancarville	Seine-Maritime	Haute-Normandie	França
694	35	M. Salvador Llinàs	Tarascón	Bouches-du-Rhône	Provence-Alpes-Côte d'Azur	França
695	23	Mme Pâlot	Tarbes	Hautes-Pyrénées	Midi-Pyrénées	França
696	20	Mlle Antoinette Rotger	Thionville	Moselle	Lorraine	França
697	45	Mme Marie Viatte	Thionville	Moselle	Lorraine	França
698	23	Mme Pastor Magdelaine	Thonon-les-Bains	Haute-Savoie	Rhône-Alpes	França
699	23	Serra	Thonon-les-Bains	Haute-Savoie	Rhône-Alpes	França
700	23	B. Rosselló	Thouars	Deux-Sèvres	Poitou-Charentes	França
701	65	Bartolomé Castaner	Thuir	Pyrénées Orientales	Languedoc-Roussillon	França
702	52	José Planas	Toulon	Var	Provence-Alpes-Côte d'Azur	França
703	57	Jean Lahuerta	Toulon	Var	Provence-Alpes-Côte d'Azur	França
704	57	Paul Ripoll	Toulon	Var	Provence-Alpes-Côte d'Azur	França
705	23	Jean Forteza	Toulouse	Haute-Garonne	Midi-Pyrénées	França
706	35	MM. François Forteza	Toulouse	Haute-Garonne	Midi-Pyrénées	França
707	65	M. Busquets	Toulouse	Haute-Garonne	Midi-Pyrénées	França
708	23	Pedro Coll	Tournon	Savoie	Rhône-Alpes	França
709	57	Lucas Arbona	Tours	Indre	Centre	França
710	65	M. Giraudeau	Tours	Indre	Centre	França
711	24	Raymond Alemany	Trouville-sur-Mer	Calvados	Basse-Normandie	França
712	20	Jaime Bujosa	Troyes	Aube	Champagne-Ardenne	França
713	20	Jean Oliver	Troyes	Aube	Champagne-Ardenne	França
714	20	José Mateu	Troyes	Aube	Champagne-Ardenne	França
715	23	Juan Pons	Troyes	Aube	Champagne-Ardenne	França
716	45	Jaime Roigue	Troyes	Aube	Champagne-Ardenne	França
717	23	G. Muntaner	Valencia	València	València	Espanya
718	57	José Rojas	Valencia	València	València	Espanya

719	23	M. Claude Duhys Vaquer	Vauchelles-les-Quesnoy	Somme	Picardie	França
720	20	Pierre Aguiló	Vauzelles	Ardennes	Auboncourt-Vauzelles	França
721	57	Miguel Munar	Versailles	Yveline	Île-de-France	França
722	57	José Garcia	Veules-les-Roses	Seine-Maritime	Haute-Normandie	França
723	52	Bartolomé Esteva Marroig	Vierzon	Cher	centre	França
724	57	Jacques Colom	Vierzon	Cher	centre	França
725	57	Jean Bestard	Vierzon	Cher	centre	França
726	57	Juan Bestard	Vierzon	Cher	centre	França
727	45	Michel Gamundi	Villeneuve-sur-Lot	Lot-et-Garonne	aquitaine	França
728	52	Michel Gamundi	Villeneuve-sur-Lot	Lot-et-Garonne	aquitaine	França

Taula 19: Membres dels *Cadets* per localitats, departament, regions i país (1955-1965)

	Localidad	Departament	Regió	País	Localidad	Departament	Regió	País
1	Agen	Lot-et-Garonne	aquitaine	França	3	5	32	525
2	Airvault	Deux-Sèvres	Poitou-Charentes	França	1	3	11	525
3	Aix-en-Provence	Bouches-du-Rhône	Provence-Alpes-Côte d'Azur	França	0	36	14	525
114	Alaro	Illes Balears	Illes Balears	Espanya	1	145	163	171
115	Albert	Canada	Canada	Canada	0	0	2	2
6	Alcudia	Illes Balears	Illes Balears	Espanya	1	145	163	171
7	Alès	Gard	Languedoc-Roussillon	França	1	35	48	525
8	Algaida	Illes Balears	Illes Balears	Espanya	10	145	163	171
9	Alger	Algérie	Algérie	Algérie	7	16	16	16
10	Alicante	València	València	Espanya	1	3	3	171
11	Amiens	Somme	Picardie	França	0	1	8	525
12	Andratx	Illes Balears	Illes Balears	Espanya	7	145	163	171
13	Angers	Maine-et-Loire	Pays de la Loire	França	3	4	17	525
14	Angoulême	Charente	Poitou-Charentes	França	3	3	11	525
15	Arcachon	Gironde	Aquitaine	França	0	27	32	525
16	Argueil	Seine-Maritime	Haute-Normandie	França	1	16	19	525
17	Armentières	Nord	Nord-Pas-de-Calais	França	1	4	13	525
18	Arras	Pas de Calais	Nord-Pas-de-Calais	França	1	9	13	525
19	Audincourt	Doubs	Franche-Comté	França	6	12	27	525
20	Autun	Saône-et-Loire	Bourgogne	França	2	5	11	525
21	Avignon	Vaucluse	Provence-Alpes-Côte d'Azur	França	2	5	14	525

22	Avirey-Lingey	Aube	Champagne-Ardenne	França	1	6	16	525
23	Avranches	Manche	Basse-Normandie	França	0	0	3	525
24	Bab el Oued	Algérie	Algérie	Algérie	2	16	16	16
25	Barbentane	Bouches-du-Rhône	Provence-Alpes-Côte d'Azur	França	0	36	14	525
26	Barcelona	Catalunya	Catalunya	Espanya	5	5	5	171
27	Bayeux	Calvados	Basse-Normandie	França	1	3	3	525
28	Beaurepaire	Quebec	Canada	Canada	1	2	2	2
29	Beauvais	Oise	Picardie	França	1	2	8	525
30	Belbeuf	Seine-Maritime	Haute-Normandie	França	0	16	19	525
31	Belfort	Territoire de Belfort	Franche-Comté	França	14	14	27	525
32	Besançon	Doubs	Franche-Comté	França	2	12	27	525
33	Béthune	Pas de Calais	Nord-Pas-de-Calais	França	1	9	13	525
34	Beziers	Hérault	Languedoc-Roussillon	França	1	5	48	525
35	Biere	Hérault	Languedoc-Roussillon	França	0	5	48	525
36	Billy-Montigny	Pas de Calais	Nord-Pas-de-Calais	França	1	9	13	525
37	Binisalem	Illes Balears	Illes Balears	Espanya	3	145	163	171
38	Blainville	Quebec	Canada	Canada	1	2	2	2
39	Blanc-Mesnil	Seine-Saint-Denis	Île-de-France	França	1	3	48	525
40	Bois-Colombes	Hauts-de-Seine	Île-de-France	França	1	41	48	525
41	Bordeaux	Gironde	aquitaine	França	24	27	32	525
42	Bourg-en-Bresse	Ain	Rhône-Alpes	França	1	1	26	525
43	Bourges	Cher	Centre	França	11	18	49	525
44	Brest	Finistère	Bretagne	França	9	22	28	525
45	Bruxelles	Bèlgica	Bèlgica	Bèlgica	3	4	4	4
46	bruz	ille-et-vilaine	Bretagne	França	0	1	28	525
47	Buñola	Illes Balears	Illes Balears	Espanya	1	145	163	171
48	Cahors	lot	Midi-Pyrénées	França	0	0	71	525

49	Caimari	Illes Balears	Illes Balears	Espanya	1	145	163	171
50	cala rajada	Illes Balears	Illes Balears	Espanya	2	145	163	171
51	Calais	Pas de Calais	Nord-Pas-de-Calais	França	1	9	13	525
52	Calvia	Illes Balears	Illes Balears	Espanya	0	145	163	171
53	Cambrai	Nord	Nord-Pas-de-Calais	França	0	4	13	525
54	Campanet	Illes Balears	Illes Balears	Espanya	5	145	163	171
55	Campos del Puerto	Illes Balears	Illes Balears	Espanya	1	145	163	171
56	C'An Pastilla	Illes Balears	Illes Balears	Espanya	1	145	163	171
57	capdepera	Illes Balears	Illes Balears	Espanya	1	145	163	171
58	Carcassonne	Aube	Champagne-Ardenne	França	0	6	16	525
59	Carqueiranne	Var	Provence-Alpes-Côte d'Azur	França	1	4	14	525
60	Carrières	Yveline	Île-de-France	França	0	4	48	525
61	Cassis	Bouches-du-Rhône	Provence-Alpes-Côte d'Azur	França	1	36	14	525
62	Castres	aisne	picardie	França	2	5	8	525
63	Cavaillon	Vaucluse	Provence-Alpes-Côte d'Azur	França	2	5	14	525
64	Cerbère	Pyrénées Orientales	Languedoc-Roussillon	França	1	8	48	525
65	Ceret	Pyrénées Orientales	Languedoc-Roussillon	França	0	8	48	525
66	Chailly-en-Bière	Seine-et-Marne	Haute-Normandie	França	1	1	19	525
67	Châlons-sur-Marne	Marne	Champagne-Ardenne	França	3	8	16	525
68	Chambéry	Savoie	Rhône-Alpes	França	2	4	26	525
69	Chantenay	Loire-Atlantique	Pays de la Loire	França	1	12	17	525
70	Charleville	Marne	Champagne-Ardenne	França	1	8	16	525
71	Châteaurenard	Bouches-du-Rhône	Provence-Alpes-Côte d'Azur	França	2	36	35	525
72	Châteauroux	Indre	Centre	França	3	6	49	525
73	Château-Thébaud	Loire-Atlantique	Pays de la Loire	França	1	12	17	525
74	Chatellerault	Vienne	Poitou-Charentes	França	1	1	11	525
75	Chaumont	Haute-Marne	Champagne-Ardenne	França	0	0	16	525

76	Ciudadela	Illes Balears	Illes Balears	Espanya	1	145	163	171
77	Clermont-Ferrand	Puy de Dôme	Auvergne	França	7	8	11	525
78	Clermont-l'Hérault	Hérault	Languedoc-Roussillon	França	1	5	48	525
79	Colmar	Charente	Poitou-Charentes	França	0	3	11	525
80	Commentry	Allier	Auvergne	França	0	3	11	525
81	Compiègne	Oise	Picardie	França	1	2	8	525
82	Cormontreuil	Oise	Picardie	França	0	2	8	525
83	Deauville	Calvados	Basse-Normandie	França	1	3	3	525
84	Decazeville	Aveyron	Midi-Pyrénées	França	1	1	71	525
85	Decines	Aveyron	Midi-Pyrénées	França	0	1	71	525
86	Dieuze	Moselle	Lorraine	França	1	8	18	525
87	Dijon	Côte-d'Or	Bourgogne	França	6	6	11	525
88	Dinard	Ille-et-Vilaine	Centre	França	1	1	49	525
89	Dohis	aisne	picardie	França	1	5	8	525
90	Dole	aisne	picardie	França	0	5	8	525
91	Dombasle	Algérie	Algérie	Algérie	1	16	16	16
92	Dunkerque	Nord	Nord-Pas-de-Calais	França	1	4	13	525
93	El Arenal	Illes Balears	Illes Balears	Espanya	2	145	163	171
94	Elbeuf	Seine-Maritime	Haute-Normandie	França	0	16	19	525
95	Epernay	Marne	Champagne-Ardenne	França	1	8	16	525
96	Epinal	Vosges	lorraine	França	4	4	18	525
97	Etaples	Pas de Calais	Nord-Pas-de-Calais	França	2	9	13	525
98	Etel	Morbihan	Bretagne	França	1	4	28	525
99	Etoile	Morbihan	Bretagne	França	0	4	28	525
100	Eu	Morbihan	Bretagne	França	0	4	28	525
101	Evette	Ariège	Midi-Pyrénées	França	0	64	71	525
102	Evreux	Ariège	Midi-Pyrénées	França	0	64	71	525

103	Felanitx	Illes Balears	Illes Balears	Espanya	2	145	163	171
104	Floirac	Ariège	Midi-Pyrénées	França	0	64	71	525
105	Fondettes	Indre-et-Loire	Centre	França	1	1	49	525
106	Fontaine	Isère	Rhône-Alpes	França	1	5	26	525
107	Forcalquier	Alpes de Haute Provence	Provence-Alpes-Côte d'Azur	França	1	4	14	525
108	Fort-de-l'Eau	Algérie	Algérie	Algérie	6	16	16	16
109	Frévent	Pas de Calais	Nord-Pas-de-Calais	França	1	9	13	525
110	Gennevilliers	Hauts-de-Seine	Île-de-France	França	2	41	48	525
111	Golbey	Manche	Basse-Normandie	França	0	0	3	525
112	Grenoble	Isère	Rhône-Alpes	França	1	5	26	525
113	Guebwiller	Haut-Rhin	Alsace	França	1	7	8	525
114	Gueret	Creuse	Limousin	França	2	2	11	525
115	Guignes	Pyrénées Atlantiques	aquitaine	França	0	0	32	525
116	Hennebont	Doubs	Franche-Comté	França	0	12	27	525
117	Hérimoncourt	Doubs	Franche-Comté	França	2	12	27	525
118	Hirson	aisne	picardie	França	1	5	8	525
119	Hyerres	aisne	picardie	França	0	5	8	525
120	Ibiza	Illes Balears	Illes Balears	Espanya	8	145	163	171
121	Inca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya	1	145	163	171
122	Issoire	Puy de Dôme	Auvergne	França	1	8	11	525
123	Izeaux	Isère	Rhône-Alpes	França	2	5	26	525
124	Joinville	Seine-Saint-Denis	Île-de-France	França	0	3	48	525
125	Jonage	Loire-Atlantique	Pays de la Loire	França	0	12	17	525
126	La Baule-les-Pins	Loire-Atlantique	Pays de la Loire	França	1	12	17	525
127	La Chapelle-Basse-Mer	Loire-Atlantique	Pays de la Loire	França	1	12	17	525
128	la Martinerie	Gironde	aquitaine	França	1	27	32	525
129	La Mulatière	Rhône	Rhône-Alpes	França	1	12	26	525

130	La Rochelle	Charente-Maritime	Poitou-Charentes	França	1	4	11	525
131	Landernau	Finistère	Bretagne	França	1	22	28	525
132	Lannemezan	Hautes-Pyrénées	Midi-Pyrénées	França	1	2	71	525
133	Lanxargues	Hérault	Languedoc-Roussillon	França	1	5	48	525
134	Laon	aisne	picardie	França	0	5	8	525
135	Lavadarc	Isère	Rhône-Alpes	França	0	5	26	525
136	Laval	Isère	Rhône-Alpes	França	1	5	26	525
137	Le Blanc	Indre	Centre	França	1	6	49	525
138	Le Bouscat	Gironde	aquitaine	França	2	27	32	525
139	Le Creusot	Saône-et-Loire	Bourgogne	França	2	5	11	525
140	Le Grand-Quévilly	Seine-Maritime	Haute-Normandie	França	2	16	19	525
141	Le Havre	Seine-Maritime	Haute-Normandie	França	8	16	19	525
142	Le Mans	Sarthe	Pays de la Loire	França	0	0	17	525
143	Le Pecq	Yveline	Île-de-France	França	1	4	48	525
144	Le Puy	Doubs	Franche-Comté	França	1	12	27	525
145	Legenser	Haute-Loire	Auvergne	França	0	0	11	525
146	Les Martigues	Bouches-du-Rhône	Provence-Alpes-Côte d'Azur	França	1	36	35	525
147	les Monthéry	Bouches-du-Rhône	Provence-Alpes-Côte d'Azur	França	0	36	35	525
148	Les Sables-d'Olonne	Vendée	Pays de la Loire	França	1	1	17	525
149	Lesneven	Finistère	Bretagne	França	1	22	28	525
150	Levallois	Finistère	Bretagne	França	0	22	28	525
151	Lille	Nord	Nord-Pas-de-Calais	França	2	4	13	525
152	Lillebonne	Nord	Nord-Pas-de-Calais	França	0	4	13	525
153	Limoges	Haute-Vienne	Limousin	França	9	9	11	525
154	Lisieux	Calvados	Basse-Normandie	França	0	3	3	525
155	Lloret de Vista Alegre	Illes Balears	Illes Balears	Espanya	1	145	163	171
156	Lloseta	Illes Balears	Illes Balears	Espanya	1	145	163	171

157	Lluchmayor	Illes Balears	Illes Balears	Espanya	5	145	163	171
158	Longwy- Bas	Meurthe-et-Moselle	Lorraine	França	1	5	18	525
159	Lorient	Morbihan	Bretagne	França	3	4	28	525
160	Lunel	Hérault	Languedoc-Roussillon	França	2	5	48	525
161	Luneville	Meurthe-et-Moselle	Lorraine	França	1	5	18	525
162	Lyon	Rhône	Rhône-Alpes	França	10	12	26	525
163	Mallemort	Bouches-du-Rhône	Provence-Alpes-Côte d'Azur	França	1	36	35	525
164	Manosque	Alpes de Haute Provence	Provence-Alpes-Côte d'Azur	França	1	4	14	525
165	Marseille	Bouches-du-Rhône	Provence-Alpes-Côte d'Azur	França	28	36	35	525
166	Mesnil-sous-les-Côtes	Meuse	Lorraine	França	1	1	18	525
167	Metz	Moselle	Lorraine	França	1	8	18	525
168	Mitry-le-Neuf	Deux-Sèvres	Poitou-Charentes	França	1	3	11	525
169	Montbéliard	Alpes de Haute Provence	Provence-Alpes-Côte d'Azur	França	2	4	14	525
170	Mont-de-Marsan	Saône-et-Loire	Bourgogne	França	1	5	11	525
171	Montereau	Loiret	centre	França	1	21	49	525
172	Montluçon	Loiret	centre	França	16	21	49	525
173	Montpellier	Allier	Auvergne	França	1	3	11	525
174	Montreuil	Eure-et-Loir	centre	França	1	1	49	525
175	Morgat	Hauts-de-Seine	Île-de-France	França	1	41	48	525
176	Morlaix	Finistère	Bretagne	França	0	22	28	525
177	Moulins	Allier	Auvergne	França	2	3	11	525
178	Moutiers	Savoie	Rhône-Alpes	França	1	4	26	525
179	Mulhouse	Moselle	Lorraine	França	4	8	18	525
180	Nancy	Haut-Rhin	Alsace	França	6	7	8	525
181	Nanterre	Meurthe-et-Moselle	Lorraine	França	1	5	18	525
182	Nantes	Hauts-de-Seine	Île-de-France	França	35	41	48	525
183	Neufchâteau	Bèlgica	Bèlgica	Bèlgica	1	4	4	4

184	Neuvy-sur-Barangeon	Cher	centre	França	1	18	49	525
185	Nevers	Loire-Atlantique	Pays de la Loire	França	8	12	17	525
186	New-Jersey	Estats Units	Estats Units	Estats Units	1	5	6	6
187	New-York	Estats Units	Estats Units	Estats Units	2	5	6	6
188	Nice	Mónaco	Mónaco	Mónaco	0	0	0	0
189	Nimes	Gard	Languedoc-Roussillon	França	3	35	48	525
190	Noisy Le Grand	Gard	Languedoc-Roussillon	França	0	35	48	525
191	Noisy le -Sec	Gard	Languedoc-Roussillon	França	0	35	48	525
192	Noyon	Seine-Saint-Denis	Île-de-France	França	1	3	48	525
193	Olivia	Minessota	Estats Units	Estats Units	1	1	6	6
194	Orléans	Loiret	centre	França	2	21	49	525
195	Orvault	Loiret	centre	França	0	21	49	525
196	Palaiseau	Ain	Rhône-Alpes	França	0	1	26	525
197	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya	74	145	163	171
198	Palma Nova	Illes Balears	Illes Balears	Espanya	1	145	163	171
199	Pamiers	Ariège	Midi-Pyrénées	França	0	64	71	525
200	Parame	Ariège	Midi-Pyrénées	França	0	64	71	525
201	París	Ariège	Midi-Pyrénées	França	64	64	71	525
202	Penhoet	Vaucluse	Provence-Alpes-Côte d'Azur	França	1	5	14	525
203	perigueux	Dordogne	aquitaine	França	0	0	32	525
204	Perpignan	Pyrénées Orientales	Languedoc-Roussillon	França	6	8	48	525
205	Perros-Guirec	Pyrénées Orientales	Languedoc-Roussillon	França	0	8	48	525
206	Perthuis	Estats Units	Estats Units	Estats Units	1	5	6	6

207	Petra	Illes Balears	Illes Balears	Espanya	1	145	163	171
208	Pfastatt	Haute-Garonne	Midi-Pyrénées	França	0	4	71	525
209	Philadelphie	Estats Units	Estats Units	Estats Units	1	5	6	6
210	Pithiviers	Loiret	centre	França	1	21	49	525
211	Poitiers	Loiret	centre	França	1	21	49	525
212	Pollensa	Illes Balears	Illes Balears	Espanya	1	145	163	171
213	Pont du-Château	Vienne	Poitou-Charentes	França	0	1	11	525
214	Pontarlier	Doubs	Franche-Comté	França	1	12	27	525
215	Pont-Audemer	Eure	Haute-Normandie	França	1	1	19	525
216	Port de Sóller	Illes Balears	Illes Balears	Espanya	0	145	163	171
217	Portals Nous	Illes Balears	Illes Balears	Espanya	2	145	163	171
218	Potardier	Eure	Haute-Normandie	França	0	1	19	525
219	Puerto de Pollensa	Illes Balears	Illes Balears	Espanya	1	145	163	171
220	quartier-maître	Dakar	Dakar	Dakar	1	1	1	1
221	Rabat	Marroc	Marroc	Marroc	2	2	2	2
222	Reims	Finistère	Bretagne	França	10	22	28	525
223	Rennes	Marne	Champagne-Ardenne	França	3	8	16	525
224	Roanne	loire	Rhône-Alpes	França	1	2	26	525
225	Rochefort-sur-mer	Charente-Maritime	Poitou-Charentes	França	2	4	11	525
226	Romans	Aveyron	Midi-Pyrénées	França	0	1	71	525
227	Romans-sur-Isère	Drôme	Franche-Comté	França	1	1	27	525
228	Rouen	Gard	Languedoc-Roussillon	França	29	35	48	525
229	saint Armand	Pas de Calais	Nord-Pas-de-Calais	França	0	9	13	525
230	Saint brieuc	Côtes-d'Armor	Bretagne	França	0	2	28	525
231	saint Herblain	Côtes-d'Armor	Bretagne	França	0	2	28	525
232	Saint Jean Le Blanc	Loiret	centre	França	0	21	49	525

233	saint Martin Boscherville	Loiret	centre	França	0	21	49	525
234	saint Nazaire	Gard	Languedoc-Roussillon	França	0	35	48	525
235	Saint-Amand	Pas de Calais	Nord-Pas-de-Calais	França	2	9	13	525
236	Saint-Brieuc	Côtes-d'Armor	Bretagne	França	2	2	28	525
237	Saint-Chamond	Loire	Rhône-Alpes	França	1	2	26	525
238	Saint-Claude	Loire	Rhône-Alpes	França	0	2	26	525
239	Saint-Cyr-au-Mont-d'Or	Rhône	Rhône-Alpes	França	1	12	26	525
240	Saint-Dizant-du-Gua	Charente-Maritime	Poitou-Charentes	França	1	4	11	525
241	Sainte Adresse	Loiret	centre	França	0	21	49	525
242	Saint-Étienne-du-Rouvray	Seine-Maritime	Haute-Normandie	França	1	16	19	525
243	Saint-Gaudens	Haute-Garonne	Midi-Pyrénées	França	1	4	71	525
244	Saint-Georges-sur-Moulon	Cher	centre	França	2	18	49	525
245	Saint-Germain-en-Laye	Yveline	Île-de-France	França	2	4	48	525
246	Saint-Louis	Senegal	Senegal	Senegal	1	1	1	1
247	Saint-Max	Meurthe-et-Moselle	Lorraine	França	2	5	18	525
248	Saint-Nazaire	Gard	Languedoc-Roussillon	França	2	35	48	525
249	Saint-Ouen	Loir-et-Cher	Centre	França	1	1	49	525
250	Saint-Pol-de-Léon	Finistère	Bretagne	França	1	22	28	525
251	Saint-Quentin	aisne	picardie	França	1	5	8	525
252	Salon - de - Provence	Bouches-du-Rhône	Provence-Alpes-Côte d'Azur	França	2	36	35	525
253	Sannois	Bouches-du-Rhône	Provence-Alpes-Côte d'Azur	França	0	36	35	525
254	Sant Raphael	Manche	Basse-Normandie	França	0	0	3	525
255	Santa Margarita	Illes Balears	Illes Balears	Espanya	2	145	163	171
256	Sanvic	Le Havre	Haute-Normandie	França	1	1	19	525
257	S'Arracó	Andratx	Illes Balears	Espanya	18	18	163	171
258	Saumur	Maine-et-Loire	Pays de la Loire	França	1	4	17	525
259	Sedan	Ardennes	Champagne-Ardenne	França	2	3	16	525

260	sencellas	Illes Balears	Illes Balears	Espanya	3	145	163	171
261	Sevran	Seine-Saint-Denis	Île-de-France	França	1	3	48	525
262	Sèvres	Hauts-de-Seine	Île-de-France	França	2	41	48	525
263	sin ciudad	sin ciudad	sin ciudad	sin ciudad	0	0	0	0
264	Sineu	Illes Balears	Illes Balears	Espanya	1	145	163	171
265	Sóller	Illes Balears	Illes Balears	Espanya	4	145	163	171
266	Sotteville-les-Rouen	Seine-Maritime	Haute-Normandie	França	2	16	19	525
267	Strasbourg	Bas-Rhin	Alsace	França	1	1	8	525
268	Tain L'hermitage	Hauts-de-Seine	Île-de-France	França	0	41	48	525
269	Tancarville	Seine-Maritime	Haute-Normandie	França	1	16	19	525
270	Tarascón	Bouches-du-Rhône	Provence-Alpes-Côte d'Azur	França	1	36	35	525
271	Tarbes	Hautes-Pyrénées	Midi-Pyrénées	França	1	2	71	525
272	Thionville	Moselle	Lorraine	França	2	8	18	525
273	Thonon-les-Bains	Haute-Savoie	Rhône-Alpes	França	2	2	26	525
274	Thouars	Deux-Sèvres	Poitou-Charentes	França	1	3	11	525
275	Thuir	Pyrénées Orientales	Languedoc-Roussillon	França	1	8	48	525
276	Toulon	Var	Provence-Alpes-Côte d'Azur	França	3	4	14	525
277	Toulouse	Haute-Garonne	Midi-Pyrénées	França	3	4	71	525
278	Tournon	Savoie	Rhône-Alpes	França	1	4	26	525
279	Tours	Indre	Centre	França	2	6	49	525
280	Trouville-sur-Mer	Calvados	Basse-Normandie	França	1	3	3	525
281	Troyes	Aube	Champagne-Ardenne	França	5	6	16	525
282	Ty-Mor	Aube	Champagne-Ardenne	França	0	6	16	525
283	Valdoie	Calvados	Basse-Normandie	França	0	3	3	525
284	Valencia	València	València	Espanya	2	3	3	171
285	Vandoeuvre	Charente	Poitou-Charentes	França	0	3	11	525
286	Vauchelles-les-Quesnoy	Somme	Picardie	França	1	1	8	525

287	Vauzelles	Ardennes	Auboncourt-Vauzelles	França	1	3	1	525
288	Vernon	Ariège	Midi-Pyrénées	França	0	64	71	525
289	Versailles	Yveline	Île-de-France	França	1	4	48	525
290	Veules-les-Roses	Seine-Maritime	Haute-Normandie	França	1	16	19	525
291	Vierzon	Cher	centre	França	4	18	49	525
292	Villeneuve-sur-Lot	Lot-et-Garonne	aquitaine	França	2	5	32	525
293	Vitry Le François	Marne	Champagne-Ardenne	França	0	8	16	525

Taula 20: Benefactors dels *Cadets* per localitats, departament, regions i país (1965-1975)

	Localidad	Departament	Regió	País	Localidad	Departament	Regió	País
1	Aix-en-Provence	Bouches-du-Rhône	Provence-Alpes-Côte d'Azur	Francia	1	18	11	257
2	Albert	Canada	Canada	Canada	2	2	4	4
3	Amiens	Somme	Picardie	Francia	2	2	17	257
4	Andratx	Illes Balears	Illes Balears	Espanya	1	16	18	18
5	Angers	Maine-et-Loire	Pays de la Loire	Francia	1	1	5	257
6	Arcachon	Gironde	Aquitaine	Francia	1	5	8	257
7	Audincourt	Doubs	Franche-Comté	Francia	2	5	9	257
8	Avranches	Manche	Basse-Normandie	Francia	1	4	11	257
9	Barbentane	Bouches-du-Rhône	Provence-Alpes-Côte d'Azur	Francia	1	18	11	257
10	Beaurepaire	Quebec	Canada	Canada	2	2	4	4
11	Beauvais	Oise	Picardie	Francia	1	3	17	257
12	Belbeuf	Seine-Maritime	Haute-Normandie	Francia	2	19	20	257
13	Belfort	Territoire de Belfort	Franche-Comté	Francia	4	4	9	257
14	Besançon	Doubs	Franche-Comté	Francia	2	5	9	257
15	Biere	Hérault	Languedoc-Roussillon	Francia	1	2	30	257
16	Billy-Montigny	Pas de Calais	Nord-Pas-de-Calais	Francia	1	2	6	257
17	Bordeaux	Gironde	aquitaine	Francia	4	5	8	257
18	Bourg-en-Bresse	Ain	Rhône-Alpes	Francia	1	2	18	257
19	Brest	Finistère	Bretagne	Francia	1	9	23	257
20	bruz	ille-et-vilaine	Bretagne	Francia	1	1	23	257
21	Cahors	lot	Midi-Pyrénées	Francia	1	1	27	257
22	Calvia	Illes Balears	Illes Balears	Espanya	3	16	18	18

23	Cambrai	Nord	Nord-Pas-de-Calais	Francia	2	4	6	257
24	Carcassonne	Aube	Champagne-Ardenne	Francia	1	2	13	257
25	Carrières	Yveline	Île-de-France	Francia	1	1	12	257
26	Castres	aisne	picardie	Francia	5	12	17	257
27	Cavaillon	Vaucluse	Provence-Alpes-Côte d'Azur	Francia	3	3	11	257
28	Ceret	Pyrénées Orientales	Languedoc-Roussillon	Francia	1	8	30	257
29	Châlons-sur-Marne	Marne	Champagne-Ardenne	Francia	2	9	13	257
30	Chambéry	Savoie	Rhône-Alpes	Francia	1	1	18	257
31	Châteauroux	Indre	Centre	Francia	2	2	12	257
32	Chatellerault	Vienne	Poitou-Charentes	Francia	1	2	4	257
33	Chaumont	Haute-Marne	Champagne-Ardenne	Francia	2	2	13	257
34	Clermont-l'Hérault	Hérault	Languedoc-Roussillon	Francia	1	2	30	257
35	Colmar	Charente	Poitou-Charentes	Francia	1	2	4	257
36	Commentry	Allier	Auvergne	Francia	1	1	3	257
37	Cormontreuil	Oise	Picardie	Francia	2	3	17	257
38	Deauville	Calvados	Basse-Normandie	Francia	1	7	11	257
39	Decines	Aveyron	Midi-Pyrénées	Francia	1	2	27	257
40	Dole	aisne	picardie	Francia	1	12	17	257
41	Elbeuf	Seine-Maritime	Haute-Normandie	Francia	2	19	20	257
42	Epernay	Marne	Champagne-Ardenne	Francia	1	9	13	257
43	Epinal	Vosges	lorraine	Francia	1	1	6	257
44	Etoile	Morbihan	Bretagne	Francia	1	10	23	257
45	Eu	Morbihan	Bretagne	Francia	1	10	23	257
46	Evette	Ariège	Midi-Pyrénées	Francia	1	22	27	257
47	Evreux	Ariège	Midi-Pyrénées	Francia	1	22	27	257
48	Floirac	Ariège	Midi-Pyrénées	Francia	2	22	27	257
49	Forcalquier	Alpes de Haute Provence	Provence-Alpes-Côte d'Azur	Francia	1	4	11	257

50	Golbey	Manche	Basse-Normandie	Francia	2	4	11	257
51	Grenoble	Isère	Rhône-Alpes	Francia	2	4	18	257
52	Guignes	Pyrénées Atlantiques	aquitaine	Francia	1	1	8	257
53	Hennebont	Doubs	Franche-Comté	Francia	1	5	9	257
54	Hirson	aisne	picardie	Francia	1	12	17	257
55	Hyerres	aisne	picardie	Francia	4	12	17	257
56	Joinville	Seine-Saint-Denis	Île-de-France	Francia	1	2	12	257
57	Jonage	Loire-Atlantique	Pays de la Loire	Francia	1	3	5	257
58	Laon	aisne	picardie	Francia	1	12	17	257
59	Lavadarc	Isère	Rhône-Alpes	Francia	1	4	18	257
60	Laval	Isère	Rhône-Alpes	Francia	1	4	18	257
61	Le Creusot	Saône-et-Loire	Bourgogne	Francia	1	1	1	257
62	Le Havre	Seine-Maritime	Haute-Normandie	Francia	14	19	20	257
63	Le Mans	Sarthe	Pays de la Loire	Francia	1	1	5	257
64	Legenser	Haute-Loire	Auvergne	Francia	2	2	3	257
65	les Monthéry	Bouches-du-Rhône	Provence-Alpes-Côte d'Azur	Francia	3	18	16	257
66	Levallois	Finistère	Bretagne	Francia	1	9	23	257
67	Lillebonne	Nord	Nord-Pas-de-Calais	Francia	2	4	6	257
68	Limoges	Haute-Vienne	Limousin	Francia	4	4	4	257
69	Lisieux	Calvados	Basse-Normandie	Francia	4	7	11	257
70	Lorient	Morbihan	Bretagne	Francia	8	10	23	257
71	Lyon	Rhône	Rhône-Alpes	Francia	9	9	18	257
72	Marseille	Bouches-du-Rhône	Provence-Alpes-Côte d'Azur	Francia	11	18	16	257
73	Metz	Moselle	Lorraine	Francia	2	5	6	257
74	Montbéliard	Alpes de Haute Provence	Provence-Alpes-Côte d'Azur	Francia	3	4	11	257
75	Montluçon	Loiret	centre	Francia	2	10	12	257
76	Morlaix	Finistère	Bretagne	Francia	2	9	23	257

77	Mulhouse	Moselle	Lorraine	Francia	2	5	6	257
78	Nancy	Haut-Rhin	Alsace	Francia	1	1	1	257
79	Nantes	Hauts-de-Seine	Île-de-France	Francia	6	9	12	257
80	Nevers	Loire-Atlantique	Pays de la Loire	Francia	2	3	5	257
81	Nice	Mónaco	Mónaco	Mónaco	2	2	2	2
82	Nîmes	Gard	Languedoc-Roussillon	Francia	2	20	30	257
83	Noisy Le Grand	Gard	Languedoc-Roussillon	Francia	1	20	30	257
84	Noisy le -Sec	Gard	Languedoc-Roussillon	Francia	1	20	30	257
85	Noyon	Seine-Saint-Denis	Île-de-France	Francia	1	2	12	257
86	Orléans	Loiret	centre	Francia	1	10	12	257
87	Orvault	Loiret	centre	Francia	1	10	12	257
88	Palaiseau	Ain	Rhône-Alpes	Francia	1	2	18	257
89	Palma de Mallorca	Illes Balears	Illes Balears	Espanya	8	16	18	18
90	Palma Nova	Illes Balears	Illes Balears	Espanya	1	16	18	18
91	Pamiers	Ariège	Midi-Pyrénées	Francia	3	22	27	257
92	Parame	Ariège	Midi-Pyrénées	Francia	1	22	27	257
93	París	Ariège	Midi-Pyrénées	Francia	13	22	27	257
94	perigueux	Dordogne	aquitaine	Francia	2	2	8	257
95	Perpignan	Pyrénées Orientales	Languedoc-Roussillon	Francia	5	8	30	257
96	Perros-Guirec	Pyrénées Orientales	Languedoc-Roussillon	Francia	2	8	30	257
97	Pfastatt	Haute-Garonne	Midi-Pyrénées	Francia	2	2	27	257
98	Poitiers	Loiret	centre	Francia	2	10	12	257
99	Pont du-Château	Vienne	Poitou-Charentes	Francia	1	2	4	257
100	Port de Sóller	Illes Balears	Illes Balears	Espanya	1	16	18	18
101	Portals Nous	Illes Balears	Illes Balears	Espanya	1	16	18	18
102	Potardier	Eure	Haute-Normandie	Francia	1	1	20	257
103	Reims	Finistère	Bretagne	Francia	5	9	23	257

104	Rennes	Marne	Champagne-Ardenne	Francia	5	9	13	257
105	Romans	Aveyron	Midi-Pyrénées	Francia	1	2	27	257
106	Rouen	Gard	Languedoc-Roussillon	Francia	12	20	30	257
107	saint Armand	Pas de Calais	Nord-Pas-de-Calais	Francia	1	2	6	257
108	Saint brieuc	Côtes-d'Armor	Bretagne	Francia	2	3	23	257
109	saint Herblain	Côtes-d'Armor	Bretagne	Francia	1	3	23	257
110	Saint Jean Le Blanc	Loiret	centre	Francia	2	10	12	257
111	saint Martin Boscherville	Loiret	centre	Francia	1	10	12	257
112	saint Nazaire	Gard	Languedoc-Roussillon	Francia	4	20	30	257
113	Saint-Claude	Loire	Rhône-Alpes	Francia	1	1	18	257
114	Sainte Adresse	Loiret	centre	Francia	1	10	12	257
115	Sannois	Bouches-du-Rhône	Provence-Alpes-Côte d'Azur	Francia	2	18	16	257
116	Sant Raphael	Manche	Basse-Normandie	Francia	1	4	11	257
117	S'Arracó	Andratx	Illes Balears	Espanya	2	2	18	18
118	Sèvres	Hauts-de-Seine	Île-de-France	Francia	2	9	12	257
119	sin ciudad	sin ciudad	sin ciudad	sin ciudad	2	2	2	2
120	Sóller	Illes Balears	Illes Balears	Espanya	1	16	18	18
121	Tain L'hermitage	Hauts-de-Seine	Île-de-France	Francia	1	9	12	257
122	Tancarville	Seine-Maritime	Haute-Normandie	Francia	1	19	20	257
123	Thionville	Moselle	Lorraine	Francia	1	5	6	257
124	Thonon-les-Bains	Haute-Savoie	Rhône-Alpes	Francia	1	1	18	257
125	Toulon	Var	Provence-Alpes-Côte d'Azur	Francia	2	2	11	257
126	Ty-Mor	Aube	Champagne-Ardenne	Francia	1	2	13	257
127	Valdoie	Calvados	Basse-Normandie	Francia	2	7	11	257
128	Vandoeuvre	Charente	Poitou-Charentes	Francia	1	2	4	257
129	Vernon	Ariège	Midi-Pyrénées	Francia	1	22	27	257
130	Vitry Le François	Marne	Champagne-Ardenne	Francia	1	9	13	257

Taula 21: Relació de localitats a la Crònica de Balears als anys 1954, 1956, 1958, 1965, 1988 i 1997

	Any	Poble	Any	Poble	Any	Poble	Any	Poble	Any	Poble	Any	Poble	Any	Poble	Any	Poble
1	1954	Alaró	1955	Alaior	1956	Algaida	1957	Alaró	1958	Alaró	1965	Alaró	1988	Andratx	1997	Andratx
2	1954	Algaida	1955	Alaró	1956	Andratx	1957	Alcudia	1958	Alcudia	1965	Alcudia	1988	Estellencs	1997	Palma
3	1954	Andratx	1955	Algaida	1956	Artà	1957	Algaida	1958	Algaida	1965	Algaida	1988	Palma	1997	Port d'Andratx
4	1954	Artà	1955	Andratx	1956	Binissalem	1957	Andratx	1958	Andratx	1965	Andratx	1988	Port d'Andratx	1997	Sant Elm
5	1954	Banyalbufar	1955	Artà	1956	Cala Rajada	1957	Artà	1958	Arenal	1965	Artà	1988	Sant Elm	1997	s'Arracó
6	1954	Binissalem	1955	Banyalbufar	1956	Campanet	1957	Banyalbufar	1958	Artà	1965	Banyalbufar	1988	s'Arracó		
7	1954	Bunyola	1955	Binissalem	1956	Campos	1957	Binissalem	1958	Avranches	1965	Binissalem				
8	1954	Cala Rajada	1955	Bunyola	1956	can picafort	1957	Caimari	1958	biniamar	1965	Buger				
9	1954	Calonge	1955	Cala Rajada	1956	Capdepera	1957	Cala Rajada	1958	Binissalem	1965	Bunyola				
10	1954	Campos	1955	Campos	1956	Ciutadella	1957	Calvià	1958	Buger	1965	Caimari				
11	1954	Capdepera	1955	Capdepera	1956	Deià	1957	Campanet	1958	Bunyola	1965	Cala Rajada				
12	1954	Ciutadella	1955	Ciutadella	1956	Felanitx	1957	Campos	1958	Caimari	1965	Calvià				
13	1954	Consell	1955	Consell	1956	Inca	1957	Capdepera	1958	Cala Rajada	1965	Campanet				
14	1954	Deià	1955	Deià	1956	La Pobla d'Uiafàs	1957	Ciutadella	1958	Calvià	1965	Campos				
15	1954	Eivissa	1955	Eivissa	1956	Lloseta	1957	Consell	1958	Campanet	1965	Capdepera				
16	1954	Esporles	1955	Esporles	1956	Llubi	1957	Costitx	1958	Campos	1965	Consell				
17	1954	Felanitx	1955	Felanitx	1956	Llucmajor	1957	Deià	1958	Capdepera	1965	Deia				
18	1954	Galilea	1955	Galilea	1956	Manacor	1957	Eivissa	1958	Coll d'en Rabassa	1965	Deià				
19	1954	Inca	1955	Inca	1956	Maó	1957	el Molinar	1958	Consell	1965	Eivissa				

20	1954	La Pobla	1955	La Pobla	1956	Maria	1957	Felanitx	1958	Eivissa	1965	Esporles
21	1954	Lloseta	1955	Lloseta	1956	Montuïri	1957	Formentor	1958	espor	1965	Felanitx
22	1954	Llubí	1955	Llubí	1956	Muro	1957	Inca	1958	Esporles	1965	Fornalutx
23	1954	Llucmajor	1955	Llucmajor	1956	Palma	1957	La Pobla d'Uiafàs	1958	Establiments	1965	Galilea
24	1954	Manacor	1955	Manacor	1956	Peguera	1957	l'Arenal	1958	Felanitx	1965	Inca
25	1954	Maó	1955	Maó	1956	Petra	1957	Les Salines	1958	Galilea	1965	La Pobla d'Uiafàs
26	1954	Maria	1955	Maria	1956	Pollença	1957	Llucmajor	1958	Inca	1965	Lloseta
27	1954	Menorca	1955	Montuïri	1956	Porreres	1957	Manacor	1958	La Pobla d'Uiafàs	1965	Llubí
28	1954	Montuïri	1955	Muro	1956	Port d'Andratx	1957	Maó	1958	Les Salines	1965	Llucmajor
29	1954	Muro	1955	Palma	1956	Port de Pollença	1957	Maria	1958	Lloret	1965	Manacor
30	1954	Palma	1955	Petra	1956	Sant Elm	1957	Marratxi	1958	Lloseta	1965	Maó
31	1954	Petra	1955	Pollença	1956	Sant Joan	1957	Muro	1958	Llubí	1965	Maria
32	1954	Pollença	1955	Porreres	1956	Sant Llorenç del Cardassar	1957	Palma	1958	Lluch	1965	Montuïri
33	1954	Porreres	1955	Port d'Andratx	1956	Santa Eugènia	1957	Peguera	1958	Llucmajor	1965	Muro
34	1954	Port d'Andratx	1955	Port de Pollença	1956	Santa Margalida	1957	Pollença	1958	Manacor	1965	Palma
35	1954	Port de Pollença	1955	Sant Joan	1956	Santanyi	1957	Porreres	1958	Maó	1965	Petra

36	1954	Sant Joan	1955	Santanyí	1956	s'Arracó	1957	Port d'Andratx	1958	Maria de la Salut	1965	Pollença
37	1954	Sant Llorenç del Cardassar	1955	s'Arracó	1956	Sineu	1957	Port de Pollença	1958	Marratxí	1965	Porreres
38	1954	Santa Margalida	1955	Sineu	1956	Sóller	1957	Puigpunyent	1958	Muro	1965	Port d'Andratx
39	1954	Santanyí	1955	Sóller	1956	Son Servera	1957	Sant Elm	1958	Palma	1965	Port de Pollença
40	1954	s'Arracó	1955	Valldemossa			1957	Sant Joan	1958	palma Nova	1965	Sant Elm
41	1954	Selva	1955	Vilafranca de Bonany			1957	Sant Llorenç del Cardassar	1958	pari	1965	Sant Joan
42	1954	Sencelles					1957	Santa Eugènia	1958	paris	1965	Santa Margalida
43	1954	Sineu					1957	Santa Margalida	1958	Petra	1965	Santa Maria del Camí
44	1954	Sóller					1957	Santanyí	1958	Pollença	1965	Santanyí
45	1954	Valldemossa					1957	s'Arracó	1958	Porreres	1965	s'Arracó
46	1954	Vilafranca de Bonany					1957	Selva	1958	Port d'Andratx	1965	Sencelles
47							1957	Sencelles	1958	Port de Pollença	1965	Sineu
48							1957	Sineu	1958	Puigpunyent	1965	Sóller
49							1957	Sóller	1958	San Jordi	1965	Son Cervera

50	1957	Valldemossa	1958	Sant Elm	1965	Valldemossa
51			1958	Sant Joan	1965	Vilafranca de Bonany
52			1958	Santa Eugènia		
53			1958	Santa Margalida		
54			1958	Santa Maria del Camí		
55			1958	Santa Ponsa		
56			1958	Santanyí		
57			1958	S'Aranjasa		
58			1958	s'Arracó		
59			1958	Sencelles		
60			1958	Sineu		
61			1958	Sóller		
62			1958	Son Cervera		
63			1958	son San Joan		
64			1958	Son Sardina		
65			1958	Son Serra-La Vileta		
66			1958	Valldemossa		

67

1958 Vilafranca
de Bonany

Taula 22: Relació de localitats a la Crònica de França als anys 1954, 1956, 1958, 1965, 1988 i 1997.

	Any	Poble	Any	Poble	Any	Poble	Any	Poble	Any	Poble	Any	Poble	Any	Poble	Any	Poble
1	1954	Alger	1955	Agen	1956	Agen	1957	Abbeville	1958	Ales	1965	Agen	1988	Angoulême	1997	Aix en Provence
2	1954	Angers	1955	Alger	1956	Angers	1957	Angers	1958	Audincourt	1965	Amiens	1988	Cavaillon	1997	Belfort
3	1954	Angoulême	1955	Angers	1956	Angoulême	1957	Avignon	1958	Avranches	1965	Angers	1988	Chambery	1997	Besançon
4	1954	Arcachon	1955	Angoulême	1956	Bayeux	1957	Belfort	1958	Belfort	1965	Angoulême	1988	Joinville le pont	1997	Champigny
5	1954	Audincourt	1955	Arcachon	1956	Bayonne	1957	Blainville	1958	Bordeaux	1965	Arcachon	1988	Nantes	1977	Delle
6	1954	Bayeux	1955	Arras	1956	Belfort	1957	Bordeaux	1958	Bourges	1965	Arles	1988	Nevers	1997	Le Havre
7	1954	Bordeaux	1955	Audincourt	1956	Bolbec	1957	Cambrai	1958	Brest	1965	Audincourt	1988	Noisy le Sec	1997	Alloue
8	1954	BreSt	1955	Bayeux	1956	Bordeaux	1957	Chalons-sur-Marne	1958	Cannes	1965	Avignon	1988	Poitiers	1997	Linars
9	1954	Cannes	1955	Bordeaux	1956	Bourges	1957	Compiègne	1958	Cavaillon	1965	Avranches	1988	Rouen	1977	Marseille
10	1954	Chalons-sur-Marne	1955	Bourges	1956	BreSt	1957	Dakar	1958	Chalons-sur-Marne	1965	Barbentane	1988	St Nazaire	1977	Herimoncourt
11	1954	Chambery	1955	BreSt	1956	Bry-sur-Marne	1957	Epernay	1958	Charleville	1965	Bayeux	1988	St Raphael	1977	Saomt Nazaré
12	1954	Charleville	1955	Chalindrey	1956	Caen	1957	Etaples	1958	Dunkerque	1965	Besançon	1988	Villeparisis	1977	Plouzane
13	1954	Chateauroux	1955	Chalons-sur-Marne	1956	Chalons-sur-Marne	1957	Etel	1958	Epernay	1965	Beziers	1988	Marseilla		
14	1954	Chaumont	1955	Charleville	1956	Charleville	1957	Forcalquier	1958	La Baule-les-Pins	1965	Bordeaux				
15	1954	Cognac	1955	Chateauroux	1956	Chateauroux	1957	Grenoble	1958	Le Havre	1965	Bourges				
16	1954	Compiègne	1955	Chaumont	1956	Commentry	1957	Gueret	1958	Lille	1965	BreSt				

17	1954	Creon	1955	Choisy-le-Roi	1956	Compiègne	1957	La Rochelle	1958	Lorient	1965	Cavaillon
18	1954	Dijon	1955	Cognac	1956	Dakar	1957	Laon	1958	Luneville	1965	Chalindrey
19	1954	Dunkerque	1955	Compiègne	1956	Epernay	1957	Laval	1958	Lyon	1965	Chateauroux
20	1954	Epernay	1955	Dijon	1956	Epinal	1957	Le Chesne	1958	Marennes	1965	Chatelleraul t
21	1954	Epinal	1955	Dreux	1956	Etaples	1957	Le Havre	1958	Marseille	1965	Chaumont
22	1954	Etaples	1955	Epernay	1956	Forcalquier	1957	Lille	1958	Montbeliard	1965	Cognac
23	1954	Font Romeu	1955	Etaples	1956	Fouras	1957	Limoges	1958	Montluçon	1965	Commentry
24	1954	Fort de l'eau	1955	etel	1956	Lannemezan	1957	Lorient	1958	Nancy	1965	Dijon
25	1954	Hirson	1955	Font Romeu	1956	Laon	1957	Lourdes	1958	Nantes	1965	Epernay
26	1954	La Rochelle	1955	Forcalquier	1956	Le Havre	1957	Lyon	1958	Nimes	1965	Epinal
27	1954	Lannemezan	1955	granville	1956	Limoges	1957	Manosque	1958	Paris	1965	Etaples
28	1954	Laon	1955	Laon	1956	Lorient	1957	Marseille	1958	Reims	1965	Font Romeu
29	1954	Le Havre	1955	Le Havre	1956	Lourdes	1957	Maureilhan-Pomerols	1958	Rennes	1965	Forcalquier
30	1954	Limoges	1955	Le Mans	1956	Luneville	1957	Montbeliard	1958	Rouen	1965	Grenoble
31	1954	Lorient	1955	Limoges	1956	Lyon	1957	Montceau-les-Mines	1958	St Amand	1965	Gueret
32	1954	Lyon	1955	Lorient	1956	Marennes	1957	Montluçon	1958	St Brieuc	1965	Lannion
33	1954	Manosque	1955	Lyon	1956	Marseille	1957	Montrouge	1958	St Etienne	1965	Laon

34	1954	Marseille	1955	Manosque	1956	Metz	1957	Morgat	1958	Vauzelles	1965	Laval
35	1954	Montereau	1955	Marseille	1956	Mitry-le-Neuf	1957	Mulhouse			1965	Le Havre
36	1954	Nancy	1955	Metz	1956	Montbeliard	1957	Nanterre			1965	Le Mans
37	1954	Nantes	1955	Millery	1956	Montereau	1957	Nantes			1965	Les Sables d'Olonne
38	1954	Nevers	1955	Mitry-le-Neuf	1956	Montluçon	1957	Nîmes			1965	Lille
39	1954	Paris	1955	Montluçon	1956	Nancy	1957	Noyon			1965	Limoges
40	1954	Perpignan	1955	Mulhouse	1956	Nanterre	1957	Paris			1965	Lisieux
41	1954	Pierrefite-NeStalas	1955	Nancy	1956	Nantes	1957	Pibrac			1965	Lorient
42	1954	Pontarlier Sur Douba	1955	Nantes	1956	Nîmes	1957	Pontarlier Sur Douba			1965	Luneville
43	1954	Reims	1955	Nevers	1956	Noyon	1957	Reims			1965	Lyon
44	1954	Rennes	1955	Paris	1956	Pamiers	1957	Rennes			1965	Marseille
45	1954	Roche-for-sur-mer	1955	Penhoet	1956	Paris	1957	Roche-for-sur-mer			1965	Martial Terrades sur la Table d'operation
46	1954	Romans	1955	Pontarlier Sur Douba	1956	Penhoet	1957	Roquemaure			1965	Metz
47	1954	Rouen	1955	Quimper	1956	Pertuis	1957	Rouen			1965	Monceau les Mines
48	1954	Salon	1955	Reims	1956	Poitiers	1957	Sagonne			1965	Montbeliard

49	1954	Semeac	1955	Rennes	1956	Pont-Audemer	1957	Salon	1965	Nancy
50	1954	St Amand-Montrond	1955	Roche-for-sur-mer	1956	Quimper	1957	Salon de Provence	1965	Nantes
51	1954	St Gaudens	1955	Rouen	1956	Reims	1957	St Amand	1965	Nevers
52	1954	St Girons	1955	Salon de Provence	1956	Rennes	1957	St Brieuc	1965	Orléans
53	1954	St Malo	1955	Sedan	1956	Roche-for-sur-mer	1957	St Cyr-Mont-d'Or	1965	Pamiers
54	1954	St Nazaire	1955	Soissons	1956	Rouen	1957	St Etienne	1965	Paris
55	1954	St Quentin	1955	Sotheville-les-Rouen	1956	Salon de Provence	1957	St Nazaire	1965	Perpignan
56	1954	St Quentin	1955	St Amand	1956	Sotheville-les-Rouen	1957	St Quentin	1965	Pertuis
57	1954	Tanger	1955	St Amand-Montrond	1956	St Amand	1957	St Quentin	1965	Poitiers
58	1954	Tarbes	1955	St Etienne-du-Rouvray	1956	St Fons	1957	Ste Radegonde	1965	Pompadour
59	1954	Tours	1955	St Gaudens	1956	St Gaudens	1957	Strasbourg	1965	Pontarlier Sur Douba
60	1954	Troyes	1955	St Malo	1956	St Georges/Moulon (cher)	1957	Tarascon	1965	Reims
61			1955	St Nazaire	1956	St Germain en Laye	1957	Tarbes	1965	Rennes
62			1955	St Quentin	1956	St Nazaire	1957	Toulouse	1965	Rodez

80	1965	Thuir
81	1965	Toulouse
82	1965	Tours
83	1965	Valence
84	1965	Vierzon
85	1965	Villefranche Sur Mer

Gràfic 24: Portada *Paris-Baleares*, n. 56, gener 1959

B A L E A R I S E S

Orgue mensuel de l'Association Amicale des Originaux et Intermédiaires des Balears résidant en France

"LES CADETS DE MAJORQUE"

SIÈGE SOCIAL : 25, rue d'Amsterdam — PARIS (8e)
 Rédaction : Boulevard Jean Béraud
 ADOLPHE BERNARD, C. DE MONTAIGNE, 14, PLACE DE MAJORQUE
 D. C. P. PARIS 1.801.00

Président : FRANCIS VIOU
 Secrétaire Général-Fondateur : JEAN COLL
 Rédacteur : L. DEBOY-PLÉJAS

Le Comité Directeur
vous adresse
ses meilleurs vœux
pour 1959.

Nouvel An

A l'occasion de cette année nouvelle, le Comité Directeur de l'Association Amicale des Originaux et Intermédiaires des Balears résidant en France, vous adresse ses meilleurs vœux pour 1959.

Il vous souhaite une année prospère et heureuse, et vous prie de lui faire part de ses vœux.

Le Comité Directeur

Pels Camins de Nureduna

CONTINUA de la columna de l'altre

per
Miquel CASTANYER

Hoja de la vida de Nureduna, una de las montañas más bellas de Mallorca, que se eleva sobre el mar, en un lugar que parece un paraíso. La montaña está rodeada por un bosque de pinos, que le da un aspecto muy especial. En la cima, hay un pequeño templo, que es el santuario de Nureduna. La montaña es muy alta, y se puede ver desde ella todo el país. La montaña es muy bonita, y es un lugar muy interesante. La montaña es muy alta, y se puede ver desde ella todo el país. La montaña es muy bonita, y es un lugar muy interesante.

Uno de los más bellos parajes de Mallorca en peligro

Nuestro país, Mallorca, tiene uno de los parajes más bellos de España. Se trata de Nureduna, una montaña que se eleva sobre el mar, en un lugar que parece un paraíso. La montaña está rodeada por un bosque de pinos, que le da un aspecto muy especial. En la cima, hay un pequeño templo, que es el santuario de Nureduna. La montaña es muy alta, y se puede ver desde ella todo el país. La montaña es muy bonita, y es un lugar muy interesante.

MENORCA DINS LA LITERATURA

CONTINUA de la columna de l'altre

La literatura menorquina ha sido siempre una de las más ricas y variadas. Desde los tiempos más antiguos, los escritores de Menorca han tratado de capturar la esencia de su isla, de su gente, de su cultura. En esta columna, vamos a explorar algunas de las obras más importantes de la literatura menorquina, desde los clásicos hasta los autores modernos. La literatura menorquina ha sido siempre una de las más ricas y variadas. Desde los tiempos más antiguos, los escritores de Menorca han tratado de capturar la esencia de su isla, de su gente, de su cultura. En esta columna, vamos a explorar algunas de las obras más importantes de la literatura menorquina, desde los clásicos hasta los autores modernos.

de la columna de l'altre

VUES EN COULEURS DES BALEARS

En esta columna, vamos a presentar una selección de fotografías que capturan la belleza de las Islas Baleares. Desde las playas de arena blanca hasta las montañas escarpadas, desde las ciudades históricas hasta los pueblos de pescadores, vamos a mostrar la diversidad de paisajes que ofrece este archipiélago. Las fotografías son de gran calidad, y muestran cada rincón de las islas con detalle. En esta columna, vamos a presentar una selección de fotografías que capturan la belleza de las Islas Baleares. Desde las playas de arena blanca hasta las montañas escarpadas, desde las ciudades históricas hasta los pueblos de pescadores, vamos a mostrar la diversidad de paisajes que ofrece este archipiélago. Las fotografías son de gran calidad, y muestran cada rincón de las islas con detalle.

Gràfic 25: Portada *Paris-Baleares*, n. 233, gener 1978

PARIS-BALEARES

Président Fondateur Francisco Vich, 1953

DIRECTION

REDACTION

ADMINISTRATION: 20, Avenue Foch 66400 CERET

SAN TELMO EN CANDELERO

La profusión de noticias que circulan referentes a proyectos de construcciones ambiciosas en las costas de San Telmo, inducen a pensar que aquella bella costa está inmersa en una coyuntura decisiva para su porvenir.

Existe entre los arraconenses, un sector de opinión sensibilizada por la capacidad de presión potencial del dinero; partidarios del actual estatus quo. Anteponen el disfrute de la placidez, del vivir tranquilo, a cualquier iniciativa de desarrollo. Esta posición

de aparente inmovilismo, con atavismos nostálgicos, que puede ser un ideal loable, en la práctica resulta desfasada. El boom turístico ya tiene en aquella zona sus enclaves que generan un dinamismo irreversible.

Hasta ahora no parece que los diferentes planes urbanísticos para San Telmo, con una normativa razonable, y un imperativo vinculante, hayan cristalizado con éxito. Desde la década de los años 20 en que empezaron a surgir los primeros chalets de veraneo, es ostensible la carencia de una planificación idónea. Falto, desde un principio, imaginación con previsión de futuro. Es lógico que viviendo a salto de mata, se soslayan los problemas, pero sin resolverlos adecuadamente.

En este estado de cosas se formula un proyecto de construcción de un puerto deportivo que es contemplado por el vecindario con reacciones diversas. Poco después, surge otro proyecto, más amplio, como réplica mejorada del anterior, presentado por otra empresa. Los dos, aunque

(Termina en la página siguiente)

AU SEUIL DE LA NOUVELLE ANNEE

Au seuil de la nouvelle année, votre Secrétaire Général, au nom de notre Comité Directeur au grand complet, est heureux de vous adresser nos meilleurs vœux pour l'année 1976. Vœux de santé, prospérité et bonheur et pour tous les chers vôtres! 1953... 1976... Voilà déjà près d'un quart de siècle que nous existons et que notre journal, "PARIS-BALEARES" assure la liaison entre les compatriotes restés aux îles et ceux qui ont dû s'en exiler pour chercher leur vie ailleurs, notre petite patrie ne pouvant assurer la vie et l'avenir de tous ses enfants...

Si les premières années de notre Association connurent des jours fastes et prospères, la dernière décennie n'a pu être vécue que dans l'effort, le sacrifice et des prouesses de toute sorte... Vous les connaissez, puisque nous vous avons tenu au courant, au fur et à mesure, dans les colonnes de notre journal, des difficultés et des épreuves auxquelles nous avons dû faire face... Et, année après année, nous avons tenu, grâce à votre compréhension et à votre générosité,

Mais devant les nouvelles augmentations du papier, de la main d'œuvre d'imprimerie, des taxes postales, etc... nous nous demandons de quoi demain sera-t-il fait?... Au cours des dernières années, bon nombre de journaux, de magazines et de bulletins de sociétés, ont dû disparaître, car ils ne pouvaient plus faire face aux conditions difficiles de l'heure... Nous, grâce à votre confiance et à votre générosité, nous avons pu continuer: soyez-en remerciés bien sincèrement!

Je puis vous dire que l'heure est toujours à l'effort et à la générosité. Aussi, ne vous relâchez pas dans votre contribution: si chacun fait, au cours de 1976, l'effort qu'il a fait en 1975, nous passerons encore "le cap des tempêtes". Comprenez que nous ferons honneur à nos engagements vis-à-vis de "l'Imprimerie Polytechnica" et que nous passerons l'année sans trop de difficultés.

Vous réglerez donc votre cotisation au plus tôt, sans attendre l'appel des cotisations, qui est toujours une grosse charge pour notre budget (1 N. F. par Membre adhérent...). Vous réglerez en tenant compte de vos possibilités: Abonnement ordinaire: 35 ou 40 Frs. Abonnement de soutien: 50 Frs. Abonnement Bienfaiteur: 100 Frs. Abonnement de Médecine: à partir de 150 Frs.

(Suite page suivante)

«Les Cadets de Majorque»

et

«Paris-Baleares»

vous offrent leurs vœux les plus sincères pour une heureuse Année 1976

LE COMITÉ DIRECTEUR

Gràfic 26: Portada *Paris-Baleares*, n. 377, maig-juny 1997

45e Année - N.° 377

MAIG - JUNY 1998

PARIS-BALEARES

"LES CADETS DE MAJORQUE" - Association Française Autonome par le Ministère de l'Intérieur
FRANCISCO VICH, 1965 - ASSE JOSEPH RIPPOLL, 1979 - GABRIEL SIMÓ 1989

DIRECTION - REDACTION - ADMINISTRATION: "La Grande Borda" - 16490 ALLOUE

EL ULTIMO ADIOS

La asociación PARIS-BALEARES se viste de luto una vez más para despedir al que fue su Tesorero y Delegado General en Baleares. Antonio SIMÓ ALEMANY, hijo de Gabriel SIMÓ ALEMANY (antiguo presidente de la asociación) y de Francisca ALEMANY PUJOL, falleció el pasado viernes 24 de abril en su domicilio, por causas naturales. El sábado 25 de abril se celebró en la iglesia de S'Arroç un funeral en su memoria, donde familiares y amigos dimos el último adiós al que fue un gran hombre, amigo de todos, cuyo único objetivo en la vida fue darle todo a los demás sin pedir nada a cambio. Fue una persona excepcional que dedicó toda su vida a su familia y amigos; durante muchos años se preocupó de que la asociación y la revista siguieran adelante. Su gran temor

era que su muerte no representara el final de la revista, por ello, los pocos que quedamos en un último esfuerzo y en memoria a su muerte hemos hecho este número para que allí donde esté se sienta orgulloso de los que tanto le hemos querido.

No sé que será de la revista sin él, él era uno de los pilares que la sostenían, tal vez éste sea el último número. Los que quedamos ya no tenemos fuerzas para ponernos al frente, ni tampoco tenemos su vigor, ni su entusiasmo. Aunque tal vez, cuando hayamos superado este duro golpe recuperemos las fuerzas y decidamos seguir adelante en honor a su memoria y a la de otros tantos que dedicaron su vida a la asociación y a lo que para muchos significa.

Sin más palabras la revista PARIS-BALEARES, y yo personalmente, que soy su hijo y su ayudante nos despedimos para siempre de una gran persona que estará siempre en nuestro corazón, y rogamos a Dios que le anje en su seno.

ANTONIO SIMÓ CÁRDENAS

A TODOS "LES CADETS DE MAJORQUE"

Para el presidente de "Les Cadets de Majorque" y también para todas sus asociadas, le ha llegado su momento triste, fúnebre y rayano con la desesperación. El inesperado fallecimiento de nuestro gran amigo y Delegado General de Baleares D. Antonio Simó Alemany, yo diría más bien de un caballero extraordinario, de una personalidad dotada de Estudios Superiores y, por supuesto, de plenos conocimientos lingüísticos adquiridos en las Escuelas Francesas, propias del lugar de su nacimiento en aquel país. Por decirlo de alguna manera además del desenvolvimiento que mantenía en su cargo como coordinador entre los "Cadets" franceses y mallorquines, fue siempre la "piedra angular", la sólida base en la cual se fundamentaba el órgano "*Paris-Baleares*" de nuestra Asociación. Su muerte inesperada regista, nos ha supuesto un mes, semanas y días por si nos hubiera sido posible el reencontrarnos con vías de reconciliación y solución para reconstruir la arboladura y velámen de un "barco" destruido y hundido para siempre.

No ha podido ser. La ausencia del Sr. Simó nos llevaría a que sus más adictos lectores expandidos por toda Francia, se quedarían sin continuación en soberrar sus especializados artículos plasmados en francés y español, sus bien logradas crónicas de Francia. En definitiva, como se nutrirían aquellos entusiastas "cadets".

No se ha encontrado solución posible...!!

Son estas las últimas líneas que os transmite vuestro presidente. Antes bien quiero despedirme manifestándoles todo mi agradecimiento compartiéndolo con nuestro vicepresidente D. Juan Bautá Baurá, con pérdida casi total de su visión, agradecimiento bien merecido a cuantos hicieron posible mediante sus esfuerzos y aportaciones en sus colaboraciones y, como no, a todos los entusiastas benefactores y que gracias a sus ayudas, la revista *Paris-Baleares* pudo tener hasta ahora su continuidad. Noticia triste es la que voy a resumirles. El presente número correspondiente a los meses de Mayo-Junio, 45 años de su publicación y N.° 377 de su orden, será el que en contra nuestra voluntad pondrá punto y final a la referida publicación, la cual conllevará su total extinción de "Les Cadets de Majorque".

Pocos han sido los años que he regentado la presidencia de la Asociación, pero en el triste momento de mi despedida quiero enviarle todo mi agradecimiento a Mme. Catherine SAVI, Secrétaire Générale de le Cadets pour la France, cuantos trabajos de admiración y, que nadie como ella, ha podido sobrellevar.

D. Antonio Simó Alemany se nos ha ido para siempre. Nosotros también nos iremos, sin embargo para él se quedará eternamente nuestro reconocimiento.

JUAN J. PORSELL (VERDIA)
Presidente de "Les Cadets de Majorque"

